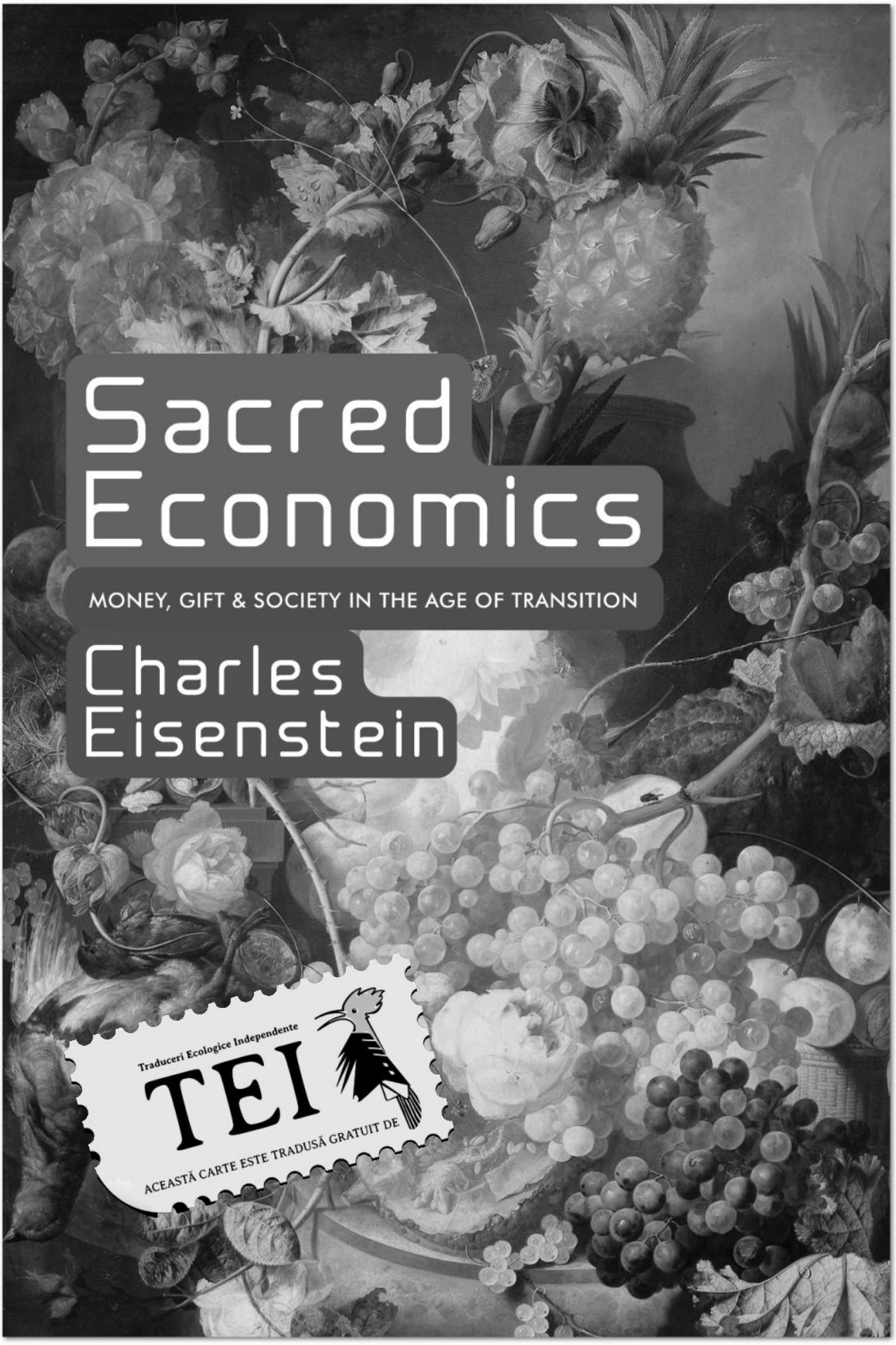

Sacred
Economics
MONEY, GIFT & SOCIETY IN THE AGE OF TRANSITION
Charles
Eisenstein
Traduceri Ecologice Independente
TEI
ACEASTĂ CARTE ESTE TRADUSĂ GRATUIT DE

Traducerea de faţă se bazează pe ediţia electronică publicată în 2011 şi distribuită gratuit pe site-ul oficial **www.sacred-economics.com**

TEI reiterează afirmaţia autorului conform căreia această carte este un dar. Cititorii care doresc să-i întoarcă darul dlui. **Charles Eisenstein** o pot face donându-i direct orice sumă consideră potrivită, utilizând aplicaţia „Give a gift“ din josul acestei pagini: **http://sacred-economics.com/read-online/**

Volum realizat folosind sistem de operare, programe pentru layout, grafică și editare imagini ***create în regim de colaborare voluntară și distribuite gratuit (freeware & open source)****.*

Traduceri Ecologice Independente
TEI

Biblioteca de Economie alternativă

o cărți din TEI

#17

CHARLES EISENSTEIN

ECONOMIA SACRĂ.
BANII, DARUL ȘI SOCIETATEA ÎN EPOCA TRANZIȚIEI

Cărțile traduse gratuit de TEI

1. Sepp Holzer. **Permacultura. Ghid practic pentru agricultra la scară mică** [Permacultură]
2. Edward Faulkner. **Nebunia aratului** [Agricultură sustenabilă]
3. Masanobu Fukuoka. **Revoluţie într-un spic** [Agricultură sustenabilă]
4. Ianto Evans, Leslie Jackson. **Încălzitoare cu masă termică** [Tehnici şi meşteşuguri]
5. E.F. Schumacher. **Mic înseamnă frumos** [Economie alternativă]
6. Tony Dutzik, Elisabeth Ridlington, John Rumpler. **Adevăratul preţ al gazelor de şist** [Postcapitalism]
7. Joël Carbonnel. **Gestul corect. Manualul grădinarului** [Agricultură sustenabilă]
8. Ianto Evans, Michael G. Smith, Linda Smiley. **Casa la înde-Mână. Un ghid practic şi filosofic pentru construcţia casei din cob** [Arhitectură verde]
9. David R. Montgomery. **Ţărână. Cum se fac praf civilizaţiile** [Pedologie]
10. Joseph A. Coccanouer. **Buruienile, protectoarele solului** [Agricultură sustenabilă]
11. Rolfe Cobleigh. **Ferma oamenilor. Facerea uneltelor** [Tehnici şi meşteşuguri]
12. James H. Kunstler. **Îndelungata criză. Cum să supravieţuim catastrofelor convergente ale secolului XXI** [Postcapitalism]
13. Becky Bee. **Cărticica meşterului cobar** [Arhitectură verde]
14. G.K. Chesterton. **Regulile normalităţii** [Economie alternativă]
15. Ariane van Buren (ed.). **Manualul chinezesc al biogazului** [Tehnici şi meşteşuguri]
16. Coline Serreau. **Soluţii locale pentru o dezordine globală** [Agricultură sustenabilă]

Traduceri Ecologice Independente
TEI

CHARLES EISENSTEIN

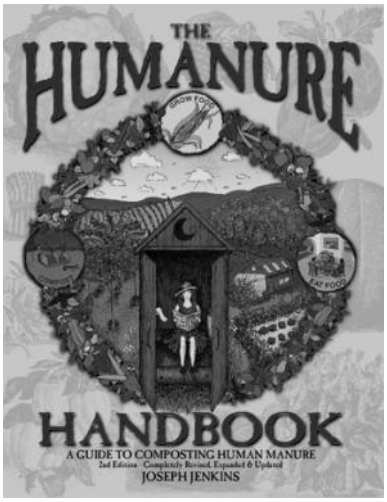
ECONOMIA SACRĂ.
BANII, DARUL ȘI SOCIETATEA ÎN EPOCA TRANZIȚIEI

Ediția I în limba română

2013

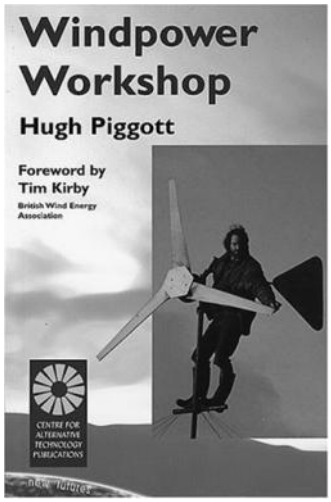
Următoarele lucrări traduse gratuit de TEI

Joseph Jenkins

Umraniţa - un ghid de treabă... mare!

Hugh Piggott

Cum să ne construim un motor eolian

APRECIERI

„Această carte sclipitoare şi minunat scrisă este obligatoriu de citit pentru toţi cei care cred că sistemul nostru economic este bolnav în stare terminală şi are nevoie de o transformare radicală, pe temeiul sacrului. Charles Eisenstein are marele dar de a face ideile complexe să fie deopotrivă palpitante şi pline de inspiraţie. Sper că această carte va declanşa un dialog planetar serios asupra modului în care putem reinventa atitudinea noastră faţă de bani.“ – Andrew Harvey, autor al volumului **The Hope: A Guide to Sacred Activism** *(Speranţa. Ghid pentru activismul în slujba sacrului)*

„Eu îl văd pe Charles Eisenstein ca pe una dintre cele mai strălucite minţi ale vremurilor care vor veni. Rar am întâlnit pe cineva care să combine atâta profunzime spirituală şi filosofică cu atâtea incursiuni practice în originile culturale şi instituţionale ale disfuncţiilor alflate, probabil, în fază terminală ale societăţii moderne – şi cu soluţiile lor potenţiale.“ – David Korten, autor al volumului **The Great Turning** *(Marea buclă)*

„Dacă vreţi o demonstraţie convingătoare a profunzimii transformării care este şi care trebuie să fie noua noastră epocă, nu căutaţi altceva decât această lucrare strălucită a lui Charles Eisenstein, unul dintre cei mai profunzi gânditori activi din zilele noastre“ – **Michel Bauwens, fondator al P2P Foundation**

„Cu vasta lui cunoaştere, cu entuziasm, cu dedicare, cu grijă şi sensibilitate, Charles a devenit o călăuză a speranţei pentru ceilalţi. Această carte-comoară, care luminează cu înţelepciunea sa de crucială importanţă lumea noastră derutată, vă va deschide inima şi mintea.“ – Kamran Mofid, fondator al **Globalisation for the Common Good Initiative**

„[Economia sacră] explică pe îndelete modul în care sistemul nostru curent va da naştere, inevitabil, la crize economice ciclice, din ce în ce mai grave. [Eisenstein] expune miturile şi minciunile care susţin structurile puterii, dezastrul social şi spiritual la care toţi suntem complici, şi pune bazele unui mod de gândire care poate readuce speranţa şi ne poate ajuta să pătrundem într-un viitor mai luminos ... Cartea lui Eisenstein oferă câteva dintre cele mai creative şi mai pline de speranţă idei ale vremii noastre“. – **New Consciousness Review**

Traduceri Ecologice Independente

TEI

CINE SUNTEM ȘI CUI NE ADRESĂM

Pentru orice om lucid, este evident că România de astăzi se află în pragul colapsului, împreună cu sistemul global în care este angrenată. Dacă ar fi doar să enumerăm problemele pe care le avem, dimensiunile acestui cuvânt-înainte ar atinge cote nepermise. De la economie la cultură, de la agricultură la demografie, de la politică la ecologie, de la sănătate la învăţământ, practic nu există domeniu în care să nu fie evident dezastrul în care ne aflăm – fie că vorbim, în particular, de „exodul creierelor“, de jaful politic generalizat, de raptul bancar, de rezultatele catastrofale la examenele de capacitate sau bacalaureat sau de calitatea precară a alimentelor pe care le consumăm; de febra consumeristă întreţinută permanent de marile corporaţii, de pământul fertil vândut pe nimic, pe cale să fie otrăvit cu insecticide şi pesticide, de izolarea profesioniştilor în favoarea incompetenţilor sau de profunda decădere morală. Problemele pe care le avem sunt atât de complexe şi de interdependente încât a crede că există remedii globale pentru ele înseamnă o naivitate vecină cu orbirea.

Noi, cei din **TEI**, considerăm că **nu există decât soluţii „la firul ierbii“** – soluţii demarate şi întreţinute de oameni care nu aşteaptă subvenţii de la guvern şi sponsorizări de la corporaţii pentru a face binele. Oameni lucizi şi integri, care ridică semne de întrebare asupra direcţiei în care se îndreaptă lumea, cu noi cu tot.

Graba în care suntem siliţi să trăim ne-a confiscat timpul de gândire – nu avem timp să discernem între bine şi rău, între adevăr şi simulacru, între informaţie şi minciună. Iar graba noastră şi dezinformarea sunt extrem de profitabile pentru cei care ne repetă zilnic, fără încetare, că soluţiile unice de supravieţuire în ziua de astăzi sunt: job-urile epuizante, creditele pe zeci de ani pentru autoturisme sau locuinţe scumpe şi ineficiente şi consumul dus la maxim.

TEI s-a născut pentru a face accesibile **informaţiile** care dinamitează acest mod de gândire. Cărţile traduse de noi demonstrează fără greş că suntem, zi de zi, captivi ai unei imense iluzii – aceea că nu putem trăi decât aşa cum trăim acum: stresaţi, obosiţi, vlăguiţi de viaţă, înstrăinaţi de valorile fundamentale care ne îndreptăţesc să ne numim oameni.

În contra unui Sistem al cărui mod de funcţionare implică inundarea constantă cu false informaţii, ne propunem să oferim publicului acele cunoştinţe folositoare, ignorate în mod sistematic de „mainstream“ din simplul motiv că de pe urma lor au de câştigat numai oamenii, nu şi corporaţiile şi guvernele. În loc de reziduuri de gândire ambalate ţipător, oferim acces la cunoaşterea practică. Complet gratuit, dar din dar, fără pretenţii, fără trufie şi fără clauze ascunse. O bibliotecă a **independenţei reale** faţă de Sistemul absurd în care am fost aruncaţi în ultimile decade. O serie de cărţi care, nădăjduim, vor fi paşaportul de independenţă în gândire şi în fapte al fiecăruia dintre noi.

Aşadar, cui se adresează în principal cărţile traduse de TEI? Oamenilor care ştiu că veşnicia nu s-a născut la sat ca să moară la oraş. Celor care s-au săturat de asfalt, de blocuri, de rate şi de credite şi care caută să iasă din acest angrenaj cât mai repede, dar încă nu au curaj, pentru că nu ştiu că **se poate** şi încă nu ştiu **cum se face.** Celor care vor să acumuleze cunoştinţe solide de agricultură sustenabilă, permacultură, arhitectură ecologică, energii alternative, tehnici şi tehnologii domestice şi meşteşuguri. Celor care simt şubrezenia sistemului şi naufragiul global către care ne îndreptăm, oamenilor care au redus sau se pregătesc să reducă turaţia motoarelor, pentru că ştiu că viteza nu va face decât să grăbească şi să amplifice impactul inevitabil cu zidul. Celor care ştiu că revoluţiile încep din pragul propriei case şi tot acolo se termină. Ţăranilor nescârbiţi de sat şi încă nedescurajaţi, dar şi orăşenilor care încă stăpânesc mai bine tastatura decât grebla. În fine, tuturor celor care ştiu că orice bucată de pământ vine la pachet cu fâşia nemărginită de Cer de deasupra ei.

TEI, decembrie 2013

Traduceri Ecologice Independente

TEI

AJUTĂ-NE SĂ AJUTĂM!

Cartea pe care o citeşti acum pe ecran sau o ţii, deja tipărită, în mâini, este rezultatul a sute de ore de muncă migăloasă – traducere, verificare terminologică, adaptare, corectură, editare, punere în pagină şi design. Ca această carte să se poată naşte, a fost nevoie de nenumărate e-mailuri şi de mii de corecturi. **Nici un membru al grupului TEI – fie el traducător profesionist sau amator** – nu este plătit pentru munca sa; tot ceea ce facem, facem gratuit, fără să cerem burse, sponsorizări, fără să solicităm donaţii şi fără să aşteptăm medalii, diplome şi, eventual, statui în faţa ministerului agriculturii. Unii pot numi asta sacrificiu, alţii civism, alţii tâmpenie crasă şi pierdere de timp.

TEI nu este umbrelă pentru nici un partid politic sau ONG; nici unul dintre noi nu are de gând să candideze la preşedinţie sau măcar pentru un post la consiliul local la următoarele alegeri, nici unul dintre noi nu are fabrică de produs insecticide. Dar asta nu înseamnă că nu avem şi noi, la rândul nostru, nevoie de ajutor. În schimbul faptului că, prin intermediul nostru, ai acces gratuit în limba română la cărţi de importanţă fundamentală, pe care nici o editură din România nu a avut puterea sau curajul să le traducă, te rugăm să ne dai o mână de ajutor. **Dacă te simţi stăpân pe orice limbă de circulaţie internaţională şi îţi poţi sacrifica câteva ore lunar pentru a traduce câteva pagini împreună cu noi, dă-ne de ştire la adresa de mail: carti.din.tei@gmail.com.** Cu cât vom fi mai mulţi, cu atât vom putea traduce mai multe volume într-un timp din ce în ce mai scurt – performanţă pe care nici o editură, din România sau chiar din străinătate, probabil că n-a atins-o vreodată.

Şi chiar dacă nu eşti atât de deprins cu o limbă străină, tot ne poţi fi de mare folos – dă mai departe cartea de faţă şi celelalte cărţi din colecţia **TEI**, anunţă-ţi prietenii, recomand-o, tipăreşte-o, fă-o cadou, urmăreşte-ne pe blogul „Cărţi din tei“ – **cartidintei.wordpress.com**, Facebook – **TEI Traduceri Ecologice Independente** şi oriunde vom mai apărea. Suntem siguri că, pe măsură ce creşte numărul oamenilor care ştiu despre **TEI**, citesc şi aplică cele scrise în cărţile noastre, vom fi o ţară din ce în ce mai greu de minţit, de controlat şi de cumpărat.

Îţi mulţumim! **TEI**

Pentru înscrieri, sugestii, recomandări, propuneri etc.:

carti.din.tei@gmail.com

Pentru actualizări şi descărcarea gratuită a cărţilor TEI:

cartidintei.wordpress.com

TEI Traduceri Ecologice Independente facebook

scribd.com/tei_independente Scribd.

issuu.com/tei_independente issuu

en.calameo.com/accounts/2421252 calaméo

PREFAȚĂ TEI

„Bucătăriile noastre sunt pline cu dulceţuri de casă, saci cu nuci, miere şi brânză, toate produse de noi. Nici măcar nu suntem atât de săraci. Poate că nu avem bani, dar avem apă curată, suntem sănătoşi şi vrem să fim lăsaţi în pace.“

Citatul de mai sus aparţine unei localnice din comuna Pungeşti, judeţul Vaslui – localitate care, la ora la care sunt scrise aceste rânduri, este sub asediul gigantului american Chevron, de partea căruia sunt mobilizaţi sute de jandarmi români care sechestrează, lovesc, bat, abuzează şi insultă şi fură de la localnicii paşnici şi susţinătorii lor.

Deşi aparent fără legătură, replica sintetizează admirabil tema cărţii lui Charles Eisenstein – economia sacră: acea economie la scară umană, care nu se bazează pe bani fictivi şi pe dobânzi fictive, care permite un trai îmbelşugat, liniştit şi firesc şi, mai ales, nu face ca oamenii să se lupte şi să se ucidă pentru „a avea“.

Este extrem de important să nu ne mai hrănim cu iluzii: ceea ce a început să se petreacă începând cu anul 2013 la Pungeşti, Roşia Montană, Moşna/Alma Vii etc. nu sunt accidente, ci manifestarea **fireasc**ă a ceea ce Eisenstein numeşte „economia cămătăriei“: care se bazează pe furtul **bunurilor comune**, aparţinând tuturor oamenilor – apă, combustibili naturali, pământ, păduri etc.- şi distrugerea lor prin includerea în circuitul economic global.

Economia cămătăriei este o economie a separării care, în locul con-lucrării dintre oameni, impune concurenţa smintită. O economie a lăcomiei fără saţ, nu a măsurii şi bunului-simţ. O economie care lasă în urmă dezastre ecologice iremediabile. O economie gândită pentru a induce şi menţine o stare de sărăcie majorităţii oamenilor. O economie care, după cum se vede, în stadiile ei cele mai avansate alimentează ura, jaful, abuzurile, crima lentă, prostia, dezinformarea, pasivitatea şi laşitatea. O economie care face ca un jandarm să poată invoca „meseria care-i asigură un salariu“ înainte de a lovi într-un seamăn al său, nedreptăţit şi neajutorat, din ai cărui bani este plătit salariul jandarmului.

În cartea de faţă, Eisenstein oferă alternative excelente la această economie a crizei şi falimentului. Deşi este greu de crezut că ar putea fi aplicate în România secolului XXI, colonizată şi exploatată de coloşii economici globali, este foarte important ca cititorul să parcurgă această carte pentru a înţelege proporţiile naufragiului indus de economia cămătăriei şi necesitatea aplicării unor soluţii urgente din paradigma economiei darului.

TEI dedică munca de traducere şi redactare a acestei cărţi preotului Vasile Lăiu, lui Willy Schuster, lui Erwin Albu, lui Costică Spiridon, lui Eugen David şi tuturor celor care, în aceste zile, luptă făţiş în războiul pornit de economia globală a banului împotriva celor care sunt bogaţi fără a avea bani.

CUPRINS

Introducere 17

PARTEA I 24
Capitolul 1 LUMEA DARULUI 26
Capitolul 2 ILUZIA SĂRĂCIEI 36
Capitolul 3 BANII ȘI CONȘTIINȚA 46
Capitolul 4 CONFLICTUL PROPRIETĂȚII 57
Capitolul 5 CADAVRUL BUNURILOR COMUNE 70
Capitolul 6 ECONOMIA CĂMĂTĂRIEI 85
Capitolul 7 CRIZA CIVILIZAȚIEI 106
Capitolul 8 CRIZA EPOCII 116

PARTEA A II-A 126
Capitolul 9 POVESTEA VALORII 127
Capitolul 10 LEGEA RECIPROCITĂȚII 135
Capitolul 11 MONEDA BUNURILOR COMUNE 143
Capitolul 12 ECONOMIA DOBÂNZII NEGATIVE 154
Capitolul 13 ECONOMIA STABILITĂȚII ȘI DESCREȘTERII 183
Capitolul 14 DIVIDENDELE SOCIALE 194
Capitolul 15 VALUTE REGIONALE ȘI COMPLEMENTARE 210
Capitolul 16 TRECEREA CĂTRE O ECONOMIE A DARULUI 227
Capitolul 17 SUMAR ȘI DESFĂȘURĂTOR 235
Capitolul 18 REÎNVĂȚAREA CULTURII DARURILOR 245
Capitolul 19 NON-ACUMULAREA 255
Capitolul 20 TRAIUL CINSTIT ȘI INVESTIȚIA SACRĂ 264
Capitolul 21 A MUNCI ÎNTRU DAR 278
Capitolul 22 COMUNITATEA ȘI NECUANTIFICABILUL 290
Capitolul 23 UN NOU MATERIALISM 296
Capitolul 24 CONCLUZIE 302

ECONOMIA SACRĂ. INTRODUCERE

Menirea acestei cărţi este de a arăta cum banii şi economia, la scară umană, sunt la fel de sacre precum tot ceea ce există pe lume. În zilele noastre, noi asociem banii cu profanul – şi asta pe bună dreptate. Dacă există ceva sacru în lumea noastră, cu siguranţă acest lucru nu sunt banii. Banii par să fie duşmanul pornirilor omului către bine, aşa cum vedem că se întâmplă de fiecare dată când spunem „nu-mi permit cutare lucru", împiedicându-ne impulsul nostru firesc către blândeţe sau generozitate. Banii par să fie duşmanul frumuseţii, aşa se vede din expresia „a fi falit". Banii par să fie duşmanul oricărei reforme sociale sau politice valoroase, atâta vreme cât puterea corporaţiilor deviază legile pentru propriul lor profit. Banii vor duce la nimicirea pământului, de vreme ce noi ne jefuim oceanele, pădurile, pământurile şi toate vieţuitoarele pentru a hrăni o lăcomie fără capăt.

Din clipa în care Iisus Hristos a izgonit negustorii din templu, era de presupus că banii sunt ceva necurat. Când politicienii vor bani în locul binelui comun, noi îi numim corupţi. Expresii precum „bani murdari" sau „ochiul diavolului" se rostesc în chip firesc. Feţele bisericeşti n-ar prea trebui să aibă de-a face cu ei: „nu puteţi să slujiţi lui Dumnezeu şi lui Mamona".*

De altfel, nimeni nu poate nega că banii au calitatea magică şi misterioasă de a altera comportamentul oamenilor şi de a-i face pe aceştia din urmă să-şi supună viaţa banilor. Din cele mai vechi timpuri, gânditorii s-au mirat de capacitatea unui simplu sigiliu de a da putere unei bucăţi de metal, sau unei bucăţi de hârtie. Din nefericire, privind în jurul nostru, este greu să nu concluzionăm că magia banului este demonică.

Evident, dacă va fi să prefacem banii în ceva sacru, nu ne rămâne decât calea unei revoluţii radicale a banilor, o transformare esenţială a însăşi naturii lor. Nu atitudinea noastră faţă de bani trebuie să se schimbe, aşa cum vor să ne facă să credem câţiva guru ai dezvoltării personale; mai degrabă, trebuie să creăm noi *feluri* de bani, care să întrupeze şi să întărească această atitudine. *Economia sacră* descrie acest nou tip de bani şi noua

* Evanghelia după Matei 6 ; 24. Pentru citatele din Biblie folosite de autor, am apelat la ediţia redactată, adnotată şi diortosită de ÎPS Bartolomeu Anania. Credem că este bine să menţionăm aici un fapt mai puţin cunoscut – anume că, în concordanţă cu tema cărţii lui Eisenstein – ÎPS Bartolomeu, încheind cei 11 ani de lucru la această ediţie a Sfintei Scripturi, a solicitat,cu titlul de drepturi de autor, suma de 1 (unu) leu, indiferent de tirajul publicat.

economie care va lua naştere în jurul lor. Atitudinea inovatoare despre care vorbesc merge până la esenţa firii omului: ea implică înţelegerea scopului vieţilor noastre, rostul omenirii pe planetă, relaţia persoanei cu comunitatea de semeni şi cu comunitatea naturală, şi chiar şi înţelegerea a ce înseamnă să fii om, să fii o persoană. Până la urmă, noi percepem banii şi proprietatea ca pe nişte extensii ale firii noastre – de aici, acest pronume posesiv – „al meu“ – cu care le descriem, aşa cum vorbim şi despre propriile mâini sau capete. Banii mei, maşina mea, mâna mea, ficatul meu... Gândiţi-vă şi la sentimentul de tulburare pe care îl încercăm atunci când ni se fură ceva – parcă ni s-a smuls ceva din noi; ca şi cum ne-ar fi fost luată o parte din fiinţa noastră.

Atât de profund omenească şi atât de esenţială pentru buna întocmire a lumii, această transformare a banilor din profani în sacri ar avea, într-adevăr, consecinţe profunde. Dar ce înseamnă oare ca banii, sau orice altceva, să fie sacri? Înseamnă să fie, în mod crucial, diferiţi de ceea ce a ajuns să fie numit *sacru.* De câteva mii de ani, sacrul, sfinţenia, divinul s-au referit la ceva din ce în ce mai separat de natură, de lume şi de carne. Cu trei sau patru mii de ani în urmă, zeii au migrat din lacuri, păduri, râuri şi munţi înspre ceruri, devenind stăpânii imperiali ai naturii, mai degrabă decât esenţa acesteia. Aşa cum divinitatea a fost separată de natură, a devenit cumva necurat să fii prea mult părtaş la cele lumeşti. Din fiinţă vie, cu suflet cuprins în trup, fiinţa omenească a devenit o umbră profană, un simplu receptacul al spiritului, culminând cu conştiinţa de tip cartezian, care doar observă lumea, dar nu participă la ea şi cu Dumnezeul-ceasornicar al lui Newton, care procedează la fel. A fi divin înseamnă a fi supranatural, dincolo de materie. Dacă Dumnezeu participă la mersul lumii, o face prin minuni – intervenţii divine care încalcă, sau depăşesc, legile naturii.

Paradoxal, acest lucru abstract şi îndepărtat de noi, numit „spirit“, este presupus a fi cel care mişcă lumea. Întrebaţi un om credincios ce se întâmplă când un om moare – vă va spune că sufletul lui a părăsit trupul. Întrebaţi cine face ca ploaia să cadă şi vântul să sufle – vă va spune că Dumnezeu. Desigur, Galileo şi Newton par să-l fi scos pe Dumnezeu din aceste lucrări de zi cu zi ale lumii, explicând toate acestea ca pe mecanismul unei mari maşinării, cu putere şi greutate impersonale, dar tot au avut nevoie de Ceasornicar să-i dea impulsul de mişcare iniţial, să umple lumea cu energia potenţială care a lucrat de atunci şi până acum. Această concepţie există şi în ziua de azi sub numele de Big Bang – un eveniment primordial, care ar fi sursa „entropiei negative“, care permite mişcarea şi viaţa. În orice caz, ceea ce cultura noastră înţelege prin „spirit“ este ceva distanţat şi nelumesc, care totuşi poate interveni miraculos în cele materiale, şi care le şi mişcă şi direcţionează în chip misterios.

Este o ironie imensă şi un fapt extrem de semnificativ că, singurul lucru de pe planetă care se potriveşte nemaipomenit cu această concepţie asupra divinului, este banul. Banul este şi el o forţă invizibilă, nemuritoare, care înconjoară şi călăuzeşte toate lucrurile, omnipotent şi fără limite, o „mână invizibilă“ despre care se spune că învârte lumea. Deja banii de astăzi sunt oabstractizare, în cel mai bun caz simboluri pe un petic de hârtie, dar, de cele mai multe ori, doar nişte biţi de informaţie dintr-un calculator. Banii există într-un

tărâm îndepărtat, rupt de realitate. Pe acest tărâm, banii sunt exceptaţi de la legile cele mai importante ale naturii, pentru că ei nu se descompun şi nu se întorc în pământ, precum toate celelalte lucruri, ci mai degrabă se conservă în fişiere de calculator, fără a cunoaşte schimbarea şi chiar crescând, cu timpul, prin dobândă. Banii au atributele conservării eterne şi înmulţirii la nesfârşit – atribute care sunt profund nenaturale. Elementul natural care se aseamănă cel mai mult cu banii este aurul, care nu rugineşte, nu se pătează şi nu se strică. Înainte, aurul era folosit şi ca material monetar, dar şi ca metaforă pentru sufletul înduhovnicit, care este incoruptibil şi fără de schimbare.

Atributul divin al abstractizării banilor, al ruperii de lumea lucrurilor reale, a ajuns la extrem la începutul secolului XXI, când economia finanţelor şi-a pierdut ancorarea în economia reală şi a început o viaţă proprie. Comorile imense ale Wall Street-ului au fost deconectate de orice producţie materială, părând să existe într-un tărâm îndepărtat.

Privind în jos din văzduhul lor olimpian, finanţiştii s-au autoproclamat „stăpâni ai univesului“, folosindu-se de puterea zeului căruia i se închină pentru a aduce norocul sau dezastrul asupra oamenilor, pentru a muta literalmente munţii din loc, pentru a pune la pământ pădurile, pentru a schimba cursul râurilor şi pentru a provoca ascensiunea şi prăbuşirea naţiunilor. Dar, în curând, banul s-a dovedit a fi un zeu capricios. La vremea la care scriu aceste rânduri, se pare că ritualurile frenetice pe care preoţimea finanţelor le închină zeului-Ban sunt în zadar. Precum clerul unei credinţe aflate pe moarte, ei îndeamnă turmele să aducă jertfe mai mari şi mai mari, punând nenorocirile fie pe seama păcatelor (bancheri lacomi, consumatori iresponsabili), fie pe capriciile misterioase ale lui Dumnezeu (pieţele financiare). Dar câţiva deja acuză chiar pe aceşti preoţi.

Ceea ce noi numim „recesiune“, o cultură veche ar fi numit „ceea ce se întâmplă când Dumnezeu îşi întoarce faţa de la lume“. Banii dispar şi, odată cu ei, un alt atribut al spiritului: forţa care animă lumea oamenilor. La momentul la care scriu, peste tot în lume maşinile s-au oprit. Fabricile şi-au întrerupt activitatea, utilajele pentru construcţii stau părăsite în parcurile industriale, se distrug parcuri, se închid biblioteci, iar milioane de oameni rămân pe drumuri şi suferă de foame, în vreme ce o mulţime de locuinţe sunt goale, iar mâncarea putrezeşte în depozite. Şi totuşi, tendinţele umane şi materiale de a construi case, de a distribui hrana şi de a menţine fabricile încă există. Ceea ce a dispărut este, de fapt, ceva mai degrabă nematerial, acel spirit animator. Banii sunt aceia care au dispărut. Numai ei lipsesc, ei – atât de lipsiţi de substanţă (în forma lor electronică, computerizată), că abia se poate spune că există propriu-zis, dar atât de puternici că, fără ei, productivitatea lumii intră în colaps. Dar şi la nivel individual, putem vedea efectele dezamăgitoare ale lipsei banilor. Gândiţi-vă la imaginea stereotipică a şomerului aproape falit, tolănit în maiou în faţa televizorului şi bând bere, incapabil să se ridice din scaun. Banii, se pare, mişcă şi oamenii, precum mişcă maşinile. Fără ei, suntem prăbuşiţi în propria depresie.

Noi nu realizăm că tocmai imaginea pe care ne-am făcut-o despre divinitate a atras un zeu care se potriveşte acestei imagini şi că i-am acordat zeului suveranitate pe întreg pământul. Despărţind sufletul de trup, spiritul de materie şi pe Dumnezeu de natură, am

instaurat o putere care n-are suflet, care înstrăinează, care n-are nimic de-a face cu Dumnezeu şi care e nefirească. De aceea, atunci când vorbesc despre a face banii sacri, nu invoc o putere supranaturală care să-şi verse sacralitatea în obiectele inerte şi banale ale naturii. Mai degrabă, mă întorc înspre epocile trecutului, în vremea de dinaintea divorţului dintre materie şi spirit, când sacralitatea se regăsea în toate lucrurile.

Deci, ce este sacrul? El are două aspecte: unicitatea şi relaţionarea. O fiinţă sacră (sau un obiect sacru) este specială, unică, fără pereche. Prin aceasta, este nesfârşit de preţioasă – este de neînlocuit. Nu are echivalent, nu are „valoare“ finită, pentru că valoarea se poate determina numai prin comparaţie. Banii, ca orice formă de măsură, sunt un standard de comparaţie.

Aşa unică cum este , fiinţa sacră nu poate fi separată de nimic din ceea ce a contribuit la facerea ei, de istoria sa şi de locul pe care îl ocupă în urzeala existenţei. Poate acum vă gândiţi că toate lucrurile şi relaţiile dintre ele sunt sacre. Acest concept ar putea să fie adevărat dar, deşi putem concepe acest lucru din punct de vedere intelectual, nu îl simţim întotdeauna. Unele lucruri ne par sacre, altele nu. Dar pe cele care ne par le numim sacre şi, în cele din urmă, scopul lor este să se amintească de sacralitate *tuturor* lucrurilor.

Trăim astăzi într-o lume care a fost văduvită de sacralitate, aşa că au mai rămas doar puţine lucruri care ne mai dau sentimentul că trăim într-o lume sacră. Obiectele standardizate, produse în tiraje de masă, casele aidoma, mâncarea din ambalaje identice, relaţiile anonime pe care le avem cu funcţionarii din instituţii – toate acestea neagă caracterul unic al lumii noastre. Originile îndepărtate ale lucrurilor de care ne folosim, relaţiile noastre anonime, lipsa oricăror consecinţe vizibile în producţia şi eliminarea bunurilor noastre – toate acestea neagă caracterul relaţional al lumii. Astfel, trăim în lume fără experienţa sacrului. Desigur, banii sunt primele dintre lucrurile care neagă unicitatea şi relaţionarea. Însăşi ideea de monedă îşi are sursa în această dorinţă de standardizare – astfel că fiecare drahmă, fiecare stater*, fiecare şechel** şi fiecare yuan*** ar trebui să fie identice din punct de vedere funcţional. Mai mult decât atât, ca mediu de schimb universal şi abstract, banii s-au smuls de propriile origini, de legătura lor cu materia. Un dolar e un dolar, indiferent cine ţi l-a dat. Credem că ar fi infantil să depui o sumă de bani la bancă şi să-i retragi o lună mai târziu, numai ca să te plângi: „Hei, păi ăştia nu sunt aceiaşi bani pe care i-am depus! Bancnotele sunt diferite!“.

Prin urmare, o viaţă monetizată este o viaţă profană, de vreme ce banii şi lucrurile pe care le cumpărăm cu bani nu au atributele sacrului. Care este diferenţa dintre o roşie din supermarket şi una crescută în grădina vecinului şi dăruită mie? Care este diferenţa dintre o casă prefabricată şi una construită de mine, cu ajutorul cuiva care mă înţelege pe mine, aşa cum trăiesc eu? Toate diferenţele esenţiale provin din relaţiile specifice care încorporează unicitatea celui care dăruieşte şi a celui care primeşte. Când este plină de aceste lucruri făcute cu grijă şi legate printr-o întreagă urzeală de oamenii şi de locurile pe

* monedă de argint sau de aur la vechii greci şi macedoneni - TEI

** moneda naţională a Israelului - TEI

*** moneda naţională a Chinei şi Taiwanului – TEI

care le ştim, viaţa este bogată şi rodnică. Astăzi trăim sub povara uniformităţii şi a impersonalităţii. Chiar şi produsele personalizate, dacă sunt produse în masă, oferă doar câteva variante ale aceloraşi elemente de construcţie standardizate. Această uniformizare ne ucide sufletul şi ne face vieţile mediocre.

Prezenţa sacrului seamănă cu întoarcerea la o casă care a existat dintotdeauna şi la un adevăr care fiinţează de-a pururi. Ea poate fi sesizată atunci când vedem o insectă sau o plantă, atunci când auzim simfonie de triluri de păsări sau orăcăit de broaşte, atunci când simţim lutul sub tălpi, când ne pierdem privind la un obiect lucrat frumos, când pricepem complexitatea fantastic coordonată a unei celule sau a unui ecosistem, atunci când suntem martori la o coincidenţă sau la apariţia unui simbol în vieţile noastre, atunci când vedem copiii jucându-se, sau suntem impresionaţi de opera unui geniu. Indiferent cât de extraordinare sunt aceste experienţe, ele nu sunt cu niciun chip separate de restul vieţii. Într-adevăr, puterea lor provine din faptul că ele ne dezvăluie perspectiva unei lumi mai adevărate, o lume sacră care fundamentează lumea noastră şi se întrepătrunde cu ea.

Ce este acest „acasă care a existat dintotdeauna“, acest „adevăr care fiinţează de-a pururi“? Este adevărul unităţii şi întrepătrunderii tuturor lucrurilor, iar sentimentul pe care îl încerci este acela de participare la ceva mai măreţ decât tine însuţi, dar cu care *te identifici* şi tu. În ecologie, acesta se numeşte principiul interdependenţei: supravieţuirea tuturor fiinţelor depinde de reţeaua celorlalte vieţuitoare care le înconjoară, acest lucru extinzându-se şi cuprinzând întreaga planetă. Dispariţia oricărei specii ne ia din plinătate, din propria noastră sănătate şi din propria noastră fire; se pierde ceva foarte adânc din propria noastră fiinţă.

Dacă sacrul este calea către unitatea fundamentală a tuturor lucrurilor, este în chip similar o cale către unicitatea şi particularitatea fiecărui lucru. Un obiect sacru este un obiect unic; el poartă o esenţă unică, imposibil de redus la un simplu set de calităţi generice. Iată de ce ştiinţa reducţionistă pare să jefuiască lumea de sacralitatea ei, de vreme ce totul poate fi echivalat cu o combinaţie de câteva elemente generice. Această concepţie se reflectă şi în sistemul nostru economic, el însuşi fiind constituit, în cea mai mare parte, din produse standardizate, generice, din descrieri de job-uri, procese, date, din intrări şi ieşiri şi – cei mai generici dintre toate – banii, supremaabstractizare. În vremurile trecute lucrurile nu stăteau aşa. Cei din triburi vedeau persoana nu ca aparţinând, în principal, unei anumite categorii, ci ca pe un individ unic, înspiritualizat. Chiar şi pietrele, norii sau stropii de apă, aparent identici, erau percepute ca fiind fiinţe unice, receptive la senzaţii. Ce ieşea din mâna omului era tot unic, lăsând să se vadă marca făuritorului prin neregularităţile distinctive ale obiectului. Aici era legătura dintre cele două calităţi ale sacrului – relaţionarea şi unicitatea: obiectele unice îşi păstrează marca originii lor, locul lor unic în marea urzeală a fiinţei, depedenţa lor vitală de restul creaţiei. Obiectele şi mărfurile standardizate sunt uniforme şi, implicit, străine de această relaţie.

În această carte voi descrie o viziune sacră asupra sistemului monetar şi economiei, viziune care încorporează unicitatea şi relaţionarea fiecărui lucru. Această viziune nu este separată, în percepţie sau în fapt, de matricea naturală care o fundamentează. Ea reuneşte

tărâmurile atât de depărtate ale omului şi ale naturii; este o dezvoltare a ecologiei care se supune tuturor regulilor ei şi îi poartă întreaga frumuseţe.

În orice instituţie a civilizaţiei noastre, indiferent cât de urâtă sau de coruptă, există sământa unui lucru frumos: aceeaşi notă, într-o octavă superioară. La fel şi cu banii. Scopul iniţial al banilor era, pur şi simplu, să facă legătura între darurile şi nevoile oamenilor, pentru ca toţi să putem trăi în belşug. Cum, în loc de aceasta, banii au ajuns să nască sărăcie în loc de belşug – aceasta este una dintre temele acestei cărţi. În acest scop originar al banilor, ca *agent al darului,* putem percepe o licărire din ceea ce vor deveni din nou banii, într-o bună zi, în ciuda a ceea ce au ajuns ei în ziua de azi. Noi vedem în schimbul de daruri un prilej sacru, de aceea facem loc, instinctiv, unei ceremonii atunci când ne facem cadouri unii altora. Astfel, banii sacri vor deveni mediul dăruirii, un mod de a impregna economia globală cu spiritul darului care guverna culturile tribale şi rurale şi încă guvernează, astăzi, peste tot pe unde oamenii din afara economiei monetare fac lucruri unii pentru alţii.

Economia sacră descrie acest viitor, schiţând şi un mod practic de a ajunge până acolo. Acum câtăva vreme, am obosit de atâta citit cărţi care criticau anumite aspecte ale societăţii noastre, fără a oferi o alternativă pozitivă. Apoi, am obosit de citit atâtea cărţi care ofereau o alternativă pozitivă, care părea imposibil de atins: „Trebuie să reducem emisiile de carbon cu 90%“. După asta, am obosit de atâta citit cărţi care ofereau o metodă plauzibilă de a ajunge la acea alternativă, dar nu spuneau nimic despre ce aş putea să fac eu personal în această direcţie. *Economia sacră* lucrează pe toate aceste patru nivele: oferă o analiză fundamentală despre proasta funcţionare a banilor; descrie o lume mai frumoasă, bazată pe un alt tip de bani şi de economie; explică acţiunile colective necesare pentru a crea acea lume şi mijloacele necesare pentru aceste acţiuni; şi explorează aceste dimensiuni personale ale transformării lumii, alături de schimbarea în fire şi fiinţă, pe care eu o numesc „traiul întru dar“.

Transformarea banilor nu este un panaceu pentru bolile lumii şi nu ar trebui să aibă prioritate asupra altor subiecte de activism. O simplă rearanjare a biţilor din calculatoare nu va şterge atât de reala devastare materială şi socială care ne chinuie planeta. Însă, nicio altă lucrare, folositoare în alt domeniu, nu-şi poate atinge adevăratul potenţial în lipsa unei transformări corespunzătoare a banilor – atât de profund pătrund ei în instituţiile sociale şi în obiceiurile vieţii noastre. Schimbările economice pe care le descriu fac parte dintr-o transformare uriaşă, atotcuprinzătoare, care nu va lăsa neatins niciun aspect al vieţii.

Omenirea abia începe să înţeleagă adevărata dimensiune a crizei. Dacă transformarea economică despre care voi vorbi pare miraculoasă, aceasta este pentru că numai un miracol mai poate vindeca lumea noastră. În toate domeniile, de la economie la ecologie, de la politică şi tehnologie la medicină, avem nevoie de soluţii care depăşesc hotarele posibilului zilei de azi. Din fericire, pe măsură ce lumea veche se prăbuşeşte, cunoaşterea noastră despre ceea ce se poate face se dezvoltă şi, odată cu ea, se dezvoltă şi curajul şi dorinţa noastră de a acţiona. Convergenţa crizelor actuale – criza monetară,

energetică, educaţională, medicală, criza apei, a solului, a climatului, a politicii, a mediului ş.a.m.d. – este, de fapt, criza unei naşteri, care ne proiectează din lumea veche, într-o lume nouă. Inevitabil, aceste crize ne invadează viaţa personală, lumea pe care o ştim se face praf şi noi înşine ne trezim într-o lume nouă, având o nouă identitate. Din acest motiv, atâţia oameni văd o dimensiune spirituală în această criză planetară, chiar şi în criza economică. Simţim, cumva, că nu vom mai reveni la „normalitate“, ci că ne naştem într-o nouă normalitate: un nou tip de societate, o nouă relaţie cu pământul, o nouă experienţă în a fi om.

Dedic întreaga mea muncă acestei lumi mai frumoase, despre care inimile noastre ne şoptesc că se poate naşte. Spun „inimile“, pentru că, uneori, raţiunea ne spune că aşa ceva nu este posibil. Raţiunea noastră se îndoieşte că lucrurile vor diferi prea mult de ceea ce am învăţat din experienţă. Probabil aţi încercat un sentiment de cinism, dispreţ sau disperare citind descrierea pe care am făcut-o economiei sacre. Probabil aţi simţit nevoia de a-mi eticheta discursul drept idealist fără speranţă. Într-adevăr, chiar şi eu însumi am fost tentat să-mi reduc tonul, ca să-l fac să pară mai plauzibil, mai responsabil, mai potrivit cu aşteptările noastre atât de reduse în privinţa a ceea ce ar putea fi lumea şi viaţa. Dar, o asemenea atenuare a tonului nu ar fi fost adevărată. Mă voi folosi de instrumentele minţii mele pentru a rosti ce se află în inima mea. În adâncul inimii mele ştiu că putem crea o economie şi o societate atât de frumoase şi că orice scop mai prejos de acestea este nedemn de noi. Suntem, oare, atât de sfărâmaţi încât să aspirăm la altceva decât la o lume sacră?

PARTEA I
ECONOMIA SEPARĂRII

Toate crizele convergente din timpul nostru provin dintr-o rădăcină comună pe care o vom numi Separare. Luând diferite forme – precum ruperea dintre om şi natură, dezintegrarea comunităţii, diviziunea realităţii în material şi spiritual – Separarea a pătruns în fiecare aspect al civilizaţiei în care trăim. De asemenea, Separarea este nesustenabilă: ea generează crize uriaşe, din ce în ce mai uriaşe, care ne propulsează într-o nouă epocă, epoca Reuniunii.

Separarea nu este o realitate supremă, ci doar o proiecţie umană, o ideologie, o poveste. La fel ca în toate culturile, Povestea noastră despre Om este alcătuită din două părţi în strânsă legătură una cu alta: o Poveste a Sinelui şi o Poveste a Lumii. În prima, se află sinele discret şi separat: un balon de psihologie, un suflet încapsulat în piele, un fenotip biologic, direcţionat de propriile gene pentru reproducerea sa egoistă, un actor raţional, urmărindu-şi propriile interese economice, un observator fizic al unui univers obiectiv, un fir de conştiinţă într-o temniţă de carne. A doua poveste este povestea Ascensiunii: omenirea, plecând din stadiul ignoranţei şi al neputinţei, supune forţele naturii şi scrutează secretele universului, îndreptându-se inexorabil către un destin al stăpânirii absolute şi transcenderii naturii. Este povestea separării sferei omeneşti de natural, în care omenescul se extinde, iar naturalul este redus, progresiv, la resurse, bunuri, proprietăţi şi, în cele din urmă, la bani.

Banii sunt un sistem de convenţii sociale, accepţiuni şi simboluri care s-a dezvoltat de-a lungul timpului. Într-un cuvânt, banii sunt o poveste care se desfăşoară în realitatea socială alături de lucruri precum legile, naţiunile, instituţiile, calendarele şi timpul mecanic, religia şi ştiinţa. Poveştile poartă o imensă putere creatoare. Prin poveşti coordonăm întreaga activitate omenească, canalizăm atenţia şi intenţia, definim rolurile şi identificăm ceea ce este mai important şi chiar ceea ce este real. Poveştile dau sens şi scop vieţii şi, astfel, motivează acţiunea. Banii sunt un element-cheie în povestea Separării care defineşte civilizaţia noastră.

Partea I a Economiei Sacre descrie sistemul economic care s-a ridicat pe fundaţia acesti poveşti a Separării. Anonimatul, depersonalizarea, polarizarea avuţiilor, creşterea nesfârşită, jaful ecologic, dezordinea socială şi criza iremediabilă sunt atât de profund conţinute în sistemul nostru economic, încât numai o transformare a modului în care

definim noi Povestea Oamenilor l-ar putea vindeca. Intenţia mea este ca, identificând caracteristicile esenţiale ale economiei Separării, să dobândim puterea de a întrevedea o economie a Reunirii, o economie care readuce la plinătate comunităţile, relaţiile, culturile, ecosistemele şi planeta, toate fracturate acum.

CAPITOLUL 1
LUMEA DARULUI

„Chiar şi după toată această vreme
Soarele nu îi rosteşte pământului,
„Tu îmi eşti mie dator“.
Iată cum este
o dragoste ca aceasta,
care luminează Cerul Întreg.“
(Hafiz)

La început a fost Darul.

Ne naştem copii neajutoraţi, creaturi ale nevoii pure, cu puţine lucruri de dăruit – şi totuşi suntem hrăniţi, suntem apăraţi, suntem îmbrăcaţi, ţinuţi în braţe şi alinaţi fără să fi făcut ceva ca să meritäm acest lucru, fără să fi oferit ceva în schimb. Această experienţă obişnuită pentru cineva care a trecut de copilărie ne spune ceva despre cele mai adânci intuiţii spirituale ale noastre. Vieţile noastre ne sunt dăruite; aşadar, starea noastră esenţială este starea de recunoştinţă. Acesta este adevărul existenţei noastre.

Chiar dacă aţi avut o copilărie îngrozitoare, puteţi să citiţi aceste rânduri acum – deci măcar aţi primit îndeajuns pentru a ajunge la maturitate. Pentru primii ani de viaţă, nu aţi dobândit sau produs nimic din ceea ce ai primit. Totul a fost un dar. Imaginaţi-vă că ieşiţi acum pe uşă şi ajungeţi într-o lume străină, în care eşti complet lipsit de ajutor, incapabili de a vă hrăni sau îmbrăca, incapabili de a vă folosi de propriile membre, neputincioşi de a distinge unde se termină trupul şi unde începe lumea. Dar apoi, fiinţe uriaşe vin, vă iau în braţe, vă hrănesc, vă îngrijesc, vă iubesc. Nu v-aţi simţi recunoscător?

În momentele limpezi, imediat după ce vedem moartea cu ochii, sau după ce suntem alături de un om drag care se stinge, descoperim că viaţa însăşi este un dar. Numai prin faptul de a fi vii, experimentăm această atitudine copleşitoare. Minunându-ne, ne scăldăm în bogăţiile nemeritate, primite pe degeaba, care vin odată cu viaţa – bucuria de a respira, deliciile culorilor şi sunetelor, plăcerea de a ne stinge setea cu apă, dulceaţa unui chip drag. Acest sentiment, amestecat cu sfială şi recunoştinţă, este un semn limpede al prezenţei sacrului.

Aceleaşi veneraţie şi recunoştinţă le simţim atunci când luăm aminte la măreţia naturii, la complexitatea şi ordinea miraculoase dintr-un ecosistem, dintr-un organism, sau dintr-o celulă. Acestea sunt imposibil de perfecte, mult dincolo de capacitatea minţilor noastre de a le cuprinde, de a crea sau, măcar, de a înţelege o mică parte din ele. Şi totuşi, ele există, fără ca noi să le fi creat: o lume întreagă ne susţine şi ne cuprinde. Nu trebuie să înţelegem cu precizie cum încolţesc sau cresc seminţele; nu trebuie să facem noi aceste lucruri pentru ele. Chiar şi astăzi, modul în care lucrează celulele, organismele sau ecosistemele, rămâne un mister. Fără să fie nevoie ca noi să o proiectăm sau să îi înţelegem lucrările ei cele mai profunde, ne bucurăm de roadele naturii. Vă puteţi imagina minunarea şi recunoştinţa strămoşilor noştri când contemplau darurile lumii?

Nu este de mirare că gânditorii religioşi din vechime spuneau că Dumnezeu a făcut lumea şi nu este de mirare că afirmau că Dumnezeu ne-a dat lumea în dar. Prima frază exprimă evlavia, a doua recunoştinţa. Din păcate, teologii de mai târziu au întors pe dos acestea, ca să iasă astfel: „Dumnezeu ne-a dat lumea ca să o exploatăm, să o stăpânim, să o dominăm”. O asemenea interpretare este contrară spiritului creaţiei originare. Prin evlavie, ştim că acest Dar este dincolo de puterea noastră de a stăpâni. Prin recunoştinţă, dăm cinste sau necinstim pe cel ce dăruieşte, după felul în care ne folosim de darul lui.

Cosmologia modernă întăreşte afirmaţia mitologică a universului-ca-dar. Nu este oare Big Bang-ul ceva (de fapt, tot) din nimic? (1) Acest sentiment este întărit de examinarea mai îndeaproape a diferitelor constante fizice (viteza luminii, masa electronilor, cele patru forţe fizice fundamentale*), toate având, inexplicabil, exact valorile necesare pentru ca să poată exista un univers care conţine materie, stele şi viaţă. Este ca şi cum întregul univers a fost construit pentru noi, pentru ca noi să putem vieţui.

Darul a fost dintru început: începutul arhetipal al lumii, începutul vieţilor noastre, în copilăria omenirii. Astfel, recunoştinţa ne este firească, atât de fundamentală, atât de esenţială, încât este foarte greu de definit. Probabil că acesta este sentimentul primirii unui dar şi dorinţa de a-l da înapoi. Era de aşteptat ca popoarele primitive, legate de această recunoştinţă fundamentală, să o lucreze în relaţiile lor sociale şi economice. Într-adevăr, aşa a fost. Cele mai multe dintre referinţe de la începutul istoriei banilor sunt despre trocul primitiv, dar trocul este relativ rar printre vânători-culegători. Cea mai importantă modalitate de schimb economic a fost darul.

Deşi darul este fundamental, recunoştinţa şi generozitatea care decurg din el coexistă cu alte aspecte ale firii umane, mult mai puţin savuroase. Deşi cred în dumnezeirea fundamentală din oameni, admit că am plecat într-o lungă călătorie, departe de această dumnezeire şi am creat o lume în care sociopaţi nemiloşi au dobândit avere şi putere. Această carte nu pretinde că acest gen de oameni nu ar exista, sau că acest gen de tendinţe n-ar exista în fiecare dintre noi. Mai degrabă, această carte încearcă să trezească spiritul darului care este latent în fiecare dintre noi şi să construiască instituţii care întrupează şi încurajează acest spirit. Sistemul economic actual răsplăteşte egoismul şi lăcomia. Cum ar arăta un sistem economic care, precum în unele culturi vechi, ar răsplăti generozitatea?

* gravitaţia, electromagnetismul, forţa nucleară tare şi forţa nucleară slabă - TEI

Să începem prin a pricepe mai bine dinamica darului. Mai sus, am făcut referire la schimbul economic, dar în general aceasta nu este o descriere fidelă a comunităţii darului. „Circulaţie“ este un cuvânt mai potrivit. Astăzi schimbăm adesea daruri între noi, dar schimbul de daruri este deja un pas către troc. În comunităţile străvechi, existau obiceiuri bine puse la punct care guvernau schimbul de daruri, obiceiuri care mai există şi astăzi în societăţile care încă nu şi-au pierdut, de tot, legătura cu trecutul. De obicei, reţelele darurilor sunt strâns legate de reţelele familiale. Obiceiurile fixează cine cui dă. Anumite neamuri primesc daruri de la tine; tu primeşti daruri de la alte categorii; şi există şi categorii în privinţa cărora darurile se fac în ambele sensuri.

Darurile fiind reciproce, adesea ele merg în cerc. Eu îţi dau ţie, tu dai altcuiva şi, în cele din urmă, cineva îmi dă mie. Un exemplu faimos este sistemul kula ale locuitorilor insulelor Trobriand, în care colierele preţioase circulă într-o singură direcţie, din insulă în insulă, iar brăţările în direcţia opusă. Descrisă pentru prima oară în detaliu de către antropologul Bronislaw Malinowski, kula – care înseamnă chiar „cerc“ – este axul unui sistem vast de daruri şi alte forme de schimb economic. Marcel Mauss descrie acestea după cum urmează:

„Sistemul de dar-prin-schimb pătrunde în viața economică, tribală și morală a poporului din Trobriand. Viața este „impregnată“ de el, așa cum bine a formulat Malinowski. Este vorba de un „dă și primește“ constant. Acest proces este marcat de un flux continuu, în toate direcțiile, de daruri oferite, acceptate și împărtășite.“ (2)

Pe măsură că apogeul sistemului kula este schimbul foarte ritualizat de brăţări şi coliere între şefi, reţeaua înconjurătoare de daruri se extinde la tot felul de lucruri folositoare, hrană, bărci, muncă şi aşa mai departe. După Mauss, trocul desăvârşit este neobişnuit. În orice caz, „în general, ceea ce s-a primit şi a intrat în posesia cuiva în acest mod – indiferent de manieră –nu este ţinut pentru sine, decât dacă acela nu se poate descurca fără el“ (3). Cu alte cuvinte, darurile curg încontinuu, oprindu-se din circulaţia lor doar atunci când se iveşte o nevoie prezentă şi reală. Iată descrierea poetică a acestui principiu al darului, pe care o face Lewis Hyde:

„Darul se îndreaptă către un loc gol. Rotindu-se în cercul lui, el se îndreaptă către acela care a stat cel mai mult cu mâna goală; dacă, undeva, apare cineva cu o nevoie mai mare, darul își părăsește vechiul traseu și se îndreaptă către acela. Generozitatea ne lasă goi, dar goliciunea noastră atrage ușor întregul, până când acel lucru, în mișcare, se întoarce pentru a ne reumple. Natura socială are oroare de vid“. (4)

În vreme ce, în zilele noastre, facem clar diferenţa dintre un dar şi o tranzacţie comercială, în vremurile trecute, această distincţie era imposibil de făcut. Unele culturi, precum Toaripi şi Namau, aveau un singur cuvânt pentru a desemna cumpărarea, vânzarea, datul cu împrumut şi luatul cu împrumut (5), pe când la vechii mesopotamieni, cuvântul *šám* însemna, deopotrivă, „a vinde“ şi „a cumpăra“. (6) Această ambiguitate persistă în multe limbi moderne. Limbile chineză, germană, daneză, norvegiană, olandeză, estoniană, bulgară, sârbă, japoneză şi multe altele* nu au decât un singur termen pentru „a

* şi, desigur, şi limba română - TEI

da cu împrumut“ şi „a lua cu împrumut“ , aceasta fiind probabil o rămăşiţă a unor timpuri străvechi în care acestea două nu puteau fi distinse (7). Acest lucru persistă, încă, printre vorbitorii de limbă engleză mai puţin educaţi, care unor folosesc cuvântul „borrow“ (a lua cu împrumut) cu sensul de „lend“ (a da cu împrumut), precum în „I-am luat cu împrumut douăzeci de dolari“. Cum aşa? Cum se poate ca acelaşi cuvânt să denumească două operaţiuni opuse?

Rezolvarea acestei enigme constă în dinamica darului. Cu rarele excepţii, probabil teoretice, indicate de către Derrida* ca „daruri libere“, darurile sunt însoţite de un simbol al schimbului, sau de o obligaţie morală sau socială (sau ambele). Spre deosebire, tranzacţia modernă cu bani, care este o tranzacţie închisă şi care nu lasă nici o obligaţie, o tranzacţie cu daruri este deschisă, creând o legătură permanentă între participanţi. Un alt mod de a privi acest lucru este că darul vorbeşte despre dăruitor şi că, atunci când facem un dar, dăruim ceva din noi. Acesta este exact opusul unui tranzacţii de bunuri moderne, în care bunurile vândute sunt doar o simplă proprietate, separate de cel care le vinde. Diferenţa este clară. Probabil că ai câteva lucruri care ţi-au fost date şi care se presupune că nu sunt cu nimic diferite de ceva ce se poate cumpăra, dar care sunt unice şi speciale prin cel care ţi le-a dăruit. În acest fel, popoarele străvechi recunoşteau acea calitate magică, acel spirit care circula împreună cu darurile.

Obiecte inutile, precum ghiocurile, perlele frumoase, coliere şi aşa mai departe, au fost banii cei mai timpurii. A le schimba pentru ceva de o valoare utilitară este, la modul naiv, o cale de a facilita un dar – ceva pentru nimic. Ele devin ceva-pentru-ceva, dar acest lucru nu le face mai puţin daruri, pentru că ele dau o formă fizică sentimentului de obligaţiune; ele sunt simboluri fizice ale recunoştinţei. Din această perspectivă, este uşor de înţeles că a cumpăra şi a vinde, sau a da cu împrumut şi a lua cu împrumut, sunt acelaşi lucru. Ele nu sunt deloc operaţiuni de sens contrar. Toate darurile i se întorc dăruitorului, într-o altă formă. Cumpărătorul şi vânzătorul sunt egali.

Astăzi, există o asimetrie în tranzacţiile comerciale, care îl identifică pe cumpărător ca pe cel care dă bani şi primeşte bunuri, iar pe vânzător, ca pe cel care primeşte bani şi dă bunuri. Dar, la fel de bine, putem spune că cel care cumpără, de fapt, vinde banii pentru bunuri, iar cel ce vinde, de fapt, cumpără banii pentru bunuri. Ce se întâmplă cu banii în această asimetrie? Banii sunt diferiţi de orice alt bun de pe lume şi, aşa cum vom vedea, această diferenţă crucială face profani banii.

Pe de altă parte, recunoaştem intuitiv darurile ca sacre – de aceea, până şi în ziua de azi, cadourile se fac în mod ceremonial. Darurile încorporează calităţile de bază ale sacralităţii pe care le-am discutat în introducere. În primul rând, unicitatea – spre deosebire de bunurile standardizate de astăzi, achiziţionate cu bani în tranzacţii închise, darurile sunt unice prin faptul că ele vorbesc despre dăruitor. În al doilea rând, plinătatea, interdependenţa – darurile lărgesc cercul persoanei până la includerea întregii comunităţi. În timp ce banii de astăzi încorporează principiul „mai mult pentru mine înseamnă mai puţin pentru tine“, într-o economie a darului, „mai mult pentru tine“ este, deopotrivă,

* Jacques Derrida (1930 – 2004) filosof francez, părintele deconstructivismului – TEI

„mai mult pentru mine“, pentru că cei care au dăruiesc celor care sunt în nevoie. Darurile întăresc înţelegerea mistică a participării la ceva mai mare decât tine care, totuşi, nu este separat de tine. Axiomele interesului raţional pentru sine se schimbă, pentru că acest sine s-a extins, pentru a cuprinde ceva din celălalt.

Explicaţia clasică asupra dezvoltării banilor, care se găseşte în manualele de economie, pleacă de la troc. De la începutul lumii, indivizii în competiţie ar fi căutat să-şi maximizeze interesul raţional de sine. Această descriere idealizată nu este, însă, susţinută de antropologie. Trocul, după Mauss, era rar în Polinezia, rar în Melanezia şi absolut inexistent în Pacificul de Nord-Vest. Antropologul economic George Dalton susţine că: „Trocul, în sensul strict de schimb care nu implică banii, nu a fost niciodată un model sau o tranzacţie dominante, sau importante din punct de vedere cantitativ, în niciun sistem economic din trecut, sau din prezent, despre care avem informaţii solide.“ (8) Singurele situaţii în care se practica trocul, spune Dalton, erau tranzacţiile mărunte, rare sau urgente – aşa cum este cazul şi astăzi. În afară de acestea, tranzacţiile fără bani nu semănau deloc cu tranzacţiile impersonale şi cu scopul maximizării utilităţii, care populează fanteziile economiştilor, ci „aveau nevoie de relaţii personale durabile (şi uneori ritualizate), sancţionate prin cutume şi caracterizate prin reciprocitate“. (9) De fapt, aceste tranzacţii nu ar trebui să fie numite troc, ci mai degrabă, schimb ritual de daruri.

În zilele noastre, noi punem darurile şi achiziţiile în categorii separate, exclusive; pentru a fi siguri, le aplicăm fiecărora regimuri economice şi psihologice diferite. Dar, în vremurile străvechi, nu exista o asemenea dihotomie şi nu exista nici distincţia pe care o facem astăzi între o relaţie de afaceri şi o relaţie personală. Economiştii, povestind istoria banilor, tind să proiecteze această distincţie modernă înapoi în trecut şi, odată cu ea, câteva presupuneri adânci despre natura umană, despre persoană şi despre menirea vieţii: că am fi indivizi izolaţi şi separaţi, într-o competiţie pentru resurse limitate, în scopul maximizării interesului personal. Nu spun că aceste presupuneri nu sunt adevărate. Ele fac parte din ideologia definitorie a civilizaţiei noastre, o Poveste a Oamenilor care acum se îndreaptă către sfârşit. Această carte face parte din rostirea unei noi Poveşti a Oamenilor. Transformarea banilor face parte dintr-o transformare mai cuprinzătoare, bazată pe nişte presupuneri foarte diferite asupra persoanei, vieţii şi lumii.

Economia umană nu se îndepărtează prea mult de cosmologie, religie şi psihologie. Nu numai economiie străvechi se bazau pe daruri, dar şi religia şi cosmologia. La fel şi astăzi – banii, cu puterea lor de a standardiza, abstractiza şi anonimiza, se aliniază cu multe aspecte ale experienţei umane. Ce alte noi paradigme ştiinţifice, religioase şi psihologie ar putea apărea în contextul unor tipuri diferite de bani?

Dacă banii nu au apărut din lumea imaginară a economiştilor – lumea trocului calculat, bazat pe maximizarea profitului, atunci cum au apărut? Eu presupun că au apărut ca o modalitate de a facilita dăruirea, împărtăşirea darurilor şi generozitatea – sau, cel puţin, purtau în ei ceva din acest spirit. Pentru a recrea o economie a sacrului, este necesar să reinsuflăm banilor spiritul acestei obârşii.

În esenţă, banii sunt un concept minunat. Lăsa-mă să fac pe naivul pentru o clipă, ca să dezvălui această esenţă spirituală, dacă nu istorică, a banilor. Am ceva de care ai nevoie tu şi doresc să ţi-l dau. Aşa şi fac, iar tu te simţi recunoscător şi vrei te revanşezi, dându-mi la rândul tău ceva. Dar, la acest moment, nu ai nimic de care am eu nevoie. Aşa că, în loc, îmi dai un simbol al recunoştinţei tale – un obiect frumos şi inutil, precum o scoică wampum,* sau o piesă de argint. Acel simbol spune: „Am împlinit nevoile altor oameni şi le-am câştigat recunoştinţa“. Mai târziu, când eu primesc un dar de la altcineva, îi dau acest simbol. Darurile pot parcurge distanţe sociale vaste şi le pot primi de la oameni cărora nu am nimic să le dau, împlinindu-mi totuşi dorinţa de a acţiona, consecinţă a recunoştinţei pe care aceste daruri mi-o inspiră.

La nivel de familie, clan, sau un grup de vânători-culegători, banii nu sunt necesari pentru a susţine economia darului. Nu sunt necesari nici în următoarea treaptă de organizare socială – satul sau tribul de câteva sute de oameni. Aici, dacă nu am nevoie de nimic de la tine acum, ori îmi vei da – din recunoştinţă – ceva ce voi avea nevoie în viitor, ori îl vei da altcuiva, care-l va da altcuiva, care mi-l va da mie. Aceasta este „roata darului“, baza comunităţii. Într-un trib sau sat, scara societăţii este suficient de mică pentru cei care îmi dăruiesc mie să recunoască darurile mele altora. Acest lucru este imposibil într-o societate de masă ca a noastră. Dacă eu îţi dăruiesc ţie ceva, cu generozitate, fermierul din Hawaii care a cultivat ghimbirul, sau inginerul din Japonia care a proiectat ecranul telefonului meu mobil, nu vor şti nimic despre asta. Deci, în loc de recunoaşterea personală a darurilor, ne folosim de bani: reprezentarea recunoştinţei. Martorii darului devin anonimi.

Banii devin necesari atunci când plaja darurilor noastre trebuie să se extindă dincolo de oamenii pe care îi cunoaştem personal. Acest lucru se întâmplă în momentul în care scara economică şi diviziunea muncii depăşesc nivelul tribului sau al obştei săteşti. Într-adevăr, primii bani au apărut în primele civilizaţii agricole care s-au dezvoltat după satul neolitic: Mesopotamia, Egipt, China şi India. Reţelele de daruri descentralizate au făcut loc sistemelor centralizate de redistribuire, cu templul şi, mai târziu, palatul regal drept centru. Foarte posibil, acestea au evoluat de la tradiţiile de tip potlatch**, în care darurile curgeau înspre şefi şi ceilalţi lideri, şi de la aceştia, înapoi, către neamurile şi tribul lor. Începând ca noduri centralizate pentru un flux de daruri la scară mare, aceştia au părăsit paradigma darului – contribuţiile devenind forţate şi cuantificate, iar plata în bani a devenit inechitabilă. Documentele străvechi sumeriene vorbesc, deja, despre o polarizare economică, cu reguli stricte şi plăţi care erau la limita subzistenţei. (10) Când directivele de la centru şi nu comerţul de piaţă au început să guverneze mişcarea bunurilor (11), imperiile agricole timpurii s-au folosit de ceea ce unii ar numi bani: bunuri agricole, sau obiecte metalice în unităţi de mărime standard, care serveau ca mediu de schimb, unităţi de cont şi măsuri ale valorii. Deci deja, cu patru mii de ani în urmă, banii eşuaseră în a corespunde naivei mele aşteptări ca ei să creeze belşug şi mai mare pentru toţi, faciltând întâlnirea dintre daruri şi nevoi.

* dar sacru, specific băştinaşilor americani - TEI

** ritual colectiv al darului specific zonei coastei nord-vestice a oceanului Pacific - TEI

Înlesnind comerţul, motivând producţia eficientă şi permiţând acumulării de capital să se angajeze la proiectele pe scară mare, banii ar trebui să îmbogăţească viaţa: ar trebui să reverse asupra noastră tihnă, timp liber, lipsă de griji şi o distribuţie echitabilă a averii. Într-adevăr, teoria economică predică despre toate aceste rezultate. Dar faptul că banii au ajuns agent de sens opus – teamă, nedreptăţi şi polizare a averii – ne dezvăluie un paradox.

Dacă e să avem o lume cu tehnologie, cu cinema-uri şi orchestre simfonice, cu telecomunicaţii şi arhitecturi spectaculoase, cu oraşe cosmopolite şi literatură universală, avem nevoie de bani, sau de ceva asemănător, pentru a putea coordona activitatea umană pe scara largă, necesară creării acestor lucruri. Din acest motiv, am scris cartea de faţă, pentru a descrie un sistem care reintegrează banii, redându-le sacralitatea darului. Spun „reintegrează“ pentru că, din cele mai vechi timpuri, banii au avut conotaţii magice sau sacre. La început, templele erau locul unde se depozitau şi de unde se redistribuiau surplusurile agricole: centrul vieţii religioase era, de asemenea, şi centrul vieţii economice. Unii autori pretind chiar că cei mai timpurii bani ca simbol (opuşi banilor ca bunuri) erau eliberaţi de unele temple şi puteau fi răscumpăraţi în schimbul întreţinerii de relaţii sexuale cu prostituatele din aceste temple (12); în orice caz, e sigur că templele erau profund implicate în eliberarea primelor monede, multe dintre ele purtând pe ele imaginea animalelor şi zeităţilor sacre. Practica continuă şi în ziua de azi cu bancnotele şi monedele purtând chipurile preşedinţilor zeificaţi.

Probabil, într-o zi, nu vom avea nevoie de bani pentru a avea o economie a darului la o scară de miliarde de oameni; probabil că banii pe care îi descriu în această carte au un caracter de tranziţie. Nu sunt un „primitivist“ care susţine abandonarea civilizaţiei, tehnologiei, culturii şi a darurilor care ne fac oameni. Mai degrabă, anticipez restaurarea umanităţii la o formă sacră de proprietate, purtătoare a întregii plinătăţi şi armonii cu natura din vremurile vânătorilor şi culegătorilor, dar la un nivel mai ridicat de organizare. Anticipez împlinirea, iar nu renunţarea la darurile mâinilor şi minţii care ne definesc ca oameni.

Observaţi cât de uşor ne vine să numim „daruri“ calităţile noastre personale. În armonie cu principiile universale ale dăruirii, darurile noastre omeneşti vorbesc şi ele de Dăruitor. Cu alte cuvinte, sunt daruri dumnezeieşti. Mitologia confirmă această intuiţie, de la darul prometeian al focului, până la darul apolinic al muzicii, până la darul agriculturii dat de eroul Shen Nong din mitologia chineză. De asemenea, în Biblie stă scris că nu ni s-a dăruit numai lumea, ci şi suflul vieţii şi capacitatea noastră creatoare – fiind creaţi „după chipul şi asemănarea“ Creatorului.

Şi la nivel personal, cu toţii simţim că darurile noastre personale ne-au fost date pentru un scop, pentru o anumită menire. Mai mult decât atât, avem cu toţii o dorinţă de neoprit de a le împlini şi, prin ele, să facem noi înşine daruri lumii. Toţi am simţit bucuria de a dărui şi generozitatea altruistă a unui străin. Într-un oraş pe care nu-l cunoaşteţi, când cereţi indicaţii de orientare pe stradă, majoritatea oamenilor se bucură să te îndrume. A da indicaţii unui străin rătăcit în oraşul tău nu ţine de interesul personal şi raţional, ci este doar o simplă expresie a generozităţii noastre înnăscute.

Într-adevăr, este o ironie faptul că banii – care la începuturi erau un mod de a face legătura între daruri şi nevoie şi un rezultat al economiei sacre a darului – sunt acum exact ceea ce împiedică împlinirea dorinţei noastre de a dărui, ţinându-ne ca pe nişte prizonieri economici în joburi care ne paralizează şi blocându-ne cele mai generoase impulsuri prin cuvintele „nu-mi pot permite acest lucru“. Trăim într-o angoasă omniprezentă, născută din lipsa banilor de care depinde viaţa noastră – ca dovadă, expresia „costul vieţii“. Scopul existenţei noastre, dezvoltarea şi împlinirea darurilor noastre, sunt ipotecate de către necesităţile impuse de bani, pentru a trăi, pentru a supravieţui. Şi totuşi, nimeni, indiferent de averea, siguranţa sau confortul de care se bucură, nu se poate simţi împlinit într-o viaţă în care aceste daruri rămân latente. Chiar şi cel mai bine plătit job, dacă nu implică darurile noastre, ne va epuiza şi ne va face să ne gândim că „nu m-am născut ca să fac asta“.

Chiar şi atunci când un loc de muncă implică darurile pe care le avem, dacă scopul lui final este unul în care nu credem, acelaşi sentiment epuizant de zădărnicie apare din nou – sentimentul că nu trăim vieţile pe care ar trebui să le trăim, ci doar vieţile pe care suntem plătiţi să le trăim. „Provocator“ sau „interesant“ nu sunt îndeajuns de bune, pentru că darurile primite sunt sacre şi, prin urmare, sunt destinate unei meniri sacre.

Faptul că suntem pe pământ pentru un scop anume ţine de religie, biologia clasică învăţându-ne că am evoluat pentru a putea supravieţui şi că orice efort, îndreptat către orice altceva decât supravieţuire şi reproducere, este împotriva programului nostru genetic. Oricum, putem afirma în stil neo-lamarckist* că această perspectivă asupra biologiei,fiind alcătuită din nenumăraţi indivizi separaţi, aflaţi în competiţie – organisme sau „gene egoiste“ – este mai mult o proiecţie a culturii de astăzi, decât o perspectivă clară asupra naturii (13). Există alte moduri de a înţelege natura prin care, deşi nu ignorăm aspectul competiţional, acordăm întâietate cooperării, simbiozei şi contopirii organismelor în întreguri. Această nouă perspectivă este străveche, de fapt, fiind un ecou al originarei înţelegeri a naturii ca reţea a darurilor.

Fiecare organism, fiecare specie au o contribuţie vitală la totalitatea vieţii de pe pământ, iar această contribuţie, contrar aşteptărilor biologiei evoluţioniste, nu trebuie neapărat să aibă un beneficiu direct pentru organismul respectiv. Bacteriile fixatoare de azot nu beneficiază în mod direct de activitatea lor – azotul pe care îl dăruiesc solului hrăneşte plantele care dezvoltă rădăcini pe care cresc ciuperci, care abia în cele din urmă oferă substanţe hrănitoare bacteriilor. Speciile-pionier deschid drumul pentru speciile de bază, care oferă micronişe pentru alte specii, care hrănesc la rândul lor alte specii într-o reţea de daruri care, în cele din urmă, îşi revarsă beneficiile şi asupra speciilor-pionier. Arborii trag apa din sol, oferind-o şi altor plante, iar algele produc oxigen pentru ca animalele să poată respira. Scoate orice specie din această schemă şi sănătatea tuturor celorlalte va fi afectată.

* Lamarckism - teorie biologică conform căreia evoluţia vieţuitoarelor se explică prin influenţa variaţiilor de mediu asupra comportamentului şi morfologiei lor şi care consideră că însuşirile astfel dobândite se transmit ereditar - TEI

Poate credeţi că sunt naiv, eu cu filosofia lui „fiecare pentru fiecare“. Aţi putea spune că este doar o întâmplare fericită că lucrurile stau aşa de bine: copacilor nu le pasă de umezeala plantelor din jurul lor – ei lucrează pentru ei, crescându-şi lor înşişi şansele de supravieţuire şi reproducere. Faptul că ei hrănesc alte vieţuitoare este doar un efect secundar şi neintenţionat. La fel şi pentru alge, şi pentru bacteriile fixatoare de azot, şi pentru bacteriile din animalele rumegătoare, care le permit acestora să digere celuloza. Aţi putea crede că în această lume fiecare este pentru el. Natura ar fi, deci, o competiţie la sânge, iar o economie care îi seamănă este şi ea naturală.

Nu cred că o astfel de economie este naturală. Este o aberaţie, o fază ciudată, deşi necesară, care şi-a atins punctul extrem şi care acum face loc unei noi faze. În natură, creşterea impetuoasă şi competiţia eliminatorie sunt caracteristici ale ecosistemelor imature – urmate apoi de interdependenţe complexe, simbioze, cooperare şi ciclizarea resurselor. Următorul stadiu al economiei umane va urma acest traseu al naturii pe care abia începem să îl înţelegem. Acest stadiu va arăta darurile din fiecare dintre noi; va da întâietate cooperaţiei, nu competiţiei; va încuraja circulaţia bunurilor, nu adunarea lor în comori; va fi ciclic, nu liniar. Banii s-ar putea să nu dispară curând, dar vor avea un rol diminuat, pe măsură ce preiau din proprietăţile darurilor. Economia se va reduce, dar vieţile noastre vor spori.

Banii, aşa cum îi ştim, sunt dăunători unei economii în care se manifestă spiritul dăruirii, o economie pe care am putea-o numi sacră. Pentru a şti ce fel de bani ar putea fi o monedă sacră, va ajuta să identificăm exact cum ajung banii să fie această forţă a lăcomiei, răului, sărăciei şi jafului mediului înconjurător din zilele noastre.

Aşa cum ştiinţa proiectează adesea cultura asupra naturii, tot la fel economia ia condiţiile determinate cultural drept axiomatice. Din cauza faptului că trăim într-o cultură a insuficienţei (pentru că de insuficienţă suferim atunci când „a avea din ce trăi“ dictează asupra exprimării darurilor noastre), presupunem că insuficienţă stă la baza economiei. Precum în biologie, vedem lumea ca pe o competiţie inter-individuală pentru resursele limitate. Sistemul nostru monetar, după cum vom vedea, întruchipează această convingere într-un mod profund, la nivel structural. Dar este această convingere adevărată? Trăim, oare, într-o lume, într-un univers al insuficienţei? Şi dacă nu, dacă adevărata natură a universului este belşugul şi darul, cum au devenit banii atât de ne-naturali?

Note

(1) Cititorii cărţii mele, *The Ascent of Humanity („Ascensiunea omenirii“)* ştiu că eu prefer cosmologiile non-Big Bang, precum cea a universului în stare constant dinamică a lui Halton Arp, în care materia este continuu născută, după care creşte şi apoi moare. Dar şi aici, materia apare spontan de nicăieri, ca prin dar.

(2) Mauss, *The Gift,* 29*.

* în româneşte, Marcel Mauss, Eseu despre dar, trad. Silvia Lupescu, Polirom, 1997

(3) Ibid., 30.

(4) Hyde, *The Gift,* 23.

(5) Mauss, *The Gift,* 32.

(6) Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 323.

(7) În limba chineză, termenii pentru „a vinde“ şi „a cumpăra“ au pronunţii aproape identice şi ideograme similare. Caracterul grafic pentru „a cumpăra“, figura 1, este la origine un desen al unei scoici de ghioc – o formă timpurie de bani, în vreme ce caracterul pentru„a vinde“, figura 2, s-a dezvoltat mai târziu, fapt care indică nediferenţierea lor iniţială.

(8) Dalton, „Barter,“ *Journal of Economic Issues,* Vol XVI, Nr.1, martie 1982: p. 182

(9) Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 292.

(10) Nemat-Nejat, *Daily Life in Ancient Mesopotamia,* 263.

(11) Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 123. Seaford prezintă evidenţe persuasive în sprijinul acestei afirmaţii: documente-listă vechi, desene care arată procesiuni de oameni aducând jertfe etc.

(12) Bernard Lietaer face această afirmaţie în *The Future of Money* (Viitorul banilor), cu referire la un şekel de bronz, despre care susţine că ar fi cea mai veche monedă cunoscută, datând din anul 3000 î.Hr. Nu am găsit nicio altă menţiune despre acesta în cercetarea mea. După cunoştinţele mele, primele monede au apărut în Lydia şi China cam în acelaşi timp, secolul 7 î.Hr.

(13) Dezvolt acest argument în capitolul 7 din *„Ascensiunea omenirii“,* pe baza lucrărilor lui Lynn Margulis, Bruce Lipton, Fred Hoyle, Elisabeth Sahtouris şi alţii.

Figura 1

Figura 2

CAPITOLUL 2
ILUZIA SĂRĂCIEI

„Întru nesfârşită mărinimie, pământurile Angliei înfloresc şi cresc; se unduiesc recoltele aurii; pline de ateliere şi de scule industriale, cu cincisprezece milioane de muncitori – cei mai puternici, mai destoinici şi mai ambiţioşi pe care i-a avut vreodată Pământul; aceşti oameni sunt aici; opera pe care au creat-o, roadele a ceea ce au realizat ei sunt aici, din belşug, în mâna noastră. Dar iată funesta sentinţă a Vrăjii: „Nu puneţi mâinile voastre, nici voi muncitorilor, nici voi, maiştrilor, nici voi, puturoşilor; nimeni din rândul vostru nu poate pune mâna sa, niciunul dintre voi nu îl poate merita – acesta este rod vrăjit!“ – Thomas Carlyle, Trecut şi prezent

Se spune că banii, sau dragostea de arginţi, este rădăcina a tot ce este rău. Dar de ce să fie aşa? Până la urmă, scopul banilor este, în mod fundamental, să faciliteze schimbul – cu alte cuvinte, să facă legătura dintre darurile omeneşti şi nevoile omeneşti. Ce putere, ce monstruoasă pervertire a transformat banii în opus acesteia – în agent al sărăciei?

Trăim, într-adevăr, într-o lume a imensei abundenţe, în care cantităţi uriaşe de mâncare, energie şi materiale se aruncă la gunoi. Jumătate din lume moare de foame, în vreme ce jumătatea cealaltă risipeşte atât de mult, că ar putea hrăni prima jumătate. În lumea a treia şi în propriile noastre ghetouri, oamenii duc lipsă de mâncare, adăpost şi alte nevoi de bază şi nu îşi pot permite să le cumpere. Între timp, noi risipim resurse colosale pe războaie, mizerii de plastic şi o grămadă de alte lucruri care nu servesc fericirii oamenilor. În mod evident, sărăcia nu este cauzată de lipsa capacităţii de producţie. Şi nici de lipsa de voinţă nu este cauzată: mulţi oameni ar fi încântaţi să hrănească sărmanii, să restaureze natura şi să facă alte lucrări pline de sens, dar nu pot, pentru că nu sunt bani la mijloc. Banii eşuează total în a face legătura dintre daruri şi nevoi. De ce?

De ani de zile, urmând opinia cea mai răspândită, am crezut că răspunsul este „lăcomia“. De ce fabricile în care oamenii muncesc ca sclavii ţin salariile la cel mai mic nivel posibil? Din lăcomie. De ce oamenii cumpără SUV-uri care înghit benzină? Din lăcomie. De ce companiile farmaceutice încetează cercetarea şi vând medicamente despre care ştiu că sunt periculoase? Din lăcomie. De ce furnizorii de peşti tropicali dinamitează recifurile de corali? De ce fabricile devesează deşeuri toxice în râuri? De ce liderii

corporaţiilor jefuiesc din fondul de pensii al angajaţilor. Din lăcomie, din lăcomie şi iarăşi din lăcomie.

Pe urmă, acest răspuns nu m-a mai mulţumit, pentru că aparţine aceleiaşi ideologii a separării care stă la baza tuturor bolilor civilizaţiei noastre. Este o ideologie la fel de veche ca şi diviziunea agricolă a lumii în două tărâmuri separate: sălbăticia şi domesticul, omul şi natura, grâul şi neghina. Se spune aici că există în lume două forţe opuse, binele şi răul şi că putem crea o lume mai bună, eliminând răul. Există ceva rău în lume şi ceva rău în noi, ceva ce trebuie extirpat pentru a face lumea mai bună.

Războiul împotriva răului pătrunde în orice instituţie din societatea noastră. În agricultură, el se arată ca ambiţia de a extermina lupii, de a distruge toate buruienile cu glifosat*, de a ucide toţi dăunătorii. În medicină, el este războiul împotriva microbilor, o luptă constantă împotriva unei lumi ostile. În religie, el este războiul împotriva păcatului, sau împotriva ego-ului, sau împotriva necredinţei, sau îndoielii, sau împotriva proiecţiei exterioare a acestora: diavolul, infidelul. Aceasta este mentalitatea purificării şi curăţării, a îmbunătăţirii şi cuceririi sinelui, a ridicării deasupra naturii şi a înfrângerii voinţei, a sacrificiului pentru a deveni bun. Aceasta este, mai presus de toate, mentalitatea controlului.

În această mentalitate, se spune că, odată ce are loc, victoria finală asupra răului este câştigată, vom intra în paradis. Când vom elimina toţi teroriştii şi vom crea o barieră prin care ei să nu mai poată pătrunde, vom fi în siguranţă. Când vom crea un antibiotic irezistibil şi reglarea artificială a proceselor fiziologice, vom avea o sănătate perfectă. Când vom face să nu mai aibă loc crime şi când vom avea o lege care să guverneze totul, vom avea o societate perfectă. Când îţi vei înfrânge lenea, constrângerile, dependenţele, vei avea o viaţă perfectă. Până atunci, va trebui doar să te străduieşti mai mult.

În aceeaşi oală, problema cu viaţa economică ar fi de fapt lăcomia, deopotrivă în forma exterioară a oamenilor lacomi şi în interiorul nostru, sub forma dorinţelor noastre lacome. Ne place să credem despre noi că nu suntem atât de lacomi, că poate doar avem impulsuri de lăcomie, dar le ţinem sub control. Spre deosebire de alţii! Alţii nu-şi pot înfrâna lăcomia. Lor le lipseşte ceva fundamental ce am eu şi ai tu, bunul simţ elementar, bunătatea esenţială. Ei sunt, într-un cuvânt, Răi. Dacă nu învaţă să-şi înfrâneze dorinţele, să se obişnuiască cu mai puţinul, atunci va trebui să îi forţăm să facă asta.

Evident, paradigma lăcomiei devine abundentă când este vorba de judecarea celorlalţi, sau de judecarea de sine. Furia ipocrită şi ura noastră faţă de cei lacomi ascund frica noastră intimă că, de fapt, nu suntem nici noi mai buni decât ei. Ipocritul este cel mai zelos la persecutat răul. Externalizarea inamicului dă posibilitatea de exprimare a sentimentului neîmpăcat de furie. Într-un fel, aceasta este o necesitate: consecinţa faptului că a o înăbuşi, sau a o orienta către tine însuţi, este înspăimântător. Dar a venit o perioadă

* Ierbicid cu spectru larg, descoperit în anii ’70, folosit la scară mondială, inclusiv în România, pentru tratamentul culturilor comerciale. Cel mai utilizat ierbicid din SUA în anul 2007 – cca. 83.000 de tone în sectorul agricol şi cca. 3.000 de tone în grădinăritul domestic. Compus cancerigen, suspect de a cauza şi alte maladii, precum boala Alzheimer, Parkinson, infertilitate, depresie, obezitate, scleroză multiplă - TEI

din viaţa mea în care, prin ură, prin războiul meu împotriva mea, prin strădaniile mele de a deveni bun, nu am reuşit să fiu mai bun decât altcineva. Cred că omenirea întreagă se apropie şi ea de un asemenea moment. Să acuzi lăcomia şi să lupţi împotriva ei, intensificând şi mai mult acest program de control de sine, înseamnă să intensifici războiul cu tine însuţi, care nu este decât o altă expresie a războiului împotriva naturii şi împotriva celorlalţi, care stă la baza crizei de astăzi a civilizaţiei.

Lăcomia există numai într-un context al sărăciei. Ideologia noastră dominantă îşi asumă acest lucru: este construită în propria noastră Poveste. Sinele separat de ceilalţi, într-un univers guvernat de forţe ostile sau indiferente, este permanent în pragul dispariţiei şi în siguranţă doar în măsura în care poate controla aceste forţe. Azvârliţi într-un univers obiectiv exterior nouă, trebuie să ne batem unii cu alţii pe resursele limitate. Bazându-se pe această poveste a sinelui separat, deopotrivă biologia, cât şi economia, au înscris lăcomia în principiile lor fundamentale. În biologie, lăcomia este înscrisă în genele care încearcă să-şi maximizeze reproducerea egoistă; în economie, lăcomia este actorul raţional care caută să-şi maximizeze egoismul financiar. Dar dacă această premisă a sărăciei este falsă – o proiecţie a ideologiei în care trăim, şi nu o realitate ultimă? Dacă ar fi aşa, atunci lăcomia nu este înscrisă în biologia noastră, ci este doar un simptom al percepţiei asupra sărăciei.

Un indiciu al faptului că lăcomia reflectă percepţia, mai degrabă decât realitatea sărăciei, este acela că oamenii bogaţi tind să fie mai puţin generoşi decât săracii. Din experienţa mea, săracii împrumută sau dăruiesc destul de frecvent unii altora sume care, deşi sunt mici, ca proporţie ar fi echivalentul a jumătate din averea unui bogat. Cercetarea extensivă susţine această observaţie. Dintr-un mare sondaj de opinie organizat în 2002 de Independent Sector – o organizaţie non-profit în domeniul cercetării – a rezultat că americanii care câştigă mai puţin de 25.000 $ dau 4,2% din venituri în scopuri caritabile, în timp ce procentul omolog în cazul persoanelor care câştigă mai mult de 100.000 $ este de 2,7%. Mai recent, Paul Piff, psiholog social la Universitatea din California-Berkeley, a descoperit că „persoanele cu venituri mai mici sunt mai generoase, mai caritabile, oferind încredere şi ajutor celorlalţi, decât cele cu venituri mai mari“ (1). Piff a descoperit că atunci când subiecţilor cercetării li se dădeau bani pentru a-I distribui în mod anonim între ei şi un partener (care niciodată nu ar le-ar fi cunoscut identitatea), generozitatea lor este invers proporţională cu statutul lor socio-economic (2).

Deşi este tentant să tragem concluzia că oamenii lacomi devin bogaţi, o interpretare la fel de plauzibilă este că bogaţia îi face pe oameni lacomi. De ce aşa? Într-un context al abundenţei, lăcomia este stupidă; numai într-un context al sărăciei, lăcomia este raţională. Bogaţii văd sărăcia acolo unde ea nu există. În plus, se preocupă de bani mai mult decât oricare alţii. Nu cumva din cauză că banii înşişi sunt sursa percepţiei asupra sărăciei? Nu cumva banii, care sunt aproape sinonimi cu siguranţa, aduc exact opusul ei? Răspunsul la aceste două întrebări este: ba da. La nivel individual, bogaţii au „investit“ mai mult în banii lor şi sunt mai puţin capabili de a se desprinde de ei (actul de a lăsa cu uşurinţă reflectă o

atitudine a abundenţei). La nivel de sistem, după cum vom vedea, sărăcia există chiar în bani, ca rezultat direct al modului în care aceştia au fost creaţi şi au circulat.

Premisa sărăciei este una dintre cele două axiome centrale ale economiei (a doua este că oamenii caută în mod natural să-şi maximizeze interesele personale). Ambele sunt false – sau, mai exact, sunt adevărate numai într-o zonă îngustă, o zonă pe care noi, precum broscuţa de pe fundul fântânii, o confundăm cu realitatea întreagă. Aşa cum se întâmplă atât de des, ceea ce credem noi că este un adevăr obiectiv este, de fapt, o proiecţie a propriei noastre condiţii în lumea „obiectivă". Suntem atât de îmbibaţi de ideea sărăciei, încât am ajuns să credem că ea este esenţa realităţii. Dar, de fapt, noi trăim într-o lume a belşugului. Sărăcia pe care o vedem peste tot este un produs artificial al sistemului nostru monetar, al politicii şi al percepţiilor noastre.

După cum vom vedea, sistemul nostru monetar, sistemul nostru de proprietate şi sistemul nostru economic, în ansamblul lui, reflectă acelaşi sens fundamental al eului care are cuibărită în el percepţia sărăciei. Este acel eu „izolat şi separat", eul cartezian: un balon de psihologie, părăsit într-un univers indiferent, căutând să aibă, să controleze, să-şi tragă în dreptul lui cât mai multă avuţie cu putinţă, dar condamnat dinainte de către propria sa decuplare de la bogăţia fiinţei, la experienţa ne-avutului îndeajuns.

Afirmaţia că trăim într-o lume a belşugului provoacă uneori o reacţie emoţională, la limita ostilităţii, acelora dintre cititorii mei care cred că viaţa armonioasă dintre oameni şi restul planetei este imposibilă fără o reducere masivă a populaţiei. Ei văd în Vârful de Producţie a Petrolului şi epuizarea resurselor, încălzirea globală, epuizarea terenurilor agricole şi amprenta noastră ecologică, nişte dovezi că pământul nu mai poate susţine civilizaţia industrială la nivelul populaţiei de acum.

Această carte oferă un răspuns la aceste îngrijorări, ca parte a unei viziuni mai largi asupra economiei sacre. Mai important, răspunde şi la întrebarea „cum" – de exemplu, cum vom ajunge de aici şi până acolo. Deocamdată, voi oferi un răspuns parţial, un motiv de speranţă.

Este adevărat că, în zilele noastre, activitatea umană supraîncarcă pământul. Combustibilii fosili, resursele acvifere, stratul fertil de sol, capacitatea de a absorbi poluarea şi ecosistemele care menţin viaţa din biosferă – toate se epuizează cu viteze alarmante. Toate măsurile de care dispunem sunt mult prea mici şi este mult prea târziu – o picătură într-o căldare, în comparaţie cu ce am nevoie.

Privind altfel lucrurile, o enormă parte din această activitate umană este ori superfluă, ori dăunătoare, fericirii umane. Gândiţi-vă la industria armamentului şi la resursele care se consumă în războaie: undeva la 2 miliarde de dolari pe an, un imens stabiliment ştiinţific şi energia vitală a milioane de tineri – toate acestea nu servesc niciunei nevoi, cu excepţia celor create de noi înşine.

Gândiţi-vă la industria imobiliară de aici, din SUA, cu viloaiele enorme din ultimele două decenii, care nici ele nu servesc vreunei nevoi umane reale. În anumite ţări, o clădire de asemenea dimensiuni ar putea găzdui cincizeci de suflete. Chiar şi aşa cum sunt, camerele cavernoase nu sunt folosite de nimeni, pentru că oamenii nu se simt bine la

această scară inumană şi caută confortul unei odăiţe şi a colţului pentru mic-dejun. Materialele, energia şi întreţinerea acestor monstruozităţi sunt o risipă de resurse. Probabil că şi mai risipitor este planul urbanistic al suburbiilor, care face imposibil transportul public şi care obligă la condus excesiv de mult.

Gândiţi-vă la industria alimentară, care provoacă risipe masive la toate nivelele. Conform unui studiu guvernamental, pierderile de la fermă la desfacere sunt de cam 4 procente, pierderile de la desfacere la consumator sunt de 12 procente, iar la nivel de consumator se pierd 29 de procente (3). Mai mult decât atât, suprafeţe imense de teren agricol sunt acaparate de producţia de biocombustibil, agricultura mecanizată înlătură culturile intercalate, intensiv lucrate şi alte tehnici de producţie intensive, care ar putea creşte mult productivitatea (4).

Aceste imagini sugerează potenţialul imens care este disponibil chiar şi într-o lume de şapte miliarde de oameni – dar cu o atenţionare: oamenii vor petrece mult mai mult timp (pe cap de de locuitor) pentru cultivarea hranei, invers faţă de moda ultimelor două secole. Foarte puţini oameni ştiu că agricultura sustenabilă poate fi de două sau de trei ori mai productivă decât agricultura convenţională – pe hectar, nu pe ore de muncă (5). Iar grădinăritul intensiv poate fi şi mai productiv (şi mai intensiv, în termeni de muncă). Dacă îţi place grădinăritul şi crezi că cei mai mulţi oameni vor beneficia din faptul că vor fi mai aproape de sol, este foarte bine. Cu câteva ore de lucru pe săptămână, un petec de grădină suburbană obişnuită, de câteva sute de metri pătraţi, poate acoperi cea mai mare parte din nevoile de hrană vegetală ale unei familii; dublează suprafaţa şi grădina poate oferi cantităţi serioase de produse pentru piaţă, precum cartofi, cartofi dulci şi dovlecei. Este nevoie, oare, de tot sistemul de transport transcontinental, cu camioane care duc salatele şi cartofii din California către tot restul Americii? Ne îmbunătăţeşte viaţa, în vreun fel, acest lucru?

Un alt tip de risipă are ca sursă asamblarea proastă şi uzura morală planificată a multora dintre produsele din ziua de azi. În prezent, există foarte puţine stimulente economice pentru a produce bunuri care durează mult timp şi care sunt uşor de reparat – ca urmare, ajungem la rezultatul absurd că este adesea mai ieftin să cumperi un produs nou, decât să repari unul vechi. Aceasta este, până la urmă, o consecinţă a sistemului nostru monetar şi lucrurile vor sta exact invers într-o economie sacră.

Pe strada mea, fiecare familie are câte o maşină de tuns gazonul, care este folosită, probabil, cam zece ore pe vară. Fiecare bucătărie are un blender care este folosit maxim cincisprezece minute pe săptămână. La orice moment, aproape jumătate dintre maşini sunt parcate pe şosea, nefăcând absolut nimic. Cele mai multe familii au propriile maşini de tuns gardul viu, scule electrice şi echipamente pentru exerciţii sportive. Nefiind folosite în cea mai mare parte a timpului, cea mai mare parte din aceste lucruri este superfluă. Calitatea vieţii noastre ar fi la fel de ridicată cu numai jumătate din numărul de autoturisme, o zecime din numărul de maşini de tuns gazonul şi două sau trei Stairmastere* pe toată strada. De fapt, calitatea vieţii noastre ar fi şi mai ridicată, de vreme

* micro-scări rulante, destinate simulării urcării unor scări reale în scopul tonifierii musculare – TEI

ce am avea ocazia de a interacţiona şi de a împărţi (6). Chiar şi la uluitorul nivel de consum de astăzi, cam 40% din capacitatea industrială a lumii este inactivă. Ar putea creşte la 80% sau mai mult, fără nici o pierdere pentru fericirea umană. Tot ce am pierde ar fi poluarea şi plictiseala inerente producţiei industriale. Desigur, am pierde şi un număr mare de „locuri de muncă“, dar de vreme ce acestea, oricum, nu contribuie la binele omenesc, am putea angaja acei oameni la săpatul gropilor în pământ şi apoi umplerea lor înapoi, fără nicio pierdere. Sau, mai bine, i-am putea orienta către misiuni care implică lucrul intensiv – precum permacultura, îngrijirea bolnavilor şi a bătrânilor, restaurarea ecosistemelor şi toate celealte nevoi ale zilei de azi, neîmplinite din cauza lipsei banilor.

O lume fără arme, fără vile uriaşe în suburbii care se lăbărţează, fără munţi de ambalaje inutile, fără ferme uriaşe mecanizate, fără hipermarketuri care înghit energie, fără afişaje electronice, fără grămezile de deşeuri cât toate zilele, fără supraconsumul de produse de care nimeni nu are, de fapt, nevoie – o astfel de lume nu este o lume săracă. Nu sunt de acord cu acei activişti ai mediului care spun că va trebui să ne descurcăm cu mai puţin. De fapt, vom avea de-a face cu mult mai multe: mai multă frumuseţe, mai mult trai în comunitate, mai multă împlinire, mai multă artă, mai multă muzică şi lucruri care vor fi mai puţine ca număr, dar superioare în utilitate şi estetică. Marfa ieftină care ne umple vieţile, indiferent cât de multă ar fi, nu poate decât să ne facă şi viaţa la fel de ieftină.

O parte din vindecarea pe care o reprezintă economia sacră este vindecarea rupturii pe care am provocat-o între spirit şi materie. În armonie cu sacralitatea manifestată în toate lucrurile, eu nu evit, ci apăr materialismul – cred că vom ţine mai mult la lucrurile noastre şi nu mai puţin. Vom ţine la posesiunile noastre materiale, vom aprecia de unde vin ele şi încotro se îndreaptă. Dacă ai o mănuşă de baseball sau o undiţă la care ţii, ştii la ce mă refer, de fapt. Sau poate bunicul tău a avut un o trusă preferată de scule de lucrat în lemn, pe care le-a menţinut în condiţie perfectă vreme de cincizeci de ani. În acest mod, vom aprecia lucrurile noastre. Vă puteţi imagina cum ar putea arăta lumea dacă aceeaşi grijă şi chibzuire ar fi investite în tot ceea ce am produce? Dacă fiecare inginer ar putea pune atâta dragoste în creaţiile sale? Astăzi, o astfel de atitudine este ne-economică – nu este în interesul financiar al nimănui ca lucrurile să fie tratate în mod sacru. Pur şi simplu, îţi poţi cumpăra o altă mănuşă de baseball sau o altă undiţă – de ce să fii prea grijuliu cu instrumentele tale, de vreme ce unele noi sunt atât de ieftine? Ieftinătatea lucrurilor noastre face parte din deprecierea lor, aruncându-ne într-o lume ieftină, unde totul este generic şi consumabil.

În plină supraabundenţă, chiar şi în ţările bogate, noi trăim într-o frică permanentă, zbătându-ne pentru „securitate financiară“ pe măsură ce încercăm să ţinem departe sărăcia. Alegerile pe care le facem (chiar şi cele care nu au nicio legătură cu banii), le facem în funcţie de ceea ce „ne permitem“ şi, adesea, asociem libertatea cu avuţia. Dar când aspirăm la el, descoperim că paradisul libertăţii financiare este un miraj, depărtându-se tot mai mult pe măsură ce ne apropiem de el şi că însăşi cursa pentru el ne face sclavi: frica ne însoţeşte perpetuu, iar sărăcia va lovi de după colţ. Numim lăcomie această cursă pentru paradisul financiar. Cu adevărat, aceasta este o reacţie la percepţia asupra sărăciei.

Permiteţi-mi – deocamdată ca o sugestie, iar nu ca o concluzie – să vă mai ofer încă o dovadă a artificialităţii şi naturii iluzorii a sărăciei. Economia, scrie pe pagina întâi a oricărui manual, este studiul comportamentului uman în condiţiile resurselor insuficiente. Expansiunea domeniului economic este, aşadar, expansiunea insuficienţei, pătrunderea lui în domenii ale vieţii odinioară caracterizate prin abundenţă. Comportamentul economic, în special schimbul banilor pentru bunuri, se extinde astăzi în domenii care nu au fost niciodată înainte afectate de tranzacţiile cu bani. De exemplu, gândiţi-vă la unul dintre produsele a căror desfacere înregistrează una dintre cele mai mari creşteri în ultimul deceniu: apa îmbuteliată. Dacă există vreun lucru care este din belşug pe pământ, fiind de găsit aproape peste tot, acesta este apa. Şi totuşi, astăzi apa a devenit insuficientă, a devenit un bun pentru care trebuie să plătim.

Îngrijirea copiilor este o altă zonă cu o mare creştere economică în ultima vreme. Când eram tânăr, nu era nicio problemă pentru prieteni sau vecini să vadă de copilul celuilalt, pentru câteva ore după şcoală – un obicei provenind din vremurile satului sau tribului, când copiii erau liberi. Fosta mea soţie, Patsy, vorbeşte duios despre copilăria sa dintr-un sat din Taiwan, unde copiii puteau şi chiar se arătau la casa oricărui vecin, la ora cinei, pentru a cere un blid de orez. Întreaga comunitate avea grijă de copii. Cu alte cuvinte, îngrijirea copiilor era din belşug – acolo ar fi fost imposibil să deschizi o grădiniţă cu program prelungit.

Pentru ca un lucru să fie comercial, trebuie ca el să fie, mai întâi, insuficient. Pe măsură ce economia creşte, prin definiţie, o parte din ce în ce mai mare din activitatea omenească intră în domeniul banilor şi în domeniul produselor şi al serviciilor. De obicei, noi asociem creşterea economică cu o creştere în avuţie, dar acest lucru poate fi văzut şi ca pe o sărăcire, ca pe o creştere a insuficienţei. Astăzi plătim pentru lucruri pe care nici n-am visat că le-am putea obţine cu bani. Şi cum să plătim? Cu bani, fireşte – cu banii pe care ne chinuim şi ne sacrificăm ca să-i dobândim. Dacă există vreun lucru în cantitate insuficientă, sigur aceştia sunt banii. Cei mai mulţi oameni pe care îi cunosc trăiesc într-o frică înăbuşită (şi, uneori, manifestată) de a nu avea îndeajuns de mulţi bani. Şi, după cum ne confirmă frica celor bogaţi, nicio sumă de bani nu este suficientă.

Din această perspectivă, trebuie să fim atenţi cu afirmaţiile indignate de genul „Peste două miliarde de oameni trăiesc cu mai puţin de doi dolari pe zi“. Un venit mic în bani ar putea să însemne că nevoile unei persoane se împlinesc în afara economiei monetare, de exemplu prin reţelele tradiţionale de daruri şi reciprocitate. Ceea ce am numi în acest caz „dezvoltare“, ar însemna creşterea veniturilor prin supunerea activităţilor economice monetare domeniului bunurilor şi serviciilor, având ca rezultat aceeaşi mentalitate a sărăciei, competiţiei şi fricii, atât de familiare nouă, occidentalilor – şi totuşi, atât de străine vânător-culegătorului, sau ţăranului autarhic.

Capitolele care urmează vor explica mecanismele şi însemnătatea conversiei seculare a lumii şi a vieţii în bani şi transformarea progresivă a oricărui lucru în marfă. Când orice lucru poate fi măsurat în bani, atunci insuficienţa inerentă banilor face ca totul să devină

insuficient, inclusiv baza vieţii şi a fericirii omeneşti. Aceasta este viaţa sclavului – o viaţă în care toate acţiunile au loc sub presiunea supravieţuirii.

Probabil că cel mai profund indiciu al sclaviei pe care o trăim este monetizarea timpului. Acesta este un fenomen cu rădăcini mai adânci decât cele ale sistemului monetar, pentru că acesta din urmă depinde de această posibilitate de a cuantifica timpul. Un animal sau un copil „au tot timpul din lume“. Se pare că aceasta se aplică şi oamenilor din epoca de piatră, care aveau o concepţie foarte degajată în privinţa timpului şi rareori erau în grabă. Limbile primitive nu deţineau timpuri verbale şi, uneori, nu aveau nici măcar cuvinte pentru noţiuni ca „ieri“ sau „astăzi“. Această perspectivă nonşalantă asupra timpului, pe care o aveau popoarele primitive, se găseşte încă în satele lumii care îşi mai păstrează tradiţia. Viaţa se mişcă mai repede în oraş, unde eşti mereu în grabă, pentru că timpul nu îţi ajunge. Dar în trecut, omenirea ştia ce înseamnă a avea timp din belşug.

Cu cât societatea este mai monetizată, cu atât membrii ei sunt mai speriaţi şi mai grăbiţi. În unele părţi ale lumii, care se află cumva în afara economiei monetare, unde există încă agricultură de subzistenţă şi unde vecinii îşi sar în ajutor unul altuia, ritmul vieţii este mai lent, mai puţin grăbit. În satele mexicane, totul se lasă pe mâine. O ţărancă din Ladah*, intervievată în filmul „Viitorul străvechi“ al Helenei Norberg-Hodge, rezumă acest lucru descriind viaţa de la oraş a surorii sale: „Ea are o oală electrică, o maşină, un telefon – tot soiul de instrumente care fac economie de timp. Şi totuşi, atunci când merg în vizită la ea, e mereu atât de ocupată încât abia avem timp să vorbim“.

Pentru un animal, pentru un copil, pentru un vânător-culegător, timpul este esenţialmente infinit. Monetizarea timpului l-a adus şi pe acesta, ca şi pe toate celelalte, la insuficienţă. Timpul este viaţa. Atunci când resimţim timpul ca insuficient, ne resimţim viaţa ca fiind scurtă şi săracă.

Dacă v-aţi născut înainte ca programele zilnice ale adulţilor să vă invadeze copilăria, iar copiii să fie repeziţi toată ziua de la o activitate la alta, probabil că vă aduceţi aminte de eternitatea pe care simţeaţi în copilărie, de după-amiezele care nu se mai sfârşeau, de libertatea de dincolo de timp a vieţii de dinainte de tirania calendarului şi a ceasului. „Ceasurile fac ca timpul să nu ne ajungă şi ca viaţa să ne fie scurtă“, spune John Zerzan. Odată cuantificat, şi timpul poate fi vândut sau cumpărat, iar insuficienţa tuturor produselor aflate în legătură cu banii a afectat şi timpul. „Timpul înseamnă bani“, iar acest lucru este confirmat de expresia „nu îmi permite timpul“.

Dacă lumea materială este, prin esenţa ei, o lume a belşugului, cu atât mai îmbelşugată este lumea spirituală: creaţiile minţii omeneşti – cântece, poveşti, filme, idei şi tot ceea ce astăzi numim „proprietate intelectuală“. Pentru că în era digitală, noi le putem duplica şi răspândi practic fără niciun cost, trebuie să se impună asupra lor insuficienţa artificială, pentru a le menţine sub dominaţia monetizării. Industria şi guvernele impun insuficienţa prin drepturi de autor, patente, standarde de codificare a informaţiei, permiţând deţinătorilor unor asemenea proprietăţi să profite de pe urma lor.

* regiune din nordul Indiei - TEI

Aşadar, sărăcia nu este decât o iluzie, un produs al culturii noastre. Dar, din cauză ca trăim aproape complet într-o lume construită cultural, experienţa noastră cu această sărăcie este oarecum reală – suficient de reală încât aproape un miliard de oameni suferă de malnutriţie şi cam 5.000 de copii mor, în fiecare zi, de boli provocate de foamete. Aşadar, reacţiile noastre la sărăcie – adică frica şi lăcomia – sunt de înţeles. Când ceva este din belşug, nimeni nu stă pe gânduri în a-l împărţi. Trăim într-o lume a abundenţei, pe care o modificăm prin percepţiile noastre, prin cultura noastră şi prin poveştile noastre, profunde şi invizibile. Percepţia noastră asupra sărăciei este o profeţie a împlinirii de sine. Banii sunt element central în structura acestei iluzii concrete a sărăciei.

Banii care au deturnat abundenţa către sărăcie sunt cei care încurajează lăcomia. Dar nu banii în sine – ci doar tipul de bani pe care îi folosim astăzi, banii care încorporează eul nostru cultural, miturile subconştientului nostru şi o relaţie de duşmănie cu natura, care durează de mii de ani. Toate aceste lucruri se schimbă astăzi. Aşadar, să aruncăm o privire asupra modului în care banii au ajuns să ne afecteze atât de grav minţile şi căile, ca să putem înţelege cum s-ar putea schimba sistemul monetar împreună cu acestea.

Note

(1) Judith Warner, „*The Charitable-Giving Divide*“, New York Times. August 20, 2010

(2) Piff et al., „Having less, giving more: the influence of social class on prosocial behavior,“ *J. Pers. Soc. Psychol.*, 2010 noiembrie ; 99(5) : pp. 771-84.

(3) Buzby et al., „Supermarket Loss Estimates…“, *Economic Information Bulletin* No. (EIB-44) 26 pp, martie 2009

(4) Puteţi să vă faceţi o idee despre uriaşul potenţial al agriculturii citind fascinanta carte din anul 1911 a lui F.H. King, „*Farmers of Forty Centuries or Permanent Agriculture in China, Korea and Japan*“ (Fermieri de patruzeci de veacuri sau despre agricultura permanentă în China, Coreea şi Japonia) în care explică modul în care aceste ţări au susţinut, vreme de milenii, un număr imens de oameni, lucrând pe suprafeţe mici de teren, fără mecanizare, pesticide sau îngrăşăminte chimice. În locul acestora, respectivele agriculturi se bazau pe o rotaţie complexă a culturilor, pe plantarea încrucişată şi pe cultivarea relaţiilor ecologice dintre plante, animale şi oameni. Nu iroseau nimic, nici măcar fecalele umane. Agricultura lor se baza pe lucrat extrem de intensiv deşi, după King, lucrul la pământ se făcea în ritm de voie. În Japonia anului 1907, 50 de milioane de oameni erau aproape autosuficienţi în privinţa hranei; în unele regiuni, pământul Chinei susţinea familii de 40 – 50 de oameni pe suprafeţe de 1,2 hectare. În anul 1790, China avea populaţia Statelor Unite ale Americii din zilele noastre!

(5) LaSalle et al., *The Organic Green Revolution*, p. 4., lucrare susţinută de numeroase studii. Dacă sunteţi de altă părere, gândiţi-vă că multe dintre studiile care nu arată niciun beneficiu din agricultura sustenabilă sunt conduse de oameni cu foarte puţină experienţă în agricultura sustenabilă şi pe soluri istovite de decenii întregi de agricultura chimizată. Metodele agricole sustenabile sunt greu de suprins în studiile ştiinţifice pentru că ele

implică, prin natura lor, o relaţie de lungă durată între agricultor şi pământul său. Adevăratele beneficii ale agriculturii sustenabile se văd deplin abia după ani, decenii sau chiar generaţii.

(6) Din păcate, mulţi dintre noi sunt atât de afectaţi, încât preferă să nu interacţioneze şi să nu împartă, ci să se retragă şi mai abitir în iadul propriei separări şi iluziei independenţei – până când vălul acestei iluzii se destramă. Pe măsură ce diversele crize vor converge şi vor implica din ce în ce mai mulţi oameni, va creşte şi impulsul de a reface comunitatea.

CAPITOLUL 3
BANII ŞI CONŞTIINŢA

„Când toţi sunt izolaţi de egoism, nu rămâne decât praful, iar la venirea furtunii, numai noroiul.“ – Benjamin Constant

Puterea de a induce halucinaţia colectivă a sărăciei este doar unul dintre modurile în care banii ne afectează percepţiile. Acest capitol va explora unele dintre cel mai profunde efecte psihologice şi spirituale ale banilor: asupra felului în care privim lumea, asupra religiei, filosofiei şi chiar a ştiinţei. Banii sunt înrădăcinaţi în minţile, percepţiile şi identităţile noastre. De aceea, când suntem loviţi de o criză monetară, ni se pare că vălul realităţii se destramă şi, în plus, că însuşi universul se prăbuşeşte. Însă acest lucru este şi motiv pentru un optimism imens, pentru că banii sunt o construcţie socială pe care avem puterea să o schimbăm. Ce fel de noi percepţii şi ce fel de noi acţiuni colective vor acompania un nou tip de sistem monetar?

Iată-ne ajunşi la capitolul al treilea şi încă nici nu am definit „banii“! Cei mai mulţi economişti definesc banii după funcţiile lor, adică mijloc de schimb, unitate de evaluare şi mijloc de păstrare a valorii. Ca urmare, originea banilor este datată foarte timpuriu, probabil cu cinci mii de ani în urmă, odată cu apariţia mărfurilor standard, cum ar fi grânele, uleiul, bovinele sau aurul care deservea aceste funcţii. Dar, când vorbesc despre bani, eu vorbesc de ceva complet diferit, ceva ce a apărut prima dată în Grecia, în secolul al VII-lea î. Hr. Nu se poate afirma categoric momentul în care banii au luat locul mărfurilor simple şi au devenit o categorie distinctă. De acum înainte, putem vorbi nu numai despre ce fac banii, dar şi despre ce sunt banii.

Folclorul economiştilor susţine că monedele au fost inventate cu scopul de a asigura garanţia greutăţii şi purităţii, pentru mărfurile elementare din metal. După cum spune povestea, valoarea lor era dată în întregime de valoarea lor corespondentă în aur sau argint, din care şi erau făcute. De fapt, precum ideea de troc care ar sta la originea banilor, şi precum ipoteza sărăciei, această istorisire a originii făuririi monedelor este fantezia economiştilor. Fără îndoială, este o fantezie cu o descendenţă ilustră. Aristotel scria:

„Și astfel oamenii se învoiră ca, la schimbul lucrurilor, să dea și să ia în locul lor un oarecare obiect care, fiind el însuși un lucru folositor, avea avantajul că era lesne de mânuit în călătorii, cum ar fi aurul, argintul și altele asemenea; la început îi determinau valoarea

numai după mărime şi greutate, iar în cele din urmă îi tipăriră şi o efigie, ca ei să se scutească de măsurătoare, căci efigia era pusă ca semn al valorii.„ (1)

Această povestire pare rezonabilă, însă dovezile istorice se pare că o contrazic. Primele monede adevărate, bătute în Lidia, erau făcute din electrum (un aliaj de aur şi argint), care varia foarte mult în consistenţă. (2) Sistemul monetar s-a răspândit rapid în Grecia unde, chiar dacă monedele erau cât se poate de consistente în greutate şi puritate, adesea aveau o valoare mai mare decât valoarea argintului din care erau bătute. (3) Într-adevăr, câteva oraşe-stat (inclusiv Sparta) băteau monede din metale de bază, cum ar fi fierul, bronzul, plumbul sau tabla: aceste monede aveau o valoare intrinsecă neglijabilă dar, cu toate acestea, funcţionau ca bani. (4) În ambele cazuri, monedele bătute, cu efigie, aveau o valoare (pe care, conform istoricului Richard Seaford, o vom numi „valoare fiduciară“) mai mare decât un disc de metal identic, dar fără efigie. De ce? Ce putere misterioasă a început să se manifeste printr-un simplu simbol? Nu a fost garanţia greutăţii şi a purităţii, dar nici o extensie a puterii personale a unui conducător sau a unei autorităţi religioase. Seaford observă:

„În timp ce sigiliile se pare că întrupau puterea deţinătorului sigiliului, efigiile de pe monede nu creau vreun ataşament imaginar între monedă şi sursa lor.“ (5) Mai degrabă, efigiile de pe monede autentificau metalul ca având o valoare anume. Şi făceau acest lucru nu prin transmiterea puterii (magică sau de alt fel) bucăţii de metal, ci prin imprimarea unei forme, pe aceasta, care o asociază, identificabil, cu o categorie distinctă de lucruri, categoria monedelor autentice... Efigia monedei ... acţionează, de fapt, ca un simbol. (6)

Simbolurile nu au o putere de sine stătătoare, ci o dobândesc din interpretarea umană. În mare măsură, societatea deţine asemenea interpretări comune, semne şi simboluri care sunt purtătoare de putere socială. Noul tip de bani, care a ieşit la iveală în Grecia antică, îşi derivă valoarea din convenţia socială, în care însemnele de pe monede erau simbolice. (7) Această convenţie este esenţa banilor. În zilele noastre, când majoritatea banilor sunt electronici, iar restul au valoarea aproximativă a unei bucăţi de hârtie igienică, acest lucru ar trebui să fie evident, dar banii au fost o convenţie încă din timpurile grecilor antici. Acei reformatori care susţin că o modalitate de întoarcere la vremurile bune, de demult, a „banilor reali“, ar fi monedele din aur, încearcă să se întoarcă la ceva care nu a existat niciodată, cu excepţia, probabil, a câtorva scurte momente istorice aproape ideale. Eu cred că următorul pas în evoluţia banilor nu va fi întoarcerea la o formă timpurie de plată, ci transformarea ei dintr-un acord de care nu suntem conştienţi, într-o materializare intenţională a acordurilor noastre.

De-a lungul a cinci mii de ani, banii au evoluat de la bunul pur, la simbolul ataşat unui obiect fizic şi, apoi, la simbolul absolut, de azi. Economia sacră nu caută să distrugă această evoluţie, ci să o împlinească. Banii, în calitatea lor de convenţie, nu se află izolaţi de celelalte sisteme de semne şi simboluri după care acţionează civilizaţia noastră. Putem materializa în banii noştrii noi perspective asupra planetei, vieţuitoarelor şi ceea ce e sfânt pentru noi. Pentru mult timp, am considerat „progresul“, dezvoltarea ştiinţei şi tehnologiei, cucerirea regatului naturii, ca fiind sacre. Sistemul nostru monetar a sprijinit aceste ţeluri.

Acum, ţelurile noastre se schimbă şi, odată cu ele, grandioasele meta-poveşti din care face parte şi convenţia numită bani: Povestea Persoanei, Povestea Oamenilor şi Povestea Lumii.

Scopul acestei cărţi este să spună o nouă poveste a banilor, să clarifice ce alte convenţii am mai putea materializa în aceste talismane fiduciare, astfel încât banii să fie aliatul, şi nu inamicul, celei mai frumoase lumi despre care inimile noastre ne spun că este cu putinţă.

Nu e întâmplător faptul că Grecia Antică, locul unde banii simbolici îşi au originea, a dat naştere, de asemenea, conceptului modern de individ, noţiunilor de logică şi raţiune şi este temelia filosofică a minţii moderne. În capodopera sa ştiinţifică „Money and the Ancient Greek Mind“ (Banii şi gândirea grecilor antici), profesorul de ştiinţe umaniste Richard Seaford explorează impactul banilor asupra societăţii şi gândirii greceşti, explicând caracteristicile care fac banii unici. Printre acestea, se numără faptul că banii pot fi atât o noţiune concretă, cât şi una abstractă, că sunt omogeni, impersonali, sunt scopuri şi mijloace universale şi sunt nelimitaţi. Pătrunderea acestei noi şi unice puteri în lume a avut profunde consecinţe, multe dintre ele sunt atât de adânc înrădăcinate în credinţele şi cultura, psihicul şi societatea noastră, încât abia putem să le percepem, cu atât mai puţin să le punem la îndoială.

Banii sunt omogeni prin faptul că nu ţin seama de diferenţa fizică dintre monede, monedele qua bani sunt identice (dacă au aceeaşi valoare). Noi sau vechi, uzate sau lustruite, toate monedele cu aceeaşi unitate sunt egale. Acest lucru era o noutate pentru secolul al VI-lea î.Hr. Având în vedere că, în vremurile străvechi, observă Seaford, puterea era acordată de către un obiect talismanic unic (de exemplu, un sceptru presupus că ar fi fost înmânat de Zeus), banii înseamnă opusul: puterea lor este acordată de un semn standard, care elimină variaţiile de puritate şi greutate. Calitatea nu este importantă, ci doar cantitatea. Pentru că banii sunt convertibili în toate celelalte lucruri, le conferă aceeaşi trăsătură, transformându-le în mărfuri – obiecte care, atâta timp cât îndeplinesc anumite criterii, sunt văzute ca fiind identice şi ele. Tot ceea ce contează este numărul lor. Banii, după cum spune Seaford, „promovează tendinţa de omogenitate printre lucruri, în general“. Toate lucrurile sunt egale, pentru că pot fi vândute pe bani, care la rândul lor pot fi folosiţi pentru a cumpăra alte lucruri.

În lumea mărfurilor, lucrurile sunt egale cu suma banilor care le poate înlocui. Atributul lor esenţial este „valoarea“ lor – o noţiune abstractă. Simt o răceală, o dezamăgire, în fraza „Poţi oricând să-ţi iei altul la fel“. Puteţi vedea cum aceasta promovează un antimaterialism, o detaşare de lumea fizică în care fiecare persoană, loc sau lucru este special, unic? Nu e surprinzător că filosofii greci ai acestei ere au început să promoveze abstractul în detrimentul realului, punctul culminant fiind lumea inventată de Platon, o lume a formelor perfecte, mai reală decât cea a simţurilor. Nu e surprinzător că, până în zilele noastre, tratăm lumea fizică atât de trufaş. Nu e surprinzător că, după două mii de ani de imersiune în mentalitatea banilor, ne-am obişnuit atât de mult cu substituirea tuturor lucrurilor, încât ne comportăm ca şi când, dacă am ruina planeta, am putea cumpăra, pur şi simplu, o alta.

Am intitulat acest capitol „Banii şi conştiinţa“. În mare parte, la fel ca şi valoarea fiduciară a banilor, gândirea este o abstractizare care conduce un vehicul material. La fel ca şi valoarea fiduciară a banilor, ideea de conştiinţă ca un concept distinct, ca o esenţă imaterială a fiinţei, s-a dezvoltat pe parcursul a mii de ani, conducând la conceptul modern de conştiinţă imaterială, o minte deztrupată. Efectiv, atât în gândirea profană, cât şi în cea religioasă, această noţiune abstractă a devenit mai importantă decât corpul fizic, la fel cum „valoarea“ unui lucru este mai importantă decât atributele sale fizice.

În introducere am menţionat ideea că am creat un zeu din imaginea banilor noştri: o forţă nevăzută, care mişcă toate lucrurile, care animă lumea, o „mână invizibilă“ care comandă activitatea umană, imaterială şi, cu toate acestea, omniprezentă. Multe dintre aceste atribute dumnezeieşti sau spirituale provin de la filosofii greci presocratici, care şi-au dezvoltat ideile exact în perioada în care banii au preluat controlul societăţii lor. Conform lui Seaford, ei au fost primii care au făcut deosebirea dintre esenţă şi aparenţă, dintre concret şi abstract – o deosebire complet absentă (chiar şi în mod implicit) la Homer. De la *apeironul** lui Anaximandru, la *logosul*** lui Heraclit, la doctrinele lui Pitagora, în care „totul este număr“, grecii antici au pus accentul pe întâietatea abstractului: un principiu invizibil care guvernează lumea. Această ideologie s-a înfiltrat în ADN-ul civilizaţiei noastre într-atât încât proporţiile sectorului financiar au împiedicat dezvoltarea economiei reale; încât valoarea totală a instrumentelor financiare derivate este de zece ori mai mare decât valoarea produsului intern brut la nivel mondial; încât cele mai mari recompense ale societăţii noastre se duc la scamatorii de pe Wall Street, care nu fac altceva decât să manipuleze simboluri. Într-adevăr, pentru jucătorul de bursă care stă la computerul lui, „totul este număr“ – precum a spus Pitagora.

Una dintre manifestările dezbinării spirit-materie, care acordă întâietate celui dintâi, este ideea următoare: „sigur, reforma economică este o cauză dreaptă, dar mai importantă este transformarea conştiinţei umane“. Cred că acest punct de vedere este greşit, pentru că este bazat pe o falsă dihotomie a conştiinţei şi a comportamentului şi, în cele din urmă, a spiritului şi materiei. La un nivel profund, banii şi conştiinţa se întrepătrund. Sunt strâns legate între ele.

Dezvoltarea abstracţiunii monetare se intercalează cu un context metaistoric vast. Banii nu puteau să se dezvolte fără o fundaţie a abstractizării sub aspectul cuvintelor şi a numerelor. Deja, numărul şi inscripţiile ne îndepărtează de lumea reală şi ne instruiesc minţile să gândească abstract. Folosirea unui substantiv implică, deja, o identitate printre multele lucruri cu denumirea respectivă; să spui că sunt cinci de un fel face o unitate din fiecare. Începem să gândim despre obiecte ca fiind reprezentative pentru o categorie, şi nu ca existenţe unice în sine. Aşadar, deşi categoriile standard, generale, nu au debutat odată cu banii, aceştia au accelerat enorm influenţa lor conceptuală. Mai mult decât atât, omogenitatea banilor a acompaniat dezvoltarea rapidă a standardizării bunurilor de larg consum pentru comerţ. Această standardizare era brutală în timpurile preindustriale, dar

* indefinit, nemărginit – sursa creatoare a lumii - TEI

** ordine necesară, căreia i se supune întreg universul - TEI

astăzi obiectele fabricate sunt aproape identice între ele, astfel încât transformă minciuna despre bani în adevăr.

Când luăm în considerare forma pe care o vor lua banii în viitor, trebuie să avem în vedere puterea banilor de a omogeniza tot ce ating. Poate ar trebui ca banii să fie folosiţi doar pentru acele lucruri care sunt, sau ar trebui să fie, standardizate, cuantificabile sau generice; poate ar trebui să includem un alt tip de bani, sau să nu folosim bani deloc atunci când este vorba despre circulaţia bunurilor personale sau unice. Putem compara preţuri doar pe baza cantităţilor standard; din acest motiv, când primim mai mult de-atât, ceva incomensurabil, primim un bonus, ceva pentru care nu am plătit. În alte cuvinte, am primit un cadou. Fără îndoială, putem cumpăra artă, însă dacă simţim că este un simplu obiect, înseamnă că am plătit prea mult; iar dacă este artă veritabilă, plătim infinit prea puţin. În mod similar, putem cumpăra sex, dar nu dragoste; putem cumpăra calorii, dar nu adevărata hrană. Astăzi, suferim de o absenţă a lucrurilor incomensurabile, inestimabile; de o absenţă a lucrurilor pe care banii nu le pot cumpăra şi avem o supraabundenţă de lucruri care pot fi cumpărate (cu toate acestea, acest exces este atât de inegal distribuit, încât mulţi suferă şi de lipsa acestor lucruri, de asemenea). (8)

La fel cum banii omogenizează lucrurile cu care vin în contact, la fel îşi omogenizează şi depersonalizează utilizatorii: „Facilitează genul de schimb comercial care presupune detaşarea de orice alte relaţii“. (9) Cu alte cuvinte, oamenii devin simple părţi ale unei tranzacţii. În contrast cu diversele motivaţii prin care se caracterizează oferirea şi acceptarea darurilor, într-o simplă tranzacţie financiară, toţi suntem identici: toţi vrem să facem cea mai bună tranzacţie. Economiştii pretind că această omogenitate între fiinţele umane, care este un efect al banilor, este de fapt cauza. Întreaga poveste a evoluţiei banilor, începând cu trocul, presupune că este fundamentul naturii umane de a dori să îşi maximizeze interesul propriu. În această privinţă, se presupune că fiinţele umane sunt identice. Atunci când nu există un standard al valorii, oameni diferiţi vor lucruri diferite. Dar când banii pot fi preschimbaţi în orice, atunci toţi oamenii vor acelaşi lucru: bani.

Seaford scrie: „Fiind lipsiţi de toate asocierile personale, banii înseamnă promiscuitate, ei pot fi schimbaţi cu oricine pentru orice, indiferent de relaţiile interpersonale non-financiare.“ (10) Spre deosebire de alte obiecte, banii nu lasă niciun indiciu despre originea lor şi niciun indiciu despre cei prin a căror mână au trecut. În timp ce un dar este o parte din cel care îl dăruieşte, banii tuturor sunt identici. Dacă am 2000 de dolari în bancă, jumătate de la prietenul meu şi jumătate de la adversarul meu, nu am posibilitatea să aleg să cheltui prima dată cei 1000 de dolari ai adversarului meu şi să-i economisesc pe ai prietenului meu. Fiecare dolar e identic.

Probabil, în mod înţelept, mulţi oameni refuză, din principiu, să amestece afacerile cu prietenia, precauţi faţă de conflictul esenţial dintre bani şi relaţiile personale. Banii depersonalizează o relaţie, tranformând doi oameni în simpli „participanţi la un schimb“, conduşi de scopul universal al maximizării propriului interes. Dacă eu caut să îmi maximizez propriul interes, poate chiar pe cheltuiala ta, cum am putea fi prieteni? Iar

atunci când, în societatea noastră complet financiară, ne satisfacem aproape toate nevoile cu ajutorul banilor, ce daruri personale ne mai rămân cu care să construim prietenia?

Faptul că interesul profitului este contrar oricărui interes personal favorabil este aproape axiomatic – de unde şi expresia: „Nu lua chestia asta personal; e vorba doar de afaceri.“ În zilele noastre, tendinţa spre afaceri şi investiţii etice caută să vindece opoziţia dintre dragoste şi profit, însă oricât de sincere ar fi motivele, adesea, aceste eforturi se trasformă în relaţii publice, greenwashing* sau autojustificare. Acest lucru nu este un accident. Într-un capitol ulterior, voi descrie o contradicţie fatală în tentativa de a investi etic, dar deocamdată, doar luaţi în considerare suspiciunea firească legată de acest subiect şi, în general, despre afirmaţia „trăieşte bine făcând bine“.

De fiecare dată când întâlnim o companie aparent altruistă avem tendinţa să gândim „Care-i şmecheria?“. Cum obţin ei bani, în secret, din acest lucru? Când au de gând să îmi ceară mie bani? Suspiciunea că „de fapt o face pentru bani“ este aproape universală. Ne grăbim să găsim motive financiare în toate lucrurile pe care le fac oamenii şi suntem adânc impresionaţi când cineva face ceva atât de nobil, sau atât de altruist, încât acest motiv este, în mod evident, absent. Pare iraţional, chiar miraculos, ca cineva să ofere într-adevăr fără intenţia de a primi înapoi. Aşa cum spune şi Lewis Hyde: „În împărăţia cămătăriei, gesturile sentimentale ale unui om bun ne atrag, pentru că vorbesc despre ceea ce a fost pierdut.“ (11)

Caracterul aproape universal al suspiciunii că profitul ar fi motivul ascuns reflectă faptul că banii, în sine, sunt un scop universal. Imaginaţi-vă că sunteţi din nou la şcoală, stând de vorbă cu consultantul pentru carieră despre care sunt talentele voastre şi cum aţi putea să le folosiţi pentru a vă câştiga existenţa (adică să le convertiţi în bani). Acest obicei al gândirii a prins rădăcini adânci: când fiul meu adolescent, Jimi, îmi arată jocurile de calculator pe care le face, câteodată mă surprind gândindu-mă la cum ar putea să le comercializeze şi ce aptitudini de programare ar putea să dezvolte, în continuare, pentru a deveni mai vandabil. Aproape de fiecare dată când cineva are o ideea creativă, captivantă, gândul „Cum putem face bani din asta?“ o urmează îndeaproape. Dar când profitul devine scop, şi nu doar un simplu efect secundar al creaţiei artistice, creaţia încetează să mai fie artă, iar noi ne trădăm principiile, ajungem lefteri. Extinzând acest principiu la viaţă, în general, Robert Graves ne previne: „Vă alegeţi locurile de muncă pentru a vă asigura un venit regulat şi timp liber pentru a vă închina cu jumătate de normă Zeiţei pe care o veneraţi. Cine sunt eu, vă veţi întreba, să vă avertizez că ea pretinde ori normă întreagă, ori deloc?“ (12)

Banii, ca scop universal, sunt înrădăcinaţi în limbajul nostru. Vorbim despre „capitalizarea“ ideilor noastre şi folosim „gratuităţi“ care, literar, înseamnă „a primi cu mulţumiri“ (nu cu plată), ca sinonim pentru un bun lipsit de necesitate. Fără îndoială, acest lucru este înrădăcinat în economie, în supoziţia că fiinţele umane caută să îşi maximizeze propriul interes, care este echivalentul banilor. Este înrădăcinat până şi în

* dezinformare produsă de o organizaţie pentru a-şi crea o imagine de responsabilitate ecologică - TEI

ştiinţă, unde există un cifru pentru reproducerea interesului propriu. Chiar şi aici, noţiunea de scop universal a preluat controlul.

Nu este deloc evident că există întocmai asemenea lucru, cum ar fi un scop universal al vieţii (fie banii, sau oricare altul). Se pare că această idee a luat naştere cam prin aceeaşi perioadă în care au apărut banii; poate chiar banii le-au sugerat-o filosofilor. Socrate a folosit metafora banilor în mod explicit când a recomandat inteligenţa ca scop universal: „Nu există decât o monedă pentru care s-ar cuveni să schimbăm toate celelalte lucruri [plăcerile şi suferinţele] – inteligenţa". (13) În religie, acesta corespunde cu urmărirea scopului suprem, cum ar fi mântuirea sau iluminarea, din care decurg toate celelalte lucruri bune. Oarecum, asemănător cu scopul nelimitat al banilor! Mă întreb care ar putea fi efectul asupra spiritualităţii noastre, dacă am renunţa la goana după un scop unitar şi abstract, despre care credem că este cheia a tot. Cum ne-am simţi dacă ne-am elibera de campania interminabilă de perfecţionare a sinelui, de a progresa spre un ţel? Cum ar fi, în schimb, doar să ne destindem, să fim pur şi simplu? La fel ca bunăstarea, iluminarea este un ţel care nu cunoaşte limite şi, în ambele cazuri, urmărirea acestora ar putea să înrobească. În ambele cazuri, consider că obiectul urmărit este un fals substitut al unor diverse lucruri pe care oamenii şi le doresc cu adevărat. (14)

Într-o societate complet monetarizată, în care aproape totul este un bun sau un serviciu, banii preschimbă diversitatea lumii într-o unitate, „un singur lucru care devine unitatea de măsură şi care este preschimbabil în aproape orice altceva". (15) *Apeironul*, *logosul* şi alte concepte similare au fost toate versiuni ale unei unităţi fundamentale, care dă naştere tuturor lucrurilor. De aici iau naştere toate lucrurile şi toate lucrurile se întorc aici. Ca atare, ele sunt aproape identice cu vechea concepţie chinezească a *Tao*, care a dat naştere lui *yin* şi *yang*, iar mai apoi celor zece mii de lucruri. Este interesant faptul că semilegendarul preceptor al Taoismului, Lao Tzu, a trăit, aproximativ, în acelaşi timp cu filosofii presocratici – perioadă care corespunde, mai mult sau mai puţin, cu perioada când au apărut primele monede chinezeşti. În orice caz, în zilele noastre, tot banii sunt cei care dau naştere celor zece mii de lucruri. Orice ai dori să construieşti în această lume, vei începe cu o investiţie, cu bani. Iar apoi, când ai terminat proiectul, este timpul să îl vinzi. Toate lucrurile descind din bani; toate lucrurile redevin bani.

Prin urmare, banii nu sunt numai un scop universal; sunt, de asemenea, şi un mijloc universal şi într-adevăr, în mare măsură, din cauza faptului că sunt un mijloc universal, sunt şi un scop universal, din care cineva nu poate obţine niciodată suficient. Sau cel puţin aşa percepem noi lucrurile. De multe ori, am fost martor la discuţiile despre crearea unei comunităţi intenţionale sau despre demararea unui oricare alt proiect, doar ca ele să se încheie cu recunoaşterea descurajatoare că nu vor putea fi puse în practică niciodată, deoarece... „de unde facem rost de bani?" E uşor de înţeles că banii sunt văzuţi ca un factor crucial care determină ce putem crea: până la urmă, pot cumpăra, în principiu, orice bun, pot determina oamenii să presteze, în principiu, orice serviciu. „Toul are un preţ." Se pare că banii pot cumpăra chiar valori intangibile, cum ar fi statutul social, puterea politică şi

bunătate divină (sau dacă nu acest lucru, cel puţin bunăvoinţa autorităţilor religioase, care este următorul cel mai bun lucru de pe listă). Suntem destul de obişnuiţi să considerăm banii drept cheia îndeplinirii tuturor dorinţelor noastre. Câte vise aveţi pe care presupuneţi că aţi putea să le îndepliniţi dacă (şi numai dacă) aţi avea banii? Aşadar, ne ipotecăm visele pentru bani, transformându-i din mijloace în scopuri finale.

Nu voi fi susţinătorul abolirii banilor. Banii şi-au depăşit propriile graniţe, au devenit mijloacele prin care se obţin lucrurile care nu ar fi trebuit să fie niciodată infestate de omogenitate şi depersonalizare; între timp, ca urmare a transformării lor în mijloace universale, acele lucruri pe care banii nu le pot cumpăra cu-adevărat au devenit inaccesibile şi, indiferent de cât de mulţi bani am avea, putem obţine doar aparenţa lor. Soluţia este să redăm banilor rolul lor potrivit. Pentru că, într-adevăr, sunt lucruri pe care fiinţele umane le pot crea doar cu ajutorul banilor, sau cu alte mijloace echivalente de coordonare a activităţii umane la nivel global. În forma lor sacră, banii înseamnă implementarea unei poveşti, o convenţie materializată care hotărăşte roluri şi focalizează intenţia. Voi reveni la această temă ulterior, când voi descrie felul în care ar putea arăta banii într-o economie sacră.

Din cauză că nu există o limită aparentă pentru ceea ce putem cumpăra cu bani, dorinţa noastră de bani tinde, de asemenea, să fie nelimitată. Pentru grecii antici, dorinţa nelimitată pentru bani a fost cu prisosinţă aparentă. Încă de la începuturile erei banilor, marele poet şi reformator Solon a observat, „O, bogăţie, nu ai limite înaintea oamenilor, căci aceia dintre noi care au cea mai multă avuţie sunt nerăbdători să o dubleze“. Aristofan a scris că banii sunt unici din cauză că, pentru toate celelalte lucruri (cum ar fi pâinea, sexul, etc.), există saţietate, dar nu şi pentru bani.

„Cât de mult e suficient?“ a întrebat un prieten pe un miliardar pe care îl cunoştea. Miliardarul a înlemnit. Motivul pentru care nicio sumă de bani nu poate fi vreodată suficientă este pentru că îi folosim să ne satisfacem nevoi pe care banii nu le pot satisface, de fapt. Ca atare, ei sunt exact ca orice altă substanţă care creează dependenţă, alinând temporar durerea unei nevoi nesatisfăcute, lăsând nevoia nesatisfăcută. Pentru a alina durerea, e nevoie de doze tot mai mari, dar nicio cantitate nu va fi suficientă vreodată. În zilele noastre, oamenii folosesc banii drept un substitut pentru relaţii, pentru emoţii, pentru autorespect, pentru libertate şi pentru multe altele. „Măcar dacă aş avea un milion de dolari, atunci aş fi liber!“ Câţi oameni talentaţi îşi sacrifică tinereţea sperând la o pensionare timpurie spre o viaţă liberă, doar ca să se trezească, la mijlocul vieţii, înrobiţi de proprii lor bani?

Când funcţia primară a banilor este aceea de mijloc de schimb, ei sunt supuşi aceloraşi limite precum bunurile pentru care sunt schimbaţi, iar dorinţa noastră pentru ei este limitată de saţietatea noastră. Însă, atunci când banii preiau funcţia de păstrare a valorii, dorinţa noastră pentru ei devine nelimitată. Prin urmare, o idee pe care o voi explora este disocierea banilor, ca mijloc de schimb, de banii ca păstrători ai valorii. Această idee are rădăcini străvechi, datând încă de la Aristotel, care făcea deosebirea între două moduri de a stânge avere: de dragul acumulării şi de dragul satisfacerii altor nevoi.

(16) El spune că acestă ultimă formă de a strânge avere este „nefirească“ şi, mai mult de-atât, nu cunoaşte limite.

Spre deosebire de bunurile fizice, abstractizarea banilor ne permite, în principiu, să posedăm cantităţi nelimitate din ei. Prin urmare, este uşor pentru economişti să creadă în posibilitatea unei creşteri exponenţiale fără sfârşit, căci mărimea economiei este reprezentată printr-un simplu număr. Un număr reprezintă suma totală a tuturor bunurilor şi serviciilor – care sunt limitele de creştere pentru un număr? Pierduţi în abstractizare, ignorăm limitele naturii şi ale culturii, pentru a face loc creşterii. Urmându-l pe Platon, considerăm abstracţia mai reală decât realitatea, susţinând Wall Street-ul, în timp ce economia reală se stinge. Esenţa monetară a lucrurilor este numită „valoare“ care, fiind o esenţă abstractă şi uniformă, reduce pluralitatea lumii. Toate lucurile sunt reduse la cât face să dai pe ele. Acest lucru ne dă iluzia că lumea este pe-atât de nelimitată, pe cât sunt numerele. Pentru un anumit preţ, poţi cumpăra orice, până şi pielea unui animal pe cale de dispariţie. (17)

Implicit, din faptul că banii pot fi nelimitaţi, apare un alt tip de infinitate: acela al domeniului uman, acea parte a lumii care aparţine fiinţelor umane. Până la urmă, ce fel de lucruri cumpărăm şi vindem pe bani? Cumpărăm şi vindem proprietăţi, lucruri pe care le deţinem, lucruri pe care considerăm că ne aparţin. Tehnologia a lărgit constant acest domeniu, punându-ne la dispoziţie lucruri pe care să le deţinem, la care înainte nu se putea ajunge, sau chiar erau greu de imaginat: mineralele din adâncul pământului, banda de frecvenţă a spectrului electromagnetic, secvenţele de gene. Contemporan cu extinderea accesibilităţii tehnologiei a fost şi progresul mentalităţii proprietăţii, cum ar fi dreptul asupra pământului, asupra apei, muzicii şi asupra poveştilor, toate au intrat în domeniul lucrurilor care pot fi stăpânite. Lipsa de limite a banilor implică faptul că domeniul lucrurilor care pot fi stăpânite poate creşte la nesfârşit şi, prin urmare, că destinul oamenilor este să cucerească universul, să aducă totul sub stăpânirea umană, să facă toată lumea a noastră. Acest destin este parte a ceea ce am descris eu ca fiind mitul Ascensiunii, parte a definitoriei Poveşti a Omenirii. În zilele noastre, această poveste devine rapid depăşită şi trebuie să inventăm un sistem monetar care să ţină pasul cu noua poveste care o va înlocui. (18)

Caracteristicile banilor, pe care le-am amintit, nu sunt neapărat rele. Ajutând la omogenizarea sau standardizarea a tot ceea ce ating şi servind ca mijloace universale, banii au dat putere omenirii de a realiza minuni.* Banii au jucat un rol-cheie în dezvoltarea

* Toate „minunile“ enumerate în continuare de Eisenstein au o natură tehnologică, iar tehnologia modernă, după o seamă de filosofi remarcabili ai fenomenului tehnologic, prezintă caracteristici care o fac imposibil de moderat sau de limitat. Astfel, după Jacques Ellul, tehnica modernă se defineşte prin următoarele atribute: automatism al opţiunii tehnice (în sensul că, într-o paradigmă tehnologică, fiinţa umană nu mai poate lua decizii reale), autodezvoltarea (în sensul că evoluţia tehnicii este ireversibilă şi înregistrează progresie geometrică, iar nu aritmetică), monismul (adică fenomenul tehnic formează un întreg, ceea ce face imposibilă analiza unui element al său, separat de acest întreg), necesitatea interconectării tuturor tehnicilor, universalismul şi autonomia (inclusiv autonomia faţă de valori spirituale sau de morală – tehnica netolerând nicio apreciere din exterior şi nicio limitare). Pentru o expunere pe larg a acestor caracteristici şi a consecinţelor lor, vezi remarcabila lucrare a lui Jacques Ellul – *La technique ou l'enjeu du siècle / The Technological Society* - TEI

civilizaţiei tehnologice dar, poate la fel ca şi în cazul tehnologiei, abia am început să învăţăm să folosim acest puternic instrument creativ la adevărata lui valoare. Banii au favorizat dezvoltarea lucrurilor standardizate, cum ar fi componentele pentru maşini şi microcipurile – dar ne dorim ca mâncarea noastră să fie omogenizată, deasemenea? Caracterul impersonal al banilor stimulează cooperarea socială pe distanţe mari, ajutând la coordonarea muncii a milioane de oameni, care în mare parte sunt străini unii de ceilalţi – dar ne dorim ca relaţiile cu oamenii din propriul cartier să fie impersonale, de asemenea? Fiind mijloace universale, banii ne permit să facem aproape orice, dar ne dorim oare să fie, de asemenea, mijloace exclusive, astfel încât fără ei să nu mai putem face aproape nimic? A venit timpul să stăpânim acest instrument, pe măsură ce umanitatea păşeşte intenţionat şi conştient spre un nou rol pe pământ.

Note

(1) Aristotel, *Politica,* cartea I, partea 9.

(2) Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 132-3.

(3) Ibid., 137.

(4) Ibid., 139-45.

(5) Ibid., 119.

(6) Ibid.

(7) Excepţie făceau monedele folosite pentru comerţul extern – monedele care circulau în afara ariei convenţiei sociale. Aceste monede depindeau, într-adevăr, de valoarea intrinsecă a metalului de bază. Cu toate acestea, chiar şi aici era necesară o percepţie socială mai largă pentru a le da o valoare, întrucât argintul şi aurul nu erau, într-un mod intrinsec, foarte utilizabile ca metale.

(8) Acest exces este reflectat în problema persistentă a „excesului de capacitate productivă“ care afectează aproape fiecare industrie – acesta este motivul pentru care soluţiile la crizele economice implică, de obicei, stimularea cererii.

(9) Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 151.

(10) Ibid., 155.

(11) Hyde, *The Gift,* 182.

(12) Graves, *The White Goddess,* 15.

(13) Platon, Teaitetos. 146d. Citat de Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 242.

(14) Una dintre cele mai mari nevoi nesatisfăcute din zilele noastre este nevoia de relaţie – atât cu alţi oameni, cât şi cu natura. În mod ironic, banii, fiind o noţiune abstractă şi impersonală, slăbesc relaţiile noastre cu ambele. În mod spiritual, când sunt percepuţi ca un scop individual, optim, pus în practică în mod independent de lume, ei fac acelaşi lucru. Putem oare să concepem un nou tip de bani, care să exercite efecte opuse?

(15) Seaford, *Money and the Early Greek Mind,* 150.

(16) Aristotel, Politica, cartea I, capitolul 9.

(17) S-ar putea ca cititorul să fi observat un paradox: trăim într-o lume a abundenţei, după cum am descris-o în capitolul al doilea, dar, de asemenea, epuizăm o biosferă limitată. Pentru a rezolva acest paradox, luaţi în considerare că cea mai mare parte a excesului de producţie şi consumerism nu servesc niciunei nevoi adevărate, ci sunt antrenate de percepţia sărăciei şi a singurătăţii existenţiale a sinelui individual, izolat de natură şi comunitate.

(18) Acelaşi lucru se întâmplă şi cu cealaltă poveste definitorie a civilizaţiei noastre, „individul separat şi izolat". Sistemul nostru monetar materializează, de asemenea, această istorie, dizolvând legăturile personale, îndemnându-ne la competiţie şi rupându-ne atât de comunitate, cât şi de natură.

CAPITOLUL 4
CONFLICTUL PROPRIETĂȚII

„Care ar fi fost rezultatul dacă, tocmai în Rai, aceia care au ajuns acolo primii ar fi instituit proprietatea privată asupra Lui și l-ar fi parcelat și l-ar fi împărțit între ei, acordându-și drept de proprietate deplin, la fel cum procedăm noi cu suprafața pământului?“ – Henry George

„Omul nu a creat pământul și, chiar dacă a avut dreptul natural să îl ocupe, nu a avut niciun drept să își delimiteze proprietate veșnică pe nicio parte din el; nici măcar Creatorul pământului nu și-a deschis un registru de cadastru, de unde să emită primele titluri de proprietate.“ – Thomas Paine

Impulsul de a poseda

Am trăit într-o Eră a Separării. Una câte una, legăturile noastre cu comunitatea, natura şi casa s-au dizolvat, izolându-ne într-o lume străină. Pierderea acestor legături înseamnă mai mult decât diminuarea bunăstării noastre – este o diminuare a însăşi fiinţei noastre. Sărăcia pe care o simţim, fiind izolaţi de comunitate şi de natură, este de fapt sărăcia sufletelor noastre. Acest lucru se întâmplă – contrar ipotezelor ştiinţelor economice, biologiei, filosofiei politice, psihologiei şi religiei instituţionalizate – pentru că, în esenţă, noi nu suntem fiinţe separate, care dezvoltă relaţii. Noi suntem relaţiile însele.

L-am auzit odată pe Martín Prechtel vorbind astfel despre satul lui din Guatemala: „În satul meu, dacă cineva merge la medic cu copilul bolnav, nu spune niciodată: ‚Eu sunt sănătos, dar copilul meu este bolnav’, ci spune: ‚Familia mea este bolnavă’. Sau dacă este vorba de un vecin, spune: ‚Satul meu este bolnav’. Fără nicio îndoială, într-o asemenea societate, ar fi la fel de neconceput să spui: „Eu sunt sănătos, dar pădurea este bolnavă.“ Să gândeşti că cineva s-ar putea considera sănătos când familia lui, satul lui, sau chiar pământul, apa, sau planeta nu ar fi, ar fi la fel de absurd ca şi când ai spune: „Am o boală fatală la ficat, dar e vorba doar de ficatul meu – eu sunt sănătos!“ La fel cum conştiiţa mea de sine include ficatul meu, la fel şi a lor include comunitatea lor socială şi naturală.

În contrast, egoul modern este un subiect abstract şi izolat într-un univers care este Altul. Acest ego este Omul Economic al lui Adam Smith; este sufletul capturat în corp al religiilor; este gena egoistă a biologiei. El susţine crizele convergente ale zilelor noastre,

toate fiind variaţii ale temei izolării: izolării de natură, de comunitate şi de cele ale noastre, pe care le-am pierdut. El susţine toţi acuzaţii obişnuiţi, învinovăţiţi de distrugerea neîntreruptă a ecologiei şi a organizării statale, cum ar fi lăcomia umană sau capitalismul. Conştiinţa noastră de sine reclamă „Mai mult pentru mine înseamnă mai puţin pentru tine"; şi, de aici, avem un sistem monetar bazat pe dobânzi, care pune în practică exact acest principiu. Odinioară, în societăţile bazate pe schimburi de daruri, era adevărat exact contrariul.

Instictul posedării se dezvoltă ca un răspuns natural la o ideologie înstrăinată, care favorizează false relaţii şi ne lasă singuri în univers. Când separăm lumea de noi, identitatea minusculă şi solitară care ne rămâne are o poftă nepotolită de a revendica, pentru sine, cât de mult posibil din acea fiinţă pierdută. Dacă întreaga lume, întreaga viaţă şi întreg pământul nu mai fac parte din mine, pot măcar să compensez, făcându-le ale mele. Şi celelalte euri separate se comportă la fel, aşa că trăim într-o lume a competiţiei şi a anxietăţii omniprezente. Acest lucru este profund ancorat în definiţia eului nostru. Acesta este deficitul fiinţei umane, împuţinarea sufletului în care ne naştem.

Prinşi în capcana logicii de tip eu – al meu, căutăm să recuperăm măcar o părticică a bunăstării noastre pierdute, dezvoltând şi protejând eul nostru separat şi prelungirile sale: banii şi proprietatea. Cei cărora le lipsesc mijloacele economice pentru a-şi satisface egoul, adesea îşi satisfac, de fapt, eul fizic – acesta fiind unul dintre motivele pentru care obezitatea chinuie, în mod disproporţionat, săracii. Dependenţa de cumpărături, de bani, de achiziţii, ia naştere din aceeaşi sursă de bază, precum dependenţa de mâncare: amândouă se trag din singurătate, din durerea unei existenţe izolate de ceea ce suntem cu adevărat.

Privind cu atenţie minele deschise, pădurile defrişate, zonele poluate, genocidurile şi cultura degradantă a consumerismului, ne întrebăm care este originea acestei monstruoase maşinării care devastează frumuseţea şi scuipă bani? Eul abstract şi izolat, privind către un univers care este fundamental Altul, tratează în mod firesc lumea naturală şi umană ca pe o grămadă de lucruri utile şi întâmplătoare. Restul lumii este esenţialmente al non-eului. (1) De ce ne-ar păsa de el, dincolo de ce avem nevoie în viitorul apropiat? De aceea Descartes, cel care a articulat primul conştiinţa de sine modernă, a fost tot cel care a subliniat ambiţia noastră de a deveni „lorzii şi posesorii" naturii. După cum sugerează şi ultimele afirmaţii, eului izolat i se iveşte în minte, destul de natural, ideea de proprietate.

Ideea noastră rigidă şi îngustă de a distinge între sine şi ceilalţi a ajuns la sfârşitul drumului, căzând victimă propriilor premise. După cum au spus misticii, eul izolat nu poate fi menţinut decât temporar şi doar cu un preţ foarte mare. Iar noi l-am menţinut pentru mult timp, chiar am construit pe baza lui o civilizaţie care caută cucerirea naturii şi a firii umane. Prezenta convergenţă a crizelor a dezvăluit inutilitatea acestui scop. Ea prevesteşte sfârşitul civilizaţiei aşa cum o ştim şi instaurarea unei noi ipostaze a fiinţei umane, definită de o conştiinţă de sine mai fluidă şi mai cuprinzătoare.

Într-una dintre teoriile originii proprietăţii, aceasta este asociată cu noţiunile autonomiei şi auto-suveranităţi, care au răsărit, încetul cu încetul, din trecutul nostru

tribal colectiv. Charles Avila descrie astfel acest tip de logică: „Dacă eu sunt propriul stăpân, iar forţa mea de muncă îmi aparţine, atunci ceea ce produc este al meu.“ (2) Aici avem de-a face cu o ideologie necesară oricărui concept al proprietăţii, aceea că: „Eu sunt propriul stăpân“ – care nu este, în niciun caz, o premisă universală în societăţile umane. În alte societăţi, clanul, tribul, satul, chiar şi comunitatea tuturor fiinţelor vii, ar putea avea prioritate înaintea concepţiei individualiste, caz în care forţa ta de muncă nu îţi aparţine, ci aparţine unui lucru superior ţie. (3) Prin urmare, instituţia proprietăţii nu constituie sursa maladiei noastre prezente, dar este unul dintre simptomele rupturii şi izolării. Astfel, această carte nu caută să abolească proprietatea (căci, dacă am face acest lucru, am trata simptomul, mai degrabă decât cauza), ci să o facă parte a unei transformări superioare a existenţei umane.

Alţi gânditori, în special Wilhelm Reich şi Genevieve Vaughan, leagă originea proprietăţii de apariţia dominaţiei masculine şi a societăţii patriarhale. (4) Chiar dacă cred că aceste argumente au valoarea lor, am ales ca în această carte să nu explorez dimensiunea sexuală a banilor şi a proprietăţii, un subiect demn de o lucrare separată. Fiecare instituţie din prezenta Epocă a Separării este legată de toate celelalte: înstrăinarea de natură, de corp şi de feminitatea sacră sunt ecouri ale înstrăinării faţă de lumea pe care o presupune această proprietate, atunci când face ca lucrurile să fie obiecte de comerţ detaşabile.

Impulsul de a stăpâni se diminuează pe măsură ce simţurile noastre de afiliere şi gratitudine cresc şi realizăm că munca noastră nu ne aparţine, şi că ceea ce eu produc nu este, propriu-zis, al meu. De altfel, abilitatea mea de a munci şi chiar viaţa însăşi nu sunt tot daruri? Conştientizând acest lucru, ne vom dori să oferim creaţiile noastre tuturor celor care au contribuit la existenţa noastră şi care ne-au acordat darul vieţii.

Anumiţi filosofi socialişti au transfomat această dorinţă motivată de gratitudine într-o obligaţie şi într-o justificare a exproprierii statale a muncii individuale. Avem o „datorie faţă de societate“, iar statul devine colectorul datoriei. Într-o formă mai puţin extremă, aceasta justifică impozitul pe venit, care este, de asemenea, o expropriere a muncii individuale. În ambele cazuri, suntem constrânşi, prin forţă, să le plătim. Am putea, în schimb, să creăm un sistem economic care eliberează, sărbătoreşte şi răsplăteşte impulsul înnăscut de a dărui? Despre acest lucru vorbeşte această carte: despre un sistem care răsplăteşte fluxul, iar nu acumularea, creaţia, iar nu stăpânirea, dărnicia, iar nu avuţia.

Jaful originar

Suveranitatea individului nu a fost decât primul pas spre un concept modern al proprietăţii, întrucât majoritatea lucrurilor de pe acest pământ nu există datorită muncii cuiva. Urmând logica a „ceea ce produc eu este al meu“, orice există independent de efortul uman ar trebui să nu aparţină nimănui. Să pretinzi stăpânirea asupra unor lucruri cum ar fi pământurile, râurile, animalele, copacii – este echivalent cu furtul, exact la fel cum eu sunt un hoţ dacă pun stăpânire pe ceva ce ai produs tu.

Din această idee, s-a conturat o anume linie a gândirii economice, ai cărei reprezentanţi au fost P.J. Proudhon, Karl Marx, Henry George şi Silvio Gesell.

„Proprietatea înseamnă furt“, a accentuat Proudhon – marcând originea fiecărei bucăţi de proprietate de-a lungul succesiunii transferurilor „legitime“, în cele din urmă ajungem la primul proprietar – cel care pur şi simplu a luat-o, cel care separat-o de domeniul „nostru“ sau „al lui Dumnezeu“ şi a făcut-o domeniul „lui“. De obicei, acest lucru are loc cu forţa, la fel ca şi cucerirea ţinuturilor vaste ale Americii de Nord de-a lungul ultimelor trei secole. Această poveste se repetă, în diverse forme, de mii de ani, în toată lumea. Până la urmă, înainte de timpurile romane, nu exista ideea de moştenire. Pământurile erau la fel ca aerul şi apa; nu puteau fi stăpânite. Prin urmare, primii proprietari nu aveau cum să le dobândească legitim. Aşa că le-au luat pur şi simplu.

Adesea, se aduc argumente cum că stăpânirea pământurilor ar fi o consecinţă naturală a agriculturii. În timp ce vânătorul-culegător nu a făcut mai deloc investiţii în pământul lui, fermierul a investit muncă pentru a-l face mai productiv (pentru a hrăni oamenii, fireşte). Ar fi evident nedrept ca fermierul să muncească tot anul, doar pentru ca „culegătorii“ să vină când e vremea recoltei şi să trăiască de pe urma lui. Proprietatea privată ar trebui să stimuleze oamenii să aducă îmbunătăţiri pământurilor. Însă nu ar fi mai just să găsim o metodă să stăpânim îmbunătăţirile aduse, dar nu şi pământul în sine?

Originar, drepturile asupra pământului erau, aproape întotdeauna, deţinute la comun, revenind satului sau tribului şi nu individului. Marile civilizaţii agrare, cum erau Egiptul, Mesopotamia şi Dinastia Zhou din China, aveau prea puţine noţiuni despre drepturile private ale pământurilor. Tot pământul era în proprietatea regelui şi, pentru că regele era reprezentantul divinităţii pe pământ, tot pământul era proprietatea lui Dumnezeu.

Există o vastă prăpastie conceptuală între a avea dreptul la fructele rezultate din munca pământului şi dreptul de a stăpâni propriu-zis pământul. Se pare că în vest conceptul absolut de proprietate privată îşi are originea în Roma, fiind hrănit probabil de concepţiile grecească despre individ. În Roma, pământul a devenit, pentru prima dată, ceea ce ei denumeau *dominium*: „dreptul absolut, dreptul care nu avea niciun drept îndărătul lui, dreptul care justifica toate celelalte drepturi, în timp ce el nu avea nevoie de legitimare... dreptul ‘de a folosi, de a se bucura de... şi de a abuza’ – *ius utendi, fruendi, abutendi*“. (5)

În Orient, dreptul explicit la proprietate a început într-o oarecare măsură mai devreme, cel puţin în stadiul de concept. În China, datează cel puţin de la dominaţia lui Shang Yang, în secolul al IV-lea î. Hr. şi poate chiar dinainte; cu toate acestea, chiar şi în perioada anterioară, proprietatea privată era încă o chestiune de memorie istorică, după cum scot în evidenţă şi relatările confucianiste – era necorespunzător să vinzi pământ „în vremurile vechi“. (6) De asemenea, probabil că şi India a cunoscut proprietatea privată de prin secolul al VI-lea î.e.n., cu toate că probele sunt oarecum contradictorii. (7) În orice caz, marea majoritatea a pământurilor din India au fost proprietate comună până la începutul stăpânirii britanice. (8)

În Europa Medievală, cea mai mare parte a pământului era deţinută sau în comun, sau de lorzii feudali, care nu „stăpâneau“ pământurile în accepţiunea modernă a termenului – aceea de bun alienabil, pe care să îl cumperi sau să îl vinzi în voie. Aveau

anumite drepturi asupra pământului, care puteau fi transferate vasalilor în schimbul diverselor servicii, cote din culturi şi, în cele din urmă, pentru bani. În Anglia, înstrăinarea liberă a pământurilor a fost imposibilă, în majoritatea cazurilor, până în secolul al XV-lea. (9) După aceea, vastele pământuri comune ale Angliei au devenit rapid proprietăţi private, din cauza Legii Îngrădirii, un proces care a avut loc în paralel de-a lungul continentului, de exemplu prin „emanciparea“ iobagilor. Lewis Hyde scrie:

„În timp ce, înainte, un om putea pescui în oricare râu şi vâna în oricare pădure, acum descoperă că sunt indivizi care pretind că sunt proprietarii acestor bunuri comune. Bazele arendării pământurilor s-au schimbat. Iobagul medieval era aproape contrariul stăpânului proprietăţii: pâmântul îl stăpânea pe el. Nu avea dreptul să se mute nestingherit dintr-un loc în altul dar, cu toate acestea, avea drepturi inalienabile asupra bucăţii de pământ de care era legat. Acum, oamenii pretind că deţin pământul şi îl oferă spre închiriere, în schimbul unei taxe. În timp ce un iobag nu putea fi mutat de pe pământul lui, un arendaş putea fi evacuat nu numai din cauza neplăţii arendei, ci chiar şi numai dintr-un capriciu al proprietarului“. (10)

La fel ca şi multe alte reforme sociale, eliberarea iobagilor a fost o altă treaptă în consolidarea puterii economice şi politice în mâinile celor deja puternici. Dintr-un motiv sau altul, oamenii care, de generaţii, îşi duceau turmele la păscut liberi, adunau lemne de foc şi vânau pe pământurile din preajma lor nu au mai putut face toate acestea. (11) Aceste pământuri erau comune, proprietatea tuturor şi a nimănui. Iar apoi au devenit proprietăţi pentru totdeauna.

Dacă proprietatea înseamnă jaf, atunci sistemul legal, dedicat protecţiei drepturilor proprietăţii private, este un sistem care perpetuează crima. Considerând proprietatea ca fiind sfântă validăm, de fapt, furtul originar. Nu ne-ar surprinde prea tare faptul că legile ar fi fost făcute chiar de hoţii înşişi, pentru a-şi legitima câştigurile, obţinute prin mijloace necinstite. Într-adevăr, aşa au stat lucrurile: în Roma sau în altă parte, cei bogaţi şi puternici erau atât cei care puneau stăpânire pe pământuri, cât şi cei care făceau legile.

Ca nu cumva cititorul să se gândească că lansez o diatribă marxistă, mă grăbesc să adaug că nu sunt susţinătorul abolirii proprietăţii private. În primul rând, întreaga idee de abolire implică o schimbare fervent ă, abruptă, iritantă, impusă cu forţa celor care n-o doresc. În al doilea rând, proprietatea privată e doar un simptom al unei boli mai profunde (Separarea), iar dacă ne adresăm simptomului din perspectiva Separării, a cuceririi, a învingerii răului, vom sfârşi făcând tot aceleaşi fărădelegi, dar în forme diferite. În final, până şi la nivel economic, problema nu este proprietatea privată în sine, ci avantajele nedrepte de a o stăpâni. Chiar dacă nu e corect ca cineva să beneficieze de simpla împroprietărire a ceea ce era înainte comun, toată lumea are de câştigat atunci când resursele sunt îndreptate spre cei care le vor folosi cel mai bine. Acestea includ pământul, solul, mineralele, stratul acvifer şi capacitatea atmosferei să absoarbă deşeurile. Avem nevoie de un sistem economic care respinge profitul provenit din simpla stăpânire şi, mai departe, recompensează spiritul antreprenorial care spune: „Ştiu o cale să îl administrez mai bine“, acordându-i mână liberă acestui spirit. Sistemele marxiste nu doar că eliminau

profitul de sub controlul exclusiv al resurselor capitale deficitare, de asemnea, ele eliminau profitul din exploatarea lor eficace. Rezultatele au fost ineficacitatea şi stagnarea. Putem să-i răsplătim pe cei care folosesc cel mai înţelept resursele, fără să răsplătim simplul fapt de a le stăpâni? Această carte descrie un sistem monetar care conservă libertatea proprietăţii private, fără a permite proprietarilor săi să îşi sporească avantajele nedrepte.

Oriunde şi oricând s-a întâmplat, privatizarea pământului a adus odată cu ea o concentrare a stăpânirii. La începuturile Romei antice, pământurile erau bunuri comune (nu personale), cu excepţia micii parcele a gospodăriei ţărăneşti: „Pământurile cu cereale erau un drept public“. (12) În timp ce Roma se dezvolta prin cuceriri, noile pământuri nu au rămas „publice“ pentru mult timp, ci au migrat rapid în mâinile familiilor mai înstărite – clasa patriciană – impunând direcţia pentru următoarele secole care vor urma. De asemenea, averile lor au crescut pe baza originarei proprietăţi absolute a plebei, ai cărei stăpâni erau frecvent chemaţi să servească legiunea şi care, oricum, nu puteau concura, din punct de vedere economic, cu forţa de muncă ieftină a sclavilor patricienilor. Ei au acumulat datorii insurmontabile şi, pentru că pământurile au devenit un bun înstrăinabil, erau forţaţi să plece de pe parcela lor la cerşit, tâlhărit sau, dacă erau norocoşi, la practica anumitor meşteşuguri la oraş.

Când soarta nu i-a mai fost favorabilă imperiului, iar rezerva de sclavi s-a epuizat, mulţi proprietari mari de pământ s-au îndreptat spre fermierii arendaşi, numiţi coloni, pentru a le cultiva ogoarele. Legaţi de datorii, aceşti arendaşi au devenit, în cele din urmă, iobagii medievali. Gândiţi-vă la acest lucru în acest fel: dacă îmi eşti dator peste măsură, atunci eşti obligat să plăteşti, cel puţin, atât cât poţi. Câştigurile din munca ta îmi aparţin pentru totdeauna. Cât de asemănător este acest lucru cu legile falimentului din Statele Unite, aşa cum sunt promulgate în Legea „Reformei“ Falimentului, din 2005, care constrânge persoana care declară faliment să încredinţeze creditorilor o cotă-parte din veniturile ulterioare. (13) Similar este şi cu angajamentul ţărilor din Lumea a Treia, care sunt constrânse să-şi restructureze economiile şi să îşi dedice întregul surplus economic unei perpetue alimentări a datoriei. Aceste situaţii sunt echivalentul modern al iobagilor, legaţi prin muncă de proprietarii banilor, la fel cum iobagii lucrau pentru stăpânii pământurilor. Starea lor este cunoscută ca „peonaj pe datorie“.

Paralela dintre Roma antică şi zilele noastre este izbitoare. Acum, la fel ca atunci, bogăţia este tot mai mult concentrată în mâinile câtorva. Acum, la fel ca atunci, oamenii trebuie să îşi facă datorii pe viaţă, pe care nu le pot achita niciodată, doar pentru a avea acces la nevoile de bază ale vieţii. Atunci se făceau prin accesul la pământ, astăzi se fac prin accesul la bani. Sclavii, iobagii şi arendaşii îşi dădeau munca de-o viaţă pentru îmbogăţirea proprietarilor pământului; astăzi, câştigurile muncii noastre se duc la proprietarii banilor.

În istoria gândirii radicale, conştientizarea faptului că proprietatea înseamnă furt este, de obicei, însoţită de furie şi dorinţă de răzbunare împotriva hoţilor. Cu toate acestea, lucrurile nu sunt atât de simple. Proprietarilor bogăţiilor, moştenite sau nu, li s-a dat un rol care a fost creat şi reclamat de minunatele poveşti invizibile ale civilizaţiei noastre,

poveşti care ne constrâng să transformăm lumea în proprietăţi şi bani, chiar dacă suntem conştienţi, sau nu, că facem acest lucru.

Haideţi să nu ne irosim energia pentru a urî bogaţii şi nici măcar pe jefuitorii originari. Dacă am fi fost în situaţia lor, ne-am fi însuşit acelaşi rol. Într-adevăr, cei mai mulţi dintre noi participă, într-un fel sau altul, la furtul neîntrerupt a bunurilor comune. Haideţi să nu urîm, ca nu cumva să prelungim Epoca Separării şi mai mult, şi ca nu cumva, la fel ca bolşevicii, să comitem o revoluţie care nu este suficient de profundă şi, astfel, să recreăm vechea ordine într-o formă diferită şi deformată. Cu toate acestea, haideţi să nu pierdem din vedere natura şi efectele inconştientei crime a proprietăţii, astfel încât să putem să readucem lumea noastră la belşugul său originar, încă latent.

Trecerea de la dreptul de a beneficia de pământ la un indiscutabil drept de proprietate a pământului a fost graduală, iar finalul ei este practicarea vânzării pământului pentru bani. Să ţinem minte că aceasta a fost o transformare conceptuală (pământul nu admite să fie deţinut), o proiecţie umană asupra realităţii. Stăpânirea pământului (şi, într-adevăr, oricare formă de stăpânire) spune mai multe despre percepţiile noastre despre lume, decât despre natura lucrului stăpânit. Tranziţia din vremurile de demult – când stăpânirea pământurilor era la fel de imposibil de conceput precum stăpânirea asupra cerului, soarelui, sau lunii, care are loc în zilele noastre, când aproape fiecare metru pătrat al pământului este stăpânit într-o formă sau alta – este, de fapt, doar povestea schimbării percepţiilor despre noi înşine în relaţie cu universul.

Tradiția Georgistă

Distincţia dintre dreptul de a folosi şi dreptul indiscutabil de a stăpâni imită distincţia primitivă dintre ceea ce este produs prin efort uman şi ceea ce există deja; persistă în zilele noastre în distincţia dintre proprietatea „reală“ şi cea „personală“ şi reprezintă baza a mii de ani de gândire reformistă.

De când Imperiul Roman a dezvoltat baza legală pentru dreptul la proprietate, aşa cum îl cunoaştem în zilele noastre, nu este de mirare că a produs, de asemenea, câteva dintre cele mai timpurii critici ale proprietăţii. În secolele al III-lea şi al IV-lea, liderii Bisericii creştine primare erau în mod deosebit expliciţi aupra faptului că lucrurile de pe pământ erau ale tuturor, să se bucure de ele. Sfântul Ambrozie a scris, „Cei bogaţi şi cei săraci se bucură, în acelaşi chip, de spendidele podoabe ale universului... Casa Domnului este comună, atât pentru cei bogaţi, cât şi pentru cei săraci“ şi „A fost voia Domnului Dumnezeului nostru ca pământul să fie stăpânirea comună a tuturor, iar roadele lui să îi hrănească pe toţi.“ (14) În altă parte, Sfântul Ambrozie a scris că

„proprietatea privată nu este naturală, căci natura a dat naștere tuturor lucrurilor pentru toată lumea. Astfel, Dumnezeu a creat toate lucrurile în așa fel încât să fie stăpânite în comun. Prin urmare, natura este mama dreptului comun, uzurpare a dreptului privat.“ (15)

Dintre Părinţii Creştinătăţii, în mod special Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin, Sfântul Vasile cel Mare şi Clement Alexandrinul au intervenit cu concepte

similare, încurajându-şi ucenicii să urmeze învăţăturile lui Iisus întocmai în forma lor literară şi să îşi dăruiască săracilor toate bunurile. Învăţătura lor nu era o filosofie detaşată: mulţi dintre ei au făcut exact acest lucru. Sfântul Ambrozie, Sfântul Vasile şi Fericitul Augustin erau oameni cu o avuţie considerabilă înainte să se alăture clerului – dar şi-au donat-o pe toată.

Fără a ţine seama de învăţăturile întemeietorilor ei, în cele din urmă, biserica însăşi a adunat o avere considerabilă şi s-a aliat puterii imperiale. Învăţăturile lui Iisus au devenit idealuri nepământene, care nu erau recomandate cu seriozitate nimănui, iar Împărăţia Domnului a fost mutată de pe pământ, în Ceruri. Aceasta a fost o etapă importantă în separarea conceptuală a spiritului şi materiei, iar în urma ei materialitatea, şi mai ales banii, sunt considerate lucrurile profane din zilele noastre. Şi mai ironic este faptul că majoritatea oamenilor din zilele noastre, care pretind că sunt adepţii învăţăturilor creştine, au întors totul pe dos şi asociază socialismul cu ateismul şi consideră averea individuală drept un favor de la Dumnezeu.

Părinţii Bisericii primare făceau referiri frecvente la diferenţa între ceea ce produc oamenii prin propriul lor efort şi ceea ce a fost dat omenirii de către Dumnezeu, pentru folosul comun a tuturor. Mulţi dintre criticii sociali şi economici ai ultimelor secole au dus mai departe aceste indignări cu privire la alocarea bunurilor comune şi au oferit propuneri creative pentru remedierea lor. Unul dintre aceşti critici de demult, Thomas Paine, scria:

„Şi cum este imposibil să separăm îmbunătăţirile făcute prin cultivarea pământului de însuşi pământul asupra căruia s-au făcut aceste îmbunătăţiri, ideea unei proprietăţi arendate a luat naştere din chiar această conexiune inseparabilă; însă, cu toate acestea, este adevărat că doar valoarea îmbunătăţirilor, şi nu pământul în sine, este proprietate individuală... Prin urmare, fiecare proprietar al terenurilor cultivate este dator comunităţii cu o rentă funciară (pentru că nu cunosc alt termen mai bun să exprim ideea) pentru pământul pe care îl deţine“. (16)

Primul economist care va dezvolta această idee pe deplin a fost Henry George, în celebrul şi foarte elocventul său tratat – „Progress and Poverty“ (Progres şi sărăcie). În esenţă, el a pornit de la aceleaşi premise precum Paine şi creştinii Bisericii primare:

„Dar cine a creat pământul încât fiecare om să poată pretinde asemenea stăpânire asupra lui, sau asupra oricărei alte părţi a lui, sau dreptul de a-l da, vinde sau lăsa moştenire? De vreme ce nu noi am creat pământul, ci el reprezintă doar un adăpost pentru o staţionare temporară, în care o generaţie de oameni o urmează pe cealaltă; de vreme ce ne aflăm aici, evident aici avem drepturi egale de la Creator, este limpede faptul că nimeni nu poate avea vreun drept exclusiv de stăpânire a bogăţiilor naturale şi că drepturile la pământ ale tuturor oamenilor trebuie să fie egale şi inalienabile. Trebuie să existe drepturi exclusive de folosinţă ale pământului pentru omul care îl exploatează, el având nevoie să aibă asigurate drepturile asupra proprietăţii pentru a putea recolta rodul muncii sale. Însă dreptul lui de proprietate trebuie să fie limitat de dreptul egal al tuturor şi, prin urmare, proprietarul ar trebui să fie condiţionat printr-o plată către comunitate, echivalentul fiecăruia din avantajele deosebite care îi revin“. (17)

De ce să profite cineva de pe urma avantajului de folosire a pământului doar din simplul motiv că îl deţine, mai ales când originea acestei stăpâniri este bazată pe o injustiţie străveche? În consecinţă, Henry George a propus faimoasa lui Taxă Unică – în fond, o taxă de sută la sută pe „renta funciară“ care derivă din pământ. Aceasta urma să fie implementată printr-o taxă pe valoarea pământului, separată de îmbunătăţirile efectuate asupra lui; de exemplu, pământul ar fi supus taxei, dar nu şi clădirile sau recoltele. A fost numită „unică“ pentru că susţinea abolirea tuturor celorlalte taxe, raţionând că tot furt se numeşte să taxezi proprietatea legitimă privată, pe cât este să profiţi de ceva care aparţine tuturor. Scrierile lui George au aprins scânteia unei masive mişcări politice, care l-a făcut aproape să câştige alegerile pentru primăria New York-ului, dar, bineînţeles, consacrata putere a banilor l-a învins de fiecare dată. (18) Ideile lui au fost adoptate sporadic în jurul lumii (cele două locuri unde mi-am petrecut majoritatea vieţii, Taiwan şi Pennsylvania, practică taxe asupra valorii de bază a pământului) şi au influenţat, în mare măsură, gândirea economică.

Unul dintre admiratorii săi, Silvio Gesell, a propus ceva asemănător cu impozitul pe pământ a lui George: pământul să fie proprietate publică şi să fie disponibil pentru arendare privată, la un preţ care să fie aproximativ cât renta funciară. (19) Raţionamenul lui Gesell este captivant şi remarcabil de profetic prin felul în care înţelege ecologia şi persoana legată de comunitate. Citiţi acest pasaj extraordinar din 1906:

„Auzim adesea fraza: Omul are un drept natural la pământ. Însă acest lucru este absurd, altfel ar fi la fel de corect să spunem că omul are dreptul la picioarele lui. Dacă vorbim în acest fel despre drepturi, ar trebui, de asemenea, să spunem că pinul are dreptul să îşi ramifice rădăcinile sale în pământ. Poate omul să îşi petreacă viaţa într-un balon? Pământul aparţine şi este o parte organică a omului. Nu ne putem imagina omul fără pământ, nu mai mult decât fără cap, sau fără stomac. Pământul este exact la fel de mult parte şi organ al omului, precum capul său. Unde încep şi unde se termină organele digestive ale omului? Nu au început sau sfârşit, ci formează un sistem închis, fără început şi fără sfârşit. Substanţele de care omul are nevoie să-şi menţină viaţa sunt imposibil de digerat în starea lor brută şi trebuie să treacă printr-un proces digestiv de preparare. Iar această muncă preparatorie nu este făcută de gură, ci de plante. Ele colectează şi transformă substanţele, astfel încât să devină hrănitoare în înaintarea progresivă prin canalul digestiv. Plantele şi spaţiul ocupat de ele sunt la fel de mult parte din om, precum gura, dinţii sau stomacul lui...

Atunci de ce îngăduim indivizilor să confişte pentru ei înşişi părţi ale pământului, ca şi cum ar fi proprietatea lor exclusivă, să ridice bariere şi, cu ajutorul câinilor de pază şi a sclavilor antrenaţi, să ne ţină deoparte de părţi ale pământului, care fac parte din noi – să ni le smulgă, ca şi cum ar smulge membre din corpurile noastre? Aceste fapte nu sunt echivalente cu automutilarea?“ (20)

Gesell continuă cu un iscusit artificiu retoric, spunând că această mutilare este chiar mai dură decât amputarea unor părţi ale corpului, căci rănile corpului se vindecă, însă

„*rana rămasă... în urma amputării unei bucăți de pământ, puroiază pentru totdeauna și nu se închide niciodată. La fiecare termen de plată al arendei, la fiecare zi de plată*

trimestrială, rana se deschide și sângele auriu erupe. Omul își varsă sângele alb și se târăște mai departe. Amputarea unei bucăți de pământ din corpul nostru este cea mai sângeroasă dintre toate operațiile; lasă o rană larg deschisă, puroind, o rană care nu se poate vindeca până ce membrul furat este grefat la loc, din nou".

Eu consider că această rană o simţim cu toţii, nu doar prin faptul că renta se încorporează în costul a tot ceea ce cumpărăm, ci şi ca o privare de drepturi spirituale. Cu ceva timp în urmă, conduceam împreună cu o franţuzoaică pe drumurile de ţară ale Penssylvaniei centrale. Munţii blânzi şi văile largi ne atrăgeau, aşa că am decis să le cutreierăm la pas. Părea că pământul se ruga de picioarele noastre, parcă dorind să fie călcat. Am decis să tragem pe dreapta, să ne plimbăm. Am condus o oră, însă nu am găsit vreun câmp sau vreo pădure care să nu fie împodobite cu semne de „Proprietate privată. Accesul interzis!". De fiecare dată când văd un astfel de semn simt ceva ca un junghi, ca o pierdere. Orice veveriţă, orice căprioară, sunt mai libere ca mine. Aceste semne sunt aplicabile doar pentru oameni. Din aceasta deducem un principiu universal: regimul proprietăţii, prin îngrădirea a ceea ce nu are proprietar, ne-a făcut, pe noi toţi, mai săraci. Promisiunea libertăţii, inerentă acelui peisaj vast şi pur, a fost un miraj. Cuvintele lui Woody Guthrie par a fi adevărate:

„Era un zid mare, înalt, care încerca să mă oprească.

Indicatorul era vopsit, scria că e proprietate privată.

Însă pe partea cealaltă nu scria nimic.

Aceea parte era făcută pentru tine şi pentru mine." (21)

După trei sute de ani de expansiune economică, suntem atât de sărăciţi, încât ne lipsesc bogăţia şi libertatea unei veveriţe. Poporul indigen, care a trăit aici înainte de venirea europenilor, avea libertatea pământului. Avea simpla libertate de a spune, „Hai să ne căţărăm pe muntele acela. Hai să înotăm în lacul de acolo. Hai să pescuim în râu". Nici chiar cei mai bogaţi dintre noi nu au această libertate astăzi. Chiar şi un domeniu de un miliard de dolari este mai mic decât domeniul vânătorului-culegător. (22)

Situaţia este diferită în majoritatea Europei; în Suedia, de exemplu, dreptul Allemansrätt permite indivizilor să se plimbe, să culeagă flori, să campeze pentru o zi sau două, să înoate sau să schieze pe proprietăţi private (dar nu prea aproape de o construcţie). Am cunoscut un iubitor de cai care descria cum, în Irlanda, toate porţile, aleile şi păşunile fermelor private sunt deschise. „Încălcarea proprietăţii" nu este un concept; proprietatea este deschisă pentru toată lumea. În schimb, călăreţii sunt respectuoşi faţă de fermier şi pământ, ţinînd drumul în aşa fel încât să evite să deranjeze animalele şi păşunile. Auzind de acest sistem, nu cred că vreun american poate să privească peste vastele întinderi ale acestei ţări cu porţile, gardurile şi semnele lor de interzicere a accesului pe proprietatea privată, fără un sentiment de îngrădire sau pierdere. Puteţi simţi „rana" despre care vorbeşte Gesell – că însăşi pământul ne-a fost retezat.

Contribuţia uriaşă adusă de Gesell, mai presus decât al lui George, a fost aplicarea gândirii paralele dincolo de pământ şi bani, inventând un nou tip de bani, pe care îl voi

descrie ulterior în această carte ca pe un element-cheie al economiei sacre, după ce vom stabili principiile de urmat.

Contestată de către progresiştii din timpul lui, insistenţa lui Henry George pentru un impozit la care să fie supus doar pământul are şi mai puţin sens în zilele noastre, pentru că atât de multe alte bunuri au fost aduse în sfera proprietăţii private. (23) „Marketingul proprietăţii inalienabile de altădată“ al lui Hyde a depăşit cu mult pământul, pentru a cuprinde aproape tot ce este esenţial pentru existenţa şi bucuria oamenilor. Legăturile noastre cu natura, cultura şi comunitatea au fost despicate, separate şi vândute înapoi, tot nouă. Mi-am orientat discursul atât de mult pe problema pământului, însă aproape toate celelalte bunuri au suferit aceeaşi soartă. Proprietatea intelectuală ne oferă cel mai evident exemplu, iar drepturile de autor care derivă din deţinerea ei joacă un rol similar cu arenda pământului. (Dacă consideraţi că proprietatea intelectuală diferă de cea a pământului pentru că e creată de către oameni, citiţi mai departe!) Însă există o formă de stăpânire care le cuprinde şi le elimină pe celelalte: stăpânirea banilor. În domeniul financiar, dobânda joacă rolul drepturilor de autor şi a arendelor, asigurându-se că bogăţia care se varsă din creativitatea umană şi din muncă curge, prima dată, pe la cei care au bani. Banii sunt la fel de criminali la originea lor, precum sunt alte forme de proprietate – un jaf neîntrerupt care constrânge şi pune în practică exproprierea bunurilor comune.

Pentru a restaura caracterul sacru al economiei, trebuie să reparăm acest jaf, pentru că, în fond, este un furt şi o ştirbire a unui dar divin. Este convertirea a ceea ce a fost odată sacru, unic şi personal în starea de marfă. Nu este complet evident că dreptul la profitul obţinut din simpla deţinere a banilor este exact la fel de ilegal precum dreptul la profitul obţinut din simpla stăpânire a pământului. Până la urmă, banii, spre deosebire de pământ, sunt creaţia omului. Câştigăm bani din punerea în practică a darurilor noastre umane, energia, timpul şi creativitatea noastră. Cu siguranţă, câştigurile obţinute în urma acestei munci aparţin, în mod just, muncitorului? Prin urmare, în mod sigur, nu toţi banii sunt ilegali la originea lor?

Acest punct de vedere este naiv. De fapt, banii sunt adânc şi iremediabil implicaţi în conversia pământului comun în proprietate privată, cea mai din urmă şi definitorie etapă fiind reducerea acesteia la statutul de simplă marfă, care poate fi cumpărată şi vândută. În acest fel, şi alte elemente ale moştenirii noastre naturale şi culturale au fost împrejmuite, transformate în proprietate şi, în final, ca „bunuri şi servicii“, în bani. Acest lucru nu înseamnă că este imoral să lucrezi pentru bani; este, mai degrabă, imoral ca banii să lucreze pentru tine. Ceea ce arenda este pentru pământ, este dobânda pentru bani. Banii repezintă cadavrul bunurilor comune, materializarea a tot ceea ce a fost odată pentru toţi şi gratis, transformat acum în proprietate în cea mai pură formă. Următoarele câteva capitole vor confirma această afirmaţie, descriind exact cum, şi de ce, banii purtători de dobândă, prin natura lor, uzurpă bunurile, ruinează planeta şi reduc marea majoritate a omenirii la peonaj.

Note

(1) După cum se arată mai sus, la fel şi mai jos. Transformând natura într-un adversar sau, în cel mai bun caz, într-o grămadă de „resurse“, nu e de mirare că manifestăm aceeaşi relaţie cu corpurile noastre. Bolile definitorii ale timpurilor noastre sunt bolile autoimune, somatizarea confuziei de tip eu-ceilalţi. La fel cum satul, pădurea şi planeta sunt părţile noastre inseparabile, pe care le vedem ca separate de noi, la fel şi sistemul nostru imunitar respinge propriile ţesuturi ale corpului nostru. Ceea ce facem naturii, facem, inevitabil, şi corpurilor noastre.

(2) Avila, Charles. (2004) *Ownership: Early Christian Teaching,* pag. 5.

(3) Chiar şi în zilele noastre, înţelegem spiritualmente faptul că munca noastră, într-adevăr, nu ne aparţine. Ea iese la iveală prin dorinţa noastră de a lucra pentru un scop mai mare decât noi – acesta fiind, să ne dedicăm munca unei cauze mai presus decât propriul interes raţional. Persoanele religioase pot descrie acest lucru ca şi „când cineva îşi dăruieşte viaţa lui Dumnezeu“. Un alt mod de a o spune este că simţim nevoia să facem un dar din munca şi produsele muncii noastre, împreună cu toate abilităţile şi talentele care o formează.

(4) Vezi, de exemplu, Wilhelm Reich, *Sex Pol* şi Genevieve Vaughan *„Gift Giving as the Female Principle vs. Patriarchal Capitalism“.*

(5) Avila (2004) Ownership: *Early Christian Teaching,* pag. 20.

(6) Xu, *Ancient China in Transition,* pag.112. Această carte caută să interpreteze poziţia confucianistă ca o critică a concentrării stăpânirilor. Deng, *„A Comparative Study on Land Ownership“,* pag.12. Deng susţine că, în perioadele anterioare, înstrăinarea pământului era interzisă, de vreme ce totul era proprietatea regelui. De asemenea, Deng argumentează că, în practică, pământul nu era înstrăinabil sau substituibil, cel puţin în timpurile medievale de sub dinastia Song.

(7) Altekar, *State and Government in Ancient India*, pag. 273-4.

(8) Kuhnen, *Man and Land*, Sec. 2.1.1 and 2.1.2.

(9) Deng, *„A Comparative Study on Land Ownership*“, 10.

(10) Hyde, *The Gift*, p. 121.

(11) Bineînţeles că ţăranii s-au opus deposedării lor de bunuri, instigând sângeroasa luptă cunoscută în Germania drept Războiul Ţărănesc. Este o luptă care se reconstituie mereu în jurul globului, de fiecare dată când oamenii se împotrivesc invaziei drepturilor de proprietate într-o altă sferă a relaţiilor dintre oameni. După cum spune şi Hyde, „Războiul Ţărănesc a fost acelaşi război pe care amerindienii au trebuit să îl ducă cu europenii, un război împotriva marketingului proprietăţilor înstrăinabile de odinioară.“

(12) Avila, *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 16, citînd o sursă antică din H. F. Jolowicz şi Barry Nicholas, *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, pag. 139.

(13) Mai mult decât atât, multe tipuri de datorii, după cum ar fi impozitul, pensia alimentară, creditul pentru studenţi, nu sunt afectate de faliment. La momentul în care

scriu această carte, datoria creditului studenţesc în Statele Unite depăşeşte datoria cardurilor de debit, fiind o povară uriaşă pentru studenţii absolvenţi.

(14) *În Psalmum CXVIII Expositio*, 8, 22, PL 15:1303, citat de Avila, *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 72.

(15) Avila, *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 74.

(16) Paine, *Agrarian Justice*, par. 11-12.

(17) Henry George, „*The Single Tax*".

(18) Un alt motiv pentru care a fost învins politic, este pentru că George a fost rigid de categoric, refuzând alianţe politice cu oricine nu accepta, fără compromis, Taxa Unică.

(19) Renta economică se referă la câştigurile posesiunilor, cum ar fi chirii, drepturi de autor şi dobânzi.

(20) Gesell, *The Natural Economic Order*, partea a 2-a, capitolul al 5-lea, „The Case for the Nationalization of Land."

(21) Din „This Land is Your Land" (Acest pământ este pământul vostru). Acest vers este omis, de obicei, din cărţile cu cântece.

(22) Cititorul poate aduce în discuţie teritorialismul animalelor, multe dintre ele nefiind libere să hoinărească. Cu toate acestea, nu toate animalele sunt teritoriale, iar acelea care sunt, cel mai adesea manifestă teritorialism de grup, nu individual. Aşa a fost şi în cadrul oamenilor în cea mai mare parte din existenţa lor. Cel puţin, fiecare persoană avea libertatea întregului teritoriu tribal. Ar trebui ca azi să ne micşorăm teritoriul la nivelul nucleului familial? Sau ar trebui să ne extindem tribul, ca să includă tot pământul?

(23) Mai sunt şi alte probleme semnificative cu agenda lui George. Îndeosebi, este foarte dificil de separat valoarea pământului de valoarea îmbunătăţirilor aduse lui, în special pentru că valoarea intrinsecă a pământului nu e determinată doar de caracteristicile sale fizice, ci şi de locaţia lui relativă cu alte bucăţi de pământ, care au suportat îmbunătăţiri umane. Construind pe pământul vostru, îi atrageţi şi pe alţii să construiască în vecinătate. Acesta este unul dintre motivele pentru care prefer abordarea lui Silvio Gesell, care propune leasingul ca rezolvare a problemei rentei economice.

CAPITOLUL 5
CADAVRUL BUNURILOR COMUNE

„Strigăm rușine baronului feudal care a interzis țăranului să întoarcă o brazdă de pământ, dacă nu dă stăpânului său a patra parte din recoltă. Numim acele timpuri barbare. Dar dacă formele s-au schimbat, relațiile au rămas aceleași, iar lucrătorul este obligat, în numele contractului, să accepte obligațiile feudale. Pentru că, oriunde s-ar duce, nu va găsi condiții mai bune. Totul a devenit proprietate privată, el trebuie să accepte sau să moară de foame“. – Peter Kropotkin

„*La baza fiecărei mari averi se află o mare crimă*“. – Lev Tolstoi

În ciuda evidentei independenţe a terenului faţă de mâna omului pentru existenţa sa, terenul nu este atât de diferit, comparativ cu oricare alt tip de bunuri. Să ne gândim mai întâi la bunurile materiale – orice făcut din metal, lemn, plastic, plante sau animale, minerale şi aşa mai departe. Nu sunt acestea altceva decât bucăţi de pământ, modificate de mâna omului? În consecinţă, distincţia dintre teren şi îmbunătăţiri – distincţia dintre ceea ce există deja şi ceea ce e făcut de mâna omului – nu este mai mult sau mai puţin valabilă pentru terenuri, decât pentru orice alt bun material. Tot ce folosim şi tot ce deţinem constă în bucăţele modificate de pământ. Împreună sunt „bogăţii naturale“ – bogăţia şi bunătatea pe care natura ni le-a lăsat. Iniţial, nimic nu a fost proprietate – toate au ajuns pe acest făgaş atunci când tehnologia a lărgit înţelegerea noastră şi mentalitatea separării a intensificat dorinţa noastră de a poseda. Astăzi, forme de bogăţii naturale de care abia am ştiut că există, au devenit proprietate: spectrul electromagnetic, secvenţe de ADN şi, în mod indirect, diversitatea ecologică şi capacitatea pământului de a absorbi deşeurile industriale. (1)

Fie că a devenit subiect direct al proprietăţii, ca pământul, petrolul şi copacii, fie că este încă o resursă pe care o exploatăm pentru a ne crea alte proprietăţi, cum ar fi marea, Marea Comunitate de Bunuri originară a fost vândută: transformată mai întâi în proprietate şi apoi în bani. Acesta este ultimul pas care confirmă că ceva şi-a încheiat metamorfoza în proprietate. Ca să poţi cumpăra sau vinde ceva liber, înseamnă că acel ceva a fost dislocat din matricea iniţială a relaţiilor, cu alte cuvinte, că a devenit „alienabil“. Acesta este motivul pentru care banii au devenit un înlocuitor pentru terenuri şi oricare alte bunuri şi, de aceea, solicitarea chiriei pentru utilizarea lor (dobânda) are aceleaşi efecte şi împărtăşeşte aceeaşi nedreptate străveche cu feudalismul.

Bogăția culturală și spirituală

Bogăţia naturală este una din cele patru mari categorii ale bunului comun, care cuprinde bogăţia culturală, spirituală şi socială. Fiecare constă din lucruri care au fost odată gratuite, parte din economia darului sau auto-suficienţei, pentru care plătim acum. Aşa că jaful nu este de la mama natură, ci de la mama cultură.

În discursul economic, cea mai cunoscută dintre aceste alte forme de bogăţie este bogăţia culturală, desemnată prin termenul de proprietate intelectuală. Pe vremuri, marele fond de poveşti, idei, cântece, motive artistice, imagini şi invenţii tehnice au format un bun comun, la care toată lumea putea recurge pentru plăcere şi productivitate, sau îl putea încorpora în alte inovaţii. În Evul Mediu, menestrelii ascultau melodiile altora şi împrumutau piese noi care le plăceau, le modificau şi le readuceau în circuitul comun al muzicii. Artiştii din ziua de azi şi sponsorii lor corporatişti se luptă să impună drepturile de autor pe fiecare creaţie nouă şi acuză vehement pe oricine încearcă să încorporeze aceste piese în ale lor. Acelaşi lucru se întâmplă în orice domeniu al creaţiei. (2)

Justificarea morală pentru proprietatea intelectuală este, din nou, „Dacă eu sunt propriul meu stăpân şi puterea mea de muncă îmi aparţine, atunci ceea ce fac este al meu“. Dar chiar premisa că „eu sunt propriul meu stăpân“, presupunerea implicită că aceste creaţii artistice şi intelectuale apar *ex nihilo* în mintea creatorului, independent de contextul cultural, este absurdă. Orice creaţie intelectuală (inclusiv această carte) se bazează pe părticele şi piese din marea de cultură din jurul nostru, din fondul de imagini, melodii şi idei care sunt adânc imprimate în psihicul uman, sau poate chiar înnăscute în el. Cum spunea Lewis Mumford, „Un brevet este un dispozitiv care permite unui om să pretindă recompense financiare speciale pentru că este ultima verigă în procesul social, complicat, care a produs invenţia“. (3) Este acelaşi lucru ca şi în cazul cântecelor, poveştilor şi restul inovaţiilor culturale. Făcându-le proprietate privată, facem un zid în jurul a ceva ce nu este al nostru. Furăm bunurile culturale comune. Şi, pentru că, asemenea terenului, părticelele de bunuri culturale comune sunt ele însele producătoare de avere continuă, acest furt este o infracţiune în curs de desfăşurare, care contribuie la decalajul între cei avuţi şi cei care nu au, dintre proprietari şi chiriaşi, dintre creditori şi debitori. Anarhistul rus Peter Kropotkin a subliniat elocvent acest aspect:

„Fiecare mașină a avut aceeași istorie – un lung șir de nopți nedormite și de sărăcie, de deziluzii și de bucurii, de îmbunătățiri parțiale, descoperite de mai multe generații de lucrători fără nume, care au adăugat la invenția inițială mici nimicuri, fără de care ideea cea mai fertilă ar fi rămas zadarnică. Mai mult decât atât: fiecare nouă invenție este o sinteză, rezultat al nenumărate invenții care au precedat-o în domeniul vast al mecanicii și industriei.

Știința și industria, cunoașterea și aplicarea, descoperirea și realizarea practică ducând la noi descoperiri, dibăcia minții și a mâinilor, truda minții și a mușchilor – toate lucrează împreună. Fiecare descoperire, fiecare înaintare, fiecare creștere în suma de bogății umane este rodul muncii fizice și mentale a trecutului și a prezentului.

Atunci cu ce drept își poate un ins însuși o bucățică din acest uriaș întreg ca să spună – Acest lucru este al meu, nu al tău?“ (4)

Astfel de considerații îmi alimentează dorința este de a face cărțile mele disponibile gratuit on-line și de a renunța la unele din drepturile de autor normale. N-aș fi scris această carte în afara unei vaste matrice organice de idei, un Bun Comun de capital cultural pe care eu nu pot să-l îngrădesc de drept. (5)

Bogăţia spirituală este mult mai subtilă. Se referă la capacităţile noastre mentale şi senzoriale – de exemplu, capacitatea de a ne concentra, de a crea lumi ale imaginaţiei şi de a obţine plăcere din experienţa viaţii. Când eram tineri, în ultimele zile înainte ca televiziunea şi jocurile video să domine copilăria americanilor, am creat propriile noastre lumi cu poveşti complicate, acomodându-ne cu tehnologiile psihice pe care adulţii le folosesc pentru a-şi înfrumuseţa viaţa şi realitatea lor colectivă: formarea unei viziuni, spnerea unei poveşti în jurul acelei viziuni, care atribuie semnificaţii şi roluri, jucarea acestor roluri şi aşa mai departe. Astăzi, aceste lumi ale imaginaţiei provin prefabricate din studiourile de televiziune şi din companiile de software, iar copiii se plimbă prin lumile ieftine, de prost gust şi, de multe ori, violente, create de la distanţă de nişte străini. Acestea vin, de asemenea, cu imagini prefabricate, iar capacitatea noastră de a forma propriile imagini (noi numim această capacitate „imaginaţie“) se atrofiază. Incapabil să-şi imagineze o lume nouă, copilul creşte obişnuit să accepte orice realitate îi este dată. (6) Oare nu aceasta contribuie la pasivitatea politică a publicului american?

Un alt mod de epuizare a bogăţiei spirituale vine prin stimularea senzorială intensă din partea mass-mediei electronice. Filmele de acţiune moderne, de exemplu, sunt atât de rapide, atât de gălăgioase, atât de extrem de stimulante, încât filmele mai vechi par a fi plictisitoare în comparaţie, ca să nu mai vorbim de cărţi sau de natură. În ciuda eforturilor mele de a limita expunerea lor la excesele moderne, copiii mei abia pot sta să se uite la un film făcut înainte de 1975. Odată obişnuiţi cu stimularea intensă, în lipsa acesteia apare sevrajul şi simptomul pe care îl numim plictiseală. Am devenit dependenţi şi, prin urmare, plătim pentru a dobândi ceva care a fost odată disponibil prin simplul fapt de a fi viu. Un copil sau un vânător-culegător va fi fascinat de procesele lente ale naturii: o crenguţă plutind pe apă, o albină vizitând o floare şi alte lucruri care sunt dincolo de atenţia anemică a adulţilor moderni. Aşa cum colónii romani au trebuit să plătească pentru a folosi terenul de care aveau nevoie pentru a supravieţui, tot aşa majoritatea oamenilor de astăzi trebuie să plătească proprietarilor acestor procese şi ai mass-media capitalul necesar pentru a crea stimularea senzorială extremă, de care au nevoie să se simtă în viaţă.

Poate nu este evident că bogăţia spirituală constituie un bun comun. De fapt, aici este vorba de concentrarea atenţiei. Capacităţile minţii umane pe care le numesc bogăţii spirituale nu există în izolare – ele sunt educaţia noastră, hrana noastră, mediul nostru cultural care le încurajează şi le conduce. Abilitatea noastră de a ne imagina şi a obţine împlinirea senzitivă este, în mare măsură, o capacitate colectivă, una pe care astăzi nu o mai putem exercita plecând de la sursele minţii şi naturii disponibile în mod liber, fiindcă pe acestea trebuie să le cumpărăm de la noii proprietari.

Atenţia colectivă a rasei umane este un bun comun, cum ar fi pământul sau aerul. Ca şi acestea, este o materia primă a creativităţii umane. Pentru a face o unealtă sau orice

lucru, este nevoie să ne orientăm atenţia către acea sarcină, iar nu pe o alta. Omniprezenţa publicităţii şi mass-media în societatea noastră este o capturare a atenţiei umane colective şi o epuizare a moştenirii noastre divine. Pe drum, oriunde mă uit, apare câte un panou publicitar. La metrou, pe internet, pe stradă, mesajele comerciale ajung să ne „capteze“ atenţia. Se infiltrează în gândurile noastre, în poveştile noastre, în dialogul nostru interior şi, prin acestea, în emoţiile, dorinţele şi credinţele noastre, întorcând totul înspre realizarea de produse şi profit. Atenţia noastră nu ne mai aparţine, aşa de uşor o manipulează puterea politică şi comercială.

După ce a fost atât de mult timp manipulată, tocată, obişnuită cu stimuli intenşi şi smucită de la un obiect senzaţional şi gol, la alt obiect senzaţional şi gol, atenţia noastră este atât de fragmentată, că nu ne poate susţine suficient pentru a crea ceva independent de programele care ne înconjoară. Ne pierdem capacitatea noastră de a susţine idei, de a înţelege nuanţele, de a ne pune în locul altei persoane. Sensibili la orice poveste simplistă cu apel emoţional imediat, suntem ţinte uşoare nu doar pentru publicitate, ci şi pentru propagandă, demagogie şi control dictatorial. În diverse moduri, toate acestea servesc puterii banilor.

Spulberarea comunității

Cea mai importantă bogăţie pentru scopurile acestei discuţii este bogăţia socială. Bogăţia socială se referă, în primul rând, la relaţii şi competenţe, „serviciile“ pe care oamenii mai demult le făceau pentru ei înşişi şi pentru alţii, într-un fel de troc, cum ar fi gătitul, îngrijirea copiilor, sănătate, ospitalitate, divertisment, sfaturi, grădinărit, croirea hainelor şi construirea de case. Cu una sau două generaţii în urmă, multe dintre aceste funcţii erau mult mai puţin bunuri de larg consum decât sunt astăzi. Când am fost copil, cei mai mulţi dintre cunoscuţii mei rareori mâncau la restaurante, iar vecinii aveau grijă de copii, după şcoală. Tehnologia a avut un rol esenţial în aducerea relaţiilor umane în domeniul „serviciilor“, după cum a adus fragmente neştiute, din adâncul pământului, în domeniul bunurilor. De exemplu, tehnologia de fonograf şi radio a făcut ca muzica să se transforme, din ceva ce oamenii au făcut pentru ei, în ceva pentru care plătesc. Tehnologia de depozitare şi transport a făcut acelaşi lucru pentru prelucrarea produselor alimentare. În general, puternica diviziune a muncii, pe care o aduce tehnologia, ne-a făcut dependenţi de străini pentru cele mai multe dintre lucrurile pe care le folosim şi face să fie puţin probabil ca vecinii noştri să depindă de noi pentru ceva ce producem noi. Legăturile economice se rup de legăturile sociale, lăsându-ne cu puţin de oferit vecinilor noştri şi cu puţine ocazii de a-i cunoaşte.

Monetizarea bogăţiei sociale înseamnă spulberarea comunităţii. Nu ar trebui să ne surprindă că banii sunt profund implicaţi în dezintegrarea comunităţii, deoarece banii sunt un simbol al impersonalului. Transformă două păduri diferite în bani şi ele vor fi la fel. Aplicat la culturil, acelaşi principiu creează rapid o mono-cultură la nivel mondial, în care fiecare serviciu este un serviciu plătit. Când banii mediază toate relaţiile noastre, ne pierdem unicitatea şi devenim un consumator standard de bunuri şi servicii şi un funcţionar standard de efectuare a altor servicii. Relaţiile economice personale nu sunt

importante pentru că putem întotdeauna „plăti pe altcineva să o facă“. Nu e de mirare că, deşi ne străduim, ne este atât de greu să trăim în comunitate. Nu e de mirare că ne simţim atât de nesiguri, atât de uşor de înlocuit. Totul este din cauza acestei conversii de la unic şi sacru, la monetizat şi generic, conversie care, după cum vom vedea, este cauzată de profit. În *„Ascensiunea omenirii“* am scris:

„Nu avem nevoie cu adevărat unii de alții“. ... Cum altfel am putea descrie mai bine pierderea comunității în lumea de astăzi? Nu avem nevoie, cu adevărat, unii de alții. Nu avem nevoie să-l cunoaștem pe omul care cultivă, transportă și procesează mâncarea noastră, care face hainele noastre, construiește casa în care locuim, creează muzica pe care o ascultăm, face sau repară mașina noastră; noi nici măcar nu trebuie să cunoaștem persoana care are grijă de copiii noștri, în timp ce noi suntem la locul de muncă. Suntem dependenți de aceste roluri, dar numai incidental de oamenii care le îndeplinesc. Indiferent despre ce e vorba, putem plăti pur și simplu pe cineva (sau pe altcineva) să o facă, atâta timp cât avem bani. Și cum primim banii? Prin efectuarea unui alt rol de specialitate care, mai mult sau mai puțin, are importanță pentru cineva care ne plătește să facem ceva pentru el ...

Necesitățile vieții au fost permise doar specialiștilor, lăsându-ne pe noi cu nimic semnificativ de făcut (în afara propriei noastre zone de specialitate), decât să ne distrăm. Între timp, oricare dintre funcțiile vieții de zi cu zi, care ne rămân nouă, sunt mai ales funcții solitare: condusul în diferite locuri, cumpărarea de lucruri, plata facturilor, gătitul alimentelor semipreparate, curățenia în casă. Pentru niciunul dintre acestea nu avem nevoie de ajutorul vecinilor, rudelor sau prietenilor. Ne dorim să fim mai aproape de vecinii noștri, ne gândim la noi înșine ca la oameni prietenoși, care ajută cu bucurie. Dar prilejurile de a ajuta sunt puține. În ale noastre case-cutii, suntem autosuficienți. Sau, mai degrabă, suntem auto-suficienți în raport cu persoanele pe care le cunoaștem, dar mai dependenți ca niciodată de niște străini care trăiesc la mii de kilometri distanță.“

Acest proces de transformare a relaţiilor sociale în servicii ne împinge să nu mai putem face nimic împreună, în afară de a consuma. Consumul comun nu face nimic pentru a construi o comunitate, deoarece nu necesită cadouri. Cred că vidul deplâns, din cele mai multe adunări sociale, rezultă din principiul rudimentar „eu nu am nevoie de tine“. Nu am nevoie să mă ajuţi să consum alimente, băuturi, medicamente sau divertisment. Consumul nu necesită cadouri pentru nimeni, în consum nimeni nu are nevoie de nimeni, cu adevărat. Comunitatea şi intimitatea nu pot avea ca sursă consumul comun, ci numai darul şi împreună-creativitatea.

Când liberalii invocă sanctitatea proprietăţii private, ei creează, în mod neintenţionat, o nevoie de Marele Guvern pe care îl dispreţuiesc atât. În lipsa legăturilor comunitare, oamenii atomizaţi care rămân depind de autoritatea de la distanţă – un stat de drept – pentru multe dintre funcţiile sociale pe care structurile comunitare le îndeplineau odată: de securitate, de soluţionare a disputelor şi de alocarea de capital social, colectiv. Împroprietărirea şi privatizarea domeniul economic ne lasă, pentru a inventa o expresie, neputincios de independenţi – independenţi de cineva cunoscut şi dependenţi de instituţii impersonale şi coercitive, care guvernează de la distanţă.

Când îi întreb pe oameni ce le lipseşte cel mai mult în viaţă, răspunsul cel mai frecvent este „comunitatea“. Dar cum putem construi o comunitate, atunci când cărămizile cu care ar trebui să o construim (lucrurile pe care le facem unul pentru altul) au fost transformate în bani? Comunitatea este ţesută din daruri. Spre deosebire de bani, sau de troc, în care nu există obligaţii restante după tranzacţie, darurile implică, întotdeauna, daruri viitoare. Când primim, datorăm; recunoştinţa este înţelegerea faptului că ai primit şi dorinţa de a da înapoi. Dar ce avem acum de dat? Nu cele necesare vieţii, nu hrană, adăpost sau îmbrăcăminte, nu divertisment, nu poveşti, nu îngrijirea sănătăţii: toată lumea cumpără acestea. De aici, nevoia de a scăpa de toate, întoarcerea la o viaţă auto-suficientă, în care ne construim propriile noastre case şi ne creştem propriile noastre alimente şi ne facem propriile haine, în comunitate. Chiar dacă această mişcare are valoare, mă îndoiesc că mulţi oameni vor începe să aleagă această cale anevoioasă, doar pentru a avea comunitate. Există o altă soluţie, în afară de inversarea specializării forţei de muncă şi a eficienţei industriale a epocii moderne – ea izvorăşte din faptul că banii nu îndeplinesc prea multe dintre nevoile noastre. Astăzi, ne rămân nesatisfăcute nevoi foarte importante, iar banii, din cauza naturii lor impersonale, sunt incapabili să le satisfacă. Comunitatea viitorului se va naşte din nevoile pe care banii, în mod inerent, nu le pot acoperi.

Puteţi vedea acum de ce numesc eu banii „cadavrul bunurilor comune“. Conversia bogăţiilor naturale, culturale, sociale şi spirituale în bani este manifestarea puterii lor de a omogeniza tot ceea ce ating. După cum spune Richard Seaford: „Prin puterea lor de a reduce individualitatea la impersonalitatea omogenă, banii se aseamănă cu moartea“. (7) Într-adevăr, atunci când fiecare pădure este transformată în metri cubi de cherestea, atunci când fiecare ecosistem este distrus, atunci când fiecare relaţie umană este înlocuită cu un serviciu, procesele planetare şi ale vieţii sociale încetează. Tot ce va rămâne după acestea va fi rece, bani morţi, aşa cum am fost avertizaţi de mitul regelui Midas, cu multe secole în urmă. Vom fi morţi – dar foarte, foarte bogaţi.

Fabricarea de nevoi

Economiştii ar spune că astfel de lucruri, precum fonografele, buldozerele şi restul tehnologiei, ne-au îmbogăţit, fiind produse şi servicii care nu existau înainte. La un nivel profund, totuşi, nevoile umane pe care le satisfac aceste lucruri nu sunt noi. Doar că ele satisfac nevoile într-un alt mod, pe care noi trebuie să le plătim acum.

Gândiţi-vă la telecomunicaţii. Fiinţele umane nu au o nevoie abstractă pentru comunicare la distanţe mari. Avem nevoie să rămânem în contact cu persoane cu care împărtăşim legături emoţionale şi economice. În trecut, aceste persoane au fost, de obicei, aproape. Un vânător-culegător, sau un ţăran rus din secolul al XIV-lea, nu ar fi avut mare nevoie de telefon. Telefoanele au început să satisfacă o nevoie numai atunci când celelalte evoluţii din tehnologie şi cultură au risipit peste tot oamenii, dislocând familiile şi comunităţile locale. Deci, nevoia de bază care trebuia satisfăcută nu este ceva nou sub soare.

Luaţi în considerare o altă ofertă tehnologică, una de care copiii mei – spre marea mea consternare – par atraşi irezistibil: jocurile fantasy, jucate pe roluri şi în reţea, alături de mii de alţi jucători*. Necesitatea pe care acestea o satisfac nu este cu nimic nouă. Pre-adolescenţii şi adolescenţii au o nevoie puternică de a explora, de a avea aventuri şi de a-şi stabili o identitate prin interacţiunea cu partenerii din această explorare şi aventură. În trecut, acest lucru se întâmpla chiar în aer liber. Când eram copii, nu am avut nimic din libertatea generaţiilor dinaintea noastră, aşa cum aţi putea citi în Tom Sawyer – şi totuşi, eu şi prietenii mei umblam uneori kilometri întregi până la un pârâu, sau la o carieră de piatră abandonată, la un tăpşan, la şinele de tren. Astăzi, rar se mai văd grupuri de copii hoinărind, când fiecare părticică de teren este împrejmuită şi marcată cu semne cu „Accesul interzis“, când societatea este obsedată de siguranţă şi când copiii sunt supra-aglomeraţi şi siliţi să facă performanţă. Tehnologia şi cultura au jefuit copiii de ceva de care aveau profundă nevoie şi apoi, sub forma jocurilor video, le-au vândut acest lucru înapoi.

Îmi amintesc ziua în care am realizat ce s-a întâmplat. S-a întamplat să mă uit la un episod din Pokémon – un show de televiziune care, în esenţă, este despre trei copii care hoinăresc şi au ceva aventuri magice. Aceste personaje de pe ecran, fictive, înregistrate ca mărci comerciale, au avut aventurile magice pe care copiii adevăraţi le aveau înainte, dar pentru care acum trebuie să plătească (prin publicitate) pentru privilegiul de a privi. Ca rezultat, PIB-ul a crescut. Noi „bunuri şi servicii“ (prin definiţie, lucruri care fac parte din economia monetară) au fost fabricate, înlocuind funcţiile care au fost odată îndeplinite în mod gratuit.

Dacă reflectaţi un pic, veţi vedea că aproape fiecare bun şi serviciu disponibile astăzi corespund nevoilor care, înainte, erau îndeplinite gratuit. Ce ziceţi de tehnologia medicală? Comparaţi propria noastră stare de sănătate precară cu sănătatea de care s-au bucurat vânătorii-culegători şi agricultorii primitivi şi este clar că la noi se cumpără, cu un mare preţ, capacitatea noastră de a funcţiona fizic. Ce ziceţi de îngrijirea copiilor? Dar de prelucrarea produselor alimentare? De transport? De industria textilă? Spaţiul nu-mi permite să analizez fiecare dintre aceste necesităţi care au fost furate pentru a ne fi vândute apoi. Vă voi oferi încă o dovadă: dacă dezvoltarea banilor a condus, într-adevăr, la împlinirea tehnologică şi culturală a noilor nevoi, atunci nu ar trebui să fim mai împliniţi decât oricare alt om de dinaintea noastră?

Sunt acum oamenii mai fericiţi şi mai împliniţi pentru că au filme în locul povestitorilor triburilor, playere MP3 în locul adunărilor în jurul pianului? Suntem mai fericiţi consumând produse din fabrică, decât de pe pământul vecin, sau din grădina proprie? Sunt oamenii mai fericiţi trăind în apartamente prefabricate, sau viloaie, decât au fost în vechile ferme de piatră din Noua Anglie, sau în corturile indiene? Suntem mai fericiţi? Ne-au fost satisfăcute toate noile nevoi?

Chiar dacă răspunsul este „nu“, eu nu voi renunţa la întregul corpus al tehnologiei, în ciuda ruinii pe care a adus-o asupra naturii şi umanităţii. De fapt, realizările ştiinţei şi

* în original, „massively multiplayer online fantasy role-playing games“ (MMOFRPG) – TEI

tehnologiei răspund unor nevoi importante, nevoi care sunt principalele motoare ale economiei sacre. Acestea includ necesitatea de a explora, de a se juca, de a şti şi de a crea ceea ce noi, cei din mişcarea Noii Economii, numim „chestii foarte faine". Într-o economie sacră, ştiinţa, tehnologia, precum şi specializarea muncii care le însoţeşte, vor continua să fie printre agenţii de satisfacere a acestor nevoi. Putem vedea, deja, acest scop mai înalt al ştiinţei şi tehnologiei, ca o genă recesivă care se cultivă implacabil, în ciuda comercializării sale nesfârşite. În inima fiecărui om de ştiinţă şi inventator adevărat este spiritul de mirare, emoţia şi fiorul noutăţii. Fiecare instituţie a lumii vechi are un corespondent în nou, aceeaşi notă, în altă octavă. Nu facem apel la o revoluţie care va eradica vechiul şi va crea totul de la zero. Acest tip de revoluţie a fost încercat înainte, cu aceleaşi rezultate de fiecare dată, pentru că această mentalitate este, ea însăşi, parte a lumii vechi. Economia sacră este parte a unui alt fel de revoluţie, o transformare şi nu o epurare. În această revoluţie, învinşii nici măcar nu îşi vor da seama că au pierdut.

Până în prezent, foarte puţine dintre produsele economiei şi tehnologiei noastre au servit nevoilor menţionate mai sus. Nu numai că nevoile noastre de joc, explorare şi mirare sunt nesatisfăcute, dar o mare teamă şi o luptă însoţesc chiar şi îndeplinirea nevoilor noastre fizice. Acest lucru contrazice afirmaţia economiştilor care susţin că, chiar dacă nu au fost satisfăcute noi nevoi, tehnologia şi diviziunea muncii ne permit să ne satisfacem, mai eficient, nevoile existente. Se spune că o maşină poate face munca a mii de oameni, iar un calculator poate coordona activitatea a o mie de mâini. În consecinţă, futuriştii, încă din secolul al XVIII-lea, au prezis o iminentă epocă a bunăstării. Această epocă nu a sosit şi, într-adevăr, a părut că în ultimii treizeci şi cinci de ani chiar s-a depărtat şi mai tare. Evident, ceva nu funcţionează.

Una dintre cele două ipoteze principale ale economiei este aceea că fiinţele umane acţionează, în mod normal şi raţional, în propriul interes şi că acest interes corespunde banilor. Doi oameni vor face un schimb (de exemplu, cumpără ceva pe bani) doar în cazul în care acest lucru le aduce beneficii amândurora. Cu cât sunt mai multe schimburi, cu atât apar mai multe beneficii. Prin urmare, economiştii asociază banii cu „utilitatea", aşa cum o înţelege Bentham – adică bunul. Acesta este unul dintre motivele pentru care creşterea economică este Sfântul Graal, de necontestat, al politicii economice – cât timp economia se dezvoltă, nivelul stării de bine a lumii ar trebui să crească. Care politician nu ar vrea să-şi asume meritele pentru creşterea economică?

Logica economică spune că, atunci când apare un nou bun sau serviciu, faptul că cineva este dispus să plătească pentru acesta înseamnă că trebuie să fie în beneficiul cuiva. Într-un anumit sens restrâns, acest lucru este adevărat. Dacă ţi-aş fura cheile de la maşină, ar putea fi în avantajul tău să le cumperi înapoi de la mine. Dacă ţi-aş fura terenul, poate ar fi în avantajul tău să-l închiriezi ca să poţi supravieţui. Dar, a spune că tranzacţiile cu bani sunt dovezi ale creşterii generale de utilitate este absurd; sau, mai degrabă, se presupune că nevoile pe care le satisfac au fost, iniţial, nesatisfăcute. Dar, dacă doar plătim pentru ceva ce odinioară era oferit prin intermediul auto-suficienţei, sau a economiei darului, atunci logica creşterii economice este defectuoasă. Aici se află o motivaţie

ideologică ascunsă, şi anume că presupunerea că viaţa primitivă a fost, în cuvintele lui Hobbes, „solitară, săracă, urâtă, proastă şi scurtă“. Un astfel de trecut ar justifica prezentul, care de fapt are, în diferite moduri, exact însuşirile menţionate de Hobbes. Cum este viaţa în Marile Interioare din suburbii, dacă nu solitară? Cum este viaţa în Africa Ecuatorială, dacă nu scurtă? (8) Există vreo altă epocă cu care poate rivaliza secolul trecut în imoralitate şi brutalitate? Poate că opinia hobbesiană, că trecutul nu a însemnat decât o luptă dură pentru supravieţuire, nu este decât o proiecţie ideologică a propriei noastre condiţii.

Pentru ca economia să crească, domeniul bunurilor şi serviciilor denominate de bani trebuie, de asemenea, să crească. Banii trebuie să satisfacă tot mai multe dintre nevoile noastre. Produsul intern brut, la urma urmei, este definit ca suma totală a bunurilor şi serviciilor pe care o naţiune le produce. Numai cele transformate în bani contează.

Dacă am grijă de copiii tăi gratuit, economiştii nu ţin cont de acest lucru ca un serviciu şi nu-l adaugă la calculul PIB-ului. Nu mă pot folosi de acest lucru pentru a plăti o datorie financiară, nici nu pot să mă duc la supermarket şi să spun: „am avut grijă de copiii vecinilor mei în această dimineaţă, aşa că vă rog să-mi daţi mâncare“. Dar dacă aş deschide o grădiniţă şi aş încasa bani, s-ar chema că am creat un „serviciu“. şi, potrivit economiştilor, ar avea loc o creştere a PIB-ului, iar societatea ar deveni mai bogată. Am ajutat, aşadar, la creşterea economică şi am ridicat nivelul de trai din lume. „Bunuri“ sunt acele lucruri pentru care plătim bani. Deci, banul e „bun“. Aceasta a fost filosofia timpului nostru.

Acelaşi lucru este valabil dacă tai o pădure şi vând lemnul. Cât este încă în picioare şi inaccesibilă, aceasta nu este un bun. Devine „bun“ atunci când construim un drum forestier, angajăm forţă de muncă, tăiem copacii şi transportăm lemnul la cumpărător. Am convertit o pădure în lemn, într-o marfă, iar PIB-ul creşte. În mod similar, dacă creez un cântec nou şi-l împărtăşesc tuturor, gratuit, PIB-ul nu creşte şi societatea nu este considerată mai bogată, dar dacă îl supun drepturilor de autor şi-l vând, el devine un bun. Sau pot găsi o societate tradiţională care foloseşte plante medicinale şi leacuri de vindecare băbeşti, pot distruge cultura ei şi o pot face dependentă de medicina farmaceutică pe care trebuie să o achiziţioneze, apoi îi evacuez pe oameni de pe pământul lor, ca să nu poată fi fermieri de subzistenţă, şi îi fac să cumpere alimente, şi curăţ pământul, angajându-i pe o plantaţie de banane – şi uite aşa, am făcut lumea mai bogată. Am adus diverse funcţii, relaţii şi resurse naturale, în domeniul banilor.

De fiecare dată când cineva plăteşte pentru ceva ce o dată i-a fost făcut cadou, sau a făcut cu de la sine putere, nivelul de „bunăstare“ din lume creşte. Fiecare copac tăiat şi făcut hârtie, fiecare idee capturată şi transformată în proprietate intelectuală, fiecare copil care utilizează jocurile video în locul imaginaţiei, fiecare relaţie umană transformată într-un serviciu plătit epuizează un pic din bunurile comune naturale, culturale, spirituale şi sociale şi le transformă în bani.

Este adevărat că este mai eficient (în termeni de ore de muncă) ca educatorii să aibă grijă de treizeci de copii, decât să facă asta o grămadă de părinţi. De asemenea, este mult mai eficient să cultivi domenii de mii de hectare, cu megatractoare şi substanţe chimice,

decât este să cultivi aceeaşi cantitate de hrană într-o sută de gospodării mici, folosind unelte de mână. Dar toată acestă eficienţă nu ne-a dat mai mult timp liber şi nici nu a satisfăcut vreo nevoie fundamentală nouă. Eficienţa ajunge să satisfacă vechile nevoi la nesfârşit, în mod obscen, ajungând în cele din urmă la extrema dulapurilor pline de haine şi încălţăminte, care abia sunt purtate până să ajungă la groapa de gunoi.

Caracterul limitat al nevoilor umane a prezentat probleme încă de la începutul erei industriale, pentru prima dată în industria textilă. La urma urmei, de cât de multe articole de îmbrăcăminte are o persoană nevoie, cu adevărat? Soluţia la criza de supraproducţie a fost de a manipula oamenii astfel încât să-şi supra-satisfacă nevoia lor de a se îmbrăca. Să ne gândim la industria modei care, într-un mod surprinzător de conştient şi de cinic, încurajează gentilomii în devenire să fie în pas cu moda. O parte din motivul pentru care oamenii au îmbrăţişat acest lucru se datorează faptului că îmbrăcămintea ocupă un loc special în toate culturile, îndeplinind diverse nevoi sacre – de bucurie, de tristeţe şi de joacă – şi contribuie foarte mult la nevoia, mai profundă, de identitate socială. Este la fel de natural să ne decorăm corpurile, cum este să ne condimentăm mâncarea. Ideea este că nu a fost satisfăcută vreo nevoie nouă. Tot mai mult, producţia este dedicată satisfacerii aceleiaşi nevoi, elaborată la nesfârşit.

Mai mult decât atât, aceeaşi industrializare care a dus la producţia de masă a textilelor a provocat, de asemenea, dezintegrarea socială care a zguduit comunităţile tradiţionale şi a făcut oamenii sensibili la industria modei. Am descris acest lucru într-un context ceva mai larg în *„Ascensiunea omenirii“*:

„Pentru a introduce consumismul într-o cultură anterior izolată este mai întâi necesar să-i distrugi identitatea. Iată cum: destramă rețelele sale de reciprocitate, prin introducerea de articole de consum din exterior. Distruge-i stima de sine, folosind imagini fascinante din Occident. Înjosește-i mitologiile sale prin lucrare misionară și educație științifică. Demontează-i modalitățile tradiționale de transmitere a cunoștințelor, la nivel local, prin introducerea de școlarizare cu programe din afară. Distruge-i limba, prevăzând școlarizarea în limba engleză, sau o altă limbă națională, sau mondială. Taie-i legăturile sale cu pământul, importând produse alimentare ieftine, pentru a face agricultura locală neeconomică. Vei obține un popor disperat după cele mai fițoase haine.“

Criza de supraproducţie, care apare atunci când o nevoie a fost în mare parte satisfăcută, este rezolvată prin exportarea sa către o altă nevoie. Un mod echivalent de a privi acest lucru este cel conform căruia, rând pe rând, bunurile comune naturale, sociale, culturale şi spirituale sunt transformate în proprietate şi bani. Când capitalul uman de facere a hainelor (de exemplu, meşteşugurile, tradiţiile şi mijloacele pentru transmisia lor) este transformat într-o marfă şi nimeni nu face haine în afara economiei monetare, atunci este momentul pentru a vinde mai multe haine, distrugând alte structuri sociale care păstrează identitatea. Identitatea însăşi devine o marfă, iar hainele şi alte articole de consum devin înlocuitoarele sale.

Ecologia socială a darului – meşteşugurile împărtăşite, obiceiurile şi structurile sociale care îndeplinesc, fiecare, nevoile altora – este o la fel de vastă sursă de belşug şi are

la fel de multe direcţii valoroase, ca ecologia şi pământul pe care se bazează. Întrebarea este: ce se va întâmpla atunci când toate aceste forme de capital comun vor fi falimentate? Ce se va întâmpla atunci când nu vor mai fi vietăţi marine care să fie transformate în fructe de mare, păduri care să fie făcute hârtie, sol fertil care să fie prefăcut în sirop de porumb*, când nu va mai fi nimic din ce oamenii ar ptuea să facă pentru alţii gratuit?

La drept vorbind, aceasta nu ar trebui să fie o criză. De ce ar trebui să creştem la nesfârşit? Dacă toate nevoile noastre sunt satisfăcute odată cu creşterea eficienţei, de ce nu putem, pur şi simplu, să muncim mai puţin? De ce epoca promisă a timpului liber nu a apărut? După cum vom vedea, în sistemul nostru monetar actual, nu vom ajunge niciodată acolo. Nicio minune tehnologică nu va fi de ajuns. Sistemul monetar pe care l-am moştenit ne va obliga, întotdeauna, să alegem creşterea în detrimentul timpului liber.

S-ar putea spune că banii au venit în întâmpinarea unei nevoi care nu a fost cu adevărat satisfacută înainte – necesitatea speciei umane de a creşte şi de a funcţiona la o scară de milioane sau miliarde. Nevoia noastră pentru mâncare, muzică, poveşti, medicină şi aşa mai departe poate că nu este satisfăcută mai bine decât în epoca de piatră, dar acum putem crea, pentru prima dată, lucruri care necesită eforturile coordonate a milioane de specialişti din întreaga lume. Banii au facilitat dezvoltarea unui organism metauman format din şapte miliarde de celule, organul colectiv al speciei umane. Este ca o moleculă de semnalizare, coordonând contribuţiile persoanelor şi ale organizaţiilor spre scopuri pe care grupurile mai mici nu le-ar fi putut atinge vreodată. Toate nevoile pe care banii le-au creat, sau le-au transferat de la personal la standard şi generic, au fost parte a acestei dezvoltări specifice unui organism. Chiar industria modei a fost o parte din ea, ca mijloc pentru crearea identităţii şi a unui sentiment de apartenenţă, extins pe distanţe sociale mari.

Ca un organism pluricelular, umanitatea ca fiinţă colectivă are nevoie de organe, subsisteme şi mijloacele de a le coordona. Banii, alături de cultura simbolică, tehnologiile de comunicare, educaţie şi aşa mai departe, au avut un rol esenţial în dezvoltarea acestora. A fost ca un hormon de creştere, atât stimulând creşterea, dar şi guvernând expresia aceastei creşteri. Astăzi, se pare, ne-am atins limitele creşterii şi, prin urmare, am ajuns la sfârşitul copilăriei omenirii. Toate organele noastre sunt pe deplin formate – unele, într-adevăr, şi-au depăşit utilitatea şi se pot reîntoarce la stadiul lor rudimentar. Ne maturizăm. Poate că suntem pe cale de a îndrepta puterea creatoare a miliardelor de oameni către scopul ei matur. Poate că, în consecinţă, avem nevoie de un alt tip de bani, unul care continuă să coordoneze organismul metauman atât de complex, dar nu îl mai obligă să crească.

* Siropul de porumb este folosit, pe scară largă, în industria alimentară americană, ca îndulcitor, ca agent de îngroşare şi ca agent de umectare. Siropul de porumb cu conţinut mare de fructoză este principalul îndulcitor utilizat la fabricarea pâinii, cerealelor pentru micul-dejun, batoanelor energizante, iaurturilor, băuturilor răcoritoare, supelor şi condimentelor. Consumul lui provoacă boli cardiace şi hepatice, obezitate, cancer, demenţă etc. – TEI

Puterea banilor

Toate miriadele de forme de proprietate de astăzi au o trăsătură definitorie în comun: toate pot fi cumpărate şi vândute pentru bani. Toate sunt echivalentul banilor, aşadar oricine dispune de bani poate deţine orice altă formă de capital şi puterea productivă care derivă din ea. Şi fiecare dintre aceste forme, amintiţi-vă, provine din bunurile comune, a fost într-o vreme nestăpânită de nimeni şi, în cele din urmă, a fost deposedată din bunul comun şi transformată în proprietate. Acelaşi lucru care s-a întâmplat în cazul pământului, s-a întâmplat şi în cazul celorlalte lucruri şi a adus aceeaşi concentraţie de bogăţie şi putere în mâinile celor care le deţin. Cum ştiau Sfinţii Părinţi ai bisericii primare, Proudhon, Marx şi George, este imoral să jefuieşti pe cineva de proprietatea sa şi apoi să-l faci să-ţi plătească pentru a o folosi. Cu toate acestea, asta se întâmplă în orice moment percepem arendă pe teren, sau dobândă pe bani. Nu este o întâmplare că aproape toate religiile lumii interzic, în mod expres, camăta. Cineva nu ar trebui să beneficieze doar din simpa deţinere a unui lucru ce a existat înaintea proprietăţii, iar banii de astăzi sunt întruchiparea a tot ce a existat înainte de proprietate, esenţa distilată a proprietăţii.

Totuşi, sistemele monetare anti-dobândă, propuse şi descrise în această carte, nu sunt motivate doar de simpla moralitate. Dobânda este mai mult decât veniturile provenite dintr-o infracţiune, chiar mai mult decât veniturile în curs de desfăşurare de la o infracţiune deja comisă. Este, de asemenea, motorul furtului continuu, este o forţă care ne obligă pe toţi, oricât de bune ar fi intenţiile noastre, chiar dacă dorim sau nu, la complicitate la distrugerea pământului.

În călătoriile mele, iniţial pentru mine şi apoi ca vorbitor şi scriitor, am întâlnit adesea o suferinţă profundă şi o deznădejde provocate de omniprezenţa sistemului care devorează lumea şi de neputinţa de a evita participarea la acest sistem. Pentru a da un exemplu din milioane, oamenii care sunt furioşi pe Wal-Mart* încă mai cumpără de acolo, sau la alte asemenea magazine, care fac parte din acelaşi lanţ al prădării lumii, pentru că ei simt că nu îşi pot permite să plătească dublul preţului, sau să se descurce fără. La fel, electricitatea care alimentează casa mea – care este cărbune smuls din vârful munţilor. La fel, combustibilul care mă duce în diverse locuri, cu ajutorul căruia primesc pachete atunci când „mă rup de civilizaţie“. Pot reduce participarea mea la sistemul devorator de lume, dar nu o pot evita în întregime. Pe măsură ce oamenii devin conştienţi de faptul că trăind într-o societate înseamnă să contribui la relele din lume, trec de multe ori printr-o fază în care îşi doresc să găsească o comunitate de intenţii complet izolată şi auto-suficientă – dar la ce bun asta, dacă Roma e în flăcări? Şi ce dacă nu îţi aduci mica ta contribuţie la poluarea de care este copleşit pământul? Ea avansează rapid, indiferent dacă locuieşti în pădure şi mănânci rădăcini şi fructe de pădure, sau într-o suburbie şi mănânci alimente aduse cu camioanele din California. (9) Dorinţa de disculpare personală de păcatele societăţii este un fel de fetiş, asemănător cu panourile solare montate pe o casă de 400 de metri pătraţi.

* Cea mai mare companie din domeniul comerţului cu amănuntul la nivel mondial şi cea mai mare companie din lume, după cifra de afaceri, conform listei Forbes Global 2000, în anul 2008. În acelaşi an, numărul de angajaţi al companiei era de circa 2.100.000 – TEI

Oricât ar fi de lăudabile, mişcările de boicotare a magazinelor Wal-Mart, sau reforma sistemului sanitar, ori de învăţământ, sau a sistemului politic, sau a orice altceva, devin rapid exerciţii de inutilitate împotriva puterii banilor. E ca şi cum ai înota nebuneşte împotriva curentului şi, de îndată ce respiri puţin, noi crime, noi groazăvii te mătură din nou, noi răniri ale naturii, comunităţii, sănătăţii sau spiritului – toate de dragul banilor.

Ce este, mai exact, această „putere a banilor"? Nu este, aşa cum uneori poate părea, o cabală malefică a unor bancheri care controlează lumea prin intermediul Consiliului Bilderberg, Comisiei Trilaterale şi a altor instrumente de „Illuminati". În călătoriile şi corespondenţa mea, am întâlnit oameni care au citit cărţile lui David Icke* şi alţii care insistă să creadă într-o veche conspiraţie la nivel mondial, dedicată unei „Noi Ordini Mondiale", simbolizate prin ochiul atotvăzător din vârful piramidei, controlul fiecărui guvern şi fiecărei instituţii şi alergătura din culise a unui mic grup secret de monştri înfometaţi de putere, care numără în rândul marionetelor chiar şi pe cei din familia Rothschild şi Rockefeller. Trebuie că sunt foarte naiv sau foarte ignorant, de nu înţeleg adevărata natură a problemei.

Deşi sunt naiv, nu sunt ignorant. Am citit mult pe tema asta şi nu sunt satisfăcut. În timp ce este clar că există mult mai multe de spus despre nişte evenimente, cum ar fi 9/11 şi asasinatul lui Kennedy, şi că industria financiară, crima organizată şi puterea politică sunt strâns legate între ele, mi se pare că, în general vorbind, teoriile conspiraţiei acordă prea mult credit capacităţii oamenilor de a gestiona şi controla, cu succes, sisteme complexe. Cu siguranţă se întâmplă ceva misterios, iar „coincidenţele" despre care vorbesc oamenii ca Icke sfidează explicaţiile convenţionale, dar, dacă îmi permiteţi o clipă de răgaz metafizic, cred că, până la urmă, ceea ce este întâmplă este că profundele noastre ideologii, sisteme de credinţă şi umbrele lor subconştiente generează o matrice de sincronicităţi care arată foarte mult a conspiraţie. Aceasta este, de fapt, o conspiraţie fără conspiratori. Fiecare dintre noi este o marionetă, dar nu există niciun păpuşar.

Mai mult decât atât, apelul la teorii ale conspiraţiei, care sunt, de obicei, nefalsificabile, este la fel de mult psihologic, pe cât este de empiric. Teoriile conspiraţiei au o alură întunecată, deoarece se leagă de furia noastră primară, canalizând-o către ceva anume, care să fie obiectul vinei şi al urii. Din păcate, aa cum numeroşi revoluţionari au descoperit atunci când au răsturnat oligarhii, ura noastră este orientată prost. Adevăratul vinovat este mult mai în profunzime şi se găseşte pretutindeni. El depăşeşte agentul uman conştient şi chiar bancherii şi oligarhii trăiesc sub vraja lui. Adevăratul vinovat este un domnitor extraterestru care conduce lumea dintr-o farfurie zburătoare. Glumeam. (10) Adevăratul vinovat, adevăratul maestru păpuşar, care ne manipulează elitele din culise, este sistemul monetar în sine: un sistem bazat pe credite, alimentat de profit, care ridică vechiul val al separării care tot creşte, care generează competiţia, polarizarea şi lăcomia, care obligă la o creştere exponenţială fără sfârşit şi, cel mai important, care se apropie de sfârşit în timpul nostru, pe măsură ce

* Scriitor britanic, autor a numeroase cărţi în care expune teorii precum cea în care lumea contemporană ar fi condusă de nişte lideri aparţinând unei specii hibride, apărute din combinaţia oamenilor cu reptilienii – TEI

combustibilul necesar pentru această creştere – capitalul social, natural, cultural şi spiritual – se termină.

Următoarele câteva capitole descriu acest proces şi dinamica dobânzii, văzând criza economică din zilele noastre ca pe punctul culminant al unei tendinţe de secole. Din această perspectivă, putem înţelege mai bine cum să nu creăm doar un nou sistem monetar, ci noul tip de sistem monetar, unul care are efecte opuse celui de azi: dăruire în loc de lăcomie, egalitate în loc de polarizare, înmulţirea bunurilor comune în locul jefuirii lor, sustenabilitate în loc de creştere. De asemenea, acest nou tip de sistem monetar va întruchipa o schimbare mai profundă pe care o vedem astăzi, o trecere a identităţii umane către o persoană conectată, legată de toate celelalte prin circuitul darului. Orice ban care este parte a acestei Reuniuni, acestei Mari Schimbări, merită, desigur, să fie numit sacru.

Note

(1) Credite de poluare şi scheme similare caută să transforme capacitatea de absorbţie a pământului în proprietate. Cu toate acestea, chiar fără ele, există deja o componentă invizibilă, încorporată în fiecare produs fabricat, un input provenind dintr-o sursă limitată. Chiar şi fără drepturi de proprietate explicite, această capacitate de absorbţie este luată din bunurile comune.

(2) De exemplu, realizatorii de film au nevoie de întregi departamente juridice pentru „acordarea drepturilor“, prin care se asigură că în filmul respectiv nu s-au folosit, accidental, imagini cu drepturi de autor. Acestea ar putea include imaginile cu mobilier de designer, clădiri, logo-uri de firme şi îmbrăcăminte – aproape tot ce aparţine mediului construit. Rezultatul este înăbuşirea creativităţii şi tratarea multora dintre cele mai interesante forme de artă ca ilegale. (Acest lucru este inevitabil, de vreme ce arta foloseşte ca subiect lucruri legate de viaţa noastră, iar aceste lucruri se află deja în domeniul proprietăţii).

(3) Mumford, *Technics and Civilization*, 142. Desigur, persoana aflată în ultima etapă a procesului de invenţie merită recompensă pentru ingeniozitatea şi truda ei, dar contextul social trebuie să fie, de asemenea, recunoscut. Aceasta se întâmplă din ce în ce mai rar, pentru că perioadele de timp acoperite de brevete şi de drepturi de autor s-au extins de la 10 ani iniţial, la 20 de ani şi, în unele cazuri, până la 100 de ani.

(4) Kropotkin, *The Conquest of Bread*, capitolul 1.

(5) O discuţie detaliată despre drepturile de proprietate intelectuală este dincolo de scopul acestei cărţi. Desigur, am avut o contribuţie la această matrice de idei (sau, cel puţin, cred că am avut!) şi merit să fiu susţinut în munca mea. Cu toate acestea, împiedicarea altor persoane de a încorpora scrierile mele şi alte creaţii în propriile lor opere mi se pare meschină. Practic vorbind, susţin extinderea doctrinei „utilizării echitabile“ şi o scurtare radicală a termenelor drepturilor de autor şi ale brevetelor.

(6) Sau nu acceptă nicio realitate, desconsiderând totul ca fiind doar imagini şi simboluri. Pe de o parte, acest lucru îi permite să nu fie dus cu zăhărelul. Pe de altă parte, îl transformă într-un cinic şi îl epuizează.

(7) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, p. 157.

(8) Viaţa modernă este şi ea scurtă: în ciuda duratei de viaţă relativ lungi, viaţa îi pare scurtă unui om mereu ocupat şi grăbit.

(9) Cu toate acestea, eforturile pe care le fac oamenii pentru a reduce complicitatea lor în demolarea lumii sunt foarte importante la nivel de ritual. Ritualul constă în manipularea de simboluri pentru a influenţa realitatea – chiar banii sunt un instrument al ritualului – prin urmare, dispun de o mare putere practică. Deci, vă rog nu permiteţi cuvintelor mele să vă oprească de la boicotarea Wal-Mart-ului. Pentru o discuţie mai detaliată, vezi eseul meu „Rituals for Lover Earth“ on-line, de preferinţă după ce ai parcurs capitolul 8 din această carte.

(10) Ei bine, nu în întregime. Invocarea controlului infam al entităţilor extraterestre sau demonice codifică o percepţie validă: anume, că sursa răului din lumea noastră este dincolo de agentul uman conştient*. Există maeştri-păpuşari, dar ei sunt sisteme şi ideologii, iar nu oameni. În ceea ce priveşte extratereştrii, am probleme în a răspunde întrebării dacă eu „cred în ei“. Poate că întrebarea dacă ei „există“ se infiltrează în ipoteze ontologice false, mai ales că există un context obiectiv în care lucrurile fie există, fie nu există. Aşa că, de obicei spun doar „da“.

* Pentru edificare cu privire la această teză, vezi Denis de Rougemont – Partea diavolului, trad. Mircea Ivănescu, Humanitas, 2006 – TEI

CAPITOLUL 6
ECONOMIA CĂMĂTĂRIEI

„În ciuda tuturor promisiunilor oamenilor de a eradica războiul odată pentru totdeauna, în ciuda milioanelor care strigă „să nu mai fie război“ , în ciuda tuturor speranțelor pentru un viitor mai bun, trebuie să afirm următorul lucru: dacă sistemul monetar actual, bazat pe dobândă și pe dobândă compusă rămâne operațional, îndrăznesc să prezic faptul că, în mai puțin de douăzeci și cinci de ani, vom avea un nou război, încă și mai cumplit. Pot deja să prevăd dezvoltarea lui viitoare. Viteza actuală cu care se dezvoltă tehnologia va conduce la o industrie performantă. Capitalul dobândit va fi mare, în ciuda pierderilor imense provocate de război, iar datorită abundenței capitalului, rata dobânzii va scădea (până la nivelul la care posesorii de capital vor renunța să mai scadă rata dobânzii). Atunci, banii vor fi tezaurizați (acest lucru ducând la deflație), activitățile economice se vor diminua și numărul tot mai mare de șomeri va umple străzile... aceste mase de oameni nemulțumiți vor da naștere ideilor sălbatice și revoluționare și alături de acestea va crește și planta otrăvitoare numită Super-Naționalism. Națiunile nu se vor mai înțelege între ele, iar rezultatul nu poate fi altul decât războiul.“ – Silvio Gesell (1918)

Ne confruntăm cu un paradox. Pe de-o parte, banii sunt un instrument de recompensare şi încredere, o punte între daruri şi nevoi, un intermediar între schimburile care altfel nu ar putea avea loc. Iar acest fapt ar trebui să ne facă pe toţi bogaţi. dar totuşi nu o face. În schimb, banii au adus nesiguranţă, sărăcie şi eliminarea bunurilor comune, culturale şi naturale. De ce?

Cauza acestui fapt se află în inima sistemului monetar de astăzi. Sunt urmări fireşti ale felului în care banii sunt creaţi şi modalităţii în care circulă aceştia, iar centrul de greutate al acestui sistem îl reprezintă camăta, mai cunoscută sub numele de dobândă. Camăta este antonimul darului, pentru că, în loc să dăm altora atunci când avem mai mult decât necesar, camăta se foloseşte de puterea dreptului de proprietate pentru a lua şi mai mult de la ceilalţi; în loc să dăruiască, pur şi simplu şi, aşa cum vom vedea mai departe, fiind opusă darului din perspectiva efectelor şi a motivaţiilor sale.

Camăta este creată în însăşi fabrica de bani, încă din momentul tipăririi lor. Banii sunt realizaţi atunci când Banca Centrală a unei ţări lansează titluri purtătoare de dobândă pe piaţă (de regulă, certificate de trezorerie, dar şi alte titluri de valoare, precum şi alte

gunoaie financiare) pe piaţa liberă. Banca Centrală creează aceşti bani din aer, din condei sau printr-o simplă comandă la tastatura unui calculator. De exemplu, atunci când Rezervele Federale au cumpărat 290 de miliarde de dolari în titluri cu valoare de la Deutsche Bank, în 2008, nu a folosit bani existenţi pentru a face aceasta; a creat bani noi sub forma unei intrări de bani în contul Deutsche Bank. Acesta este primul pas în crearea banilor. Orice ar cumpăra Rezervele Federale sau Banca Naţională, este sub forma unor certificate cu dobândă. Cu alte cuvinte, înseamnă că banii creaţi sunt însoţiţi de dobânda aferentă, iar dobânda este întotdeauna mai mare decât suma de bani creată.

Tipul de bani descris anterior este ceea ce se numete „baza monetară“ sau BM. Ea există sub formă de rezervă bancară (sau numerar disponibil). Cel de-al doilea pas se realizează atunci când o bancă împrumută bani unei firme sau unei persoane. Din nou, sunt creaţi bani noi sub forma intrării de bani în contul celui care împrumută. Atunci când o bancă împrumută unei companii 1 milion de dolari, nu îi debitează din conturile existente; ci, pur şi simplu, creează această sumă. Sunt creaţi atunci un milion de dolari şi mai mult de un milion de dolari în debit. (1) Aceşti bani sunt denumiţi M1 sau M2 (în funcţie de tipul de cont în care se află). Sunt bani care sunt cheltuiţi pe bunuri şi servicii, capital sub formă de echipament, angajări şi aşa mai departe.

Descrierea modului în care sunt creaţi banii pe care am expus-o mai sus, deşi acceptată pe scară largă, nu este perfect corectă. Voi discuta chestiunile mai subtile în anexă. Deocamdată, e suficient că este destul de limpede pentru scopul nostru – acela de a descrie efectele dobânzii.

O parabolă economică

În ziua de astăzi, camăta reprezintă atât cauza sărăciei endemice, cât şi motorul dezvoltării continue care devorează lumea. Pentru a explica acest lucru, voi folosi o extraordinară parabolă creată de economistul vizionar Bernard Lietaer, intitulată *„Al unsprezecelea rotund“*, din cartea sa *The Future of Money* (Viitorul banilor).

„Odată ca niciodată, într-un sătuc din Tărâmul Uitat, oamenii făceau troc cu de toate. În fiecare zi de târg, oamenii umblau cu găini, ouă, șuncă și pâine și negociau îndelung între ei pentru a obține ceea ce aveau nevoie. În perioadele-cheie ale anului, cum ar fi, de exemplu, perioada recoltatului, sau atunci când cineva trebuia să-și repare hambarul după o furtună, oamenii apelau la tradiția moștenită din vechea țară pentru a se sprijini reciproc. Ei știau că dacă ei înșiși vor fi în necaz, și ceilalți îi vor sprijini.

Într-o zi de târg, s-a ivit un străin cu pantofi negri și lucioși și cu o pălărie albă elegantă, urmărind cu un zâmbet sarcastic toată această târguială. Atunci când a observat un fermier cum căuta să adune în coteț cele șase găini pe care dorea să le schimbe pe o bucată de șuncă, nu s-a mai putut abține din râs.

- Bieţii oameni, spuse el, cât sunt de atât de primitivi!

Soţia fermierului l-a auzit pe străin şi l-a întrebat:

- Crezi că poţi face o treabă mai bună cu găinile?

- Cu găinile nu, a răspuns străinul, dar există o modalitate mult mai bună de a scăpa de toată această zarvă.

- Da, cum aa?

- Vezi copacul acela din zare?, a întrebat-o pe femeie. Ei bine, voi atepta acolo până ce unul dintre voi îmi va aduce o piele mare de vacă. Apoi fiecare familie trebuie să treacă pe la mine. Vă voi explica cum se poate face acest lucru mai bine.

Şi aşa se şi întâmplă. Străinul a luat o bucată de piele de vacă, a tăiat din ea cercuri perfecte şi a pus un sigiliu complicat şi fin pe fiecare bucată. Apoi a dat fiecărei familii câte zece bucăţi şi le-a explicat că fiecare bucată reprezintă valoarea unei găini.

- Acum puteţi să schimbaţi şi să negociaţi cu aceste rotunduri de piele, în loc s-o faceţi cu găinile care sunt greu de mânuit.

Treaba asta avea sens. Toată lumea a fost impresionată de omul cu pantofi strălucitori şi pălărie model.

- Şi, apropo, adăugă acesta, după ce fiecare familie primise zece rotunduri, peste un an voi veni şi voi sta sub acelaşi copac. Vreau ca fiecare dintre voi să-mi aducă înapoi unsprezece rotunduri. Cea de-a unsprezecea bucată va fi semnul aprecierii voastre faţă de mine, pentru îmbunătăţirea tehnologică care a fost posibilă în viaţa voastră, datorită mie.

- Dar de unde o să facem rost de cea de-a unsprezecea bucată?, întrebă fermierul cu cele unsprezece găini.

- Veţi vedea, spuse bărbatul cu un zâmbet calm.“

Presupunând că populaţia şi producţia anuală vor rămâne neschimbate pe perioada întregului an, ce credeţi că se va întâmpla? Aveţi în vedere faptul că cel de-al unsprezecelea rotund nu a fost creat. Astfel, ca şi concluzie, una dintre cele unsprezece familii va trebui să piardă toate cele zece rotunduri, chiar dacă toată lumea îşi va conduce afacerile bine, pentru ca să fie posibil ca restul familiilor să aibă încă un rotund de piele de vacă în plus.

Astfel, atunci când o furtună a lovit recolta uneia dintre familii, ceilalţi nu au mai fost aşa de săritori să ajute familia la nevoie, înainte ca dezastrul să lovească. Deşi era mai convenabil să negocieze cu bani în loc de găini, în zilele de târg, acest nou joc a avut ca efecte secundare neplăcute faptul că descuraja cooperarea spontană, care fusese tradiţională în sat. În schimb, noii bani au generat o competiţie acerbă între participanţi.

Această parabolă arată cum competiţia, insecuritatea şi lăcomia sunt aduse în economie prin camătă sau dobândă. Acestea nu pot fi eliminate atâta timp cât necesităţile vieţii pot fi procurate numai prin intermediul banilor şi al dobânzii aferente. Dar să continuăm povestirea pentru a arăta cum dobânda creează o presiune pentru impulsionarea creşterii economice continue.

Sunt trei finaluri posibile la povestirea lui Lietaer: neplata datoriei, creşterea sumei de bani de pe piaţă sau redistribuirea veniturilor. Fie câte una dintre cele unsprezece familii poate ajunge la faliment, lăsând gospodăria pe mâna străinului cu pălărie (bancherului), fie acesta poate să-i procure o altă piele de vacă şi să creeze mai mulţi bani,

fie sătenii pot să refuze să plătească datoria. Aceleaşi opţiuni oferă orice economie bazată pe camătă.

„Sătenii s-au adunat în jurul străinului şi i-au spus:

- Domnule, sunteţi amabil să ne mai daţi nişte rotunduri pentru ca nimeni să nu ajungă la faliment?

Şi străinul a răspuns:

- Voi face aceasta, dar numai pentru aceia dintre voi care îmi pot garanta că-mi vor plăti înapoi. Pentru că fiecare rotund valorează o găină, voi împrumuta rotunduri numai acelora dintre voi care au mai multe găini decât suma pe care mi-o datorează. Astfel, dacă nu-mi vor înapoia rotundurile, voi confisca găinile în schimb. Ah, şi pentru că sunt un om atât de bun, voi crea rotunduri şi pentru cei care nu au în acest moment mai multe găini, dacă mă vor convinge că pot creşte mai multe găini pe viitor. Aşa că arătaţi-mi planul de afaceri! Dovediţi-mi că sunteţi de încredere (un sătean se poate ocupa să realizeze rapoarte la credite pentru a vă ajuta). Pot împrumuta 10% dacă îmi demonstraţi că puteţi să creşteţi numărul de găini cu 20% pe an, mă plătiţi înapoi şi deveniţi şi voi bogaţi.

Sătenii au întrebat:

- Asta sună bine, dar din moment ce creaţi noi rotunduri cu 10% dobândă, noi tot nu vom fi în stare să înapoiem întreaga sumă la final.

- Asta nu va fi o problemă, spuse bărbatul. Veţi vedea la momentul oportun. Voi crea încă şi mai multe rotunduri şi atunci când nici acestea nu vor fi suficiente, voi crea altele. Voi fi întotdeauna disponibil să creez noi rotunduri. Desigur, voi va trebui să produceţi mai multe găini, dar atâta timp cât creşteţi producţia de găini, nu va fi nici o problemă.

Un copil a venit şi l-a întrebat:

- Scuzaţi-mă, domnule, familia mea este bolnavă şi nu avem suficiente rotunduri pentru a cumpăra hrană. Puteţi să-mi mai daţi şi mie nişte rotunduri?

- Îmi pare rău, spuse bărbatul, dar nu pot face asta. Vezi, eu pot să creez aceste rotunduri numai pentru cei care îmi vor plăti înapoi. Dacă familia ta are câteva găini cu care să poată garanta, sau dacă îmi poţi dovedi că vei munci mai mult pentru a creşte mai multe găini, atunci îţi voi da alte rotunduri.

Cu câteva excepţii nefericite, sistemul a mers bine o vreme. Sătenii au crescut producţia de găini destul de rapid pentru a putea obţine rotundurile suplimentare, necesare pentru a-i plăti omului cu pălărie. În schimb alţii, din cauza ghinionului, sau poate nepriceperii, au falimentat, iar vecinii lor mai eficienţi le-au preluat fermele şi i-au angajat să muncească pentru ei. În mare, producţia de găini a crescut în fiecare an cu 10%, la fel ca şi cantitatea de rotunduri disponibilă. Satul şi numărul de găini a crescut atât de mult, încât omul cu pălărie a început să fie însoţit şi de alţi oameni care să taie rotunduri şi să le ofere celor care aveau un plan bun şi puteau demostra că sunt capabili să crească producţia de găini.

Din când în când, mai apărea câte o problemă. De exemplu, a devenit evident faptul că nimeni nu avea nevoie de toate aceste găini. „Ne-am săturat de atâtea ouă", se plângeau copiii.

„Toate camerele din casă au câte un pat din pene", se plângeau nevestele. Pentru a se asigura creșterea producției de găini, sătenii au inventat tot felul de aparate. A devenit la modă să cumperi în fiecare lună o saltea din pene, și case mai mari în care să stea găinile, și nenumărați metri pătrați plini cu găini. S-au creat dispute cu alte sate, care au fost rezolvate cu bătăi cu ouă.

- Trebuie să creștem cererea de noi găini!, țipa primarul, care era cumnatul bărbatului cu pălărie. În felul acesta, vom continua să ne îmbogățim cu toții.

Într-o zi, o săteancă mai în vârstă a observat o problemă. În timp ce în trecut, terenul din jurul satului era verde și fertil, acum era maroniu și murdar. Întreaga vegetație fusese înlăturată pentru a planta cereale pentru găini. Iazurile și izvoarele, altădată pline cu pește, erau acum cloace pline cu găinaț urât mirositor. Și atunci, bătrâna a spus:

- E timpul ca toate acestea să înceteze! Dacă mai mărim producţia de găini, ne vom îneca în găinaţ!

Omul cu pălărie a tras-o la o parte și a asigurat-o:

- Nu-ţi face griji, lângă noi este un sat plin cu teren fertil. Sătenii noştri intenţionează să mute producţia de găini la ei. Iar dacă nu sunt de acord... ei bine, noi suntem mai mulţi. Oricum, nu se poate să vorbeşti serios cu stoparea creşterii. De ce şi cum îşi vor plăti consătenii tăi datoria? Cum voi fi eu capabil să produc alte rotunduri? Aş putea chiar să falimentez.

Și, în felul acesta, toate satele, unul câte unul, s-au transformat în haznale urât mirositoare, cu legiuni de găini de care nu avea nimeni nevoie, iar satele se băteau între ele pentru puținele spații verzi care puteau susține încă câțiva ani de creștere. Și totuși, în ciuda tuturor eforturilor de a asigura dezvoltarea, ritmul de creștere s-a încetinit. În timp ce rata de creștere încetinea, datoria începea să se mărească, direct proporțional cu venitul, până când mulți au ajuns să-și cheltuiască toate rotundurile numai pentru a-l plăti pe omul cu pălărie. Mulți au falimentat și au trebuit să lucreze pentru un venit de subzistență la angajatori care, la rândul lor, abia puteau să-și plătească datoriile către omul cu pălărie. Erau tot mai puțini oameni care să-și permită să cumpere produsele pe care le dădeau găinile și astfel devenea tot mai greu să poată fi menținute cererea și creșterea economică. În timp ce era o supraproducție de găini într-un mediu înconjurător devastat, tot mai mulți oameni aveau tot mai puțin pentru a supraviețui, săraci lipiți în mijlocul belșugului".

Şi aici ne aflăm şi noi în prezent.

Imperativul creșterii

Sper că această poveste ilustrează limpede ceea ce se întâmplă cu adevărata economie. Din cauza cametei/dobânzii, în orice moment, suma de bani datorată este mai mare decât suma de bani existentă. Pentru a crea noi bani, necesari pentru ca întregul sistem să funcţioneze, trebuie să creştem mai multe găini – cu alte cuvinte, să creăm „produse şi servicii". Principala modalitate de a face acest lucru este de a vinde ceva ce înainte era gratuit. De a transforma pădurile în cherestea, muzica în produse muzicale, ideile în proprietate intelectuală, ajutorul reciproc în servicii plătite.

Cu ajutorul tehnologiei, transformarea în marfă a bunurilor şi serviciilor care nu aveau înainte valoare monetară s-a accelerat în ultimele decenii, în aşa fel încât, în momentul actual, mai sunt puţine lucruri care să nu aibă echivalent în bani. Cea mai mare parte a bunurilor comune, fie că este vorba de pământuri sau de cultură, au fost vândute pentru a se putea ţine pasul cu creşterea exponenţială a banilor de pe piaţă. Acesta este adevăratul motiv pentru care am transformat pădurile în buşteni, cântecele în proprietate intelectuală şi aşa mai departe. Este motivul pentru care două treimi dintre mesele americanilor nu sunt luate acasă. Este motivul pentru care remediile naturale tradiţionale au fost înlocuite cu medicamente, motivul pentru care îngrijirea copilului a devenit un serviciu plătit, motivul pentru care apa potabilă a devenit băutura cu cea mai mare creştere pe piaţa băuturilor îmbuteliate.

Imperativul creşterii continue, provocat de sistemul bazat pe dobândă, este ceea ce împinge la transformarea asiduă a vieţii, lumii şi spiritului în bani. Completând cercul vicios, cu cât mai mult transformăm viaţa în bani, cu atât mai mulţi bani vor fi necesari pentru a trăi. Camăta, iar nu banii, este proverbiala sursă a tuturor relelor.

Haideţi să vedem mai în detaliu de ce. Asemenea omului cu pălărie, o bancă sau oricine altcineva va fi de acord să-ţi împrumute bani doar dacă există asigurarea că vei plăti înapoi. Această asigurare poate fi susţinută dintr-un venit viitor posibil, o garanţie sau un rating de credit bun. Consecinţele grave care ar decurge din nerambursarea banilor obligă la aceste asigurări. Plătirea datoriei depinde nu numai de abilitatea de a înapoia banii, ci şi de anumite presiuni economice, sociale şi legale. Instanţa poate ordona confiscarea bunurilor pentru a se plăti datoria şi, deşi rău-platnicii nu mai pot fi închişi (2), debitorii rău-platnici sunt hărţuiţi de firmele de recuperări de debite şi suferă de consecinţe neplăcute cu privire la apartamentele lor, la locul de muncă sau la cazierului fiscal. Mulţi oameni simt şi o datorie morală de a înapoia banii. Acest lucru este normal: în economiile darului, cei care au primit sunt presaţi social şi moral să înapoieze darul.

Banii cu care se plătesc rata şi dobânda provin din vânzarea bunurilor şi serviciilor, sau din viitoare împrumuturi. În orice moment folosiţi bani, garantaţi că „am prestat un serviciu sau am tranzacţionat un bun de valoare echivalentă celui pe care îl cumpăr acum“. De fiecare dată când împrumutaţi bani, vă angajaţi că veţi produce un bun sau serviciu echivalent, în viitor. În teorie, acest lucru pare a fi spre binele tuturor, pentru că permite conectarea cererii şi ofertei, nu numai în spaţiu şi în cadrul profesiei, dar şi în timp. Economia bazată pe credit schimbă bunurile actuale pentru bunuri din viitor. Nu diferă foarte mult cu principiile economiei darului. Primesc acum şi voi dărui mai târziu.

Problemele încep de la dobândă. Din cauză că datoria purtătoare de dobândă însoţeşte toţi banii care se produc, în orice moment, valoarea banilor datoraţi este mai mare decât valoarea banilor de pe piaţă. Insuficienţa banilor ne împinge la concurenţă între noi şi ne condamnă la o stare de lipsă permanentă. Este precum jocul acela muzical cu scaune, în care nu este niciodată suficient spaţiu pentru ca toată lumea să fie în siguranţă. Presiunea datoriei este endemică pentru sistem. Deşi unii reuşesc să-şi acopere datoria, per total sistemul are nevoie de o stare de datorie generalizată şi în creştere.

Presiunea fundamentală şi constantă a datoriei înseamnă că întotdeauna vor exista oameni care sunt neliniştiţi şi disperaţi, puşi sub presiunea necesităţii de a supravieţui, pregătiţi pentru a tăia şi ultima pădure, a prinde ultimul peşte, a vinde cuiva o pereche de tenişi, a lichida orice fel de capital social, natural, cultural sau spiritual rămas disponibil. Nu putem ajunge vreodată să avem „destul" pentru că, într-un sistem bazat pe dobândă, se schimbă nu numai „bunurile de acum pe bunuri viitoare", ci şi bunurile de acum pe şi mai multe bunuri în viitor. Pentru a face faţă datoriei, sau pur şi simplu pentru a supravieţui, trebuie fie să iei averea altcuiva (aşa se naşte competiţia), fie să creezi o „nouă" avere prin smulgerea ei din capitalul de bunuri comune.

Vom da un exemplu concret pentru a exemplifica. Să presupunem că mergeţi la bancă şi spuneţi „Domnule bancher, aş dori un milion de dolari împrumut pentru a proteja această pădure de la exploatare. Nu voi câştiga nimic prin acest fapt, deci nu voi putea plăti dobândă. Dar dacă veţi avea nevoie de bani înapoi, voi vinde pădurea şi vă voi înapoia milionul de dolari". Din păcate, bancherul va fi nevoit să vă refuze cererea, chiar dacă în inima sa nu ar dori acest lucru. Dar dacă veţi merge la bancă şi veţi spune: „A dori un milion de dolari pentru a cumpăra această pădure, aş lua în leasing buldozere, aş tăia-o şi aş vinde cheresteaua pentru suma de două milioane de dolari, din care vă voi plăti 12 procente dobândă şi voi face şi un profit bunicel pentru mine", atunci un bancher viclean va fi de acord cu propunerea Dvs. În primul caz, nu se producea niciun nou bun sau serviciu şi, astfel, nu s-ar fi putut crea noi bani. Banii se duc la aceia care produc noi bunuri şi servicii. De aceea, sunt multe locuri de muncă prin care se transformă capitalurile sociale şi naturale în bunuri şi puţine slujbe care să presupună protejarea tezaurului natural şi cultural.

Generalizând, presiunea neîncetată asupra datornicilor pentru a crea bunuri şi servicii este o presiune organică spre creşterea aconomică (definită ca şi creştere a numărului total de bunuri şi servicii schimbate pentru bani). Iată o nouă perspectivă de a privi lucurile: deoarece datoria este mai mare decât banii împrumutaţi, crearea banilor va conduce, pe viitor, la nevoia de a crea şi mai mulţi bani. Cantitatea de bani trebuie să crească de-a lungul timpului, noi bani vor merge la cei care vor produce bunuri şi servicii; aşadar, volumul bunurilor şi serviciilor trebuie să crească, de asemenea.

Prin urmare, nu numai impresia că banii sunt nelimitaţi, remarcată încă din perioada Greciei antice, ne permite să credem în creşterea continuă. Majoritatea economiştilor consideră că acest imperativ al creşterii continue este un lucru bun, susţinând că acesta ar crea motivarea pentru inovaţii, pentru progres, pentru a satisface tot mai multe nevoi, cu o eficienţă tot mai mare. O economie bazată pe dobândă este, în mod fundamental, de netăgăduit, o economie a creşterii şi, cu câteva excepţii marginale, majoritatea economiştilor şi, probabil, toţi politicienii văd creşterea economică ca pe o demonstraţie a succesului.

Întregul sistem de bani împrumutaţi cu camătă funcţionează bine atâta timp cât volumul bunurilor şi serviciilor interschimbate cu bani ţine pasul cu creşterea volumului de bani. Dar ce se va întâmpla dacă nu va ţine? Cu alte cuvinte, ce se va întâmpla dacă rata

de creştere economică este mai mică decât rata dobânzii? Asemenea sătenilor din parabolă, trebuie să ţinem cont de acest lucru într-o lume care pare să-şi atingă limitele creşterii.

Concentrarea bogăției

Deoarece creşterea economică este aproape întotdeauna mai lentă decât rata dobânzii, ceea ce se întâmplă, de obicei, în astfel de condiţii, nu este niciun mister. Dacă datornicii nu pot, cumulat, să plătească din noile bunuri pe care le creează, ei trebuie să înapoieze băncii tot mai mult din bunurile pe care le au, sau/şi să dea creditorilor o parte din ce în ce mai mare a veniturilor prezente şi viitoare. Atunci când bunurile deţinute şi veniturile viitoare se epuizează, ajung la faliment. Nu se poate altfel, atunci când rezultatul investiţiei este mai mic decât media dobânzii plătite pentru obţinerea capitalului investit. Falimentul este invitabil pentru o anumită parte a celor care împrumută. În teorie cel puţin, falimentele nu sunt neapărat un lucru rău: ele aduc consecinţe negative pentru deciziile care nu conduc la o mai mare bunăstare, care nu au ca rezultat o mai eficientă producţie de bunuri de care lumea are nevoie. Creditorii vor fi atenţi să nu împrumute bani cuiva care nu pare capabil să ducă la creşterea economiei, iar debitorii vor fi forţaţi să se străduiască să contribuie la economie. Chiar şi în economiile în care dobânda este zero, oamenii pot ajunge la faliment dacă iau decizii proaste, dar nu există o necesitate organică de a se ajunge la faliment.

În afara economiştilor, nimănui nu-i place falimentul – şi, cel mai puţin, creditorilor, din moment ce banii lor vor dispărea. O modalitate de a preveni falimentul, cel puţin pe moment, este de a împrumuta datoricului încă şi mai mulţi bani, pentru ca acesta să continue să plătească primul împrumut. Acest lucru pare a fi justificat atunci când debitorul se confruntă cu o dificultate de moment, sau dacă există motive să se creadă că productivitatea va creşte în aşa măsură, încât să fie capabil să plătească tot împrumutul. Dar, de obicei, creditorii vor împrumuta şi mai mulţi bani, pentru că ei nu vor să socotească pierderile dacă debitorul nu poate să plătească şi, astfel, să intre şi ei în faliment. Atâta timp cât debitorul mai face plăţi, creditorul poate spera că totul este în ordine.

Aceasta este situaţia economică mondială din ultimii ani. După ani, sau chiar decenii, în care dobânzile au depăşit creşterea economică, fără compensaţii în caz de pierdere, ne confruntăm cu o enormă datorie în aşteptare. Guvernul*, la imperativul dat de industria financiară (adică de creditori, de cei care deţin banii) a făcut tot ce a putut pentru a preveni imposibilităţile de plată a datoriilor şi pentru a menţine datoriile în control, cu speranţa că o creştere viitoare îi va redresa (3). Vom „creşte pentru a ieşi din datorii“, speră aceştia.

La nivel politic, există aceeaşi presiune de „creştere economică“ aşa cum există şi la nivel individual, sau la nivel de companie. Debitorul se află constrâns să vândă ceva, chiar

* În mod evident, este vorba de guvernul american – TEI

dacă numai munca sa, pentru a a obţine bani să-şi plătească datoria. În aceasta constau politicile care susţin creşterea şi, de asemenea, încurajează politica de tip „vinde ceva“; aceasta pentru a facilita convertirea capitalului natural, social şi a altor tipuri de capital, în bani. Atunci când controlul poluării este mai permisiv, se uşurează conversia atmosferei susţinătoare de viaţă în bani. Atunci când subvenţionăm drumurile care traversează pădurile milenare, transformăm ecosistemul în bani. Atunci când Fondul Monetar Internaţional (FMI) pune presiuni asupra guvernelor pentru a privatiza serviciile sociale şi pentru a reduce costurile, forţează transformarea capitalului social în bani.

Acesta este motivul pentru care în America, atât democraţii, cât şi republicanii sunt dornici să găsească „noi pieţe de desfacere“ şi „susţin drepturile de proprietate intelectuală“ şi aşa mai departe. Acesta este şi motivul pentru care bunurile comune, care nu sunt supuse exploatării, cum ar fi petrolul din Refugiul Faunei din Alaska, economiile de producere a hranei locale protejate de taxe, sau natura protejată din Africa, sunt supuse asalturilor continue din partea politicienilor, corporaţiilor şi braconierilor. Dacă economia financiară nu va mai creşte, atunci între imposibilitatea de plată şi polarizarea averilor se va crea presiune socială, care va putea conduce la revoluţii. Fără creştere, nu există altă alternative pentru situaţia în care datoriile cresc exponenţial, într-o lume finită.

Dacă această creştere, această transformare a bunurilor obşteşti în bani, se produce mai rapid decât creşterea ratei dobânzii, atunci totul este bine (cel puţin, din perspectivă financiară, dacă nu şi din persectivă umană sau ecologică). Dacă există o cerere suficientă pentru găini şi rezerve suficiente pentru a le hrăni, sătenii pot împrumuta bani la o rată a dobânzii de 10%, dacă rata de creştere a găinilor va fi de 20%. Pentru a folosi limbajul convenţional, capitalul investit aduce un venit mai mare decât capitalul utilizat; astfel, debitorul câtigă şi el după ce plătete împrumutul creditorului. Acesta era cazul primilor ani, când erau suficiente resurse de utilizat. Acest lucru se întâmplă şi în economiile în care relaţiile sociale nu sunt monetizate pe de-a întregul, sau în „pieţele nedezvoltate“. Numai în situaţiile de creştere economică „vântul suflă în pânzele tuturor“, creditorii devin tot mai bogaţi, iar debitorii pot şi ei prospera.

Dar chiar şi în timpurile favorabile, creşterea nu este suficient de rapidă pentru a ţine pasul cu mărirea dobânzii. Imaginaţi-vă acum ce s-ar întâmpla dacă sătenii nu vor reuşi să crească numărul de găini decât cu 5% pe an. În loc să plătească o parte din noile venituri către bancă, ei trebuie să plătească, în medie, toate veniturile, plus o parte din bunurile pe care le au şi din veniturile viitoare. Concentrarea averilor – atât a veniturilor, cât şi a bunurilor deţinute – este o un cerc vicios al datoriilor din care nu se poate ieşi.

Cei care s-au preocupat de aspectele economice încă de pe timpul lui Aristotel au observat faptul că, atâta timp cât banii sunt „sterili“ (adică nu se pot înmulţi precum vitele sau grânele), nu este corect să fie împrumutaţi cu dobândă. Concentrarea averilor a putut fi observată încă de prin anul 350 î. Hr. şi a putut fi remarcată de multe ori şi după aceea. S-a putut observa şi pe vremea romanilor. Atâta timp cât imperiul se extindea rapid, acumulând noi teritorii şi tributuri, totul mergea bine, iar averile nu erau concentrate în mod extrem. Numai odată cu încetinirea creşterii imperiului, concentrarea averilor s-a

intensificat, iar clasa extinsă a micilor fermieri, cea care de fapt susţinea legiunile, a început să intre în iobăgie. Nu a mai durat mult şi imperiul a devenit o economie a sclavilor.

Nu cred că este nevoie să evidenţiez paralelismul între Roma şi lumea de astăzi. Întrucât rata de creştere s-a diminuat, mulţi oameni şi multe ţări vor intra într-o fază similară iobăgiei din vremea Romei antice. O parte tot mai mare din venituri se utilizează pentru plata datoriei, iar atunci când aceasta este insuficientă, bunurile existente sunt împărţite şi confiscate până ce nu mai rămâne nimic. Acesta este motivul pentru care inechitatea locuinţelor din SUA s-a accentuat tot mai mult în ultimii cincizeci de ani, de la 85% în 1950, la 40% în prezent (inclusiv treimea care deţine casele proprii fără datorii). Cu alte cuvinte, oamenii nu mai deţin casele în care locuiesc. Majoritatea oamenilor pe care-i cunosc nu deţin nici propriile maşini, ci sunt luate în leasing. Chiar şi corporaţiile lucrează sub o datorie fără precedent, astfel încât o mare parte din veniturile lor merge către bancă sau acţionari. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu ţări întregi, cu datoriile naţionale care cresc asemenea unui balon. Pe toate nivelurile suntem sclavi ai datoriilor, rodul muncii noastre mergând către creditori.

Chiar dacă nu ai acumulat nicio datorie, dobânda este inclusă în tot ceea ce cumperi. De exemplu, în jur de 10% din cheltuielile guvernamentale (şi taxele) americane sunt utilizate pentru plata datoriei naţionale. Dacă închiriezi o casă, cea mai mare parte a sumei pe care o plăteşti va merge către plata ipotecii proprietarului – cheltuiala lui cea mai mare. Atunci când mănânci într-un restaurant, o parte din sumă merge către proprietarul restaurantului. Şi în plus, costurile localului cu electricitatea, achiziţionarea hranei, chiria ş.a. includ în ele şi dobânda pe care aceşti furnizori o plătesc pentru capital şi tot aşa mai departe. Toţi aceşti bani sunt un fel de tribut, o taxă pentru tot ceea ce cumpărăm, care merge la proprietarii banilor.

Dobânda este formată din şase componente: o asigurare de risc, un cost al realizării împrumutului, un coeficient de inflaţie, o asigurare de lichiditate, o asigurare de creştere şi o garanţie de risc zero (4). O discuţie mai sofisticată vis-à-vis de efectele dobânzii va evidenţia faptul că numai ultimele trei componente ale dobânzii şi, în mod special ultima, sunt cămătăreşti. Fără acestea, concentrarea averilor nu ar mai fi garantată, pentru că suma corespondentă nu ar mai intra în mâinile celor care împrumută. (Dar imperativul creşterii economice va rămâne, totuşi). În sistemul actual, toate cele şase componente contribuie la creşterea ratei dobânzii. Aceasta înseamnă că cei care au bani pot creşte averea lor prin simplul fapt că au bani. Dacă cei care se împrumută de bani nu-şi pot spori averea la fel de rapid – lucru care este posibil într-o economie în creştere – averile se vor concentra în mâinile creditorilor.

Mai simplu spus, o proporţie din rata dobânzii transmite următorul mesaj: „eu am bani, iar tu ai nevoie de ei, aşa că te voi pune să plăteşti pentru ca tu să ai acces la ei doar pentru că eu am bani, iar tu nu“. Pentru a se evita polarizarea averilor, această proporţie trebuie să fie mai mică decât rata creşterii economice; altfel, simpla deţinere de bani permite deţinătorilor să-şi mărească averea mai repede decât eficienţa marginală medie,

rezultată din investirea capitalului productiv împrumutat. Cu alte cuvinte, te îmbogăţeşti mai rapid prin a deţine, decât prin a produce. În practică, aceasta se întâmplă aproape întotdeauna, deoarece atunci când rata creşterii se accelerează, autorităţile măresc mai mult rata dobânzii. Raţiunea este de a preveni inflaţia, dar este şi o modalitate pentru a creşte averea şi puterea acelora care au bani. (5) În lipsa măsurilor de redistribuire, concentrarea averilor se intensifică atât în perioadele bune, cât şi în cele mai nefaste.

Ca şi regulă generală, cu cât ai mai mulţi bani, cu atât eşti mai puţin presat să-i cheltui. Încă din vremea Greciei antice, oamenii au avut ceea ce Keynes a denumit „preferinţă pentru lichiditate“: o preferinţă pentru a avea bani în locul bunurilor, excepţie făcând cazurile când bunurile sunt absolut necesare. Această preferinţă este inevitabilă atunci când banii devin, deopotrivă, scop şi modalitate universale. Dobânzile susţin preferinţa pentru lichidităţi, încurajându-i pe cei care deja deţin bani să-i păstreze. Aceasta este încă o modalitate de a vedea cum dobânda ia de la săraci, pentru a da bogaţilor.

Unii pot justifica plata dobânzii sub pretextul investiţiilor riscante, cu lipsă de lichidităţi pe termen lung, pentru că această dobândă este un fel de compensaţie pentru lipsa lichidităţii. Acest lucru corespunde economiei darului prin faptul că, dăruind, adesea primeşti în schimb un dar şi mai mare (dar nu întotdeauna şi niciodată cu absolută certitudine; de aici şi ideea de risc). Dar în sistemul actual, chiar şi depozitele garantate de guvern şi depozitele pe termen scurt, garantate de stat, au în componenţă dobânda, oferind „investitorilor“ şansa de a obţine profit ţinându-şi, în acelaşi, timp, banii pentru ei înşişi. Componenta de risc zero este adăugată ca un bonus ascuns la toate celelalte împrumuturi, garantându-se că cei care au, vor avea încă şi mai mult. (6)

Cele două presiuni menţionate anterior, cu privire la multiplicarea banilor şi polarizarea averilor, sunt două aspecte ale aceleiaşi forţe. Fie banii se multiplică prin devorarea capitalului încă nemonetizat, fie se canibalizează. Întrucât, pentru prima variantă, nu prea mai sunt resurse, presiunea celei de-a doua variante creşte, iar concentrarea averilor se accentuează. Când acest lucru se întâmplă, intervine o nouă presiune pentru salvarea sistemului: redistribuirea averilor. Pentru că, la urma urmelor, nici polarizarea tot mai accentuată a averilor, nici mizeria, nu sunt sustenabile.

Redistribuirea averilor și lupta de clasă

Într-un sistem monetar bazat pe dobândă şi datorie, în lipsa redistribuirii averilor, haosul social nu poate fi evitat, în special atunci când creşterea se diminuează. Cu toate acestea, redistribuirea averilor se petrece întotdeauna cu toată rezistenţa celor bogaţi, pentru că averea lor este cea care trebuie redistribuită. Politicile economice trebuie să menţină un echilibru între menţinerea averilor şi redistribuirea lor, tinzând în timp să redistribuie averile numai într-o proporţie minimă, suficient doar pentru a menţine ordinea socială.

În mod tradiţional, guvernele liberale tind să amelioreze concentrarea averilor prin politici de redistribuire, utilizând metode cum ar fi: taxe proporţionale cu venitul, taxe pe proprietăţi, programe sociale, creşterea venitului minim, sistem de sănătate universal,

educaţie gratuită la un nivel tot mai înalt, precum şi prin alte programe sociale. Aceste politici sunt redistributive pentru că, în timp ce taxele sunt disproporţionate în defavoarea bogaţilor, programele şi cheltuielile sunt pentru toată lumea, sau chiar în favoarea celor săraci. Ele contracarează tendinţa naturală de concentrare a averilor într-un sistem bazat pe dobândă. Pe termen scurt, cel puţin, ele sunt în defavoarea celor bogaţi, acesta fiind şi motivul pentru care, în climatul conservator actual,* aceste politici sunt caracterizate drept luptă de clasă.

În opoziţie cu politicile redistributive, guvernele conservatoare par a privi concentrarea averilor ca fiind un lucru bun. Şi tu ai putea să crezi la fel, dacă ai fi bogat, deoarece concentrarea averilor înseamnă mai mult pentru tine şi mai puţin pentru ceilalţi. Plata angajaţilor este mai puţin costisitoare. Averea ta relativă, puterea şi privilegiile cresc. (7) Guvernele care susţin interesele celor bogaţi (pe termen scurt) acţionează în opoziţie cu politicile de redistribuire: taxe nediferenţiate pe venituri, reducerea taxelor pe proprietăţi, programe sociale mai puţine, sistem de sănătate privat ş.a.m.d.

În anii 1930 SUA, precum şi multe alte ţări, au fost puse în faţa alegerii: fie de a redistribui averile într-un mod blând, prin cheltuirea banilor pe programe sociale şi taxarea bogaţilor, fie de a concentra averile până la punctul în care se va degenera în revoluţii şi redistribuiri violente. Până în anul 1950, majoritatea ţărilor au adoptat compromisul social al New Deal-ului: bogaţii trebuie să rămână în vârf, dar ei trebuie să renunţe, prin taxe, la o parte din profitul obţinut prin deţinerea capitalului. Acest compromis a funcţionat o vreme, atâta timp cât rata de creştere a fost suficient de mare, aşa cum s-a întâmplat până la începutul anilor 1970.

Totuşi, chiar şi această soluţie blândă are multe consecinţe nedorite. Taxele mari pe venituri îi penalizează pe cei care câştigă mult, într-o măsură mai mare decât îi dezavantajează pe cei care deţin mult. De asemenea, ele instigă la o bătălie nesfârşită între autorităţile care aplică taxe şi cetăţeni, care găsesc noi modalităţi de a evita să plătească măcar o parte din taxe, angajând mii de avocaţi şi contabili pentru acest deziderat. Este aceasta o bună folosire a resurselor umane? Şi, în plus, este un sistem prin care cu o mână luăm de la deţinătorii de bani, iar cu cealaltă mână le dăm înapoi.

Într-un sistem bazat pe dobândă, războiul dintre clase este inevitabil, fie că este dus în taină, sau într-o formă explicită. Dobânzile pe termen scurt ale celor care posedă averile se opun intereselor datornicilor. În momentul redactării acestei cărţi, balanţa se înclină în favoarea bogaţilor, întrucât reprezentanţii lor politci au slăbit sistemul de proiecte sociale, organizat în anii ’30 în cele mai multe dintre ţările vestice. Pentru o vreme, în perioada de după cel de-al doilea război mondial, creşterea accentuată a ascuns moştenirea războiului dintre clase, dar această eră a apus. Până când sistemul monetar nu va suferi modificări fundamentale, ne putem aştepta ca lupta de clasă să se intensifice în următorii ani. Această carte încearcă să schimbe principiile generale şi să înlăture însăşi sursa războiului dintre clase.

* Evident, este vorba aici şi mai departe despre mediul politic american – TEI

Întrucât contractul social stipulat în anii '30 a fost încălcat, iar nivelul datoriilor a atins proporţii de criză, este necesară luarea unor măsuri mai radicale. În Antichitate, unele societăţi rezolvau problema polarizării averilor prin anularea periodică a datoriilor. De exemplu, legea Seisachtheia a lui Solon – „legea scuturării de datorie", prin care datoriile au fost anulate şi iobăgia abolită, în contul datoriei sau jubileul vechilor evrei: *„În anul al şaptelea, vei face iertare. Iată care este rânduiala iertării: Vei ierta întreaga datorie pe care ţi-o datorează aproapele tău şi fratele tău; să nu o ceri înapoi, pentru că iertare I s-a chemat Domnului, Dumnezeului tău"* (Deuteronomul 15, 1-2).* Ambele practici străvechi sunt mai radicale decât falimentul, pentru că debitorul poate să păstreze posesiunile şi garanţiile. Sub domnia lui Solon, pământurile au fost chiar redate proprietarilor de dinainte.

Un exemplu mai recent a anulării datoriilor este anularea datoriilor străine a naţiunilor însărăcite, lovite de dezastre. De exemplu, FMI, Banca Mondială şi Banca de Dezvoltare Inter-Americană au anulat datoria Haiti-ului în 2008. De zeci de ani, are loc o mişcare mondială pentru anularea datoriilor ţărilor din lumea a treia, dar nu s-a putut obţine mare lucru.

O altă formă de redistribuire a veniturilor este falimentul, care presupune că un datornic este eliberat de datoria sa, de obicei după ce creditoriii i-au confiscat posesiunile sale. Este un fel de transfer nominal al averilor de la creditor la debitor, având în vedere faptul că valoarea bunurilor deţinute este mai mică decât valoarea datoriei. În ultimul timp, în Statele Unite este tot mai greu de declarat falimentul personal, întrucât legea (scrisă în beneficiul creditorilor) forţează datornicii să urmeze un plan de rambursare a datoriei, în care se solicită ca dintr-o parte a veniturilor viitoare să fie plătit creditorul. (8) Este din ce în ce mai greu să scapi de datorie, care a devenit un drept pe viaţă la munca debitorului, aflat acum în stadiul de iobăgie. Spre deosebire de Seisachtheia şi Jubileul evreilor, transferul bunurilor în faliment se face către creditor, care va controla atât capitalul financiar, cât şi pe cel fizic. Fostul datornic nu are altă şansă decât să se reîmpovăreze cu o nouă datorie. Falimentele nu sunt decât nişte simple sughiţuri în tot acest proces de concentrare a averilor.

Mai extremă este respingerea datoriei şi refuzul de a plăti datoria şi de a înmâna creditorului garanţia. Creditorul poate în acest caz să invoce legea pentru a se confisca bunurile datornicului. Numai atunci când sistemul legal şi legitimitatea statului se vor dezintegra va fi posibilă repudierea datoriilor. (9) Aceasta duce la concluzia că banii şi proprietăţile nu sunt altceva decât convenţii sociale. Dacă lăsăm deoparte toate simbolurile convenţiilor sociale, vom putea concluziona că Warren Buffett** nu este mai

* În ediţia citată a Bibliei, se adaugă următorul comentariu la primul verset: „Legea pentru iertarea datoriilor şi eliberarea sclavilor urmează ritmul anului sabatic pentru odihna pământului, stabilit în Ieşirea 23, 10-11". La această din urmă trimitere, se află următoarea poruncă, cu încărcătură deopotrivă religioasă, socială şi ecologică: „Şase ani să-ţi semeni ţarina şi să-i aduni roadele, iar în al şaptelea an îi vei da odihnă, lăsând-o nelucrată; din ceea ce a rămas se vor hrăni săracii neamului tău şi vor mânca fiarele câmpului. Tot aşa vei face cu via ta şi cu măslinii tăi". – TEI

** cel mai bogat om din lume în anul 2008 – TEI

bogat decât mine, doar pentru că trăieşte într-o casă mai mare. Ca să generalizăm, casa este a lui datorită unui document şi chiar şi acest fapt este o convenţie.

La momentul prezent, repudierea datoriilor nu este posibilă pentru cetăţeanul de rând. În cazul naţiunilor suverane, aceasta este o cu totul altă poveste. În teorie, ţările cu o economie şi resurse deficitare pot să solicite imposibilitatea de plată a datoriei. Totuşi, acest lucru nu se petrece prea des în practică. Conducătorii, fie ei democraţi sau de alt fel, se alinieză, de obicei, la *establishment*-ul financiar global şi primesc recompense bogate datorită acestui lucru. Dacă se opun, vor întâmpina tot felul de piedici. Presa se întoarce împotriva lor, la fel şi pieţele de desfacere, iar ei sunt declaraţi ca fiind „iresponsabili", „stângişti" şi „nedemocratici", opoziţia va primi suport din partea puterilor globale, se pot trezi că ajung ţinta unei lovituri de stat sau a unei invazii. Aceasta s-a întâmplat în Haiti, când Aristide a rezistat politicilor neoliberale şi a fost detronat printr-o lovitură de stat, în 1991 şi din nou, în 2004; acelaşi lucru s-a întâmplat şi în Honduras, în 2009; s-a petrecut în întreaga lume, de sute şi sute de ori. (A eşuat în Cuba şi, mai recent, în Venezuela, care a scăpat deocamdată de invazie). Mai aproape de zilele noastre, în octombrie 2010, o lovitură de stat a eşuat în Ecuador, care a refuzat să plătească 3,9 miliarde de dolari în 2008, datorie care a fost restructurată la 35 cenţi pentru un dolar. Acesta este destinul ţărilor care rezistă regimului de datorie.

Fostul economist, John Perkins, descrie strategia de bază în „Confesiunile unui asasin economic":* în primul rând, se mituiesc conducătorii, apoi sunt ameninţaţi, apoi apare o lovitură de stat şi, dacă niciuna dintre variantele de mai sus nu funcţionează, o invazie. Scopul este de a constrânge ţara să accepte plata datoriilor eşalonat – să intre în datorie şi să nu mai iasă din datorii vreodată. Fie că este vorba de indivizi sau de naţiuni, datoriile încep cu un mega-proiect, un aeroport sau o infrastructură, sau un zgârie-nori, o renovare a casei sau educaţie universitară – care promite mari recompense viitoare, dar care, de fapt, lasă puterea în mânile străinilor şi grăbete căderea în capcană. În vremurile de demult, puterea militară şi tributul impus erau instrumentele unui imperiu, astăzi este datoria. Datoria forţează naţiunile şi indivizii să-şi îndrepte productivitatea către bani. Oamenii îşi distrug visurile, luându-şi joburi pentru a-şi plăti datoriile. Naţiunile transformă agricultura de subzistenţă şi autosuficienţa locală, care nu generează venituri în străinătate, în exporturi de grâne şi în fabrici cu condiţii grele de muncă. (10) Haiti este datornică încă din anul 1825, când a fost forţată de către Franţa să compenseze pierderea proprietăţilor (adică sclavilor), în urma revoltei scavilor din 1804. Când va reuşi să plătească datoria? Niciodată. (11) Când va reuşi vreuna dintre ţările din lumea a treia să-şi plătească datoriile şi să redirecţioneze productivitatea către propriii locuitori? Niciodată. Când veţi reuşi, vreunul dintre voi, să vă plătiţi taxele de facultate, cardurile de credit, ipotecile? Niciodată.

Fie că vorbim despre oameni sau despre naţiuni suverane, vremurile în care datoria se poate repudia sunt mai aproape decât credem. Legitimitatea creditorilor devine tot mai

* Apărută în românește la editura Litera, 2010 – TEI

fragilă şi este suficient ca un număr de persoane să repudieze datoriile şi restul îi vor urma. Există chiar şi o formă legală prin care aceasta poate fi făcută: principiul dobânzii frauduloase, care stipulează faptul că dobânzile solicitate în mod fraudulos sunt invalide. Naţiunile pot repudia datoriile făcute de dictatori care au colaborat cu creditorii, pentru a se îmbogăţi şi au impus megaproiectele inutile, finanţate de aceştia. Oamenii pot să depună plângeri atunci când ipotecile le-au fost impuse prin practici înşelătoare. Probabil va veni timpul când ne vom scutura de toate aceste poveri.

Inflația

Ultima modalitate de redistribuire a veniturilor o reprezintă inflaţia. Inflaţia reprezintă, la suprafaţă, o formă camuflată de anulare a datoriilor, pentru că se permite plata datoriilor într-o monedă care are o valoare mai scăzută decât a avut-o la începutul împrumutului. Este o forţă de egalizare, reducând atât valoarea banilor, cât şi a datoriilor, în timp. Totuşi, lucrurile nu sunt atât de simple precum par la o primă vedere. În primul rând, pentru că inflaţia este însoţită, de obicei, de creşterea ratei dobânzii, din două motive: în primul rând, pentru că autorităţile financiare cresc impozitele pentru „a combate inflaţia“ şi pentru că potenţialii creditori preferă să investească în bunuri neafectate de inflaţie, decât să împrumute banii cu o dobândă mai scăzută decât rata inflaţiei. (12)

Economia standard spune că inflaţia este rezultatul creşterii cantităţii de bani care nu au acoperire în bunuri şi servicii pe piaţă. Bine, dar atunci cum să creşti cantitatea de bani? În anii 2008 şi 2009, Rezerva Federală a tăiat ratele dobânzilor aproape la zero şi a crescut baza monetară fără să cauzeze o inflaţie prea mare. Aceasta pentru că băncile nu doreau să crească împrumuturile, care trimiteau banii în mâinile oamenilor şi ale companiilor care urmau să-i cheltuiască. În schimb, toată cantitatea de bani noi a rămas ca rezervă în exces, în bănci sau pe pieţele de capital; de aici, şi creşterea preţurilor din martie până în august 2009. (13)

Având în vedere lipsa debitorilor de încredere şi a creşterii economice, nu este de mirare faptul că reducerea dobânzilor nu a dus la înmulţirea împrumuturilor. Chiar dacă Rezerva Federală ar cumpăra fiecare bon de tezaur de pe piaţă, mărind de zeci de ori baza monetară, inflaţia nu este absolut necesar să apară. Pentru a se produce inflaţie, banii trebuie să fie în mâna oamenilor care să-i poată cheltui. Sunt bani, dar nu are cine să-i cheltuie? Este banul un avar care îngroapă averea şi uită de banii tezaurizaţi? (14) Intuiţia noastră newtonian-carteziană vede banii ca pe un lucru; dar ei, de fapt, sunt o relaţie. Când sunt concentraţi în mâinile a puţini oameni, devenim mai puţin relaţionaţi, mai puţin legaţi de lucrurile care ne susţin şi ne îmbogăţesc viaţa.

Împrumuturile Rezervei Federale au pus banii în mâinile băncilor, unde au şi rămas. În vremuri de recesiune economică, pentru ca banii să ajungă în mâinile celor care pot să-i cheltuie, este necesar să se evite acest proces privat de creare a banilor, care funcţionează pe acest principiu: „Vei avea acces la bani numai dacă vei produce şi mai mulţi bani“. Principala modalitate de a face acest lucru este prin stimulente fiscale – adică prin

cheltuieli guvernamentale. Aceste cheluieli este posibil să atragă inflaţia. De ce este inflaţia rea? Nimeni nu doreşte să vadă cum cresc preţurile, dar dacă veniturile cresc în acelaşi ritm, ce este rău în asta? Creşterea inflaţiei îi afectează numai pe cei care şi-au făcut economii; pe cei care au datorii, inflaţia îi avantajează. Lucrul de care se tem oamenii obişnuiţi este creşterea preţurilor care nu este însoţită de creşterea veniturilor. Dacă atât preţurile, cât şi veniturile cresc, inflaţia devine numai o taxă pe banii care nu sunt folosiţi, redistribuind averile, luând de la bogaţi şi contracarând efectele dobânzii. (15) Vom reveni mai încolo la aspectele benefice ale inflaţiei, atunci când avem în vedere sistemul monetar bazat pe dobânda negativă.

Teoria standard menţionează faptul că guvernul poate sprijini cheltuielile inflaţioniste fie prin aplicarea taxelor, fie prin cheltuieli producătoare de deficit. De ce să fie taxa pe cheltuieli inflaţionistă? Până la urmă, se iau bani de la anumite persoane şi se dau altora. Este inflaţionistă numai dacă se ia de la cei bogaţi şi se dă săracilor – celor care îi vor cheltui rapid. În acelaşi mod, cheltuielile de deficit sunt inflaţioniste dacă banii vor ajunge la cei care îi vor cheltui şi nu, de exemplu, la marile bănci. În ambele cazuri, inflaţia este mai mult o consecinţă sau un simptom al redistribuirii veniturilor, decât o modalitate de a o obţine. (16)

Astfel, inflaţia nu poate fi privită separat de formele mai rudimentare ale redistribuirii averilor. Nu este întâmplător faptul că susţinătorii teoriilor conservatoare, în mod tradiţional apărători ai bogaţilor, sunt cei mai aprigi „ulii ai deficitului“. Ei se opun cheltuielilor cauzatoare de deficit, care aduc banii în mâinile celor care îi cheltuie, nu a celor care îi deţin. Dacă acest lucru eşuează, de îndată ce au avut loc cheltuielile cauzatoare de deficit, ei încep să susţină reducerea cheltuielilor, creşterea ratei dobânzilor şi rambursarea datoriilor publice, ceea ce înseamnă exact inversul redistribuirii averilor. Invocând pericolul inflaţiei, ei argumentează chiar dacă nu se constată niciun semn că ar exista inflaţie.

În principiu, orice guvern cu monedă suverană poate crea sume nelimitate de bani, fără să fie nevoie să aplice taxe, prin simpla lor tipărire sau forţând banca centrală să cumpere titluri cu dobândă zero. Da, aceasta va genera inflaţie, veniturile şi preţurile vor creşte, iar valoarea relativă a averii acumulate se va reduce. Faptul că guvernele utilizează, în schimb, mecanismul titlurilor cu dobândă pentru a crea bani este un indiciu al naturii sistemului monetar. Aici, chiar în inima guvernului cu puteri suverane, se plăteşte un tribut către cei care deţin bani.

De ce să plătească guvernele dobândă bogaţilor pentru privilegiul suveran de a produce bani? Încă din vremurile antice, dreptul de a bate monedă era considerat o funcţie sacră şi politică, care stabilea o poziţie de putere socială. Este clar unde s-a concentrat puterea în ziua de azi. „Permite-mi să produc şi să controlez banii unei naţiuni şi nu mă interesează cine face legile“, spunea Meyer Rothschild. În zilele noastre, banii servesc bogăţiilor private. Acesta este principiul fundamental al cămătăriei. Şi, totuşi, vremea cămătăriei se apropie de sfârşit; banii vor servi unui alt stăpân.

Mai mult pentru tine înseamnă mai puțin pentru mine

Cauzele sistemice ale lăcomiei, competivităţii şi anxietăţii, atât de întâlnite în prezent, sunt contrare învăţăturilor New Age cu care mă întâlnesc la tot pasul: „banii sunt o formă de energie“ sau „oricine poate să aibă abundenţă, dacă adoptă o atitudine conformă abundenţei“. Atunci când predicatorii curentului New Age ne sfătuiesc „să renunţăm la vechile şi îngustele credinţe cu privire la bani“, „să renunţăm la mentalitatea lipsurilor“, „să ne deschidem către abundenţă“, sau să devenim bogaţi, adoptând gândirea pozitivă, ei ignoră un aspect important. Ideile lor provin dintr-o sursă validă: înţelegerea faptului că lipsurile din lumea aceasta sunt rezultatul credinţelor noastre colective şi nu sunt realitatea profundă; totuşi, ele sunt complet discordante faţă de sistemul monetar de azi.

Iată un exemplu, elocvent pentru acest mod de a gândi, din cartea *The Soul of Money* de Lynn Twist:

„*Banii nu sunt buni sau răi în sine, nu putem spune că au putere sau că nu au putere. În propria noastră interpretare a banilor, în interacțiunea noastră cu ei, aici este locul unde găsim oportunități reale de descoperire de sine și transformare personală*“. (17)

Lynn Twist este o filantroapă vizionară, care a inspirat mulţi oameni să găsească o bună întrebuinţare a banilor. Dar vă puteţi imagina ce înseamnă aceste vorbe pentru cineva care este desconsiderat pentru că doreşte să aibă bani? Acum câţiva ani, când eram falit, ştiu că eram deranjat de prietenii cu preocupări spirituale, bine intenţionaţi, care îmi spuneau că problema mea era faptul că aveam o „atitudine de sărăcie“. Atunci când economiile unor ţări întregi, precum Letonia sau Grecia, intră în colaps, iar milioane de oameni ajung la faliment, putem să dăm vina numai pe atitudinea lor? Cum rămâne cu copiii sărmani şi înfometaţi – şi ei au o atitudine de sărăcie?

Mai departe, Twist descrie în carte atitudinea distructivă a sărăciei, cu următorul exemplu:

„Este asemenea jocului cu scaunele, în care există întotdeauna un loc mai puțin decât numărul de jucători. Atenția ta este concentrată pe a nu pierde și a rămâne, la final, singurul fără loc“. (18)

Dar aşa cum l-am descris anterior, sistemul monetar este un joc al scaunelor muzicale, o scamatorie nebună în care unii sunt lăsaţi pe dinafară. La un nivel mai profund, Twist are dreptate susţinând că sistemul monetar este un rezultat al atitudinii noastre cu privire la sărăcie – o atitudine care se bazează pe un ceva şi mai profund – miturile fundamentale şi credinţele civilizaţiei noastre, pe care eu le numesc Povestea Omului şi Povestea Lumii. Dar noi nu ne putem schimba, pur şi simplu, perspectiva asupra banilor; trebuie să schimbăm şi sistemul banilor care, până la urmă, este rezultatul atitudinilor noastre referitoare la ei. În concluzie, lucrul cu firea noastră trebuie însoţit de lucrul cu lumea. Fiecare îl reflectă pe celălalt; fiecare dintre ele este un mijloc pentru celălalt. Atunci când ne transformăm noi înşine, valorile şi acţiunile noastre se schimbă şi ele. Atunci când lucrăm în lume, aspecte interne ies la suprafaţă şi ne provoacă să le facem faţă, sau să le considerăm lipsite de importanţă. Din această cauză, simţim că există o

dimensiune spirituală pentru criza planetară, care solicită ceea ce Andrew Harvey numeşte „activism sacru“.

Sistemul monetar din prezent este rezultatul mentalităţii noastre cu privire la sărăcie, care domină de secole întregi societatea noastră. Atunci când această mentalitate se schimbă, sistemul monetar se va transforma şi el, aducându-ne la un alt nivel de conştienţă. În sistemul monetar actual, este imposibil din punct de vedere matematic ca mai mult de o minoritate să trăiască în abundenţă, pentru că sistemul de creare a banilor menţine o sărăcie sistematică. Prosperitatea unuia înseamnă sărăcia altuia.

Unul din pricipiile „programării prosperităţii“ este de a lăsa la o parte vina că tu poţi să fii bogat numai dacă altul sărăceşte şi faptul că mai mult pentru mine înseamnă mai puţin pentru tine. Problema este că, în actualul sistem, acest lucru este adevărat! Mai mult pentru mine înseamnă mai puţin pentru tine. Domeniul bunurilor cu valoare monetară creşte în defavoarea naturii, culturii, sănătăţii şi spiritului. Vina pe care o simţim cu privire la bani este oarecum justificată. Cu siguranţă, putem crea lucruri frumoase, organizaţii merituoase şi cauze nobile cu ajutorul banilor, dar dacă dorim să câştigăm bani cu aceste scopuri în minte, de la un anumit nivel, ce luăm pe mere, dăm pe pere.

Vă rog să mă credeţi că nu doresc să vă împiedic de la deschiderea în faţa abundenţei. Dimpotrivă – pentru că atunci când îndeajuns de mulţi oameni vor face acest lucru, sistemul monetar se va schimba pentru a se conforma noilor perspective. Astăzi, sistemul monetar se bazează pe Separare. Este atât un efect, cât şi o cauză a percepţiei noastre, faptul că nu suntem subiecţii izolaţi şi individuali într-un univers care este văzut ca fiind Celălalt. Deschiderea către abundenţă se poate face numai atunci când renunţăm la această identitate şi ne întoarcem la bogăţia noastră adevărată, fiind conectati cu ea. Această nouă identitate nu are nimic în comun cu cămătăria.

Iată un exemplu extrem care ilustrează eşecul „programării prosperităţii“ şi, indirect, al sistemului monetar actual. Cu câţiva ani în urmă, o femeie mi-a făcut legătura cu o organizaţie foarte specială în care intrase şi ea. Organizaţia se numea „Să dăruim!“. Principiul de bază pe care funcţionează este că primul pas presupune să oferi 10.000 de dolari, ca „dar“, persoanei care te invită. Apoi, trebuie să găseşti patru persoane care să-ţi „dăruiască“ 10.000 de dolari, iar aceste patru persoane trebuie să găsească, la rândul lor, câte alte patru persoane care să le dăruiască 10.000 de dolari. La final, fiecare rămâne cu suma de 30.000 de dolari. Ei spun că acest lucru este manifestarea abundenţei universale. Tot ce este necesar este atitudinea corectă de a cheltui. Nu mai trebuie să vă spun că am profitat imediat de această oportunitate. Glumesc! Am întrebat-o, în schimb, pe doamnă: „Dar, în acest mod, nu luaţi pur şi simplu bani de la prietenii Dvs.?“

- Nu, mi-a răspuns ea, pentru că şi ei vor avea 30.000 de dolari la final, atâta timp cât cred în principiul de a dărui.

- Dar vor face acest lucru cu banii prietenilor lor! În cele din urmă, nu vor mai rămâne suficiente persoane care să poată intra în acest sistem, iar ultimii intraţi vor pierde 10.000 de dolari. De fapt, luaţi banii de la ei, îi furaţi şi vă folosiţi de cuvinte precum „dar“.

Surprinzător, nu am mai auzit niciodată de acea doamnă. Indignarea şi refuzul său reflectă indignarea şi refuzul beneficiarilor sistemului monetar per ansamblu, care funcţionează pe aceeaşi structură ca a sistemului piramidal prezentat de ea. Pentru a putea înţelege mai bine, imaginaţi-vă că fiecare 10.000 de dolari taxă de intrare în sistem au fost creaţi precum o datorie cu dobândă (ceea ce şi este, în fond). Trebuie să aduci mai multe persoane care să te urmeze, sau îţi vei pierde proprietatea. Singura modalitate ca noii veniţi să nu piardă este ca aceştia să fie capabili să aducă şi mai multe persoane în această economie – prin colonizare... ăăă, pardon, adică prin „deschiderea de noi pieţe către comerţ" – şi prin creştere economică: prin transformarea relaţiilor, culturii, naturii etc. în bani. Acest lucru amână inevitabilul, iar inevitabilul, o intensă polarizare a averilor – îşi scoate la suprafaţă capul hidos de îndată ce creşterea economică încetineşte. Persoanele care au rămas să ţină ultimele punga datoriei, nu au nicio posibilitate să plătească datoria: nu mai au de la cine să ia bani şi nu mai au nimic de convertit în bani. Acest fapt este, după cum vom vedea mai departe, rădăcina crizei economice, sociale şi ecologice cu care se confruntă civilizaţia noastră.

Note:

(1) Am lăsat întenţionat deoparte problemele cererii rezervei marginale, capitalului necesar, ş.a., care limitează abilitatea băncii de a mări împrumuturile, pentru că acestea nu sunt relevante în mod direct pentru discuţia din acest capitol.

(2) De fapt, în unele state americane, se încearcă o reîntoarcere la închisoarea pentru datornici. Vezi Marta White: „America's New Debtor Prison", *Daily Finance* din 15 iulie 2010

(3) Chiar şi după ce este evident că aceste bunuri bazate pe datorii sunt nefolositoare, iar datoriile nu vor fi plătite, autorităţile încearcă să ascundă acest lucru şi să le menţină la valoarea aparentă.

(4) De fapt, dobânda nu constă în „componentele" sale – aceasta este o ficţiune analitică – dar putem presupune că, de fapt, constă în ele. Majoritatea autorităţilor din domeniu arată doar trei componente din cinci. Nu vă voi oferi definiţii aici, puteţi să le căutaţi Dvs. – cu excepţia celei mai relevante, prima de risc zero. Aceasta echivalează cu rata pe termen scurt a bonului de tezaur cu garanţie guvernamentală, care are risc zero şi lichiditate totală. Unii pot susţine că există risc şi aici, dar dacă lucrurile degenerează până la punctul în care guvernul Statelor Unite să nu mai fie capabil să tipărească noi bani, atunci niciun tip garanţie nu va fi sigur.

(5) Noua modalitate prin care dobânda se menţine deasupra ratei de creştere este prin noua putere pe care o deţine Rezerva Federală – aceea de a oferi dobândă pentru rezervele băncilor. În prezent, este în jur de zero, dar planurile Rezervelor Federale sunt de a creşte aceste rate atunci când economia va începe să crească (vezi, de exemplu – Keiser şi McAndrews – „*Why Are Banks Holding So Many Excess Reserves?*"). Aceasta pentru a se asigura că fiecare nouă avere, creată prin creştere economică, se va adăuga

băncilor şi deţinătorilor de acţiuni, care beneficiază de lichidităţile oferite de Rezervele Federale.

(6) Situaţia s-a înrăutăţit în ultimul timp, deoarece categoria investiţiilor cu risc zero s-a extins până la a include tot felul de mizerii pe care guvernul s-a hotărât să le susţină. Asigurând solvenţa instituţiilor financiare care riscă şi lichiditatea ofertei lor financiare, guvernul a crescut, efectiv, recompensele cu risc zero de a deţine bani şi a accelerat concentrarea averilor. Ca urmare, rata fondurilor din Rezervele Federale, sau a bonurilor de tezaur, nu mai sunt referinţa dobânzilor fără risc. Conceptul hazardului moral care a apărut în contextul „e prea mare ca să falimenteze" al instituţiilor financiare nu are numai un aspect moral. Atunci când investiţiile riscante, cu dobânzi ridicate, nu mai sunt de fapt riscante, cei care au bani ca să facă astfel de investiţii îşi vor creşte averea mult mai rapid (şi pe spatele) tuturor celorlalţi. Hazardul moral este, de fapt, o concentrare extremă a averilor.

(7) Argumentul conservatorilor că a pune averea în mâinile celor bogaţi va duce la creşterea investiţiilor, la creşterea numărului de locuri de muncă şi la prosperitate pentru toţi este posibil numai dacă rata de creştere a capitalului investit este mai mare decât rata dobânzii cu risc zero a investiţiilor financiare. Astfel, concentrarea averilor în absenţa redistribuirii este rară şi devine tot mai rară, cu cât ne apropiem de limitele creşterii.

(8) Mai mult, anumite tipuri de datorii, cum ar fi împrumuturile studenţeti şi taxa pe datorii, nu pot fi eliminate prin faliment.

(9) Există semne ale unor astfel de dezvăluiri în documentaţiile cu privire la ipoteci, din anul 2010, în Statele Unite. Aici, multitudinea de acorduri care constituie o ipotecă a fost pusă sub semnul întrebării. Ipotecile au fost împărţite în atâtea părţi, încât este greu de dovedit cui aparţine, de fapt, proprietatea. Multitudinea de contracte, legi, regulamente şi documentaţii a început să se dărâme sub greutatea complexităţii sale.

(10) Nu este întâmplător faptul că politicile Băncii Mondiale permit împrumuturi pentru agricultură numai pentru producţia de cereale destinată exportului. Recoltele care sunt consumate local nu generează schimb extern cu care să se poată plăti împrumutul.

(11) De la momentul scrierii acestui capitol, datoria externă a statului Haiti a fost anulată prin empatie faţă de cutremurul devastator*. În prezent, ţara are bunuri şi venituri – care pot fi garanţii pentru datorii viitoare.

(12) În plus, multe împrumuturi din prezent au rate ale dobânzilor variabile, adesea indexate cu rata inflaţiei (există acum şi indici ai inflaţiei pe bonurile de tezaur).

(13) În plus, multe împrumuturi din prezent au rate ale dobânzilor variabile, adesea indexate cu rata inflaţiei (există acum şi indici ai inflaţiei pe bonurile de tezaur).

(14) Economiştii au încercat să facă faţă acestor întrebări prin concepte precum „viteza banilor". Dar, aşa cum este descris în anexă, la o analiză mai atentă, deosebirea dintre aprovizionarea cu bani şi viteza banilor cade.

* Este vorba de cutremurul de 7.0 pe scara Richter, din 12 ianuarie 2010 – TEI

(15) Mai sunt şi alte efecte negative ale inflaţiei, precum „costul meniului“ (din necesitatea de a modifica permanent preţurile), dificultăţi survenite în contabilitate şi altele. În cazul unei inflaţii foarte mari – depăşind costul bunurilor – se poate să apară tezaurizarea. Aceste considerente joacă un rol important în viziunea asupra sistemului monetar bazat pe dobândă negativă.

(16) Singurul tip de inflaţie care nu este rezultatul redistribuirii averilor apare în urma lipsurilor bunurilor cauzate de război sau embargo. În aceste condiţii, care uneori duc la hiperinflaţie, nu există un efect egalizator, pentru că bogaţii, pur şi simplu, tezaurizează bunurile neinfluenţate de inflaţie.

(17) Lynn Twist, *The Soul of Money: Reclaiming the Wealth of Our Inner Resources,* 2006, p.19.

(18) *Ibid.* p. 49

CAPITOLUL 7
CRIZA CIVILIZAȚIEI

„Avem case mai mari, dar familii mai mici;
mai mult confort, dar mai puţin timp.
Avem mai multe diplome, dar mai puţin bun-simţ;
mai multe cunoştinţe, dar mai puţină judecată;
mai mulţi experţi, dar mai multe probleme;
mai multe medicamente, dar mai puţină sănătate.
Am fost până pe lună şi înapoi,
dar ne este greu să traversăm strada pentru a ne întâlni cu vecinul nostru.
Am construit mai multe computere să păstreze mai multe copii decât oricând,
Dar avem parte de mai puţină comunicare reală;
Avem mai multă cantitate, dar mai puţină calitate.
Sunt vremuri cu fast-food, dar cu digestie lentă;
Oameni înalţi, dar caractere josnice;
Profituri substanţiale, dar relaţii superficiale.
Este vremea în care, pe fereastră, se văd multe,
Dar înăuntru nu este nimic“. – Autor necunoscut

Criza financiară, cu care ne confruntăm astăzi, apare din faptul că aproape nu mai există capital social, cultural, natural şi spiritual care să nu fi fost convertit în bani. Secolele de creare aproape continuă a banilor ne-au lăsat atât de săraci, încât nu mai avem nimic de vândut. Pădurile noastre sunt distruse iremediabil, solul este erodat şi înghiţit de mări, pescăriile sunt golite de peşte, iar capacitatea pământului de a recicla deşeurile noastre este depăşită. Bogăţia noastră culturală de cântece şi poveşti, de imagini şi simboluri, a fost prădată şi adjudecată prin copyright. Orice frază inteligentă la care vă gândiţi este, deja, un slogan înregistrat. Propriile noastre abilităţi şi relaţii umane au fost luate de la noi şi apoi ne-au fost vândute înapoi, astfel că acum suntem dependenţi de străini – şi, aşadar, de bani – pentru lucruri pentru care extrem de puţini oameni au plătit până recent: hrană, adăpost, îmbrăcăminte, divertisment, îngrijirea copiilor, bucătărie. Viaţa însăşi a devenit un articol de consum.

Astăzi, vindem şi ultimele vestigii ale înzestrării noastre divine: sănătatea, biosfera şi genomul, chiar şi propriile noastre minţi. Dictonul lui Pitagora: „Toate lucrurile sunt număr“ aproape că a devenit adevărat: lumea a fost convertită în bani. Acesta este procesul care atinge punctul culminant în epoca noastră. Este aproape complet, în special în America şi în lumea „dezvoltată“. În ţările „în curs de dezvoltare“ (notaţi modul în care aceşti termeni se referă la propriul nostru sistem economic ca la o destinaţie pentru celelalte societăţi) încă mai rămân oameni care trăiesc în mod substanţial în culturile darului, în care bunăstarea naturală şi socială nu fac încă obiectul proprietăţii. Globalizarea este procesul răpirii acestor bunuri, pentru a alimenta nevoia existenţială, de nesăturat, a maşinăriei banilor. Totuşi, această devastare a altor ţinuturi ajunge şi ea la o limită, atât pentru că nu mai este aproape nimic de luat, cât şi din cauza apariţiilor unor insule de rezistenţă efectivă.

Rezultatul este că alimentarea cu bani – şi volumul corespunzător al datoriilor – a întrecut, în ultimele decade, producţia de bunuri şi servicii pe care o promite. Este foarte strâns legată de problema supracapacităţii din economia clasică. Pentru a amâna criza de capital despre care vorbeşte Marx – un cerc vicios de prăbuşire a profiturilor şi salariilor, de scădere a consumului şi o supraproducţie în industriile mari – în viitor, trebuie să dezvoltăm, în mod constant, industrii şi pieţe cu profit mare. Continuarea capitalismului pe care îl ştim depinde de o aprovizionare infinită a acestor noi industrii care, în mod esenţial, trebuie să convertească un număr infinit de resurse de capital social, natural, cultural şi spiritual în bani. Problema este că aceste resurse sunt finite şi, pe măsură ce se apropie de epuizare, cu atât mai dureroasă devine extragerea lor. Aşadar, alături de criza financiară, avem parte şi de o criză ecologică, şi de o criză de sănătate. Acestea sunt foarte strâns legate între ele. Nu putem converti mai mult din pamânt în bani, sau mai multă sănătate în bani, deoarece însăşi baza vieţii este ameninţată.

Un mit chinezesc antic ne ajută să realizăm ceea ce se întâmplă. Se spune că, odinioară, era un monstru numit tao tie, care era stăpânit de o foame nestăvilită. Mânca fiecare creatură pe care o găsea, chiar şi pământ şi tot îi era foame. Şi, în cele din urmă, s-a îndreptat către propriul său corp, mâncându-şi mâinile, picioarele şi restul, rămânându-i în final doar capul.

Un cap nu poate trăi fără propriul corp. Confruntându-se cu epuizarea bunurilor obşteşti, nemonetizate, pe care le consumă, capitalul financiar a ajuns să îşi devoreze propriul trup: economia industrială căreia trebuia să-i servească. Dacă venitul din producerea de bunuri şi servicii este insuficient pentru a acoperi datoriile, atunci creditorii vor urmări bunurile în schimb. Acest lucru s-a întâmplat atât în economia americană, cât şi la nivel global. Ipotecile, de exemplu, au fost iniţial o cale către deţinerea unei locuinţe în mod liber şi transparent, începând de la dividende de 20%. În ziua de astăzi, puţini mai visează să îşi plătească într-o zi ipoteca, ci doar să o refinanţeze la nesfârşit, închiriindu-şi, de fapt, casa de la bancă. La nivel global, ţările din lumea a treia se găsesc într-o situaţie similară, fiind forţate să îşi vândă bunurile naţionale şi să îşi pună serviciile sociale sub programele de austeritate ale FMI. Exact cum probabil simţiţi, întreaga muncă de

producţie este în serviciul rambursării datoriei, deci întreaga economie este direcţionată către producerea de bunuri de bază, pentru a rambursa datoria străină.

Măsurile de austeritate ale FMI sunt exact cele ale unui plan de plată a datoriei impus în mod legal. Ei spun: „Va trebui să trăiţi cu mai puţin, să munciţi mai mult şi să alocaţi o proporţie mai mare din venitul vostru către plata datoriei. Îmi veţi da tot ceea ce deţineţi şi vă veţi direcţiona toate câştigurile viitoare către mine!“. Pensiile lucrătorilor, salariile profesorilor, mineralele, petrolul – toate vor fi direcţionate către datoria de serviciu. Formele de sclavie s-au schimbat de-a lungul anilor, dar nu şi directiva esenţială. Ironia este că, pe termen lung, măsurile de austeritate nu sunt benefice nici măcar pentru creditori. Aceştia reuşesc să sufoce creşterea economică prin reducerea consumului, cererii şi a oportunităţilor de investiţii în afaceri. Locurile de muncă se evaporă, preţurile de bază se prăbuşesc, iar naţiunile şi persoanele datoare sunt, mai puţin ca oricând, capabile să îşi facă plăţile.

Incapabile să gândească mai mult decât pe termen scurt, interesele băneşti iubesc austeritatea, deoarece datornicul spune: „Vom aloca o mai mare parte din munca şi resursele noastre către acoperirea datoriei“. Aceasta permite datoriilor neacoperite să fie acoperite într-un timp puţin mai îndelungat. Acest lucru se întâmplă în Europa, în momentul în care scriu aceste rânduri (2010), unde guvernele taie pensiile şi sunt de acord să privatizeze serviciile sociale, astfel încât să poată asigura deţinătorii de obligaţiuni că vor fi plătiţi. Zgomotul austerităţilor se aude şi în America, sub forma alarmelor despre deficitul federal. Plecând de la logica pieţelor obligaţiunilor şi a deficitelor bugetare, cazul unei responsabilităţi fiscale mai mari este inatacabil. Din afara acestei logici, este absurd: vom fi noi forţaţi de simple numere, de simpla interpretare a unor biţi din calculatoare, să deteriorăm nivelul de trai al celor mulţi în beneficiul păstrării averilor celor puţini?

În cele din urmă, debitorii rămân fără venituri disponibile şi fără bunuri care pot fi sechestrate. Prăbuşirea care are loc în zilele noastre trebuia să se întâmple, de fapt, cu mulţi ani în urmă, dacă diferite bunuri false, sau umflate, nu ar fi fost create pentru a face lucrurile să mai dureze puţin, pentru ca tao tie să se mănânce pe sine, acoperind datoriile cu mai multe datorii. Eforturile de susţinere a acestui edificiu nu pot funcţiona, deoarece el trebuie să continue să crească – toate acele datorii au dobândă. Totuşi, autorităţile continuă să încerce. Atunci când auziţi expresia „salvarea sistemului financiar“, traduceţi-o în mintea Dvs. cu „menţinerea datoriilor pe linia de plutire“. Ei încearcă să găsească o modalitate pentru ca Dvs. (şi, de asemenea, şi ţările debitoare) să continuaţi să plătiţi şi pentru ca datoria să continue să crească. O piramidă a datoriilor nu poate creşte la nesfârşit, deoarece în final, după ce dispar toate bunurile debitorilor, precum şi toate veniturile lor disponibile pentru plata datoriilor, creditorii nu au altă variantă decât să le împrumute debitorilor banii pentru a-şi face plăţile. Curând, soldul neachitat este atât de mare, încât trebuie să împrumute bani chiar şi pentru plata dobânzii, ceea ce înseamnă că banii nu mai circulă şi nici nu mai pot circula de la debitor la creditor. Acesta este stadiul final, de obicei scurt, deşi este prelungit, în zilele noastre, de „vrăjitoria“ financiară de pe Wall Street. Împrumuturile şi alte derivate construite pe ele încep să îşi piardă valoarea şi urmează deflaţia datoriei.

În primul rând, criza financiară imediată şi adâncirea crizei civilizaţiei sunt legate între ele în două modalităţi. Banii din debite cu dobândă constrâng creşterea economică, iar o criză a debitelor este un simptom care apare atunci când creşterea încetineşte.

Criza din prezent este etapa finală a ceea ce a început în anii 1930. Soluţii succesive pentru problema fundamentală a menţinerii ritmului banilor, care creşte odată cu rata dobânzii, s-au tot aplicat şi au fost epuizate. Prima soluţie eficientă a fost războiul, o stare care a fost permanentă începând din 1940. Din nefericire, sau poate din fericire, armele nucleare şi o schimbare a conştiinţei umane au limitat soluţia escaladării militare nesfârşite. Războiul dintre marile puteri nu mai este posibil. Alte soluţii – globalizarea, dezvoltarea unor noi bunuri şi servicii tehnologizate, care să înlocuiască funcţiile umane care nu au fost vreodată văzute ca bunuri, jaful tehnologizat, fără limite, al resurselor naturale şi, în fine, autocanibalismul financiar – toate au avut un parcurs similar. În cazul în care nu mai sunt resurse de bunăstare pe care nu le-am luat în considerare, precum şi noi grade de sărăcie, mizerie şi alienare în care să ne scufundăm, inevitabilul nu mai poate fi amânat prea mult.

Bula de credit, care este considerată sursa nenorocirilor noastre economice, nu a fost deloc o cauză a acestora, ci numai un simptom. Când bilanţurile investiţiilor de capital au început să scadă, la începuturile anilor 1970, capitalul a început o căutare disperată a altor modalităţi de a-şi menţine expansiunea. Când fiecare bulă s-a spart – produsele de bază la sfârşitul anilor 1970, investiţiile imobiliare de economii şi împrumut în anii 1980, capitalurile dotcom în anii 1990 şi derivatele financiare şi imobiliare în anii 2000 – capitalul a trecut imediat la următoarea, menţinând iluzia expansiunii economice. Dar economia reală stagnează. Nu există suficiente nevoi pentru a face faţă supracapacităţii de producţie, nu mai există suficient capital social şi natural pentru a fi convertit în bani.

Pentru a menţine creşterea exponenţială a banilor, fie volumul bunurilor şi serviciilor trebuie să poată ţine pasul cu aceasta, fie imperialismul şi războiul să se poată extinde pe o perioadă nedefinită. Toate acestea au ajuns la limită. Nu mai există ceva spre care să ne îndreptăm.

Astăzi, impasul din abilitatea noastră de a converti natura în bunuri şi relaţiile în servicii nu este temporar. Nu mai avem ce converti. Progresul tehnologic şi perfecţionarea metodelor industriale nu ne vor ajuta să obţinem mai mult peşte din oceane – peştii, în mare parte, au dispărut. Nu ne vor ajuta să sporim resursele de lemn – pădurile sunt deja la limita defrişării. Nu ne vor permite să extragem mai mult petrol – rezervele se termină. Nu putem extinde sectorul serviciilor – abia dacă mai există câteva lucruri pe care le putem face, unii pentru ceilalţi, pentru care să nu plătim deja. Nu mai există loc pentru creşterea economică aşa cum o ştiam; ceea ce înseamnă că nu mai există o modalitate de a transforma viaţa şi lumea în bani. Aşadar, chiar dacă urmăm cele mai radicale prescripţii politice de stânga, sperând într-o anulare a datoriilor şi într-o redistribuire a venitului pentru a demara o nouă creştere economică, nu putem decât să epuizăm ceea ce rămâne din moştenirea noastră divină din natură, cultură şi comunitate. În cel mai bun caz, stimulul economic va permite o expansiune modestă, de scurtă durată, din moment ce

funcţionalităţile care au fost demonetizate pe parcursul recesiunii sunt remonetizate. De exemplu, din cauza situaţiei economice, eu şi câţiva prieteni ne îngrijim fiecare de nevoile copilului celuilalt, în timp ce, în vremuri prospere, ne trimiteam copiii la grădiniţă. Reciprocitatea noastră reprezintă o oportunitate de creştere economică: ceea ce facem unul pentru celălalt poate fi transformat, în mod liber, în servicii monetizate. Dacă generalizăm pentru întreaga societate, aceasta este o oportunitate doar pentru a ajunge unde eram odată, în punctul în care aceeaşi criză va apărea din nou. „Reduce pentru a creşte", esenţa războiului şi a deflaţiei – acest principiu este eficient (dar, din ce în ce mai puţin) ca o acţiune de amânare, în timp ce se accesează alte surse de capital social şi natural, care nu au fost monetizate.

Problema actuală este, prin urmare, mult mai adâncă decât susţine astăzi înţelepciunea populară. Consideraţi acest exemplu tipic dintr-un ziar financiar:

„[Paul] Volcker are dreptate. Obligaţiunile de plată colaterale, garanţiile ipotecare colaterale şi alte complexităţi şi jucării generate de computer, nu au reprezentat soluţii pentru nevoile de bază ale economiei, ci pentru lăcomia nepotolită de pe Wall Street. Fără acestea, băncile nu ar fi avut altă variantă decât să continue să îşi dedice capitalul şi abilităţile îndeplinirii nevoilor reale pentru afaceri şi consumatori şi nu ar fi existat criză, cădere sau recesiune" (1)

Acest exemplu descrie numai nivelul cel mai superficial al unei probleme mai adânci, pentru care obligaţiunile de plată colaterale şi aşa mai departe sunt simple simptome. Problema mai adâncă a fost aceea că nu existau suficiente „nevoi reale" către care băncile să îşi poată direcţiona capitalul, deoarece numai acele nevoi care vor genera profit peste rata dobânzii, vor constitui oportunităţi de împrumut valide. Într-o economie măcinată de supraproducţie, asemenea oportunităţi sunt rare. Astfel, industria financiară s-a jucat cu cifrele, mai degrabă. Obligaţiunile de plată colaterale şi celelalte au constituit un simptom, nu o cauză, a crizei financiare care a generat imposibilitatea creşterii economice, ţinând pasul cu dobânda.

Mai mulţi comentatori au observat că schema Ponzi a lui Bernard Madoff nu era prea diferită de piramida de elemente garantate ipotecar şi alte instrumente din industria financiară, care au format, ele însele, o bulă care, la fel ca cea a lui Madoff, nu se putea susţine pe sine decât printr-un aflux neîncetat, exponenţial chiar, de bani noi. Astfel, acesta este un simbol al vremurilor noastre – şi chiar mai mult decât bănuieşte lumea. Nu numai economia de tip cazinou de pe Wall Street este o schemă piramidală nesustenabilă. Sistemul economic în general, aşa cum este bazat pe eterna conversie în bani a unor bunuri comune finite, este de asemenea nesustenabil. Este ca un rug care trebuie să ardă tot mai mult şi mai mult, până la epuizarea întregului combustibil disponibil. Numai un imbecil s-ar putea gândi că un foc va arde din ce în ce mai mult, de vreme ce cantitatea disponibilă de combustibil este finită. Pentru a extinde această metaforă, recenta dezindustrializare şi financializare a economiei e ca şi cum ai încerca să scoţi combustibil din căldură. Conform celei de-a doua legi a termodinamicii, cantitatea creată este întotdeauna mai mică decât cantitatea folosită la crearea sa. În mod evident, practica

noului împrumut pentru plata datoriilor şi a dobânzilor mai vechi nu poate dura foarte mult, dar este de fapt ceea ce face economia, în ansamblul ei, de peste zece ani.

Chiar şi dacă am abandona această neghiobie, tot ar trebui să facem faţă epuizării combustibilului (ţineţi minte, nu mă refer la sursele de energie propriu-zise, ci la orice element din natură sau cultură care poate fi transformat în bun comun). Majoritatea propunerilor legate de criza economică din prezent vizează găsirea unor noi surse de combustibil. Fie că este vorba de forarea unor noi puţuri de petrol, fie noi defrişări de spaţii verzi sau stimularea consumatorilor, scopul este relansarea creşterii economice – ceea ce înseamnă extinderea domeniului bunurilor şi serviciilor. Înseamnă găsirea unor noi lucruri pentru care să plătim. În zilele noastre, lucru de neimaginat pentru strămoşii noştri, plătim până şi pentru apă şi pentru cântecele noastre. Ce a mai rămas de transformat în bani?

Din câte ştiu, primul economist care a identificat problema fundamentală şi relaţia sa cu sistemul financiar a fost Frederick Soddy, laureat al premiului Nobel şi pionier al chimiei nucleare, care şi-a îndreptat atenţia către economie în anii 1920. Soddy a fost printre primii care a combătut ideologia creşterii economice exponenţiale infinite, extinzând ideile lui Thomas Malthus de la populaţie, la economie. Herman Daly descrie succint viziunea lui Soddy:

„Ideea că oamenii pot trăi fără dobânda îndatorării lor comune... este doar încă o schemă de mișcare perpetuă – o deziluzie vulgară la scară mare. Soddy pare a afirma că ceea ce este în mod evident imposibil pentru comunitate – ca fiecare să trăiască din dobândă – trebuie, de asemenea, interzis pentru indivizi, ca principiu al corectitudinii. Dacă acest lucru nu este interzis, sau cel puțin limitat într-un fel, atunci, într-un anumit moment, drepturile deținătorilor datoriilor asupra venitului limitat vor deveni mai mari decât ceea ce vor dori, sau vor putea susține viitorii producători ai acelui venit – ceea ce va da naștere la un conflict. Conflictul ia forma neacceptării datoriei. Datoria crește cu dobândă compusă și, ca o cantitate pur matematică, nu va avea limite. Bunăstarea crește, pentru un timp, cu o dobândă compusă dar, având o dimensiune fizică, mai devreme sau mai târziu, creșterea sa va fi limitată“. (2)

Această asociere a creşterii economice cu consumul de resurse este comună, în special, printre teoreticienii Vârfului de Producţie a Petrolului, care prevăd colapsul economic pe măsură ce producţia de petrol îşi începe „lungul declin“. Criticii lor contestă faptul că o creştere economică se poate întâmpla, şi chiar o face, în mod independent de utilizarea energiei, mulţumită îmbunătăţirilor din tehnologie, miniaturizării, eficientizării şi aşa mai departe. Din 1960, creşterea economică din Statele Unite a depăşit utilizarea de energie, un trend care s-a accelerat în anii 1980. **(Vedeţi Figura 1.)** Germania s-a descurcat chiar mai bine, având un consum de resurse în mare parte constant, din 1991 încoace, în ciuda creşterii economice considerabile. Totuşi, această obiecţie nu face decât să ilustreze un punct de vedere mai amplu. Da, este posibilă menţinerea creşterii economice prin despărţirea ei de consumul unei părţi a bunurilor comune şi de orientarea către o alta – arderea gazului în loc de petrol, sau transformarea în bunuri de larg consum

Produsul intern brut și consumul de energie între anii 1949 - 1999

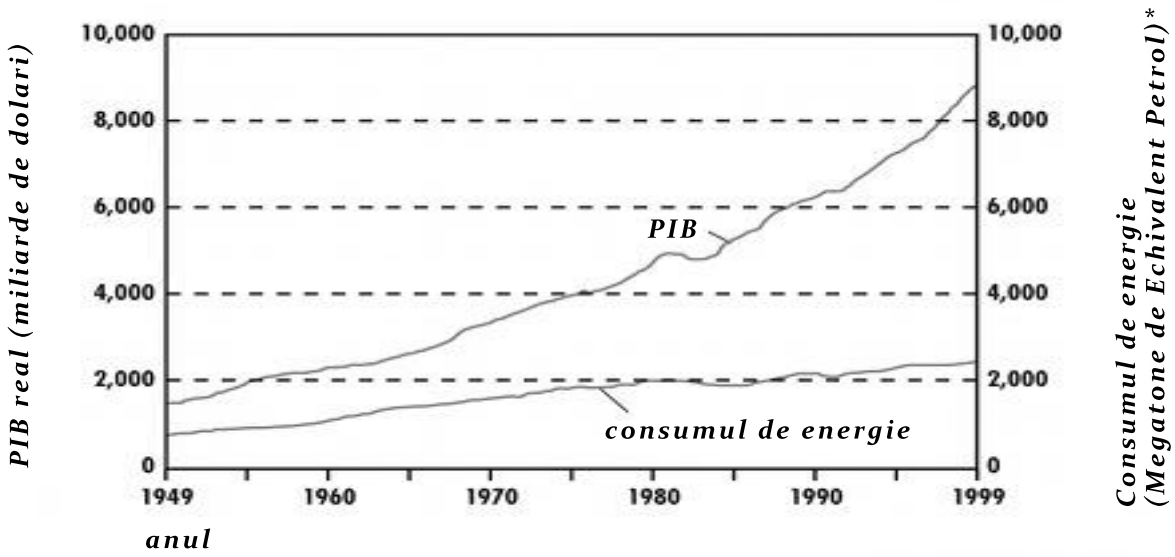

Figura 1. Sursa: Departamentul de Energie al SUA, 2000.

a serviciilor umane, sau a proprietăţii intelectuale în locul dreptului de a pescui – dar, în raport cu totalitatea bunurilor comune sociale, naturale, culturale şi spirituale, argumentul de bază al teoriei Vârfului Producţiei de Petrol rămâne valid. În loc de Vârful Producţiei de Petrol, ne confruntăm cu Vârful Producţiei de Toate.

Când criza financiară a lovit în 2008, primul răspuns al guvernului american – stimularea fiscală şi monetară – a fost o încercare de a susţine o datorie care a depăşit, de departe, fundamentul său economic real. Astfel, succesul său aparent a fost temporar, o amânare a inevitabilului: „pretinde şi extinde“, cum l-ar numi unii de pe Wall Street. Alternativa – stimularea economică – este compromisă dintr-un motiv mult mai complex. Va eşua, deoarece am ajuns în punctul maxim: punctul maxim al capacităţii naturii de a mai înmagazina deşeurile noastre fără a distruge baza ecologică a civilizaţiei; punctul maxim al abilităţii societăţii de a mai suporta atâta pierdere la nivelul comunităţii şi al relaţiilor; punctul maxim al posibilităţii pădurilor de a mai suporta atâtea defrişări; punctul maxim al capacităţii corpului uman de a rămâne sănătos într-o lume toxică, poluată. Faptul că am ajuns în punctul maxim al creditului reflectă doar că nu mai avem nimic de transformat în bani. Avem nevoie, într-adevăr, de mai multe şosele şi poduri? (3) Putem susţine din ce în ce mai numeroasele probleme ale economiei industriale care vin odată cu acestea? În cel mai bun caz, programele de stimulare guvernamentală vor prelungi sistemul economic actual cu doi sau trei ani, care va avea probabil o perioadă scurtă de creştere, pe măsură ce vom finaliza jaful asupra naturii, spiritului, corpului uman şi asupra culturii. Când aceste vestigii ale moştenirii comune vor fi dispărut, nimic nu va mai putea opri Marea Destrămare a sistemului banilor.

* Tona de Echivalent Petrol este o unitate de măsură a energiei, egală cu energia chimică eliberată prin arderea unei tone de petrol. 1 TEP = 11,63 MWh - TEI

Deşi detaliile şi perioada de timp pentru această destrămare sunt imposibil de prezis, cred că mai întâi vom experimenta o deflaţie persistentă, o stagnare şi o polarizare a bunăstării, urmate de o nelinişte socială, hiperinflaţie sau prăbuşirea monedei. În acel moment, alternativele pe care le explorăm astăzi vor veni de la sine, oferind o oportunitate de a construi o economie nouă şi sacră. Cu cât colapsul va continua, cu atât va deveni mai atractivă propunerea acestei cărţi.

În faţa crizei iminente, oamenii se întreabă deseori ce pot face pentru a se proteja. „Să cumpăr aur? Să îmi fac provizii de conserve? Să îmi construiesc un adăpost fortificat într-o zonă retrasă? Ce ar trebui să fac?“. Aş dori să sugerez un alt tip de întrebare: „Care este cel mai frumos lucru pe care pot să îl fac?“. Vedeţi, criza vine cu o oportunitate fantastică. Deflaţia, distrugerea banilor, reprezintă un rău categoric doar dacă producerea banilor reprezintă un bine categoric. Totuşi, puteţi vedea din exemplele pe care le-am dat că producerea banilor, în multe feluri, ne-a făcut pe toţi mai săraci. În schimb, distrugerea banilor are potenţialul de a ne îmbogăţi. Ne oferă posibilitatea de a recupera părţi din moştenirea comună acaparată de domeniul banilor şi al proprietăţii.

Vedem acest lucru că se întâmplă de fiecare dată când are loc o recesiune economică. Oamenii nu mai pot plăti pentru diverse bunuri şi servicii şi trebuie să se bazeze, în schimb, pe vecini şi prieteni. Acolo unde nu există bani pentru facilitarea tranzacţiilor, reapare economia dăruirii şi se creează noi tipuri de bani. În mod normal, totuşi, oamenii şi instituţiile încearcă să se agaţe de vechile modalităţi cât mai mult cu putinţă. Primul răspuns obişnuit la criza economică este de a face şi de a acumula cât mai mulţi bani – pentru a accelera convertirea în bani a oricăror lucruri care există. La un nivel sistemic, datoria generează o presiune enormă pentru a extinde transformarea în bunuri a moştenirii comune. Vedem cum se întâmplă acest lucru în cazul cererii de forare a petrolului din Alaska, de începere a forajului în adâncul oceanelor şi aşa mai departe. Totuşi, acum este momentul ca procesul invers să înceapă în mod serios – a scoate lucrurile din domeniul bunurilor şi al serviciilor şi a le înapoia domeniului darurilor, reciprocităţii, autosuficienţei şi împărţirii comunitare. Luaţi aminte bine: acest lucru se va întâmpla, oricum, de îndata ce va începe colapsul monedei, pe măsură ce oamenii îşi vor pierde slujbele sau vor deveni prea săraci pentru a mai cumpăra lucruri. Oamenii se vor ajuta unii pe ceilalţi şi comunităţile adevărate vor renaşte.

Chiar dacă vă preocupaţi în mare parte de siguranţa viitorului Dvs., comunitatea este probabil cea mai bună investiţie pe care o puteţi face. Când sistemul financiar se va destrăma, cele mai multe investiţii vor deveni simple bucăţi de hârtie sau fişiere de date electronice. Valoarea lor derivă doar din reţeaua de acorduri sociale pe care le conţine şi le interpretează. Nici măcar aurul fizic nu oferă prea multă siguranţă atunci când lucrurile devin foarte grave. În vremuri de criză extremă, guvernele confiscă, de obicei, proprietăţile private în aur – Hitler, Lenin şi Roosevelt, toţi au procedat astfel. Şi chiar dacă până şi guvernul se va dizolva, atunci oamenii înarmaţi vor veni şi vă vor lua aurul şi orice formă de avere.

Uneori citesc website-ul financiar Zero Hedge pentru remarcabila analiză a scuzelor şi a intrigilor elitei care deţine puterea financiară. În viziunea întunecată a acestui website, nicio clasă de bunuri, cu excepţia aurului fizic şi a altor bunuri comune fizice, nu mai este sigură în zilele noastre. Sunt de acord cu logica sa în principiu, dar consider că nu merge îndeajuns de departe. Dacă sistemul decade până în punctul hiperinflaţiei, atunci instituţia proprietăţii – în măsura în care banii pot fi o convenţie socială – se va prăbuşi, de asemenea. În vremurile de tumult social, nu pot să îmi imaginez ceva mai periculos decât deţinerea câtorva mii de grame de aur. Într-adevăr, siguranţa poate fi găsită doar în comunitate: gratitudinea, legăturile sociale şi sprijinul pe care ţi le oferă oamenii din jurul tău. Dacă aveţi o avere acum, vă recomand, în calitate de consilier pentru investiţii, să o folosiţi pentru a îmbogăţi oamenii din jurul Dvs., într-un mod durabil.

Între timp, înainte ca sistemul curent să intre în colaps, orice facem pentru a proteja anumite resurse naturale, sau sociale, de a deveni bani, va accelera colapsul şi va atenua gravitatea acestuia. Orice pădure pe care o salvaţi de la dezvoltare, orice şosea pe care o opriţi, orice grup cooperativ pe care îl stabiliţi; orice om pe care îl învăţaţi să se îngrijească singur, sau să îşi construiască singur o casă, să îşi gătească singur mâncarea, sau să îşi facă singur propriile haine; orice avere pe care o creaţi, sau pe care o adăugaţi la domeniul public; orice veţi oferi, fără limite, Sistemului care devorează lumea, va contribui la scurtarea duratei de viaţă a Sistemului. Iar când sistemul monetar se va prăbuşi, dacă deja nu veţi depinde de bani pentru o parte a necesităţilor şi plăcerilor vieţii, atunci prăbuşirea banilor va cauza o tranziţie mult mai puţin dură pentru Dvs. Acelaşi lucru se aplică şi la nivel social. Orice formă de bunăstare naturală, fie ea biodiversitate, sol fertil sau apă curată şi orice comunitate sau instituţie socială care nu este un vehicul pentru convertirea vieţii în bani, va susţine şi va îmbogăţi viaţa de *după* bani.

Mă refer la bani aşa cum îi cunoaştem noi acum. Voi descrie, în curând, un sistem al banilor care nu converteşte tot ceea ce este bun, adevărat şi frumos în bani. Acesta presupune o identitate umană în mod fundamental diferită, un simţ al sinelui fundamental diferit de ceea ce domină astăzi. Nu va mai fi adevărat faptul că, ceea ce este mai mult pentru mine, este mai puţin pentru tine. La un nivel personal, cea mai profundă revoluţie posibilă pe care putem să o decretăm, este o revoluţie în ceea ce priveşte conştiinţa de sine, identitatea noastră. Sinele izolat şi separat al lui Descartes şi al lui Adam Smith şi-a urmat propriul curs şi s-a dovedit a fi depăşit. Ne dăm seama de propria noastră inseparabilitate, unul faţă de celălalt şi faţă de totalitatea întregii vieţi. Cămătăria distorsionează această uniune, deoarece urmăreşte creşterea sinelui separat pe baza a ceva extern, pe baza celuilalt. Probabil că oricine citeşte această carte este de acord cu principiile interrelaţionării, fie dintr-o perspectivă spirituală, fie dintr-o perspectivă ecologică. A venit momentul să trăim aceste lucruri. Este momentul să pătrundem în spiritul dăruirii, care înglobează înţelegerea ne-separării. Devine foarte evident că ceea ce este mai puţin pentru tine (din toate punctele de vedere), este puţin şi pentru mine. Ideologia câştigului perpetuu ne-a adus într-o stare de sărăcie atât de mare, încât suntem disperaţi după aer proaspăt. Această ideologie, precum şi civilizaţia construită pe ea, este ceea ce se află astăzi în colaps.

A opune rezistenţă, sau a amâna colapsul, nu va face decât să îl înrăutăţească. Găsirea unor noi modalităţi de creştere a economiei nu va face decât să consume ceea ce a mai rămas din belşugul nostru. Să ne oprim în a mai opune rezistenţă revoluţiei din fiinţa umană. Dacă vrem să depăşim multiplele crize care se desfăşoară astăzi, să nu căutăm să le *supravieţuim*. Aceasta este o teorie a separaţiei; aceasta este o rezistenţă, o agăţare de un trecut muribund. În schimb, să ne schimbăm perspectiva către ideea reuniunii şi să ne gândim la ce putem oferi. Cu ce putem contribui, fiecare, la o lume mai frumoasă? Aceasta este unica noastră responsabilitate şi unica noastră siguranţă.

Voi dezvolta această temă – traiul cinstit şi investiţia bună – mai târziu în cadrul acestei cărţi. Putem să ne angajăm în distrugerea conştientă, motivată, a banilor, în loc de distrugerea inconştientă a banilor, care se întâmplă într-o economie în colaps. Dacă încă mai aveţi bani de investit, investiţi-i în întreprinderi care urmăresc, în mod explicit, să construiască o comunitate, să protejeze natura şi să menţină moştenirea culturală comună. Aşteptaţi-vă la o recompensă financiară zero, sau pe minus, pentru investiţia făcută – acesta este un semn bun al faptului că nu convertiţi, intenţionat, mai mult din lume în bani. Fie că aveţi sau nu bani pentru investiţie, puteţi de asemenea să pretindeţi ceea ce a fost vândut, păşind în afara economiei banilor. Orice învăţaţi să faceţi pentru Dvs., sau pentru alţi oameni, fără a plăti pentru acel lucru; orice utilizare a materialelor reciclate sau a deşeurilor; orice faceţi fără să cumpăraţi, orice oferiţi, în loc să vindeţi; orice nouă aptitudine, sau orice nou cântec, sau artă, pe care le învăţaţi Dvs. Înşivă, sau pe care le predaţi altora, vor reduce din domeniul banilor şi vor dezvolta economia dăruirii, pentru a ne susţine pe parcursul tranziţiei care urmează să vină. Lumea Darului, cu un ecou în societăţile primitive, în reţeaua ecologiei şi învăţăturile spirituale tradiţionale, este aproape de noi. Ne atinge corzile inimii şi ne trezeşte generozitatea. N-ar trebui să ne îndreptăm atenţia asupra chemării sale, înainte ca reminiscenţele frumuseţii pământeşti să se fi consumat?

Note

(1) Coxe, Don, „Financial Heroin“, *Case Strategy Journal,* 11 decembrie 2009, p. 13.

(2) Daly, Herman, „The Economic Thought of Frederick Soddy“, *History of Political Economy* 12, nr. 4 (1980): p. 475.

(3) Unii pot spune că ţările din Lumea a Treia au, într-adevăr, nevoie de mai multe şosele şi poduri pentru a-şi creşte standardul de viaţă. Consideraţi, totuşi, că proiectele mari de infrastructură, exemple ale investiţiei Băncii Mondiale, sunt importante pentru integrarea fostelor economii autonome în economia globală a mărfurilor. Dar, probabil că aceste ţări nu au nevoie de mai multe şosele şi poduri. Probabil că, de fapt, nu au nevoie decât de protecţia de prădarea pe care o face economia globală a mărfurilor, care depinde de şosele şi poduri.

CAPITOLUL 8
CRIZA EPOCII

„Pentru cel puţin încă o sută de ani, trebuie să pretindem, pentru noi înşine şi către toată lumea, că ceea ce este cinstit este necinstit, iar ceea ce este necinstit este cinstit; pentru că necinstitul este folositor, iar cel cinstit nu este. Avariţia, cămătăria şi circumspecţia trebuie să fie zeii noştri pentru încă o perioadă.“ – John Maynard Keynes (1931)

Banii: Poveste și magie

Pe măsură ce topirea economică trece la următoarea fază, începem să vedem irealitatea multor lucruri pe care le credeam reale. Realităţile a două generaţii devin nesigure şi, în ciuda speranţei insistente că o întoarcere la normalitate este imediată, „cam pe la mijlocul anului 2012“ sau „mai încet decât ne-am fi aşteptat“ – realizarea care se conturează este că normalitatea nu se va mai întoarce.

În faţa unei schimbări abrupte în realitatea personală, fie că este moartea cuiva drag, fie că este venirea Gestapo-ului, fiinţele umane reacţionează în primul rând prin refuz. Primul meu răspuns, atunci când are loc o tragedie, este de obicei: „Nu-mi vine a crede ochilor!“. Totuşi, nu am fost surprins atunci când conducătorii noştri politici şi corporatişti au irosit o grămadă de timp negând faptul că o criză era iminentă. Să ne amintim câteva citate din 2007: „Principiile economice ale ţării sunt sănătoase“, a spus George W. Bush. „Nu văd problemele pieţei ipotecare cu grad mare de risc impunându-se ca o chestiune serioasă. Cred că vor fi suprimate, în mare parte“, a afirmat secretarul Trezoreriei, Henry Paulson. „O recesiune este improbabilă“, „Trecem doar printr-o corecţie în sectorul imobiliar“, „America nu este în recesiune.“ „Se pare că preţurile locuinţelor nu îşi vor reveni până la începutul lui 2009“. Astăzi, de asemenea, autorităţile „fac previziuni“ (dar, de fapt, vor ca previziunile lor să se împlinească prin ele însele) cu privire la o creştere economică de peste 5% în perioada 2010-2015. (1)

Bineînţeles, multe dintre aceste afirmaţii au fost atacuri la nivel de percepţie. Autorităţile au sperat că, prin controlarea percepţiei publice a realităţii, vor controla însăşi realitatea – că, prin manipularea simbolurilor, vor putea manipula realitatea pe care acestea o reprezintă. Acest lucru, în esenţă, este ceea ce antropologii numesc „gândire magico-religioasă“. Nu întâmplător, elitele noastre financiare au fost numite o preoţie.

Poartă îmbrăcăminte de ceremonie, vorbesc o limbă tainică, folosesc inscripţii misterioase, pot reuşi – cu un singur cuvânt sau cu o singură mişcare a stiloului – să facă averi şi naţiuni să apară, sau să se prăbuşească.

Vedeţi, gândirea magico-religioasă, în mod normal, funcţionează. Fie că este vorba de un rit şamanic, de semnarea unei legi a repartiţiilor financiare, sau de trimiterea unui bilanţ contabil, atunci când un ritual este înglobat într-o poveste pe care oamenii o cred, aceştia acţionează în consecinţă, jucând rolurile pe care povestea li le distribuie şi raportându-se la realitate aşa cum o stabileşte povestea. În vremurile mai vechi, atunci când un ritual şamanic dădea greş, toată lumea ştia că acela a fost un eveniment important, care semnala Sfârşitul Lumii, o schimbare între ceea ce era şi ceea ce nu era adevărat, sfârşitul vechii Poveşti a Oamenilor şi, probabil, începutul uneia noi. Care este, din această perspectivă, semnificaţia eşecului accelerat al ritualurilor financiare?

Unii îi vor lua în râs pe oamenii primitivi care locuiau în peşteri şi care şi-au imaginat că reprezentările animalelor de pe pereţii peşterii ar fi putut influenţa vânătoarea, în mod magic. Totuşi, şi noi astăzi ne producem propriile talismane, propriile noastre sisteme de simboluri magice, care într-adevăr ne afectează realitatea fizică. Câteva cifre se schimbă ici şi colo şi mii de muncitori ridică un zgârie-nori. Alte cifre se schimbă şi o afacere venerabilă îşi închide porţile. Datoria străină a unei ţări din Lumea a Treia – din nou, câteva cifre dintr-un computer – îşi supune cetăţenii la o sclavie bazată pe producerea nesfârşită a bunurilor de larg consum, care sunt trimise la export. Studenţii, dominaţi de anxietate, îşi neagă visele şi se grăbesc pe piaţa muncii pentru a-şi plăti taxele de studii, totul făcând obiectul unei bucăţi de hârtie scrise cu simboluri magice („Extras de cont“), trimise către ei o dată pe lună, ca o păpuşă magică dintr-un cult voodoo. (2) Aceste foi de hârtie, pe care le numim bani, aceste impulsuri electronice, au într-adevăr conotaţii magice!

Cum funcţionează magia? Ritualurile şi talismanele afirmă şi perpetuează poveştile unanime în care toţi suntem protagonişti, poveşti care formează realitatea noastră, ne coordonează munca şi ne organizează vieţile. Doar în vremuri excepţionale ele încetează să mai funcţioneze: în momentele de prăbuşire din povestea oamenilor. Intrăm, astăzi, în astfel de vremuri. Măsurile economice dispuse să elimine criza care a început în 2008 au funcţionat doar temporar. Ele nu merg îndeajuns de adânc. Singura reformă care poate fi eficientă va fi cea care va îngloba, afirma şi perpetua o nouă poveste a oamenilor. Pentru a vedea cum poate fi această poveste, să căutăm în profunzimile realităţilor eşuate şi a relaţiilor pe care acestea le au cu banii.

Atunci când primul răspuns al guvernului în criza din 2008 – negarea – s-a dovedit a fi zadarnic, Rezerva Federală şi Trezoreria au încercat o altă modalitate de a ne influenţa percepţia. Desfăşurându-şi arsenalul de incantaţii mistice, au semnalat că guvernul nu va mai permite ca instituţii financiare majore, ca Fannie Mae,* să eşueze. Ei au sperat că asigurările lor vor fi de ajuns pentru a menţine încrederea în bunurile care depindeau de

* companie ipotecară gigantică din SUA - TEI

solvenţa şi prosperitatea acestor firme. Acest lucru ar fi funcţionat dacă povestea, pe care aceste măsuri simbolice o invocau, nu era deja un eşec. Dar era. Mai exact, ceea ce era un eşec era faptul că această poveste conferea valoare asigurărilor bazate pe ipotecă şi altor derivate, bazate pe împrumuturi nerambursabile. Spre deosebire de cămile sau baniţe de grâne, dar la fel ca toate monedele moderne, acestea au valoare doar pentru că oamenii cred că ele au valoare. Mai mult, aceasta nu este o credinţă izolată, ci este legată, în mod inextricabil, de milioane de alte credinţe, convenţii, obiceiuri, acorduri şi ritualuri.

Următorul pas a fost de a începe injectarea unor sume masive de bani în instituţii financiare eşuate, fie în schimbul dividendelor (efectiv naţionalizându-le, ca în cazul Fannie Mae, Freddie Mac şi AIG) sau în schimbul a practic nimic, ca în cazul programului TARP*. În ultimul caz, departamentul Trezoreriei a garantat sau a cumpărat bunurile toxice ale băncilor, în speranţa îmbunătăţirii bilanţurilor contabile ale acestora, astfel încât să poată să înceapă să acorde din nou împrumuturi, menţinând astfel expansiunea bulei de credit. Nu a funcţionat. Băncile doar au păstrat banii (cu excepţia a ceea ce au plătit propriilor directori executivi, sub formă de bonusuri) ca o barieră împotriva expunerii lor la cantităţi nespuse de active rele suplimentare, sau i-au folosit să achiziţioneze bănci mai mici, mai sănătoase. Ele nu urmau să împrumute mai mult consumatorilor care ajunseseră, deja, în punctul maxim, nici să sprijine afacerile în contextul unei recesiuni. Valorile proprietăţilor au continuat să scadă, dobânzile creditelor au continuat să crească, iar întregul edificiu al activelor derivate, construite pe acestea, a continuat să se prăbuşească. Activităţile din afaceri şi consumul au căzut, şomajul a crescut, iar oamenii din Europa au început să se revolte în stradă. De ce? Doar pentru că nişte cifre s-au schimbat în nişte computere. Este de-a dreptul fantastic. Are sens doar când vedeţi aceste cifre ca pe nişte talismane care încorporează acorduri. Un furnizor extrage minerale din pământ şi le trimite unei fabrici, în schimbul a ce? Pentru câteva foi de hârtie, sau mai probabil, în schimbul unor biţi dintr-un computer, lucru care se poate întâmpla numai cu permisiunea unei bănci (care „oferă credit“).

Înainte să ne alarmăm prea mult cu privire la cadoul de trilioane peste trilioane de dolari către cei bogaţi, să ne întoarcem la realitatea banilor. Ce se întâmplă, de fapt, atunci când aceşti bani sunt daţi? Nu se întâmplă aproape nimic. Ceea ce se întâmplă este că se schimbă nişte biţi în computere, iar puţinii oameni care înţeleg interpretările acestor biţi declară că banii au fost transferaţi. Acei biţi sunt reprezentarea simbolică a unui acord despre o poveste. Această poveste stabileşte cine e bogatul, cine e săracul, cine stăpâneşte şi cine e dator. Se spune că atât copiii, cât şi nepoţii noştri vor plăti aceste datorii de stimulare, dar la fel de bine ele pot fi declarate, simplu, ca fiind inexistente. Ele sunt reale doar atât cât durează şi povestea cu care suntem de acord că le înglobează. Nepoţii noştri le vor plăti doar dacă povestea, sau sistemul de sensuri care defineşte aceste datorii, încă va exista. Dar, cred că din ce în ce mai mulţi oameni simt că datoria federală, datoria

* Trouble Asset Relief Program – program al guvernului SUA demarat în anul 2008 pentru achiziţionarea de active şi capitaluri de la instituţiile financiare, în scopul atenuării efectelor crizei ipotecare - TEI

străină a SUA şi o bună parte din datoriile noastre private cu ipotecă şi de pe cardurile de credit nu vor fi rambursate niciodată.

Credem că acei magnaţi de pe Wall Street au dispărut cu miliardele de dolari, dar ce sunt aceste miliarde? Şi ele sunt, de asemenea, cifre în computere şi pot fi, teoretic, şterse prin decret. Acelaşi lucru se poate face şi cu banii pe care America îi datorează Chinei, sau cei pe care ţările din Lumea a Treia îi datorează băncilor. Pot dispărea printr-o simplă declaraţie. Putem, astfel, să vedem masivele plasări de bani în cadrul diferitelor programe de salvare ca pe încă un exerciţiu de influenţare a percepţiei, deşi de această dată este un exerciţiu inconştient. Aceste oferiri de bani sunt acte ritualice care au ca scop perpetuarea unei poveşti, a unei matrici de acorduri şi a unor activităţi umane care o înconjoară. Ele sunt o încercare de confirmare a puterii magice a acestui voodoo, care obligă absolventul de facultate să urmeze o cale a carierei şi pe omul de vârstă mijlocie îl face sclav al ipotecii sale – care conferă puterea câtorva oameni, care literalmente mută munţii, în timp ce pe mulţi alţii îi ţin în lanţuri.

Vorbind despre China, este educativ să vă uitaţi la realitatea fizică care subliniază dezechilibrul comerţului. De fapt, ceea ce se întâmplă în China este că aceasta exportă enorme cantităţi de lucruri – haine, jucării, electronice, aproape orice găsiţi în Wal-Mart – iar, în schimb, noi rearanjam câţiva biţi în nişte computere. Între timp, muncitorii chinezi lucrează la fel de mult ca şi noi şi totuşi, cu salariile lor pot cumpăra mai puţin. În vremurile imperiale, China ar fi fost numită „stat vasal“, iar lucrurile pe care ni le-ar fi trimis ar fi fost denumite „tribut“. (3) Totuşi, şi China va face tot ceea ce poate pentru a susţine actuala Poveste a Banilor, în mare parte pentru acelaşi motiv pentru care o facem şi noi: ca elitele să poată beneficia de pe urma ei. Este exact ca în Roma Antică. Elitele capitalei imperiale şi a celor de provincie prosperă pe baza sărăciei poporului, care creşte de-a lungul timpului. Pentru a-i potoli şi pentru a-i menţine docili şi ignoranţi, oamenilor li se dă pâine şi circ: mâncare ieftină, senzaţii ieftine, ştiri despre celebrităţi şi Super Bowl*.

Fie că îi declarăm noi sfârşitul, fie că se termină de la sine, povestea banilor va trage multe în jos, alături de ea. Iată de ce Statele Unite nu îşi pot şterge simplu datoria. Dacă ar face-o, atunci această poveste, în care vasele din Orientul Mijlociu aduc petrol, Japonia aduce electronice, India aduce textile şi China plastic, va ajunge la final. Din nefericiere, sau mai degrabă din fericire, acea poveste nu poate fi salvată la nesfârşit. Motivul fundamental este acela că depinde de menţinerea creşterii exponenţiale a datoriei, într-o lume finită.

Atunci când banii se evaporă, aşa cum o fac în ciclul curent al deflaţiei datoriei, puţine lucruri se schimbă imediat în lumea fizică. Stivele de bancnotele nu iau foc; fabricile nu explodează; motoarele nu se opresc; puţurile de petrol nu seacă; abilităţile economice ale oamenilor nu dispar. Toate materialele şi aptitudinile care se schimbă în economia umană, pe care ne bazăm pentru hrană, adăpost, transport, divertisment şi

* competiţie de fotbal american, atât de urmărită, încât este considerată un fel de sărbătoare naţională în SUA - TEI

altele, încă există, la fel ca înainte. Ceea ce a dispărut este capacitatea noastră de a ne coordona activităţile şi de a ne concentra pe eforturile noastre comune. Încă putem să ne imaginăm un nou aerport, dar nu mai putem să îl construim. Talismanul magic prin care afirmaţia „Un aeroport trebuie construit aici“ se cristalizează în realitate şi-a pierdut puterea. Mâinile, mintea şi maşinăria omului reţin toate capacităţile sale, deşi nu mai putem face ceea ce puteam face înainte. Singurul lucru care s-a schimbat este percepţia noastră.

Putem astfel să vedem planurile de salvare, înlesnirile cantitative şi alte măsuri financiare pentru salvarea economiei ca viitoare exerciţii de influenţare a percepţiei, dar la un nivel mai adânc, mai puţin conştient. Totuşi, ce sunt banii, până la urmă? Banii sunt, în fond, un acord social, o poveste care conferă semnificaţii şi roluri. Definiţia clasică a banilor – un mediu de schimb, un depozit de valoare, o unitate de cont – descrie ceea ce banii fac, nu ceea ce banii sunt. Fizic, acum sunt aproape nimic. Din punct de vedere social, sunt aproape totul: agentul primar pentru coordonarea activităţii umane şi concentrarea pe intenţia umană colectivă.

Repartizarea guvernamentală de trilioane de dolari în bani este puţin diferită de repartizarea anterioară a unor cuvinte goale. Ambele nu sunt altceva decât manipularea diferitelor tipuri de simboluri şi ambele au dat greş dintr-un motiv identic: povestea pe care încearcă să o perpetueze şi-a încheiat existenţa. Normalitatea, pe care noi am considerat-o normală, nu era sustenabilă.

Nu era sustenabilă pe două niveluri. Primul nivel al „normalului“ este piramida datoriilor, creşterea exponenţială a banilor care, inevitabil, depăşeşte economia reală. Soluţia de la acest nivel este ceea ce economiştii liberali (de obicei, autointitulându-se ca fiind keynesieni) propun: redistribuirea averilor, stimularea fiscală, prescrierea datoriilor şi aşa mai departe. Prin acestea, ei speră să relanseze creşterea economică – cel de-al doilea „normal“, care se apropie de sfârşit.

Dureroasa maturizare a omenirii

Povestea care se sfârşeşte în vremurile noastre merge mult mai în profunzime decât povestea banilor. Numesc această poveste *„Ascensiunea omenirii“*. Este o poveste a unei creşteri nesfârşite, iar sistemul monetar pe care îl avem astăzi este o întruchipare a acelei poveşti, înglobând şi propulsând conversia domeniului natural în domeniul uman. A început cu milenii în urmă, când oamenii au îmblânzit focul şi şi-au făcut unelte; s-a accelerat atunci când am folosit aceste unelte pentru domesticirea animalelor şi a plantelor şi când am început să cucerim sălbăticia, pentru a face lumea să devină a noastră. Şi-a atins punctul maxim de glorie în epoca Maşinii, atunci când am creat o lume pe deplin artificială, exploatând toate forţele naturii şi imaginându-ne pe noi înşine ca pe nişte lorzi şi stăpâni. Iar acum, acea poveste se apropie de sfârşit, odată cu inexorabila realizare că ea nu era adevărată. În ciuda pretenţiilor noastre, lumea nu este chiar a noastră; în ciuda iluziilor noastre, nu deţinem controlul asupra ei. Pe măsură ce consecinţele neintenţionate ale tehnologiei proliferează, pe măsură ce comunităţile,

sănătatea şi fundamentul ecologic al civilizaţiei noastre se deteriorează, pe măsură ce explorăm noi profunzimi ale sărăciei, violenţei şi alienării, pătrundem în etapele finale ale poveştii: criza, punctul culminant şi deznodământul. Ritualurile povestitorilor noştri nu sunt de folos. Nicio poveste nu poate rezista peste finalul ei.

Aşa cum viaţa nu se termină cu adolescenţa, nici evoluţia civilizaţiei nu se termină cu finalul etapei de creştere. Suntem în mijlocul unei tranziţii comparabile cu tranziţia unui adolescent către maturitate. Creşterea fizică încetează, iar resursele vitale se întorc către interior, pentru a se ocupa de un alt fel de creştere.

Două dezvoltări importante marchează tranziţia de la copilărie la maturitate, atât la nivel individual, cât şi la nivelul speciei. Prima este aceea că ne îndrăgostim, iar această relaţie de dragoste este diferită de cea dintre copil şi mama sa. În copilărie, principalul aspect al relaţiei de dragoste este acela de a primi. Sunt bucuros să ofer copiilor mei tot ceea ce am şi vreau ca ei să primească fără constrângere. Este corect ca un copil să facă ceea ce este necesar pentru a creşte, atât fizic, cât şi mental. Un părinte bun oferă resursele pentru această creştere, aşa cum Mama Natură a făcut-o pentru noi.

Până acum, noi, oamenii, am fost copii în relaţie cu pământul. Am început din pântecele existenţei de vânători-culegători, în care nu am făcut diferenţa dintre om şi natură, dar am fost purtaţi de aceasta. Un copil nu face o distincţie clară între sine şi altul şi are nevoie de timp pentru a-şi forma identitatea şi un eu al său, şi să înveţe că lumea nu este o extensie a sinelui. Astfel s-a întâmplat şi cu omenirea, în mod colectiv. În timp ce vânătorul-culegător nu avea nicio idee despre o „natură“ separată de „uman“, agricultorul, a cărui existenţă depindea de manipularea naturii şi de transformarea ei în obiecte, a ajuns să se gândească la natură ca la o categorie separată. În copilăria civilizaţiei agricole, umanitatea şi-a dezvoltat o identitate separată şi a crescut. Am avut parte de o creştere de adolescent, odată cu era industrială, iar pe plan mental am ajuns, prin ştiinţa carteziană, la separaţia extremă, ego-ul complet dezvoltat şi hiperraţionalitatea adolescentului care, la fel ca omenirea în Epoca Ştiinţei, îşi încheie etapa de dezvoltare cognitivă, cunoscută sub numele de „operaţii formale“, constând din manipularea noţiunilor abstracte. Dar, aşa cum extrema lui yang conţine naşterea lui yin, aşa şi extrema separaţie conţine sămânţa a ceea ce urmează: reunirea.

În adolescenţă ne îndrăgostim, iar lumea noastră, a motivaţiei şi egoismului perfect, se prăbuşeşte, pe măsură ce sinele se extinde pentru a-l include şi pe cel iubit între graniţele sale. O nouă formă de relaţie de dragoste apare: nu numai cea a primirii, dar şi cea a dăruirii, şi cea a împreună-creării. Pe deplin individualizaţi faţă de Celălalt, ne putem îndrăgosti de acesta şi putem experimenta o unire mai mare decât cea originară, pentru că aceasta conţine întreaga experienţă a separaţiei.

Prima deşteptare în masă a noii conştiinţe a dragostei s-a întâmplat în anii 1960, odată cu naşterea mişcării ambientale. La apogeul separaţiei noastre, cercetând triumfători aparenta noastră cucerire a naturii, am început să realizăm cât de multe ne-a dat; am devenit conştienţi de durerile ei, de rănile ei şi am început să ne dorim nu numai să luam ceva de la pământ, ci şi să îi dăruim ceva, să îl protejăm şi să îl preţuim. Această

dorinţă nu s-a bazat pe frica de dispariţie – care a apărut mai târziu – ci pe dragoste. Ne îndrăgosteam de pământ. În acea decadă, primele fotografii ale acestei planete au fost făcute de pe sateliţii care orbitau, iar noi am fost fascinaţi de frumuseţea planetei. Vederea pământului din afara sa a fost penultimul pas al separării de natură; ultimul pas a fost ascensiunea astronauţilor, lăsând natura în urmă, în mod fizic. Şi ei s-au îndrăgostit de pământ. Iată cuvintele astronautului Rusty Schweickart:

„Văzut de pe Lună, Pământul este atât de mic și de fragil, un punct atât de mic din acest Univers, un punct pe care poți să îl astupi cu degetul mare. Apoi realizezi că acel punct albastru cu alb, este și înseamnă totul pentru tine – toată istoria, și muzica, și poezia, arta, moartea și nașterea, iubirea, lacrimile, bucuria, jocurile, toate sunt chiar acolo, în micul punct pe care poți să îl acoperi cu degetul mare. Și realizezi, din acea perspectivă, că te-ai schimbat iremediabil, că este ceva nou acolo, că această legătură nu mai este ceea ce era.“

Cel de-al doilea punct marcant al tranziţiei către maturitate este încercarea. Culturile tribale vechi aveau diferite ceremonii de trecere şi încercări care, în mod intenţionat, puneau la încercare mica identitate prin izolare, durere, post, plante psihedelice sau prin alte mijloace, reîncorporând-o apoi într-o identitate mai cuprinzătoare, transpersonală. Deşi îl căutăm în mod intuitiv în forma alcoolului, drogurilor, iniţierii militare sau intrării într-o frăţie etc., bărbaţii şi femeile din modernitate experimentează, de obicei doar parţial, acest proces, ceea ce ne face să rămânem într-o adolescenţă perpetuă, care se încheie doar atunci când soarta intervine ca să ne dărâme lumea. Atunci putem păşi într-un sine mai larg, în care a dărui este la fel de natural ca şi a primi. Trecând către maturitate, un bărbat sau o femeie profită pe deplin de darurile sale şi caută să contribuie la binele tuturor, ca un adevărat membru al tribului.

Umanitatea se confruntă cu o încercare asemănătoare în zilele noastre. Multiplele crize care vin asupra noastră constituie o încercare care ne provoacă propria identitate, o încercare în care nu avem nici măcar siguranţa că vom supravieţui. Este nevoie de aptitudini nebănuite. Ne obligă să ne raportăm la lume într-un mod diferit. Disperarea pe care oamenii sensibili o simt în faţa crizei face parte din încercare. (4) Când noi ca specie – la fel ca un iniţiat al tribului – vom trece prin această încercare, vom face parte din comunitatea a toate cele ce sunt pe lume, ca membri deplini ai „tribului“ vieţii. Capacităţile noastre tehnologice şi culturale unice vor fi direcţionate către binele tuturor.

În copilăria umanităţii, un sistem al banilor care încorporează şi solicită creşterea, acaparând din ce în ce mai mult din pământ, a fost – probabil – un lucru adecvat. A fost o parte integrantă a poveştii Ascensiunii. Dar astăzi, acest lucru devine din ce în ce mai învechit. Este incompatibil cu dragostea adultă, cu legăturile de împreună-creare şi cu trecerea la starea de Dăruitor, care vine odată cu maturitatea. Acesta este motivul profund pentru care nicio reformă financiară sau economică nu mai poate funcţiona fără să includă un alt tip de bani. Noul tip de bani trebuie să înglobeze o nouă poveste, una în care natura nu este tratată numai ca o mamă, ci şi ca o iubită. Încă vom avea nevoie de bani pentru mult timp, deoarece avem nevoie de simboluri magice pentru a ne concretiza Povestea Oamenilor şi pentru a le aplica în lumea reală, sub formă de şablon de creaţie. Principala caracteristică

a banilor nu se va schimba: va consta în talismane magice, fizice sau electronice, prin care conferim roluri, ne concentrăm intenţiile şi ne coordonăm activitatea.

Următoarea parte a acestei cărţi va discuta un astfel de sistem bănesc, alături de economia şi psihologia care îl vor însoţi. Există o dimensiune personală – unii ar spune spirituală – a metamorfozei poveştilor în care pătrundem. Relaţia camătă-bani din zilele noastre este o parte a poveştii separării, în care „mai mult pentru mine înseamnă mai puţin pentru tine". Aceasta este esenţa cămătăriei: voi „împărţi" banii cu tine numai dacă, în final, voi primi mai mult în schimb. De asemenea, la nivel sistematic, dobânda banilor creează concurenţă, spaimă şi polarizarea averilor. În plus, sintagma „mai mult pentru mine înseamnă mai puţin pentru tine" este, de asemenea, motto-ul ego-ului şi un truism, dacă avem în vedere sinele izolat şi însingurat al economiei, biologiei şi filozofiei moderne.

Doar atunci când simţirea de sine se extinde pentru a-i include şi pe alţii, prin dragoste, acel truism este înlocuit cu opusul său: „Mai mult pentru tine înseamnă mai mult şi pentru mine". Acesta este adevărul esenţial înglobat în învăţăturile spirituale autentice ale lumii, de la Legea de Aur a lui Iisus, care a fost incorect interpretată şi ar trebui citită „Ceea ce le faci altora, tot aşa ţie îţi faci",* până la doctrina buddhistă a karmei. Totuşi, a înţelege şi a fi de acord cu aceste învăţături nu este de ajuns; mulţi dintre noi îndurăm o separare între ceea ce credem şi ceea ce trăim. O transformare actuală în modul în care ne ducem existenţa este necesară, iar o astfel de transformare, de obicei, se produce în acelaşi mod în care transformarea noastră colectivă se produce în prezent: printr-un colaps al vechii Poveşti a Omului şi a Poveştii Lumii şi prin naşterea uneia noi. De asemenea, pentru noi înşine este, în cele din urmă, o poveste cu început şi sfârşit. Aţi trecut vreodată printr-o experienţă care să vă lase, la sfârşit, cu impresia că, nici pe departe, nu ştiţi cine sunteţi?

Persoana matură, inter-relaţională, conectată la sine, ajunge la un echilibru între a da şi a primi. În această stare – fie că este vorba de o persoană sau de întreaga specie – va dărui în funcţie de abilităţi şi, fiind în legătură cu alţii din acelaşi spirit, va primi în funcţie de nevoi.

Fără a fi o coincidenţă, tocmai am parafrazat un slogan fundamental al socialismului: „De la fiecare după posibilităţi, fiecăruia după nevoi". Aceasta este o descriere bună a oricărei reţele de dăruire, fie că este vorba de corpul uman, de un ecosistem, sau de o cultură tribală a dăruirii. Aşa cum veţi vedea, este, de asemenea, o bună descriere a unei economii sacre. Moneda sa contribuie la o Poveste a Oamenilor, a unui Sine şi a unei Lumi foarte departe de sistemul cămătăriei. Este una ciclică, mai degrabă decât una exponenţială, întotdeauna întorcându-se către sursă; încurajează protejarea şi îmbogăţirea

* Autorul face referire aici la Evanghelia după Luca 6 : 31: „Şi precum voiţi să vă facă vouă oamenii, asemenea faceţi-le şi voi lor", citată adesea în spaţiul occidental. În creştinismul oriental, referinţa de mai sus este dublată şi împlinită de „marea poruncă a legii", din Evanghelia după Matei, 22 : 35-39: „... şi unul dintre ei, învăţător de lege, L-a întrebat ispitindu-L: Învăţătorule, care este marea poruncă în lege? Iar El i-a răspuns: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul şi din tot cugetul tău. Aceasta este marea şi întâia poruncă. Iar a doua, asemenea acesteia: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi."

naturii, nu sărăcirea sa; redefineşte averea ca funcţie a generozităţii şi nu a acumulării; este manifestarea belşugului, nu a lipsei. Are potenţialul de a recrea, la scară globală, dinamica darului din societăţile primitive, aducând în prim plan darurile omului şi direcţionându-le către nevoile tuturor.

Îmi amintesc faptul că, în adolescenţă, citeam *Atlas Shrugged* a lui Ayn Rand, carte ale cărei personaje în alb şi negru, hiperraţionalitate şi absolutism moral atrăgeau foarte puternic mintea mea adolescentină. Cartea este un manifest al sinelui izolat şi separat, al egoului mercenar şi atrage foarte mult şi minţile adolescentine de astăzi. Cartea amendează drastic ridicolul frazei: „De la fiecare după posibilităţi, fiecăruia după nevoi", zugrăvind un tablou al oamenilor care se întrec unul pe celălalt în propria sărăcie, astfel încât să îşi aloce o parte mai mare a resurselor, în timp ce producătorii nu au nicio motivaţie de a produce. Acest scenariu, care s-a aplicat în anumite aspecte în ţările comuniste, are ca ecou o frică primară a sinelui modern condiţionat de lipsă – dacă voi oferi şi nu voi primi nimic în schimb? Această dorinţă de asigurare că vei primi înapoi ceva, o compensaţie a riscului generozităţii, este teoria fundamentală a dobânzii, o teorie adolescentină care va fi înlocuită de un sine adult, mult mai expansiv, maturizat şi devenit membru deplin al comunităţii existenţei. Suntem aici să ne exprimăm darurile; acest lucru este printre cele mai profunde dorinţe ale noastre şi nu putem să trăim deplin în alt mod.

Cele mai multe nevoi au fost monetizate, în timp ce cantitatea de muncă necesară pentru a satisface aceste nevoi monetizate este în scădere. Aşadar, pentru ca darurile umane să ajungă la expresia lor deplină, toată această creativitate umană, în exces, trebuie astfel să fie direcţionată înspre altceva, înspre nevoile sau scopurile care sunt ostile banilor Separaţiei. Fără nicio îndoială, regimul banilor a distrus, şi continuă să distrugă, mare parte din ceea ce este frumos – într-adevăr, fiecare bun public care nu poate fi făcut privat. Iată câteva exemple: un cer înstelat fără poluare luminoasă; un drum de ţară fără zgomot de trafic; o vibrantă economie locală, urbană şi pluriculturală; lacuri, râuri şi mări nepoluate; baza ecologică a civilizaţiei umane. Mulţi dintre noi posedăm daruri care ar contribui la toate aceste lucruri, deşi nimeni nu ne va plăti să le oferim. Aceasta deoarece banii, aşa cum îi cunoaştem, se bazează, în ultimă instanţă, pe transformarea publicului în privat. Noii bani vor încuraja opusul, iar conflictul dintre idealurile noastre şi realitatea financiară practică se va încheia.

Banii cămătăriei sunt bani ai creşterii – au fost perfecţi pentru etapa de creştere a umanităţii şi pentru povestea Ascensiunii, dominaţiei şi a stăpânirii. Următoarea etapă este una a parteneriatului co-creator cu pământul. Pentru această nouă etapă, Povestea Oamenilor se reliefează chiar acum. Ţesătorii ei sunt pionierii domeniilor ca permacultura, medicina holistică, energia regenerabilă, micoremedierii*, monedele locale, justiţia restaurativă, ataşamentul parental şi multe altele. Pentru a repara stricăciunile pe care Era Cămătăriei le-a făcut în natură, cultură, sănătate şi spirit, va fi nevoie de toate darurile care ne fac oameni şi, într-adevăr, este extrem de important să cerem ca aceste daruri să ne ducă la un alt nivel de dezvoltare.

* remedierea unor probleme ale mediului înconjurător cu ajutorul ciupercilor – TEI

Acest lucru poate fi considerat naiv, vag şi idealist. Am schiţat deja câteva dintre aceste idei în *„Ascensiunea omenirii“* şi le voi detalia în cea de-a doua jumătate a acestei cărţi. Pentru moment, cântăriţi vocile concurente ale idealismului şi ale cinismului Dvs. şi întrebaţi-vă: „Aş suporta să mă mulţumesc cu mai puţin?“. Aş accepta o lume a unei imense urâţenii, mereu crescânde? Aţi putea crede că acest lucru este inevitabil? Nu aţi putea. O astfel de credinţă vă va omorî sufletul încet, dar sigur. Minţii îi place cinismul, confortul şi siguranţa acestuia, şi ezită să creadă orice lucru ieşit din comun, dar inima funcţionează altfel; ne îndreaptă către frumuseţe şi numai dacă vom da curs chemării sale, vom putea îndrăzni să creăm o nouă Poveste a Oamenilor.

Suntem aici să creăm ceva frumos, ceva ce voi numi „cea mai frumoasă lume pe care inimile noastre o cred posibilă“. Pe măsură ce adevărul acesta pătrunde tot mai adânc şi pe măsură ce convergenţa crizelor ne împinge afară din lumea veche, inevitabil, din ce în ce mai mulţi oameni vor trăi cu acest adevăr: acela că mai mult pentru tine nu înseamnă mai puţin pentru mine; adevărul că ceea ce îţi fac ţie, acelaşi lucru mi-l fac şi mie; adevărul trăirii pentru a da tot ceea ce poţi şi de a lua doar ceea ce ai nevoie. Putem să începem să facem aceste lucruri chiar acum. Ne este frică, dar atunci când o vom face cu adevărat, lumea ne va împlini nevoile cu vârf şi îndesat. Vom afla apoi că povestea Separaţiei, înglobată în aceşti bani pe care îi cunoaştem, nu este adevărată şi niciodată nu a fost. Totuşi, ultimele zece milenii nu au trecut în van. Uneori este necesar să trăim o minciună pe deplin, înainte să fim pregătiţi să facem următorul pas către adevăr. Minciuna separaţiei a erei cămătăriei este acum completă. Am explorat-o în totalitate, până la cele mai îndepărtate extreme ale sale şi am văzut tot ceea ce a cauzat, pedepsele şi închisorile, lagărele de concentrare şi războaiele, irosirea bunurilor, adevărului şi frumuseţii. Acum, capacităţile pe care le-am dezvoltat în această lungă călătorie a ascensiunii ne vor folosi în iminenta epocă a Reuniunii.

Note

(1) Departamentul de Trezorerie al SUA, „Raport anual al datoriei publice“, iunie 2010.

(2) Aceasta nu este pentru a denigra cultele voodoo sau pentru a le vedea ca pe o bolboroseală primitivă. De fapt, nici măcar bolboroseala nu aş denigra-o. Fie că este vorba despre sistemul financiar modern, fie despre un ritual voodoo, magia simbolică funcţionează după aceleaşi principii esenţiale. Sistemul nostru modern de ritualuri diferă doar într-o mică măsură de cel primitiv.

(3) Uneori puterea trece la vasal, pe măsură ce puterea hegemonică decade şi începe să se bazeze pe avere importată, până ajunge în punctul în care îşi pierde propria abilitate de a crea bunăstare. Se pare că acest lucru se întâmplă cu China astăzi. Probabil China joacă doar temporar un rol de vasal, în căutarea unui alt final.

(4) De fapt, totul este bine: criza îşi exercită funcţia evolutivă. Dar nu lăsaţi acest lucru să vă neliniştească. Totul este bine, numai nouă ni se pare că lucrurile merg îngrozitor de rău.

PARTEA A II-A

Pe măsură ce epoca separării se îndreaptă către sfârşit şi noi ne reunim cu natura, atitudinea noastră de excepţionalism uman faţă de legile naturii se încheie, de asemenea. De câteva decenii, mişcarea ecologistă ne-a tot spus că „nu suntem scutiţi de legile naturii“. Din ce în ce mai mult, în mod dureros, ne confruntăm cu adevărul acestor spuse. Un copil ia de la mama sa, fericit şi nepăsător faţă de sacrificiile şi durerea ei; la fel am luat şi noi de la pământ, pe parcursul copilăriei speciei umane. Sistemul nostru bănesc, ideologia noastră economică, au fost, mai mult sau mai puţin, agenţi ai deposedării. Acum, când relaţia noastră cu pământul se schimbă într-una de dragoste, devenim în mod acut conştienţi de răul pe care îl facem. Într-o legătură romantică, ceea ce îi faci partenerului, se întoarce înapoi la tine; durerea lui este durerea ta.

Şi astfel, în timp ce umanitatea se confruntă cu încercarea trecerii la altă vârstă prin crizele prezente şi tranziţiile către maturitate, un nou sistem economic se iveşte, înglobând noua identitate a sinelui inter-relaţional care trăieşte într-un parteneriat co-creator cu Pământul. Sistemele noastre economice şi băneşti nu vor mai fi agenţi ai deposedării, ai exploatării, ai creşterii acestui sine izolat. Ele vor fi, în schimb, agenţi ai oferirii, ai creării, ai slujirii şi ai abundenţei. Următoarele capitole descriu elementele acestei economii sacre. Toate sunt deja limpezi, latente în cadrul vechilor instituţii şi chiar născute din acestea. Pentru că aceasta nu este o revoluţie în sens clasic, o curăţare, o măturare a vechiului; este, mai degrabă, o metamorfoză. Epoca Reunirii a avut o lungă gestaţie în cadrul instituţiilor Separaţiei. Astăzi, începe să iasă la iveală.

CAPITOLUL 9
POVESTEA VALORII

„Era o poveste veche care nu mai era adevărată ... Adevărul poate dispărea din poveşti, să ştiţi. Ceea ce era adevărat a devenit fără valoare, chiar o minciună, deoarece adevărul s-a dus în altă poveste. Apa izvorului iese la suprafaţă într-un alt loc.“ – Ursula K. Le Guin

Banii sunt inextricabil legaţi de poveştile definitorii ale civilizaţiei noastre: a sinelui şi a umanităţii colective. Sunt o parte integrantă a ideologiei şi a mecanismului creşterii, a „ascensiunii umanităţii“ către suprastăpânirea planetei; de asemenea, au jucat un rol central în dizolvarea legăturilor dintre natură şi comunitate. Pe măsură ce aceste poveşti se destramă, pe măsură ce dimensiunea lor monetară se deşiră cu repeziciune, avem şansa de a le conferi banilor, în mod conştient, atributele noilor poveşti care îi vor înlocui: sinele inter-relaţional, care trăieşte într-un parteneriat de co-creare cu Pământul. Dar cum să imprimăm banilor o poveste?

În istoria lor de câteva mii de ani, banii au avut o evoluţie accelerată în ceea ce priveşte forma lor. Prima etapă a fost cea a banilor ca marfă – grâul, uleiul, vitele, metalul şi multe alte lucruri – acestea au funcţionat ca mijloace de schimb, fără a avea valoare fiduciară. Această etapă a durat câteva milenii. Următoarea etapă a fost sistemul de monedă, care a adăugat valoare fiduciară unei valori intrinseci a argintului şi a aurului. Banii aveau atunci două componente: una materială şi una simbolică.

A fost un lucru destul de natural ca, în cele din urmă, simbolul să devină detaşat de metal, ceea ce s-a întâmplat odată cu apariţia creditelor din Evul Mediu şi chiar de dinainte. În China, primii bani de hârtie (care erau, de fapt, un fel de poliţă bancară) erau în uz în secolul al IX-lea şi circulau până în Persia. (1) De asemenea, în lumea arabă, o formă a cecului era foarte răspândită la acea vreme. Comercianţii italieni foloseau bancnote de schimb în secolul al XIII-lea, o practică răspândită rapid şi urmată, în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, de banca de rezerve fracţionare. (2) Aceasta a fost o inovaţie majoră, pentru că a liberalizat detaşarea banilor de furnizarea metalului şi le-a permis să crească în mod organic, conform activităţii economice. Detaşarea banilor de metal a fost graduală. Pe parcursul epocii rezervei bancare fracţionară, care a durat câteva secole, biletele bancare erau încă, cel puţin în teorie, susţinute de metal.

Astăzi, epoca rezervei bancare fracţionară s-a încheiat, iar banii au devenit credit, pur şi simplu. Acest lucru nu este recunoscut în mare măsură. Multe autorităţi, inclusiv cele mai multe cărţi de economie şi Rezerva Federală însăşi, (3) încă pretind că rezervele sunt un factor de limitare în crearea banilor, dar în practică, aproape că nu mai sunt. (4) Constrângerile reale pe care băncile le au în ceea ce priveşte crearea banilor sunt capitalul lor total şi abilitatea lor de a găsi doritori de împrumuturi care să fie eligibili – adică cei care fie au un potenţial de câştig necompromis, fie bunuri colaterale de care să se poată folosi. Cu alte cuvinte, acordurile sociale guvernează crearea banilor, printre acestea fiind şi dictonul, codificat în dobândă, cum că banii trebuie să meargă către cei care vor face mai mulţi bani în viitor. Banii de astăzi, aşa cum voi explica, sunt susţinuţi de creştere; atunci când, aşa cum se întâmplă acum, creşterea încetineşte, întregul edificiu financiar începe să se destrame.

Banii, care s-au dezvoltat în paralel cu tehnologia, suferă daune similare. Fiecare suportă o constrângere implacabilă în ceea ce priveşte creşterea: tehnologia – din cauza ideologiei reparaţiei tehnologice, adică folosirea tot mai multor tehnologii pentru remedierea problemelor cauzate de tehnologia deja existentă; banii – din cauza dinamicii cămătăriei pe care am descris-o, creând mai multe datorii, pentru a plăti dobânda datoriei existente. Paralela este aproape exactă. O altă similaritate este aceea că, fiecare dintre acestea, a uzurpat domenii care aparţineau propriu-zis altor moduri de relaţionare. Dar nu pledez în niciunul dintre cazuri să dăm înapoi istoria. Eu cred că atât tehnologia, cât şi banii, s-au dezvoltat în formele prezente pentru un scop; creditele sunt punctul terminus natural pentru evoluţia banilor către fiduciaritatea pură, acordul pur. Ajungând acolo, suntem liberi să facem acel acord înadins. Suntem ca nişte adolescenţi care şi-au dezvoltat capacităţile fizice şi mentale prin jocurile copilăriei şi acum sunt gata de a-şi îndrepta acele capacităţi către adevăratul lor scop.

Unii observatori, văzând consecinţele dezastruoase ale monedelor de astăzi, bazate pe credite, pledează pentru o întoarcere la zilele bune în care moneda era susţinută de ceva tangibil, cum este aurul. Ei motivează prin faptul că moneda susţinută de bunuri de larg consum nu va produce inflaţie şi va elimina obligaţia de creştere nesfârşită. Cred că unii dintre aceşti pledanţi pentru „moneda solidă“, sau „bani reali“, ating o dorinţă atavică de a se întoarce în zilele mai simple, când lucrurile erau doar ceea ce sunt ele, de fapt. Împărţind lumea în două categorii, reală (obiectivă) şi convenţională, ei cred că banii-credit sunt o iluzie, o minciună, care trebuie să se prăbuşească în mod inevitabil la fiecare ciclu de decădere. De fapt, această dihotomie este ea însăşi o iluzie, o construcţie care reflectă mitologiile mai profunde – cum este doctrina obiectivităţii în fizică – care sunt demolate, la rândul lor, în vremurile noastre.

Diferenţa dintre moneda susţinută şi cea nesusţinută nu este atât de mare cum am crede. La prima vedere, ele par foarte diferite: o monedă susţinută îşi derivă valoarea din ceva real, în timp ce o monedă nesusţinută are valoare doar pentru că oamenii sunt de acord cu acest lucru. Aceasta este o falsă distincţie: în oricare dintre cazuri, ceea ce conferă în final valoare banilor este povestea care îi înconjoară, un set de convenţii sociale, culturale şi legale.

În acest punct, cei care pledează pentru „banii reali“, sau pentru moneda susţinută, pot obiecta „Nu, exact aceasta este ideea: o monedă susţinută primeşte valoarea de la bunul de larg consum aferent, nu din acorduri“.

Greşit!

Mai întâi să ne gândim la exemplul standard pentru ceea ce pledanţii numesc „bani reali“: monedele din aur şi argint. Acestea sunt valoroase, spun ei, deoarece materialul din care sunt făcute este valoros. Aceasta este sursa valorii lor, iar însemnele de pe ele sunt acolo ca o garanţie, pentru a acorda încredere în greutatea şi puritatea lor. Dar, în ciuda nostalgiei pentru banii reali de altădată, multe sisteme monetare din aur şi argint, din istorie, nu s-au potrivit cu această descriere, ci au avut o valoare care a depăşit-o pe cea a bunului aferent (vezi capitolul 3). Ele diferă de banii de hârtie în rang, nu în esenţă. Banii de hârtie şi cei electronici nu sunt o îndepărtare de moneda metalică, ci o extensie a acestora.

Pentru a complica şi mai mult lucrurile, ce este această „valoare a bunului“? La fel ca banii, proprietatea este o construcţie socială. Ce înseamnă să ai ceva? Posesia fizică devine deţinere doar dacă această posesie este legitimată social; dacă este legitimată, posesia fizică nu este nici măcar necesară. Până la urmă, pe pieţele de bunuri de larg consum de astăzi, cei mai mulţi investitori nici măcar nu ating bunurile pe care le cumpără. Tranzacţiile lor sunt un set de ritualuri, manipulări simbolice învestite cu putere prin intermediul unor credinţe comune. Natura fictivă a deţinerii nu este un fenomen recent. Faimoşii bani ai locuitorilor de pe insula Yap* – inele imense de piatră care sunt prea grele pentru a fi mutate, pot cu toate acestea să schimbe proprietarii destul de uşor, atunci când se face înţelegerea că noul proprietar este cutare. Aurul nu are niciodată nevoie să iasă din ascunzătoare pentru a fi o susţinere pentru monedă. De fapt, nici nu trebuie să plece din pământ. Chiar dacă am adopta un standard în aur, cele mai multe tranzacţii vor folosi tot simboluri de hârtie sau digitale. Doar povestea care conferă valoare acestor simboluri ar fi diferită.

Mai mult, valoarea bunurilor de larg consum depinde de acordurile sociale. Acest lucru este în special valabil pentru aur care, spre deosebire de alte forme autentice de bani, reprezentaţi de bunuri de larg consum – cum ar fi vitele sau cămilele, are o valoare utilitară foarte mică. Puteţi face bijuterii drăguţe din el, dar are o utilitate industrială foarte mică în comparaţie cu alte metale preţioase, cum ar fi argintul sau platina. Aceasta înseamnă că valoarea aurului depinde de convenţie. Acest lucru îl face, într-adevăr, o alegere ciudată pentru cei care vor bani ai căror valoare să fie independentă de convenţie, bani care au valoare „reală“.

Ceea ce este adevărat în cazul aurului, este adevărat şi în cazul altor bunuri de larg consum. Într-o societate cu un înalt grad de diviziune a muncii, cum este a noastră, utilitatea celor mai multe bunuri de larg consum depinde, la fel ca în cazul banilor, de o reţea de acorduri sociale. Cât de folositor este pentru Dvs. un lingou de fier? Un baril de

* insulă din Oceanul Pacific de Vest – TEI

ţiţei neprelucrat? O tonă de hidroxid de sodiu industrial? Un buşel* de boabe de soia? În grade diferite, ele sunt valoroase numai în contextul unui număr mare de oameni care să îndeplinească rolurile specifice, inter-relaţionate, care pun aceste lucruri în uz. Cu alte cuvinte, bunurile de larg consum, la fel ca banii, au de asemenea o valoare fiduciară pe lângă cea intrinsecă – într-adevăr, la o examinare atentă, distincţia este demolată aproape în totalitate.

Să ne gândim mai mult la ceea ce înseamnă susţinerea banilor. În mod superficial este simplu. Ca să luăm exemplul dolarului SUA de dinainte de 1972, acest lucru însemna: „Puteţi duce un dolar la Rezerva Federală şi să îl răscumpăraţi pe a treizecea parte (sau cât era) dintr-o uncie** de aur." Dar această imagine simplă este plină de complicaţii. Pentru majoritatea utilizatorilor de dolari, chiar dacă ar fi fost permis, nu era în mod practic fezabil să mergi la cel mai apropiat birou al Rezervei Federale. Din câte ştiu, aurul era foarte rar transportat, nici măcar între bănci, pentru achitarea unor plăţi. Aurul băncilor era ţinut în băncile Rezervei Federale; faptul că acestea îl deţineau era o chestiune de înregistrare, nu de posesie fizică. Sistemul ar fi funcţionat chiar dacă aurul nu era prezent în mod fizic. Nimeni, în afară de băncile străine, nu schimba, de fapt, dolari în aur. De ce ar fi făcut-o cineva, de vreme ce dolarii – şi nu aurul – erau folosiţi ca bani? Dacă credem că dolarii (în epoca standardului în aur) erau valoroşi deoarece puteau fi schimbaţi în aur, nu este probabil şi reversul adevărat, că aurul era valoros pentru că putea fi transformat în dolari?

Avem tendinţa să credem că, într-un sistem monetar susţinut cu bani de hârtie sau electronici, susţinerea constă în banii reali, iar hârtia este doar reprezentarea lor. Dar, de fapt, hârtiile sunt banii reali. Asocierea lor cu aurul a fost doar o proiecţie de sens, aproape o formulă magică, oferindu-ne permisiunea de a crede în povestea valorii. Această poveste creează valoare. De fapt, nu a fost niciodată posibil ca cineva să răscumpere banii de hârtie cu aur. Dacă ar fi încercat aceasta prea mulţi oameni, banca centrală ar fi putut (şi deseori a făcut-o) simplu să declare că nu va mai răscumpăra. (5) Presupusul fapt al convertibilităţii banilor în cantitatea de aur X este o construcţie, o ficţiune convenabilă, care depinde de o reţea de acorduri sociale şi percepţii comune.

În mod similar, înainte ca Statele Unite să anuleze acordul Bretton-Woods, la începutul anilor 1970, valutele lumii erau fixate în funcţie de dolarul SUA, care era, în schimb, stabilizat în aur. Dacă o ţară acumula rezerve de dolari SUA, putea să îi răscumpere de la Rezerva Federală prin câteva tone de aur. Aceasta nu era chiar o mare problemă imediat după cel de-al doilea război mondial, dar la sfârşitul anilor 1960, aproape toată rezerva de aur a Statelor Unite fusese trimisă peste ocean, ameninţând-o cu falimentul. Deci, Statele Unite au anunţat, simplu, că nu vor mai răscumpăra dolari în aur în cadrul sistemului bancar internaţional, la fel cum încetaseră să o facă şi în cadrul domestic, cu patru decenii mai devreme, ceea ce denotă că standardul în aur era doar o ficţiune convenabilă.

* unitate de măsură egală cu 36,35 litri – TEI

** 28 de grame – TEI

Proclamaţia că banii sunt susţinuţi este puţin diferită de orice altă incantaţie ritualică, pentru că îşi derivă puterea din credinţa umană colectivă. Oricât de adevărat ar fi acest lucru în privinţa aurului, sunt şi mai adevăratele recentele şi sofisticatele propuneri de susţinere a monedei, cum ar fi moneda terra a lui Bernard Lietaer şi propunerile recente pentru Drepturile Speciale de Tragere revizuite ale FMI – care să fie susţinute de către un coş de bunuri de larg consum, menit să reflecte activitatea economică generală. Există un merit al acestei abordări – într-adevăr, este un pas în direcţia pe care o ilustrez în această carte. Dar această susţinere este în mod clar o ficţiune: nimeni nu îşi va schimba, vreodată, monedele terra pentru livrarea fizică – la uşă – a combinaţiei prescrise de petrol, cereale, certificate de emisii de dioxid de carbon, şuncă de porc, lingouri de fier şi orice altceva de pe listă. Nicio persoană nu are nevoie, vreodată, de aceste lucruri ca posesie personală. Valoarea lor este colectivă, existând numai într-o vastă reţea de relaţii economice. Dar acest lucru este OK! Răscumpărarea actuală, practică, nu este necesară pentru a califica ceva drept monedă susţinută. Da, răscumpărarea este o ficţiune, o poveste, dar poveştile au putere. Toţi banii sunt o poveste. Nu avem alternativă la crearea banilor decât în cadrul unei matrici de poveşti. Nimic din ceea ce am scris nu a descalificat sistemele monetare susţinute. Dar, dacă ar fi să alegem un sistem monetar susţinut, motivele să fie clare. Nu este vorba de a face banii „reali“, într-un mod în care monedele nesusţinute nu sunt. Este vorba de a conferi banilor povestea valorii pe care dorim să o creăm.

Povestea susţinerii poate fi folosită pentru a limita şi pentru a conduce crearea banilor. Astăzi, acordăm acest drept doar băncilor şi îl îndreptăm către profitul mobil – banii merg către cei care vor face mai mulţi bani. Din punct de vedere istoric, totuşi, problema banilor este o funcţie specială, sacră, la care nu se poate renunţa uşor. Banii au puterea magică a semnului şi înglobează acordul unei societăţi întregi. O parte din spiritul societăţii trăieşte în cadrul lor, iar puterea de a-i crea trebuie să fie păzită la fel de bine cum un şaman îşi păzeşte punga magică. Pe mâini greşite, puterea lor poate fi folosită pentru a subjuga. Putem să negăm faptul că astăzi nu s-a întâmplat astfel? Putem să negăm faptul că, oameni şi naţiuni întregi, au devenit sclavi ai celor care împrumută bani?

Nu numai că asociem, în mod natural, banii cu sacrul, ci şi oricare scop în care folosim banii tinde să devină sacru: „unde-ţi este comoara, acolo-ţi va fi şi inima!“ (Matei 6:21). Astfel, oamenii au ajuns să venereze aurul. Bineînţeles, nu au declarat că îl venerează, dar acţiunile vorbesc mai mult decât cuvintele. Aurul era ceea ce râvneau ei, pentru aur se sacrificau, aurul era ceea ce ei respectau, aurul era ceea ce învesteau cu o putere supranaturală şi cu un statut special, sfânt. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu vitele în culturile care fac comerţ cu vite, şi cu grâul sau cu uleiul de măsline, în culturile unde acestea sunt folosite ca bani. Au atins un statut sacru, despărţite de alte bunuri.

Ultima sută de ani a fost o epocă a monedei nesusţinute şi, de asemenea, o epocă în care nimic nu este sacru. Aşa cum am afirmat în introducere, dacă un lucru este sacru în zilele noastre, acela este reprezentat de bani. Pentru că banii sunt cei care au proprietăţile pe care noi le asociem cu divinitatea dematerializată a dualismului: ubicuitate, abstracţie, nonmaterialitate şi, totuşi, având capacitatea de a interveni în problemele materiale,

pentru a crea sau pentru a distruge. Pentru a îndepărta complet divinitatea din materialitate înseamnă, din nou, a nu avea nimic sacru – nimic real, nimic tangibil. Totuşi, absenţa sacrului este o iluzie: aşa cum mulţi au demonstrat, ştiinţa a devenit noua religie, completată cu povestea sa cosmogonică, cu misterioasele sale explicaţii ale lucrărilor lumii, învăluite în limbajul misterios, cu preoţii şi interpreţii săi, ierarhia sa, ritualurile sale de iniţiere (teza de doctorat, de exemplu), sistemul său de valori şi multe altele. În mod similar, aparenta absenţă a susţinerii este, de asemenea, o iluzie. Banii de tip credit sunt susţinuţi (printr-un model de acord social diferit de sistemele monetare susţinute în mod explicit, dar un acord până la urmă) de către o totalitate de bunuri şi servicii ale unei economii şi, la un nivel mai adânc, de către creştere. (6) Creaţi ca o datorie cu dobândă, valoarea lor susţinută depinde de expansiunea nesfârşită a bunurilor şi serviciilor. Orice lucru care susţine banii devine sacru: în mod corespunzător, creşterea a avut un statut sacru pentru multe secole. În multe dintre aparenţele poveştii despre Ascensiunea-progres, expolatarea forţelor naturale, cucerirea frontierelor finale, stăpânirea naturii – am purtat o cruciadă sfântă, pentru a fi roditori şi pentru a ne multiplica. Dar, creşterea nu mai este sacră pentru noi.

Această carte va descrie o modlitate concretă de susţinere a banilor cu ajutorul lucrurilor care devin sacre pentru noi astăzi. Şi care sunt acestea? Putem vedea care sunt prin eforturile altruiste ale oamenilor de a le crea şi de a le păstra. Banii viitorului vor fi susţinuţi de către lucrurile pe care vrem să le hrănim, să le creăm şi să le păstrăm: terenurile neexploatate, apă curată şi aer curat, opere extraordinare de artă şi arhitectură, biodiversitate şi bunuri genetice comune, drepturi de dezvoltare neutilizate, certificate pentru emisii de dioxid de carbon nefolosite, drepturi de brevet necolectate, relaţii care nu sunt transformate în servicii şi resurse naturale care nu sunt transformate în bunuri. Chiar şi aurul care încă zace în pământ.

Asocierea cu banii (aşadar, cu „valoarea abstractă“) nu numai că ridică un lucru la un statut sacru, ci ne şi obligă să îl creăm, mai mult şi mai mult. Asocierea dintre aur şi bani încurajează efortul continuu (şi foarte distructiv pentru mediul înconjurător) de a extrage mai mult aur. A săpa gropi în pământ şi a le umple la loc este simbolul muncii în van, deşi aceasta este ceea ce face, în principal, extracţia de aur. Cu eforturi uriaşe, extragem aurul din pământ, îl transportăm, îl prelucrăm şi, în cele din urmă, îl punem în alte găuri ale pământului, numite depozite. Acest efort, precum şi epuizarea aurului, este o modalitate (aleasă la întâmplare) pentru a reglementa furnizarea banilor, dar de ce să nu facem această reglementare prin acorduri sociale şi politice intenţionate, sau printr-un proces mai organic şi să renunţăm la săpatul gropilor?

Problema aurului, menţionată mai sus, se extinde şi la alte bunuri. În locurile unde vitele servesc drept bani, ele capătă o valoare în afară de utilitatea laptelui şi a cărnii lor, având ca rezultat faptul că oamenii păstrează cirezile mai mari decât ar fi nevoie. La fel ca în cazul extragerii aurului, acest lucru risipeşte munca omului şi strică mediul înconjurător. Mă tem că orice formă de bani, bazată pe bunuri de larg consum, va avea acelaşi efect. Dacă este vorba de petrol, atunci se va crea un stimulent pentru extragerea de petrol – cantitatea necesară pentru combustibil, plus o cantitate suplimentară pentru bani.

Generalizând, principiul este „Folosirea oricărui lucru ca acoperire pentru bani creşte cantitatea acelui lucru“.

Capitolul 11 ilustrează acest principiu de a crea un sistem monetar care să crească aprovizionarea cu lucrurile pe care noi le considerăm bune pentru umanitate şi pentru planetă. Cum ar fi dacă banii ar fi „susţinuţi“ de către apa curată, aerul nepoluat, ecosistemele sănătoase şi de către bunurile culturale comune? Există vreo modalitate de a încuraja crearea de tot mai multe astfel de lucruri, în acelaşi mod în care acordul social cu privire la valoarea aurului ne face să extragem din ce în ce mai mult aur? La fel cum monetizarea aurului ne face să îl râvnim şi să căutăm să producem cât mai mult, precum şi să renunţăm la el doar pentru a îndeplini o nevoie reală, urgentă, tot astfel folosirea acestor lucruri pentru bani ne poate face să creăm tot mai multe, să creăm o planetă mult mai frumoasă şi să le sacrificăm doar pentru un motiv bine întemeiat, numai ca răspuns la o nevoie reală, numai pentru a crea ceva la fel de valoros ca ceea ce a fost distrus. Noi distrugem multe lucruri pentru bani, dar nu distrugem, în mod voit, banii înşişi. Şi aşa ar trebui să fie, de fapt.

Întrebarea legată de susţinerea monedei ne duce către întrebări mai vaste şi mai importante: Cine va ajunge să creeze bani şi prin ce proces? Ce limite ar trebui să guverneze cantitatea creată? Care sunt acordurile pe care banii le înglobează? Mai general, care este povestea valorii pe care o atribuim banilor?

Încă din Grecia Antică, banii au conţinut întotdeauna un acord. De obicei, totuşi, acordul a fost unul neintenţionat. Oamenii au crezut că aurul era valoros, rareori încetând să creadă că această valoare era doar una convenţională. Mai târziu, sistemele monetare de hârtie erau, în mod clar, convenţionale deşi, din câte ştiu, nimeni nu a proiectat emiterea lor având în minte un anumit scop social, în afară de furnizarea unui mediu de schimb. Niciodată nu s-a pus întrebarea „ce poveste a lumii creăm noi şi ce fel de bani va îngloba şi va consolida acea poveste?“. Nimeni nu a decis crearea unui sistem de rezerve bancare fracţionare, cu scopul conştient de propulsa expansiunea umanităţii. În zilele noastre, pentru prima dată, avem oportunitatea de a infuza un grad de conştiinţă în alegerea banilor noştri. Este momentul să ne întrebăm pe noi înşine ce poveste colectivă dorim să legiferăm pe acest pământ şi să alegem sistemul monetar în conformitate cu acea poveste.

În restul cărţii, voi descrie liniile mari ale unui sistem monetar care să încorporeze noua relaţie a umanităţii cu noi înşine şi cu pământul, un sistem al banilor care reflectă şi hrăneşte lucrurile care devin sacre pentru noi. De asemenea, voi oferi idei cu privire la modul în care să ajungem dintr-un punct în altul, atât la nivel colectiv, cât şi la nivel personal. Această economie sacră va avea următoarele caracteristici:

Va restaura mentalitatea darului în vocaţiile noastre şi în viaţa noastră economică.

Va inversa omogenizarea şi depersonalizarea societăţii, induse de bani.

Va fi o extensie a ecosistemului, nu o violare a acestuia.

Va promova economia locală şi va reînvia comunităţile.

Va încuraja iniţiativa şi va răsplăti antreprenoriatul.

Va avea creştere zero şi, totuşi, se va concentra pe dezvoltarea continuă a darurilor umane unice.

Va promova o distribuire echitabilă a averilor.

Va promova un nou materialism, care tratează lumea ca pe ceva sacru.

Se va alinia cu egalitatea politică şi cu puterea oamenilor şi nu va induce mai mult control centralizat.

Va restaura domeniile pierdute ale capitalului natural, social, cultural şi spiritual.

Şi, cel mai important, este ceva pe care putem să începem să îl creăm chiar acum!

Următoarele câteva capitole vor prezenta şi sintetiza diferite teme ale noii Poveşti a Valorii care vor defini un sistem monetar viitor. Reunind toate acestea, va rezulta o imagine a unei economii foarte diferită de ceea ce cunoaştem astăzi.

Note

(1) Temple, Robert, *The Genius of China: 3,000 Years of Science, Discovery, and Invention*. Rochester, VT. Inner Traditions: pp. 117, 119.

(2) Vallely, Paul, „How Islamic Inventors Changed the World", The Independent, 11 martie 2006.

(3) Consultaţi, de exemplu, publicaţia Rezervei Federale din Chicago „Modern Money Mechanics", care se găseşte pe internet.

(4) Dacă marjele de rezervă ale unei bănci sunt insuficiente pentru a îndeplini cerinţele, ea va împrumuta banii necesari de la Rezerva Federală sau de pe pieţele de bani. Dacă este vorba de o insuficienţă de rezerve a întregului sistem, atunci Rezerva Federală extinde baza monetară prin operaţiunile de tip open-market. Iată de ce creşterea M0 întârzie de obicei, în urma lui M1 şi M2, timp de mai multe luni-opusul a ceea ce ne-am aştepta pentru un efect multiplu, dacă am trăi într-un sistem de rezerve fracţionare. (vezi Keen, Steven, „The Roving Cavaliers of Credit", Debtwatch, 31 ianuarie 2009). Tot din acelaşi motiv şi recenta „uşurare cantitativă" a Rezervei Federale, şi a altor bănci centrale, a reuşit foarte puţin să crească alimentarea cu bani.

(5) Acest lucru, de fapt, s-a întâmplat de multe ori; în perioada Marii Crize s-a întâmplat în aproape fiecare ţară. Deţinătorii de monedă au cerut aurul de la bănci şi, în cele din urmă, de la băncile centrale, care în final au spus nu. În Statele Unite ale anilor 1930 a devenit chiar ilegală, sub Ordinul Executiv 6102 al lui Roosevelt, deţinerea unei cantităţi mai mari de aur. Totuşi, dolarii, a căror valoare se presupune că depindea de aur, nu s-au devalorizat.

(6) Priviţi astfel lucrurile: creditul emis de către bancă este susţinut de bunurile colaterale din împrumut sau, în cadrul împrumuturilor neasigurate, de către câştigurile viitoare ale celui care împrumută. Extinzând aceasta asupra întregii economii, suma totală a tuturor creditelor emise este susţinută de către suma totală a tuturor bunurilor şi serviciilor existente şi viitoare din economie şi, aşadar, de către promisiunea creşterii. O altă modalitate de a vedea această stare este că, fără creştere, rata implicită se va mări, iar cantitatea de bani se va micşora.

CAPITOLUL 10
LEGEA RECIPROCITĂȚII

„Socialismul a eşuat pentru că nu a putut spune adevărul economic; capitalismul ar putea eşua, deoarece nu ar putea spune adevărul ecologic.“ – Lester Brown

Iată o certitudine: transformarea liniară a resurselor în deşeuri este nesustenabilă pe o planetă finită. Şi mai nesustenabilă este creşterea exponenţială, fie ea a consumului de resurse, de bani, sau creşterea populaţiei. Nu numai că este nesustenabilă, ea este, de asemenea, şi nenaturală. Într-o perspectivă ecologică, nicio specie nu creează deşeuri pe care alte specii să nu le poate folosi, de unde şi ideea că „deşeurile înseamnă hrană“. Nicio altă specie nu creează cantităţi tot mai mari de substanţe toxice pentru tot restul vieţii, cum ar fi dioxina, PCB-urile* şi deşeurile radioactive. Economia noastră în creştere liniară / exponenţială încalcă, în mod vădit, legea naturii privind reciprocitatea şi ciclicitatea resurselor.

O economie sacră este o extensie a ecologiei şi se supune tuturor normelor sale, printre care şi legea reciprocităţii. Altfel spus, acesta înseamnă ca orice substanţă rezultată din procese industriale, sau din alte activităţi umane, să fie ori folosită într-o altă activitate umană ori, în cele din urmă, să revină în circuitul ecologic într-o formă, şi la o rată, pe care alte fiinţe să le poată procesa. (1) Aceasta ar însemna să nu existe deşeuri industriale. Totul se recirculă spre sursa sa. Aşa cum se întâmplă în restul naturii, deşeurile noastre ar deveni alimente pentru alte fiinţe.

De ce am califica o astfel de economie ca „sacră“, mai degrabă decât naturală sau ecologică? Datorită sacralităţii darului. A respecta legea reciprocităţii înseamnă a onora spiritul dăruirii, pentru că primim ceea ce ne-a fost dăruit şi, din acel dar, vom dărui şi noi ceva în schimb. Darurile sunt menite a fi transmise mai departe. Fie că le păstrăm o vreme şi le dăm mai târziu mai departe, fie le folosim, digerăm, integrăm şi le transmitem într-o formă modificată. Sacralitatea acestei responsabilităţi este evidentă, atât în perspectiva teistă, cât şi în cea ateistă.

În perspectiva teistă, resursele acestei lumi ne-au fost date. Aşa cum mi-au spus unii creştini evanghelici, ar fi o eroare gravă să spunem că este bine să folosim natura în mod

* PCB – Bifenil policlorurat – TEI

distructiv, întrucât, la urma urmei, Dumnezeu ne-a dăruit-o. A irosi un dar, sau a-l folosi inadecvat, înseamnă a devaloriza darul şi a-l insulta pe cel care l-a oferit. Dacă aţi oferi cuiva un cadou şi acesta l-ar arunca chiar în faţa voatră, v-aţi simţi jigniţi sau dezamăgiţi; cu siguranţă, nu veţi mai oferi cadouri acelei persoane. Suntem de părere că oricine crede cu adevărat în Dumnezeu nu ar îndrăzni să trateze Creaţia sa în acest fel, ci în schimb ar folosi viaţa, pământul şi tot ceea ce se găseşte pe el în modul cel mai frumos cu putinţă. Aceasta înseamnă să tratăm resursele ca pe un dar divin – aşa cum şi sunt. În semn de recunoştinţă, le vom folosi înţelept şi le vom transmite mai departe. Acesta este motivul teistic pentru care numim sacră o economie cu zero deşeuri.

În perspectiva ateistă, o economie cu zero-deşeuri reprezintă îndeplinirea economică a interconexiunii tuturor fiinţelor. Aceasta întruchipează realitatea că ceea ce facem pentru alţii, facem pentru noi înşine. În măsura în care realizăm identitatea celor două aspecte, vom dori să transmitem darurile noastre mai departe, să nu facem vreun rău şi să-i iubim pe ceilalţi semeni, la fel de mult cât ne iubim pe noi înşine.

La un nivel foarte practic, această viziune a economiei sacre necesită eliminarea a ceea ce economiştii numesc „externalităţi“*. Costurile externalizate sunt costurile de producţie pe care altcineva le plăteşte. De exemplu, unul dintre motivele pentru care legumele din Central Valley, California, sunt mai ieftin de achiziţionat în Pennsylvania** decât produsele locale este că ele nu reflectă costul total. Deoarece producătorii nu sunt obligaţi să plătească cheltuielile curente şi viitoare legate de epuizarea resurselor acvifere, otrăvirea cu pesticide şi salinizarea solului, precum şi de alte efecte ale proceselor agricole, aceste costuri nu contribuie la preţul unei căpăţâni de salată verde. În plus, costul transportului pe continent este, de asemenea, puternic subvenţionat. Preţul unui rezervor de combustibil nu include costul poluării pe care o generează, nici costul războaielor purtate pentru a-l asigura, nici costul aferent deversărilor de petrol. Costurile de transport nu reflectă construcţia şi întreţinerea autostrăzilor. Dacă toate aceste costuri ar fi fost încorporate în preţul unei căpăţâni de salată verde, salata verde de California ar fi prohibitiv de scumpă în Pennsylvania. Iar noi ne-am cumpăra doar lucrurile foarte speciale, din locuri îndepărtate.

Multe industrii pot funcţiona astăzi doar fiindcă costurile lor sunt externalizate. De exemplu, reglementările legale privind răspunderea pentru deversările de petrol şi crizele nucleare fac ca forajul marin şi energia nucleară să fie profitabile pentru operatori, chiar dacă efectul lor net asupra societăţii este negativ. Chiar dacă compania BP*** dă faliment, nu există niciun mijloc prin care aceasta să dorească, sau să poată să plătească costurile integrale ale deversărilor de petrol în Golful Mexic. Societatea va plăti cheltuielile, de fapt, transferul de avere de la public la investitorii companiei. (2) Orice industrie cu risc potenţial de pagube catastrofale facilitează, în primul rând, transferul de bogăţie din

* atitudine de minimalizare a efectelor economice negative generate de poluare asupra resurselor mediului – TEI

** distanţa dintre California şi Pennsylvania este aproximativ 3600 de kilometri – TEI

*** BP – British Petroleum. Una dintre cele şase companii „supermajore“ de petrol şi gaze naturale din lume. A provocat numeroase accidente ecologice grave. – TEI

patrimoniul public în cel privat, adică de la cei mulţi la cei puţini. Aceste industrii funcţionează cu asigurare gratuită. Ele obţin profiturile, iar noi ne asumăm riscurile. Există un caz similiar în sectorul financiar, unde cei mai mari operatori îşi asumă riscuri uriaşe, ştiind că vor fi salvaţi în caz că acele riscuri apar. Costurile externalizate favorizează obţinerea de bunuri economice care sunt de fapt nerentabile, cum ar fi în domeniul forajului petrolier la mare adâncime şi al energiei nucleare.

Eliminarea externalităţilor zădărniceşte planul de afaceri al vremurilor noastre: „Noi păstrăm veniturile şi altcineva plăteşte costurile“. Fertilizăm terenul propriu cu îngrăşăminte din azot, iar pescarii de creveţi plătesc costul de eutrofizare* în aval. Ardem cărbune pentru a produce electricitate, iar societatea plăteşte costurile medicale ale emisiilor de mercur şi costurile de mediu ale ploii acide. Toate aceste strategii sunt variaţiuni pe aceeaşi temă, o temă pe care am descris-o deja: monetizarea bunurilor comune. Capacitatea pământului de a absorbi diferite tipuri de deşeuri este o formă a bunurilor comune, cum sunt bogăţia solului, a mărilor şi a stratelor acvifere. Timpul liber colectiv al societăţii ar putea fi considerat, de asemenea, un bun comun care se epuizează atunci când poluatorii produc mizerie pentru ca ceilalţi să facă curăţenie.

„Noi păstrăm veniturile şi altcineva plăteşte costurile“ reflectă mentalitatea unui sine izolat, în care bunăstarea celorlalţi este fundamental deconectată de la bunăstarea mea proprie. Ce mai contează ce se întâmplă cu ceilalţi? Dacă ceilalţi sunt săraci, sau bolnavi, sau încarceraţi, ce mai contează pentru noi, atâta timp cât suntem undeva suficient de izolaţi de toxicitatea socială şi a mediului? Ce contează pentru noi dacă Golful Mexic este pe moarte, sub un luciu negru? Noi trăim în cu totul altă parte. Ce contează pentru noi dacă există o grămadă de 2000 de kilometri de deşeuri de plastic, plutind în Oceanul Pacific? Din perspectiva sinelui izolat, chiar nu contează – în principiu, ne putem izola de efectele acţiunilor noastre. Atitudinea de a scoate profit în baza costurilor externalizate face parte integrantă din această perspectivă. Dar, din perspectiva unei persoane relaţionale, conectată la alte persoane şi la pământ, bunăstarea celorlalţi este inseparabilă de propria bunăstare, pentru că noi şi ceilalţi nu suntem fundamental separaţi. Internalizarea tuturor costurilor reprezintă, pur şi simplu, încorporarea economică a principiului de interconectare a indivizilor: „ce facem altora, nouă ne facem“.

Costurile internalizate reflectă, de asemenea, percepţiile unei culturi a dăruirii. În cercul dăruirii, norocul unora înseamnă şi norocul celorlalţi, iar pierderea unora înseamnă pierderea celorlalţi, deoarece fiecare trebuie să dăruiască, proporţional, mai mult sau mai puţin. Din această perspectivă asupra lumii, este o chestiune de bun simţ ca daunele aduse societăţii, sau naturii, să fie incluse în bilanţ. Dacă unii depind de ceilalţi în virtutea darurilor pe care le primesc, atunci este ilogic ca unii să se îmbogăţească prin sărăcirea celorlalţi. Într-o astfel de lume, cea mai bună decizie în afaceri este aceea care-i

* Proces natural sau artificial de îmbogăţire cu materii organice şi cu substanţe nutritive (nitraţi, fosfaţi etc.) a apelor lacurilor şi a bălţilor. Prin acţiunea sa pe termen lung, acest fenomen face ca apele să fie din ce în ce mai sărace în oxigen, distrugând în final fauna acvatică - TEI

îmbogăţeşte pe toţi, deopotrivă: şi societate, şi planetă. O economie sacră trebuie să încorporeze acest principiu, alinierea profitului la binele comun.

Înţelegând acestui principiu, unii oameni de afaceri vizionari au încercat să-l realizeze în mod voluntar, prin concepte precum „cele trei principii“ şi „contabilizarea integrală a costurilor.“ Ideea este că firma lor va acţiona pentru a maximiza nu numai propriile profituri, dar şi ansamblul format din social, mediu şi profit – cele trei linii fundamentale[1]. Problema este că aceste firme intră în competiţie cu alte firme care fac exact opusul: exportă costurile spre social şi spre mediu. Cele trei principii şi contabilizarea integrală a costurilor sunt instrumente utile de evaluare a politicilor publice (deoarece acestea includ mai mult decât beneficiile economice), însă când vine vorba despre întreprinderile private, primii doi P[2] contravin celui de-al treilea[3]. Pentru un pescar care încearcă să pescuiască sustenabil, aflat în competiţie cu traulerele industriale cu plase lungi de sute de kilometri, nivelul ridicat al costurilor îl va face necompetitiv. Iată de ce sunt necesare unele mijloace de impunere a internalizării costurilor şi de integrare a performanţei triple într-una singură, care le include pe toate trei. Nu ne putem baza doar pe speranţa că oamenii „au priceput“. Trebuie să creăm un sistem care aliniază interesul propriu la binele tuturor.

O modalitate de includere în bilanţ a costurilor externalizate (şi a beneficiilor externalizate) îl reprezintă sistemele de plafonare şi tranzacţionare şi alte certificate negociabile, aferente emisiilor. (3) Cu toate că astfel de sisteme au dat rezultate mixte în practică (plafoanele de dioxid de sulf au fost relativ de succes, în timp ce creditele de carbon ale UE au fost un dezastru), în principiu, acestea ne permit punerea în aplicare a unui acord colectiv despre cât de mult este îndeajuns; „îndeajuns“ depinde de capacitatea planetei, sau a bioregiunii, de a asimila substanţa poluantă în cauză. Pentru dioxidul de sulf, Europa şi America ar putea avea plafoane diferite; pentru a controla ploaia acidă, Los Angeles ar putea avea propriul său plafon de ozon sau de oxid de azot; planeta ar putea avea un singur plafon de CO_2 şi CFC[4]. Aplicarea plafoanelor agregate ar putea combate paradoxul Jevon, care spune că îmbunătăţirea eficienţei nu conduce, neapărat, la un consum mai mic, poate duce chiar la un consum mai mare, prin reducerea preţurilor şi eliberarea de capital pentru realizarea unei producţii mai mari. (4)

Controverse relevante înconjoară astăzi propunerile privind sistemele de plafonare şi tranzacţionare şi, în general – suntem de acord cu criticile aduse. Un program cu adevărat eficient privind cotele de emisie ar fi un sistem de licitaţie, fără compensaţii, fără credite gratuite, fără clauze de vechime şi cu sancţiuni stricte asupra ţărilor contraveniente. Chiar şi aşa, problemele rămân: volatilitatea preţurilor, tranzacţiile speculative derivate şi corupţia. Punerea în aplicare este o problemă deosebit de importantă, deoarece sistemele de plafonare şi tranzacţionare oferă un mare avantaj producătorilor din ţările cu legislaţie

1 în engleză, „triple bottom line“ – People, Planet, Profit – TEI

2 de la „people and planet“, adică oameni şi planetă – TEI

3 profit – TEI

4 clorofluocarbon. Derivat volatil al metanului şi etanului. Cunoscut şi sub denumirea comună de freon. – TEI

facilă, ceea ce ar putea conduce la un nivel de poluare mult mai înalt decât cel vizat de regimul curent de reglementare. (5) O altă problemă este faptul că, într-un sistem de plafonare şi tranzacţionare, restricţiile individuale eliberează resurse sau beneficii care trebuie utilizate de către altcineva, ceea ce duce la un sentiment de neputinţă personală.

Problemele legate de sistemele de plafonare şi tranzacţionare necesită o abordare diferită: impozitele directe, aferente poluării, cum ar fi taxa pe carbon a lui Paul Hawken. Combustibilii fosili ar putea fi taxaţi la import, iar câştigurile direcţionate către public. Acesta reprezintă un alt mod de a impune internalizarea costurilor, fiind recomandabil mai ales în situaţiile în care costurile sociale şi de mediu sunt uşor de cuantificat şi de ameliorat. Asemănătoare sistemelor de plafonare şi tranzacţionare, constrângerile internaţionale reprezintă o mare problemă deoarece activitatea de producţie ar putea deveni mai profitabilă în ţările care au refuzat să impună impozite, sau care colectează ineficient impozitele. Aceasta ar putea necesita, de asemenea, ajustări frecvente în scopul atingerii plafonului dorit.

Pentru cititorii reticenţi la ideea unui nou impozit, consideraţi că cele două mecanisme descrise, sistemele de profanare şi tranzacţionare şi taxele verzi, nu sunt, de fapt, taxe noi asupra societăţii. Cineva trebuie să plătească costurile aferente prejudiciilor abuzive aduse mediului. În sistemul actual, aceşti „cineva“ sunt fie spectatorii nevinovaţi, fie generaţiile viitoare. Aplicarea acestor propuneri comută doar aceste costuri asupra celor care le creează şi profită de ele.

Oricare ar fi metoda utilizată, atunci când costurile de poluare sunt internalizate, cea mai bună decizie în afaceri se aliniază celei mai bune decizii pentru mediu. Presupuneţi că sunteţi inventatori şi v-a venit o idee nemaipomenită privind deschiderea unei fabrici care să reducă poluarea cu 90%, fără pierderi de productivitate. În ziua de azi, acea fabrică nu ar avea niciun avantaj dacă ar pune în aplicare ideea Dvs., deoarece cheltuielile cu poluarea nu se plătesc. În cazul în care, totuşi, costul de poluare ar fi internalizat, invenţia Dvs. ar deveni un subiect fierbinte. Un întreg set de stimulente economice ar deriva din internalizarea costurilor. Generozitatea inimii noastre, aceia care dorim să reducem poluarea, nu ar mai trebui să se lupte cu presiunile financiare, în pofida faptului că această situaţie nu atrage avantaje economice.

Deoarece ambele programe, atât sistemul plafonare-tranzacţionare, cât şi taxele de poluare, au un rol relevant în internalizarea costurilor sociale şi ecologice, le-am putea integra, de asemenea, în însăşi structura banilor, un fel de bani care să întruchipeze, voit, respectul nostru pentru planetă şi sentimentul nostru cu privire la rolul şi scopul omenirii pe pământ. Acest respect îmbină internalizarea costurilor cu rectificarea unei mari nedreptăţi, cea legată de dreptul de proprietate, descris în capitolul 4, returnând oamenilor bunurile comune şi, totodată, lăsând frâu liber spiritului antreprenorial. Acesta pune în aplicare principiul descris la capitolul 9: a crea monedă sacră prin asocierea banilor cu lucruri care au devenit sacre pentru noi – exact aceleaşi lucruri pe care taxele de mediu, şi alte asemenea măsuri, încearcă să le conserve. Întrucât detaliile sistemelor de plafonare-tranzacţionare, emisiunile monetare, şi aşa mai departe, ar putea necesita un

simţ tehnocratic, impulsul fundamental care se va concretiza în capitolul următor, este de a alia banii cu lucruri pe care le păstrăm sacre.

Fie că realizăm aceasta prin intermediul impozitării tradiţionale, sau prin sistemul de plafonare-tranzacţionare, fie că le încorporăm în bani, investim într-o relaţie absolut diferită cu Pământul. În zilele Ascensiunii – povestea expansiunii domeniului uman şi cuceririi naturii, în timpul copilăriei umanităţii, când lumea părea să aibă spaţiu infinit pentru a găzdui dezvoltarea noastră, nu exista nevoia unor acorduri colective cu privire la cantitatea de peşte care poate fi recoltată, nici la numărul de copaci care pot fi tăiaţi, nici la cât de mult minereu poate fi extras, sau cât de mult din capacitatea atmosferei putem utiliza, pentru ca aceasta să absoarbă emisiile poluante. Astăzi, relaţia noastră cu restul naturii se schimbă la nivel fundamental, deoarece este imposibil să ignorăm limitele mediului. Peştele, pădurile, apa curată şi aerul curat sunt, evident, toate, aproape de epuizare. Avem puterea de a distruge pământul, sau cel puţin de a-i aduce prejudicii grave. Lumea este la fel de vulnerabilă faţă de noi, precum este un iubit faţă de iubita sa. În acest sens, nu mai este adecvat să ne i gândim la ea ca la Mama Pământ. Un copil, în dorinţa lui, nu ia în considerare limitele impuse de mama sa. Între îndragostiţi, lucrurile stau altfel. De aceea, prevedem un viitor în care să menţinem plafoane locale, regionale şi globale cu privire la consumul diverselor resurse. Recoltele piscicole, consumarea apelor subterane, emisiile de carbon, defrişarea pădurilor, degradarea solului, şi multe altele, vor fi atent monitorizate şi vor fi menţinute la niveluri sustenabile. Aceste resurse – apă curată, aer curat, minerale, floră, faună şi altele – vor deveni sacre pentru noi, atât de sacre încât, fără echivoc, vom renunţa să le mai calificăm cu sintagma „resurse“, aşa cum nici propriilor organe vitale nu le spunem resurse, sau să ne imaginăm cum le-am putea diminua.

De fapt, noi ne istovim propriile organe vitale în scopuri similare celor pentru care secătuim organele vitale ale pământului. Aşa cum se poate înţelege din conceptul de sine relaţional, tot ceea ce facem noi pământului, ne facem nouă înşine. Paralelele sunt profunde, astfel că, de dragul conciziei, ne vom limita doar la una singură: paralela dintre extracţia de combustibili fosili stocaţi în sol şi vătămarea glandelor suprarenale prin stimulente psiho-chimice. În gândirea medicală tradiţională chineză, glandele suprarenale sunt parte a sistemului renal, considerat a fi rezervorul de qi original sau de energie vitală, forţa vitală, precum şi poarta de acces la o sursă continuă de qi acumulat. Când suntem în armonie cu scopul vieţii noastre, aceste porţi către forţa vitală se deschid larg şi ne furnizează, constant, energie. Dar, atunci când pierdem acest echilibru, trebuie să folosim metode din ce în ce violente (cafea, tehnici motivaţionale, ameninţări) pentru a constrânge forţa vieţii prin intermediul glandelor suprarenale. În mod similar, tehnologiile pe care le folosim pentru a avea acces la combustibilii fosili au devenit tot mai violente – fracturare hidraulică (sau fracking), distrugerea vârfurilor muntoase pentru minerit, exploatarea minereurilor de nisip bituminos şi aşa mai departe – şi vom folosi aceşti combustibili în scopuri frivole sau distructive, care sunt, în mod evident, în dezechilibru cu scopul speciei umane pe pământ. Latura umană se repercutează asupra celei planetare şi invers. Acest aspect este mai mult decât o simplă analogie: tipul de muncă pentru care folosim cafea şi motivaţii externe (de exemplu, bani) pentru a ne forţa să îl facem este exact genul de

muncă care contribuie la jaful planetei. Noi nu vrem, cu adevărat, să-l facem nici pentru corpurile noastre şi nici pentru lume.

Vrem să dăruim şi nu doar să primim în relaţia noastră cu Pământul. Cu această mentalitate, vom aborda încă un aspect al legii reciprocităţii, precum şi unitatea universală a dăruirii şi a primirii. S-ar părea că există o excepţie flagrantă a legii reciprocităţii în natură, ceva ce ecosistemele nu reciclează, ceva ce intră în mod constant ca nou şi iese întotdeauna ca deşeu. Acel ceva este energia. Radiind de la soare, ea este captată de plante şi transformată ireversibil de-a lungul sistemului digestiv, de la o formă la alta, spre destinaţia finală: căldura reziduală. Mai devreme sau mai târziu, toate radiaţiile electromagnetice cu entropie scăzută, furnizate de soare, sunt radiate înapoi dinspre pământ sub formă de căldură de entropie ridicată. (6)

Nu suntem surprinşi că oamenii din vechime se închinau la soare, singurul lucru despre care ştim că oferă fără a aştepta în schimb ceva, sau chiar o eventuală reciprocitate. Soarele este simbolul generozităţii. El pune în mişcare întregul regat al vieţii şi, sub formă de combustibili fosili, energie solară, eoliană sau hidroelectrică, poate alimenta, de asemenea, tehnosfera. Minunându-ne de această sursă de energie liberă, practic nelimitată, putem intui expresia aproape copilărească a recunoştinţei pe care trebuie să o fi simţit oamenii din vechime care se închinau la soare.

Şi ar mai fi multe de adăugat. În tradiţia spiritualistă se spune că, la rândul nostru, oferim ceva în schimb soarelui. Şi că soarele poate continua să strălucească prin recunoştinţa noastră. (7) Ritualurile vechi, închinate soarelui, nu au fost doar un semn al mulţumirii aduse lui, ci aveau şi scopul să-l păstreze strălucitor. Energia solară este lumina iubirii pământeşti reflectată înapoi, înspre noi. Cercul dăruirii funcţionează şi aici. Noi nu suntem separaţi nici măcar de soare – motiv pentru care, probabil, putem simţi uneori că un soare lăuntric străluceşte din interiorul nostru, iradiindu-i pe toţi ceilalţi cu lumina şi căldura generozităţii.

Note:

(1) Aceasta înseamnă că anumite substanţe, chiar dacă sunt biodegradabile, încalcă legea în cazul în care le producem în cantităţi excesive.

(2) Chiar dacă firmă intră în faliment şi ruinează deţinătorii actuali de acţiuni şi obligaţiuni, investitorii din trecut au profitat deja.

(3) În astfel de sisteme, se stabileşte un plafon total al emisiilor şi al dreptului de a polua, repartizate pe ţări sau întreprinderi. Drepturile de poluare pot fi cumpărate şi vândute, astfel încât, dacă o fabrică reduce emisiile sale, aceasta poate vinde altcuiva cota rămasă neutilizată.

(4) De exemplu, atunci când scad costurile cu iluminatul datorită introducerii becurilor CFC*, unele facilităţi reacţionează prin creşterea utilizării iluminatului exterior.

* becuri pe bază de clorofluorocarburi – TEI

Atunci când memoria calculatoarelor devine mai ieftină, dezvoltatorii de aplicaţii software realizează programe care solicită şi mai multă memorie. Atunci când o resursă oarecare este utilizată mai eficient, cererea pentru aceasta scade, preţul scade şi el, încurajând mai apoi creşterea cererii.

(5) Poluatorii din ţările cu legislaţie permisivă ar putea vinde cotele lor de emisie către poluatorii din ţările cu o legislaţie exigentă, care să le permită acestora din urmă să polueze la un cost scăzut, iar celor dintâi să polueze dincolo de plafonul total al emisiilor.

(6) „Mai târziu“ ar putea însemna sute de milioane de ani, de exemplu, în cazul arderii cărbunilor.

(7) Interesant este că, dacă epoca neajunsurilor şi-a atins apogeul în ultimii treizeci de ani, radiaţia soarelui s-a schimbat aparent şi ea, iar puterea heliosferei a scăzut semnificativ. Poate mi se pare mie, dar parcă îmi aduc aminte că soarele era mult mai galben atunci când eram noi copii. Între 2008 şi 2010, activitatea petelor solare s-a diminuat la niveluri fără precedent (vezi, de exemplu, Clark, „Absence of Sunspots Makes Scientists Wonder If They’re Seeing a Calm before a Storm of Energy“, Washington Post, 22 iunie 2010). Oare ar putea intra soarele, simbolul generozităţii, într-o fază turbulentă, oglindind criza financiară de pe pământ, care este, la urma urmei, un dezechilibru al dăruirii şi primirii?

CAPITOLUL 11
MONEDA BUNURILOR COMUNE

„Banii sunt o chestiune de credinţă.“ – Adam Smith

Trăim pe o planetă abundentă prin natura ei, o sursă de binefaceri care susţin viaţa pentru noi toţi. Aşa cum aţi observat în capitolul 4, bogăţiile planetei – solul, apa, aerul, mineralele, genomul – n-au fost create de om şi, prin urmare, n-ar trebui să fie proprietatea nimănui, ci doar administrate în comun de către toate fiinţele. Acelaşi lucru este valabil şi pentru acumularea umană de tehnologie şi cultură, care reprezintă o moştenire lăsată de strămoşii noştri colectivi, o sursă de bogăţie pe care nicio fiinţă nu o merită mai puţin decât alta.

Dar ce să facem noi cu această teorie? Aceste adevăruri sunt în strânsă corelaţie cu critica marxistă şi anarhistă adusă proprietăţii, însă soluţia marxistă – proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie administrate de stat – nu pătrunde suficient de adânc; nici nu rezolvă problema reală. (1) Problema reală este că, în ambele sisteme – sistemul comunist şi sistemul corporatist-capitalist – o elită a puterii e cea care decide asupra modalităţii de dislocare a bogăţiei societăţii şi beneficiază de ea. Convenţia asupra proprietăţii – comună sau privată – este folosită, în ambele cazuri, pentru a justifica şi a facilita repartizarea bogăţiei şi a puterii.

Metamorfozarea economiei umane, care este în curs de desfăşurare în vremurile noastre, va merge mai departe decât revoluţia marxistă, deoarece Povestea Oamenilor care se ţese nu va reprezenta doar o nouă ficţiune a proprietăţii, ci şi o recunoaştere a naturii sale fictive, convenţionale. Ce înseamnă proprietatea, dacă nu un acord social, care conferă unei anumite persoane anumite drepturi de a folosi ceva, în anumite moduri prescrise? Proprietatea nu este o caracteristică obiectivă a realităţii, iar pentru a o materializa şi a o transforma în ceva elementar, aşa cum o fac atât teoria capitalistă, cât şi cea comunistă, trebuie să ne aservim, inconştient, poveştii care o conţine. Nu cred că o economie sacră poate începe cu proprietatea ca element esenţial, pentru că, într-o viziune planetară, această mentalitate determină o poveste a sinelui şi a lumii care nu este, sau a încetat să mai fie, reală – un sine izolat şi detaşat dintr-un univers obiectiv. Aşadar, în loc să spunem – precum marxiştii – că moştenirea de natură şi cultură ar trebui să fie deţinută colectiv, să încetăm cu desăvârşire aplicarea conceptului de proprietate asupra acestor lucruri şi să

gândim, în schimb, un mod de a le încorpora valoarea într-un sistem economic într-o manieră justă, creativă şi prietenoasă.

Astăzi, accesul la bani prin credit este asigurat celor susceptibili de a-şi extinde domeniul bunurilor şi serviciilor. Într-o economie sacră, el va fi asigurat celor care vor contribui la o lume mai frumoasă. Deşi nu putem cădea cu toţii la un acord asupra felului în care să arăte acea lume, mai multe valori comune, definitorii, se înfăţişează încă în timpurile noastre. Am fost încântaţi să descoperim în interacţiunea cu oameni din toate zonele spectrului politic o preocupare aproape universală pentru comunitate, pentru natură şi pentru frumoasele produse ale culturii umane. În jurul acestor valori comune, pe care limbajul politic tinde să le eclipseze prin suprapunerea unor diviziuni situate deasupra umanităţii comune, va apărea moneda economiei sacre.

În acest capitol, ne vom referi la „guvern“ în contextul problemei monedei, dar vă rog să reţineţi că, la fel ca toate instituţiile noastre, guvernul se va schimba dramatic în următorii ani. În final, vom proiecta expresia unei voinţe politice supuse unor condiţii de descentralizare, auto-organizare, convergenţă, de egalitate şi integrare ecologică. De asemenea, ne vom imagina, în paralel, o ecologie a banilor, un sistem economic cu mai multe moduri complementare de circulaţie şi de schimb. Printre ele vom găsi noi perspective ale darului, eliberarea muncii de constrângere şi garantarea celor necesare vieţii tuturor.

Indiferent de forma pe care o ia, un scop esenţial al guvernului – poate chiar scopul lui fundamental – este de a servi, în calitate de administrator al bunurilor comune. Bunurile comune includ suprafaţa pământului, mineralele subterane, apa de suprafaţă şi cea subterană, bogăţiile solului, spectrul electromagnetic, genomul planetar, flora şi fauna ecosistemelor locale şi globale, atmosfera, cunoaşterea şi tehnologia umană, acumulate de-a lungul secolelor, precum şi comorile artistice, muzicale şi literare ale strămoşilor noştri. Aşa cum au remarcat reformatorii sociali de peste două mii de ani, niciun individ nu poate reclama, de drept, însuşirea vreunuia dintre aceste lucruri.

În trecut, am fi spus că scopul guvernului este de a administra aceste comori în beneficiul tuturor oamenilor. Este un bun început, dar astăzi, deoarece am intrat într-o relaţie de afecţiune cu pământul, spunem că guvernul întruchipează gospodărirea colectivă a acestor comori, în numele pământului însuşi, pământ care include umanitatea ca cel mai nou organ al său. Nu mai putem privi umanitatea ca pe o formă de viaţă oarecare, deoarece avem puterea de a transforma, sau chiar de a distruge planeta, cum nicio altă specie nu a mai făcut-o până acum.

Ce altceva ar putea fi un punct de plecare mai bun pentru un sistem monetar – povestea valorii – decât aceste lucruri atât de preţioase, atât de sfinte, atât de valoroase? În consecinţă, o parte a ofertei de bani sacri va fi „susţinută“ de acele lucruri de care suntem responsabili în colectiv. Iată un mod în care lucrurile ar putea funcţiona: în primul rând, ar trebui să ajungem la un consens, mediat politic, cu privire la măsura corectă în care putem vicia natura în scopurile umanităţii: cât din produsul mării, cât din cel al solului, al apelor curgătoare; cât din capacitatea atmosferei de a absorbi şi transforma emisiile; cât

din abilitatea pământului de a-şi vindeca cicatricile cauzate de extracţia mineralelor; cât din ofranda de combustibili fosili, minereuri metalice şi alte bogăţii; cât de mult din liniştea naturii să o dăm pe zgomotul produs de maşini, cât de mult din cerul întunecat al nopţii să-l dăm pentru luminile oraşului. Aceste decizii necesită, adesea, cunoaştere ştiinţifică dar, tot la fel de des, încorporează judecăţi de valoare. Ambele contribuie la acordul nostru colectiv cu privire la măsura în care consumăm capitalul natural.

O astfel de decizie ar însemna ceva nou pe faţa pământului. Pentru a fi sigure, guvernele utilizează legi şi taxe pentru a opri sau încetini consumul anumitor contingente de bunuri comune, dar niciodată până acum nu am ajuns împreună la întrebarea: „Cât de mult este suficient?“. Vechile sate îşi protejau bunurile comune prin tradiţie, prin obicei şi prin presiune socială („tragedia bunurilor comune“ este în mare măsură un mit) (2), dar la scara societăţii de astăzi, avem nevoie de un angajament politic pentru a atinge şi a implementa un consens. Acest proces ar putea lua în considerare un consens ştiinţific cu privire la modalităţile sustenabile de utilizare a bunurilor comune şi un consens social cu privire la importanţa relativă a, să zicem, confortul pe care îl oferă motoarele cu combustie internă, care economisesc efortul, în comparaţie cu plăcerile unei zile liniştite de toamnă.

După ce ne-am decis cât de mult din fiecare bun comun ar trebui să fie disponibil pentru utilizare, putem emite bani „sprijinindu-ne“ pe această decizie. De exemplu, am putea decide că atmosfera poate tolera emisii de dioxid de sulf în cantitate totală de două milioane de tone pe an. Putem converti apoi aceste drepturi de emisie ca sprijin al monedei. Acelaşi lucru este valabil pentru restul de bunuri comune. Rezultatul ar fi o listă lungă care cuprinde toate elementele bunurilor comune pe care acceptăm să le folosim în scopuri economice. Abstract, aceasta ar putea arăta astfel:

Banii noştri îşi derivă valoarea din dreptul de a recolta 300.000 de tone de cod din pescuitul de cod al insulei Terra Nova* dreptul de a extrage 113 milioane litri de apă lunar din acviferul Ogallala**, dreptul de degaja 10 miliarde de tone de dioxid de carbon în atmosferă, dreptul de a pompa 2 miliarde de barili de petrol din sol, utilizarea benzii de X-microherzi a spectrului electromagnetic …

Cum să transpunem în practică acest lucru? O modalitate ar fi ca guvernul să creeze bani şi să-i cheltuie în economie în modul în care guvernele cheltuiesc taxele fiscale azi. Banii ar circula prin economie şi, în cele din urmă, înapoi spre guvern, atunci când producătorii îi vor răscumpăra pentru produsele suport. Acest lucru s-ar putea întâmpla prin licitaţie, sau atunci când preţurile relative pentru produsele suport ar putea fi stabilite în avans şi apoi ajustate în fiecare an, în funcţie de preţurile curente de pe piaţa secundară. Oricum, răscumpărarea de bani pentru produse suport va funcţiona la fel ca un impozit pe resurse, sau pe poluare.

Să vedem un exemplu concret despre cum ar putea să funcţioneze lucrurile. Un guvern local asigură salariile pentru serviciile de poliţie, pompieri, precum şi pentru

* insulă mare, situată pe coasta de est a continentului american, aparţinând de statul Canada – TEI

** bazin acvifer din SUA, unul dintre cele mai mari din lume – TEI

echipajul local de salubritate şi ecologizare. Unii dintre aceştia îşi cheltuie salariul pentru alimente, pentru electricitate, sau pentru un nou sistem de transmisie la maşină. Alimentele provin de la o fermă locală, care îşi cheltuie o parte din bani pentru dreptul de a pompa un milion de litri de apă pe an din stratul acvifer local. Această plată ajunge în bugetul administraţiei locale, care este administratorul unei părţi din bunurile comune.

Între timp, o parte din banii aferenţi sistemului de transmisie ajung la o fabrică dintr-o regiune oarecare, fabrică ce plăteşte o parte din bani pentru costul creditelor de poluare, necesare funcţionării. Acest cost este încorporat în preţul sistemului de transmisie, care reflectă şi creditele de poluare pentru benzina folosită în transport, şi drepturile de extracţie a minereului de fier folosit pentru producerea oţelului şi aşa mai departe. Aceste plăţi ajung în bugetele diferiţilor administratori de bunuri comune, unii locali, unii regionali, unii naţionali sau mondiali. Orice fabrică care identifică o modalitate de a utiliza mai puţine bunuri comune – de exemplu, o modalitate de reducere a poluării, sau de folosire a metalelor reciclate de la fier vechi – îşi va putea reduce costurile şi va câştiga un profit mai mare. Motivaţia profitului devine, prin urmare, aliatul şi nu inamicul dorinţei noastre de a însănătoşi pământul.

Amintiţi-vă de principiul conform căruia orice marfă am folosi drept monedă de schimb, aceasta devine mai valoroasă, astfel încât creşte cererea pentru ea. Când aurul devine monedă, vom extrage mai mult aur, dincolo de orice necesitate practică pentru aur. În societăţile în care vitele sunt folosite drept monedă de schimb, oamenii vor creşte cirezi de vite peste limita a ce au nevoie. Dacă vom folosi petrolul sau energia drept monedă de schimb, aşa cum propun unii, atunci vom încerca să producem şi să stocăm mai mult petrol. Dar dacă am folosi drept monedă de schimb petrolul aflat încă în pământ, aurul încă aflat sub munte sau pădurile încă în starea lor nativă? Nu le-am ridica valoarea şi nu vom încerca să le multiplicăm la fel de mult? Mecanismul nu este deloc secret. Dacă trebuie să plătim toate costurile de mediu legate de extracţia de petrol, vom găsi în mod garantat modalităţi de a-l păstra în pământ. Dacă va trebui să plătim pentru fiecare unitate de poluare, ne vom strădui să poluăm mai puţin.

O soluţie alternativă, cu acelaşi rezulat, ar fi ca guvernul să creeze credite din împrumuturi de la banca centrală cu dobândă zero şi să le ramburseze cu bani din vânzarea de bunuri comune pe care le are în grijă. Guvernul ar putea emite, de asemenea, obligaţiuni către investitori, iar banca centrală şi-ar putea exercita politicile monetare, la fel cum face astăzi prin achiziţionarea sau vânzarea de cantităţi variabile din aceste obligaţiuni pe piaţa deschisă. Este crucial ca aceste obligaţiuni să poarte o dobândă zero (sau negativă), o posibilitate pe care o voi explica în următoarele două capitole. În caz contrar, s-ar crea o creştere artificială a cererii de utilizare a bunurilor comune.

Oricare ar fi soluţia adoptată, producătorii ar beneficia de un stimulent financiar pentru a minimiza utilizarea bunurilor comune. Niciun astfel de stimulent nu există astăzi sau, dacă există, cazurile sunt întâmplătoare. Acest sistem ar internaliza, în totalitate, costurile sociale şi ecologice. Astăzi, atunci când o companie minieră epuizează un strat acvifer, sau când o flotă de traulere nimiceşte un banc de peşte, costurile suportate de

societate şi de planetă sunt externe bilanţului producătorului. Folosind acest sistem, aşa ceva nu se mai întâmplă. Deoarece aceste costuri vor fi transmise către industriile de prelucrare şi, în cele din urmă, către consumatori, consumatorii nu ar mai întâmpina dilema cu care se confruntă astăzi – aceea că cele mai ieftine produse sunt cele care provoacă cele mai mari daune sociale şi de mediu, în timp ce produsele de comerţ echitabil şi produsele prietenoase cu mediul sunt mult mai scumpe. În schimb, produsele care elimină poluarea în procesul de fabricaţie vor fi mai ieftine, deoarece cotele de poluare vor costa o gramadă de bani. Produsele vor fi mai scumpe în funcţie de cantitatea bunurilor comune naturale consumată în producerea lor.

Unii ar putea obiecta că acest sistem ar necesita multă birocraţie şi o mulţime de documente, deoarece necesită trasabilitatea costurilor de poluare şi sociale, generate în procesul de producţie. Răspunsul este echivoc. În primul rând, acest sistem integrează noua atitudine faţă de mediu, care urmăreşte cunoaşterea şi asumarea responsabilităţii pentru efectele acţiunilor noastre asupra altor fiinţe. Priviţi ce se întâmplă cu pământul atunci când nu ne dăm seama de riscul deversărilor de petrol şi al dezastrelor nucleare! Dorim să ştim din ce în ce mai mult ce avem de făcut, dorim să ştim toate efectele acţiunilor noastre şi dorim să ne asumăm responsabilitatea pentru aceste acţiuni. Această atitudine este destul de naturală pentru o persoană relaţională, care ştie că „ceea ce facem pentru ceilalţi, facem pentru noi înşine“.

În al doilea rând, ceea ce am descris este, de fapt, mult mai puţin complicat decât sistemul de reglementare corupt şi neeconomic de astăzi, care pune în opoziţie responsabilitatea faţă de mediu şi profitul financiar. Din punctul de vedere al consumatorului, nu este nimic mai mult decât o mutare a impozitului mai departe de vânzări şi venituri şi mai aproape de materii prime şi poluare. Producătorii privaţi ar trebui să plătească pentru bunurile care sunt în prezent „libere“- cel puţin, libere pentru ei. Aţi putea vedea acest lucru ca pe o formă de impozitare indirectă, dar un alt mod de a privi este acela că producătorii plătesc, pur şi simplu, pentru lucrurile pe care le iau din bunurile comune, lucruri pe care le iau de la noi toţi. Doar astfel este corect. Am putea spune că o astfel de impozitare reprezintă aplicarea principiului că „aceia care beneficiază de o comunitate mai mare de viaţă trebuie să contribuie, de asemenea, la o comunitate mai mare de viaţă“. Cei care iau de la comunitate trebuie să contribuie la binele comun, în egală măsură.

Tipul de taxe, mijloacele de percepere a contribuţiilor la binele comun, pe care le avem astăzi, sunt aproape opusul a ceea ce dorim să creăm în lumea noastră. Dintre bunurile comune pe care nimeni n-ar trebui să şi le însuşească fără să plătească, singurul lucru despre care se poate spune că ne aparţine este forţa de muncă, supusă impozitării sub formă de impozit pe venit. În acelaşi timp, suntem obligaţi să plătim un impozit pe circulaţia mărfurilor, un impozit pe vânzări, în timp ce nu există nicio taxă pe acumularea de averea neutilizată pentru schimb. Noi o luăm invers. Sistemul monetar pe care îl descriem în acest capitol inversează impozitul pe venit, mutând taxele mai departe de ceea ce câştigăm şi mai aproape de ceea ce luăm. Următorul capitol descrie o inversare similară

a impozitului pe vânzări, transferarea costurilor departe de consum şi către acumularea de avere.

În pofida unei educaţii primite într-o comunitate politic liberală, care justifică impozitele pe venit pe motivul că s-a pus povara fiscală pe aceia mai în măsură să plătească, am simţit întotdeauna un fel de indignare primară cu privire la impozitul pe venit. Pare nedrept. De ce ar trebui oamenii cei mai productivi, sau mai muncitori, să plătească mai mult? Pare mai logic ca oamenii să plătească pentru ceea ce iau.

Pentru cititorii nefamiliarizaţi cu gândirea economică neortodoxă, trebuie subliniat că această propunere se încadrează într-un context istoric onorabil. Este o sinteză a mai multor elemente. Ideea mutării impozitelor pe poluatori şi consumul de resurse a fost dezvoltată de A.C. Pigou în secolul al XX-lea şi dezvoltată de personalităţi precum Herman Daly, Paul Hawken şi numeroşi ecologişti. Ideea de a elimina profitul generat de dreptul de proprietate asupra bunurilor comune provine din legile instituite de Henry George, despre care am discutat în capitolul 4.3. Numeroşi gânditori contemporani au sugerat susţinerea monedei cu elemente cum ar fi energia, sau alte resurse (deşi, din câte ştiu, ei nu au luat în considerare susţinerea monedei cu energie sau cu resurse în stare nativă). Ceea ce relevă acest capitol este extinderea naturală a ideilor lui Henry George şi ale lui Silvio Gesell într-o epocă a ecologiei, ferm întemeiată pe două sau trei moduri convergente de gândire.

Cel mai important element al proprietăţii comune este, fără îndoială, terenul – obiect al criticilor iniţiale aduse proprietăţii. Propunerile lui George şi Gesell, care decurg din această critică, se potrivesc perfect sistemului monetar pe care l-am descris. Căci ce altceva este „taxa unică“ a lui George, dacă nu un comision plătit pentru dreptul de a utiliza bunurile comune (ale terenului)? Acest impozit, care se aplică la valoarea nominală a terenului, independent de îmbunătăţirile întreprinse pe acel teren (4), ar putea lua forma unui contract de închiriere, sau a unei plăţi aferente dreptului de utilizare. Evident, de vreme ce aceste îmbunătăţiri aduse terenurilor sunt imobile şi adesea necesită ani, sau zeci de ani, pentru a le realiza, chiriaşii ar trebui să se bucure de primul drept de reînnoire. Mai multe modalităţi graduale şi moderate au fost propuse pentru recuperarea bunurilor comune ale terenurilor în favoarea publicului; nu este nevoie să confiscăm proprietăţile concernelor imobiliare, ci doar să punem în aplicare principiul că pământul aparţine tuturor, în egală măsură. (5) Asta înseamnă că nimănui nu ar trebui să i se permită să beneficieze financiar de simpla ipostază de proprietar al terenului.

Acelaşi lucru este valabil pentru spectrul electromagnetic, pentru mineralele subterane, pentru genomul uman şi pentru fondul cumulat al cunoaşterii umane. Acestea ar trebui să fie disponibile spre folosinţă, nu pentru proprietate, iar veniturile din chirii ar trebui să fie direcţionate către public. Probabil, cei care pot utiliza aceste bunuri în cea mai bună formulă de utilizare ar fi şi cei mai dornici să le închirieze. Ar fi încă loc pentru antreprenoriat – chiar mai mult decât în prezent – deoarece accesul la resurse ar trebui să se bazeze nu pe importanţa proprietăţii, ci pe cea mai eficientă utilizare. Nu s-ar mai profita de sintagma „eu am acest lucru, tu nu“.

Contul anterior de emisiuni monetare ar putea să fi lăsat impresia că guvernul federal este cel care va crea cea mai mare parte a banilor. Nu este ceea ce ne imaginăm pentru viitor. Multe dintre bunurile comune pe care se vor baza banii sunt cel mai bine administrate la nivel bioregional. Mulţi poluanţi, de exemplu, îşi dezlănţuie efectele cele mai devastatoare asupra ecosistemelor locale şi doar indirect asupra planetei, ca întreg. Limitarea emisiilor globale de ozon generează un efect minor atunci când prejudiciul asupra oamenilor şi copacilor provine din concentraţiile regionale ale acestor emisii. Astfel, ar putea fi statul California sau, poate, diviziunile administrative mai mici ale acestuia, cele care emit monedă susţinută de certificate pentru emisiile de ozon. În unele cazuri, unde există o suprapunere a efectelor locale şi globale, s-ar putea ca poluatorii să fie nevoiţi să suporte costul a două certificate diferite, pentru acelaşi poluant.

Terenul, cel mai important bun comun este, de asemenea, în mod inerent, un bun comun local – de fapt, terenul oferă, în primul rând, atributul de „local". În general, banii care au ca provenienţă bunurile comune presupun o descentralizare generală a autorităţii financiare şi, în cele din urmă, a autorităţii politice, şi o responsabilizare la nivel local. Desigur, există unele tipuri de proprietate comună şi unele întreprinderi umane care implică întreaga planetă; inevitabil, trebuie să existe putere politică la nivel global şi abilitatea de a coordona activitatea umană folosind, probabil, bani. Dar guvernele globale, sau naţionale, nu ar trebui să administreze orice formă de bunuri comune, care sunt în mod inerent regionale sau locale. Din moment ce atât de multe dintre bunurile comune – teren, ape, minerale, resurse piscicole, precum şi capacitatea ecosistemului de a gestiona mai multe tipuri de poluare – sunt locale, sistemul monetar descris corespunde unei migrări a puterii politice departe de guvernele centralizate. Autorităţile locale sunt cele care au puterea de a emite bani susţinuţi de o valoare reală.

Am descris până acum modul în care guvernele naţionale şi locale ar putea emite bani pe baza unei bogăţii naturale pe care o administrează, titular, pentru comunităţi, umanitate şi pământ. Cu toate acestea, nu orice sursă de bogăţie aparţine bunurilor comune colective. Criticii proprietăţii, începând cu Sfinţii Părinţi creştini din primele veacuri, afirmau că o persoană deţine cel puţin propriul său timp, propria sa putere de muncă şi propria viaţă. La urma urmei, nu ne-am născut cu nimic altceva în plus şi ne vom întoarce în mormânt cu nici măcar atât. Dacă există ceva care ne aparţine, atunci viaţa este aceea. N-ar trebui, atunci, ca oamenii să fie capabili să emită bani sau să obţine credite „susţinute" de propriile lor resurse productive?

Ei bine, facem deja acest lucru în prezent, când întreprinderile private şi indivizii creează bani prin credit bancar. Indiferent dacă putem sau nu putem să ne numim „stăpânii" vieţii noastre, suntem cu siguranţă administratorii timpului nostru, ai energiei noastre şi ai puterii creatoare care sălăşluieşte în noi. În cazul în care un guvern poate emite monedă pe baza bogăţiei productive pe care le ţine sub tutelă, de ce n-ar putea o entitate privată să facă acelaşi lucru?

Pun această întrebare deoarece unii reformatori monetari cred că aceasta ar fi o idee neadecvată şi au construit filozofii economice întregi în jurul standardului aur, sau al

sistemelor monetare fiduciare, în care rezervele bancare fracţionare sau crearea creditelor private sunt interzise. Voi aborda această problemă mai în profunzime, pentru că reprezintă una dintre liniile de gândire importante ale Noii Economii. Propunerile recente ale istoricului Stephen Zarlenga au atras simpatia ramurilor politicii americane, în special a congresmanului Ron Paul. Eliminarea rezervelor bancare fracţionare face parte, de asemenea, din filozofiile unor adepţi ai mişcării pentru credite sociale, Şcoala Austriacă de Economie şi multe altele. Logica lor mi s-a părut de la bun început convingătoare, iar ele oferă o detaliere a efectelor dezastruoase ale creşterii datoriei la mijlocul şi sfârşitul secolului al XX-lea, atunci când monedele s-au disociat de standardul aur. Se pretinde că un sistem de rezerve de 100% ar împiedica creşterea datoriei generate de volatilitatea monedei – dar, oare cum am putea atunci să prevenim concentrarea bogăţiei generate de dobândă?

Cu excepţia Şcolii Austriece, cei mai mulţi susţinători ai rezervelor de 100% susţin, de asemenea, un anume mod de redistribuire economică sau de expansiune monetară, cum ar fi cheltuirea directă în economie a cantităţii de monedă fără echivalent în aur a guvernului, astfel încât debitorii să poată obţine suficienţi bani pentru a rambursa principalul şi dobânzile unui împrumut. Frederick Soddy, unul dintre primii economişti moderni care au recunoscut imposibilitatea creşterii exponenţiale, nelimitate şi au făcut distincţia între bani şi avere, a propus rezerve minime obligatorii de 100% pentru bănci, excluzându-le din afacerile creatoare de bani, dar a prevăzut şi că guvernul ar cheltui bani la un nivel suficient pentru a preveni deflaţia. Irving Fisher, unul dintre fondatorii economiei matematice şi, fără îndoială, cel mai mare economist al Americii, a făcut mai departe o propunere foarte asemănătoare, numită „bani 100%“. Major Douglas a mers chiar mai departe, prin susţinerea unui dividend social plătit tuturor cetăţenilor.

Am petrecut destul de mult timp în încercarea de a rezolva problema dacă rezervele bancare fracţionare sau rezervele minime obligatorii de 100% ale băncilor sunt în concordanţă cu economia sacră. După o luptă acerbă cu dificultăţile formidabile ale problemei şi după lecturarea documentelor de la 1930 încoace, într-o zi am renunţat şi m-am întins pe canapea, unde, previzibil şi oarecum spre dezamăgirea mea, mi-am dat seama că cele două sisteme nu sunt fundamental diferite, aşa cum ar crede majoritatea oamenilor. Confuzia, atât de răspândită pe internet, vine pe de o parte de la o perspectivă simplistă şi eronată asupra modului în care rezervele bancare fracţionare funcţionează de fapt şi, pe de altă parte, de la o antiteză artificială şi irelevantă între convenţional şi real. Vom prezenta o viziune alternativă în anexă.

Este suficient să spunem că propunerile din această carte se pot încadra în orice sistem. În general, suntem mult mai înţelegători cu un sistem care include creditul privat, în primul rând pentru că permite crearea endogenă şi organică a monedei, independent de o autoritate centrală; în al doilea rând, pentru că încorporează mai uşor noi moduri interesante de cooperare economică, cum ar fi cercuri de bartere comerciale şi sisteme de credite mutuale; în al treilea rând, pentru că permite o mai mare flexibilitate în intermedieri financiare şi formarea de capital; şi, în al patrulea rând, pentru că simplifică compensarea interbancară a creditului. Mai mult decât atât, aşa cum unii dintre asociaţii

lui Irving Fisher au început să realizeze pe la mijlocul anilor 1930, este aproape imposibil să previi apariţia în forme disimulate a depozitelor de rezerve fracţionale. (6) Detaliem acest punct în anexă, dar luaţi în considerare: chiar dacă emiteţi un IOU* unui prieten, iar prietenul îl va oferi altui prieten în loc de numerar, contribuiţi la creşterea ofertei de bani.

Oricare ar fi avantajele şi neajunsurile creării banilor privaţi prin credit şi dacă guvernul emite bani fără convertibilitate în aur, sau creează bani de credit în parteneriat cu o bancă centrală, o proporţie mult mai mare de bani va proveni din afara sistemului bancar privat decât se întâmplă în prezent. Motivul este destul de simplu: o mare parte din bogăţia comună naturală, folosită ca bază pentru crearea creditului privat de azi, va deveni publică. O companie nu va mai putea să ia un împrumut pentru afacere bazându-se pe veniturile viitoare prognozate din exploatarea unui strat acvifer, de exemplu. Costurile viitoare de exploatare vor fi internalizate şi vor reveni la dispoziţia publicului prin intermediul plăţii drepturilor de utilizare. Cu toate acestea, ar mai putea exista, în continuare, oportunitatea obţinerii de profituri, de exemplu, în cazul în care cineva identifică o modalitate de utilizare mai eficientă şi mai productivă a aceleiaşi cantităţi de apă. Astfel de lucruri reprezintă o bază legitimă pentru producerea de credit privat; ceea ce este ilegitim este crearea de monedă prin acapararea a ceva ce ar trebui să aparţină tuturor.

Din cauza proprietăţii private concentrate a bogăţiilor comune de astăzi, profiturile generate de un simplu drept de proprietate sunt, de asemenea, extrem de concentrate. Atunci când producătorii (şi, în cele din urmă, consumatorii) vor plăti costul integral cu energia şi materiile prime încorporate şi preţul echitabil cu închirierea de terenuri şi de alte bunuri comune, o mare parte din bogăţia care se concentrează în mâinile câtorva astăzi se va acumula, mai degrabă, la administratorii de bunuri comune. Situaţia va fi similară cu ceea ce se întâmplă atunci când o naţiune, cum ar fi Venezuela sau Bolivia, naţionalizează domeniile petroliere. Producătorii externi pot exploata în continuare domeniile, dar ei vor obţine profit numai din serviciul de extracţie a petrolului şi nu din dreptul de proprietate asupra petrolului. Acea parte din profit se îndreaptă către naţiune. Ce se întâmplă cu banii depinde de politică: ar putea merge la o gaşcă de oficiali corupţi, ar putea merge către proiecte de lucrări publice, sau ar putea fi plătite direct către cetăţeni, ca un fel de redevenţă (ca în Alaska, unde fiecare locuitor primeşte o plată anuală de câteva mii de dolari). Extinzând exemplul petrolului la toate bunurile comune, sume enorme de bani vor deveni disponibile pentru diferite niveluri de guvernare, în special la nivel local şi bio-regional, înlocuind formele actuale de impozitare.

O altă consecinţă a monedei bazată pe bunurile comune este că vom plăti mult mai mult pentru multe lucruri care sunt ieftine astăzi, deoarece preţurile lor ar încorpora costuri suportate în prezent de alţi oameni, sau de generaţiile viitoare. Mărfurile ar deveni mai scumpe în comparaţie cu serviciile, oferind stimulente economice pentru remediere, reutilizare şi reciclare. Dusă ar fi economia denaturată, care ne permite să cumpărăm un televizor nou mai ieftin, decât să-l reparăm pe unul vechi. Dus ar fi stimulentul financiar

* abreviere pentru „I owe you“ – îmi eşti dator – TEI

actual, acordat pentru uzura morală planificată. Un nou model de afaceri (în curs de dezvoltare deja în anumite industrii) ar înflori: maşini extrem de durabile, uşor de reparat, care vor fi mai mult închiriate decât vândute către consumatori.

Cu doar două generaţii în urmă, aparate umile, cum ar fi prăjitoarele de pâine, erau preluate în ateliere de reparaţii. Chiar şi încălţămintea sau îmbrăcămintea erau reparate. Nu numai că astfel de servicii sunt inerent locale, contribuind astfel la revigorarea economiilor locale, ci acestea contribuie, de asemenea, la o atitudine de grijă faţă de lucrurile noastre materiale şi, prin extensie, faţă de pragul de semnificaţie, în general. O viaţă plină de lucruri de doi bani nu este o viaţă bogată. Cum putem avea o economie sacră, dacă nu tratăm cu respect subiecţii ei – lucrurile pe care oamenii le creează şi le schimbă? Mi se pare foarte satisfăcător ca un sistem monetar, bazat pe un respect protector faţă de natură, să inducă, la nivel individual, aceeaşi atitudine reverenţioasă faţă de lucrurile pe care le realizăm din materii prime naturale.

La nivel colectiv, acest respect va lua forma unui accent mult mai diferenţiat pe cheltuielile guvernului. Resursele uriaşe, puse la dispoziţie prin recuperarea bunurilor comune pentru binele public, pot merge spre vindecarea daunelor provocate de-a lungul secolelor trecute de jaful bunurilor comune. Dezastrele ecologice vor direcţiona atenţia, implacabil, asupra necesităţii urgente de salvare a pădurilor, a zonelor umede, a oceanelor, a atmosferei şi a oricărui alt ecosistem, de la ravagiile cauzate în era industrială. Caracterul urgent al acestei nevoi va comuta energia departe de consum şi de război.

Războiul este o consecinţă inevitabilă la un sistem economic care impune creşterea. Fie prin colonizarea terenurilor, fie prin subjugarea popoarelor, avem o nevoie constantă de a accesa noi surse de capital social şi natural, pentru a alimenta maşina de bani. Războaiele creşte consumul, de asemenea, atenuând criza de supracapacitate descrisă mai sus. Concurenţa pentru resurse şi pieţe a reprezentat, astfel, generatorul principal al războaielor din secolul al XX-lea, atât în rândul marilor puteri, cât şi împotriva oricui a rezistat colonizării şi imperialismului. Consumul limitat de resurse este unul dintre pilonii unei economii de echilibru, sau de descreştere, care scurtcircuitează această forţă motrice primară pentru război şi eliberează resurse vaste pentru întoarcerea spre vindecarea planetei.

Sistemul monetar pe care l-am descris străbate drumul lung spre inversarea inechităţii arhaice generate de dreptul de proprietate, precum şi inversarea dezmoştenirii celor puţini, în favoarea celor mulţi şi împotriva unui viitor inerent de exploatare a bunurilor comune. Există, totuşi, o mare lipsă: aşa cum am stabilit în capitolul 5, aceeaşi inechitate care rezidă în proprietate, rezidă şi în bani. Am relatat o nouă poveste a valorii şi modul în care valoarea poate fi încorporată în bani, dar nu m-am referit deloc, până acum, la impulsul valorii, care este independent de povestea valorii, impusul care conduce fie la creştere economică, fie la concentrarea bogaţiei (sau la ambele). Este posibil să tratăm banii ca pe un bun comun, în acelaşi mod cum tratăm terenul sau atmosfera? Este posibil să inversăm mecanismul dobânzii care, la fel ca exproprierea bunurilor comune, să permită celor care o deţin să profite doar de simplul drept de proprietate asupra lor? La această chestiune crucială ne vom reîntoarce în curând.

Note:

(1) Trebuie să menţionez aici că teoria pur marxistă nu priveşte proprietatea de stat drept etapa finală a comunismului, dar spune că statul va pieri în cele din urmă şi, probabil, conceptul de proprietate odată cu el.

(2) „Tragedia bunurilor comune“ este o poveste pseudo-istorică menită să ilustreze ipostaza parazitismului. În această poveste, islazul unui sat a fost total deposedat de vegetaţie, întrucât avantajul fiecărui sătean era să-şi pască acolo cât mai multe oi cu putinţă. Când toţi şi-au urmărit propriul avantaj, rezultatul a fost un păşunat excesiv şi o pierdere pentru toţi.

(3) Nedreptatea şi ineficienţa economică a chiriilor economice au fost recunoscute de către economiştii clasici, precum şi criticate în scrierile lui Adam Smith, David Ricardo şi John Stuart Mill. A se vedea Hudson, Michael – „Deficit Commission Follies“, Counterpunch, 6 decembrie 2010.

(4) Această distincţie este, de fapt, destul de problematică. Valoarea terenului şi valoarea „îmbunătăţirii“ aduse terenului nu pot fi întotdeauna separate. În primul rând, activitatea umană poate să deformeze permanent terenul şi să-i schimbe „valoarea de bază“. În al doilea rând, îmbunătăţirile pot atrage alte persoane în zonă, ridicând preţul terenurilor, în general, indiferent de îmbunătăţiri. Astfel, în mod paradoxal, îmbunătăţirea terenului poate ridica valoarea terenului neamenajat care stă la bază, creând un factor de descurajare a îmbunătăţirilor. Cred că aceste dificultăţi, care se aplică într-o anumită măsură la alte tipuri de capital natural, sunt rezolvabile, dar o discuţie detaliată este dincolo de domeniul de aplicare al acestei cărţi.

(5) De exemplu, terenul ar putea fi răscumpărat treptat din proprietate privată prin instituirea de 3% impozit pe valoarea terenului, valoare plătită iniţial de către fondurile existente, astfel încât proprietarii ar trebui doar să înceapă să plătească taxa treizeci şi trei de ani mai târziu.

(6) Economistul Henry Simons îi scria lui Fisher în 1934, „depozitele de economii, certificatele de trezorerie şi chiar documentele comerciale sunt aproape la fel de aproape de depozitele solicitate, precum sunt depozitele la vedere, în cazul licitaţiilor juridice în valută. Întreaga problemă pe care acum o asociem cu băncile comerciale ar putea reapărea, cu uşurinţă, în alte forme de aranjamente financiare ... S-ar câştiga puţin prin punerea depozitului bancar solicitat pe o bază de 100%, în cazul în care schimbările ar fi însoţite de creşterea dispoziţiilor de deţinere şi de creşterea facilităţii pentru deţinere de rezerve lichide „în numerar“, sub formă de depozite la termen. Faptul că aceste depozite nu pot servi drept mijloace circulante nu este important în mod decisiv, pentru că reprezintă un mijloc substitutiv eficient pentru scopul balanţei de numerar. Extinderea depozitelor la termen, eliberarea mijloacelor circulante din „tezaure“, ar putea avea un efect la fel de inflaţionist precum expansiunea cererii de depozite – iar contracţia lor, o influenţă la fel de deflaţionistă“. Citat în Allen, William R., „Irving Fisher and the 100% Reserve Proposal“, *Journal of Law and Economics,* 36, nr. 2 (1993). pp. 708-9.

CAPITOLUL 12
ECONOMIA DOBÂNZII NEGATIVE

„Datoria poate dura pentru totdeauna; averea nu – deoarece, prin dimensiunea ei fizică, ea este afectată de entropie.“ – Frederick Soddy

Să presupunem că am douăsprezece pâini, iar ţie îţi este foame. Nu pot mânca atâta pâine înainte de a se învechi, aşa că sunt bucuros să-ţi pot împrumuta ţie o parte. „Uite, ia astea şase pâini şi, pe viitor, când o să ai pâine, o să mi le dai înapoi“. Îţi dau şase pâini proaspete ţie, iar tu, pe viitor, îmi vei returna tot şase pâini proaspete.

Într-o lume unde lucrurile pe care le folosim şi de care avem nevoie se strică, împărţirea acestora e un lucru firesc. Avarul sfârşeşte prin a sta singur în vârful unui morman de pâine veche, unelte ruginite şi fructe stricate şi nimeni nu va vrea să-l ajute pentru că nici el nu a ajutat pe nimeni. Astăzi, banii nu sunt precum pâinea, fructele sau oricare alt obiect natural. Ei sunt unica excepţie de la legile naturale ale reciprocităţii, vieţii, morţii şi renaşterii, care spun că, în cele din urmă, toate lucrurile se întorc la sursa din care au venit. Banii nu se deteriorează odată cu trecerea timpului ci, în excepţia pe care o fac de la legile fizicii, rămân neschimbaţi, sau chiar cresc exponenţial cu timpul prin puterea dobânzilor.

Noi asociem banii foarte mult cu propriul nostru sine. Exact cum implică cuvintele „ai mei“, noi vedem banii ca fiind o extensie a noastră şi, din acest motiv, simţim că „ni se ia pielea de pe noi“ atunci când ne sunt luaţi. Aşa că banii violează nu numai legea naturală a reîntoarcerii la sursă, dar şi legea spirituală a efemerităţii. Asocierea a ceva care persistă şi creşte cu timpul, cu sinele care îmbătrâneşte, moare şi se întoarce în pământ, perpetuează o iluzie. Deşi cu toţii ştim acest lucru, cumva ne imaginăm că acumulând bogăţia adăugam ceva sinelui nostru şi câştigăm din nemurirea banilor. Îi adunăm pentru anii bătrâneţii, ca şi cum, cu ajutorul lor, am reuşi să ne prevenim propria degradare fizică. Care ar fi efectul banilor dacă, la fel ca celelalte lucruri, s-ar degrada şi s-ar întoarce la sursă?

Noi am ataşat creşterea exponenţială a banilor sinelui şi unei lumi care nu sunt nici exponenţiale, nici liniare, dar sunt ciclice. Rezultatul, aşa cum l-am descris, constă în competiţie, sărăcie şi concentrarea bogăţiei. Răspunsul la întrebarea pe care am adresat-o mai devreme, „Ce anume a mers rău la această idee frumoasă numită bani, care nu poate

face legătura între darurile şi nevoile oamenilor?“, se rezumă în mare parte la dobândă, la camătă. Dar camăta în sine nu este un fenomen izolat, care ar fi putut fi diferit dacă am fi făcut doar alegeri mai inspirate undeva, de-a lungul drumului. Este legată, iremediabil, de sinele nostru, acel sine izolat într-un univers obiectiv, a cărui evoluţie merge paralel cu evoluţia banilor. Nu este o întâmplare faptul că prima societate profund monetizată, Grecia antică, a fost şi locul de naştere al conceptului modern de individ.

Această legătură intimă dintre bani şi fiinţă este o veste bună, deoarece identitatea umană trece, actualmente, printr-o metamorfoză. Ce tip de bani va fi potrivit noului sine, sinelui relaţional, şi unei lumi în care realizăm, din ce în ce mai mult, adevărul inter-relaţionării: acela că mai mult pentru tine înseamnă mai mult şi pentru mine? Dat fiind rolul determinat al dobânzii, primul sistem monetar alternativ de luat în considerare este unul care elimină structural dobânda, sau chiar unul care înglobează opusul dobânzii. Până la urmă, dacă dobânda provoca competiţia, sărăcia şi polarizarea, atunci opusul acesteia nu ar putea crea cooperarea, abundenţa şi comunitatea? Şi dacă dobânda reprezintă câştigurile realizate din vechiul jaf, încă în desfăşurare, aplicat bunurilor comune, opusul acesteia nu ar putea să le readucă la loc?

Cum ar arăta acel opus? Va fi precum o monedă care, la fel ca pâinea, se devalorizează cu timpul. Cu alte cuvinte, vor fi bani care se descompun – bani care vor fi subiectul unei rate a dobânzii negative, cunoscută drept taxa cu contrastalii. (1) Moneda care se degradează este una dintre ideile centrale ale acestei cărţi dar, înainte de a-i prezenta istoria, aplicarea, teoria economică şi consecinţele, aş vrea să vorbesc, un pic, despre termenul de „degradare“, pe care am fost sfătuit să-l evit, datorită conotaţiilor negative ale acestuia.

De ce „degradarea“ pare să fie negativă, iar „conservarea“ o virtute? Din nou, această atitudine izvorăşte din povestea Ascensiunii, în care destinul umanităţii este acela de a transcende natura; de a triumfa asupra entropiei, haosului şi decăderii şi de a instaura o realitate ordonată: ştiinţifică, raţională, curată, controlată. Complementară acesteia este o spiritualitate a separării, în care un suflet nematerial, nemuritor, etern, divin, sălăşuieşte într-un corp profan, muritor şi nepermanent. Aşa că am căutat să cucerim corpul, să cucerim lumea şi să întrerupem procesele de degradare. Din nefericire, prin acest mod, am reuşit să oprim şi procesele mai ample, dintre care degradarea este o parte componentă: reînnoirea, renaşterea, reciclarea şi evoluţia în spirală către o complexitate integrată, mai vastă. Din fericire, poveştile Separării şi Ascensiunii se îndreaptă către un final. Este momentul să recuperăm frumuseţea şi necesitatea degradării, atât în gândire, cât şi în economie.

Istoric și context

Formele incipiente ale mărfurilor-monedă, precum cerealele, vitele şi altele asemenea, erau în mod cert supuse degradării: cerealele se stricau, vitele îmbătrâneau şi mureau şi chiar terenul fermelor revenea la forma sălbatică, dacă era lăsat nelucrat. A existat şi un sistem monetar cu monede,care aproxima fenomenul degradării prin încorporarea în

sistem a unui gen de dobândă negativă. Un exemplu brut de astfel de sistem era folosit pe scară largă, în perioada medievală, în sistemul european al bracteatelor, în care monedeerau periodic adunate şi reemise cu o valoare micşorată. (2) În Anglia, regii saxoni băteau monede penny din argint, la fiecare şase ani, emiţând trei pentru fiecare patru penny colectaţi, cu o rată anuală a deprecierii de 4%. (3) Acest lucru a impus în mod eficient o sancţiune acumulării banilor, încurajând în schimb circulaţia şi investiţiile în capitalul productiv. Dacă aveai mai mulţi bani decât puteai folosi, erai bucuros să-i împrumuţi fără dobândă, deoarece banii tăi s-ar fi devalorizat dacă îi păstrai prea mult timp. De notat că rezerva de bani nu se reducea, în mod neapărat, ca şi rezultat al acestui sistem, din moment ce domnitorii injectau, probabil, diferenţa în economie, pentru a-şi acoperi propriile lor cheltuieli. Această dobândă negativă a banilor a fost, prin urmare, un fel de impozit.

Pionierul teoretician al banilor cu dobândă negativă a fost omul de afaceri germano-argentinian Silvio Gesell, care i-a numit „bani liberi“ (Freigeld), nume pe care îl voi adopta în onoarea lui. Sistemul pe care l-a propus el în lucrarea lui de capătâi din 1906, *The Natural Economic Order* (Ordinea economică naturală), consta în folosirea banilor de hârtie, pe care se aplica un timbru care costa o mică parte din valoarea bancnotei şi care trebuia ataşat periodic. Asta adăuga, pur şi simplu, un cost de întreţinere bogăţiei monetare. La fel ca orice altă marfă fizică, aceşti bani „se stricau“ (la o rată determinată de valoarea timbrului necesar pentru păstrarea validă a bancnotei). De exemplu, dacă o bancnotă de un dolar necesita un timbru de un cent, în fiecare lună, pentru a rămâne validă, se va deprecia cu o rată anuală de 12 procente. (4)

Gesell a ajuns la ideea de monedă taxată dintr-o altă direcţie decât mine. El scria într-o eră în care aproape nimeni nu punea la îndoială necesitatea creşterii economice şi, oricât de vizionar a fost, Gesell nu s-a îndoit niciodată (din câte ce ştiu eu) de capacitatea pământului sau a tehnologiei de a se adapta la nesfârşit. (5) Grija lui prioritară era aceea de a remedia distribuţia inechitabilă şi injustă a bogăţiei pe vremea lui, a sărăciei fără precedent, în mijlocul bogăţiei fără precedent. El a atribuit aceasta unui avantaj imens şi nedrept deţinut de cei care posedau banii: ei posedau o „marfă acumulabilă, care era în acelaşi timp şi mediu monetar“. Alte bunuri (poate cu excepţia terenurilor) nu sunt acumulabile aşa cum sunt aurul sau alte monede: ele putrezesc, ruginesc sau se degradează; sunt subiectul furtului sau uzurii morale; implică costuri de depozitare şi transport, şi aşa mai departe. El scria:

„Aurul nu se armonizează cu caracterul bunurilor noastre. Aurul și paiele, aurul și petrolul, aurul și guano, aurul și cărămizile, aurul și fierul, aurul și pielea! Doar o fantezie sălbatică, o halucinație monstruoasă; doar o doctrină a „valorii“ le poate uni. În general, bunurile, paiele, petrolul, guano și celelalte, pot fi schimbate în siguranță doar atunci când tuturor le va fi indiferent dacă posedă bani sau bunuri, iar acest lucru este posibil doar dacă banii vor fi afectați de toate defectele care sunt inerente bunurilor noastre. Asta e evident. Bunurile noastre putrezesc, se degradează, se strică, ruginesc, așa că, dacă banii ar fi la fel de dezagreabili, proprietățile care implică pierderi pot duce la schimburi rapide, sigure și ieftine.

Deoarece banii de acest fel nu vor putea fi niciodată preferați, sub nicio formă, în detrimentul bunurilor.

Doar banii care expiră precum ziarele, putrezesc precum cartofii, ruginesc precum fierul, sau se evaporă precum eterul, sunt capabili să treacă testul ca instrument de schimb al cartofilor, ziarelor, fierului sau eterului. Pentru că astfel de bani nu vor fi preferați în locul bunurilor, nici de cumpărător și nici de vânzător. Atunci vom împărți bunurile noastre pentru bani doar dacă vom avea nevoie de bani ca mijloc de schimb, nu pentru că așteptăm vreun avantaj din posesia banilor. (6)"

Dar, în ziua de azi, la fel ca pe vremea lui Gesell, banii sunt preferaţi în locul bunurilor. Abilitatea de a reţine mediul de schimb dă posibilitatea celor care deţin banii să solicite dobândă; ei ocupă o poziţie privilegiată, comparativ cu deţinătorii de capital real (şi chiar mai mult, faţă de cei care îşi vând timpul, timp care dispare în totalitate în fiecare zi, chiar dacă nu este vândut). Rezultatul îl constituie polarizarea bogăţiei, deoarece toată lumea, în cele din urmă, plăteşte o taxă celor care deţin banii.

Un corolar la punctul de vedere al lui Gesell este acela că, pentru noi, nu este corect să plătim doar pentru faptul că facem schimburi. Gesell credea că doar simpla dorinţă de a face un schimb ar trebui să fie suficientă. Dacă am ceva de oferit, de care tu eşti interesat, de ce trebuie să plătim pentru faptul că unul îl dă şi altul îl primeşte? De ce trebuie să plăteşti pentru privilegiul primirii unui dar? Acesta este unul dintre aspectele pentru care banii lui Gesell merită să fie intitulaţi „gratuiţi". După cum vom vedea, un sistem de credite bazat pe o monedă devalorizantă permite împrumuturile cu dobândă zero. Cu toate că tot trebuie să plătim împrumuturile, nu va mai trebui să plătim pentru ele. Din acest punct de vedere, banii devin gratuiţi.

Gesell a pledat pentru o monedă degradabilă, cu rol de delimitare a banilor ca depozit de valoare, de bani cu rol de mijloc de schimb. Banii nu vor mai fi preferaţi în detrimentul capitalului fizic. Rezultatul pe care l-a prevazut el, ar fi sfârşitul sărăciei impuse artificial şi recesiunilor economice care apar atunci când sunt foarte multe bunuri disponibile pentru schimb, dar prea puţini bani pentru a realiza schimbul între ele. Propunerea lui ar forţa banii să circule. Deţinătorul acestora nu ar mai avea motive să-i retragă din circuitul economic, aşteptând ca raritatea acestora să ajungă la un punct în care câştigul, în capital real, să depăşească rata dobânzii. Acesta este al doilea motiv pentru a-i numi „bani-gratuiţi": eliberaţi de controlul bogătaşilor, banii vor circula liber, în loc să se adune în rezerve vaste şi stagnante, aşa cum se întâmplă în ziua de azi.

Gesell vedea proprietatea banilor de a purta dobândă drept o frână pusă prosperităţii. Imediat ce bunurile devin aşa abundente încât câştigurile din investiţia capitalului scad sub rata minimă a dobânzii, deţinătorii banilor refuză să-i mai investească. Banii necesari pentru realizarea tranzacţiilor dispar din circulaţie şi se întrevede familiara criză a supracapacităţii, cu paradoxalul acompaniament al lipsei bunurilor, pentru cei mai mulţi dintre oameni.

Sistemul monetar din 1906 era destul de diferit faţă de cel din ziua de azi. Cele mai multe valute erau, cel puţin în teorie, acoperite de metale preţioase şi nu exista nimic

asemănător cu vasta expansiune a creditelor peste baza monetară, pe care o avem astăzi. Într-adevăr, Gesell a văzut creditul ca pe un substituit al banilor, un mod în care întreprinderile să poată realiza tranzacţii în absenţa monedei. Dar, actualmente, creditul şi banii sunt aproape identice. Teoriile economice curente văd folosirea creditului ca bani ca pe o dezvoltare pozitivă, parţial pentru că permite rezervei de bani să se extindă, sau să se restrângă organic, ca răspuns la cererea unui mediu de schimb. Cu toate acestea, după cum am văzut, creditele cu dobândă nu numai că răspund dar, de asemenea, cer creşterea economiei monetare. Mai mult decât atât, în forma lor actuală, creditele sunt o cauză a săraciei, nu mai puţin decât erau banii pe vremea lui Gesell.

Deşi aproape necunoscute în a doua jumătate a secolului XX, ideile lui Gesell s-au bucurat de o largă susţinere în anii 1920 şi 1930 şi au ajuns să influenţeze economişti remarcabili, precum Irvin Fisher şi John Maynard Keynes. Fisher a promovat în mod viguros ideile lui Gesell în Statele Unite, iar Keynes i-a oferit o laudă neobişnuită, numindu-l un „profet neglijat pe nedrept“, iar munca lui, „profund originală“. (7) În învălmăşeala care a urmat după primul război mondial, Gesell a fost chiar numit Ministru de Finanţe al nefericitei Republici Bavareze, care a rezistat mai puţin de un an. În anii 1920, o monedă purtătoare de timbre – wara – emisă de un prieten al lui Gesell, a circulat în Germania dar, la fel ca peste tot, a fost nevoie de o recesiune economică pentru a fi luată în serios. Fie că este vorba de viaţa colectivă sau de cea personală, schimbările reale vin foarte rar în lipsa unei crize.

În 1931, un operator al unei mine de cărbune din Germania a decis să-şi deschidă mina închisă, efectuând plata muncitorilor în wara. Deoarece a fost de acord să răscumpere această monedă cu cărbune, pe care oricine îl putea folosi, comercianţii locali şi angrosiştii au fost convinşi să o accepte. Oraşul minier a înflorit şi, în mai puţin de un an, cel puţin o mie de magazine din toată Germania acceptau wara, iar băncile au început să accepte depozite exprimate în wara. (8) Acest lucru a adus moneda pe radar. Simţindu-se ameninţat, guvernul german a încercat să declare wara ilegală în instanţă; când a eşuat în acest demers, pur şi simplu a interzis-o, printr-o ordonanţă de urgenţă. (9)

Anul următor, oraşul Wörgl din Austria, aflat în recesiune, şi-a emis propria monedă purtătoare de timbre, inspirată de Gesell şi de succesul avut de wara. Moneda oraşului Wörgl a fost, potrivit tuturor, un imens succes. (10) Au fost pavate drumuri, au fost construite poduri şi au fost returnate impozite. Rata şomajului a scăzut şi economia a prosperat, atrăgând atenţia oraşelor vecine. Primari şi oficiali de peste tot din lume au început să viziteze oraşul Wörgl pînă când, la fel ca în Germania, guvernul central a abolit moneda Wörgl şi oraşul a alunecat înapoi în recesiune.

Atât monedele wara, cât şi Wörgl, purtau o rată de depreciere lunară de 1%. Evidenţele contemporane au atribuit acestui lucru viteza foarte mare de circulaţie a acestor monede. În loc să genereze dobândă şi creştere, acumularea avuţiei devenea o povară, la fel de mult cum bunurile reprezentau o povară pentru vânătorii-culegători. Exact cum a teoretizat Gesell, banii afectaţi de proprietăţi, de devalorizare, încetează să mai fie preferaţi în locul oricăror mărfuri pentru a stoca valoarea. Oricum, este imposibil

de demonstrat că efectele revigorante ale acestor monede au apărut datorită devalorizării şi nu din creşterea volumului de bani, sau de la localizarea efectelor economice produse de o monedă locală, precum Wörgl.

O altă monedă care a apărut în această perioadă şi care încă se află în uz, a fost WIR-ul din Elveţia. Moneda este emisă de o bancă cooperativă şi este susţinută doar de înţelegerea mutuală dintre membrii cooperativei de a o accepta pentru plăţi. Fondată de către partizanii teoriilor lui Gesell, moneda originală purta o devalorizare care a fost eliminată pe durata perioadei de creştere puternică de după cel de-al doilea război mondial. (11) După cum voi explica, dobânda negativă nu este necesară într-un mediu cu creştere puternică; astăzi, cum ne apropiem de o economie în stare de echilibru şi intrăm într-o nouă etapă de dezvoltare, aceasta ar putea deveni din nou atractivă.

În Statele Unite, la începutul anilor 1930, au fost emise multe aşa numite „monede pentru cazuri de urgenţă“. Cu o monedă naţională care se volatiliza într-un eşec epidemic al băncilor, cetăţenii şi conducerile locale şi-au creat propriile lor monede. Rezultatele au fost amestecate şi foarte puţine dintre ele încorporau modelul lui Gesell, în schimb impuneau o taxă mai degrabă pe tranzacţie, decât una săptămânală, sau lunară. (12) Aceasta a avut un efect invers faţă de devalorizare, deoarece penaliza circulaţia banilor în locul penalizării acumulării acestora. Oricum, în 1933, cel puţin o sută de oraşe se pregăteau să-şi lanseze propriile monede purtătoare de timbru, multe de tipul corect gesellian. (13) Mai mult decât atât, cu susţinerea lui Irvin Fisher, a fost prezentată atât Camerei Reprezentanţilor, cât şi Senatului, o bancnotă naţională de un miliard de dolari, purtătoare de timbre. Aceasta, precum şi multe altele din cele propuse pentru nivelul de stat, sau nivelul local, avea o rată de depreciere mult mai mare – 2 % pe săptămână – care ar fi făcut ca bancnota să devină nulă în decursul unui an. Aceasta este o lighioană cu totul diferită de moneda Wörgl şi multe alte propuneri moderne, dar arată că noţiunea de bază a fost luată în considerare în mod serios. Aici este un fragment din amendamentul Bankhead-Pettengill la proiectul de lege de ajutor de şomaj Costigan-LaFollette (S. 5125) din 1933:

„Secretarul Trezoreriei va da dispoziție să fie gravate și tipărite monede ale Statelor Unite sub formă de bani purtători de timbre. Respectivele certificate trebuie să se denomineze cu 1 dolar fiecare și emiterea trebuie limitată la 1 miliard de dolari. Respectivele certificate vor fi de o mărime potrivită pentru a putea oferi spațiu suficient pe revers, pentru aplicarea timbrelor... Pe aversul certificatelor amintite trebuie să specifice, în mod clar, următoarele: „Acest certificat este mijloc legal de plată, contra 1 $, pentru plata tuturor datoriilor și impozitelor publice și private, vamale, datorii și taxe: cu condiția ca la data transferului său să fi fost aplicat un timbru de 2 cenți pentru toate datele de dinaintea datei transferului, cum sunt stabilite în orarul de pe revers.“

Proiectul de lege 5125 din Senat nu a ajuns să fie supus votului şi, o lună mai târziu, atunci când a lansat politica New Deal (Noua Orientare), Roosevelt a interzis toate „monedele pentru cazuri de urgenţă“ printr-un decret al executivului. După spusele lui Bernard Lietaer, motivul pentru care a făcut acest lucru nu a fost din cauză că monedele

locale sau statale nu ar fi eficiente în înlăturarea recesiunii, ci pentru că ar fi însemnat o pierdere a puterii guvernului central. (14)

Astăzi ne aflăm la un pas de o criză similară şi avem în faţă aceleaşi opţiuni: sau sprijinirea pe scurtă durată a lumii vechi, printr-o intensificare a controlului centralizat, sau renunţarea la control şi păşirea într-o lume nouă. Să ne înţelegem: consecinţele unui sistem cu bani gratuiţi vor fi profunde, cuprinzând dimensiuni economice, sociale, psihologice şi spirituale. Banii sunt atât de esenţiali, atât de definitorii pentru civilizaţia noastră, încât ar fi o naivitate să sperăm la o schimbare a civilizaţiei care să nu implice şi un schimb fundamental în ceea ce priveşte banii.

Teorii și aplicații moderne

Ideea din spatele banilor gratuiţi, aşa de populară la începutul secolului XX, a rămas latentă timp de şaizeci de ani. Ea renaşte acum, pe măsură ce criza economică demolează garanţiile din ultima jumătate de secol şi recheamă gândirea din perioada Marii Recesiuni. O parte din aceasta este o renaştere keynesiană, deoarece baza prescripţiei monetariste de scădere a ratelor dobânzilor şi de cumpărare a titlurilor de stat, pentru stimularea economică, a atins limita „zero“, dincolo de care băncile centrale nu pot să mai scadă ratele dobânzilor. Răspunsul keynesian standard (oricum bazat pe o lectură incompletă a lui Keynes) este stimularea fiscală – înlocuirea cheltuielilor de consum anemice ale populaţiei cu cheltuielile guvernamentale. Primul stimul economic al preşedintelui Barack Obama a fost o măsură keynesiană, deşi, probabil, insuficient de viguros chiar şi în această paradigmă.

Problema legată de limita zero a dus unii oameni cu gândul la ratele dobânzilor negative: cercetarea mea pentru acest capitol a dus la descoperirea unui studiu al unui economist al Rezervei Federale (15), unui articol din New York Times scris de un profesor de economie de la Harvard (16) şi unui articol din revista The Economist. (17) Atunci când stimulenţii keynesieni eşuează (în cele din urmă, din cauza epuizării bunurilor comune, aşa cum am discutat), soluţia mult mai radicală a devalorizării monedei poate ajunge pe tapet. În prezent, economia se află într-o uşoară revenire, iar speranţa iluzorie a întoarcerii către normalitate încă mai poate fi menţinută. Dar, datorită iminentei epuizări a capitalului comun, probabil că revenirea o să fie anemică, iar „normalul“ va rămâne undeva departe.

Primul eşec evident al stimulentelor keynesiene a apărut în Japonia, unde cheltuielile masive cu infrastructura, începute în 1990, nu au reuşit să reaprindă creşterea economică. Mai este doar puţin loc pentru creştere internă. Soluţia pentru cel puţin douăzeci de ani a fost, de fapt, importarea creşterii din ţările în curs de dezvoltare prin monetizarea bunurilor comune şi sociale ale acestora, pentru a sprijini propria noastră piramidă a datoriilor. Aceasta poate lua diferite forme: sclavia datoriilor, unde o naţiune este forţată să treacă de la producţia de subzistenţă şi autosuficienţă la producţia de bunuri necesare pentru a plăti împrumuturile externe; sau hegemonia dolarului, în care ţări puternic productive, precum China, nu au alternativă decât finanţarea datoriei publice şi private a

Statelor Unite (pentru că ce altceva ar putea face cu acel excedent de dolari rezultat din comerţ?). Deşi, în cele din urmă, soluţia importării creşterii va eşua, deoarece ţările în curs de dezvoltare şi planeta ca întreg vor atinge aceleaşi limite ca şi ţările dezvoltate.

Statisticile economice oficiale au ascuns probabilitatea ca economiile vestice să fi fost în faza de creştere zero pentru cel puţin douăzeci de ani. Orice creştere ar fi existat, a provenit în mare parte din bulele imobiliare, din industria închisorilor, din costurile sistemului de sănătate, asigurări şi servicii financiare, costurile educaţionale, industria armamentului şi aşa mai departe. Cu cât acestea sunt mai costisitoare, cu atât mai mult se presupune că a crescut economia. În zone precum internetul, în care a existat creştere, mare parte din această creştere este o formă acoperită de importare a creşterii. Veniturile obţinute pe internet provin, în cea mai mare parte, din vânzări şi publicitate, nicidecum de la o nouă producţie. Noi suntem mult mai eficienţi în a unge roţile benzii care transportă bunurile din China către vest. În orice caz, ţările în curs de dezvoltare nu pot ţine pornită la nesfârşit maşina de creştere. Cu cât se încetineşte mai mult, cu atât va fi mai necesar să ne apropiem de valoarea zero.

Deşi ideea de a aplica timbre pe bancnote pare ciudată, recent, tot mai mulţi economişti remarcabili au propus alternative moderne. Din moment ce mare parte a banilor sunt oricum electronici, măsura-cheie ar consta într-un fel de taxă pe lichiditate (cum propusese Irving Fisher prin anul 1935), sau, în mod echivalent, o rată negativă a dobânzilor la depozitele din Rezerva Federală. Ultima măsură a fost propusă de Willem Buiter, pe atunci profesor de economie, în prezent economist-şef la Citibank, în 2003, în ziarul *Economic Journal* şi apoi în *Financial Times,* în 2009 (vezi bibliografia). A mai fost analizat de profesorul de economie de la Harvard, Greg Mankiw şi de preşedintele American Economics Association (Asociaţiei Economiştilor Americani), Robert Hall (18), şi chiar discutat de economişti de la Rezerva Federală. (19) Sper ca aceste nume să lămurească faptul că acest lucru nu este o propunere trăznită.

Desigur, moneda în sine ar trebui să fie supusă aceleiaşi rate de depreciere ca şi provizioanele, iar asta s-ar realiza fie prin metoda Gesell, prin care valuta are termen de expirare, înlocuindu-o cu (sau redefinind-o ca) obligaţiuni la purtător cu o rată negativă a dobânzii, fie prin utilizarea monetarului aflat în circulaţie, diferind de unitatea oficială de cont, fie lăsând rata de schimb între rezervele bancare şi valutare să varieze. (20) O altă opţiune ar fi interzicerea tuturor valutelor oficiale, ceea ce ar putea spori considerabil puterea de guvernare, deoarece toate tranzacţiile electronice ar putea fi înregistrate. Oricât de înfricoşător este pentru cei care sunt precauţi (inclusiv pentru mine) în ceea ce priveşte nivelul de supraveghere, răspunsul meu la această îngrijorare este „prea târziu.“ Deja, în prezent, aproape toate tranzacţiile importante sunt efectuate electronic, cu excepţia notabilă a celor care implică droguri ilegale. Numerarul este utilizat pe scară largă, în economia informală, pentru a ajuta oamenii să evite taxele, un motiv care ar putea să dispară dacă impozitarea ar fi mutată de la venituri şi orientată către resurse, aşa cum propun aici.

Mai mult decât atât, nu există nici un motiv pentru care valutele neoficiale nu ar trebui să prospere alături de moneda oficială, purtătoare de dobândă negativă. Depinde de

aplicabilitate dacă acestea sunt în format electronic sau hârtie: probabil, în relaţiile comerciale de barter şi cooperativele de credit de compensare s-ar folosi moneda electronică, în timp ce valutele comunitare ar prefera hârtia imprimată. Oricum, tranzacţiile care folosesc aceste valute ar fi în afara competenţei guvernului. Posesiunea lor comună în utilizare va decide ce nivel de evidenţă se va exercita asupra monedei. Oamenii care operează complet într-o economie locală, cum ar fi hipioţii, adepţii întoarcerii la ţară şi alţi oameni pe care eu îi iubesc, ar duce o viaţă economică invizibilă pentru autorităţile centrale. Există, totuşi, alte motive pentru a face toate tranzacţiile şi înregistrările financiare în mod transparent, nu numai pentru guvern, ci pentru toată lumea. Asta a fost, într-adevăr, propus în general, ca un antidot la supravegherea de stat – face publică şi omniprezenta tehnologia de supraveghere – şi acest lucru se întâmplă deja odată cu proliferarea camerelor video încorporate în telefoane mobile, console de jocuri portabile şi alte dispozitive. Atunci când activităţile guvernului vor fi la fel de transparente pentru oameni ca activităţile oamenilor pentru guvern, vom avea o societate cu adevărat deschisă.

Vreau să subliniez practicabilitatea actualei propuneri de dobândă negativă. În timp ce moneda de urgenţă expusă de Gesell pare că un vis iluzoriu, anacronic, care ar implica o masivă perturbare economică, perceperea unei taxe pe provizioane nu ar necesita aproape nici o infrastructură financiară nouă. Într-adevăr, este o extensie către care politica monetară a fost deja îndreptată. Aceeaşi Rezervă Federală, aceleaşi bănci centrale, acelaşi sistem bancar de bază ar putea rămâne intacte. Dar ar urma schimbări profunde, numai că acestea ar fi schimbări evolutive, care ar scuti societatea de întreruperile unei dezmembrări a sistemului financiar şi de a începe din nou. Aşa cum am scris în capitolul 5, „economia sacră este în întregime parte dintr-un alt fel de revoluţie, o transformare şi nu o golire."

Unele bănci centrale au flirtat deja cu dobânzile negative. În iulie 2009, Riksbank (banca centrală suedeză) a trecut pe minus, stabilind un comision de 0,25 procente la depozite, un nivel la care a rămas până în februarie 2010. (21) Deşi este o diferenţă neglijabilă până la zero, justificarea pentru scăderea dobânzii atât de mult se aplică în cazul unei scăderi şi mai mari. Risksbank, Buiter, Mankiw şi alţi avocaţi ai dobânzilor negative o văd ca pe o măsura temporară, pentru a forţa băncile să relanseze împrumuturile şi să pună la dispoziţie credit ieftin, până când economia începe din nou să crească, punct în care se preconizează că dobânzile ar trebui să redevină pozitive. Însă, dacă se intră într-o perioadă fără creştere economică sau chiar descreştere permanentă, dobânzile negative ar putea deveni şi ele permanente.

Valoarea optimă a dobânzii, pozitivă sau negativă, depinde de trendul crescător sau descrescător al economiei. În vechea gândire, politica monetară avea scopul de a impulsiona sau de a restrânge creşterea economică la un nivel sustenabil. În noua gândire, politica monetară trebuie să se orienteze, în funcţie de nivelul de bază al dobânzii, către rata de creştere sau descreştere a economiei. Keynes a estimat că ar trebui să fie „aproximativ egală cu excesul dobânzii capitalizate pe productivitatea marginală a capitalului în raport cu rata unei noi investiţii compatibile cu ocuparea completă a forţei

de muncă.“ Această formulă ar trebui să fie modificată dacă, după cum am sugerat în Capitolul al 14-lea, nu ar mai trebui şi nu am mai putea să considerăm ocuparea complet remunerată ca pe un bun social pozitiv (aceasta este o consecinţă necesară a economiei în stare de echilibru şi nu atât de înfricoşătoare în prezenţa unui dividend social). În fapt, ceea ce sugerează Keynes este că taxa pe lichidităţi ar trebui să fie fixată la un nivel care să compenseze excesul de dobândă în raport cu roIul mediu al capitalului productiv. Cu alte cuvinte, trebuie fixat la un nivel care să nu avantajeze posesia bogăţiei mai mult decât utilizarea ei.

Buiter şi Mankiw nu sunt liberali, ceea ce e semnificativ pentru că propunerile lor sunt contrare intereselor clasei creditorilor, reprezentată în mod obişnuit de conservatori. Economiştii liberali susţin uneori un echivalent apropiat al taxei de stagnare: inflaţia. Inflaţia este din punct de vedere matematic foarte asemănătoare în efectele ei cu deprecierea valutei, prin faptul că încurajează circulaţia monetară, descurajează crearea rezervelor şi facilitează plata datoriilor. Banii-liberi au câteva avantaje importante. În plus faţă de eliminarea costurilor clasice ale inflaţiei (costurile cu schimbarea listei de preţuri, costurile pielii pentru încălţăminte etc.), nu împovărează oamenii cu un venit fix. Iată un argument tipic pro-inflaţie al lui Dean Baker de la Center for Economic and Policy Research (Centrul de Cercetare Economică şi Politică):

„Dacă din punct de vedere politic este imposibil să fie crescut deficitul, atunci politicile monetare sunt un alt instrument potenţial pentru impulsionarea cererii. Board-ul Rezervei Federale poate să meargă dincolo de programul de facilitare cantitativă, către o politică care să ţintească în mod explicit o rată moderată a inflaţiei (de ex. 3-4%), aducând astfel dobânda reală la o rată negativă. Acest lucru ar avea şi beneficiul reducerii imensei poveri constituite de datoriile ipotecare ale zecilor de milioane de proprietari, ca rezultat al colapsului imobiliar. (22)

Problema este: într-un mediu deflaţionist când băncile nu creditează, cum ar putea FED-ul să creeze inflaţie? Aceasta este cea mai mare problemă cu soluţiile inflaţioniste într-o situaţie de supraîndatorare şi supracapacitate. Facilitarea cantitativă schimbă active extrem de lichide (fondul de rezervă, alte rezerve) pentru active mai puţin lichide (de exemplu, diverse derivate financiare), dar asta nu va cauza inflaţia preţurilor sau a salariilor dacă banii noi nu vor ajunge la oamenii care îi vor cheltui. (23) Chiar şi dacă FED-ul ar monetiza întreaga datorie, publică şi privată, problema esenţială tot nu s-ar rezolva. Din cauza unei rate procentuale nule, FED nu a reuşit să creeze inflaţie pentru a ieşi din capcana datoriilor în 2008 şi 2009. Aici ne întoarcem la argumentul original pentru banii liberi: a face banii să circule.

În sisteme de rezerve cu dobânzi negative, băncile ar fi reticente în a păstra rezerve. Dacă dobânda negativă ar fi de ordinul a 5 până la 8 procente (cât s-au gândit Gesell, Fisher şi alţi economişti că ar trebui să fie), atunci chiar ar fi în interesul băncilor să împrumute cu dobândă zero, sau poate chiar cu dobândă negativă. Vă întrebaţi probabil cum ar face bani atunci. În mod esenţial ar face la fel cum fac şi acum. (24). Depozitele ar fi şi ele subiectul unor dobânzi negative, doar că mai mici decât dobânda fondului de

rezervă. Băncile ar oferi dobânzi pentru depozitele la vedere de, să zicem, -7% sau depozite la termene de -5% sau -3% şi ar comisiona creditele cu -1% sau chiar 0. (Vedeţi acum de ce şi banii lichizi ar trebui să se deprecieze; altfel cine ar constitui depozite cu dobânzi negative?)

Dobânzile negative la fondul de rezerve sunt compatibile cu infrastructura financiară existentă: aceleaşi pieţe de hârtii de valoare, aceleaşi pieţe interbancare şi, dacă vrem, chiar şi acelaşi aparat de securitizare* şi de tranzacţionare a derivatelor. Tot ce s-a schimbat este dobânda. Fiecare dintre aceste instituţii are un scop superior, care stă la pândă la fel ca o genă recesivă, aşteptând să se facă auzită. Acest lucru este la fel de adevărat pentru cea mai malignă instituţie, „inima" sistemului financiar: Rezerva Federală (dar şi alte bănci centrale).

Contrar părerii consacrate, inima nu pompează sânge în sistem, ci mai degrabă îl primeşte, îl ascultă şi-l trimite înapoi în sistem. (25) Este un organ de percepţie. În funcţie de ceea ce îi transmite sângele, inima produce o varietate de hormoni, mulţi din ei descoperiţi abia de curând, care comunică şi cu alte părţi ale corpului, la fel cum propriile ei celule sunt influenţate de hormoni exogeni. Funcţia de receptor şi de modulator al inimii, oferă o cu totul altă perspectivă asupra rolului autorităţii monetare centrale: un organ care să asculte şi să răspundă nevoilor sistemului, mai degrabă decât să pompeze bani în el. FED ar trebui să ia pulsul economiei ca să regularizeze masa monetară, pentru a menţine dobânzile la nivelul corespunzător. (26) Injectarea de noi bani în economie ar putea fi făcută la fel ca astăzi – tranzacţii dechise pe piaţă – sau prin cheltuirea guvernamentală de bani fiduciari, în funcţie de ce versiune de taxă pe utilizarea bunurilor comune ar angaja. În general, banii pierduţi pe taxa de stagnare trebuie injectaţi înapoi în economie; altfel, nivelul rezervelor ar scădea în fiecare an, indiferent de nevoia de bani pentru facilitarea activităţii economice. Rezultatul ar fi acelaşi tipar de lipsuri, privaţiune şi concentrare a bogăţiei care ne ameninţă astăzi. De aceea, încă mai avem nevoie de o inimă financiară care să asculte sângele şi semnalele pentru a crea mai mult sau mai puţin din acesta.

Un cititor critic ar putea obiecta că, dacă depozitele valutare şi bancare ar fi subiectul dobânzilor negative, oamenii ar trece la un alt mediu de schimb, care serveşte ca mijloc mai bun de stocare al valorilor: aur, de exemplu, sau hârtii de valoare. Dacă aţi făcut această observaţie, staţi liniştiţi, s-a întâmplat şi la case mai mari. Scriind laudativ despre ideea lui Gesell, John Maynard Keynes a tras următorul semnal de alarmă: dacă bancnotele ar fi private de sporul de lichiditate de către sistemul de emisiune, le-ar lua locul o lungă serie de substituenţi: instrumente bancare de plată, bilete la ordin, valute străine, bijuterii şi metale preţioase în general ş.a.m.d." (27) Această obiecţie poate fi privită pe mai multe planuri (nici Keynes nu a văzut-o ca pe un obstacol de netrecut, ci mai mult ca pe „dificultate", pe care Gesell „nu a întâmpinat-o"). Instrumentele bancare de plată, ar trebui, la fel ca şi moneda fizică, să fie supuse aceleaşi deprecieri, după cum a fost

* O tranzacţie sau o schemă prin care riscul de credit asociat unei expuneri, sau unui portofoliu de expuneri, este segmentat pe tranşe – TEI

descris mai sus. Biletele la ordin implică un spor de risc, care depăşeşte sporul de lichiditate. (28) Bunurile, bijuteriile ş.a.m.d. au costuri mari de stocare.* Însă, cel mai important este faptul că banii sunt, în fond, un contract social care, prin legi, convenţii şi alte tipuri de consens social, sunt aleşi şi folosiţi în mod conştient. În concluzie, Keynes dă verdictul: „Ideea care se află la baza monedei depreciative stă în picioare."

În practică, orice lucru din lumea materială şi socială are şi costuri de stocare, după cum Gesell a indicat prin exemplele lui referitoare la ziare, cartofi ş.a.m.d. Maşinile şi echipamentele se strică, au nevoie de mentenanţă şi, în final, se casează. Chiar şi acele puţine substanţe care nu se oxidează, cum ar fi aurul şi platina, trebuie transportate, păzite şi asigurate împotriva furturilor; şi monedele din metale preţioase se pot zgâria sau îndoi. Banii sunt excepţia de la această regulă universală, legea deprecierii. Este parte din ideologia mai generală a omenirii, referitoare la superioritatea omului faţă de natură. „Descompunerea" monedelor nu este aşadar nicio şmecherie; este doar acceptarea realităţii. Inspirându-se din calităţile acestui nou lucru numit bani, grecii antici au creat o concepţie despre spirit similară în ceea ce priveşte situarea deasupra legilor naturii – etern, abstract, nonmaterial. Această diviziune a lumii între spirit şi materie şi tratarea lumii în consecinţă, ca fiind non-sacră, se apropie de sfârşit. În acelaşi ritm, se sfârşesc şi tipurile de bani care au dus în primul rând la această diviziune. Banii nu vor mai fi o excepţie de la legea universală a perisabilităţii.

„Dificultatea" lui Keynes subliniază importanţa ideii de nu mai crea depozite artificiale de bogăţie care, la fel ca şi banii de astăzi, încalcă legile naturii. Un exemplu constă în dreptul de proprietate asupra pământului care, din punct de vedere istoric, a fost instrumentul de concentrare al averii pe care au adus-o astăzi banii. Dobânda negativă la bani trebuie să acompanieze şi taxele pe pământ menţionate de George şi Gesell, precum şi orice altă sursă de „profit economic". Bunurile fizice, precum banii, genomul, ecosistemul şi spectrul electromagnetic, precum şi bunurile culturale, cum ar fi ideile, invenţiile, muzica şi poveştile, trebuie să poarte aceleaşi costuri de stocare ca şi banii, altfel îngrijorarea lui Keynes se va adeveri. Din fericire, dispunem de o norocoasă convergenţă între corectitudine şi logică, prin aceea că obligaţiile sociale care rezidă din utilizarea bunurilor comune, apar pe de altă parte ca taxă pe lichiditate pentru orice mijloc înlocuitor de stocare a valorii. În esenţă, indiferent dacă este aplicat la bani sau la bunuri comune, acest principiu este general valabil: păstrăm doar folosind într-un mod social – productiv. Punând deoparte, pierdem.

Nu toată lumea ar putea beneficia de banii liberi, mai ales într-o primă fază. La fel ca şi inflaţia, moneda depreciativă este în avantajul debitorilor şi în dezavantajul creditorilor. Scriind despre inflaţie, acest comentator rezumă clar:

„Cauza de bază a acestei dorinţe de inflaţie foarte joasă este dorinţa din partea deţinătorilor de obligaţiuni de a vedea un rezultat real din investiţiile cu risc zero şi din

* Costul de stocare al unui bun include costul depozitării, al asigurării şi/sau dobânda sau alte costuri neprevăzute – TEI

depozite... Este scandalos faptul că oamenilor ar trebuie să le fie plătit un beneficiu real pentru că împrumută bani aceleiaşi bănci centrale care îi şi tipăreşte. Nevoia oamenilor bogaţi, mai puţin supuşi taxelor, constă în faptul că ei îşi pot permite riscul şi astfel pot să atragă investiţii şi creştere în economie. Dacă vor să îşi păstreze o parte din portofoliu sub formă de depozite cu risc zero, atunci nu ar trebui să se aştepte să îşi menţină aceeaşi bogăţie relativă." (29)

Acest argument este în spiritul lungii tradiţii a lui George şi Gesell, descrisă mai sus, care recunoaşte faptul că oamenilor nu ar trebui să le fie posibilă obţinerea de profit din simplul act al deţinerii. Posesorii averii sunt cei care au grijă de ea, administratorii ei şi, dacă nu o pun în beneficiul societăţii, atunci, până la urmă, bogăţia va ajunge la alţii care vor face asta.

Revoluţionarii din trecut care au recunoscut ilegitimitatea celor mai multe acumulări de bogăţie, au vrut să îndrepte lucrurile prin confiscare şi redistribuire. Eu pledez pentru o abordare mai blândă şi mai treptată. Una dintre perspective ar fi o taxă pe deţinerea de bani, asigurând că singurul mod de menţinere a averii este investiţia cu risc, sau am mai putea spune, o decizie înţeleaptă referitoare la cum să direcţionezi fluxul magic al creativităţii umane. Cu siguranţă, această abilitate merită o recompensă şi aici apare, de altfel, o esenţială verigă lipsă a teoriei marxiste a valorii, care ignoră dimensiunea antreprenorială a alocării capitalului.

În timp ce economiştii curajoşi, dar totuşi convenţionali, pe care i-am menţionat, văd dobânda negativă ca pe o măsură temporară pentru promovarea împrumuturilor şi salvarea din capcana lichidităţilor deflaţionare, adevărata ei însemnătate merge mult mai departe. O capcană a lichidităţilor nu este o aberaţie temporară, cauzată de colapsul unei himere economice; este o stare predefinită omni-prezentă, care îşi are originea în scăderea productivităţii marginale a capitalului (30), ea însăşi rezultatul îmbunătăţirilor tehnologice şi al competiţiei. După cum a arătat Keynes:

„Dacă creşte umărul activelor care încep prin a avea o productivitate marginală cel puţin egală cu rata dobânzii, atunci productivitatea lor marginală (din motive suficient de evidente, deja menţionate) are tendinţa de a scădea. Astfel că vine un moment când nu mai merită să le produci, decât dacă dobânda descreşte *pari passu**. Dacă nu este nici un activ al cărui productivitate marginală să atingă rata dobânzii, producţia următoare de capital se va opri. (31)

După cum am argumentat deja, această posibilitate a fost amânată foarte mult timp deoarece tehnologia şi imperialismul au transferat bunurile şi serviciile din sfera bunurilor comune în cea a economiei monetizate. Când bunurile comune se epuizează, creşte necesitatea îndepărtării barierelor dobânzii. În mod previzibil, Keynes opinează că „acei reformatori – care au căutat un remediu prin crearea unor costuri de stocare artificiale pentru bani, prin intermediul unui mijloc de plată legal, care să se deprecieze periodic cu o valoare dată, în scopul de a-i păstra calitatea de monedă – erau pe drumul cel bun; şi

* Sintagmă latină care înseamnă „cu acelaşi pas" – TEI

valoarea practică a propunerii lor merită a fi luată în considerare.“ (32) O astfel de măsură (şi echivalentul ei modern pe care l-am discutat) ar permite investiţia de capital cu productivitate marginală negativă – cu alte cuvinte, băncile ar împrumuta, de bună voie, firmelor care obţin o rentabilitate a investiţiilor zero sau mai puţin de zero.

Dat fiind faptul că sursa crizei economice este încetinirea inevitabilă a creşterii şi faptul că suntem în tranziţie spre o economie ecologică, în stare de echilibru, propunerile de monedă depreciativă oferă mai mult decât un remediu temporar pentru o economie care stagnează; ele promit o bază sustenabilă, pe termen lung, pentru o economie care nu mai creşte deloc. Din punct de vedere istoric, contracţia economică, sau creşterea stagnantă, a însemnat sărăcie: polarizarea economică, o adâncire a prăpastiei între cei care au şi cei care nu au. Banii liberi previn astfel de întâmplări, punând la dispoziţie un mod de circulaţie a banilor care nu e nevoie să fie impulsionat de împrumuturi dependente de creştere.

Combinaţi cu alte schimbări menţionate în această carte, banii liberi vor avea efecte profunde asupra economiei umane şi a psihologiei. Ne-am obişnuit atât de tare cu lumea banilor-camătă, încât confundăm multe din efectele lor cu legile de bază ale economiei, sau cu natura umană. După cum voi descrie, un sistem monetar care încorporează o nouă perspectivă a identităţii şi o nouă poveste a oamenilor – un sine conectat, care trăieşte într-un spirit co-creativ cu pământul – va avea efecte cu totul diferite. Intuiţiile dezvoltate secole de-a rândul nu vor mai fi valabile. Lăcomia, lipsurile, cunatificarea şi transformarea tuturor bunurilor în mărfuri, „preferinţa de timp“ pentru consum imediat, dispreţuirea viitorului de dragul prezentului, opoziţia fundamentală dintre interesul financiar şi bunăstarea comună, sau semnul egalităţii între securitate şi acumularea de averi, nu vor mai fi axiomatice.

Criza datoriilor: o oportunitate pentru tranziție

O oportunitate grozavă pentru tranziţia la moneda cu dobândă negativă ar putea fi foarte aproape, sub forma „bombei datoriilor“ care aproape a distrus economia mondială în 2008. Fiind formată de valori foarte mari ale datoriilor suverane, datorii ipotecare, restanţe ale cardurilor de credit, împrumuturi de studiu şi alte datorii care nu vor mai fi plătite niciodată, bomba datoriilor nu a fost niciodată dezamorsată, ci doar amânată. Au fost acordate împrumuturi noi pentru a-i ajuta pe cei împrumutaţi să le plătească pe cele vechi, dar bineînţeles, până când datornicii nu îşi cresc veniturile, ceea ce se poate realiza doar prin creştere economică, această soluţie nu face decât să prelungească agonia şi să înrăutăţească situaţia. La un moment dat incapacitatea de plată nu va mai putea fi evitată. Există vreo ieşire?

Există. Răspunsul constă într-o versiune modernă a reformei economice a lui Solon, de acum 2600 de ani: ştergerea datoriilor şi reformarea convenţiilor privitoare la bani şi proprietate. La un moment dat va fi necesar să înfruntăm realitatea: datoriile nu vor mai fi plătite niciodată. Ori vor fi păstrate oricum, iar datornicii individuali şi guvernamentali vor rămâne într-o stare de servitute, ori vor fi şterse şi se va lua totul, din nou, de la zero.

Problema celei de-a doua variante este că, din cauza faptului că economiile şi datoriile sunt două faţete ale aceleiaşi monede, cei care economisesc şi investitorii s-ar ruina instantaneu, iar întregul sistem financiar s-ar prăbuşi. O prăbuşire bruscă ar avea ca rezultat un dezechilibru social generalizat, războaie, revoluţii, înfometare ş.a.m.d. Pentru a preveni aceste consecinţe, o alternativă imediată este reducerea treptată a datoriilor.

Criza din 2008 a oferit un indiciu despre cum s-ar putea întâmpla aceasta, fiind văzută ca parte din tranziţia spre o economie cu dobândă negativă. Atunci când criza a ameninţat cu insolvenţa cele mai importante instituţii financiare, răspunsul Rezervei Federale a fost monetizarea datoriilor nerecuperabile, care înseamnă că le-a cumpărat – a schimbat instrumente financiare toxice pe bani lichizi. Şi continuă să monetizeze datoria guvernamentală (care, de asemenea, cel mai probabil nu va fi plătită niciodată) prin programul de facilitare cantitativă.* La un moment dat, pentru a evita colapsul total, în viitor vor fi necesare măsuri similare, la o scară şi mai mare.

Problema este că toţi aceşti bani merg la creditori, nu la debitori. Debitorilor nu le este mai uşor să plătească; nici creditorilor nu le este mai facil să împrumute. Acţiunea FED-ului a atras critici înverşunate deoarece, prin efectul său, a oferit instituţiilor financiare prădătoare, bani gheaţă imediat disponibili, în schimbul investiţiilor proaste pe care tot ei le-au creat şi tranzacţionat, în mod iresponsabil, a căror valoare de piaţă era probabil de câţiva bănuţi. Au primit pentru ele valori nominale şi, ca să fie totul şi mai rău, au investit lichidităţile în obigaţiuni cu risc zero, le-au plătit ca prime manageriale, sau au cumpărat firme mai mici. Între timp, niciuna dintre datorii nu le-au fost şterse datornicilor. Ca urmare, programul nu a făcut nimic pentru a ameliora polarizarea bogăţiei.

Ce s-ar întâmpla dacă datoriile ar fi monetizate în bani liberi? Atunci, chiar dacă creditorii nu şi-ar pierde banii peste noapte, aşa cum s-ar întâmpla în cazul intrării în incapacitate de plată, sau a colapsului financiar sistemic, soluţia salvatoare nu i-ar îmbogăţi şi mai mult, pentru că ar primi un activ depreciativ. Cât despre datornici, autoritatea monetară ar putea reduce sau anula datoriile lor cu orice valoare pe care o consideră potrivită (care, probabil, ar fi determinată printr-un proces politic). Asta ar putea include reducerea dobânzii până la zero, sau chiar reducerea ratei ipotecare. Astfel, spre exemplu, dobânzile creditelor de studiu ar putea fi reduse la zero, ratele ipotecare ar putea fi aduse la nivelul de dinainte de boom-ul imobiliar, iar datoriile suverane ale ţărilor din lumea a treia ar putea fi şterse complet.

Este adevărat că, deşi această monetizare a datoriilor ar putea creşte consistent masa monetară, deoarece banii ar fi subiectul deprecierii, ea ar scădea totuşi din nou, în timp, în mod natural. Autoritatea monetară ar putea să o reducă mai repede prin vânzarea de datorii restructurate pe piaţa deschisă.

Fără dobânzi negative sau ştergerea datoriilor descrise până aici, acţiunile de salvare ale FED nu înseamnă nimic altceva decât bani gratis (şi nu bani liberi), pentru acei oameni

* Facilitarea cantitativă reprezintă o politică monetară guvernamentală, utilizată în creşterea ofertei de bani prin cumpărarea de titluri de stat sau alte titluri de pe piaţă. O bancă centrală cumpără active financiare de la bănci comerciale sau instituţii private, mărind astfel masa monetară – TEI

care îi au deja pe cei mai mulţi. Dacă li se va permite mai departe băncilor mari şi insituţiilor financiare să îşi păstreze amăgirea, măcar să accepte în schimb un sistem croit împotriva unor noi acumulări de avere. Da, interesele financiare pierd în cazul acestei propuneri, chiar şi dacă doar gradual, dar care e alternativa? Polarizarea crescândă a bogăţiei nu este sustenabilă.

Oportunitatea pe care am avut-o în 2008 se va repeta, deoarece criza datoriilor nu va trece (fără o miraculoasă creştere economică). De fiecare dată, soluţia a fost şi mai multă datorie, care este trecută de la indivizi şi corporaţii la naţiuni şi înapoi, crescând mereu. De exemplu, când băncile irlandeze erau la marginea prăpastiei în 2010, guvernul le-a salvat, transferând problema în propriile sale bilanţuri şi riscând o criza a datoriilor suverane. Ca să evite catastrofa, FMI şi BCE au acordat Irlandei împrumuturi cu dobândă de 6% pentru a-şi achita datoriile vechi. Dacă economia Irlandei nu creşte cu 6% pe an (ceea ce este imposibil, având în vedere măsurile dure de austeritate prin care au fost condiţionate împrumuturile), problema va reapărea în câţiva ani şi va fi şi mai mare. De fapt, tot ce facem este să împingem problema undeva în viitor.

Deţinătorii de obligaţiuni nu vor să îşi asume o pierdere. (33) Ei vor tot mai mult şi mai mult pentru ei înşişi. Pe termen lung, este matematic imposibil să fie îndeplinită această dorinţă. Poate fi susţinută numai atâta timp cât restul societăţii este dispusă să suporte condiţii tot mai proaste: mai multă austeritate, mai multă sărăcie şi mai mult venit în serviciul datoriilor.

La un anumit moment, noi ca societate vom spune „Ajunge!“ O salvare tot va fi necesară, pentru că urmările unui colaps brusc al sistemului ar fi catastrofale. Dar când se va întâmpla – şi s-ar putea întâmpla simultan pentru mai multe categorii de datorii – hai să înfruntăm adevărul. Concentrarea averii şi camăta din spatele ei trebuie să înceteze. S-ar putea să nu avem altă soluţie decât să salvăm bogătaşii, pentru că fiecare parte din economia globală este legată de celelalte, dar să plătim preţul corect pentru această salvare: eliberarea treptată a societăţii de datorii.

Să ne gândim la viitor

Concentraţi la toate detaliile tehnice despre bani şi finanţe, să nu pierdem din vedere esenţa acestui efort: restabilirea adevăratului scop al banilor, acela de conector între daruri şi nevoi şi de talisman magic, care coordonează creativitatea umană pentru un final comun. E ciudat să spun că banii sunt un element cheie al unei lumi mai frumoase, despre care inima îmi spune că e imposibilă, pentru că banii mi-au repugnat mult timp, privindu-i ca pe cauza răului şi a ruinei.

Oricum, repulsia noastră faţă de bani se bazează pe ceea ce au fost banii, nu pe ceea ce ar putea deveni. Banii cu dobândă negativă, susţinuţi de lucruri sacre, într-o economie ecologică, întorc Era Cămătăriei cu susul în jos. Este complet revoluţionar, modificând fundamental experienţa umană. Această transformare reverberează la toate nivelurile, de la cel exterior la cel interior, de la cel economic la cel spiritual.

În capitolul al 9-lea, „Povestea valorii“, am explicat că actuala convenţie socială referitoare la bani este „Se vor da bani, numai acelora care fac şi mai mulţi“, care de fapt înseamnă participarea la expansiunea domeniului bunurilor şi serviciilor. Energia societăţii este direcţionată spre ceea ce extinde domeniul banilor şi al proprietăţii, domeniul uman, acela care a devenit posesie. Este parte din Ascensiunea Omenirii pe calea dominării naturii. Diminuarea dobânzilor sub zero face posibile investiţiile care au rentabilitatea capitalului zero sau sub zero. Vă sună contraintuitiv? Pare că e în contradicţie cu întregul concept de „investiţie“? Chiar este contraintuitiv, dar doar pentru că intuiţia noastră a fost condiţionată de o cultură a creşterii economice veche de secole, aşa încât abia mai putem concepe posibilitatea unei alte funcţii a banilor, sau un alt model de business, care să nu fie dependent de profit. (Bineînţeles, avem organizaţii non-profit, dar acestea sunt fundamental diferite de afaceri. Aceasta este o diferenţă care se va diminua).

Uitaţi un exemplu tipic de cât de ciudat de contraintuitiv poate fi asta. Imaginaţi-vă că mergeţi la bancă şi spuneţi „Aş vrea să împrumut bani pentru afacerea mea. Acesta este planul de afaceri. Vedeţi, dacă îmi împrumutaţi 1 000 000 dolari, o să câştig 900 000 dolari în patru ani. Deci, vă rog să îmi împrumutaţi 1 000 000 dolari cu dobândă negativă şi vă returnez în rate 900 000 dolari.“

„Planul dumneavoastră de afaceri e minunat“, ar spune banca. „Uitaţi banii.“ De ce sunt de acord? Deoarece dacă 1 000 000 dolari ar fi păstraţi ca bani lichizi, ei s-ar deprecia cu o rată mai mare, să spunem de 7%, iar după patru ani ar mai rămâne doar vreo 740 000 dolari. Este în beneficiul băncii să facă împrumutul descris mai sus.

Un at mod de a înţelege dinamica monedelor depreciative este că, la fel ca inflaţia, face ca speculaţia cu fluxurile monetare viitoare să fie neinteresantă. În *„Ascensiunea omenirii“*, dau următorul exemplu:

„În timp ce dobânzile încurajează speculaţiile cu fluxuri monetare viitoare, deprecierea oferă oportunitatea unei gândiri pe termen lung. Conform calculelor din zilele noastre, o pădure care generează pentru totdeauna sustenabilitate de 1 milion dolari pe an, este mai valoroasă dacă e tăiată pentru un profit imediat de 50 milioane dolari. (Valoarea netă actuală a pădurii sustenabile, calculată cu o rată de discount de 5%, este de doar 20 milioane dolari). O dispreţuire a rezultatelor viitoare în comportamentul infam de scurtă durată al corporaţiilor, care sacrifică (până şi propria) bună-starea pe termen lung de dragul rezultatelor pe termen scurt ale trimestrului financiar. Acest comportament este perfect justificat într-o economie bazată pe dobândă, dar într-un sistem depreciativ, purul interes propriu ar dicta ca pădurea să fie păstrată. Lăcomia nu ar mai motiva jefuirea viitorului în beneficiul prezentului. Deoarece discontarea exponenţială a cash-flow-urilor viitoare implică, până la urmă, „cheltuirea“ întregului pământ, această caracteristică depreciativă devine extrem de atractivă.“

Imaginaţi-vă că sunteţi Preşedintele Lumii şi primiţi următoarea ofertă de la extratereştri: „Lider suprem, produsul mondial brut sustenabil este de 10 trilioane dolari pe an. Am vrea să îţi facem o ofertă: 600 trilioane dolari pentru întreaga planetă. E

adevărat că plănuim să extragem toate resursele, să distrugem stratul de sol fertil, să otrăvim oceanele, să tranformăm pădurile în deşerturi pe care să le folosim drept groapă de gunoi pentru deşeuri radioactive. Dar gândeşte-te numai – dolari trilioane dolari! O să fiţi toţi foarte bogaţi!“ Bineînţeles că aţi spune nu, dar privind colectiv, în zilele noastre cam spunem da acestei oferte. Respectăm îndeaproape planul extratereştrilor, atingând poate în următorii zece ani 600 trilioane dolari (produsul mondial brut actual este de 60 trilioane dolari pe an). Ruinăm pământul prin milioane de mici decizii zilnice.

Şi asta este încă economic. La actualele rate ale dobânzilor, 600 trilioane de dolari generează venituri de 20 trilioane de USD. În *„Ascensiunea omenirii“* citez mai mulţi economişti cunoscuţi care susţin că, din moment ce agricultura însumează doar 3% din PIB, încălzirea globală, sau o scădere de 50% din rezultatul agriculturii, nu ar conta prea mult. Cel mult, PIB-ul (vă amintiţi, nivelul total al „binelui“) ar scădea cu numai 1,5%. Pare absurd, dar în actuala logică a jafului este destul de rezonabil. Într-un articol din 1997, din revista Nature, economistul ecologist Robert Constanza a apreciat ecosistemul global la o valoare de 22 trilioane dolari, cu doar 20% mai mult decât produsul mondial brut anual. A fost bine intenţionat, sperând să aducă un motiv economic (şi nu doar unul moral) pentru păstrarea planetei. Doar că, în ton cu acelaşi principiu, principiul „valorii“, nu ar fi în interesul nostru să o păstrăm, dacă primim o ofertă mai bună.

Mai mult, nu vi se pare total neinspirat să rezumi argumentul păstrării ecosistemului doar la suma de bani pe care o vom economisi? Acest argument cade în acelaşi păcat care a cauzat deja atâtea necazuri: că banii sunt un standard potrivit al valorii; că toate lucrurile pot fi şi trebuie să fie măsurate şi cuantificate; că putem lua cele mai bune decizii doar adunând numere.

„Sustenabilitatea“ a fost de multă vreme un cuvânt „la modă“, încât acum a devenit aproape un clişeu. Totuşi, în ciuda faptului că toată lumea e de acord cu el, sustenabilitatea duce o luptă deja pierdută cu profitul. Pădurile mor, lacurile seacă, deşerturile se întind, iar pădurile tropicale continuă să cadă pradă defrişărilor – ritmul nu s-a diminuat în ciuda eforturilor susţinute ale ecologiştilor din ultimele patru decenii. La fiecare colţ trebuie să înfrunte puterea banilor care, fără milă, caută profitul pe termen scurt, chiar şi în detrimentul supravieţuirii pe termen lung. După cum a scris Lenin într-un context ceva mai diferit, „Capitaliştii ne vor vinde frânghia cu care o să îi spânzurăm.“ Miopia capitalului se trage, la nivel profund, din dobândă, care necesită discontarea cash-flow-urilor viitoare.

Cu rate ale dobânzilor sub zero, ar predomina gândirea opusă. Imaginaţi-vă că sunteţi Preşedintele Lumii. Acum oferta extratereştrilor nu mai este atât de atractivă. De fapt, cu dobândă negativă, nicio sumă de bani nu ar fi suficientă pentru a cumpăra pământul, pentru că banii vor fi mai valoroşi în viitor decât echivalentul cantitativ din prezent, iar valoarea lor viitoare creşte exponenţial în timp. Le-aţi spune extratereştrilor: „Pământul nu e de vânzare cu nici un preţ“.

Nu este asta ceea ce ar trebui să spunem astăzi, când economia insistă să pună un preţ pe baza ecologică a civilizaţiei şi a vieţii? Nu este asta ceea ce ar trebui să spunem

astăzi şi pentru orice schimb al comorii infinite pentru o sumă finită de bani? Cred că e timpul să ne oprim din a pune preţ pe frumuseţe, viaţă, sănătate şi pe viitorul copiilor noştri.

Îmi dau seama că exemplul meu legat de specularea financiară a pământului pare tras de păr şi că cineva ar putea construi un argument economic care să îl chestioneze serios. Ideea mea este că dobânda negativă modifică perspectiva asupra a ceea ce se numeşte comportament „economic". Activităţile care aduc beneficii peste treizeci, cincizeci, sau o sută de ani – care într-adevăr aduc beneficii celei de-a şaptea generaţii – au o motivaţie economică totul opusă celei de azi, când doar o persoană idealistă ar face aşa ceva. Cu dobândă negativă şi monedă depreciativă, ideile noastre nu se vor mai bate cap în cap cu interesul economic.

Să luăm în considerare un exemplu practic. Să presupunem că vă gândiţi dacă să instalaţi panouri solare pentru afacerea Dvs. Costul iniţial ar fi de 100 000 dolari şi v-ar aduce economii de 1 000 dolari pe an. În acest moment nu ar fi economic să le instalaţi, deoarece valoarea netă actuală de 1 000 dolari pe an este mult mai mică decât 100 000 dolari (chiar şi la o rată mică a dobânzii). Dar dacă dobânda este zero sau negativă, decizia devine economică. Oamenii iau deja astfel de decizii chiar dacă nu sunt economice, pentru că adevărul din inimile noastre contrazice logica economică. În inimile noastre ştim foarte bine că ideologia care echivaleaza banii cu binele este greşită. Trebuie să repunem banii şi binele în poziţiile şi raporturile lor iniţiale.

Încă un exemplu: să presupunem că aveţi o pădure. Puteţi ori să o distrugeţi, vânzând-o pentru a fi tăiată şi exploatată pentru un profit imediat de 1 milion dolari, sau puteţi tăia buşteni în mod sustenabil pentru 10 000 dolari pe an, pentru totdeauna. Ei bine, dobânda la 1 milion de dolari este cel puţin dublă faţă de venitul obţinut în urma exploatării sustenabile – aţi putea chiar să o încasaţi. Dar dacă dobânzile sunt negative, această logică nu mai ţine.

Internalizarea costurilor externe funcţionează în mod sinergetic cu moneda depreciativă pentru a transforma banii într-o forţă a binelui. Prima aliniază interesul privat cu cel public, cea de-a doua promovează gândirea pe termen lung, în detrimentul celei pe termen scurt. Deşi ambele sunt îmbunătăţiri ale aceluiaşi sistem, niciuna nu garantează o lume sustenabilă dacă sunt aplicate individual. Doar împreună echilibrează decizia economică şi interesul pe termen lung al societăţii şi planetei.

Bineînţeles, sunt timpuri când gândirea pe termen lung nu este potrivită. Avem multe nevoi pe care preferăm să le satisfacem acum, mai degrabă decât mai târziu. Dacă murim de foame, preferăm să mâncăm o masă astăzi, decât o sută peste un an. În special Şcoala Economică Austriacă, dar în general economiştii neoclasici, extrapolează asemenea exemple pentru a susţine că dorinţa de a consuma cât mai mult, chiar acum, e în natura umană. În viziunea lor, dobânda este un fel de compensare pentru amânarea consumului, o recompensă pentru o răsplată întârziată. Cu alte cuvinte, tu, drag cititor, îţi doreşti la nebunie să îţi maximizezi utilitatea prin cheltuirea tutror banilor chiar acum, dar îţi este indus să nu o faci, pentru că ştii că vei putea avea mai mult, mai târziu, datorită dobânzii.

Acest concept este cunoscut în economie drept postulatul preferinţei de timp. Preferinţa de timp – această preferinţă presupusă pentru consum imediat – este crucială pentru modelul utilităţii cu discount, dezvoltat de Paul Samuelson în 1930, care stă la baza celor mai multe teorii economice convenţionale de astăzi. De asemenea, este crucială pentru multe din „negările" moderne ale lui Keynes. Am descoperit un material unic de economie matematică care se adresa monedelor depreciative, în care postulatul preferinţei de timp era variabila cheie în construirea unei demonstraţii (amăgitoare) referitoare la cât de dăunătoare sunt astfel de monede pentru bunăstarea publică. (34)

Logica lui Keynes pe care am descris-o minimizează preferinţa de timp. Keynes nu a negat-o complet, dar a spus că fiinţele umane tind să cheltuiască o proporţie mai mică din venitul lor, cu cât acesta creşte. E evident că dacă mori de foame, o să îţi consumi tot venitul, imediat, pe mâncare; dacă ai suficienţi bani ca să îţi rezolvi toate problemele urgente, vei putea să foloseşti surplusul poate pe cărţi, sau distracţii; când şi acele dorinţe îţi vor fi fost îndeplinite, vei dori probabil să îţi cumperi un Rolls-Royce. Dar cu cât ai un venit mai mare, cu atât devine mai puţin urgent să îl cheltuieşti. Keynes credea, aşadar, că oamenii au o înclinare spre a economisi, fără să aibă nevoie de un premiu (dobânda) ca să îşi amâne consumul. Într-adevăr, el credea că această tendinţă de economisire poate fi distructivă dacă duce la concentrarea averii. De aceea, el era de acord cu rate zero, sau negative, ale dobânzii.

Citind literatură din anii 1930 şi 1940 am fost şocat de intensitatea şi puţin deghizata afectivitate a criticii îndreptate către Keynes de către economiştii sistemului. (35) Acest soi de dispreţ este tipic pentru orice discuţie, atunci când sistemul consacrat intuieşte că o nouă teorie îi pune în pericol perceptele centrale, care îi definesc domeniul. Teoria lui Keynes prezintă cel puţin două provocări foarte profunde. Prima, ideea lui despre tendinţa naturală de a economisi, susţine în fond că banii în sine sunt subiectul diminuării utilităţii marginale – cu cât am mai mulţi, cu atât îmi este mai inutil fiecare dolar în plus. (36) Mi se pare evident, dar aparent nu este atât de evident pentru economiştii clasici, care sugerează o ecuaţie liniară între bani şi utilitatea indivizilor şi a societăţii. De fapt, ei o definesc ca atare şi susţin teorema de bază că fiinţele umane caută să îşi maximizeze propriul interes prin maximizarea veniturilor.

Dacă respingem ecuaţia liniară a banilor şi utilităţii (adică „bunul"), respingem şi ideologia mult prea iubită conform căreia putem maximiza bunurile comune prin maximizarea creşterii economice. Negăm şi argumentul utilitarian al capitalismului care maximizează bogăţia, deschizând uşa unor idei care subliniază, în schimb, distribuţia echitabilă a bogăţiei. Din punct de vedere matematic, dacă banii sunt subiectul diminuării utilităţii marginale, distribuţia optimă a banilor este cât se poate de echitabilă. Oferind o justificare pentru redistribuirea bogăţiei de la bogaţi, gândirea lui Keynes este, destul de logic, anatema pentru ideologii bogăţilor.

Dar viziunea lui Keynes referitoare la preferinţa pentru lichidităţi implică o provocare şi mai mare decât asta. Să ne gândim din nou la perspectiva opusă, exemplificată de economiştii clasici şi avocaţii Şcolii Austriece, cum că oamenii sunt

risipitori prin natura lor. După cum a exprimat economistul de sec. al IX-lea, N. W. Senior, „a te abţine de la o plăcere care îţi este la îndemână, sau a căuta rezultate distante mai degrabă decât imediate, sunt printre cele mai dureroase exerciţii pentru voinţa umană.“ (37) Aici este un exemplu mai recent, al unui urmaş al lui von Mises:

„Nu poate exista nicio rezervă de fonduri care se pot împrumuta fără economii precedente, adică fără abţinere de la de posibilul consum al unor bunuri prezente (un exces al producţiei curente faţă de consumul curent). Nu ar exista nici rată a dobânzii, nici a preferinţei de timp. Sau, mai degrabă, rata dobânzii ar fi infinit mai mare, ceea ce oriunde în afara Grădinii Raiului ar fi echivalent cu o existenţă asemănătoare cu a animalelor. Oamenii şi-ar duce cu greu existenţa primitivă, înfruntând realitatea cu mâinile goale şi doar cu dorinţa de gratificare imediată.“ (38)

În acest caz, dobânda este un premiu pentru cumpătare şi reţinere. În această viziune găsim ecoul unor ideologii profunde şi ascunse, care stau la baza civilizaţiei noastre; de exemplu, că progresul uman, atât cel spiritual, cât şi cel material, vin din câştigarea unui război cu natura: forţele naturale în exterior şi dorinţa, plăcerea şi instinctele animalice în interior. Austeritatea devine o virtute majoră; fără ea, idelologia spune că nu am fi cu nimic mai buni decât animalele. Nu am fi beneficiat de ascensiune într-o zonă umană, separată şi mai bună, despărţită de natură. Karl Marx o spune aşa:

„Cultul banilor are partea lui ascetică, auto-negarea şi sacrificiul propriu – economisirea şi frugalitatea, dispreţul pentru lumesc, temporal şi plăceri frugale; fuga după comoara eternă. De aici, legătura dintre puritanismul englez sau protestantismul danez şi îmbogăţire.“ (39)

Această mentalitate depăşeşte cultura noastră. Trebuie să amâni gratificarea. Trebuie să îţi ţii în frâu dorinţele, cu gândul la recompense viitoare. Durerea de acum înseamnă câştigul de mai târziu. Fă-ţi tema pentru examen. Du-te la muncă pentru salariu. Fă mişcare ca să fii sănătos. Ţine o dietă ca să fii slab. Dedică-ţi viaţa către ceva care se plăteşte bine, chiar dacă nu e pasiunea ta, ca sa poţi să beneficiezi de o pensionare plăcută. În toate acestea aplicăm un regim al ameninţărilor şi recompenselor, structurat astfel încât să ne autodepăşim lenea sau egoismul. Dobânda devine un motivator în războiul cu sinele, depăşirea uşurătăţii noastre demne de pedeapsă.

Dar asta este, cu adevărat, natura umană? Este într-adevăr în natura noastră să consumăm şi să supra-consumăm, fără să ne gândim la alţi oameni, alte fiinţe, sau la viitorul nostru? Nu. Vechii greci, deşi nu sunt cunoscuţi având cele mai filantropice perspective asupra naturii umane, au avut dreptate. După cum a spus Aristofan, în toate lucrurile – pâine, vin, sex ș.a.m.d. – există saţietate. Nevoile noastre sunt limitate şi când le-am îndeplinit, ne îndreptăm spre alte lucruri şi suntem împinşi spre generozitate. „Dar saţietate de bani nu există“. Nu tendinţa de consum este cea care nu are limită; dimpotrivă, dorinţele fără limită apar odată cu banii. După ce obţin un exces de consumabile, oamenii râvnesc pur şi simplu după bani, nu după ceea ce ar putea cumpăra cu ei şi această năzuinţă nu are limită. Economiştii neoclasici (şi Şcoala Austriacă) o spun invers, dar Gesell şi Keynes au avut dreptate când căutau să le ia banilor măcar câteva din

caracteristicile care îi transformă într-o tentaţie fără limită. Keynes era conştient – şi a explicat într-adevăr – că dominaţia preferinţei pentru lichidităţi, faţă de preferinţa de timp, era un element de bază al teoriei lui: „o lege psihologică“, după cum a numit-o.

Binînţeles, pentru unii oameni – dependenţi de mâncare, sex sau alcool – chiar nu există saţietate în lucrurile enumerate de Aristofanes. Oare asta demonstrează că oamenii sunt totuşi lacomi? De fapt, exemplul adicţiilor ne iluminează referitor la ceea ce este eronat cu banii. Dependenţa apare când folosim ceva ca pe un substitut pentru altceva care ne este cu adevărat necesar – mâncarea de exemplu, ca substitut pentru legături, sexul ca substitut pentru intimitate emoţională; ş.a.m.d. Banii ca scop universal devin un substitut pentru multe alte lucruri, inclusiv acelea pe care economia monetară le-a distrus: comunitatea, legătura cu locul, legătura cu natura, timpul liber şi altele.

Când vorbim despre lichiditatea banilor, ne referim simplu la faptul că îi putem schimba uşor pe orice altceva ne dorim. Acum, în economia monetară, putem schimba orice marfă pe o altă marfă, dar nu direct, ci prin intermediul mijlocului de schimb (banii). De ce am prefera atunci banii altor mărfuri? Cu excepţia acelor cazuri când avem o nevoie, care trebuie satisfăcută rapid (şi asta presupune să ai la îndemână o cantitate suficientă din mijlocul de schimb), singurul motiv pentru preferinţa banilor este acela că, prin păstrare, nu îşi pierde din valoare. Neperisabilitatea banilor îi transformă nu numai într-un intermediar universal, dar şi într-un scop universal. Dacă reuşim să creăm o monedă care să nu fie de durată, atunci îi păstrăm funcţia de intermediar, dar nu şi pe cea de scop. Şi atunci facem posibilă o formă de bogăţie care se diferenţiază radical de tot ceea ce am cunoscut până acum.

Mai mult pentru mine este mai mult pentru tine

Odată cu introducerea banilor liberi, valoarea banilor a fost redusă la aceea a umbrelelor; prietenii şi rudele se ajută reciproc, împrumutundu-se cu bani, ca şi cum asta ar fi cea mai banală chestiune. Nimeni nu păstrează sau nu poate păstra rezerve de bani, deoarece este obligatoriu ca banii să circule. Dar pentru că nimeni nu are voie să păstreze rezerve de bani, acestea nici nu sunt necesare. Deoarece circulaţia banilor este ordonată şi neîntreruptă. – Silvio Gesell

Echivalentul „mijlocului universal“ şi al „scopului universal“ în economia modernă este „mijloc de schimb“, respectiv „mijloc de păstrare a valorii“. Un mod de a înţelege efectul dobânzii negative este că separă aceste două funcţii. Aceasta este o schimbare profundă. Cei mai mulţi economişti consideră faptul că sunt „mijloc de schimb“, respectiv „mijloc de păstrare a valorii“, funcţii definitorii ale banilor. Dar combinarea acestor două funcţii într-un singur obiect cauzează necazuri, deoarece un mijloc de schimb trebuie să circule pentru a fi util, iar un mijloc de depozitare a valorii trebuie să fie păstrat, pentru a nu circula. Această contradicţie a creat secole de-a rândul tensiuni între bunăstarea individuală şi cea a societăţii.

Tensiunea dintre bunăstarea individuală şi cea a societăţii reflectă concepţia sinelui atomizat, care domină societatea actuală. Aşa că un sistem care rezolvă această dispută,

promite consecinţe profunde pentru conştiinţa umană. În Capitolul I, am scris „În timp ce banii de astăzi încorporează principiul „Mai mult pentru mine, înseamnă mai puţin pentru tine“, într-o economie a darului, „mai mult pentru tine“ este, deopotrivă „mai mult pentru mine“, pentru că cei care au, dăruiesc celor care sunt în nevoie. Darurile întăresc înţelegerea mistică a participării la ceva mai mare decât tine şi care, totuşi, nu este separat de tine. Axiomele interesului raţional pentru sine se schimbă, pentru că acest sine s-a extins, pentru a cuprinde ceva din celălalt.“ Putem atribui banilor aceleaşi proprietăţi ca şi darurilor?

Într-o economie bazată pe bani liberi, bogăţia ar însemna ceva total diferit faţă de ceea ce înseamnă astăzi şi, de fapt, ar împrumuta multe din caracteristicile pe care le-a avut în societatea primitivă, cea bazată pe dar. În societăţile de vânători şi culegători, care erau în general nomade, posesiunile erau literalmente o povară. „Costurile de depozitare“ pe care le au banii astăzi erau destul de reale. Şi în societăţile sedentare agriculturale, posesiunile precum cirezile sau hambarele cu grâne, deşi dorite, nu aduceau aceeaşi siguranţă cu faptul de a fi integrat într-o reţea vastă de relaţii sociale ale dăruirii şi primirii. Grânele pot putrezi, iar cirezile pot muri, dar dacă ai fost generos cu averea ta faţă de comunitate, nu ai de ce să te temi.

Banii liberi reintroduc mind-set-ul economic al unui vânător-culegător. În sistemul de azi, e mult mai bine să ai o mie de dolari decât ar fi să existe zece oameni, care să îţi datoreze fiecare o sută de dolari. Într-un sistem de dobânzi negative, dacă nu ai neapărat nevoie să cheltuieşti banii chiar acum, opusul este valabil. Din moment ce banii se depreciază în timp, dacă am bani pe care nu îi folosesc, sunt fericit să ţi-i împrumut, la fel cum ar fi dacă aş avea mai multă pâine decât aş putea să mănânc. Dacă o să am nevoie de o parte din ei în viitor, pot să fac apel la cei pe care i-am împrumutat, sau să descopăr persoane noi în reţeaua mea, care au mai mulţi bani decât au nevoie imediat. În mod similar, când un vânător primitiv a ucis un animal mare, ar da cea mai mare parte din carne în funcţie de gradul de rudenie, de afinităţi personale şi de nevoi. În timp ce cu banii depreciativi era mult mai bine să ai mulţi oameni care să îţi datoreze câte ceva, decât să ai o grămadă mare de carne care se strică, sau chiar şi de carne uscată, care trebuia transportată, sau adăpostită. De ce ai vrea asta oricum, din moment ce comunitatea ta este la fel de generoasă cu tine, precum eşti tu cu ea? Siguranţa venea împărţind. Şansa vecinului tău era şi şansa ta. Dacă ai fi dat brusc peste o sursă foarte mare de bogăţie, ai fi dat o petrecere. După cum a explicat un membru al tribului Pirahã, atunci când a fost chestionat cu privire la modul de depozitare al mâncării, „Păstrez carnea în burta fratelui meu“. (40) Sau să luăm în considerare conceptul de bogăţie !Kung explorat în acest schimb de replici dintre antropologul Richard Lee şi un om !Kung, !Xoma: l-am întrebat pe !Xoma „Ce face un om să fie //kaiha (bogat) – faptul că are mulţi saci cu //kai (mărgele şi alte valori) în coliba sa?“. „A păstra //kai nu te face un //kaiha“, a replicat !Xoma. „Ci atunci când cineva face ca bunurile să circule în jur, atunci îl putem numi //kaiha.“

Ceea ce părea a spune !Xoma era că nu numărul de bunuri pe care îl ai constituie bogăţia, ci numărul de prieteni. Bogăţia persoanei era măsurată prin frecvenţa tranzacţiilor şi nu prin inventarul bunurilor pe care le are la îndemână. (41)

Bogăţia, într-un sistem al banilor liberi, evoluează în ceva asemănător modelului din nord-vestul Oceanului Pacific sau Melanezia, în care un lider „acţionează ca o staţie de deviere a bunurilor care circulă în mod reciproc între propriile grupuri şi alte grupuri asemănătoare ale societăţii.“ (42) Statutul nu a fost asociat cu acumularea banilor sau a posesiilor, ci mai degrabă cu o mare responsabilitate de a fi generos. Vă puteţi imagina o societate unde cel mai mare prestigiu, putere şi leadership sunt în acord cu aceia care au cea mai mare înclinaţie şi capacitate de a da?

Aşa era situaţia în societăţile arhaice. Statutul consta în generozitate şi generozitatea crea gratitudine şi obligaţie. Ca să fii lord sau rege, trebuia să ţii serbări somptuoase şi să dai daruri luxuriante egalilor şi subordonaţilor. Avem un exemplu extrem de clar al acestor fapte în Nibelungii, epopeea germană a evului mediu, care conţine idei din surse mult mai vechi. Când Kriemhild, văduva marelui erou Siegfried, a început să împartă cu generozitate moştenirea de la el, regele s-a simţit atât de ameninţat încât a omorât-o şi a aruncat comoara în Rin (unde a rămas până în zilele noastre!). Autoritatea regelui era susţinută de daruri şi această autoritate a fost subminată când altcineva dădea daruri mai mari decât el.

Împrumuturile cu dobândă zero dintr-o economie bazată pe bani liberi sunt echivalente cadourilor din vremurile de demult. Chiar dacă aceste împrumuturi par să încalce principiul darului, deoarece reciprocitatea nu este stabilită în avans, ele tot sunt daruri: Nu banii sunt dăruiţi, ci utilizarea lor. În vremurile străvechi, obligaţiile şi aşteptările legate de actul de a dărui erau stabilite la nivelul societăţii. Acelaşi lucru este valabil acum: determinarea socială ia forma contractelor, înţelegerilor, legilor ş.a.m.d. Dinamica ce stă la baza acestor forme este echivalentă: aceia care au mai mult decât au nevoie, dau şi altora. Este chiar atât de simplu, o expresie a unei generozităţi înăscute a fiinţei umane, aşa cum am descris-o în Capitolul I. E necesar doar un sistem monetar care încurajează, mai degrabă decât înfrânează, această generozitate. Nu e necesară nicio schimbare miraculoasă a naturii umane. După cum am descris în *„Ascensiunea omenirii“*, „În timp ce într-un sistem bazat pe dobânzi, siguranţa vine din acumularea banilor, într-un sistem depreciativ vine din canalele productive prin care să fie direcţionaţi – şi asta pentru a deveni centrul fluxului bogăţiei, şi nu scopul acumulării ei. Cu alte cuvinte, se concentrează pe relaţii, nu pe avuţie. Se potriveşte cu un alt simţ al sinelui, care se afirmă nu acumulând tot mai mult dintr-o lume care se limitează la mine şi la al meu, ci dezvoltând şi adâncind relaţiile cu alţii. Încurajează reciprocitatea, dăruirea şi circulaţia rapidă a averii.“

Uneori oamenii se întreabă dacă moneda cu dobândă negativă, la fel ca inflaţia, n-ar stimula şi mai tare consumul. În termeni economici, asta s-ar putea întâmpla doar dacă rata deprecierii ar fi prea mare, ducând la preferinţa bunurilor în detrimentul banilor pentru stocarea valorii. (43) Cele două ar trebui să fie egale. Dar să investigăm mai detaliat această problemă. Când am descris o monedă a abundenţei, oamenii au protestat „că trăim într-o lume a lipsurilor. Resursele naturale sunt finite şi le-am folosit aproape pe toate. Problema e că le-am tratat drept nelimitate.“ Ca urmare, cineva ar putea crede că o atitudine şi o monedă a abundenţei sunt ultimele lucruri de care avem nevoie.

Ca răspuns la această îngrijorare, vă rog să vă gândiţi dacă moneda lipsurilor, cea pe care o avem acum, a limitat sau nu consumul de resurse limitate. Nu a făcut-o. Lipsa banilor a agravat încercarea de a le converti în bani. Este o atitudine a lipsurilor, nu a abundenţei, care a dus la epuizarea bunurilor noastre comune naturale. Competiţia şi acumularea a mai mult decât cineva are nevoie sunt răspunsurile normale ale unei lipse de resurse percepute. Supraconsumul obscen şi risipa din societatea noastră s-au născut din sărăcie: deficitul fiinţei care afectează sinele intim şi scindat, lipsa banilor într-un sistem bazat pe dobânzi, sărăcia relaţiilor care vine din întreruperea legăturilor cu comunitatea şi natura, presiunea necontenită de a face ceva, orice, din care să trăieşti. În contrast, răspunsul firesc la o atmosferă a abundenţei este generozitatea şi darul. Aceasta include dăruirea între oameni, dar şi dincolo de ei. De unde cursa noastră frenetică de a transforma natura în mărfuri, care nici măcar nu ne îndeplinesc nevoile, dacă nu din insecuritate?

Gândiţi-vă puţin. Este o atitudine de lipsuri, sau de abundenţă, atunci când cineva cumpără cincizeci de perechi de încălţăminte? Este o persoană sigură pe sine, sau nesigură, atunci când cumpără a treia maşină sport şi o casă de aproape 1000 mp? De unde această dorinţă de a avea, de a domina şi de a controla? De la un sine singur şi sărac într-o lume ostilă, care nu dăruieşte nimic.

Banii liberi încorporează învăţăturile spirituale ale abundenţei, interconectivităţii şi efemerităţii. Însă aceste învăţături sunt în conflict cu lumea pe care am creat-o prin credinţa noastră, în special setul de credinţe care compun povestea banilor. Este timpul să ne obişnuim cu o lume nouă, în care nu mai încercăm să ne îmbogăţim păstrând, depozitând, având. Este o lume în care eşti bogat dacă dăruieşti. Profesorii „programării prosperităţii“ New Age, pe care i-am criticat în Capitolul al 6-lea, anunţă de fapt un adevăr important. Chiar trebuie să ne însuşim o atitudine a abundenţei şi să creăm o lume care să o încorporeze.

Dragii mei cititori, gândiţi-vă doar: chiar sunteţi Dvs. cei care spuneţi „Îţi împrumut bani, dar doar dacă îmi aduci mai mulţi înapoi“? Dacă avem nevoie de bani ca să trăim, nu este o formă de sclavie? În mod semnificativ, iertarea datoriilor pentru care a fost faimos Solon a fost determinată, parţial, de servilismul îndatorat al unei părţi tot mai mari a populaţiei. Astăzi, tinerii se simt sclavii sistemelor de împrumut pentu studii, proprietarii – ai creditelor ipotecare, iar întregile naţiuni ale lumii a treia, datoriilor străine. Dobânda este sclavie. Şi din moment ce condiţia sclaviei umileşte atât proprietarul de sclavi, cât şi sclavul, în inimile noastre nu vrem niciuna din ele.

Dacă împrumutaţi bani cuiva, chiar trebuie să menţineţi la nesfârşit umbra acelei obligaţii asupra persoanei căreia i-aţi acordat împrumutul? Dobânda la un împrumut duce la aceasta: este o presiune de returna. Este o ameninţare, „Dacă nu returnaţi banii, suma o să tot crească.“ Dobânda zero sau negativă poate fi suportată cu o oarecare libertate. Îi lipseşte acea ameninţare a sclaviei îndatorate o viaţă întreagă. (44) Cred că dobânda negativă este destul de naturală. Dacă împrumut bani unui prieten şi el nu mi-i returnează, eventual voi spune „lasă, nu vreau să ai grija asta toată viaţa.“ Nu vreau să ţin

cu dinţii de lucruri vechi, de datorii vechi. Un sistem monetar bazat pe dobânzi negative consolidează această tendinţă salutară, nativă nouă tuturor, de a abandona trecutul şi de a merge mai departe.

Note

(1) La început, contrastaliile se refereau la costurile implicate de depozitarea bunurilor, costuri adăugate costurilor legate de transport. Aceste termen se aplică în mod natural monedelor devalorizante, deoarece se aplică doar banilor folosiţi ca „mediu de stocare“ a valorii. Bunurile pentru care ar putea fi schimbaţi au costuri de întreţinere, de transport şi de depozitare; prin urmare, şi banii ar trebui să le aibă. Dezavantajul acestui termen constă în faptul că nu este familiar celor mai mulţi oameni şi e ciudat. Moneda devalorizantă cuprinde ideea că valoarea banilor scade în timp. Din păcate, termenul este uşor greşit interpretat, în sensul scăderii puterii de cumpărare a modei în sine, decât scăderea în valoare a fiecărei unităţi a acesteia. De obicei, deprecierea se referă la valoarea monedei în raport cu alte monede. „Dobânda negativă“ transmite foarte eficient ideea de bază, mai ales în descrierea sistemului ca întreg. Cu toate astea, se poate crea confuzie, deoarece dobânda se aplică banilor împrumutaţi şi nu banilor în sine. În această carte, voi folosi alternativ aceşti termeni diferiţi, împreună cu termenul de „bani gratuiţi“ al lui Silvio Gesell.

(2) Kennedy, Margrit, *Interest and Inflation-Free Money*, Seva International, 1995. p. 40.

(3) Zarlenga, Stephen, *Lost Science of Money*, NV. American Monetary Institute. 2002; p. 253.

(4) Fără timbre, ar valora efectiv 88 de cenţi.

(5) Doar câteva din scrierile lui Gesell au fost traduse în engleză. Aş fi interesat să aflu dacă a abordat vreo temă ecologică în voluminoasele lui scrieri în limba germană.

(6) Gesell, Silvio. *The Natural Economic Order*, traducere de Philip Pye. Berlin: NEO-Verlag. 1906. chapter 4.1.

(7) Keynes scrie despre Gesell în capitolul 23 al operei lui clasice, *General Theory of Money, Employment, and Interest* [Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor – tradusă în românește la editura Publica, 2009 – TEI]. El consideră raționamentul său ca fiind sonor, dar incomplet, spunând că „a eșuat în a coborî până la esența problemei“. Mă voi ocupa de criticile sale principale, legate de faptul că Gesell neglijează să ia în considerare prima de lichiditate a altor forme de bani, într-o secțiune ulterioară.

(8) Aceste date provin din ziarele financiare contemporane (de exemplu, Cohrssen, „Wara“).

(9) Fisher, Irving, *Stamp Scrip*, New York, Adelphi, 1933. capitolul 4.

(10) Thomas Greco citează trei contabili ai vremii, care apar în 1934 în revista *Annals of Collective Economy* (Analele economiei colective): Alexander von Muralt, *„The Wörgl Experiment with Depreciating Money“,* M. Claude Bourdet, *„A French View of the Wörgl*

Experiment: A New Economic" şi Michael Unterguggenberger, *„The End Results of the Wörgl Experiment"*. Greco contestă afirmaţia care atribuie succesul monedei contrastaliilor.

(11) Wüthrich, W. *„Alternatives to Globalization: Cooperative Principle and Complementary Currency"*, tradus de Philip Beard. *Current Issues* (Zeit-Fragen), 9 august 2004. http://www.reinventingmoney.com/documents/BeardWIR.pdf

(12) Champ, Bruce. *„Stamp Scrip: Money People Paid to Use"*, *Federal Reserve Bank of Cleveland Reseach Paper*, 1 aprilie 2008.

(13) Fisher, Irving. *Stamp Scrip*, New York, Adelphi, 1933, capitolul 5.

(14) Lietaer, Bernard. *The Future of Money*, Post Falls, ID. Century. pp. 156–160.

(15) Champ, Bruce. „*Stamp Scrip: Money People Paid to Use*", Federal Reserve Bank of Cleveland Reseach Paper, 1 aprilie 2008.

(16) Mankiw, N. Gregory. *„It May Be Time for the Fed to Go Negative"*, New York Times, 18 aprilie 2009.

(17) Autor necunoscut, *„Depreciating Currencies: The Money-Go-Round"*, The Economist, 22 ianuarie 2009.

(18) Hall, Robert and Susan Woodward, *„The Fed Needs to Make a Policy Statement"*, Vox, 13 aprilie 2009.

(19) Koenig, Evan and Jim Dolmas, *„Monetary Policy in a Zero-Interest Economy"*, Southwest Economy, volumul 4, iulie/august 2003. Rezerva Federală Dallas.

(20) Ultimele două variante au fost discutate de Buiter, Willem în „*Negative Interest Rates: When are They Coming to Central Bank Near You?"*, Financial Times Online, 5 iulie 2009

(21) Ambele opţiuni au fost discutate de către Buiter în „*Rate negative ale dobânzilor*"

(22) Baker, Dean. „*No Way Out: Roadblocks on the Way to Recovery.*" Counterpunch, 2 aprilie 2010

(23) De fapt poate cauza inflaţia preţurilor din cauza unor supralicitări speculative ale preţurilor mărfurilor în absenţa oportunităţilor de investiţii productive.

(24) Unii dintre cititorii mei care sunt mai buni cunoscători, vor protesta cu siguranţă spunând că este greşit să crezi că băncile fac bani din extinderea ratei dobânzii. Când băncile acordă un credit, nu împrumută banii din depozite, ci mai degrabă creează bani noi – creditul – printr-o singură operaţiune contabilă. Din păcate şi asta este o deformare a ontogeniei banilor. Voi explica mai multe în Anexa *Cuantumul monetar și dubiul asupra rezervelor*. Această concluzie referitoare la scopurile prezente este că un sistem bancar bazat pe dobânzi negative ar fi fundamental similar cu cel de azi (cel puţin înainte de instaurarea economiei de tip „cazino").

(25) Cele mai multe descrieri fiziologice ale inimii o aseamănă cu o pompă, dar inima nu furnizează forţă propulsatoare pentru circulaţia sângelui. Ar fi imposibil pentru un organ de 300 grame să pompeze un lichid vâscos prin mii de kilometri de mici vase de sânge. De fapt, circulaţia embrionică începe înainte ca inima funcţională să existe, având propriul său impuls endogen susţinut de relaţia cu întregul sistem circular şi, într-adevăr,

cu întregul organism. Inima stopează temporar circuitul, prin dilatarea atriului, înainte de a fi eliberat către ventricul. Seamănă mai mult cu un berbec hidraulic decât cu o pompă, având şi o funcţie de răsucire pentru a menţine mişcarea spiralată a sângelui.

(26) De fapt, FED încearcă deja să exercite această funcţie de ascultare şi modulare. Meredith Walker, o fostă economistă FED, descrie cât de mult din munca ei pentru pregătirea pentru întâlnirile Comitetului Open Market consta în comunicarea cu nenumărate firme şi instituţii financiare, ceea ce însemna de fapt luarea pulsului economiei. Politica monetară a fost un răspuns natural la această analiză, cu excepţia momentelor în care interferarea politicului a împiedicat răspunsul natural şi a împins FED-ul către un control tot mai puternic, similar unei pompe.

(27) Keynes, J. Maynard. *The General Theory of Employment, Interest, and Money.* New York. Harcourt, Brace & Howe. 1936: Vol. 4, Cap. 23, secţiunea 4.

(28) În plus, în acest sistem, ratele dobânzii biletelor la ordin cu lichiditate ridicată ar tinde spre valoarea ratei de depreciere.

(29) Comentariu anonim pe *http://blogs.ft.com/maverecon/2009/05/negative-interest-rates-when-are-t....*

(30) Eficienţa marginală a capitalului se referă la rezultatul aşteptat al fiecărui dolar de investiţie nouă)

(31) Keynes, J. Maynard. *The General Theory of Employment, Interest, and Money.* New York. Harcourt, Brace & Howe. 1936: capitolul 17, secţiunea 2.

(32) Ibid., sec. 3.

(33) Atunci când dobânda depăşeşte creşterea economică, într-adevăr, ei pretind pentru ei înşişi o parte tot mai mare din averea societăţii – şi asta fără niciun risc, din cauza planurilor de salvare

(34) Rösl, Gerhard. „Regional Currencies in Germany: Local Competition for the Euro?“ *Deutsche Bundesbank Series 1: Economic Studies*, nr. 43. (2006).

(35) Vezi de exemplu Holden, G.R. „Mr. Keynes' Consumption Function and the Time Preference Postulate.“ *Quarterly Journal of Economics*. 52, nr. 2; (1938): pp. 281-296. Acest studiu ilustrează principiile ideologice despre care discutăm, numite acolo ca „legi psihologice“.

(36) Utilitatea marginală descrescătoare este deseori ilustrată ca aplicare a fertilizatorilor. Prima doză dublează recolta, următoarea doză creşte recolta cu 10%, următoarea cu 1% şi tot aşa. De ce nu s-ar aplica şi la bani?

(37) Senior, N.W. *Outline of the Science of Political Economy (1836)*, citat în Handon, Jon D. and David Yosifon, „The Situational Character: A Critical Realist Perspective on the Human Animal“, *Georgetown Law Journal, 93:1: p.* 76. Nu avem cum să nu observăm faptul că o exercitare dureroasă a voinţei este o virtute admirabilă.

(38) Hoppe, Hans-Hermann. „*The Misesian Case against Keynes*“ în *Dissent on Keynes: A Critical Appraisal of Keynesian Economics*, ed. March Skousen. Santa Barbara, CA: Praeger, 1992. Sublinierea îmi aparţine.

(39) Marx, Karl. *Grundrisse*, New York. Penguin Classics. p. 230.

(40) Everett, Daniel L. „*Cultural Constraints on Grammar and Cognition in Pirahã. Another Look at the Design Features of Human Language*“, Current Anthropology 46: 4, 2005.)

(41) Lee, Richard, *The Dobe !Kung*, New York. Holt, Rinehart, and Winston, 1984. pag. 101

(42) Sahlins, Marshall. *Stone Age Economics*, New York, Routledge, pag. 209.

(43) Dacă rata deprecierii ar fi prea mare, tot s-ar face investiţii de capital speculative, care vor rezulta în supracapacitare, inflaţie şi un ciclu de dezvoltare şi colaps. FED-ul sau Banca Centrală ar trebui să exercite aceleaşi funcţii pe care (se presupune că) le exercită şi astăzi, liniştind supraîncălzirea economică prin creşterea ratei dobânzilor (aducând rata de depreciere mai aproape de zero). Ar putea chiar să mai fie cazuri în viitor când ar fi bine ca ratele dobânzilor să se întoarcă pe teritoriul pozitiv. Astfel de timpuri s-ar traduce în rate mari ale creşterii economice. Astfel, rata dobânzii fără risc ar fi mai mică decât rata creşterii economice, preîntâmpinând concentraţia bogăţiei pe care o cauzează în mod normal dobânda. Oricum, cred că un astfel de scenariu nu e prea posibil atunci când creşterea nu mai este subvenţionată şi când ameliorarea capitalului social a diminuat domeniul serviciilor plătite.

(44) Aceasta nu înseamnă că cei care acordă credite nu ar putea bloca garanţia sau executa silit datornicii pentru neplată la termenul convenit. Ar însemna că, pe măsură ce aşteaptă mai mult, cu atât ar putea recupera mai puţin.

CAPITOLUL 13
ECONOMIA STABILITĂȚII ȘI DESCREȘTERII

„Creşterea infinită a consumului material într-o lume finită este o imposibilitate.“ – E.F. Schumacher

Reconsiderarea sustenabilității

Ultimele două capitole au schiţat o economie care este sustenabilă: una care încorporează limitele ecologice ale planetei şi prosperă fără o nevoie structurală de creştere nesfârşită prin consum. Dar sustenabilitatea acesteia trebuie să fie aspiraţia noastră supremă?

Mult timp am fost nerăbdător în privinţa „sustenabilităţii“, ca şi cum aceasta ar fi fost un scop în sine. Dar, oare, nu este mai important să ne gândim la ce anume vrem să susţinem şi, prin urmare, ce vrem să creăm? Multe lucruri frumoase, necesare, nu sunt sustenabile: spre exemplu, starea de a fi gravidă. Sunt încurajat de recenta schimbare a modului de gândire de la sustenabilitate către tranziţie. Acel lucru spre care facem această tranziţie va fi, de departe, mult mai sustenabil decât modul nostru de viaţă actual, dar acesta nu va fi ţelul suprem, cum nici ţelul suprem al vieţii nu este acela de a rămâne, pur şi simplu, în viaţă.

Un nucleu esenţial al economiei sacre îl constituie faptul că aceasta este mai curând o extensie a ecologiei, decât o excepţie a acesteia. Aşa că trebuie să ne punem întrebarea: este natura fundamental stabilă, sustenabilă sau armonioasă? Are caracteristicile pe care le vrem în societate? Unii oameni înlătură ideea că natura este armonioasă sau echilibrată, subliniind, în schimb, aspectele sale crude, competitive şi risipitoare. Această postură are implicaţii ideologice profunde, pentru că justifică programul Ascensiunii: să domine şi să stăpânească natura prin ştiinţă şi tehnologie. În mod normal, oamenii care simpatizează această viziune au şi o viziune hobbesiană a unei societăţi şi naturi umane primitive şi văd civilizaţia, cu diversele ei moduri de control social, ca fiind o îmbunătăţire faţă de vremurile sălbatice şi brutale. Asta este o parte din povestea Ascensiunii – ridicarea deasupra naturii noastre animalice către un tărâm exclusiv uman.

Acest mod de a privi natura ca pe o vastă arenă de competiţii, o luptă darwiniană pentru supravieţuire între organisme concurente izolate, reverberează în întreaga teorie economică. În biologie, această paradigmă a ajuns într-o provocare crescândă, dar echivalentul ei economic încă domneşte suprem printre economiştii profesionişti şi cei mai importanţi factori de decizie politici. Exact cum „genele egoiste“ ale lui Darwin ar trebui să-şi mărească autointeresul reproductiv, la fel şi „omul economic“ al lui Adam Smith caută să-şi maximizeze interesele economice. Aceasta este o presupunere esenţială a instrumentelor economice în formularea legilor cererii şi ofertei.

În ultimele două decade, a apărut o schimbare de paradigmă importantă în biologie, care pune accentul pe cooperarea, simbioza şi întreţinerea homeostatică a întregurilor mai mari decât organismele individuale. Mai mult, însăşi noţiunea de integritate genetică a ajuns sub semnul întrebării, pe măsură ce noi descoperiri demonstrează importanţa schimbului de gene între organisme şi specii distincte. Căderea paradigmei biologice a competiţiei este similară cu evoluţiile din psihologie, sociologie şi, da, din economie. Competiţia şi „supravieţuirea celui mai adaptat“ nu mai pot fi axiomatice în niciun domeniu.

Acest lucru nu înseamnă că întrecerea nu este importantă, sau că natura nu este schimbabilă. Procese nesustenabile chiar au loc în natură şi nu sunt aberaţii. Şi ele servesc unui scop: să propulseze sistemele de la o fază la alta.

La o conferinţă recentă, cineva a avut o obiecţie asupra modului în care văd eu legea rezultatelor, observând că sistemele naturale produc, uneori, mari cantităţi de deşeuri, pe care niciun alt organism nu le poate folosi şi care otrăvesc mediul tuturor. Se gândea, probabil, la catastrofa oxigenului din Precambrian, când au apărut organismele care folosesc fotosinteza şi au „otrăvit“ atmosfera cu deşeul lor, oxigenul. În viziunea clasică, această disfuncţionalitate a naturii ar fi însemnat sfârşitul vieţii pe pământ, dacă nu ar fi existat apariţia norocoasă a organismelor aerobe care pot înlătura oxigenul din atmosferă. Aceasta nu a fost armonia naturii – a fost, cel mai probabil, o mutaţie norocoasă. Concluzia este că nu ne putem baza pe armonia naturii, că suntem în permanenţă în pragul unei catastrofe şi că, prin urmare, trebuie să exercităm un control tehnologic asupra naturii, asupra corpului şi asupra naturii umane. Aceasta este ideologia Ascensiunii, care corespunde ideologiei economice a creşterii şi este împotriva idealului unei economii în stare de echilibru. Cel care mi-a pus întrebarea nu a mers atât de departe; ideea lui s-a limitat la „nu apelaţi la legea naturii pentru a justifica o economie cu creştere zero“.

Aş dori să încorporez fenomenul catastrofic într-un context mai larg. Este adevărat că bucle pozitive, cum ar fi cea a catastrofei oxigenului din Precambrian, există în natură. Ele apar în momente speciale, momente dure al transformării. La fel ca, de exemplu, cascada de răspunsuri pozitive de autoconsolidare, auto-sporire a hormonilor care declanşează procesul de naştere. Travaliul naşterii este nesustenabil – poate omorî mama, dacă durează prea mult – dar, odată ce scopul acesteia este atins, mama se întoarce la homeostază. Fazele răspunsului pozitiv duc un organism sau ecosistem de la o stare stabilă veche, la una nouă.

Sutem să privim banii exact în acelaşi mod. Banii, împreună cu tehnologia, sunt unul dintre „hormonii“ cheie ai metaorganismului uman care ne propulsează pe un curs nesustenabil, către o nouă stare. Tehnologia se construieşte pe tehnologia trecută şi creează probleme care necesită şi mai multă tehnologie. Capitalul se construieşte pe capitalul vechi şi este constituit prin datorii purtătoare de dobândă, care necesită crearea de mai mult capital, în mod exponenţial, în viitor. Nesustenabil, da, dar nefiresc doar dacă încercăm să-l susţinem dincolo de durata lui normală. Procesele cu buclă pozitivă întotdeauna îşi ating limitele. Contracţiile pământului se intensifică numai până la un punct – apoi un copil se naşte. Ceea ce noi vedem, alarmaţi, ca fiind o curbă exponenţială de creştere este, în realitate, partea curbă a unei faze de tranziţie.

Tranziția către o stare stabilă: salt sau prăbușire?

Imaginile 2 – 5 ilustrează acest lucru. Liniile continue reprezintă creşterea banilor, populaţiei, consumului de energie, utilizarea resurselor, emisiile de carbon şi multe alte lucruri până în prezent. Este o curbă exponenţială. Liniile întrerupte reprezintă patru viitoruri posibile. Imaginea 2 reprezintă mitul tehno-topian al Ascensiunii, care spune că creşterea exponenţială poate exista, şi va continua mereu, pe măsură ce vom cuceri galaxia şi universul. Spune că, atunci când vom creşte peste limitele pământului, vom coloniza stelele şi vom teraforma noi planete; că infinitatea universului va cuprinde creşterea noastră exponenţială infinită.

Politicile economice curente încorporează curba din figura 2. Deşi în ziua de azi mulţi oameni recunosc că dezvoltarearea exponenţială continuă ameninţă bazele vieţii pe pământ, această recunoaştere nu s-a infiltrat încă în discursul economic principal, care se concentrează, în continuare, pe creştere.

Frica pesimiştilor este aceea că urmarea acestei curbe exponenţiale de până acum nu poate fi alta decât cea din figura 3 – o cădere catastrofică înapoi la punctul iniţial. Aceasta este, în esenţă, predicţia gânditorilor „colapsişti“ ai anticivilizaţiei şi ai mişcărilor Vârfului

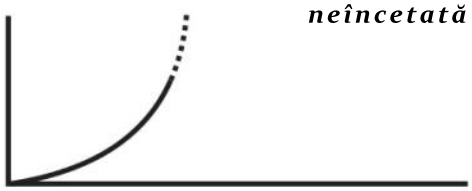

Figura 2. Creștere exponențială neîncetată

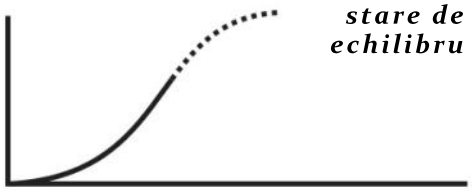

Figura 4. Plafonare către o stare de echilibru

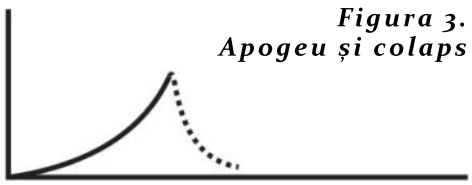

Figura 3. Apogeu și colaps

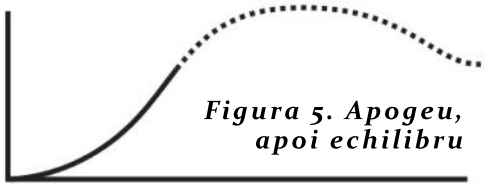

Figura 5. Apogeu, apoi echilibru

de Producţie a Petrolului, care compară condiţiile noastre prezente cu demografica animalelor precum lăcustele, care au o explozie masivă a populaţiei, care împinge numărul acestora mult peste puterea de susţinere a pământului, urmată de o prăbuşire a populaţiei. De asemenea – noi, spun ei, trăim mult peste puterea de susţinere a pământului şi, de aceea, o implozie a populaţiei este inevitabilă.

Sfârşitul lumii, scenariile colapsiste precum Armaghedonul, popularizarea profeţiilor anului 2012, sau alte sfârşituri cataclismice ale lumii, au o anumită atracţie emoţională, o atracţie pe care trebuie să mărturisesc că am simţit-o şi eu, uneori. O parte din mine voia să se temine totul. Nu sunt singur. Mulţi dintre noi sunt sătui de lumea modernă, cu violenţa ei, alienarea, sărăcia, moartea şi disperarea că nu se va schimba niciodată. Un eveniment la scară mondială, care va face asta pentru noi, este atrăgător, fie că e vorba de vreun miracol cu care tehnologia ne va salva, sau venirea lui Iisus, sau OZN-urile, sau chiar un cataclism geologic, social sau economic. Mulţi gânditori colapsişti sunt absorbiţi de ceea ce ar putea urma colapsului: o societate comună redusă tehnologic, legată strâns de natură, de spirit şi de vechile căi. Mai mult, perspectiva unei prăbuşiri economice sau de mediu gratifică acea parte răzbunătoare din noi care vrea să spună „ţi-am spus eu!“ – parte care doreşte să-i vadă pe cei răi pedepsiţi.

Din nefericire, scenariile colapsiste implică suferinţă imensă: sute de milioane, sau miliarde, de victime. Mai mult decât atât, acestea implică ştergerea întregului edificiu al civilizaţiei, al părţilor bune împreună cu cele rele. Acest lucru ar fi în regulă dacă tehnologia şi cultura ar fi într-adevăr o greşeală, dar eu gândesc că, similar celorlalte fiinţe, însuşirile noastre au un scop, scop pe care nu l-am descoperit încă. Ne dezvoltăm acum ca în copilărie, iar criza pe care am creat-o ne oferă prima ocazie de a ne folosi darurile în scopul lor adevărat. Într-un mod subtil, a respinge darurile noastre pe de-a-ntregul este precum mentalitatea Separării, care ne ridică deasupra restului naturii. Amândouă sunt un fel de excepţionalism antropocentric. Nu ne putem reuni cu natura ca o specie matură?

Cu acest lucru în minte, mai ofer două curbe care se potrivesc cu datele punctuale pe care le avem până acum. Figura 4 arată o curbă care este obişnuită în natură: o perioadă de creştere rapidă care eventual încetineşte şi se apropie de o stare de stabilitate. Această curbă poate desemna creşterea unui adolescent, totalitatea biomasei vegetaţiei care se dezvoltă din nou pe un teren sterp, sau populaţia unei bacterii nou introduse într-un vas Petri, cu o sursă de hrană constantă. Figura 5 reprezintă un alt tipar comun: un vârf deasupra nivelelor sustenabile pe termen lung, urmat de un declin gradual către o stare de echilibru.

Fazele de creştere rapidă, determinate de competiţie, urmate de faze de tranziţie către o stare de echilibru, sunt comune în natură. Gândiţi-vă la un ecosistem imatur cu ierburi şi răsaduri în competiţie pentru lumina solară. Aceasta este doar o fază a unui proces mai larg, care va culmina într-o pădure stabilă, neliniară, complexă şi simbiotică. Cufundaţi într-o economie şi ideologie corespunzătoare ecosistemului imatur, am văzut capătul competiţiei în mod similar celui din natură. Probabil că umanitatea se maturizează, se autoorganizează în întreguri mutuale, în care competiţia şi creşterea nu mai sunt prioritare.

De fapt, statisticile demografice recente par să arate nu o cădere bruscă a populaţiei, ci o scădere rapidă a creşterii. Am putea vedea o plafonare a populaţiei pe măsură ce va atinge o valoare asimptotică de 8 sau 9 miliarde de oameni (figura 4), sau un vârf pe la acel nivel, urmat de o scădere către o stare de echilibru la câteva miliarde (figura 5). Interpretând aceste curbe în termeni economici, fie monetizarea vieţii va încetini şi se va opri (creşterea economică va încetini treptat, până când va atinge starea de echilibru, economia cu zero creştere) sau se va contracta un pic, înainte de a se stabiliza la un nivel mai scăzut (PIB mai mic pe cap de locuitor) decât cel actual. Figura 4 arată primul scenariu, Figura 5 pe cel de-al doilea. Dintre cele două cazuri, cel al popuaţiei şi cel al economiei, eu îl prevăd pe acesta din urmă.

Statisticile demografice susţin această presupunere. Pe măsură ce o ţară se apropie de industrializarea totală, natalitatea scade – de multe ori sub rata deceselor. Acest lucru implică un uşor declin natural al populaţiei şi nu o moarte catastrofală în masă. Cred că, pe o planetă în refacere, atât PIB-ul, cât şi populaţia vor atinge un vârf în următoarele trei decenii, se vor plafona, apoi se vor micşora cu câteva procente pe decadă, până când vor atinge un nivel sustenabil. (1) Tendinţa a început deja: potrivit proiecţiilor Naţiunilor Unite din 2006, fertilitatea la nivel mondial a scăzut, în ultima decadă, de la 2,65 la 2,55 naşteri la o femeie. De-a lungul ultimilor cincizeci de ani, rata fertilităţii în cele mai industrializate ţări a scăzut dramatic, în cele mai multe cazuri sub nivelul de înlocuire de 2,1. Interesant, corelaţia inversă dintre indicele dezvoltării umane a naţiunii (IDU*, o măsură a bunăstării care evită multe din defectele PIB-ului) şi rata de fertilitate a naţiunii, în ultimii ani a revenit la extrema superioară a IDU. Cu alte cuvinte, rata fertilităţii dă semne de redresare către nivelele de înlocuire atunci când dezvoltarea economică este aproape de sfârşit. (2)

Nu intenţionez să spun că aceste statistici ar fi ceva mai mult decât sugerări ale posibilităţilor. Nu încerc să prezic viitorul, dar consider că ravagiile Separaţiei, cum ar fi conversia capitalului de sănătate în bani, vor avea ca rezultat o reducere drastică a fertilităţii şi o creştere a mortalităţii în următoarea jumătate de secol. Populaţia mondială, în jurul anului 2100, poate fi ceva mai mică decât cea de azi. În economie, vom recupera pentru domeniul bunurilor comune şi al darurilor o mare parte din domeniul monetizat, privatizat. Multe lucruri, considerate marfă în ziua de azi, nu vor mai fi mărfuri, pe măsură ce noi forme de cooperare economică se vor ivi, pentru a acoperi nevoile locale.

Severitatea „dâmbului“ din Figura 5 depinde de cât de departe trecem peste baza durabilă. Cred că am ratat şansa unei tranziţii (figura 4) uşoare în anii 1960, care au reprezentat orizontul natural al Epocii Separării. Şi totuşi, am prins o bucăţică din ea. Am prins o bucăţică dintr-o lume mult mai frumoasă şi atât de aproape. Hipioţii au văzut-o şi au trăit-o pentru câteva momente strălucite, dar vechile poveşti au fost prea puternice. În loc să fim traşi de hipioţi în lumea nouă, i-am tras înapoi şi pe ei.

* în original, HDI – human developement index. Măsură comparativă a speranţei de viaţă, alfabetizării, învăţământului şi nivelului de trai. IDU este folosit pentru a compara mai bine nivelul de dezvoltare a unei ţări decât PIB-ul pe cap de locuitor, care măsoară doar prosperitatea materială şi nu alţi indicatori socioeconomici - TEI

Cu cât va persista mai mult Epoca Separării, cu atât mai traumatizantă va fi tranziţia, şi mai îndepărtată, şi mai abruptă va fi căderea către o bază sustenabilă. În cazul limită, se apropie de calamitatea din figura 3. Din acest motiv, este atât de important să protejăm orice se poate din restul bunurilor comune, să limităm creşterea şi să păstrăm bunăstarea reală, pentru a susţine viaţa de după dâmb – „pentru a grăbi căderea şi a atenua intensitatea acesteia“. Chiar şi astăzi, la patruzeci de ani risipiţi după Marea Trezire a anilor 1960, nu este prea târziu pentru o aterizare moale.

Reducerea banilor, creșterea bunăstării

În ziua de azi, sperietoarea oamenilor politici o reprezintă recesiunea economică, la care se asociază şomajul, sărăcia şi tulburările sociale. Am explicat deja cum un sistem cu dobândă negativă ajută la circulaţia creditelor chiar şi într-o economie în scădere, evitându-se astfel concentrarea bogăţiei şi spirala deflaţionistă. Chiar şi aşa, mulţi oameni s-ar îngrozi la auzul unei creşteri economice negative: asta nu ar însemna, prin definiţie, că societatea ar fi sărăcită? Nu ar însemna asta, prin definiţie, un declin al volumului de bunuri şi servicii disponibile pentru beneficiul public? Nu, nu ar însemna asta. Creşterea economică negativă nu implică niciun declin în bunăstare, niciun declin în disponibilitatea a ceea ce numim „bunuri şi servicii“. Amintiţi-vă că bunurile şi serviciile, în prezent, sunt definite ca lucruri care sunt schimbate pe bani. În cazul în care acestea sunt furnizate printr-un alt mecanism, nemonetar, atunci „economia“ statistică se poate reduce, la fel cum economia reală – ceea ce oamenii construiesc sau fac unul pentru celălalt – creşte bogăţia.

O spun pe şleau: în această carte vă îndemn la scădere economică, la o reducere a economiei, o recesiune care să dureze zeci sau sute de ani. În mod evident, cuvântul „recesiune“ are o conotaţie negativă în ziua de azi, deşi nu înseamnă decât un moment de scădere. Nu spun în modul cel mai categoric că trebuie să facem unele sacrificii legate de calitatea vieţii, pentru binele planetei. Mai degrabă, nu trebuie decât să reducem rolul banilor. Dacă viitorul nostru include o diversificare a modului în care oamenii împart lucrurile, atunci creşterea economică nu va mai avea acelaşi înţeles pe care îl are în ziua de azi. Nu trebuie să devenim mai altruişti şi cu spirit de sacrificiu mai puternic, să renunţăm la binele nostru pentru binele altora. Cât de mult ne ţinem legaţi de ideea banilor şi a interesului egoist! Dar nu va mai fi aşa. Daţi-mi voie să vă arăt, cu ajutorul unor exemple, cum vom putea deveni cu toţi mai bogaţi, prin restrângerea domeniului banilor.

În ziua de azi există deja o industrie software foarte vastă, care operează folosind foarte puţini bani. Am scris această carte în OpenOffice, un pachet de programe disponibil pentru donaţii voluntare, care a fost creat, în cea mai mare parte, de o comunitate de programatori neplătiţi. Unii ar putea spune că acei programatori nu sunt „plătiţi“ în bani, ci în aprecierea semenilor lor, un fel de monedă socială. Eu prefer să văd productivitatea lor ca pe o economie a cadourilor care, în mod normal, generează respect şi recunoştinţă între membrii comunităţii. Oricum ar fi, acest mod de producţie nu se regăseşte în statisticile PIB-ului. Putem avea uşor o „economie“ în scădere, care să ofere din ce în ce

mai multe astfel de produse şi din ce în ce mai bune. Şi cu cât sunt mai multe, cu atât mai puţin vom avea nevoie de bani; cu cât vom avea mai puţin nevoie de bani, cu atât vom avea mai mult timp liber; cu cât vom avea mai mult timp liber, cu atât mai mult ne vom putea permite să contribuim, cu propriile noastre daruri, la economia darului.

Pentru multe categorii de bunuri, costurile marginale de producţie sunt acum practic nule. Acest lucru este adevărat pentru aproape toate produsele digitale, precum programele, muzica, filmele şi aşa mai departe. Costuri considerabile pot apărea la producerea primului exemplar, dar după aceasta, costul per bucată este în esenţă zero. Industria a încercat aşadar să creeze o diminuare artificială prin protecţie la copiere, scheme de management al drepturilor de autor şi altele. Este apropape iraţional ca singurul mod în care putem recompensa autorii de conţinut digital să fie acela de a-l oferi mai puţinor oameni decât ar fi putut beneficia de pe urma lui. Fiecare persoană ar putea avea acces la fiecare film, melodie şi program de calculator existent şi i-ar costa pe producători tot atât de mult ca acum. Bunurile abundente nu ar trebui să fie supuse plăţilor cu monedă rară. Într-adevăr, mulţi producători de bunuri abundente au renunţat la încercarea de a le menţine la acest nivel de insuficienţă artificială şi au încercat, în schimb, să facă bani prin cererea de donaţii, prin vânzarea de publicitate, sau prin taxarea asistenţei tehnice, a instruirii, sau în cazul muzicii, prin concerte live. Timpul, atenţia, locurile într-o sală de concerte şi aşa mai departe sunt resurse limitate, potrivindu-se mult mai bine în realitatea banilor. Cu toate acestea, rezultatul net este scăderea economică.

Aşa cum afirmă un scriitor: „Ideea lor de bază, care este bună atâta vreme cât merge, este să folosească un conţinut liber, de care să lipească servicii auxiliare monetizate: distribuţii Linux care oferă suport tehnic şi personalizare, companii muzicale care vând cópii autentice certificate, disponibile în locaţii convenabile, Phish* care vinde bilete la concerte etc. Un lucru pe care nu reuşesc să-l abordeze în mod adecvat, cu toate acestea, este acela că totalul banilor, disponibili prin acest gen de servicii auxiliare, este mai mic decât cel adus de conţinutul principal... Vânzările de Encarta nu au adus banii echivalenţi valorii pe care au distrus-o pentru Britannica şi colaboratorii acesteia. Iar Wikipedia a distrus miliarde în valoare netă monetizabilă, atât pentru copiile printate ale enciclopediilor, cât şi pentru Encarta“. (3)

Dacă această tendinţă continuă (şi pare să se răspândească, pe măsură ce media tradiţională se mută din ce în ce mai mult online), vom vedea într-adevăr un exemplu perfect al unei bogăţii mai mari, acompaniată de o economie (monetară) mai mică.

Bunurile digitale sunt un exemplu extrem al unui fenomen mult mai general. Multe alte produse se mută către zona de costuri marginale zero. Costul marginal efectiv al celor mai multe produse farmaceutice este de câţiva bani pe pastilă. Chiar şi mărfurile industriale vrac, cum ar fi şuruburile, costă mult mai puţin decât în trecut, nu numai în termeni de bani şi muncă umană, dar chiar, uneori, în ceea ce priveşte consumul de energie. Acest lucru este cauzat de acumularea a decenii sau secole de inovaţii. Acesta este

* formaţie americană de rock, înfiinţată în 1983 - TEI

un alt aspect al moştenirii noastre divine – în acest caz, de cultură, mai degrabă decât de natură – de la care toate fiinţele umane, în mod egal, merită să tragă foloase.

Evoluţia către economia sacră este un întreg cu o transformare mai generală a civilizaţiei. Schimbări paralele au loc în medicină, educaţie, agricultură, guvern, ştiinţă şi în oricare altă instituţie a culturii noastre. Schimbarea din fiecare domeniu reîntăreşte schimbările din celelalte. La fel se întâmplă şi cu efectele economice ale schimbării către o medicină naturală. Cu un secol sau două în urmă, doar foarte puţini oameni plăteau pentru îngrijirea medicală, care era furnizată printr-o reţea informală de vindecători populari, medici naturişti şi, pentru cele mai frecvente boli, de către bunice şi vecini. Cunoştinţele despre plante erau larg răspândite şi aplicate gratuit, de obicei. Chiar şi dacă ar fi profesionalizată integral, potenţialul de profit al medicinii plantelor (şi a altor forme de medicină naturală) este cu mult mai scăzut decât cel al medicinii tehnologizate. Comparată cu procesele complexe, înalt tehnologice, implicate în medicina farmaceutică, medicina plantelor este ieftin de produs. Multe dintre cele mai bune plante medicinale sunt buruieni aproape omniprezente. O trecere către medicina plantelor, medicina homeopată şi multitudinea metodelor corp-şi-minte, care înfloresc în ziua de azi, promite scăderea economică şi, cu toate acestea, nu presupune nicio reducere a calităţii vieţii noastre. (4)

O altă zonă pentru scăderea economică este reprezentată de arhitectură şi designul urban. În plus faţă de faptul că ne rupe de comunitate, de natură şi de un loc stabil, suburbiile îndepărtate şi extinse ale ultimelor două generaţii implică şi un consum enorm de resurse. Acum, totuşi, proiectanţii şi constructorii redescoperă valorile designului urban super aglomerat, al locuinţelor mici, ale planurilor generale cu zone de tranzit prietenoase şi ale extinderilor multifuncţionale, care nu necesită atât de mult transport rutier. Toate aceste schimbări produc o restrângere economică: mai puţine „bunuri“ precum şoselele, benzina, cheresteaua şi altele care mai sunt necesare. Cu mai multe spaţii publice vibrante, oamenii vor avea o nevoie mai restrânsă de spaţii private imense. Oamenii care trăiesc în comunitate depind mai puţin de divertismentul produs în exterior şi au mai multe ocazii pe care să le împartă şi în care să se ajute unii pe alţii. Toate acestea se traduc printr-o scădere a activităţilor intermediate de bani.

Dezintermedierea și revoluția P2P

O altă sursă a restrângerii economice o reprezintă dezintermedierea pe care internetul a făcut-o posibilă. Dezintermedierea se referă la eliminarea intermediarilor: agenţi, brokeri, mijlocitori şi aşa mai departe. Să luăm ca exemplu Craigslist* care, conform unei estimări, a distrus venituri anuale de 10 miliarde de dolari din anunţuri, înlocuindu-le cu doar 100 de milioane de dolari venituri proprii. Google a făcut, de asemenea, publicitatea mult mai eficientă (mai ieftină), nu numai prin confiscarea veniturilor din publicitate de la mass-media existente, dar, de asemenea, prin reducerea cheltuielilor totale de publicitate la

* site american de anunţuri, înfiinţat în 1995, actualmente existent în peste 50 de state - TEI

nivel de industrie. (Totalul cheltuielilor de publicitate în toate mass-media a scăzut cu 9% în 2009). Bineînţeles că, datorită faptului că a devenit mai ieftină, publicitatea a ajuns omniprezentă; chiar şi aşa, industria publicitară şi-a atins apogeul. Da, trecem printr-un timp al „saturaţiei publicitare“, deoarece bunurile comune care ţin de atenţia publică au fost saturate. Sper că nu sunteţi prea trişti din cauza opririi dezvoltării publicităţii, care a fost un participant major la creşterea PIB-ului. Între timp, multe dintre funcţiile publicităţii şi ale marketingului tradiţional, care erau cândva servicii plătite, acum sunt îndeplinite gratuit, prin intermediul reţelelor sociale. În mod similar, blogosfera a preluat multe dintre funcţiile ziarelor tradiţionale dar, din nou, la costuri mult mai mici. Acelaşi lucru este adevărat şi pentru agenţiile de turism, piaţa de acţiuni şi multe alte industrii, în care brokerii şi agenţii nu mai sunt necesari. Toţi aceşti factori contribuie la deflaţia economică.

Dezintermedierea şi programele open source sunt amândouă parte a unui fenomen mult mai general: revoluţia de la egal la egal (P2P)*. Vechile structuri ierarhizate şi centralizate de distribuţie, circulaţie şi producţie necesitau mulţi bani şi efort uman pentru a fi administrate. În plus, chiar natura lor izola oamenii unii de alţii prin specializările lor limitate, făcând schimbul de daruri imposibil.

Dezintermedierea afectează chiar şi sistemul de credit şi subminează rolul tradiţional al băncilor, acela de intermediar între investitori şi împrumutaţi. Corporaţiile au eliminat băncile prin obţinerea finanţărilor direct de pe pieţele financiare, în timp ce noile site-uri de împrumut de tip P2P, precum LendingClub şi Prosper.com, permit acum persoanelor individuale să se împrumute unii de la alţii. Cercurile de compensare a creditelor comerciale, sistemele de intermediere mutual şi reţelele de schimb comercial, despre care voi discuta mai târziu, sunt alte căi prin care tehnologia informatică reduce rolul instituţiilor de intermediere centralizate. Dezvoltarea acestora va reduce PIB-ul prin micşorarea cheltuielilor pe „servicii financiare“.

Deoarece aceste servicii ale „economiei informaţionale“, mereu mai ieftine, sunt un factor al producţiei în aproape orice alt sector, aici scăderea este un factor contagios. Acest lucru este valabil şi în industrii pe care le considerăm specifice creşterii. În anul 2000, de exemplu, au fost cheltuite 371 miliarde de dolari pe componentele de calculatoare, incluzând imprimantele, întreţinerea şi stocarea de date. Până în 2009, aceasta s-a restrâns la 326 de miliarde. Evident, această scădere nu este din cauză că am cumpăra mai puţine calculatoare; este din cauza costurilor care au scăzut dramatic.

Cel mai comun mod de profit de pe internet este acela de a rula anunţuri, limitând, în esenţă, întreaga economie digitală la nivelul pe care publicitatea unei economii fizice o poate susţine. Dar internetul s-a canibalizat chiar pe el însuşi: paginile web care oferă comentarii despre produse şi motoare de căutare bazate pe compararea preţurilor fac ca publicitatea acelor produse să fie inutilă.

* În original, *peer to peer* - TEI

Ceea ce se întâmplă este că modelul de afacere care a funcţionat în întreaga istorie umană (găseşte ceva ce oamenii îşi fac pentru ei înşişi sau pentru alţii, într-o economie a cadourilor, ia acel lucru de la ei, apoi vinde-l înapoi tot lor) este acum inversat. Internetul permite oamenilor, încă o dată, să facă lucruri pentru ei şi pentru alţii, fără să fie plătiţi. Comentariile lui Eric Reasons:

„Poate că motivul pentru care ne vine atât de greu să găsim modalități de a monetiza diverse servicii de internet, cum ar fi Twitter, Facebook și Youtube, este acela că acestea nu pot fi monetizate ... sau cel puțin, nu la rate valorice care să înlocuiască industriile și serviciile pe care le suprimă. Asta este exact ceea ce media tipărită află pe o calea cea mai dură, pe măsură ce încearcă să treacă la un model online". (6)

Internetul este un participant la economia darurilor, o reţea P2P în care nu există o distincţie majoră între producător şi consumator. Când împărtăşim ştiri, recomandări de produse, melodii şi aşa mai departe prin reţelele noastre on-line, noi nu taxăm pe nimeni pentru „serviciile noastre de informare". Este o economie a darului. Conţinutul celor mai multe pagini web este, de asemenea, gratuit. Concluziile lui Reasons sunt:

„Ni s-a spus să credem în viitorul nostru într-o economie bazată pe cunoaștere, dar nimeni nu a descoperit cum să facă bani reali din ea. Dintre cei care fac bani din asta (Craiglist, Google), ei fac doar un procent mic din cât s-ar fi făcut pe vechea piață, pe care ei au deranjat-o sau, practic, au eliminat-o cu inovațiile lor. Această situație nu este din cauză că nu am găsit încă modalitatea potrivită de a o monetiza. Este din cauză că inovația duce la eficiență și nu la creștere, exercitând presiune deflaționistă asupra industriilor umflate. Mai mult, este în mare măsură făcută de noi, utilizatorii finali, în timpul nostru liber, deoarece dorim să creăm și să împărtășim, nu numai să consumăm".

În timp ce o redirecţionare către economia darurilor participatorii este nouă, ameninţarea supracapacităţii şi subocupării a chinuit capitalismul timp de secole, indicând faptul că noi nu ar trebui să muncim atât de mult precum o facem pentru a susţine viaţa oamenilor. Într-adevăr, iminenta apariţie a unei epoci a timpului liber a fost vizibilă încă de când primele maşini industriale au fost puse în folosinţă, maşini care puteau „face treaba a o mie de oameni". Cu toate acestea, promisiunea implicită că în curând toţi va trebui să lucrăm cu doar o miime din efort, nu dă semne de manifestare. Şi aici, eu o promit din nou. Se va dovedi această viziune a fi din nou un miraj? Nu. Diferenţa esenţială este aceea că nu ne mai bazăm doar pe faptul că tehnologia, îmbunătăţind eficienţa, va duce la mai mult timp liber. Elementul cheie este scăderea, nu eficienţa. Poate părea contraintuitiv: scăderea – recesiunea economică – va fi cea care va deschide calea către prosperitatea majorităţii.

Într-o economie a creşterii, munca ce poate fi eliberată prin progresul tehnologic este dedicată, în schimb, producerii a din ce în ce mai multe lucruri. Dacă în 1870 dura zece ore de lucru pentru a produce necesităţile traiului într-o gospodărie, iar în ziua de azi durează doar o oră pentru a produce aceeaşi cantitate de lucruri, atunci sistemul lucrează împotriva noastră, pentru a ne face să consumăm cât consumau zece gospodării în 1870. Am auzit vorbindu-se de consumatorul american, motorul unei creşteri economice

globale. Implicit, aceasta este o viziune a bunăstării identificată cu o accelerare nesfârşită a consumului. Un calculator nou în fiecare lună, o maşină nouă în fiecare an, o casă mai mare la fiecare cinci ani – nou, mai mult, mai mare, mai bine. Sună nebunesc, dar este necesar economic în sistemul actual, deoarece dinamica deflaţionistă pândeşte după colţ, aşteptând ziua în care consumul va rămâne în urma creşterii productivităţii.

Eu nu prevăd o trecere bruscă la economia pe care o descriu. Haideţi să fim indulgenţi cu dispoziţia noastră blândă şi să permitem ca obiceiurile noastre din sclavia îndelungată să necesite ceva timp pentru a dispărea. Prevăd o rată a scăderii undeva la 2 procente, în aşa fel încât consumul nostru de materii prime, poluarea aerului şi apei şi timpul pe care-l petrecem muncind pentru bani şi nu de plăcere, va scădea aproximativ la jumătate cu fiecare generaţie, până când, eventual, ritmul scăderii va încetini, pe măsură ce economia se apropie de o relaţie de echilibru cu planeta, câteva sute de ani de acum încolo.

Sistemul pe care l-am descris oferă o alternativă la acest viitor de „mai mare, mai bun şi mai mult“, urmat de un colaps catastrofal. Dobânda negativă va permite investiţiilor productive să continue şi banilor să circule, chiar şi atunci când veniturile marginale de capital sunt zero sau mai mici, în timp ce o monedă fundamentată pe bunurile comune descătuşează munca şi-i permite să se orienteze către scopuri neconsumatoare. În continuare, voi descrie o a treia iţă din ţesătură: dividendele sociale, care elibereaza puterea de cumpărare a lucrătorilor de necesitatea unui loc de muncă cu program întreg, în economia bazată pe bani.

Note

(1) Este cel mai probabil ca PIB-ul să se micşoreze mai repede şi mai lin decât populaţia, probabil cu 1 sau 2 procente pe an, sau cu jumătate în decursul unei generaţii. Asta la o scară globală. În unele ţări, creşterea va persista mai mult decât în altele.

(2) Yong Ed., „Fertility Rates Climb Back Up in the Most Developed Countries“, 5 august 2009, ScienceBlogs.

(3) Caron Kevin, „Abundance Creates Utility but Destroys Exchange Value“, 2 februarie 2010

(4) În mod sigur există lucruri la care medicina alopată excelează. Aceasta este inferioară medicinii naturiste în ceea ce priveşte tratarea celor mai multe afecţiuni cronice care afectează populaţia din ziua de azi, dar este de neînlocuit în cele mai multe situaţii de urgenţă. Eu nu pledez pentru încetarea acesteia, ci numai pentru întoarcerea ei într-o realitate adecvată. Consider necesar acest lucru şi în cazul majorităţii celorlaltor instituţii supradimensionate care ne domină societatea.

(5) Jarvis Jeff, „When Innovation Yields Efficiency“, Buzz Machine, 12 iunie 2009.

(6) Reasons Eric, „Innovative Deflation“, 5 iulie 2009.

CAPITOLUL 14
DIVIDENDELE SOCIALE

„Cei mai mulţi dintre oameni s-ar simţi insultaţi dacă li s-ar propune să fie angajaţi să arunce pietre peste un zid, apoi să le arunce înapoi, chiar dacă din asta şi-ar putea câştiga salariile. Dar, în ziua de azi, nu mulţi dintre ei au slujbe mai folositoare de atât.“ – Henry Gavid Thoreau.

„În mod cert, cele mai nefericite persoane sunt acelea care trebuie să facă acelaşi lucru din nou şi din nou, în fiecare minut, sau poate de douăzeci de ori pe minut. Ele merită să aibă cel mai scurt program de lucru şi cele mai mari salarii.“ – John Kenneth Galbraith

Paradoxul timpului liber

În linii mari, istoria tehnologiei este istoria echipamentelor care înlocuiesc munca umană. Un buldoexcavator diesel poate face munca pe care o fac cinci sute de oameni la lopată. Un buldozer poate face treaba a cinci sute de tăietori de lemne cu topoare. Un calculator poate face treaba a cinci sute de contabili din vechime, care lucrau cu tocul şi hârtia. După secole de avans tehnologic, de ce ne găsim în situaţia de a munci la fel de mult? De ce majoritatea oamenilor de pe pământ trăiesc, în continuare, experienţa sărăciei? Timp de secole, viitorologii au prognozat o iminentă eră de destindere. De ce nu s-a materializat niciodată?

Motivul este acela că, la fiecare oportunitate, am ales să producem mai mult, în loc să muncim mai puţin. Am fost neputincioşi în a alege altfel.

În actualul sistem, extinderea timpului liber este imposibilă fără un fel de redistribuire a bunăstării. Imaginaţi-vă ce s-ar întâmpla dacă, deodată, ar fi descoperită o tehnologie magică care ar putea dubla productivitatea fiecărui muncitor. Aceeaşi cantitate de bunuri ar fi disponibilă cu doar jumătate de muncă. Dacă (la fel ca într-o economie a stabilităţii sau o economie a descreşterii) cererea nu creşte, atunci jumătate din muncitori sunt de prisos. Pentru a rămâne competitive, firmele trebuie să concedieze jumătate din muncitori, să le facă program de lucru redus, sau să-i plătească mai puţin. Salariile cumulate vor scădea la jumătate, din moment ce nimeni nu va plăti muncitorii cu mai mult

decât veniturile pe care le generează angajatorului. Muncitorii disponibilizaţi nu vor mai avea bani cu care să cumpere produse, chiar dacă acestea vor fi cu 50% mai ieftine. În cele din urmă, în ciuda faptului că sunt disponibile mai multe bunuri, cu mai puţin efort, banii necesari pentru cumpărarea acestor bunuri nu ajung la oamenii care ar putea să-i folosească. Într-adevăr, timpul liber s-a extins; dar acum este denumit „şomaj" – iar rezultatele sunt catastrofice: o concentrare rapidă a bunăstării, deflaţie, falimente şi altele, descrise în capitolul 6.

Calamităţile socio-economice rezultate pot fi evitate în două moduri: redistribuirea bunăstării sau creştere. Pentru a o realiza pe prima, putem lua pur şi simplu banii de la angajaţi şi să-i dăm şomerilor, putem subvenţiona firmele pentru a păstra angajaţii de prisos, sau putem să-i plătim pe toţi cu un ajutor social, indiferent dacă muncesc sau nu. Aceste politici redistributive diminuează relativa bunăstare şi putere a celor care deţin banii. Cealaltă soluţie, din scenariul de mai sus, ar presupune să dublăm cererea, iar în acest mod să păstrăm pe toată lumea angajată.

Din moment ce, în general vorbind, bogaţii sunt cei care controlează lucrurile şi nu doresc ca bogăţia lor să fie redistribuită, tradiţionala soluţie a problemei supraproducţiei şi şomajului este aceea de a genera, cumva, creştere economică, creştere care ar însemna cerere crescândă pentru noi bunuri şi servicii. Un mod de a face acest lucru este prin exporturi; evident că acest lucru nu poate funcţiona pentru toată planeta, luată ca un întreg. O altă modalitate de a creşte cererea este, precum am tot zis, colonizarea realităţilor nemonetare – a face oamenii să cumpere ceea ce cândva era gratuit. În ultimă instanţă, putem pur şi simplu să distrugem excesul de producţie prin intermediul războiului şi a risipei. Toate aceste măsuri ţin oamenii din greu la muncă, atunci când cererea naturală a fost satisfăcută.

Ideologia creşterii, povestea Ascensiunii, spune că cererea naturală nu poate fi niciodată satisfăcută, că se poate întinde (creşte) la infinit. Ea presupune rezerve nesfârşite pentru pieţe noi, nevoi şi dorinţe noi. Dar, după cum am observat, singurul obiect al dorinţelor care nu poate deveni suficient sunt banii. Prezumţia nevoilor nelimitate şi, prin asta, a cererii nelimitate, conduce nebunia pe care o vedem în ziua de azi şi logica economică ce o justifică. (1)

În trecut, mereu am avut şansa de a alege ce anume să facem cu eficienţa suplimentară: să muncim mai puţin sau să consumăm mai mult. Constrânşi de un sistem monetar dependent de creştere, am ales, în mod consecvent, a doua variantă. În loc să nu mai muncim din greu pentru satisfacerea nevoilor existente, am creat în mod constant nevoi noi, care să fie satisfăcute sau, de cele mai multe ori, am transferat nevoile din domeniul darului în domeniul banilor, sau am încercat să satisfacem nevoi infinite cu lucruri finite. Aşa a fost condusă ascensiunea noastră, dezvoltarea darurilor noastre fizice şi mentale. Deşi costurile naturale, culturale, spirituale şi omeneşti au fost ridicate, această dezvoltare nu a fost fără un scop corect. Astăzi, deoarece comuniunea naturală şi culturală a fost epuizată, contextul alegerii noastre – munceşte mai puţin, sau consumă mai mult – se schimbă. Epoca ascensiunii se apropie de final şi încercăm să îndreptăm darurile pe

care le-am creat către scopul lor adevărat, într-o relaţie nouă cu pământul. Era creşterii s-a încheiat. John Maynard Keynes a exprimat o premoniţie a acestei schimbări epocale în „Consecinţele economice ale păcii“:

„Pe de o parte, clasa muncitoare a acceptat (...) o situație în care ei pot numi ca fiind a lor doar foarte puțin din prăjitura pe care au produs-o în cooperare cu natura și cu capitaliștii. Pe de altă parte, capitaliștilor li s-a permis să spună că cea mai mare parte din prăjitură le aparține și că sunt, teoretic, liberi să o consume, cu condiția tacită ca, în realitate, să consume foarte puțin din ea. Datoria „economisirii“ a devenit aproape virtute, iar creșterea prăjiturii – obiectul unei adevărate religii. Toate acele instincte de puritanism au crescut în jurul abstinenței de la prăjitură, instincte care, în altă eră, se retrăgeau din lume și ignorau artele producției, precum și pe cele ale divertismentului. Și așa prăjitura a crescut; dar nu era prea clar pentru care scop anume. Oamenii erau îndemnați nu atât de mult la abstinență, cât la amânare și la cultivarea satisfacțiilor siguranței și anticipării. Economiile erau pentru bătrânețe sau pentru copii; dar asta era doar în teorie – virtutea prăjiturii era aceea că nu trebuia niciodată consumată, nici de către tine, nici de către urmașii tăi“. (2)

La nivelul colectiv, neconsumarea prăjiturii înseamnă alegerea creşterii în detrimentul timpului liber. Tehnologiile de producţie mult mai eficiente ne-au permis fie să muncim mai puţin, fie să lucrăm la fel, dar să producem mai multe lucruri. Sistemul nostru economic încorporează alegerea celei din urmă. Dar, în ciuda actualei asocieri a economiei „keynesiene“ cu stimulentele fiscale, Keynes nu a văzut niciodată stimulul ca pe o soluţie permanentă. Ca societate, de 70 de ani încoace, am stimulat artificial cererea – prin cheltuieli militare, construirea de autostrăzi şi subsidiare pentru accelerarea extracţiei, construcţiilor, consumului şi imperialismului. Încercând să susţinem creşterea economică şi eficienţa marginală a capitalului înaintea dobânzii, ne-am prins într-un tipar al producţiei din ce în ce mai mari, indiferent dacă am avut sau nu nevoie de ea. Adaptându-se acestei capcane, teoria economică, cu presupunerea ei privind dorinţele infinite, spune că mereu „vom avea nevoie“, că mereu va trebui să producem din ce în ce mai mult, dacă nu într-o industrie, atunci în alta. Am descris acest proces în mod diferit: ca pe o epuizare a primului domeniu şi, apoi, a altui capital, cel natural, social, cultural sau spiritual. Keynes nu a afirmat asta aşa explicit, trăind aşa cum a făcut-o în contextul ideologic al Ascensiunii, dar a intuit-o în mod cert. Modul în care a folosit timpul trecut în pasajele de deasupra sugerează, sau cel puţin mie îmi sugerează, că va veni ziua în care prăjitura va fi mâncată: alegerea muncii mai puţine în detrimentul mai multor lucruri.

O rată pozitivă a dobânzii fără risc este aspectul economic al „îndemnului“ pe care Keynes l-a descris prin „cultivarea plăcerilor siguranţei şi anticipării“ sau, pe limba mea, prin ipotecarea momentului actual pentru viitor, prin alegerea siguranţei, sau a unei aparenţe a acesteia, în locul libertăţii. Vedeţi, logica economică pe care am descris-o are şi o dimensiune personală. De-a lungul perioadei trecute am fost stimulaţi să alegem munca în locul timpului liber, chiar şi atunci când nu aveam nevoie de bani, deoarece dobânda promitea că banii noştri vor putea să cumpere chiar mai mult timp liber în viitor. Prin abţinerea de la plăceri şi relaxare şi într-adevăr, de prea multe ori, de la cele mai bune

imbolduri, am putea obţine chiar versiunea economică a raiului: pensionarea timpurie. Dar, la fel ca şi în religie, promisiunea raiului serveşte doar pentru a ne ţine în tensiune. Timpul sclaviei noastre, totuşi, s-a încheiat. Starea actuală a planetei cere urgent să ne îndreptăm atenţia departe de „creşterea prăjiturii".

Uzura „locurilor de muncă"

Încă de la începuturile erei industriale am dezvoltat o spaimă omniprezentă că vom fi înlocuiţi de maşinării. Şi, într-adevăr, acest lucru s-a întâmplat pentru mulţi, odată ce maşinăriile au preluat funcţiile care erau cândva operate de oameni. Singura modalitate de a menţine nivelul de angajare a fost prin creştere economică şi, cu toate astea, eu cer terminarea creşterii şi, de asemenea, încetarea ocupării depline a forţei de muncă (plătite). Aşa că, ţinând cont că vechea noastră spaimă ne domină, haideţi să examinăm exact ce reprezintă înlocuirea muncii de către maşini.

Pentru ca un om să fie înlocuit de o maşină, lucrarea pe care o face el trebuie să fi fost de natură mecanică, de la bun început. Cum societatea, în ansamblu, a devenit mai mecanizată, din ce în ce mai multe locuri de muncă au preluat caracteristicile de uniformitate, rutină şi standardizare ale maşinilor. Acest lucru a fost inevitabil atunci când aceste locuri de muncă constau în folosirea utilajelor, sau alte procese dominate de maşinile conectate. Aici se află o sursă mult mai profundă de anxietate pentru noi: nu aceea că vom fi înlocuiţi de maşini, ci aceea că vom deveni maşini, că vom trăi şi vom lucra ca nişte maşini.

Cea mai faimoasă mişcare anti-maşini – mişcarea Luddiţilor de la începutul secolului al XIX-lea, a fost conştientă de acest lucru. Potrivit cercetătorului Kirkpatrick Sale, ura lor nu a fost o ură oarbă, superstiţioasă, împotriva maşinilor; ei credeau că şi utilajele îşi aveau locul lor potrivit. Ei s-au revoltat nu numai din cauza pierderii modului lor de viaţă, dar şi din cauza produselor de proastă calitate, din cauza indiferenţei, din cauza pericolului constant şi a condiţiilor dezumanizante ale fabricilor. Ei s-au opus mecanizării muncii. Înlocuirea producţiei autonome, înalt calificate, cu munca periculoasă şi degradantă din fabrici reprezintă un afront la adresa spiritului uman.

Scopul unei economii a compasiunii, prin urmare, nu este acela de a oferi „locuri de muncă" aşa cum pare să creadă cei mai mulţi politicieni liberali. Odată ce munca a devenit mecanizată, într-un fel e deja prea târziu – munca inumană poate fi făcută, la fel de bine, de maşini. Nu mă pot abţine să nu remarc nebunia programelor economice care se străduiesc să creeze mai multe „locuri de muncă", ca şi cum am avea nevoie de mai multe bunuri şi servicii. De ce am vrea să creăm mai multe locuri de muncă? Pentru ca oamenii să aibă bani să trăiască. Pentru acest lucru, ar putea le fel de bine să sape gropi în pământ, pe care apoi să le umple, aşa cum glumea usturător Keynes. Politicile economice actuale încearcă să facă exact acest lucru: vezi eforturile actuale de a reporni construcţia de locuinţe, într-un moment în care există 19 milioane de locuinţe vacante în Statele Unite ale Americii! (3) Nu ar fi mai bine să plăteşti oamenii să nu facă nimic şi să le eliberezi energia creatoare pentru a găsi soluţii la nevoile urgente ale lumii?

În mod clar, avem mijloacele pentru acest lucru şi ne confruntăm cu necesitatea de a creşte mai puţin, de a munci mai puţin şi de a ne orienta energia către alte lucruri. Este timpul de a recupera vechea promisiune a industriei: aceea că tehnologia va permite o reducere dramatică a timpului de lucru şi ne va duce într-o „epocă a timpului liber". Din nefericire, termenul de „timp liber" poartă conotaţii de frivolitate şi de risipă, care sunt în contradicţie cu nevoile urgente ale planetei şi ale oamenilor, la trecerea dintre epoci. Există o cantitate enormă de muncă importantă care trebuie făcută, muncă aflată în concordanţă cu descreşterea, căci nu va duce, în mod necesar, la produse vandabile. Pădurile trebuie replantate, bolnavii trebuie îngrijiţi, o planetă întreagă trebuie vindecată. Cred că vom fi foarte ocupaţi. Vom munci din greu făcând lucruri profund semnificative, care nu vor mai trebui să se lovească de fluxul banilor, imperativul creşterii. Cu toate acestea, cred că vom avea mai mult timp liber adevărat decât avem în ziua de azi – o experienţă a abundenţei timpului. Lipsa timpului este unul din motivele pentru care consumăm prea mult, în încercarea de a compensa pierderea acestei bogăţii primordiale. Timpul înseamnă viaţă. A fi cu adevărat bogat înseamnă să fii stăpân pe timpul tău.

Până acum, am descris un sistem care orientează stimulentele financiare către păstrarea şi extinderea ecosistemului şi a restului bunurilor comune, permiţând banilor să circule către cei care au nevoie de ei, în absenţa creşterii. Dar există şi un alt mod mai radical de a o încheia cu acest principiu al „banilor care trebuie să meargă la aceia care îi înmulţesc", principiu pe care se bazează sistemul bancar modern. De ce să nu dăm, pur şi simplu, banii oamenilor? Tuturor? (4) Aceasta este ideea „dividendelor sociale" sau a „salariului social", susţinut în 1920 de către Major Douglas, fondator al mişcării creditului social.

Ideea are atât un raţionament economic, cât şi unul moral. Douglas, inginer britanic, a observat acelaşi lucru ca şi Marx – şi anume, că muncitorii beneficiază de o diminuare a ponderii venitului, pe măsură ce industria reduce munca şi măreşte capitalul – ducând în cele din urmă la sărăcie, la concentrarea bunăstării şi la recesiune economică, ca urmare a scăderii cererii. Ca un remediu, el a propus emiterea de monedă fictivă, într-o cantitate suficientă, pentru ca toţi cetăţenii să poată cumpăra produsele propriei lor munci, atât cu plată directă, cât şi ca reducere la cumpărare – un fel de taxă negativă la cumpărare. Această propunere nu este aşa departe de curentul economic actual precum aţi crede – cecurile cu stimulente, trimise tuturor gospodăriilor americane în 2008, au fost o formă diluată a dividendelor sociale şi intenţionau să aibă, în mod cert, efectul pe care Douglas l-a imaginat: să ducă banii la aceia care o să-i cheltuiască şi să contracareze criza economică. (5) Acestea nu au fost ajutoare sociale date doar săracilor. Au fost stimulente acordate tuturor.

Alternativa timpului liber şi a redistribuirii la creştere câştigă credibilitate pe măsură ce criza economică persistă. În Germania, Kurzarbeit-ul sau „munca redusă" este un program care subvenţionează săptămâna de lucru mai scurtă, în ideea de a preveni şomajul, în dezacord total cu aşa-numita aberaţie a forţei de muncă forfetare (vezi nota 1). În loc să disponibilizeze 20% din forţa de muncă, o firmă scurtează cu 20% programul săptămânal de lucru al tuturor angajaţilor. Cea mai mare parte a reducerii salariale a

angajatului îi este returnată de către guvern. Angajaţii îşi pot păstra locurile de muncă muncind cu 20% mai puţin, cu pierderi salariale situate între 4 şi 8%. (6) Rezultatele au fost impresionante: rata şomajului în Germania a rămas la un nivel mai scăzut decât se prognoza în perioada crizei, iar industria auto, unde această politică a fost implementată mai serios, nu a pierdut nici măcar un singur loc de muncă cu normă întreagă în prima jumătate a anului 2009. (7) Programul Kurzarbeit seamănă, până la un punct, cu dividentele sociale la scară limitată şi are motivaţii economice şi umanitare similare.

Există, de asemenea, un raţionament filozofic sau moral pentru aceste dividente sociale, de care am devenit conştient ca adolescent, atunci când am citit o poveste de Philip Jose Farmer, intitulată „*Riders of the Purple Wage*“. Repetându-l pe Douglas, Farmer considera că tehnologia industrială a oferit umanităţii accesul la o bunăstare vastă, aproape fără efort, astfel că nimeni nu ar mai fi nevoit să muncească din greu pentru a-şi asigura cele necesare vieţii. Bogăţia la care se accede uşor prin intermediul tehnologiei şi bunăstarea naturală a pământului sunt comoara colectivă a întregii rase umane; chiar şi numai naşterea, în sine, îi oferă fiecărei persoane dreptul la o parte din aceasta. În mod cert, nicio persoană nu are dreptul să beneficieze mai mult decât ceilalţi de, să zicem, invenţiile lui Robert Boyle* sau Thomas Edison, cu atât mai puţin de contextul cultural care a făcut munca lor posibilă. Tu sau eu, nu avem mai multe drepturi asupra acestei înzestrări culturale, decât avem asupra pământului, sau asupra genomului. Acestea au venit către noi ca un dar pentru întreaga omenirea; sunt un dar din partea strămoşilor, la fel cum pământul este un dar al planetei, al naturii, sau al Creatorului.

Haideţi să nu ne grăbim în a accepta expresia peste care am trecut superficial: „prosperitatea la care se accede uşor datorită tehnologiei“. Această frază ne conduce către ideologia Ascensiunii, despre care am spus că este legată de ideologia creşterii economice nelimitate. Cumva, în ciuda secolelor cu tehnologii care înlocuiesc munca, nu avem mai mult timp liber decât aveau vânătorii-culegători, sătenii din neolitic, sau ţăranii medievali. Motivul este supraproducţia şi supraconsumul acestor lucruri pe care tehnologia le poate produce, precum şi subconsumul şi subproducţia acelor lucruri pe care nu le poate produce. De obicei, aceste lucruri din urmă (tot ce este unic, intim şi personal) sunt cele care sfidează omogenizarea, depersonalizând regula banilor. Voi reveni asupra acestui subiect mai târziu; deocamdată, observ pur şi simplu că, în domeniul acelor nevoi care admit cuantificarea, nevoile noastre sunt satisfăcute lejer. Nu ar trebui să muncim foarte mult pentru a ne procura cele necesare traiului: mâncare, haine şi adăpost. În mod cert, nu ar trebui să muncim mai mult decât media de douăzeci de ore pe care aborigenii din Kalahari le consumau pentru subzistenţă, în 1970, într-un deşert aspru, folosindu-se de unelte din epoca de piatră. În mod cert nu ar trebui să ne simţim mai puţin siguri şi mai temători legat de „a trăi din ceva“ decât ţăranii medievali, care aveau 150 de zile libere datorită sărbătorilor religioase.

* Robert Boyle (1627 – 1691). Fizician, chimist şi inventator irlandez. Printre contribuţiile sale, se află şi formularea legii care îi poartă numele, conform căreia volumului unui gaz variază invers proporţional cu presiunea, la o temperatură constantă - TEI

Dorința de a munci

Ce nebunie ne-a făcut să preferăm să construim şi mai multe case inutile în loc, să zicem, să salvăm ouăle de broască ţestoasă de deversările de petrol? În cele din urmă, epuizarea bunurilor comune ţine de profitabilitate, iar restaurarea lor ţine de altruism. Propunerile din această carte răstoarnă această dinamică. Internalizarea costurilor redirecţionează fluxul banilor şi fluxul activităţilor umane dinspre consum, către sacru. Dobânda monetară negativă permite investiţiilor să meargă către scopuri care nu generează mai mulţi bani decât se investesc în ele şi încheie scontarea viitoare. Oricum, doar aceste măsuri s-ar putea să nu fie suficiente, deoarece o parte din efortul necesar pentru vindecarea lumii este fundamental neeconomic. (8)

Întrebarea care se pune atunci este cum să creezi condiţiile necesare oamenilor ca să facă lucruri valoroase, dar care nu generează venituri economice. Iar legat de redistribuirea averilor, există două modalităţi importante. Una ar fi cea a dividendelor sociale, pe care le-am descris şi care există în ziua de azi sub forma stimulentelor, creditelor fiscale, plăţilor sociale şi aşa mai departe. Acestea oferă oamenilor libertatea de a avea îndeletniciri pe care nimeni nu i-ar angaja să le facă (deoarece nu vor genera venituri pentru angajator) şi care nu produc ceva vandabil.

A doua modalitate de a stimula munca neeconomică este aceea ca guvernul (sau altă entitate) să plătească oamenii să facă lucrurile frumoase şi necesare pe care am ajuns să le preţuim. Am văzut prevestirea acestui lucru în perioada New Deal-ului, atunci când am angajat milioane de şomeri nu numai pentru construcţia infrastructurii care va fi fost profitabilă cândva, dar şi pentru a aduna şi păstra muzica folclorică şi de a amenaja zone de recreere. Extins, acest lucru este, în esenţă, viziunea socialismului de stat. Oricum, planificarea centrală omite foarte des nevoi importante, invită la putere totalitară abuzivă şi nu reuşeşte să angajeze creativitatea indivizilor şi a organizaţiilor „de la firul ierbii“. Prin dividendele sociale, avem încrederea că, necondiţionaţi de necesităţile economice, oamenii vor alege, în mod natural, locurile de muncă potrivite şi necesare. Aceste alegeri libere, necondiţionate, rod al dorinţelor neîngrădite, vor ajuta la identificarea activităţilor sacre.

În joc sunt două viziuni concurente ale naturii umane şi, prin urmare, două viziuni asupra modului de a conduce societatea. Una spune: „Eliberaţi populaţia de exigenţa economică şi ei vor face lucruri frumoase“. Cealaltă spune: „Oferiţi lucruri frumoase şi, cu ajutorul exigenţei economice, convingeţi oamenii să le facă“. Prima se încrede în dorinţa şi capacitatea naturală a oamenilor de a se autoorganiza; a doua pune deciziile legate de alocarea muncii umane în mâinile factorilor politici. Cred că ambele vor avea un loc pentru o lungă perioadă de timp, şi că în cele din urmă, pe măsură ce procesele politice vor deveni mai incluzive, mişcările la firul ierbii şi auto-organizarea vor fuziona într-o singură mişcare.

Una din obiecţiile ridicate împotriva dividendelor, sau a drepturilor echivalente, este aceea că oamenii nu vor mai avea niciun motiv să muncească. Noi ne gândim că „dacă oamenii nu se află sub un fel de presiune pentru a munci, atunci nu ar mai face nimic. Ei au nevoie de stimulente pentru a munci“. De ce să lucrezi dacă nevoile tale de bază sunt satisfăcute fără muncă? În perspectiva aceasta, nevoia, chiar şi aceea creată artificial,

reprezintă un bun pozitiv, deoarece contracarează lenea înnăscută a fiinţei umane. Această gândire aduce din nou în faţă logica controlului, a dominării şi a războiului împotriva sinelui. Dar chiar stă în natura umană să nu facă nimic productiv? Chiar avem nevoie de recompense care să ne ademenească să muncim şi de sancţiuni pentru a pedepsi indolenţa?

Sau, altfel spus, stă în natura umană doar dorinţa de a lua, fără să dea vreodată?

Nu cred. Probabil că vă puteţi identifica cu experienţa mea – aceea că cele mai dureroase momente ale vieţii mele au fost atunci când mă simţeam neîmplinit de munca mea, când nu îmi foloseam darurile pentru un scop în care să cred. Îmi amintesc destul de bine de o întâlnire cu o companie de programe de calculator în Taiwan, unde am muncit ca translator şi consultant în afaceri, pe când aveam douăzeci şi ceva de ani. Discutam despre nişte tehnologii noi, sunet 3D sau ceva de genul ăsta şi toţi cei din încăpere păreau extrem de preocupaţi de aceste implicaţii ale produsului lor. Am avut un moment de scepticism: „Staţi o clipă, oameni buni, adică vouă chiar vă pasă de asta? Pentru că mie nu-mi pasă dacă acest produs, sau oricare altul, are sunet 3D“. Sentimentul următor a fost de deznădejde sumbră, pentru că mi-am dat seama că îmi păsa doar pentru că eram plătit să-mi pese şi nu-mi puteam imagina o alternativă reală la asta. M-am gândit: „Oare o să ajung vreodată să fac ceva de care să îmi pese cu adevărat? Când o să ajung să-mi trăiesc viaţa mea şi nu pe cea pe care sunt plătit să o trăiesc?“

O premisă fundamentală a acestei cărţi este aceea că fiinţele umane au, în mod natural, dorinţa de a dărui. Ne-am născut în recunoştinţă: cunoaşterea pe care am primit-o şi dorinţa de a o oferi mai departe. Departe de a forţa oamenii ezitanţi să dea altora, împotriva impulsurilor lor leneşe, economia actuală ne-a presat să negăm generozitatea noastră înnăscută şi să ne canalizăm darurile către perpetuarea unui sistem care nu serveşte nimănui. O economie sacră este aceea care ne eliberează dorinţa de muncă, precum şi dorinţa de a dărui. Toţi cei pe care îi cunosc au atât de multe de oferit şi cei mai mulţi dintre ei nu pot face asta pentru că nu ar câştiga bani din ea. Şi asta nu din cauza că darurile lor nu ar fi dorite. Sunt aşa de multe lucruri frumoase care pot fi făcute. Banii, în forma lor pe care o ştim, nu reuşesc să conecteze darurile cu nevoile. De ce trebuie ca fiecare să muncească din greu doar pentru a supravieţui, când (mulţumită sau nu tehnologiei) acest tip de nevoi pot fi satisfăcute cu o mică parte din munca umană? Pentru că banii induc o stare de insuficienţă.

Presupunerea că oamenii nu vor să muncească merge foarte departe în economie şi se ramifică într-o sursă şi mai adâncă: povestea sinelui izolat. Dacă mai mult pentru tine înseamnă mai puţin pentru mine şi dacă bunăstarea ta este irelevantă pentru mine, sau nefavorabilă bunăstării mele, de ce mi-aş dori să ofer ceva cuiva? „Gena egoistă“ a biologiei, căutând să-şi maximizeze interesul reproducător este echivalentă cu „actorul raţional“ al economiei, care doreşte să-şi maximizeze profitul financiar. Se presupune că noi nu vrem să facem niciun lucru care să aducă beneficii altora, decât dacă din acel lucru avem şi noi ceva de câştigat. De fapt, nu avem dorinţa de a oferi; trebuie să fim forţaţi, sau plătiţi, pentru asta.

Manualele de economie vorbesc despre „povara“ muncii, presupunând că dacă nu este „compensată“ cu salarii, oamenii ar prefera să .... prefera să ce? Ar prefera să consume? Ar prefera să nu facă nimic? Să se distreze? Justificarea unui sistem economic bazat pe deficit este construită pe premise proprii, care includ prejudecăţi profunde legate de natura umană. Această carte presupune o natură umană diferită şi anume că, în esenţă, suntem fiinţe divine, creative şi generoase; că a da şi a crea sunt printre dorinţele noastre fundamentale. Pentru a încorpora această înţelegere în sistemul monetar, trebuie să găsim căi prin care să recompensăm din plin societatea cu daruri, fără ca acestea să se transforme într-o formă de presiune, sau de sclavie.

Experimentarea neajunsurilor nu reprezintă singurul artefact al sistemului monetar, un altul fiind lenea pe care o percepem ca făcând parte din natura umană şi care este, de fapt, un răspuns la munca pe care o creează sistemul. Dacă descoperi că eşti leneş, delăsător, că lucrezi neglijent, că întârzii, nu te concentrezi şi aşa mai departe, poate că nu este o problemă care ţine de caracterul tău; poate că este o revoltă a sufletului tău împotriva muncii pe care nu doreşti să o faci. E un mesaj care spune „e timpul să-ţi găseşti adevărata muncă, aceea prin care îţi poţi folosi înzestrările pentru ceva care are sens“. Ignoră acest mesaj, iar subconştientul îl va pune în aplicare prin depresie, autosabotaj, boală sau accident, oprindu-te să trăieşti o viaţă care nu se aliniază cu generozitatea ta.

Într-o economie sacră, oamenii vor munci mult în continuare – dar nu pentru că vor fi nevoiţi, ci pentru că vor dori asta. Ai vrut vreodată să-ţi dedici timpul şi eforturile pentru o cauză bună, dar te-ai abţinut deoarece „nu-ţi puteai permite“ lucrul acela? Dividendele sociale eliberează darurile, direcţionându-le către nevoi şi aliniază munca cu pasiunile noastre, cu generozitatea noastră, cu îndemânarea noastră.

Pentru a suplimenta veniturile din dividendele sociale (care vor fi undeva la nivelul de subzistenţă), sau pentru că vor considera acele locuri de muncă meritorii, mulţi oameni vor lucra oricum la locuri de muncă plătite. Dar asta va fi o alegere, nicidecum o necesitate. În absenţa mecanismului coercitiv al „supravieţuirii“, piaţa locurilor de muncă degradante şi plictisitoare va fi redusă. Pentru a atrage muncitorii, angajatorii vor trebui să ofere locuri de muncă pline de sens şi condiţii de lucru care să respecte demnitatea umană. Vor exista multe astfel de locuri de muncă, pentru că o foarte mare parte din munca întreţinută prin sistemul comun bazat pe bani va fi semnificativă, în mod firesc (datorită stimulentelor financiare pentru conservare şi restaurare).

Grăitor este faptul că, chiar şi în lipsa dividendelor sociale, oamenii fac oricum un volum enorm de muncă nerecompensată. Întregul internetul este construit în mare parte prin muncă voluntară, de la programele cu sursă deschisă (open-source), până la conţinutul liber. Organizaţii întregi sunt susţinute de voluntari harnici. Nu avem nevoie de stimulente financiare pentru a lucra şi facem, de fapt, cea mai bună treabă atunci când banii nu sunt o problemă. (9) Cum ar arăta lumea dacă oamenii ar fi sprijiniţi să facă lucrurile frumoase pentru care se luptă cu necesităţile economice zilnice?

Economia sacră prevede o lume unde oamenii fac lucruri de plăcere, nu pentru bani. Ce ai face tu într-o astfel de economie? Ai asana o groapă de deşeuri toxice? Ai avea grijă

de adolescenţii cu probleme? Ai crea sanctuare pentru victimele traficului de persoane? Ai repune speciile pe cale de dispariţie în sălbăticie? Ai crea grădini în cartierele interioare ale oraşelor? Ai face spectacole publice? Ai ajuta veteranii să se adapteze la viaţa civilă? Ce ai face, odată eliberat din sclavia banilor? Cum ar arăta viaţa ta, adevărata ta viaţă? Sub aceste vieţi surogate pe care suntem plătiţi să le trăim există viaţa adevărată, viaţa ta.

A fi cu adevărat viu înseamnă să accepţi îndrumarea dată de întrebarea: „Pentru ce sunt aici?“. Cele mai multe locuri de muncă din ziua de azi neagă acest sentiment din moment ce, în mod evident, nu ne-am născut pentru a lucra la o linie de asamblare, sau pentru a împinge de produse, sau pentru a fi complici la sărăcirea umanităţii, sau la distrugerea ecologică. Nimeni nu vrea, cu adevărat, să facă o asemenea muncă şi cândva, nimeni nu va mai trebui să facă asemenea muncă.

Cine ar trebui să înlăture gunoaiele?

Este aceasta o declaraţie realistă? Permiteţi-mi să vă împărtăşesc o mică meditaţie pe care am scris-o în primăvara anului trecut.

O lume a sclavilor

În acest moment, scriu dintr-un aeroport mare. Mii de oameni lucrează la locuri de muncă asociate cu acest aeroport și doar câteva dintre aceste locuri de muncă se potrivesc ființelor umane.

Am ajuns la aeroport cu un autobuz special al hotelului. Pe drum, i-am spus șoferului, un imigrant peruan, despre conferința pe care am avut-o în acel sfârșit de săptămână și despre viziunea mea legată de o lume mai frumoasă, iar la un moment dat, spre exemplificare, am zis:

- Tu conduci aici, toată ziua, înspre şi dinspre aeroport– cu siguranţă că ai avut momente când te-ai gândit: „Nu am venit pe pământ să fac asta!“.

- Da, asta cu siguranţă, mi-a răspuns el.

Nu pot să nu gândesc același lucru despre casierul de la chioșcul aeroportului, care tastează obiectele cumpărate și dă restul, spunând „Vă mulțumesc. O zi bună“, sau despre omul care merge de la un coș de gunoi la altul, golindu-le în căruciorul lui și înlocuind punga de plastic, tăcut și ursuz, cu chipul înlemnit. Ce fel de lume am creat, în care o ființă umană își petrece toată ziua făcând astfel de lucruri? Ce anume am devenit, de nu ne indignăm de lucrurile astea?

Bărbații și femeile de la casele de bilete și de la porțile de acces au o muncă un pic mai stimulantă, o muncă ce ar presupune câteva zile, sau săptămâni, pentru a fi însușită, nu doar câteva ore, dar chiar și așa, munca lor este departe de a solicita abilitățile și creativitatea unei ființe umane (deși ar putea fi satisfăcătoare din alte motive, cum ar fi servirea altora, faptul că mulțumești oameniii, faptul că-i întâlnești etc.). Același lucru este valabil și pentru însoțitorii de zbor. Doar piloții, controlorii de trafic și mecanicii fac lucruri care pot ocupa, în mod rezonabil, capacitatea de învățare a unei minți umane, pentru mai mult de câteva luni.

Ce mi se pare ciudat este că cele mai rele, mai brutale dintre aceste locuri de muncă sunt și cele mai prost plătite. Înțeleg aspectul economic, dar ceva din mine se revoltă împotriva

acestei logici și își dorește ca personalul de la bagaje, șoferii și casierii să fie plătiți mai bine, nu mai prost decât piloții.

Fără acești muncitori necalificați, acest aeroport și această societate nu ar funcționa în forma ei actuală. Călătoria mea depinde de munca lor, muncă pentru care ei sunt plătiți abia cât să supraviețuiască.

Și de ce sunt ei de acord cu o asemenea muncă? În mod cert, nu pentru vreo aspirație de a-și petrece viața făcând acel lucru. Dacă o să-l întrebi pe unul dintre ei pentru ce face acea muncă, îți va răspunde, dacă nu se va simți insultat, „că trebuie să o facă. Trebuie să-și câștige existența și acea muncă este cea mai bună pe care a găsit-o".

Așa că voiajul meu de astăzi e posibil numai datorită faptului că sunt oameni care fac lucruri pe care nu și le doresc, de dragul propriei supraviețuiri. Asta înseamnă „să-ți câștigi existența". O amenințare la adresa supraviețuirii este, în fond, un pistol la tâmplă. Dacă te forțez să lucrezi pentru mine sub amenințarea cu moartea, atunci ești sclavul meu. În măsura în care trăim într-o lume care funcționează pe munca multor oameni care au locuri de muncă sub demnitatea umană, nu doar în aeroporturi, ci și în fabrici, ateliere insalubre, plantații și aproape pretutindeni, trăim într-o lume a sclavilor. Orice obținem din munca sclavilor vine cu costuri spirituale insuportabile: un vid dureros, o disoluție care ne face să ne fie jenă să privim oamenii în ochi.

Putem ridica această povară de pe umeri și să renunțăm la a mai trăi într-o lume a sclavilor? Vreau să pot să mă uit în ochii fiecărui bărbat sau femeie, știind că nu trag foloase de pe urma umilinței lor.

* * *

Am un şi motiv mult mai egoist de a nu trăi într-o lume a sclavilor: produsele muncii sclavilor întruchipează spiritul care a fost pus în ele. Cine altcineva, dacă nu un condamnat, ar produce lucrurile şi clădirile proaste, triste, toxice, urâte şi ieftine care ne înconjoară în ziua de azi? Cine, dacă nu un sclav, ar fi atât de plin de resentimente şi neplăceri în oferirea serviciilor? (10) Marea majoritate a „bunurilor şi serviciilor" noastre sunt făcute de persoane care le produc doar pentru bani, care îşi fac treaba doar pentru că „trebuie să o facă". Vreau să trăiesc într-o lume a lucrurilor frumoase, create de oameni care iubesc să le facă.

Orice om inoculat cu prejudecata că munca este ceva deranjant va gândi că sunt naiv să propun un sistem în care nimeni nu e forţat să muncească. Cine va cultiva mâncarea? Cine va aduna gunoiul? Cine va mătura străzile? Cine va munci în fabrici? Nu sugerez că munca neplăcută va fi eliminată imediat, ci doar că va fi din ce în ce mai puţină. Deja, în ciuda eforturilor cele mai bune ale politicienilor noştri de a crea mai multe locuri de muncă şi în ciuda celor mai bune eforturi ale noastre de a menţine creşterea consumului, sunt din ce în ce mai puţine „locuri de muncă" disponibile.

Dar cine va lua gunoiul? Trebuie să ne resemnăm cu o societate în care cele mai rele locuri de muncă sunt lăsate celui mai puţin norocos? Trebuie să ne resemnăm cu o societate în care unele persoane trebuie să facă o muncă sub nivelul lor, obligaţi să o presteze din cauza nevoii de supravieţuire, într-o lume bazată pe bani? Când cădem de

acord asupra faptului că anumite locuri de muncă degradante sunt necesare şi că trebuie să avem o economie care să oblige unii oameni să facă aceste munci (sau să rămână fără casă şi să facă foamea), atunci suntem în esenţă de acord cu sclavia: „Fă-o sau mori". Deci, este posibil să avem economia modernă cu diviziunea ei fină a muncii, care să nu necesite profesii precum curăţători de wc-uri şi gunoieri? Haideţi să luăm în considerare problema cu câteva detalii aplicate acelui simbol al muncii degradante şi anume strângerea gunoiului. (11)

De ce avem nevoie de gunoieri, de fapt? De ce există atât de mult gunoi care trebuie adunat? Este din cauză că noi consumăm atât de multe produse de doi bani, din cauză că nu punem resturile alimentare în compost şi pentru că folosim atât de multe ambalaje, care nu sunt refolosite sau reciclate. Produsele de doi bani şi ambalajele există deoarece ele sunt făcute ieftine, în mod artificial. Cele mai multe dintre costurile extracţiei şi ale procesării industriale sunt externalizate, aşa cum este costul de adunare în depozitele de deşeuri şi eliminare în incineratoare. Când aceste costuri vor fi internalizate, cum am propus în capitolul 12, producţia de produse ieftine va deveni mai puţin economică, iar lucruri precum ambalajele reutilizabile vor începe să aibă o logică economică, care să le reîntărească sensul ecologic. Consideraţii asemănătoare pot fi aplicate pentru compostarea resturilor alimentare, pe măsură ce grădinăritul casnic va câştiga o motivaţie economică prin reducerea subvenţiilor ascunse (transport, apă, chimicale etc.) ale mega-agriculturii. Nu există niciun motiv pentru care noi ar trebui să producem atât de mult gunoi. (12)

Evoluţia colectării gunoiului va avea detalii diferite faţă de evoluţia muncii în fabrică, a serviciilor de curăţenie, a muncii la casieria supermagazinului, sau oricare altă ocupaţie, adesea neplăcută şi degradantă, dintre cele care, în prezent, fac lumea să meargă. Fiecare tip de muncă va fi redus sau eliminat în mod diferit. Fermele mici, bazate pe policulturi, elimină mare parte a muncii umilitoare la grămadă. Pensiunile mici, care oferă cazare şi mic dejun, alături de couch-surfing-ul* vor reduce necesitatea cameristelor. Tehnologia, mecanizarea şi robotica vor continua să înlăture munca la liniile de asamblare. Stimulentele de a produce mai puţine bunuri, dar mult mai durabile, vor duce la diminuarea producţiei şi vor creşte munca de întreţinere şi reparaţie, munci care au o rutină mai scăzută şi oferă satisfacţie mai mare. Proiectarea industrială va fi stimulată să reducă plictiseala de la locurile de muncă, în locul costului, din moment ce acestea vor fi ocupate mai degrabă din dorinţă, decât din necesitate.

Vor fi puţini aceia care vor lucra de bunăvoie la linii de asamblare timp de opt ore, care să culeagă rânduri nesfârşite de roşii, sau să cureţe wc-uri toată ziua şi asta doar dacă nu vor avea alternativă; aşadar, economia va trebui să evolueze spre eliminarea acestor posturi. Nu va trebui să le eliminăm complet. Spălatul vaselor, curăţarea toaletei şi alte munci de jos sunt umilitoare şi degradante doar dacă le facem prea mult. Am lucrat la ferma organică a fratelui meu, cu un echipament de construcţii redus. Nicio parte a acelei munci nu a fost apăsătoare, deoarece lucram la scară redusă, făcând o grămadă de

* Proiectul CouchSurfing este un serviciu de ospitalitate internaţional gratuit, existent pe internet. Din iulie 2008, are mai mult de 600.000 de membri în 231 de ţări şi teritorii. - TEI

activităţi diversificate. Bineînţeles, sunt treburi încete, cum ar fi săpatul a trei rânduri de cartofi, sau decuparea de fante în două sute de bare, dar acestea nu au fost sarcini întinse pe mai multe zile şi se desfăşurau, de obicei, într-o atmosferă veselă, sau într-una de reflecţie. Un anotimp sau două în care să aduni gunoiul câteva ore pe zi, sau să speli vase, să prăjeşti hamburgeri, sau să faci curăţenie în camerele hotelului, nu sunt chiar aşa de apăsătoare. Într-adevăr, există perioade în viaţă când ne dorim să rămânem la o muncă de rutină. Am avut şi eu astfel de perioade, când munca fizică de rutină era un balsam pentru suflet.

Reducerea masivă a ceea ce se numeşte azi „muncă“ nu ne va lăsa într-o stare de inactivitate pentru a ne risipi timpul cu plăceri insipide. Am declarat mai sus că nevoile omului sunt finite, dar avem şi nevoi care, în anumite sensuri, sunt infinite. Nevoia de a fi legaţi de natură, nevoia de iubire, de joacă, de a crea, nevoia de a cunoaşte şi de a fi cunoscut – niciuna din ele nu poate fi satisfăcută prin cumpărarea mai multor lucruri. Noi încercăm să ne satisfacem nevoia de infinit prin acumularea a din ce în ce mai multe lucruri finite. E ca şi cum am construi un turn către Rai.

Domeniul nemonetar include, în mod propice, tot ce nu poate fi cuantificat. Astăzi trăim într-o supra-abundenţă a lucrurilor cuantificabile şi într-o insuficienţă a celor necuantificabile: clădiri mari, dar urâte, calorii abundente dar goale, divertisment omniprezent, dar lipsit de valoare. Sunteţi de acord că o restrângere a domeniului banilor ar însemna o schimbare revigorantă?

O nevoie finită – calorii, adăpost, îmbrăcăminte sau altele – este o nevoie cuantificabilă şi, astfel, se potriveşte firesc în domeniul mărfurilor şi, prin urmare, al banilor. Le putem satisface cu uşurinţă şi într-adevăr, mulţumită tehnologiei, din ce în ce mai uşor. (13) Este de la sine înţeles că ar trebui să avem de muncă din ce în ce mai puţin pentru satisfacerea nevoilor noastre finite şi că o proporţie din ce în ce mai mare din timpul şi energia umană ar putea fi consumate pentru nevoile infinite: arta, iubirea, cunoaşterea, ştiinţa şi frumuseţea. În consecinţă, este de asemenea logic ca un procent din ce în ce mai mic al activităţii umane să fie în domeniul banilor, domeniul locurilor de muncă.

Până acum am căutat să transformăm finitul în infinit şi, prin urmare, am degradat totul – arta, iubirea, cunoaşterea, ştiinţa şi frumuseţea. Le-am vândut. Când aplicaţiile comerciale sunt cele care conduc ştiinţa, sfârşim prin a avea nu ştiinţă, ci imitaţia acesteia: o pseudoştiinţă aflată în serviciul profitului. Când arta se înclină în faţa banilor, obţinem „artă“ în loc de artă, un autoportret caricatural. Pervertiri similare apar atunci când cunoaşterea este subordonată puterii, când frumuseţea este folosită pentru a vinde produse şi când bogăţia încearcă să cumpere iubire, sau când iubirea este redirecţionată către înavuţire. Dar era vânzărilor s-a terminat.

Lunga ascensiune a domeniului monetizat se apropie de sfârşit şi rolul ei în munca şi în viaţa noastră se schimbă, astfel încât schimbă şi faţa instituţiilor, temerilor şi limitărilor îndelung susţinute. Încă din vremea Greciei antice banii au fost, în mod crescător, un mijloc şi un scop, obiect al dorinţelor nelimitate. Dar gata. Retragerea acestora a început şi

vom aloca din ce în ce mai mult din energia noastră acelor zone pe care banii nu le pot atinge. Extinderea timpului liber sau, mai precis, creşterea muncii făcute din pasiune, merge mână în mână cu descreşterea economiei monetare. Omenirea intră în perioada ei de maturitate, perioadă în care creşterea fizică se opreşte şi în care ne îndreptăm atenţia către ceea ce vrem să oferim.

Note

(1) De exemplu, cererea flexibilă infinită justifică eterna amânare a economiei timpului liber, bazată pe aşa-numita eroare a muncii fixe. Ar trebui să redenumesc asta ca „eroarea erorii muncii fixe“, deoarece această „eroare“ înşelătoare spune că volumul de muncă solicitat de economie poate creşte în permanenţă; aşadar, îmbunătăţirile apărute în domeniul tehnologiei nu ne vor permite o săptămână de lucru mai scurtă, sau mai puţin timp dedicat producţiei.

Un argument similar, paradoxul lui Jevon, se bazează pe aceleaşi ipoteze fundamentale. Paradoxul lui Jevon spune că îmbunătăţirile aduse eficienţei nu duc la scăderea resurselor folosite (inclusiv munca), ci la creşterea acestora. De exemplu, dacă iluminatul devine mai ieftin, îl vom folosi mai intens. Dacă trecem la folosirea becurilor fluorescente, care consumă doar o cincime din energia electrică echivalentă a becurilor clasice, vom monta de cinci ori mai multe astfel de becuri. Din moment ce sunt aşa de ieftine, poate că o să instalez câteva în curte, în ideea că poate vom da o petrecere acolo, vara următoare. Aplicat factorilor de descreştere descrişi mai sus, paradoxul lui Jevon spune că reclama mai ieftină duce la mărirea volumului acesteia. Dar asta, din nou, presupune o creştere infinită a elasticităţii cererii. Presupune că puterea noastră de a folosi iluminatul, publicitatea şi altele, e infinită. O versiune mult mai sofisticată a acestui argument ar spune că, deşi cererea este pe deplin saturată într-un domeniu, orice creştere în eficienţă va elibera bani care vor fi direcţionaţi către alt domeniu. De aici, presupunerea că ansamblul nevoilor e infinit. Această presupunere este însoţită de o alta, aceea că nu există o limitare a volumului naturii, culturii şi altor asemenea lucruri pe care le putem duce în domeniul banilor. Într-adevăr, pe vremuri, resursele naturale păreau să fie nelimitate, dar astăzi limitele acestora sunt evidente.

Cititorii cu educaţie economică pot aplica o logică paralelă pe oricare alt concept al economiei clasice, precum legea lui Say*, eroarea ferestrei sparte** şi aşa mai departe. Toate participă la povestea Ascensiunii: aceea că stăpânirea noastră asupra naturii va dura la nesfârşit.

---

* Jean-Baptiste Say (1767 - 1832) – economist francez, promotor al liberalismului economic. Legea care-I poartă numele – sau legea debuşeurilor - stipulează că „produsele se schimbă pe produse, mărfurile se vând de către unii pe mărfuri şi se cumpără de alţii tot pe mărfuri, în ultimă instanţă; banii servesc doar ca intermediar tehnic care facilitează actele de vânzare-cumpărare şi de cumpărare-vânzare“ - TEI

** Parabolă a economistului francez Frédéric Bastiat (1801 – 1850), conform căreia distrugerea şi cheltuielile pentru remedierea efectelor distructive, deşi presupun circulaţie monetară, nu constituie un beneficiu net pentru societate - TEI

(2) Maynard J. Keynes, *Economic Consequences of the Peace*, 20; sublinierea îmi aparţine. Am fost atenţionat asupra acestui pasaj de www.lump-of-labor.org.

(3) Mai mult decât atât, şi mai multe milioane de case sunt mai mari decât e necesar. În unele ţări, treizeci de persoane trăiesc foarte bine într-un spaţiu echivalent cu spaţiul în care locuieşte o familie americană, de clasă medie superioară. E interesant, criza economică începe să inverseze tendinţa de izolare şi atomizare a familiei, de vreme ce copiii care au crescut sunt nevoiţi să se mute înapoi cu părinţii lor, sau invers.

(4) Acest lucru nu ar atrage după sine inflaţia permanentă, cu excepţia cazului în care totalul masei monetare a crescut. Cu toate acestea, în sistemul prezentat aici, există multe modalităţi de a reduce baza monetară, pentru a permite dividendele sociale neutre din rezerva de bani. Pe lângă metodele tradiţionale, cum ar fi impozitarea şi operaţiunile băncii centrale de pe piaţa liberă, răscumpărarea monedei garantate cu resurse poate fi folosită, de asemenea, pentru a controla oferta de bani. În cele din urmă, moneda în cădere şi dobânda negativă asupra rezervelor bancare vor reduce oferta de bani prin rata de întârziere. Date fiind stocul curent de bani şi o rată de întârziere (dobânda negativă) de 5 procente, acest lucru va permite o rezervă de bani neutri din care se pot plăti, anual, 1000 dolari fiecărei gospodării. În cazul în care cantităţi mari de alte titluri de creanţe sunt valorificate în planuri de salvare, aşa cum poate deveni necesar pentru a salva infrastructura financiară, veniturile din rata de întârziere ar putea fi, cu uşurinţă, de zece ori mai mari.

(5) Bineînţeles, în acelaşi timp, cantităţi mult mai mari de bani publici au fost cheltuiţi cu instituţiile financiare care au fost complice la pornirea crizei.

(6) Kevin Hassett, „U.S. Should Try Germany's Unemployment Medicine", *Bloomberg*, 9 noiembrie 2009.

(7) Frank James, „Unemployment Cure Could Lie in German-Style Job Sharing", NPR.org, 3 decembrie 2009

(8) Prin neeconomic vreau să spun că generează deficit în investiţii, chiar mai mare decât rata de întârziere. S-ar putea argumenta economic că, dacă toate costurile vor fi internalizate şi toate efectele asupra societăţii şi ecosistemului cuantificate, atunci toate activităţile benefice ar deveni economice. Oricum, cuantificarea întregului este o parte a problemei. Este bine să lăsăm necuantificată acea parte din lume situată în domeniul darului.

(9) Conform unui număr de studii făcute de psihologi şi economişti sociali, banii sunt doar un factor motivant în sarcinile de rutină, robotice. Pentru orice necesită creativitate şi gândire conceptuală, introducerea stimulentelor monetare poate, de fapt, să împiedice performanţa. Acest lucru pare evident din moment ce ei ar putea fi distraşi de la sarcina pe care o lucrează. Pentru mai multe informaţii legate de acest subiect, vedeţi opera lui Dan Pink.

(10) Faptul că oamenii sunt, cel mai adesea, prietenoşi şi plăcuţi chiar şi în astfel de locuri de muncă este o mărturie a nobleţii nepotolite a spiritului uman.

(11) Adică degradant în percepţia noastră. Orice activitate care nu este violentă faţă de alţii poate fi făcută cu demnitate, cu bucurie sau pasiune.

(12) Însuşi fenomenul gunoaielor este relativ recent. Fosta mea soţie, crescând în mediul rural în Taiwan, îşi aminteşte că, la începutul anilor 1970, nu exista maşină de gunoi în satul ei. Totul era refolosit, reciclat, compostat sau ars. Chiar şi astăzi, în Harrisburg, Pennsylvania, fără prea multă infrastructură care să sprijine reciclarea şi refolosirea, producţia mea de gunoi casnic este un sfert din cea a vecinilor mei. Aşa că consider că este perfect rezonabil să mă aştept ca, în decurs de o generaţie, să avem nevoie să colecta doar de o zecime din gunoiul pe care îl colectăm astăzi.

(13) Faptul că miliarde de oameni se află în ziua de azi în situaţia de a-şi dori strictul necesar nu este din cauză că nu putem să le îndeplinim nevoile, ci este din cauză că nu facem acest lucru (vezi capitolul 2). Cauza este sistemul economic care induce o insuficienţă artificială şi care direcţionează greşit fluxul de muncă şi resursele.

CAPITOLUL 15
VALUTE REGIONALE ȘI COMPLEMENTARE

„Nu trebuie să uităm că unei comunităţi reale îi aparţine şi un set de bunuri comune: un loc, resurse, un cerc economic. Comunitatea îndeplineşte atât necesităţile materiale, cât şi pe cele sociale şi spirituale ale membrilor săi – printre acestea numărându-se şi nevoia de a fi folositori unii altora. Răspunsul faţă de alianţa de astăzi dintre putere şi bogăţie constă în restaurarea unităţii dintre comunitate şi economie.“ – Wendell Berry

Un mod de viaţă sacru ne pune în legătură cu oamenii şi locurile care ne înconjoară. Ca urmare, o economie sacră trebuie să fie în primul rând locală, în cadrul căreia să ne lege multiple conexiuni personale cu pământul şi cu oamenii, care să ne îndeplinească nevoile şi ale căror nevoi să fie îndeplinite de către noi. Dacă această relaţionare lipseşte, atunci suferim din cauza scindării dintre social şi material. În această situaţie, legăturilor noastre sociale le lipseşte substanţa, iar relaţiile economice sunt impersonale. Inevitabil, ne lipseşte această unitate, de vreme ce achiziţionăm servicii generice de la străini aflaţi la distanţă şi produse standardizate din ţări îndepărtate. Ne simţim înstrăinaţi şi ne temem că noi înşine vom deveni interşanjabili, precum produsele pe care le cumpărăm. Suntem interşanjabili în măsura în care şi noi punem la dispoziţie produse standardizate şi impersonale.

O consecinţă a monedelor unice naţionale sau globale constă în standardizarea culturilor. Dacă domeniul banilor se extinde şi devorează tot mai multe domenii materiale şi sociale ale vieţii, atunci bunurile materiale şi relaţiile noastre devin marfă standardizată; peste tot aceleaşi, oriunde există bani. Nicăieri acest lucru nu este atât de evident, precum în Statele Unite, „ţara ieşirilor de pe autostradă“, unde fiecare regiune este dominată de aceleaşi magazine, restaurante şi aceeaşi arhitectură. Şi peste tot sunt aceiaşi angajaţi şi aceiaşi clienţi, sclavi ai puterilor economice îndepărtate. Particularităţile locale, autonomia şi şansele economice dispar. Câtigurile sunt absorbite de sediile centrale îndepărtate ale concernelor şi, în final, de către bursă. În locul comunităţilor vii, cu diversitate economică, fiecare având un caracter local unic, domină o monocultură unde fiecare loc este identic cu celălalt.

Sistemul monetar descris până acum în această carte elimină multe bariere impuse suveranităţii economice locale şi slăbeşte, în diferite feluri, constrângerile globalizării. Iată trei modalităţi:

1. De multe ori, comerţul mondial rentează doar datorită subvenţiilor sociale şi ecologice care ar dispărea prin internalizarea costurilor.

2. O monedă bazată pe bunuri comune întăreşte puterea economiei locale, deoarece multe dintre bunurile comune sunt din natură, locale sau regionale.

3. Banii proveniţi din dobânda negativă înlătură presiunea creşterii economice, aceea care determină transformarea legăturilor locale unice în servicii şi a bogăţiei naturale a altor ţări, în mărfuri. Şi, în final, diferenţele regionale stau în calea comercializării şi, implicit, a creşterii economice.

Deoarece practicile şi infrastructura unei economii locale au dispărut demult, sunt necesare măsuri suplimentare pentru a recrea fluxuri economice bazate pe comunitate, care să aparţină locului. În acest capitol se va discuta una dintre aceste măsuri: adaptarea şi conectarea banilor la particularităţile locale.

Eu nu pledez pentru dispariţia comerţului mondial. În timp ce destul de multe lucruri care trebuiau să rămână locale au fost globalizate (spre exemplu, aprovizionarea cu alimente), există multe alte domenii în care creativitatea colectivă a oamenilor solicită, prin însăşi natura lor, o coordonare globală a puterii de muncă. În afară de asta, dogmele economice despre eficienţa producţiei în cantităţi mari şi despre avantajul comparativ al costurilor (referitor la faptul că multe regiuni şi culturi sunt mai adecvate pentru anumite tipuri de producţie), nu sunt lipsite chiar de orice fundament. (1) În general, economia sacră va trebui, totuşi, să reuşească să producă, în apropiere, multe bunuri de consum care se transportă astăzi peste mări şi ţări.

În timp ce propunerile de schimbare descrise până acum duc la scăderea rentabilităţii globalizării, afinitatea mea pentru economia locală nu este motivată, în principal, de vreo logică economică: maximizarea vreunei unităţi măsurabile a bunăstării. Motivaţia mea ţine mai mult de un dor de comunitate. Două iţe urzesc comunitatea: darul şi povestea, ţesătura şi urzeala. Pe scurt, o comunitate puternică leagă elementele sociale şi economice. Oamenii de care noi suntem dependenţi, sunt dependenţi de noi; noi îi cunoaştem pe ei, iar ei ne cunosc pe noi. Este atât de simplu... Aceasta ar trebui să fie valabilă şi la nivel macro, pentru comunitatea tuturor fiinţelor vii: pământul şi ecosistemele lui. Fără comunitate, resimţim lipsa dureroasă a ceva în fiinţa noastră. Este vorba, de fapt, de acele legături complexe, care determină ceea ce suntem. Ele ne ridică deasupra ego-ului vrednic de milă, singuratic şi izolat, „vidul psihologic dintr-o temniţă din carne“. Tânjim spre recuperarea solidarităţii pierdute, a felului de a fi pe care l-am pierdut.

Economia locală dă înapoi tendinţa veche de mii de ani în direcţia unificării culturilor şi ne leagă de oamenii şi locurile pe care îi vedem zi de zi. Ea nu ne îndeplineşte doar nevoia de comunitate, ci foloseşte chiar şi societăţii şi mediului. Ea duce nu numai la un consum mai mic de energie, ci împiedică şi ignorarea consecinţelor sociale şi ecologice

ale deciziilor economice. Într-adevăr, astăzi am putea să ne imaginăm că deciziile noastre economice n-ar avea nicio consecinţă. Lucruri pe care le folosim fără să ne gândim vreo clipă sunt o cauză esenţială a malformaţiilor congenitale din oraşele Chinei, a distrugerii munţilor Virginiei de Vest prin decopertarea minieră şi a deşertificării unor terenuri cândva fertile. Dar aceste efecte sunt foarte departe, le resimţim maxim ca pe nişte pixeli pe un ecran de televizor. Mai degrabă, trăim dezinteresaţi, ca şi cum aceste lucruri nu s-ar întâmpla niciodată. Dacă oamenii care ne cultivă alimentele şi ne produc bunurile de larg consum trăiesc în Haiti, China sau Pakistan, atunci nu avem cum să vedem dacă lor le merge bine sau rău. Dacă trăiesc în apropiere, probabil pot să-i exploatez în continuare, însă nu am cum evit să aflu cum le merge. Economia regională ne confruntă cu efectele acţiunilor noastre. Acest lucru consolidează circuitul karmic şi promovează o contiinţă de sine care îi include şi pe ceilalţi. Economia regională este, aşadar, în concordanţă cu schimbările spirituale ale timpurilor noastre.

Impasul valutelor regionale*

Banii regionali sunt descrişi, adesea, ca o modalitate prin care economia regională se revitalizează, prin care se detaşează de puterile pieţei globale şi prin care se poate reface comunitatea. În zilele noastre, există în toată lumea mii de valute regionale, valute neoficiale, emise de grupuri de cetăţeni obişnuiţi. Teoretic, banii regionali oferă mai multe avantaje economice:

1. Oferă oamenilor un stimul pentru a cumpăra de la întreprinderile locale, pentru că numai ele acceptă şi folosesc banii regionali.

2. Măresc masa monetară locală disponibilă, ceea ce creşte cererea, stimulează producţia regională şi amplifică ratele de ocupare a forţei de muncă.

3. Banii rămân în comunitate, pentru că nu mai pot fi „jecmăniţi“ la nivel centralizat, de către corporaţii.

4. Persoanale private şi firmele pot astfel să evite căile tradiţionale de creditare, iar banii regionali pot deveni o sursă alternativă de capital, ale cărei dobânzi (în caz că există aşa ceva) se întorc înapoi în comunitate.

5. Înlesnesc circulaţia bunurilor şi serviciilor şi între oameni care poate nu au suficient acces la valuta naţională, dar pot oferi timp şi abilităţi.

Să presupunem că doriţi să cumpăraţi o gustare şi aveţi bani regionali. Probabil că atunci, chiar dacă e puţin mai scump, l-aţi cumpăra din acel loc şi nu de la McDonald's, pentru că McDonald's nu acceptă bani regionali. Ce face apoi proprietarul fast-food-ului cu banii regionali? Clar, nu ar putea să cumpere carnea pentru kebab de la un lanţ naţional de supermaket-uri, dar ar putea să o cumpere de la un fermier din zonă, sau să le plătească o parte din salarii angajaţilor săi. Şi ce-ar face fermierul sau angajaţii, cu banii? Ar putea

* În original, Catch-22 – „alineatul 22“. Formulă consacrată în romanul omonim al lui scriitorului american Joseph Heller. Denotă o situaţie absurdă, din care o persoană nu poate scăpa, din cauza unor legi sau proceduri contradictorii, menite să justifice abuzul de putere - TEI

să cumpere lucruri de la alţi comercianţi locali, printre ei şi oameni care vin să mănânce la fast-food. În acest mod, banii regionali întăresc economiile locale.

Din păcate, urmările practice ale iniţiativelor privitoare la banii regionali au fost mai mult dezamăgitoare. De cele mai multe ori, moneda este introdusă cu mult entuziasm şi circulă atâta timp cât iniţiatorii săi o promovează. Dar, la un anumit moment, se pierde din elan, atracţia faţă de nou păleşte şi oamenii nu mai folosesc moneda regională. Conform unui studiu, în 2005, au fost retrase aproximativ 80% din valutele locale, înfiinţate începând cu 1991. (2) Un alt model frecvent este acela în care micii comercianţi locali, care acceptă moneda regională, nu găsesc modalităţi de a o cheltui mai departe. Chiar şi atunci când valutele locale au avut un oarecare succes, au reprezentat, în final, o parte infimă a întregii activităţi economice. (3) Dacă se recunosc avantajele teoretice ale banilor regionali, trebuie şi să se stabilească faptul că, astăzi, pur şi simplu nu funcţionează. Şi este decisiv să se afle de ce. În secolele al XIX-lea şi al XX-lea, ele şi-au îndeplinit foarte bine scopul. În secolul al XIX-lea, banii de hârtie constau în „bancnote“ emise de bănci locale şi puteau fi folosiţi doar în regiunea din care provenea banca. În anii ‘30, valutele regionale erau atât de apreciate, încât au fost constant şi activ suprimate de către guvernele centrale. Ce s-a întâmplat de atunci încoace, de au ajuns (cu câteva excepţii notabile), jucăriile unor idealişti sociali? (4)

Mai mulţi factori au jucat un rol aici. În primul rând, economia a devenit atât de „alocală“, încât e dificil să se păstreze în circulaţie banii regionali. Cum ar spune un proprietar de pământ din Germania, care însă vorbeşte despre una dintre cele mai eficiente valute regionale, „Chiemgauer“, „O acceptăm, dar nu ştim ce să facem cu ea“. El accepta Chiemgauer-ul cu reticenţă, ceea ce este de înţeles, deoarece majoritatea furnizorilor săi nu sunt din regiune. Valutele regionale pot să supravieţuiască numai în măsura în care producătorii oferă bunuri şi servicii care sunt consumate local, mai exact, de oameni care, la rândul lor, produc bunuri şi servicii consumate local. În anii ‘30 economia era mult mai regionalizată. Oamenii schimbau bunuri şi servicii, dar nu aveau bani pe care să-i folosească pentru schimb, din cauza falimentelor şi a depozitelor bancare. Astăzi, situaţia este cu totul alta. Majoritatea oamenilor oferă servicii care au sens numai pe baza forţei de muncă organizate la scară uriaşă, de cele mai multe ori, globală. Banii regionali nu pot să întreţină o aprovizionare, sau un lanţ al producţiei, care cuprinde milioane de oameni, din mii de locuri diferite.

În timp ce fabricarea anumitor produse, spre exemplu articolele electronice, trebuie să fie în mod inerent globală, multe alte produse ar putea fi realizate la nivel regional, făcând totuşi parte din sisteme de producţie globale. Aceasta reprezintă un mare potenţial neexploatat pentru valuta regională. Din păcate, cea mai mare parte a infrastructurii pentru producţia şi distribuţia regională a dispărut. Valutele regionale pot să contribuie la reconstrucţia acestei infrastructuri, dar singure nu sunt suficiente. Dacă nimic altceva nu se schimbă, lor le revine un rol marginal, de cele mai multe ori nesemnificativ. Aşa cum stau lucrurile azi, banii regionali nu prea ne sunt utili, deoarece importăm din afara regiunilor noastre aproape tot ceea ce folosim.

În primul rând, de ce ar accepta cineva o valută regională? Un motiv ar fi idealismul, dar dacă urmăm această idee, atunci de ce să nu ne orientăm acest idealism către valutele existente şi să „cumpărăm regional“? De ce să ne mai încurcăm cu banii regionali? Ceea ce dorim este ca idealurile noastre să se alinieze cu practica, nu să i se opună. În plus, frageda istorie a valutelor regionale indică faptul că idealismul nu este suficient, că ele stagnează şi dispar atunci când se diminuează entuziasmul iniţial. De aici reiese şi întrebarea, cum poate fi adusă valuta regională în acord cu interesele economice?

Trebuie să privim valuta regională într-un context economic mai larg. Dacă o regiune are propria sa monedă, dar care este atât de integrată în economia globală, încât aproape toate produsele din regiune sunt vândute în străinatate şi majoritatea produselor de consum se cumpără de afară, atunci această comunitate s-ar putea să nu se intereseze de propria monedă. În aceste condiţii, moneda trebuie să fie direct convertibilă (deoarece circuitul economic este legat de piaţa globală), prin aceea că ea nu este nimic mai mult decât o monedă înlocuitoare pentru unitatea de conversie globală (în acest moment, aceasta este dolarul american). Un astfel de loc este puţin mai mult decât o colonie şi, de fapt, majoritatea regiunilor au devenit astfel de colonii, mai ales în Statele Unite, unde oraşele şi-au pierdut caracterul local şi funcţionează numai ca centre de producţie şi consum pentru economia mondială. Pentru ca o regiune, un oraş, o ţară să aibă o monedă proprie puternică, trebuie să aibă şi o economie serioasă. Pentru a obţine asta, „înlocuirea importurilor“ este esenţială, după cum a menţionat economista Jane Jacobs – resursele şi serviciile trebuie să provină din regiune şi, ca atare, trebuie construite facilităţile corespunzătoare, precum şi infrastructura. Altfel, regiunea este în voia finanţelor globale şi este dependentă de preţurile mărfurilor, pe care nimeni nu le poate controla.

În ţările „în curs de dezvoltare“, care au încă o infrastructură locală puternică, monedele regionale ajută ca această infrastructură să se păstreze şi o protejează să nu fie prădată de finanţele globale. Dar în ţările foarte dezvoltate, în care domină o monedă naţională sau supranaţională, cei care vor să pună bazele unei monede regionale se găsesc într-un impas. Monedele regionale funcţionează numai dacă există circuite economice regionale, cărora să le servească drept mijloc de schimb. Dar, pentru ca un astfel de sistem să poată să crească şi să reziste presiunii economiei globale a mărfurilor, el are nevoie de o valută locală protejată. Importurile nu pot fi înlocuite dacă producătorii locali trebuie să concureze cu nişte importuri ieftine şi nelimitate. O asemenea economie poate deveni realizabilă doar printr-o decizie conştientă, care să fie încurajată de o nouă Poveste a Omenirii, care să-i dea o viziune comună, valori şi scopuri comune. Altfel spus, ea se va realiza atunci când se va ajunge la o funcţionare comună a principiilor democratice, a unor iniţiative la firul ierbii şi a unei guvernări care să reprezinte mai mult voia poporului său, decât interesele băncilor internaţionale, voia investitorilor şi tendinţele pieţelor de capital. Aceste forţe sunt gata oricând să instaureze, din nou, vechea poveste a oamenilor despre concurenţă, creştere, scindare şi cucerire, ascensiune.

Mai multe exemple istorice confirmă asta. Se pot compara urmările dezastruoase în ţări care „şi-au deschis pieţele către comerţul liber“ în anii trecuţi, cu succesele mai

timpurii din Taiwan, Coreea de Sud şi Japonia care, în mod conştient, şi-au întărit industria locală prin înlocuirea importurilor, tarife vamale şi planificare industrială, diminuând simultan convertibilitatea monedelor naţionale. Cel mai bine cunosc dezvoltarea din Taiwan, deoarece în anii 1990 am tradus o istorie în mai multe volume a dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii din Taiwan. (5) În anii 1950 şi 1960, Taiwan a impus condiţii stricte investitorilor străini. Firmele finanţate din afară trebuiau să achiziţionze local o mare parte din componente, promovându-se astfel dezvoltarea industriilor domestice. Şi în Japonia, Coreea de Sud şi Singapore, au existat condiţii formale şi non-formale care au creat un statut privilegiat întreprinderilor domestice. (6) Simultan, au derulat controale valutare şi măsuri restrictive privind circuitul câştigurilor. Investitorii străini puteau să-şi schimbe liber valuta în won, dolar taiwanez şi aşa mai departe, dar nu puteau să le mai schimbe liber în sens invers. Astăzi, aceste ţări au o clasă de mijloc dezvoltată, industrie de renume mondial şi un însemnat nivel general al bunăstării, deşi au suferit grav de sărăcie după cel de-al doilea război mondial.

Comparaţi aceste procedee cu cele din Mexic. Acolo le este permis investitorilor străini să construiască fabrici în zona Maquiladora, pentru care nu plătesc impozite şi nu au niciun fel de limitări pentru expatrierea câştigurilor. Nu trebuie nici să cumpere componente din ţară. Mexic şi alte ţări care oferă astfel de „zone de comerţ liber“, livrează numai forţă de muncă ieftină şi amăgesc prin absenţa condiţiilor de protejare a mediului. De fapt, este vorba de vânzarea capitalului lor natural şi social, fără să primească în schimb ştiinţă sau infrastructură. În loc să îşi îmbogăţească economia, o lasă să se ofilească. Apoi, aceste fabrici continuă să profite în altă parte de forţă de muncă şi mai ieftină. Ţară după ţară, mai întâi GATT*, apoi NAFTA**, WTO*** şi uniunile economice şi monetare au distrus măsurile care ar fi trebuit să protejeze economiile locale, ca să nu devină colonii neajutorate de export de mărfuri şi consum. De profitat, profită numai elitele, care sunt relativ independente de economiile locale. Spre deosebire de mase, ei pot să importe ceea ce au nevoie şi să se mute atunci când condiţiile devin de nesuportat.

Autonomia financiară este decisivă pentru suveranitatea politică. Până la urmă, suveranitatea politică înseamnă foarte puţin, atunci când corporaţii străine jefuiesc capitalul natural şi social al acestei societăţi – resursele, abilităţile şi forţa de muncă – şi exportă prada pe pieţe globale. Acum, când scriu aceste rânduri, Brazilia, Tailanda şi alte state iau măsuri pentru a-şi proteja economia de invazia dolarului american ieftin, provenit din programul cantitativ de relaxare monetară al Rezervei Federale Americane (FED). Fără control, aceşti dolari ar permite investitorilor străini să cumpere acţiunile, minele, fabricile, întreprinderile de aprovizionare etc. ale unei ţări. Aceste ţări ştiu că adevărata suveranitate este suveranitatea economică.

Ceea ce este valabil pentru naţiuni întregi, e valabil şi pentru regiuni mai mici. Dar, în comparaţie cu propunerea pentru dobânzi negative, ideea ca autorităţile regionale să

* eng. The General Agreement on Tariffs and Trade, Acordul General pentru Tarife şi Comerţ – TEI

** eng. North American Free Trade Agreement, Acordul Nord-American de Comerţ Liber – TEI

*** eng. World Trade Organisation, Organizaţia Mondială a Comerţului – TEI

emită propria monedă pare naivă şi nerealizabilă. De fapt, aceasta este o soluţie aplicabilă, dar care este constant suprimată. Deşi în state din SUA şi în multe alte ţări este ilegal să tipăreşti bani proprii, oamenii găsesc modalităţi de a ocoli legea, atunci când este necesar.

Criza financiară din Argentina, din anii 2001 – 2002, este cel mai bun exemplu în acest sens. Pe când autorităţile statale nu mai aveau bani să plătească angajaţii şi firmele subcontractoare, i-au lichidat datoriile cu obligaţiuni zero-cupon cu valoare nominală mică (bonuri cu valoare un peso, bonuri cu valoare cinci peso...)*. Întreprinderile locale şi locuitorii au acceptat de bunăvoie aceste bonuri de valoare, nu pentru că s-ar fi aşteptat cineva la modul serios să le poată schimba în valută forte, ci pentru că puteau fi folosite pentru plata impozitelor la stat şi a taxelor. Faptul că erau acceptate pentru plata impozitelor, a dus la acceptarea lor în societate. Şi, ca întotdeauna, valoarea banului este aceeaşi cu percepţia generală asupra valorii lui. Aceste valute teritoriale cu aceleaşi valori nominale au circulat dincolo de regiunile unde au fost emise. Ele au înviorat activitatea economică, care ajunsese la stagnare, pentru că oamenii au fost în continuare în stare să producă bunuri şi servicii de care alţi oameni aveau nevoie, dar le lipsea mijlocul necesar schimbului. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că Argentina este o ţară bogată, care nu era complet dependentă de producătorii de export. În acelaşi timp, guvernul a decis anularea datoriilor externe, ceea ce a întrerupt importurile pentru o perioadă de timp şi a făcut necesară autarhia locală. În acel moment, FMI** a oprit creditările, pentru a determina ţara să nu-şi şteargă datoriile.

În anul 2009, statul California a fost la o aruncătură de băţ de o situaţie similară. Din cauza unei crize bugetare, statul nu a mai putut să ramburseze taxele şi datoriile către firmele subcontractate şi a emis obligaţiuni în locul acestora. La fel ca şi hârtiile de valoare, acestea puteau fi recompensate, mai târziu, la valoarea nominală plus dobânzile aferente, sau puteau fi folosite pentru stingerea datoriilor cu impozitele. Deşi obligaţiunile erau emise în dolari, băncile au avertizat ca ele să nu fie schimbate – ceea ce le-ar fi făcut o valută separată. Acest episod arată că, aproape de suprafaţă, există forţe care impulsionează un alt sistem monetar. Măsurile din această carte, care sunt de neconceput în timpuri normale (adică în normalitatea creşterii exponenţiale, care nu se va mai întoarce niciodată), devin recunoscute ca fiind aplicabile într-un cadru general tot mai larg.

Cât despre anul 2011, trăim vremuri nu tocmai normale, dar obiceiurile noastre din aceste timpuri nu ne lasă încă să fim flexibili. De aceea, monedele regionale au o situaţie dificilă şi stagnează fără sprijinul statului. Ba mai mult, guvernele le combat prin şicane lamentabile, cauzate de legislaţia de impozitare. Monedele create de cetăţeni nu sunt acceptate pentru plata impozitelor dar, pe de altă parte, tranzacţiile realizate în aceste monede se supun obligativităţii taxelor pe venit şi profit. Aceasta situaţie înseamnă că cine foloseşte doar bani regionali, trebuie să plătească mai departe impozitele în dolari americani sau euro, chiar dacă nu câştigă nici dolari, nici euro. (7). A taxa oamenii într-o

* Obligaţiunea cu zero-cupon este o obligaţiune care nu raportează niciun cupon pe toată durata sa de viaţă –TEI

** Fondul Monetar Internaţional – TEI

monedă pe care ei nu o folosesc este o dictatură – a fost motiv pentru revoluţia americană şi un instrument-cheie al colonianismului (vezi discuţia despre „taxa hut“ din capitolul 20).

Acolo unde monedele regionale au avut succes, au fost ori sprijinte de guvern, ori au apărut în zone de conflict, sau alte condiţii ieşite din comun. În Argentina, între 2001 şi 2002, la fel ca în America şi în Europa în timpul crizei economice, inclusiv autorităţile locale au emis monedă proprie. Pe atunci încă mai exista multă producţie locală, agricultură de subzistenţă, reţele locale de distribuţie şi aprovizionare şi capital social local, generos. Monedele regionale aveau pe atunci şanse serioase şi. din această cauză, au atras suspiciunea autorităţilor centrale. În cazul Argentinei, FMI a solicitat anularea lor ca o condiţie pentru ajutorul financiar acordat.

În orice caz, eforturile activiştilor care au promovat monedele regionale în ultimii 20 de ani nu au fost în zadar. Ele sunt un exemplu (de fapt, mai multe exemple), asupra cărora ne putem apleca atunci când va lovi următoarea criză şi când ceea ce era de neconceput, va deveni normalitatea general acceptată. Ele creează o logică nouă, un nou model, netezesc drumul şi adună experienţe care vor deveni, curând, decisive. Să privim mai îndeaproape câteva modele de monede complementare, care sunt testate astăzi şi care ar putea să aibă un rol în economia sacră care ne stă înainte.

Experimente cu bani regionali. Monede alternative acoperite prin dolari sau euro

Primul tip de monede alternative de care mă voi ocupa sunt acelea acoperite în dolari sau euro, precum Chiemgauer sau BerkShare. Se pot cumpăra 100 de BerkShares cu 95 $ şi cu ei se pot plăti mărfuri la preţul obişnuit în dolari. Comerciantul schimbă apoi la băncile participante, 100 de BerkShare pe 95$. Pe baza acestei convertibilităţi facile, comercianţii acceptă de bunăvoie această monedă, deoarece creşterile cifrei de afaceri compensează diferenţa de 5%. Dar, tocmai această convertibilitate uşoară limitează utilitatea monedei pentru economia locală. În principiu, comercianţii au un stimul de 5% pentru a cumpăra marfă la nivel local dar, dacă nu există infrastructură economică locală, nu se obosesc doar pentru atâta.

Aceste monede alternative nu prea contribuie la înviorarea circuitelor economice locale şi nici nu prea măresc masa monetară locală. Ele sunt expresia dorinţei de a cumpăra regional, dar aduc un impuls economic foarte mic. Deoarece BerkShare-ii provin din dolari şi sunt direct convertibili, oricine are acces la unii, are şi la ceilalţi. Echivalentul internaţional pentru asta se poate găsi în ţările care au înfiinţat un board* valutar. Le numim pe acestea economii dolarizate, deoarece în fapt, ele au renunţat la orice independenţă monetară. Monedele alternative cu acoperire în dolari sau euro, precum BerkShare, sunt utile pentru a întări ideea de monede alternative, dar ele singure nu sunt potrivite să promoveze o economie locală dinamică.

* Autoritate monetară care trebuie să menţină o rată de schimb fixă a unei valute străine – TEI

Monede fiduciare complementare

Mai promiţătoare sunt deja monedele fiduciare, cum sunt Ithaca Hours, care măresc în fapt masa monetară locală. Multe forme de bonuri valorice din criza financiară intră în această categorie. În principiu, cineva tipăreşte bancnote, pur şi simplu, certificând faptul că au valoare (de exemplu, o Ithaca Hour corespunde valorii de 10 dolari americani). Pentru a fi consideraţi bani, trebuie ca o comunitate să fie de acord că au o valoare. În cazul Ithaca Hour, un grup de întreprinderi care au fost inspirate de cel care a înfiinţat moneda, Paul Glover, au căzut de acord să o accepte pur şi simplu. În fapt, ele au acoperit moneda cu mărfurile şi cu serviciile lor. În timpul marii crize, au fost emise deseori titluri de valoare de către cea mai mare firmă locală, care le putea schimba pe articole comerciale, cărbuni sau alte mărfuri. În alte cazuri, autoritatea municipală emitea propria monedă, care era acoperită prin faptul că se puteau achita cu ea taxe şi impozite locale.

Monedele fiduciare sunt mult mai eficiente decât alternativele cu acoperire în dolari sau euro, pentru că le pun la dispoziţie bani unor oameni care altfel nu ar fi avut niciun ban. Au efect inflaţionar numai atunci când sunt folosite de oameni care nu furnizează niciun bun sau serviciu. (8) În perioade dificile din punct de vedere economic, există suficienţi oameni care vor să muncească şi multe nevoi care trebuie îndeplinite; lipsesc numai banii care trebuie să înlesnească aceste tranzacţii. Aşa s-a întâmplat în timpul marii crize şi tot cu ceva similar avem de-a face şi astăzi. Administraţiile locale din toată lumea s-au confruntat cu micşorări bugetare, pentru că lipsesc veniturile din impozite. Asta îi obligă să amâne lucrări de întreţinere şi reparaţii importante, sau chiar să concedieze poliţişti şi pompieri. În acelaşi timp, o mare parte din populaţia locală, care ar putea să îndeplinească aceste sarcini, este şomeră şi fără ocupaţie. Deşi în acest moment le stau în drum reglementări legislative, pot fi, şi probabil vor fi emise certificate comunale în locul dolarilor americani, cu care să se poată achita impozitele locale. Cu aceste certificate ar putea fi plătiţi oameni pentru prestarea a diverse lucrări necesare. De ce nu? Mulţi dintre ei sunt oricum restanţi cu plăţile impozitelor. Dacă sunt emise chiar de către autoritatea locală, aceste obligaţiuni devin mult mai uşor o parte din „povestea valorii“, prin care adoptă caracterul monetar.

Astfel de monede sunt desemnate deseori drept complementare, deoarece sunt separate de mijlocul de schimb oficial şi, ca atare, sunt complementare faţă de acesta. Deşi sunt emise în mod obişnuit în unităţi de tip dolar, euro, pfund etc., nu există o autoritate monetară care să păstreze rezerve în dolari pentru a stabiliza cursul valutar. Se aseamănă astfel cu o monedă independentă obişnuită, cu un curs de schimb variabil.

Fără sprijinul autorităţii locale, întreprinderile sunt mult mai puţin pregătite să accepte monede fiduciare complementare, pentru că, spre deosebire de monedele alternative acoperite în euro, nu se pot preschimba uşor în euro. Această situaţie derivă din faptul că, în sistemele economice de astăzi, nu există decât o infrastructură foarte slabă pentru a obţine bunuri la nivel local. Întreprinderile locale sunt la fel de legate de lanţurile de aprovizionare de la nivel mondial ca şi toate celelalte. Şi va mai dura mult până când infrastructura şi producţia locală se vor restructura. Trebuie să se schimbe şi condiţiile

macroeconomice, mai exact prin internalizarea costurilor, sfârşitul forţării creşterii şi o decizie socială şi politică pentru întărirea regiunilor. Banul, ca acord social, poate fi influenţat şi de alţi factori decât cei economici. Idealismul celor puţini care suţin azi moneda regională va deveni consens general.

Băncile de timp

Există o resursă care este întotdeauna disponibilă local şi este folosită, de cele mai multe ori, pentru a susţine şi îmbogăţi viaţa. Această resursă o reprezintă oamenii: puterea lor de muncă, energia, timpul lor. Mai devreme, am afirmat că monedele regionale sunt practicabile numai în măsura în care producătorii pun la dispoziţie mărfuri şi servicii care sunt consumate local, de către oameni, care la rândul lor produc mărfuri şi servicii consumate local. Ei bine, noi suntem mereu „producătorii“ timpului nostru (mai precis, atât cât trăim) şi există multe posibilităţi pentru a folosi acest timp înspre binele şi folosul altora. De aceea, cred că valutele bazate pe timp (numite deseori „bănci de timp“) sunt foarte promiţătoare, fără să fie necesare schimbări mari în infrastructura economică.

Dacă cineva pune la dispoziţie un serviciu printr-o bancă de timp şi se creditează contul cu un dolar-timp, sau un euro-timp, pe oră pentru munca depusă, i se deduce celui ce primeşte. În mod uzual, există o tabelă electronică pe care pot fi publicate oferte şi nevoi. Oameni care altfel nu şi-ar permite munca unui atelier, a unui terapeut, a unui babysitter etc., pot astfel să ia în considerare ajutorul unor persoane care poate, altfel, ar fi şomere. Băncile de timp prosperă în regiunile unde oamenii au mult timp, dar nu foarte mulţi bani. Sunt atrăgătoare mai ales pentru domeniile care nu necesită multă specializare, adică acolo unde timpul fiecărei persoane are cu adevărat valoare. Un exemplu este moneda renumită Fureai Kippu din Japonia. Ea creditează oameni care îşi folosesc timpul îngrijind vârstnici. Băncile de timp sunt folosite deseori şi de către organizaţiile de servicii din America şi Marea Britanie. Pot fi folosite şi pentru lucruri materiale, în mod normal, în aşa fel încât costurile materiale să poată fi echivalate în dolari, iar costul muncii, în timp-dolari.

În societatea noastră atomizată, canalele tradiţionale prin care se poate afla cine ce oferă sunt complet distruse, iar căile comerciale care diseminează această informaţie (spre exemplu, publicitatea) sunt accesibile numai contra unor sume de bani. Băncile de timp fac legătura între oameni care altfel nu ar fi ştiut ce necesităţi există şi ce capacităţi are de oferit fiecare. După cum spune un utilizator al băncii de timp:

„Fiecare are competenţe – unele dintre ele te vor surprinde. O doamnă în vârstă, care nu poate să se deplaseze de acasă pentru că nu poate conduce maina, face torturi de nuntă extraordinare. O doamnă în scaun cu rotile, care a dresat în trecut câini poliţişti şi a cărei casă trebuie acum văruită, oferă dresaj pentru pui de căţei. Profesoara pensionară are nevoie de cineva care să strângă frunzele uscate. În schimb, are un cuptor de ars şi oferă cursuri de olărit. Atunci când ne întâlnim, întrebările cele mai frecvente sunt: „Tu ce faci?“, „ De ce ai nevoie?“ sau „Ce pot face pentru tine?“ (9)

Această descriere arată, în mod clar, că puterea băncilor de timp constă în faptul că reface comunităţile, prin satisfacerea nevoilor imediate. Ele creează o rezilienţă economică şi socială, care susţine viaţa în vremuri grele. Dacă sistemul monetar se zdruncină, este important să existe structuri alternative, prin care oamenii să-şi poată satisface necesităţile.

Ideea pe care se bazează băncile de timp este fundamental egalitară; deoarece timpul tuturor este evaluat la fel şi deoarece fiecare are, la început, aceleaşi condiţii iniţiale. Dacă putem spune despre ceva că îl deţinem cu adevărat, atunci acest ceva este doar timpul nostru. Timpul este altfel decât orice altă formă de posesie – atâta timp cât trăim, el este strâns legat de noi. Decizia referitoare la modul în care ne petrecem timpul este egală cu alegerea referitoare la modul în care ne trăim viaţa. Şi, oricât de bogat ar fi cineva, nu poate totuşi să îşi cumpere timp. Cu bani se poate cumpăra o operaţie scumpă, sau alte mijloace de prelungire a vieţii, dar asta nu garantează, totuşi, o viaţă lungă. Iar banii nu pot cumpăra mai mult de douăzeci şi patru de ore de viaţă pe zi. Din acest punct de vedere, suntem toţi egali; un sistem monetar care recunoaşte această egalitate, e deja atractiv în mod intuitiv.

Dacă o monedă bazată pe timp înlocuieşte tranzacţiile cu bani, creează o mare forţă egalizatoare în societate. Există, totuşi, pericolul ca monedele bazate pe timp să ducă la monetizarea unor tranzacţii care odinioară se realizau sub formă de cadou. Probabil viitorul aparţine posibilităţilor nemonetare, necuantificabile, prin care să poată fi puse în legătură darurile şi nevoile. Dar băncile de timp vor mai juca încă o bună perioadă de timp un rol important în vindecarea comunităţii locale fragmentate.

Recucerirea creditului ca bun comun

O altă metodă de a promova autonomia economică şi monetară este sistemul de credite. Dacă o comunitate economică limitează creditarea – şi, implicit, distribuirea banilor – cu ajutorul unor mijloace formale sau informale, economia locală îşi poate păstra independenţa, ca şi cum ar fi introdus controale monetare. Ca să exemplificăm, să ne îndreptăm atenţia asupra unei inovaţii care a fost menţionată, deseori, în discuţiile referitoare la monede complementare: sistemul de credite mutuale, printre care se numără circuitele de barter, cooperativele, în care conturile sunt lichidate în compensare (clearing) şi cercuri de schimb locale (LETS, local exchange trading systems)*. Când se operează o tranzacţie în sistemul de credite mutuale, se debitează din contul cumpărătorului suma echivalentă preţului de cumpărare şi se creditează contul cumpărătorului, indiferent dacă soldul contului cumpărătorului este, sau nu, pozitiv. De exemplu, eu tund gazonul cuiva pentru un preţ convenit de 20 unităţi. Dacă amândouă părţile încep de la zero, eu am un sold de +20, iar celălalt de -20. Apoi, cumpăr pâine de la Thelma pentru zece unităţi. Acum soldul contului meu este +10, iar al Thelmei tot +10.

Acest sistem are multe posibilităţi de utilizare. Exemplul de mai sus arată cum funcţionează un sistem de creditare la scară mică, local, care de cele mai multe ori se

* Sisteme locale de schimb comercial - TEI

numeşte LETS. Mai multe sisteme de tip LETS au prins rădăcini în întreaga lume, de la înfiinţarea lor în 1983, de către Michael Linton. Sistemele de credite mutuale sunt utile şi în relaţii comerciale. Orice reţea de întreprinderi poate înfiinţa o cooperativă de Barter sau Clearing*, dacă este îndeplinită condiţia ca fiecare dintre întreprinderi să producă ceea ce are nevoie o alta. În loc să emită bonuri de valoare, sau să depună eforturi pentru a obţine credite pe termen scurt, întreprinderile care fac parte din cooperativă îşi creează propriile credite.

În tranzacţiile comerciale de tip barter, firmele vând altor firme, la schimb cu credite comerciale, stocul în surplus şi capacităţile neutilizate, pentru care nu există încă o piaţă mijlocită de bani. Cumpărătorul economiseşte bani, iar vânzătorul îşi constituie credite pe care le poate folosi în tranzacţii viitoare. Nu sunt necesare cunoştinţe idealiste despre monede complementare ca să motiveze întreprinderile să participe; cele mai multe sisteme de schimb solicită şi o taxă serioasă membrilor. În lume operează aproximativ 600 de circuite comerciale în sistem barter, din care fac parte aproximativ jumătate de milion de firme. (10)

Şi mai nou este sistemul de factoring mutual, inventat de Martin „Hasan“ Bramwell. În mod obişnuit, întreprinderile primesc comenzi mult mai repede decât sunt făcute plăţile. Pentru a obţine banii necesari pentru îndeplinirea comenzii, ele trebuie în mod normal să redirecţioneze factura pentru plată unui terţ (numit „factor“), spre exemplu unei bănci. Factoringul mutual ocoleşte băncile şi permite ca factura scadentă să poată fi folosită ca mijloc de schimb lichid între firmele participante.

Cel mai renumit sistem de credite mutuale este, fără îndoială, sistemul elveţian de lichidare WIR*, care există din 1934. Are zeci de mii de membri şi volume comerciale de mai mult de un miliard de franci elveţieni. În 2005, aceste volume au pus în umbră toate celelalte circuite de schimb comercial din întreaga lume, luate la un loc. (11) Conform economistului James Stodder, sistemele tip WIR, la fel ca şi alte afaceri bazate pe schimburi comerciale, exercită o forţă anticiclică. Ele indică o activitate de schimb mai intensă în perioade de slăbire economică, ceea ce el pune pe seama faptului că aceste sisteme pot să creeze credite. (12) Aceasta arată că monedele complementare şi sistemele de creditare îşi protejează membrii de fluctuaţiile macroeconomice şi pot să consolideze circuitele economice locale.

În orice sistem de credit mutual, membrii au acces la credite fără implicarea băncilor. În loc să plătească bani pentru a folosi bani, ca într-un sistem bazat pe dobânzi, creditul este un bun comunitar liber, care stă la dispoziţia tuturor celor care şi-au câtigat încrederea comunităţii. În esenţă, sistemul de creditare de astăzi este un exemplu pentru privatizarea bunurilor comune, despre care am vorbit deja în această carte. În acest caz, creditul comun“ este opinia generală a unei comunităţi despre meritul fiecărui membru de a fi creditat. Sistemele de credite mutuale revendică limite de creditare, deoarece creditul este generat în mod cooperativ şi nu pentru profit privat.

* Sistem monetar complementar independent, care activează în domenii precum ospitalitate, construcţii, manufactură. WIR emite o monedă privată care se reflectă în conturile clienţilor şi nu implică bani tipăriţi - TEI

Un sistem de credite mutuale este mai puţin o monedă şi mai mult un mijloc de a emite o asemenea monedă. În sistemul predominant, în special băncile sunt cele care creează bani, prin faptul că acordă credite. În sistemele de credite mutuale, această putere le revine direct utilizatorilor.

Dezvoltarea sistemelor de credite mutuale este extrem de importantă, deoarece creditul stă la baza alegerii unei societăţi, cine dobândeşte acces la bani şi cât ar trebui să primească. Un sistem de creditare mutuală înlocuieşte funcţia tradiţională a băncilor. Oamenii care au un sold de credit negativ stau sub presiune socială şi sub presiunea conştientizării faptului că trebuie să ofere bunuri şi servicii care să le readucă pe plus soldul creditului. Însă, sunt sigur că întrevedeţi problema potenţială a acestor sisteme, în cazul în care sunt implementate la nivel macro. Cum poate fi împiedicat un membru să adune un sold negativ tot mai mare şi, astfel, să primească de fapt bunuri, fără a oferi nimic în schimb? Sistemul are nevoie de o pârghie pentru aceste cazuri şi trebuie să poată exclude membrii care nu îl folosesc corespunzător.

Fără limite de restrângere, o monedă bazată pe credit de schimb poate fi folosită necondiţionat, doar prin voinţa de a derula o tranzacţie. Acest lucru poate să pară dezirabil, însă nu va funcţiona atunci când moneda este folosită pentru a schimba bunuri insuficiente. (13) Până la urmă, banii reprezintă un acord social referitor la cum trebuie distribuită forţa de muncă şi materiile prime. Nu toţi pot să aibă acces la suficient credit pentru a construi o fabrică de semiconductori, scumpă de un miliard de euro, sau ca să cumpere cel mai mare diamant din lume.

Sistemele de credite mutuale bine puse la punct au limite de creditare flexibile, care se bazează pe deplina răspundere a membrilor. Global Exchange Trading System (GETS, un sistem de proprietate pentru lichidarea creditelor) şi Community Exchange System (CES)* folosesc formule complicate, conform cărora limitele cresc cu timpul, în funcţie de cât de des şi de bine a folosit cineva sistemul. Fiecare dintre cei care i-au îndeplinit obligaţiile provenite din solduri negative ale contului, primesc o limită superioară de credit. Această schemă funcţionează exact la fel ca şi evaluarea convenţională a bonităţii.

Însă lumea reală nu se încadrează întotdeauna în scheme. Diferite firme au necesităţi de creditare diferite şi, de multe ori, se ajunge în situaţii de excepţie care justifică, temporar, un cadru de creditare mai amplu. Este necesară o procedură care să reglementeze cum să fie puse aceste limite şi când să fie aprobate, sau respinse, cererile de credit. Acest lucru solicită cercetări, trebuie să fie bine cunoscute industriile şi pieţele şi trebuie să se cunoască renumele şi condiţiile exacte ale celui care ia credit. Trebuie avute în vedere şi efectele sociale şi ecologice ale investiţiei. Instanţa care îndeplineşte mereu această funcţie, fie ea tradiţionala bancă, o cooperativă sau o comunitate P2P, trebuie să deţină cunoştinţe de ansamblu despre domeniul afacerii şi să fie gata să îşi asume răspunderea pentru evaluările făcute.

* O reţea de schimb bazată pe utilizarea internetului, care permite participanţilor sa cumpere şi să vândă bunuri şi servicii, fără să utilizeze vreo monedă naţională – TEI

Formele noi de bănci P2P se confruntă exact cu această problemă, să determine bonitatea în cadrul lacunar şi anonim al internetului. Vă puteţi imagina un sistem în care, printr-o bază de date, Dvs., dacă aveţi 5000 dolari şi doriţi să îi împrumutaţi cuiva pentru şase luni, veţi fi pus în legătură cu o persoană de foarte departe, care doreşte să împrumute această sumă, pentru această perioadă. Nu cunoaşteţi această persoană, prin urmare, cum puteţi şti dacă are solvabilitate sau nu? O rezolvare parţială a problemei ar putea-o constitui un sistem de evaluare a utilizatorilor à la eBay, dar astfel de sisteme sunt uşor de manipulat. Dvs. aveţi nevoie, de fapt, de o instituţie de încredere care să cunoască mai bine această persoană şi care să vă asigure de bonitatea ei. Dvs. vă împrumutaţi banii acelei instituţii, iar acea instituţie îi împrumută acelei persoane. Vă sună cunoscut? O astfel de instituţie se numete bancă.

O bancă are, la fel ca şi banii, o dimensiune sacră: un funcţionar bancar este cineva care găseşte modalităţi frumoase de utilizare a banilor. Dacă am mai mulţi bani decât folosesc, pot să spun: „Uitaţi aici, doamna bancher, vă rog să găsiţi pe cineva care să folosească bine aceşti bani, până când o sa am eu nevoie de ei“. O valută care se degradează, precum cea descrisă în capitolul 12, reconciliază această imagine a afacerilor bancare cu propriile interese. Aceasta o să fie în continuare o funcţie importantă, chiar şi atunci când „mai bine“ nu o să mai însemne: „să-mi sporesc averea personală“.

Indiferent dacă prin acordul comunităţii, formule sau decizia specialiştilor, trebuie să existe posibilitatea de a reglementa cum se acordă un credit. Funcţiile bancare o să existe întotdeauna, implicit sau explicit. Astăzi, cartelul bancar a monopolizat aceste funcţii şi profită nu numai de expertiza referitoare la modul cât mai lucrativ de acordare a creditelor, ci şi de controlul monopolizat a ceea ce a fost cândva bunul comun – creditul. Până la urmă, se va forma un nou sistem bancar, din temelii, începând cu mici cooperative de credite mutuale între care se creează acorduri reciproce. Convertibilitatea între diferite sisteme de credite mutuale este un subiect fierbinte în domeniu, iar CES şi Metacurrency Initiative dezvoltă deja prototipuri. (14) Provocarea constă în găsirea unui mijloc intermediar pentru covertibilitate, pentru a permite comerţul la distanţă şi izolarea membrilor economiei interne de furturi din afară, sau de şocuri financiare. Acestea sunt, în fond, aceleaşi probleme pe care le înfruntă valutele mici suverane, în zilele noastre.

Sistemele de credit mutual preiau funcţiile băncii într-o comunitate locală, o comunitate de afaceri sau o entitate de tip cooperativă. Ele încurajează şi protejează economia internă a membrilor lor, izolând-o de şocuri externe şi de distrugeri financiare, în acelaşi fel în care acţionează monedele locale. Într-adevăr, valutele locale nu vor avea niciodată capacitatea să se extindă dincolo de un statut marginal, dacă nu au un mecanism de creditare care să le protejeze de operaţiuni speculative, de care au suferit multe valute naţionale în ultimii douăzeci de ani. Organizaţiile locale şi regionale de credit-clearing pot să exercite funcţii de control al capitalului, similare cu cele pe care state mai înţelepte le-au impus când şi-au dezvoltat economiile prin substituirea importurilor. Cel mai cunoscut sistem de credit mutual, WIR-ul elveţian, ne dă un exemplu extrem al acestui principiu: odată ce cumperi WIR, nu mai poţi să schimbi banii. La nivel local, asta ar forţa

investitorii să achiziţioneze local componentele. Măsuri mai puţin extreme, dar similare, au fost aplicate în Taiwan, Japonia, Singapore şi Coreea de Sud, în anii 1950-1960, atunci când au restricţionat repatrierea profiturilor companiilor străine.

Unul dintre „importurile“ care poate fi înlocuit de autorităţile regionale este însuşi creditul. Şi ţările asiatice menţionate mai sus au făcut acest lucru. Ele au limitat accesul băncilor străine în economia naţională, prin reglementări guvernamentale şi bariere culturale informale. La nivel regional sau local, guvernele pot să înlocuiască creditele externe, chiar şi fără valută locală, operând propriile bănci publice. (15) Dacă tot plătim pentru credite, nu ar fi mai bine ca plăţile să rămână în economia locală? Astăzi, autorităţile centrale şi locale depozitează veniturile provenite din taxe la bănci multinaţionale, care le împrumută acolo de unde pot profita mai mult; într-adevăr, într-o perioadă a consolidărilor bancare, nu prea au de ales, deoarece băncile locale au fost cumpărate de unele mai mari. Băncile de stat, ca de exemplu Banca Dakotei de Nord, poate împrumuta local, poate finanţa proiecte locale, fără să acorde credite cu dobânzi mari pe piaţa împrumuturilor. Ele exercită o funcţie anticiclică, împrumutând în perioade de scăderi ale creditării şi păstrând la nivel local profiturile băncii, în loc să le exporte pe Wall Street. Băncile de stat nu ar trebui să fie determinate de obţinerea profitului şi orice profituri ar obţinte, ar putea fi reîndreptate către posesorii lor, populaţia, restaurând astfel creditul ca bun comun. Aceste avantaje sunt valabile chiar şi în sistemul monetar actual.

La nivel naţional, sistemul bancar public se diferenţiază puţin de puterea de a emite monedă, o putere la care Statele Unite (şi multe alte state) au renunţat şi au atribuit-o unei instituţii private, Rezerva Federală. Dar, în teorie, ar putea să înfiinţeze propria bancă şi să-i împrumute bani, tipărindu-i cu dobândă zero sau negativă. Sau, ar putea ocoli sistemul bancar şi ar putea crea monedă direct, după cum este autorizat de Constituţie şi după cum s-a procedat în timpul războiului civil american. (16) Propunerile de valută menţionate în capitolul al 11-lea ar ajuta autorităţile locale să procedeze la fel, emiţând monedă „acoperită“ de bunurile comune regionale, aflate în administrarea lor. În sfârit, administrarea politică s-ar putea schimba pentru a fi în conformitate cu regiunile biologice şi culturale. Guvernele regionale ar avea mai multă autonomie decât astăzi, dacă vor avea puterea să emită monedă.

Decizia privind distribuirea la nivel macro a masei monetare nu este doar economică; este o decizie socială şi politică. Nici măcar astăzi, în societatea capitalistă, nu se iau toate deciziile investiţionale doar în funcţie de cele mai mari profituri posibile. (17) A trimite un om pe lună, a construi un sistem de autostrăzi şi a menţine forţe armate, sunt investiţii publice care nu urmăresc recuperarea pozitivă a capitalului. Totuşi, în sistemul privat, profitul băncilor determină alocarea capitalului, care înseamnă alocarea muncii umane, a creativităţii şi a averii de pe pământ. Ce ar trebui să facem noi, oamenii, pe pământ? Această alegere colectivă a fost privatizată şi ne va fi returnată nouă, tuturor, prin economia sacră. Aceasta nu înseamnă retragerea deciziilor investiţionale din sectorul privat, ci mai degrabă schimbarea naturii creditului, astfel încât banii să meargă către cei care servesc binele social şi ecologic.

Recuperarea creditului ca bun comun va lua mai multe forme: împrumuturi P2P (descrise în capitolul anterior), sisteme de credit mutual, uniuni de credit şi alte bănci tip cooperativă, bănci de stat şi tipuri inovative de bănci, precum JAK Bank din Suedia*. Aceste sisteme, în feluri diferite, redau oamenilor puterea banilor şi a creditelor, fie mediate prin structuri la firul ierbii, de tip P2P, precum în sistemele de credit mutual, fie prin instituţii constituite politic, cum sunt băncile publice. Şi, cum suveranitatea politică valorează destul de puţin fără suveranitate monetară, reevaluarea controlului local, regional şi (în cazul statelor mici) naţional asupra creditelor, reprezintă o traiectorie importantă către revitalizarea economiei, culturii şi vieţii.

Note

(1) Sunt în orice caz exagerate. Avantajele comparative sunt deseori o mască pentru subvenţii ascunse, iar eficienţa cantităţilor mari este deseori o mască pentru influenţă pe piaţă şi putere de negociere. Un exemplu este industria zahărului din SUA, beneficiară atât a subvenţiilor guvernamentale directe, cât şi a subvenţiilor indirecte, prin folosirea apei şi a solului. Aceasta le permitea să vândă sub oferta producătorilor din alte ţări. Subvenţiile indirecte sunt dăunătoare în mod special, deoarece ele reprezintă, în esenţă, un avantaj comparativ prin afectarea capitalului natural. Dacă un producător cultivă în mod sustenabil, iar un altul consumă excesiv apă şi erodează solul pentru a oferi sub preţul primului, el primeşte, de fapt, o subvenţie locală. Măsurile descrise în această carte contestă acest tip de subvenţii. Internalizarea costurilor care provin din erodarea bunurilor naturale comune, anulează subvenţiile provenite din utilizarea bunurilor comune naturale. Încetarea anticipării veniturilor viitoare, opreşte producătorii de la a folosi viitorul pentru a subvenţiona costurile prezentului. Ambele măsuri vor face producţia locală mai viabilă din punct de vedere economic.

(2) Ed Collom: „Community Currency in the United States: The Social Environments in Which It Emerges and Thrives“, *Environment and Planning A, 37* (2005): 1576.

(3) De exemplu, conform unui studiu (Jacob Jaffrey, et. al., *„The Social and Cultural Capital of Community Currency: An Ithaca Hours Case Study“*) din *International Journal of Community Currency Research* 8 (2004)), utilizatorii unei monede regionale de succes, Ithaca Hours, emit în medie doar 350 de dolari pe an – şi aceşti utilizatori sunt doar o mică parte a populaţiei.

(4) În acelaşi studiu, (Jacob Jaffrey, et. al., *„The Social and Cultural Capital of Community Currency“*) se arată că utilizatorii tind să fie bine educaţi, progresişti, activişti culturali. Băncile de timp şi câteva sisteme LETS sunt excepţii de la această generalizare; ultimele, în mod special, sunt potrivite pentru spitale, îngrijirea bătrânilor şi alte categorii vulnerabile. O altă excepţie semnificativă sunt monedele de credit comerical, cum ar fi WIR, discutate mai pe larg tot în acest capitol.

* Instituţie financiară de tip cooperativă, deţinută de membri. JAK Bank nu taxează şi nu plăteşte dobânzi pentru împrumuturi, un principiu asemănător cu sistemul bancar islamic – TEI

(5) Lee, C.J. et al., The Development of Small and Medium-Sized Enterprises in the Republic of China. Taipei, Taiwan: Chung-Hua Institute of Economic Research, 1995.

(6) Mecanismul informal include tabuuri culturale de afaceri împotriva firmele străine, consilii directoare interconectate şi legături familiale care acordă prioritate firmelor locale şi favoritism guvernamental neoficial în acordarea contractelor. Din afară, multe dintre aceste mecanisme par a fi nepotism şi corupţie, dar au funcţionat pentru a proteja suveranitatea economică a acestor state. Data viitoare când citeşti despre guverne străine corupte, gândeşte-te de două ori.

(7) Pe de altă parte, poziţia IRS* este de înţeles: fără această condiţie, oamenii ar putea utiliza valute locale ca să evite plata taxelor. Indiscutabil, sistemul de impozitare trimite în dezavantaj valutele locale şi complementare.

(8) În acest caz, masa monetară ar creşte fără să crească şi cantitatea de bunuri şi servicii (spre exemplu, vor fi mai mulţi bani de cheltuit pe mai puţine produse).

(9) Din „O introducere în băncile de timp – http://www.getrichslowly.org/blog/2008/03/13/an-introduction-to-time-banking/“ (postare anonimă).

(10) Statistica provine de la International Reciprocal Trade Association – Asociaţia Internaţională de schimb reciproc.

(11) James Stodder, „Reciprocal Exchange Networks: Implications for Macroeconomic Stability“, 2005, p. 14 (PDF on-line)

(12) Ibid.

(13) Însă poate funcţiona pentru resurse care nu sunt rare, precum conţinutul digital. Evaluările utilizatorilor pentru filmele de pe YouTube şi alte publicaţii de pe Internet sunt o altă formă de monedă suficientă.

(14) Vezi Community Currency Magazine pentru discuţii de ultimă oră despre acest subiect şi articole legate de valuta locală şi credite.

(15) Vezi publicaţiile autoarei cărţii „Web of Debt“, Ellen Brown, pentru un argument solid în favoarea băncilor publice. Un articol care observă similaritatea dintre băncile publice şi valutele de credit mutual este cel al lui Ellen Brown, „Time for a new theory of money“ http://www.yesmagazine.org/new-economy/time-for-a-new-theory-of-money

(16) Dennis Kucinich a revizuit de curând ideea în H.R. 6550: National Emergency Employment Defense Act of 2010.

(17) Tot mai mult, aceste decizii politice se iau în interesul marilor afaceri.

* IRS – eng. Internal Revenue Service. Serviciul de venituri interne - autoritatea responsabilă cu colectarea taxelor în SUA – TEI

CAPITOLUL 16
TRECEREA CĂTRE O ECONOMIE A DARULUI

„Sub capitalism, omul exploatează omul. Sub comunism, este exact invers.“ – John Kenneth Galbraith

Noile sisteme de schimb, pe care le explorăm, estompează graniţa dintre domeniul monetar şi domeniul nemonetar şi, prin urmare, definiţia standard a „economiei“. Acum, să fim realişti, ce este economia? Dincolo de banii efemeri – bucăţi de hârtie sau biţi în calculatoare – ce se schimbă atunci când economia creşte sau scade? Cum o măsurăm, în absenţa unei unităţi comune de măsură? În cele din urmă, ceea ce economia încearcă să măsoare, dincolo de bani, este totalitatea lucrurilor pe care fiinţele umane le fac unele pentru celelalte.

Este destul de ciudat faptul de a încerca măcar să măsurăm acest lucru. Am aşternut deja o critică judicioasă la adresa acestei ţinte uşoare – egalizarea economică dintre bani şi bine. Cu toate acestea, măsurătorile alternative ale progresului economic, cum ar fi indicatorul de progres autentic, sau indicele de fericire naţională, suferă de probleme similare, la un nivel mai subtil. Desigur, acestea sunt metode îmbunătăţite comparativ cu PIB-ul, pentru că nu mai contabilizează, la contribuţia pozitivă, lucruri precum închisorile şi armamentul şi contabilizează, la calitatea unei economii, lucruri precum timpul liber. Cu toate acestea, ele încă presupun că putem şi că ar trebui să cuantificăm binele şi că, pentru a face acest lucru, trebuie să transformăm totul într-o unitate de măsură standard.

Banii sunt strâns legaţi de măsurători. De fapt, banii sunt, la origine, o unitate de măsură: cantităţi standardizate de mărfuri şi apoi, de metale. Epoca banilor a coincis cu programul de reducţionism şi obiectivism, care a căutat ca prin ştiinţă să obţină stăpânirea lumii. Ce poate fi măsurat poate fi stăpânit, aşa cum presupunem atunci când pretindem că am luat măsura unui om. Nemăsurabilul a fost exclus din ştiinţă – „aruncă-le în flăcări“, cum spunea Hume* – precum şi din economie. Aşa se face că nivelul de trai s-a îndepărtat de calitatea vieţii. Primul este un standard cuantificabil; cea de-a doua, nu.

* David Hume – 1711 – 1776 – filozof, istoric şi economist scoţian, reprezentant al curentului iluminist – TEI

Dintre toate lucrurile pe care oamenii le fac unii pentru ceilalţi, cele necuantificabile sunt cele care contribuie cel mai mult la fericirea oamenilor. Ai putea, spre exemplu, să cuantifici timpul liber şi să-i ataşezi o valoare în dolari pentru a calcula bunăstarea societăţii – dar cum este consumat acel timp liber? Acesta ar putea fi consumat cu o dependenţă, cu un divertisment absurd, în intimitate cu o altă persoană sau spunând poveşti copiilor. Şi chiar dacă am lua cumva în calcul aceste distincţii, oare am putea cuantifica cât de atent este cineva atunci când se spun aceste poveşti? Putem cuantifica cât de neliniştit este un om atunci când se află la locul de muncă? Dacă politica publică este ghidată de maximizarea unei cantităţi – fie ea PIB sau o altă măsură – cele mai importante lucruri vor fi, cu siguranţă, lăsate pe dinafară.

Nevoile cuantificabile sunt, de asemenea, finite – un alt motiv pentru a pune sub semnul întrebării un sistem monetar bazat pe creşterea infinită a cererii finite de resurse finite. Nevoile calitative sunt diferite: ele nu sunt nici cuantificabile, nici finite. În această zonă îşi găseşte ideologia Ascensiunii adevărata motivaţie spirituală. Creşterea, la un anumit nivel, se poate opri – creşterea domeniului monetar, extinderea aproprierii naturii – dar un alt fel de dezvoltare va continua: dezvoltarea spiritului uman, cu infinita lui nevoie pentru frumos, dragoste, legături şi cunoaştere. Un viitor cu zero creştere nu este un viitor stagnant, nu mai mult decât o viaţă de om, atunci când adolescentul creşte încă un centimetru la vârsta de şaisprezece ani.

Banii, care facilitează satisfacerea nevoilor noastre cuantificabile, vor avea un loc în viaţa umană multe secole de-acum înainte. Vor avea, totuşi, un rol diminuat, pe care l-am prezentat în capitolul despre descreştere. În loc de îndeplinirea şi supraîndeplinirea nevoilor noastre finite, până la actualul grad obscen de hipertrofie, ne vom orienta energia către nevoile calitative nesatisfăcute care, în ziua de azi, ne sărăcesc atât de mult.

Pentru a ne satisface nevoile necuantificabile, avem nevoie de o circulaţie nemonetară. Când calitativul este compensat prin cantitativ, infinitul prin finit, atunci primul este devalorizat. Schimbul frumuseţii pe bani, a intimităţii pe bani, a atenţiei pe bani – toate au iz de prostituţie. Dezgustul manifestat de artist faţă de lumea comerţului nu este doar un egocentrism care spune că el este deasupra tuturor. Când banii încearcă să cumpere frumuseţea, iubirea, cunoaşterea, relaţiile şi aşa mai departe, fie cumpărătorul primeşte un fals, fie vânzătorul, care a vândut ceva de nepreţuit pe o un preţ finit, este exploatat. Este chiar foarte simplu; precum au spus cei de la Beatles, „Money can't buy you love". (Banii nu-ţi pot cumpăra dragoste).

De aceea, avem nevoie de alte modalităţi pentru a pune în circulaţie darurile noastre. Chestiunea este complexă, totuşi, deoarece cuantificabilul este frecvent un vehicul pentru necuantificabil. Nu pledez pentru două lumi separate, una monetară şi una a darurilor, ci mai mult pentru un sistem combinat, în care banii preiau mai multe din proprietăţile darului şi apar structuri de mediere a darurilor, care preiau rolul banilor.

Fie că sunt sau nu implicaţi banii, problemele fundamentale ale economiei – ce anume fac şi produc oamenii, unii pentru ceilalţi – sunt acestea: (1) cum să pui în legătură furnizorul unui dar cu persoana care are nevoie de acel dar; (2) cum să-i recunoşti şi să-i

recompensezi pe cei care îşi oferă, cu generozitate, darurile şi (3) cum să coordonezi, în timp şi spaţiu, darurile atât de multor persoane, în scopul de a crea lucruri care să transceandă nevoile sau darurile oricărei persoane. Deşi ar putea să nu fie evident, aceste scopuri corespund, în mare, celor trei funcţii principale ale banilor: mediu de schimb, unitate de cont şi depozit al valorii.

În prezent, se dezvoltă multe soluţii nemonetare sau semi-monetare în aceste trei direcţii. În lumea programelor de calculator de tip open-source (cu sursă deschisă), de exemplu, tehnologia P2P permite unei comunităţi de programatori să imagineze proiecte, să coordoneze talente şi să recunoască contribuţiile membrilor ei, totul fără utilizarea banilor. Într-un fel, stima colegilor, pe baza calităţii şi cantităţii contribuţiilor precedente, este o formă de „monedă“ care permite unor membri să exercite o influenţă mai mare decât alţii asupra deciziilor grupului. Aceasta nu este cuantificată şi nici nu se poate cuantifica fără a pierde ceva din esenţa sa. Putem reduce stima şi prestigiul la un număr, dar haideţi să recunoaştem că acest lucru este, de fapt, o micşorare. La fel ca atunci când înregistrările analogice sunt redate în format digital, ceva din căldura, omenia şi nemărginirea originalului se pierde.

Multe dintre sistemele online chiar convertesc reputaţia şi contribuţia într-un număr. Sistemul de apreciere al utilizatorului siteurilor precum Amazon şi eBay sunt o astfel de cvasi-monedă. Nu numai că utilizatorii pot aprecia şi comenta produsele, dar îşi pot aprecia reciproc şi comentariile, creând un sistem de autoreglementare. Ceea ce ţine în mod esenţial de o economie a darurilor (nimeni nu primeşte nicio răsplată directă pentru scrierea comentariilor) sunt structuri care dezovoltă, în paralel, funcţia de mediere a banilor.

Timothy Wilken, doctor în medicină, filosof şi activist al economiei darurilor, a dus această idee un pas mai departe în sistemul lui, GIFTegrity, aflat actualmente în versiune de lucru. Acesta cere fiecărui membru să ofere un profil în care să enumere ce doreşte să ofere şi să primească. Destinatarul unui dar apreciază tranzacţia, iar aceste aprecieri determină ordinea în care potenţialii beneficiari ai unui dar vor fi puşi în listă. Dacă aţi oferit multe daruri, numele Dvs. va fi în partea de sus al listei atunci când cineva este în căutarea unui destinatar pentru darul pe care vrea să-l ofere. Dacă aţi primit un dar, aprecierea Dvs. va scădea un pic, pentru a reflecta faptul că balanţa a ceea ce aţi oferit şi ceea ce aţi primit Dvs. se duce mai aproape de echilibru. Aceste puncte de apreciere acţionează foarte asemănător cu banii.

Într-o comunitate tradiţională nu va fi necesar niciun astfel de sistem de apreciere, deoarece oferta şi necesităţile fiecărui membru vor fi cunoscute de toţi. Sistemele precum GIFTegrity par să ofere posibilitatea de a aduce relaţiile de oferire de daruri către o zonă mai extinsă. Dar, în loc să elimine nevoia de bani, acestea o reinventează, dar ca pe ceva mult mai apropiat de sensul iniţial al banilor, acela de simbol al recunoştinţei. Aprecierile din sistemul GIFTegrity şi din altele asemănătoare sunt bani. Primiţi puncte pentru că oferiţi; le consumaţi atunci când primiţi. Astfel de sisteme poartă, de asemenea, o limitare fundamentală a banilor, în sensul în care calitatea se opune cuantificării pe o scară liniară.

Bineînţeles, ele sunt superioare cămătăriei monetare actuale; dar acest tip de alternativă tehnocratică, oricât ar fi de genial, nu vorbeşte despre ceea ce s-a pierdut în cuantificarea pe care am aplicat-o noi lumii. Noi vrem să recuperăm nemărginirea. Aprecierile şi punctele nu satisfac nevoile noastre profunde pentru relaţii personale, recunoştinţă şi poveştile multidimensionale care circulă în cultura darurilor.

Mă contrazic oare, spunând că banii au apărut ca un semn al recunoştinţei şi că banii au apărut ca o unitate de măsură? De la bun început, banii au fost locuiţi, aşa cum au fost, de două spirite. Banii erau atât o extensie a economiei darurilor (care reprezenta cândva aproape totul) în domeniul masei societăţii, cât şi o incursiune a măsurării, numărării, păstrării şi controlului în mentalitatea originară, deschisă, a darurilor. Cu toate acestea, vorbind despre bani ca fiind un semn de recunoştinţă, folosesc cuvântul „originar" într-un sens anormal, referindu-mă la o origine nu în timp, ci în – n-am cum să spun altfel – gândul lui Dumnezeu. Mă refer la originea teleologică a banilor, scopul pentru care au luat fiinţă în această lume.

Funcţia de măsură a banilor avea un pandant în economia darurilor pentru că, deşi darurile veneau fără o aşteptare specifică de reciprocitate, acestea se întâmplau în văzul comunităţii. Darurile anonime, pe care le ridicăm astăzi la cea mai înaltă categorie a generozităţii, au avut un rol minor în culturile darurilor trecute şi prezente. Comunităţile erau în general conştiente de nevoi, de daruri şi de gradul de generozitate al membrilor acestora. Banii sunt înlocuitorii acestei conştientizări: cel puţin în teorie, ei confereau beneficiile unei recunoaşteri sociale printre persoanele contribuante. În practică, scopul recunoaşterii contribuţiei a fost limitat la contribuţia la „ascensiunea" umanităţii, dezvoltarea domeniului uman. Dar chiar şi cu o monedă a descreşterii, problema mai adâncă rămâne aceea că banii, prin natura lor, pot opera doar în domeniul a ceea ce este cuantificabil. Ne vedem în postura de a răspunde întrebării cum să facilităm fluxul lucrurilor necuantificabile de-a lungul vastelor distanţe sociale ale masei societăţii. În sute de mii de ani de existenţă umană, aceasta este o problemă nouă.

Probabil că putem începe reconstrucţia economiei darurilor de la zero. În prezent, banii au preluat conducerea, chiar şi la scară mică, acolo unde consensul informal şi mărturia socială a generozităţii ar putea să faciliteze cele trei funcţii menţionate mai sus – de relaţionare, onorare şi coordonare a darurilor. Cum din ce în ce mai multă lume observă sărăcirea socială produsă de convertirea relaţiilor în bani şi pe măsură ce sistemul monetar se dezvăluie, oamenii găsesc căi de a revendica aceste funcţii. Una dintre favoritele mele este Gift Circle (Cercul Darurilor), dezvoltat de Alpha Lo şi care acum se răspândeşte de-a lungul ţării. În această adunare săptămânală, participanţii declară unul sau mai multe lucruri pe care doresc să le ofere, şi unul sau mai multe lucruri pe care doresc să le primească. De multe ori, pare să se dezvăluie o sincronicitate magică între cerinţe şi oferte. „Ai nevoie de o presă pentru piure? Noi avem trei." Sau: „Ai nevoie de transport la aeroport vineri? Şi soţul meu are zbor tot atunci". Fiind martor la generozitatea altora, cu timpul participanţii se vor simţi mult mai confortabil în a cere de la alţii şi a oferi altora, în interiorul cercului. Ajutorul este întotdeauna la un telefon

distanţă. Dacă, pe parcursul săptămânii, cineva ajută pe altcineva să-şi repare maşina, atunci aceasta poate spune de acest dar la următorul cerc, în felul acesta darul fiind dovedit. Un simţ al comunităţii se dezvoltă împreună cu cunoaşterea faptului că, dacă oferi, vei fi cunoscut ca donator, iar oamenii vor dori să-ţi ofere ceva în schimb.

Un alt mod de a realiza ceva asemănător este de a folosi site-uri web pentru a oferi daruri, a face cereri şi a nota ceea ce a fost donat. Când lucrul acesta se face la o scară mare, mijloacele de a îndeplini aceste funcţii seamănă, din ce în ce mai mult, cu banii. Fără familiarizarea personală cu ceea ce se oferă şi se primeşte, unele metode de standardizare devin necesare. La o scară redusă, totuşi, martorii direcţi sau indirecţi ai fluxului de daruri sunt suficienţi. Fără aceste mărturisiri, darurile au putere mai scăzută în crearea comunităţilor. Acesta este un defect al sistemelor de acest fel, precum Freecycling şi Craigslist (deşi faptul că oamenii folosesc aceste sisteme mărturiseşte generozitatea noastră înnăscută). Sistemele mai noi, cum sunt Giftflow, Neighborgoods, Shareable, GIFTegrity şi multe altele, au descoperit acest defect şi l-au corectat.

Reţineţi că tot ce am descris până acum accelerează descreşterea economiei. Când ne oferim unii altora transport către aeroport, în loc să închiriem un taxi, când ne împrumutâm scule electrice, în loc să ne cumpărăm unele noi, sau când renunţăm la presa pentru piure pe care o avem în plus, micşorăm cererea de consum şi reducem creşterea economică. Restrângerea sistemului monetar grăbeşte dispariţia vechiului regim şi trecerea la o economie stabilă. De asemenea, fac tranziţia mai puţin înspăimântătoare. Când suntem aşezaţi într-o comunitate a darului, care onorează şi răsplăteşte generozitatea, atunci depindem mai puţin de bani şi, ca urmare, îi vom asocia mai puţin cu supravieţuirea.

Ar putea conceptul Gift Circle să se ridice deasupra nivelului comunităţii în care oamenii sunt cunoştinţe directe, sau cunoştinţele cunoscuţilor? Pe termen foarte lung, ne putem imagina o societate a darurilor lipsită complet de bani, bazată pe modelul unor „cercuri de cercuri“. Poate părea că banii sunt necesari în coordonarea globală a muncii, dar dacă ne uităm la această coordonare mai de aproape, vedem că numărul de oameni cu care trebuie să interacţioneze o persoană pentru a produce ceva nu este chiar aşa de mare. Când mai mult de câteva sute de oameni trebuie să coopereze pentru a produce ceva, întreaga comunitate de producţie rezolvă problema în mod natural, creând subcomunităţi şi sub-subcomunităţi, până la un nivel la care economia darurilor funcţionează. Oamenii din fiecare cerc pot să-şi dăruiască unii altora, iar fiecare cerc, ca o entitate integrală, poate oferi altor cercuri din cercul lor mărit, şi apoi fiecare din acestea altor cercuri de cercuri. Această viziune implică o reorganizare fundamentală a societăţii:de jos în sus, de la egal la egal, autocreativă şi autoorganizată.

În corpul meta-uman pe care îl denumim „societate“, banii sunt precum moleculele transmiţătoare de semnale, care direcţionează resursele acolo unde sunt necesare. Ei intermediază relaţiile economice între extremităţile corpului. Sunt unul dintre multele sisteme simbolice care ne definesc şi ne coordonează „organele“: guvernele, instituţiile şi organizaţiile de orice fel. Din nefericire, banii transportă doar un anumit tip de informaţie

(în cea mai mare parte despre daruri, nevoi şi dorinţe cuantificabile). Prin urmare, pentru a câştiga sănătate, avem nevoie de alte moduri de „organ“-izare şi coordonare a activităţii umane.

Există în zilele noastre o explozie de inovaţii în crearea de moduri descentralizate, neierarhice, de colaborare şi proprietate. Acestea sunt un fel de substructură a cercurilor cercurilor din economia darurilor din viitor. La capătul cel mai conservator al acestui spectru se găsesc companiile deţinute de angajaţi, cu structuri de conducere tradiţionale, companii din care există în Statele Unite câteva sute, medii şi mari. Mult mai radicale sunt întreprinderile care folosesc metode democratice sau colaborative pentru conducerea companilor: diverse colective şi cooperative. Probabil cea mai notabilă dintre acestea este cooperativa Mondragon din Spania, care cuprinde peste 250 de companii şi undeva la 90.000 de angajaţi-proprietari, ceea ce face să fie una dintre cele mai mari companii din Spania. Fondată în timpul dictaturii fasciste a lui Franco, a reuşit cumva să adopte în mod explicit principiul „suveranităţii muncii“, precum şi alte valori ale democraţiei participative. Las în seama cititorului să descopere mai multe despre această întreprindere fascinantă, pionieră în administrarea participativă şi proprietatea cooperativă.*

Prin crearea de modele noi de organizare, care să se adapteze necuantificabilului, intrăm într-o eră a experimentărilor. Multe dintre aceste experimente au eşuat şi vor mai eşua, ca de exemplu colectivizarea forţată şi cu conducere centralizată de către birocraţi, făcută în blocul comunist. Fără îndoială că vor apărea multe forme noi de colaborare, pe măsură ce învăţăm din lecţiile încercărilor trecute şi prezente. (1)

Propunerile monetare pe care le-am aşternut pînă acum în această carte vor încuraja structurile netradiţionale de proprietate şi administrare. La fel cum vor elimina profiturile de pe urma deţinerii pasive a banilor, a terenului şi a bunurilor în general, tot aşa vor descuraja profiturile din deţinerea pasivă a corporaţiilor, care astăzi sunt un vehicul de control al activelor declarate.

Apariţia structurilor de colaborare bazate pe daruri va modifica fundamental experienţa de muncă. Actualmente, interesele muncitorilor şi ale proprietarilor sunt într-un dezacord fundamental. Interesul proprietarului este ca muncitorii să lucreze la maxim pentru un salariu cât se poate de mic. Muncitorii au interesul să muncească cât se poate de puţin pentru o plată cât mai mare. O bună conducere poate atenua această opoziţie fundamentală, prin legarea plăţii de „performanţă“ şi apelând la mândria profesională, la loialitate sau la spiritul de echipă, dar contradicţia rămâne. Angajaţii primesc frecvent recompense pentru succesul lor în politica de birou, mai degrabă decât pentru contribuţii autentice, recunoscând în acelaşi timp „spiritul de echipă“ ca pe un PR intern, ceea ce şi este de multe ori. „Dacă suntem cu adevărat implicaţi cu toţii în asta“, se întreabă ei „cum de se poate ca eu să pot fi concediat oricând, dar patronii nu? Orice creez de valoare le

* O excelentă lucrare despre cooperativa Mondragon şi alte exemple funcţionale de economie distributistă, existente la o ora actuală în lume, există deja tradusă în limba română: „A treia forţă. Economia libertăţii“, editori Ovidiu Hurduzeu şi John Chrysostom Médaille, editura Logos, 2009 - TEI

rămâne lor.“ În această lume, orice angajat care se identifică cu angajatorul lui este un naiv. Acest lucru devine evident atunci când o companie se micşorează sau se reorganizează. „V-am oferit douăzeci de ani de muncă loială; cum puteţi să mă concediaţi?“. Şi, după cum un director de firmă de asigurări i-a explicat unui angajat: „Dacă vrei loialitate, ia-ţi un câine“. Bineînţeles că nu toţi angajatorii au inimă de piatră, dar disciplina pieţei împietreşte o inimă blândă.

Ei bine, disciplina pieţei e pe cale să se schimbe. Cum banii se aliniază cu binele ecologic şi social, şi cum apar noi structuri care răsplătesc contribuţia la bunăstare, relaţiile din jurul muncii îşi vor pierde spiritul de exploatare reciprocă. Scopul organizaţiilor de afaceri se va schimba. Contribuţiile notabile la binele societăţii şi al planetei vor fi recompensate monetar, iar contribuţiile necuantificabile vor aduce recompense de statut, recunoştinţă şi bunăvoinţă, mediate prin noile structuri sociale şi simbolice care se dezvoltă în prezent.

Astfel de invenţii reprezintă valul viitorului. În toate domeniile, modelul bunăstării prin simpla deţinere va lăsa locul aceluia al bunăstării prin dăruire. Dorinţa de a avea, de a controla, este dorinţa sinelui separării, sine care caută să-i manipuleze pe alţii în avantajul lui, să ia bogăţia din natură şi de la oameni, şi de peste tot. Persoana relaţională se îmbogăţeşte oferind, jucând rolul său la maxim, prin hrănirea a ceea ce este dincolo de ea. Pe măsură ce păşim în persoana relaţională, structurile organizatorice se dezvoltă în armonie cu aceasta. Ele aliniază interesul personal al individului cu cel al organizaţiei, iar cel al organizaţiei cu cel al societăţii şi al planetei. Spre deosebire de modelele colectiviste clasice, acestea permit exprimarea exuberantă a darurilor individuale şi, totuşi, duc aceste daruri către beneficiul tuturor.

Structurile de colaborare deschisă ale unei economii a darului extinse trec dincolo de vechea opoziţie dintre individ şi grup. Când spun că darurile individuale extraordinare vor fi direcţionate spre beneficiul tuturor, unii cititori ar putea protesta spunând „Dar excelenţa individuală nu ar trebui recompensată?“. În special prietenii mei conservatori devin imediat suspicioşi la ideile mele, presupunând că ele implică subsumarea individuală. Ei cred că, într-un sistem care descurajează acumularea şi duce excelenţa către beneficiul tuturor, nu vor mai exista stimulente şi recompense pentru măreţie. Între timp, stânga tradiţională acceptă aceleaşi premise de bază, diferenţa constând doar în convingerea că subsumarea individului este bună şi necesară. În această viziune, o persoană virtuoasă munceşte într-un nobil sacrificiu de sine pentru binele comun, dispreţuind orice reciprocitate sau recompensă.

Aceste două viziuni provin din paradigma separării, care conţine acest „mai mult pentru tine înseamnă mai puţin pentru mine“. Mai mult pentru grup este mai puţin pentru individ. Dar, în cultura darurilor, acest lucru pur şi simplu nu este adevărat. Un mare donator de daruri preţioase poate urca la cel mai înalt nivel de onoare şi să se bucure de tot ce pot dărui oamenii. Aceasta este natura şi puterea de recunoştinţă. Din nefericire, instinctele culturii darurilor ne sunt străine în momentul de faţă pentru că, deşi ele trăiesc adânc în inimile noastre, lipsesc din structurile ideologice şi economice ale societăţii

noastre. Partea următoare a acestei cărţi descrie cum să refacem instituţiile şi practicile culturii darurilor, începând de la nivel personal.

Falimentul economiei sinelui izolat se poate vedea clar acum. În lumea capitalistă, unde acumularea individuală a fost permisă, noi am experimentat nu abundenţa darurilor noastre, ci suprimarea, înrobirea şi pervertirea lor către scopul de a lua şi de a controla, pentru că aceste activităţi sunt cele pe care actualul sistem monetar ni le impune şi le recompensează. Mai rău de atât, aceste recompense aparente au fost doar iluzii: banii, lucrurile care se pot cumpăra cu aceştia şi acumularea lor au înlocuit relaţiile, iubirea, frumuseţea, jocul, sensul şi scopul. Nici lumea necapitalistă nu s-a descurcat mai bine. Că a fost din cauza ideologiei comuniste sau a învăţăturilor religioase*, renunţarea la sine înseamnă negarea vieţii; invariabil, negarea vieţii se exprimă în forme întunecate, care produc aceleaşi consecinţe sau, mai rău, ca o preamărire şi mai puternică a sinelui izolat.

Totuşi, Epoca Separării se apropie de final, iar noi începem să reînvăţăm cum să trăim adevărul relaţionării noastre. Tot ce am aşternut pînă acum în această carte presupune (şi favorizează) o schimbare în conştiinţa noastră, fără de care nimic din economia sacră nu ar fi aplicabil. Nu fac apel la o asemenea schimbare, deşi o observ, sunt martorul ei şi îmi place să cred că şi contribui la ea. Se întâmplă în timp ce citiţi aceste cuvinte şi se va accelera pe măsură ce tot mai multe crize născute din Separare vor converge către noi. Lumea se schimbă şi noi odată cu ea. Nu numai că trebuie să creăm structurile economice ale vieţii sinelui relaţional în parteneriat cocreativ cu pământul; putem, de asemenea, să învăţăm să gândim şi trăim în ele.

Note

(1) Un model demn de menţionat este Better Means (www.bettermeans.com), care îşi descrie munca drept „model de întreprindere deschisă“. Deciziile strategice, echipamentele de lucru, compensaţia şi echitatea sunt toate determinate prin autocorectarea evaluării şi procesul de votare. Aceia care aduc cea mai mare valoare – stabilită de ei, de cei care lucrează cu ei la proiecte şi de cei care au votat pentru apariţia proiectului – primesc credite care pot fi răscumpărate cu bani. Creditele oferă, de asemenea, echitate temporară în companie, care durează o perioadă de timp egală cu timpul scurs între momentul în care creditele au fost câştigate şi cel în care au fost răscumpărate. Prin urmare, dreptul de proprietate se acordă celor care contribuie şi este retras treptat aceluia care încetează să mai contribuie. Modelul de întreprindere deschisă Better Means funcţionează în ziua de azi în întreprinderi şi organizaţii non-profit. Încă în curs de perfecţionare, acesta include unele concepte-cheie din open source şi mişcările P2P, cum ar fi „consensul leneşilor“, „management de proiect agil“, „evaluare colegială“, „reputaţie rezultată“ şi multe altele.

* Cum nici comuniştii şi nici credincioşii care au trăit sub comunism nu ar fi onoraţi de această confuzie de concepţii, este poate mai echilibrat să considerăm această afirmaţie a autorului ca fiind una provocată de o insuficientă cunoaştere a contextelor specifice politico-religioase din fostele state comuniste - TEI

CAPITOLUL 17
SUMAR ȘI DESFĂȘURĂTOR

„La început te ignoră, apoi râd de tine, apoi se luptă cu tine şi, în cele din urmă, câştigi.“ – Mohandas Gandhi

Înainte de a explora mai profund schimbarea în gândirea şi practica economică personală, care este o componentă a economiei sacre, voi face un sumar cu elementele macroeconomice cheie ale acesteia. Unele au început să-şi ocupe locul deja; altele sunt încă în afara domeniului de aplicare al discursului politic acceptabil şi aşteaptă o adâncire a crizei pentru ca ceea ce este de neconceput acum să devină de bun simţ.

Tranziţia pe care am trasat-o este evolutivă. Nu implică confiscarea proprietăţii sau distrugerea completă a instituţiilor prezente, ci transformarea acestora. Cum este descris în sumarul următor, această transformare este deja în desfăşurare, sau abia la început, în instituţiile existente.

Cititorul va observa că, exceptând partea în care ele sunt complet în afara descrierii, cele mai multe dintre aceste evoluţii se apleacă înspre stânga spectrului politic. Asta pentru că redistribuie gradual bunăstarea de la bogaţi către toţi ceilalţi. Întrucât clasele bogate au dorit întotdeauna rate ale dobânzii mai mari şi muncă la valoare mai mică, această carte estimează că le va merge mai rău. În timp ce liberalii sunt mândri de programele de asistenţă socială, această carte prevede universalizarea lor într-un dividend social. Întrucât interesele corporatiste susţin eviscerarea protecţiei mediului şi protecţiei sociale, această carte prevede recuperarea bunurilor comune. Singura excepţie majoră de la cele de mai sus este eliminarea impozitului pe venit, de care vor beneficia de fapt o mică parte a celor bogaţi, a căror avere provine din productivitatea antreprenorială, mai degrabă decât din controlul banilor şi al bunurilor generatoare de beneficii economice.

1. Moneda cu dobândă negativă

Motivarea: Dobânda negativă la depozite şi o monedă fizică ce îşi pierde valoarea în timp inversează efectele dobânzii. Activează prosperitatea care nu necesită creştere, încurajează în mod sistematic redistribuirea echitabilă a bogăţiei şi pune capăt reducerilor viitoarelor fluxuri de bani, astfel încât nu vom mai fi forţaţi să ne ipotecăm viitorul pentru

profituri pe termen scurt. În plus, întruchipează adevărul despre lume, în care toate lucrurile decad şi se întorc la sursă. Banii nu mai sunt o excepţie iluzorie de la această lege a naturii. În cele din urmă, din moment ce, într-un anume sens, banii reprezintă puterea acumulată în milenii de dezvoltare tehnologică, reprezentând moştenirea comună a tuturor fiinţelor umane, este nedrept ca unii să tragă foloase doar pentru că îi deţin, cum se întâmplă în actualul sistem cu dobândă pozitivă, lipsită de risc.

Tranziţie şi politică: Am fost la un pas de trecerea la o devalorizare a monedei în 2009, atunci când băncile centrale au împins ratele dobânzilor interbancare către zero şi au cochetat cu ideea de a rupe bariera dobânzii zero şi de a coborî sub ea. Astăzi, economia se află într-o revenire anemică, dar problemele fundamentale ale stagnării şi datoriei rămân în continuare. Fiecare criză nouă, fiecare nou plan de salvare oferă şansa de a răscumpăra datoriile neplătibile prin devalorizarea monedei, prin aceasta salvând infrastructura financiară, fără a mai intensifica concentrarea avuţiei. Mai mult decât atât, atunci când stimulentele monetare tradiţionale şi stimulentele fiscale keynesiene eşuează dincolo de orice îndoială, aşa cum s-a întâmplat în Japonia, băncile centrale pot greu ignora următorul pas evident, acela de a împinge ratele dobânzilor sub zero. Pentru a preveni războaiele valutare, acest lucru trebuie să desfăşoare ca o politică coordonată a tuturor puterilor suverane, sau ar trebui să fie constituite într-o monedă globală.

În present, Rezerva Federală nu dispune de autoritatea de a percepe dobândă la depozite, sau de a emite bancnote devalorizante. În orice ţară, această autoritate se află, sau ar trebui să se afle, în puterea legislativului. A venit timpul ca această idee să intre în discursul economic şi politic, pentru ca bancherii centrali să se agite cu privire la impotenţa instrumentelor lor monetare. Stagnarea actuală a vitezei banilor demonstrează că scăderea ratelor dobânzilor către zero stimulează creditarea numai dacă există perspective de creştere economică semnificativă. Noua rundă de relaxări cantitative doar va sublinia acest punct, pe măsură ce excesul de rezerve creşte. În absenţa creşterii, băncile ar prefera să ţină banii cu dobândă zero decât să-i împrumute în economie. Dar vor mai dori să-i ţină şi la procent de -2%? Sau la -5%?

Efectul asupra vieţii economice: Pentru oricine, cu excepţia investitorilor, experienţa zilnică de utilizare a banilor va fi aceeaşi. Oricât de greu le-ar fi celor avuţi să-şi imagineze, cei mai mulţi oameni din ziua de azi trăiesc de la un salariu la altul şi rareori reuşesc să economisească o sumă mai mare decât valoarea câtorva salarii. Pentru aceia mai avuţi, economisirea încă mai este posibilă, dar valoarea economiilor va scădea odată cu trecerea timpului. dacă nu fac investiţii riscante. Nu va mai fi nicio cale de a face bani fără riscuri, de a face „banii să lucreze pentru tine“. Chiar şi titlurile de stat vor ajunge să plătească dobândă zero, sau chiar mai mică. Pentru achiziţii mari, fie la nivel personal sau la nivel de corporaţie, împrumuturile cu dobândă scăzută, sau cu dobândă zero, vor fi mai degrabă vehicule primare de finanţare, decât economii (oricum, acest lucru se întâmplă deja). Afacerile vor avea acces la capital pentru investiţii, fără să fie nevoite să dea o parte grasă din veniturile lor drept dobândă, eliminând imperativul „creşti sau mori“, care guvernează viaţa economică actuală.

2. Eliminarea rentelor economice și compensarea pentru epuizarea bunurilor comune

Motivarea: Polarizarea bogăţiei este inevitabilă atunci când persoanelor le este permis să facă profit doar din deţinerea unui lucru, fără a produce ceva, sau a aduce o contribuţie societăţii. Aceste profituri, cunoscute drept rente economice, îi îmbogăţesc pe deţinătorii de terenuri, pe cei ai spectrului electromagnetic, pe cei care au drepturi asupra mineralelor, rezervelor petroliere, patentelor şi ale multor alte forme de proprietate. Deoarece aceste forme de proprietate fie au existat înaintea oricărei fiinţe umane, fie sunt produsul unei efort uman colectiv, nu ar trebui să aparţină niciunei persoane particulare care nu le foloseşte pentru beneficiul oamenilor şi al planetei.

În plus, în ziua de azi se poate face profit din epuizarea unor părţi ale proprietăţii commune, precum biodiversitatea, acviferele, solul, peştele oceanic şi aşa mai departe. Aceste lucruri ne aparţin tuturor, iar epuizarea lor ar trebui să aibă loc doar printr-o înţelegere comună şi doar pentru binele comun.

Tranziţie şi politică: Unele state şi naţiuni percep deja taxe pe terenurile valoroase, iar altele au naţionalizat petrolul şi mineralele. Bolivia şi statul Alaska, de exemplu, susţin proprietatea publică asupra drepturilor petrolului, astfel încât companiile petroliere câştigă bani doar pentru serviciile de extragere a petrolului şi nu pentru proprietatea asupra petrolului. Deplasarea sarcinii fiscale dinspre muncă spre proprietate va deveni mult mai atractivă, pe măsură ce situaţia salariaţilor va deveni disperată. În cele din urmă, aşa cum arată luptele grele pentru reglementarea drepturilor asupra apei, structurarea conservării resurselor direct în sistemul monetar este o idee al cărei timp se apropie.

Măsurile precum taxa georgistă pe valoarea terenului, concesionarea drepturilor asupra minereurilor şi folosirea bunurilor supuse rentei economice ca suport monetar, cum am descris în această carte, reprezintă modalităţi de a întoarce rentele economice oamenilor, astfel că interesele particulare pot scoate profit doar prin buna folosire a proprietăţii şi nu doar din deţinerea ei.

Orice provine din lucrurile comune ar trebui supus unor plăţi sau taxe. Proprietatea intelectuală poate fi returnată lucrurilor comune prin scurtarea termenelor drepturilor de autor şi a patentelor, recunoscând astfel matricea culturală din care apar ideile. Trebuie să păstrăm, de asemenea, noile surse de bogăţie, cum ar fi genomul, spectrul electromagnetic şi noile „lucruri comune“ de pe internet, în domeniul public, alocând utilizarea lor doar celor care le folosesc în beneficiul societăţii şi al planetei.

Efectul asupra vieţii economice: Cu o deplasare a taxării către proprietate şi resurse, vânzările şi impozitele pe venit vor fi reduse sau eliminate şi va fi creat un stimulent economic puternic pentru conservare. Cum rentele economice îi îmbogăţesc pe aceia care au deja, eliminarea lor va stimula o distribuţie mai echitabilă a bunăstării. În domeniul proprietăţii intelectuale, lărgirea domeniului public va încuraja creaţii culturale care nu sunt orientate spre profit, deoarece „materiile prime“ ale creaţiei artistice şi

intelectuale vor fi supuse mai puţin drepturilor de autor şi limitărilor de proprietate privată.

3. Internalizarea costurilor sociale și de mediu

Motivarea: La fel cum în ziua de azi este posibil să epuizăm acviferele fără să plătim societăţii pentru asta, la fel de posibil este să epuizăm capacitatea pământului de a absorbi şi procesa deşeurile, capacitatea geosferei de a recicla carbonul, precum şi capacitatea corpului uman de a face faţă poluării cu substanţe toxice. Astăzi, poluarea şi alte forme de degradare a mediului generează costuri care sunt suportate, de obicei, de către societate şi de generaţiile viitoare, nicidecum de poluatori. Nu numai că acest lucru este în mod evident nedrept, dar, de asemenea, încurajează în continuare poluarea şi degradarea mediului.

Tranziţie şi politică: Reglementările cu penalităţi financiare aplicate infracţiunilor sunt în prezent mijloacele principale folosite pentru e opri încurajarea economică de a polua, dar au multe lipsuri, atât în practică, cât şi în teoria de bază. În primul rând, oferă un impuls pentru a atinge standardele, dar nu oferă un stimulent pentru a le depăşi. Nici nu ne permite să punem în aplicare un plafon global pentru emisiile totale ale unui anumit poluant, sau pentru extragerea totală a unei resurse naturale. Propunerile actuale pentru remedierea acestor neajunsuri includ schemele de comerţ cu emisiile de carbon şi taxele verzi (de mediu). Multe astfel de scheme au fost propuse şi implementate în unele locuri. Politica emisiilor poluante (pentru dioxidul de sulf) a dat rezultate în reducerea ploilor acide, dar a fost foarte ineficientă în privinţa scăderii emisiilor de dioxid de carbon. Acestea reprezintă paşi în direcţia corectă, dar în cele din urmă, fiecare formă de poluare, sau de epuizare, ar trebui să fie condiţionată de plată.

Pentru fiecare tip de poluant şi fiecare resursă naturală, trebuie să determinăm cât de mari sunt emisiile, sau câtă extragere poate susţine planeta şi bioregiunile ei. Drepturile pentru emisia poluanţilor, sau pentru folosirea acestor resurse, pot fi alocate în diverse moduri. În unele cazuri, vom dori să specificăm, prin intermediul unei planificări centrale, cine primeşte sarcina şi ce anume foloseşte: fermierul A poate trage 378.541 litri din acvifere; fermierul B 454.200; fabrica C 757.000, şi aşa mai departe. Dar, din cauză că asta generează ineficienţă economică, în cele mai multe cazuri vom dori să folosim taxe pe poluare şi pe resurse, sau sisteme de licitaţie de tipul comerţului cu emisii, pentru a oferi recompense economice pentru conservarea mediului şi reducerea poluării. Ar fi chiar mai bine să bazăm însuşi sistemul monetar pe darurile pământului, prin acoperirea monedei în resursele pământului şi în capacitatea acestuia de a absorbi deşeurile.

Efectul asupra vieţii economice: Aceste măsuri pun punct opoziţiei dintre ecologie şi economie. Aliniază cele mai bune decizii de afaceri cu cele mai bune decizii privind mediul, punând puterea inovaţiei antreprenoriale în slujba planetei. Vor apărea noi industrii imense, devotate conservării mediului, controlului poluării şi eliminării deşeurilor toxice. Fabricarea cu deşeuri zero va deveni normă. Preţurile ridicate la materia primă vor încuraja progresul continuu către miniaturizare şi eficientizare.

Cu descurajarea economică a bunurilor ieftine, de doi bani, obiectele fabricate vor deveni mult mai scumpe, mai durabile şi mai reparabile. Ne va păsa mai mult de lucrurile noastre, le vom întreţine şi păstra mai bine. Bunurile mari, consumatoare de resurse, precum autoturismele, maşinile şi anumite unelte şi instalaţii, vor fi împărţite între vecini sau membri ai comunităţii. Zonele rezidenţiale vor deveni mult mai compacte; casele vor deveni mai mici; casele mai mari vor găzdui familii extinse şi alte structuri care trec dincolo de nucleul familiei.

Odată cu eliminarea rentelor economice, aceste măsuri vor îndrepta taxele dinspre venituri către resurse, aşa că nu vom fi taxaţi pentru ceea ce contribuim, ci pentru ceea ce luăm. În final, veniturile nu vor mai fi taxate deloc, eliberându-ne de responsabilităţile împovărătoare cu ţinerea evidenţei şi monitorizarea guvernării intruzive.

4. Localizarea economică și monetară

Motivarea: Cum în toată lumea comunităţile s-au dezintegrat, oamenii tânjesc după întoarcerea la o economie locală, unde cunoaştem personal oamenii de care depindem. Vrem să fim conectaţi cu oameni şi locuri, nu la voia sorţii, într-o monocultură globală, anonimă. În plus, producţia globală de bunuri pune localităţile în competiţie una cu alta, instigând la o „cursă contra cronometru“ în salarii şi reglementări de mediu. Mai mult decât atât, când producţia şi schimbul economic sunt la nivel local, efectele sociale şi de mediu devin mult mai evidente, întărind compasiunea noastră înnăscută.

Tranziţie şi politică: Trendul către economia locală a început deja. Salturile costurilor energetice şi conştientizarea ecologică determină afacerile să-şi caute resursele la nivel local şi milioane de consumatori au început să fie conştienţi de beneficiile aduse sănătăţii de hrana proaspătă, cultivată la nivel local. Oamenii de pretutindeni arată o puternică dorinţă de reconectare la comunitate, iar unele oraşe şi guverne regionale au iniţiat campanii de tip „cumpără produse locale“. Mii de comunităţi de pe tot globul şi-au emis monede locale şi, deşi acestea ocupă actualmente nişe mici, ele obişnuiesc oamenii cu ideea şi oferă un model pentru viitoarele monede locale, susţinute de guvernele locale.

Celelalte elemente ale economiei sacre intră în sinergie cu localizarea. Internalizarea costurilor multor balanţe economice iluzorii, care favorizează transportul pe distanţe lungi, în acelaşi timp cu eliminarea rentelor economice, vor ameliora diferenţele de salarizare obscene care există în prezent, între ţările bogate şi cele sărace. (1) Aceşti doi factori vor încuraja anularea globalizării unor procese economice care s-au petrecut în ultimii două sute de ani. Între timp, cum mare parte a lucrurilor comune naturale, sociale şi culturale au caracter local sau bioregional, un sistem monetar sprijinit pe lucrurile comune va întări, în mod natural, suveranitatea politică şi economică locală.

Recentele crize financiare au arătat că, imediat ce monedele naţionale încetează să mai funcţioneze, guvernele se grăbesc să treacă la crearea de bani proprii. S-a întâmplat în Argentina în 2002; era cât pe ce să se întâmple în California, în 2009; iar odată cu foarte probabila destrămare a Uniunii Economice şi Monetare, în Europa este posibilă o descentralizare semnificativă a suveranităţii monetare, înapoi către naţiuni mai mici. Cum

criza actuală se adânceşte, guvernele regionale şi naţiunile mai mici vor avea şansa să-şi ceară suveranitatea economică prin emiterea de monedă şi protejarea ei de pieţele financiare globale, prin controlul capitalului, taxe aplicate schimbului extern şi aşa mai departe. Guvernele pot, de asemenea, să acorde tratamente preferenţiale pentru afacerile locale, prin alocarea de contracte. În cele din urmă, guvernele locale şi regionale îşi pot revendica suveranitatea faţă de finanţele internaţionale, prin înfiinţarea de bănci publice şi alte instituţii generatoare de credit.

Viaţa economică: În timp ce multe produse şi servicii supertehnologizate sunt globale prin natura lor, subvenţiile ascunse şi deceniile de politică au aruncat multe lucruri care pot şi trebuie să fie locale, în economia producţiei de mărfuri la nivel mondial. În viitor, acestea se vor întoarce la producţia locală. Cea mai mare parte a hranei pe care o consumăm va fi la cultivată în bioregiunile în care trăim. Casele şi multe produse fabricate vor folosi materiale disponibile local, cel mai adesea reciclate, iar producţia lor va fi la o scară mai redusă. Oraşele mici vor experimenta o revigorare economică, iar „strada centrală“ va fi repopulată de afaceri locale autentice.

5. Dividendele sociale

Motivarea: Mii de ani de dezvoltare tehnologică au uşurat extrem de mult producerea lucrurilor cuantificabile, necesare vieţii. Aceste avansuri tehnologice, darul predecesorilor noştri, ar trebui să fie propietatea comună a întregii umanităţi. Toţi au dreptul la o parte din bunăstarea pe care înaintaşii au făcut-o posibilă. Acelaşi lucru este valabil şi pentru bogăţiile naturale ale pământului, care nu au fost făcute de niciun om. În esenţă, actualul sistem economic ne obligă să muncim pentru ceva ce este deja al nostru. Este mult mai corect ca veniturile din compensarea rentelor economice, taxele pe poluare şi aşa mai departe (vezi punctele 2 şi 3 de mai sus) să fie împărţite tuturor cetăţenilor, sub forma dividendelor sociale. Aceasta serveşte şi la diminuarea concentrării avuţiei şi prevenirea crizelor deflaţioniste. Dividendele sociale, în mod ideal, vor oferi suma minimă necesară pentru acoperirea necesităţilor traiului; pentru mai mult, oamenii vor avea în continuare posibilitatea să-şi câştige propriii bani. Dividendele eliberează munca de sub presiunea necesităţii; oamenii vor lucra pentru că aşa vor, nu pentru că sunt obligaţi.

Tranziţie şi politică: Un dividend social există deja în Alaska, unde fiecare cetăţean are cotă-parte din veniturile din petrol şi primeşte anual un cec cu câteva mii de dolari. Recentele cecuri de stimulare sunt un alt vestitor al dividendelor sociale care stau să vină. Un model suplimentar este sistemul de protecţie socială, care este batjocorit cu termenul de „drepturi“. Dar, poate că ar trebui să îmbrăţişăm epitetul şi să-l aplicăm fiecărui cetăţean – până la urmă, nu avem toţi dreptul la abundenta bogăţie pe care pământul şi strămoşii noştri ne-au lăsat-o moştenire?

Drepturile deja existente, cum sunt bonurile de masă, asigurarea publică de sănătate, creditele fiscale pentru familiile cu copii cu venituri mici şi medii, programele pentru bunăstare socială, şomajul şi cecurile de stimulare pot fi extinse şi universalizate. Astfel de măsuri cronometrează trendul politic de „austeritate“ actual, dar suferinţa pe care aceste

programe o produc se intensifică rapid, putând duce la revolte sociale şi la răsturnări politice. În acel moment, voinţa politică se va arăta pentru redistribuirea bogăţiei. Când se va întâmpla acest lucru, nu trebuie să gândim punitiv, în termeni de taxare a celor bogaţi; mai degrabă, să luăm atitudinea de a da tuturor cetăţenilor ceea ce li se datorează. Un dividend social este o redistribuire ascunsă a bunăstării, deoarece, în timp ce toţi vor primi în mod egal, cei bogaţi vor plăti în mod proporţional mai multe taxe, pentru a finanţa aceste plăţi. (2) În viziunea acestei cărţi, dividendele vor fi plătite din taxele constrastalii (de depozitare), taxele pe poluare şi plăţile făcute pentru folosirea bunurilor comune (vezi 1, 2 şi 3 de deasupra).

Viaţa economică: Deşi vor fi în continuare oameni săraci şi oameni bogaţi, sărăcia nu va mai însemna anxietate extremă. Aceia care sunt înclinaţi spre crearea lucrurilor de care alţii au nevoie vor câştiga mai mulţi bani; ceilalţi care sunt orientaţi pe simplitate, pe traiul în natură, sau pe exprimarea artistică, vor avea cu ce să-şi ducă traiul. Oricum, scopul vieţii economice nu va mai fi acela de a „câştiga traiul“. Eliberaţi de această presiune, ne vom orienta darurile către ceea ce ne inspiră – pentru tot mai mulţi dintre noi, acestea fiind refacerea societăţii şi planetei după ravagiile Separării. (Dacă încă mai crezi că eliberarea de sub presiunea luptei pentru supravieţuire va duce la destrăbălare şi indolenţă, mergi, te rog, înapoi la capitolul 14 şi reciteşte „Dorinţa de a munci“).

6. Descreşterea economică

Motivarea: De-a lungul a sute de ani de inovaţie a dispozitivelor care să ne uşureze munca, de la războiul de ţesut până la calculatorul digital, am hotărât cu fiecare ocazie să consumăm mai mult, în loc să muncim mai puţin. Această opţiune, condusă de sistemul monetar, a fost însoţită de o consumare a capitalului social şi natural. Astăzi, opţiunea de accelerare a consumului nu mai este disponibilă pentru noi. În lipsa forţei conducătoare a dobânzilor lipsite de risc, creşterea economică nu va mai fi necesară pentru a întreţine circulaţia capitalului, iar descreşterea economică va deveni fezabilă. Tehnologia va continua să se dezvolte, iar noi vom rămâne cu a doua opţiune: să muncim mai puţin sau, mai exact, să muncim mai puţin pentru bani.

Tranziţie şi politică: Acest lucru se întâmplă deja. Persistenţa ratelor ridicate ale şomajului (aproape 20%, punând la socoteală şi muncitorii descurajaţi) în ţările industrializate, cumulate cu supracapacitatea de producţie, sugerează faptul că, pur şi simplu, nu există suficientă muncă plătită pentru a angaja toţi oamenii să producă tot ce ne trebuie. În mod cert, există multe lucruri frumoase care trebuie făcute, dar care nu generează profit. În ziua de azi, şomajul este considerat un lucru rău, dar nu ar mai fi aşa, dacă ar fi suportat de un dividend social şi ar fi extins la toată economia. Ce ar fi dacă toţi oamenii ar munci cu 20% mai puţin, în loc să existe 20% care nu muncesc deloc? Aceste circumstanţe economice coincid cu o schimbare în conştiinţă, deoarece din ce în ce mai mulţi dintre noi resping noţiunea convenţională de muncă – divizarea vieţii în două zone distincte: munca şi plăcerea.

Devalorizarea monedei, economia bazată pe resurse (2 şi 3 de mai sus) şi dividendele sociale – toate acestea susţin o descreştere a economiei. De asemenea, şi noi trebuie să ne deprogramăm de gândirea care ghidează politica publică actuală, şi anume, faptul că dezvoltarea e bună. În 2009, în cadrul programului de stimulare, raţiunea drumurilor, podurilor şi a altor proiecte a fost aceea de a stimula creşterea – nu a fost nicidecum o decizie a conştiinţei faptului că am avea nevoie de mai multe drumuri şi poduri. În mod similar, construcţia de noi locuinţe e binevenită ca şi semn al dezvoltării, nicidecum ca o expresie a credinţei că am avea nevoie de mai multe subdiviziuni şi de extindere suburbană. Politicile de stimulare financiară monetară şi keynesiană care, în noua lor încarnare, vor fi banii cu dobândă negativă şi dividendele sociale, trebuie reformulate: ele nu sunt pentru a obţine iarăşi creştere economică; ele sunt pentru a duce banii către aceia care au nevoie să-i cheltuiască. General vorbind, acest lucru nu va activa creşterea, dacă bunurile comune vor fi protejate împotriva monetizării; în loc de asta, va schimba alocarea resurselor şi obiectivul concentrării activităţii economice.

Viaţa economică: Oamenii săraci şi clasa de mijloc vor începe să aibă parte de ceva bogăţie, ca şi cum economia ar creşte, datorită beneficiilor aduse de salariile mai mari şi uşurinţa mai mare la angajare; lucruri care, în mod normal, se întâmplau doar în contextul unor afaceri bazate pe dezvoltare, se vor putea întâmpla într-o economie stabilă, sau într-o economie în descreştere. Oamenii îşi vor petrece din ce în ce mai mult timp în activităţi neeconomice, pe măsură ce domeniul monetar se va restrânge, iar domeniul darurilor, voluntariatului, relaxării şi al lucrurilor necuantificabile va creşte. Conţinutul digital – fotografiile, imaginile video, ziarele, cărţile etc. – îşi vor continua trendul către disponibilitate gratuită. În timp ce producţia bazată pe resurse va fi mai costisitoare, adaosul uman va continua să beneficieze de pe urma acumulării continue a tehnologiei, astfel că, în multe domenii cu tehnologie avansată, vom putea face mai multe cu mai puţin. De asemenea, oamenii vor împărţi mai mult şi vor consuma mai puţin, vor împrumuta mai mult şi vor închiria mai puţin, vor oferi mai multe şi vor vinde mai puţin – totul reflectând şi generând descreşterea economică.

7. Cultura darurilor și economia P2P

Motivarea: Expansiunea domeniului monetar a apărut pe seama altor forme de circulaţie economică, mai exact a darurilor. Când fiecare relaţie economică devine un seviciu plătit, rămânem independenţi de toţi cei pe care îi cunoaştem şi, prin intermediul banilor, dependenţi de furnizori de servicii anonimi şi îndepărtaţi. Acesta este principalul motiv pentru declinul comunităţii în societăţile moderne, cu înstrăinarea membrilor ei, cu singurătatea şi chinul lor psihologică. Mai mult decât atât, banii sunt nepotriviţi pentru facilitarea circulaţiei şi dezvoltării lucrurilor necuantificabile, lucrurile care îmbogăţesc viaţa cu adevărat.

Tranziţie şi politică: Din fericire, domeniul banilor a început deja să se restrângă, iar această descreştere face mai mult loc pentru economia darurilor. Internetul este, în punctele esenţiale, o reţea de daruri şi a facilitat dăruirea informaţiei, a cărei producere

era cândva costisitoare. În diverse moduri, acesta a împins serviciile precum publicitatea (gândiţi-vă la Craigslist), agenturarea turismului, jurnalismul, activitatea editorială, muzica şi multe altele, către domeniul darurilor. De asemenea, a facilitat modurile de producţie open-source bazate pe daruri. Ceea ce cândva necesita intermediere plătită şi structuri de administrare centralizate, acum se întâmplă direct. Oamenii şi afacerile chiar creează credite, prin intermediul sistemelor mutuale de credit, fără intermedierea băncilor. Între timp, la nivel local, idealurile persoanei relaţionale, dorul de comunitate şi exigenţa economică pură, conduc oamenii către restaurarea structurilor comunitare bazate pe daruri.

Guvernele pot liberaliza reglementările fiscale şi bancare pentru a da frâu liber noilor sisteme de circulaţie economice, în curs de dezvoltare. Lucrurile comune în care rezidă aceste sisteme, internetul îndeosebi, trebuie să rămână publice. Guvernele pot, de asemenea, stabili şi promova sisteme de ajutor reciproc, de credit pentru afaceri şi industrie, de protecţie a economiei naţionale sau locale, împortiva ruinării de către capitalul internaţional.

Viaţa economică: Oamenii îşi vor satisface nevoile, fie că vorbim de bunuri, servicii sau chiar bani, într-o multitudine de moduri. Cercurile darurilor faţă-în-faţă şi coordonarea darurilor şi nevoilor online vor permite ca multe nevoi să fie satisfăcute fără intermedierea banilor. Oamenii vor avea un simţ mai puternic al faptului că aparţin unei comunităţi pe care se pot baza. Complementar, sistemul de credite create de utilizatori, împreună cu împrumuturile P2P de pe internet, vor înlătura o parte din nevoia de a apela la bănci. Atât la nivel local, cât şi mediate prin intermediul reţelelor globale, noi „valute“ necuantificabile de recunoaştere şi recunoştinţă vor apărea că se conecteze şi să recompenseze contribuţiile calitative aduse societăţii şi planetei.

* * * *

După cum puteţi vedea, toate cele şapte elemente descrise sunt legate sinergic. Într-adevăr, niciuna nu poate rezista singură. Moneda cu dobândă negativă, de exemplu, nu va funcţiona dacă alte surse de rente economice vor fi disponibile investiţiilor. Localizarea depinde, în mare parte, de eliminarea subvenţiilor ascunse care fac comerţul economic global. Economiile darurilor permit o îmbunătăţire a calităţii vieţii, chiar dacă economia se restrânge.

Împreună, diferitele tipuri de economie sacră pe care le-am descris în partea a II-a a acestei cărţi ţes o tapiserie, o matrice organică pe care o putem vedea astăzi în curs de dezvoltare. Noua economie nu va veni dintr-un nou început, măturând ce era vechi şi începând de la zero; este, mai degrabă, o fază de tranziţie, o metamorfoză.

Cum nicio parte a economiei sacre nu poate rezista izolată, la fel fiecare piesă le angrenează în mod natural pe celelalte. Dar dacă există o piesă-cheie, aceasta este stoparea creşterii, trecerea speciei umane la o nouă relaţie cu pământul, la o nouă Poveste a Oamenilor. În cele din urmă, este dorinţa noastră evidentă de a fi partenerul pământului şi descoperirea noastră spirituală a unicităţii şi relaţionării tuturor fiinţelor, care stă la baza a ceea ce am numit economie sacră.

Note

(1) Acest lucru se datorează faptului că salariile mici sunt subvenţionate, pe cale de consecinţă, de lucrurile comune nemonetizate. Când multe sunt încă disponibile gratuit – de la teren la comunitate, costurile de trai şi, prin urmare salariile, pot fi foarte scăzute.

(2) Un alt mod de finanţare este cu bani fiduciari creaţi de către guvern şi plătiţi tuturor cetăţeniilor. Aceasta este, de asemenea, o formă ascunsă de redistribuire a bogăţiei deoarece, dacă o sumă echivalentă de bani nu este eliminată din economie prin taxare, va apărea inflaţia, care va duce la diminuarea prosperităţii relative a clasei creditoare.

CAPITOLUL 18
REÎNVĂȚAREA CULTURII DARURILOR

Tranziţia spre economia sacră face parte dintr-o schimbare mai amplă a modului nostru de gândire, de relaţionare şi de existenţă. Logica economică, de una singură, nu este suficientă pentru a o susţine. Mulţi economişti vizionari şi-au imaginat revoluţii convingătoare din punct de vedere matematic, referitoare la bani şi proprietăţi, însă din puţinele care au ajuns să rodească, niciuna nu a trecut testul timpului. Prin urmare, ultima treime a acestei cărţi este dedicată schimbării conştiinţei şi practicilor care merg mână în mână cu noul sistem monetar pe care l-am descris. Pe măsură ce vindecăm ruptura spirit-materie, descoperim că economia şi spiritualitatea sunt inseparabile. La nivel personal, economia vorbeşte despre cum să ne oferim darurile şi cum să ne satisfacem nevoile. Economia este despre cine suntem noi în relaţie cu lumea. Schimbând gândirea noastră şi practicile economice obişnuite, nu doar ne pregătim pe noi pentru marile schimbări care vor veni; ci, de-asemenea, pregătim scena pentru apariţia acestora. Trăind după conceptele economiei sacre, facilităm acceptarea ei de către toată lumea şi întâmpinăm venirea ei pe lume.

„Cei ce iubesc, spre deosebire de cămătari, nu trebuie să trăiască pentru ei înşişi, singuri. În cele din urmă, ei trebuie să îşi întoarcă privirea de la celălalt, înapoi spre comunitate.“ – Wendell Berry

În epoca noastră, noi am creat o distincţie între schimbul de bani şi daruri. Primul schimb face parte din domeniul propriului interes raţional; cel din urmă este, cel puţin parţial, altruist sau dezinteresat. Diviziunea economiei în două domenii separate reflectă alte dihotomii definitorii ale civilizaţiei noastre: omul şi natura, spiritul şi materia, binele şi răul, sacrul şi profanul, mintea şi trupul. Niciuna dintre acestea nu poate ţine piept unei priviri mai atente; toate acestea se dezintegrează, pe măsură ce Epoca Separării se apropie de sfârşit. Şi astfel, pe măsură ce ştergem distincţia dintre materie şi spirit şi resacralizăm toată materia, chiar în momentul în care renunţăm la efortul de a transcende natura şi realizăm că facem parte din ea, tot atunci vom înapoia spiritul darului tuturor aspectelor economiei umane, indiferent dacă banii sunt sau nu implicaţi.

Fiecare aspect al evoluţiei monetare descris în această carte impregnează banii cu proprietăţile darului:

1. În timp, a dărui şi a primi trebuie să fie în balanţă. Internalizarea costurilor ecologice garantează că nu vom lua de la pământ mai mult decât vom putea da.

2. Sursa darului trebuie să fie conştientizată. Restaurarea resurselor comune înseamnă ca fiecare utilizare a ceea ce aparţine tuturor să fie recunoscută printr-o plată, care să ajungă la toţi.

3. Darurile circulă mai degrabă decât se acumulează. Decăderea monedei va asigura faptul că bogăţia va rămâne o funcţie a fluxului, mai degrabă decât a stăpânirii.

4. Darurile curg înspre nevoia cea mai mare. Un dividend social va asigura faptul că nevoile de bază pentru supravieţuirea fiecărei persoane sunt indeplinite.

Prin urmare, fundaţia unei economii sacre este conştiinţa darului. Ceea ce a mai rămas din această carte explorează modurile în care putem restaura mentalitatea darului în propriile noastre vieţi, pentru a evolua şi a ne pregăti pentru lumea care se iveşte.

Nu vă propun să deveniţi sfinţi şi să abandonaţi egoismul. Cultura darului nu este atât de simplă. De vreme ce impregnăm materia cu trăsăturile atribuite cândva spiritului, impregnăm spiritul, de asemenea, cu trăsăturile neorânduite ale materiei. Împărăţia spirituală a concepţiilor noastre nu mai este un loc al ordinii, armoniei, bunătăţii şi justiţiei perfecte. În mod similar, pe măsură ce impregnăm banii cu câteva dintre caracteristicile culturii darului, trebuie să recunoaştem că împărăţia darului nu a fost şi s-ar putea să nu fie niciodată o împărăţie a altruismului pur, dezinteresat.

Luaţi în considerare idealul darului gratuit, pe care Jacques Derrida îl caracterizează după cum urmează: „Pentru ca un dar să existe, nu trebuie să existe reciprocitate, înapoiere, schimb, un contradar sau dobândă“. Aceasta ar înlătura orice beneficiu care îi revine celui care oferă, cum ar fi statutul social, lauda, expresiile de recunoştinţă şi poate chiar, sentimentul că persoana a făcut ceva virtuos. În acest sens, cel mai apropiat exemplu din viaţa reală ar fi caritatea anonimă, sau poate pomana dată asceţilor jainişti, care se asigură că nu oferă nici mulţumiri, nici laudă pentru hrană. (1) Credinţele religioase jainiste sunt destul de relevante pentru acestă asociere a darului gratuit cu puritatea, spiritualitatea şi lucrurile nelumeşti. Jainiştii caută ca prin ascetism să ardă karma şi să se purifice, în timp ce nu mai creează noi legături cu lumea. Prin urmare, au grijă să nu viziteze niciodată aceeaşi casă de două ori şi să nu răspundă niciodată unei invitaţii, năzuind la idealul de a fi un oaspete neaşteptat, primind caritate pură, nepătată de vreo legătură lumească.

Jainiştii reprezintă un caz extrem, însă idei similare sălăşluiesc în alte religii ale lumii, de asemenea. Creştinii, de exemplu, trebuie să ţină post, să se roage şi să facă acte de caritate în secret. Buddhiştii care urmează calea Bodhisattva ar trebui să îşi dedice vieţile eliberării tuturor fiinţelor, punându-i pe ceilalţi mai presus de ei. În Iudaism, principiul *chesed shel emet,* cea mai înaltă formă de bunătate, înseamnă a dărui fără nicio aşteptare de răsplată sau recunoştinţă, iar cel mai înalt nivel de caritate este atunci când nici cel care dăruieşte şi nici cel care primeşte nu ştiu cine a dat, sau cine a primit.

Caritatea anonimă este unul dintre cei cinci piloni ai Islamului, iar imense acţiuni caritabile islamice sunt finanţate anonim. Nu consider că trebuie să enumăr prea multe exemple pentru a convinge cititorul despre asocierea altruismului şi carităţii anonime cu religia.

Idealul religios al darului gratuit, care nu creează nicio legătură socială este, destul de ironic, foarte similar tranzacţiilor monetare. Nici acestea nu generează nicio obligaţie, nicio răspundere: odată ce banii sunt plătiţi şi bunurile sunt furnizate, niciuna dintre părţi nu mai datorează celuilalt ceva. Însă, cu excepţia darurilor tipic idealizate, descrise mai sus, darurile sunt foarte diferite. Dacă îmi dăruiţi ceva, eu voi simţi recunoştinţă şi dorinţă de a da în schimb, fie Dvs., fie altei persoane pe care obiceiul social o recomandă. În orice caz, s-a creat o obligaţie, o garanţie a continuităţii circulaţiei economice în cadrul comunităţii darului. Darurile anonime nu creează asemenea legături şi nu consolidează comunităţile. Beneficiarul poate să fie recunoscător, dar această recunoştinţă nu are alt scop, cu excepţia universalului sau abstractului.

Mai mult decât atât, recunoştinţa ia naştere nu doar la primirea darurilor, dar şi prin asistarea la aceasta. Generozitatea celorlalţi ne împinge înspre generozitate şi pe noi înşine. Ne dorim să dăruim celor care sunt generoşi. Suntem mişcaţi de deschiderea lor, de vulnerabilitatea lor, de încrederea lor. Ne dorim să avem grijă de ei. Cu posibila excepţie a acţiunii caritabile anonime, darurile nu au loc într-un vid social. Ele dezvoltă cercul sinelui, făcând legătura între propriul interes şi acela al oricui altcuiva care, atunci când are mai mult decât are nevoie, ne va da ceea ce avem nevoie. Idealul religios al darului neataşat, care răspândeşte recunoştinţa rezultată la nivel universal, are loc doar dacă dorim să ne identificăm cu comunitatea tuturor fiinţelor. Însă nu cred că deznodământul Epocii Separării este o stare de unitate universală. Mai degrabă, vom păşi într-o identitate multidimensională care se identifică cu toate fiinţele, da, dar de asemenea, cu omenirea, cu propria sa cultură, cu bioregiunea sa, cu comunitatea sa, cu familia sa şi cu ego-sinele său. În consecinţă, darul anonim, neîmpovărat are un rol important de jucat, dar limitat, în economia care va veni.

Aceasta era, cu siguranţă, situaţia culturilor primitive ale darului. Deşi exista echivalentul darului universal, necompensabil sub forma sacrificiilor pentru zei, majoritatea darurilor erau de natură socială. În clasica sa monografie, „Eseu despre dar“ (1924), Marcel Mauss întemeiază o dovadă solidă împotriva existenţei darurilor gratuite în societăţile primitive. Vorbind în general, Mauss spunea că darurile specifice şi darurile de înapoiere erau stabilite cu exactitate şi erau impuse prin aprobare socială şi defăimare, prin statut şi ostracizare şi alte forme de presiune socială. Aceasta este o situaţie dezirabilă: obligaţiile şi responsabilităţile, care iau naştere din daruri şi compensaţia lor aşteptată, sunt liantul care ţine societatea împreună.

Putem simţi absenţa acestui liant social în zilele noastre. În cadrul logicii lui „eu şi al meu“, orice obligaţie, orice dependent, este o ameninţare. Darurile creează în mod natural obligaţii, astfel încât, în Epoca Separării, oamenilor le este teamă să dăruiască şi încă şi mai teamă să primească. Nu dorim să primim daruri, pentru că nu dorim să avem obligaţii

faţă de nimeni. Nu dorim să datorăm nimănui nimic. Nu dorim să depindem de darurile sau caritatea nimănui – „Pot să îmi plătesc singur, mulţumesc. Nu am nevoie de tine“. În consecinţă, ridicăm actele anonime de caritate la un înalt statut moral. Se presupune că este o mare virtute să dăruieşti fără ataşamente, să nu aştepţi nimic în schimb.

Condiţia pentru a trăi în lumea darului este recunoaşterea şi acceptarea obligaţiei de a primi şi, de asemenea, de a dărui. Mauss dă exemplul indigenilor dayak, care „au dezvoltat un întreg sistem de drept şi de morală în jurul obligaţiei pe care o au de a nu lipsi de la masa la a cărei preparare au asistat, sau au văzut că li se pregăteşte“. (2) Eu, personal, am trait o parte din experienţa aceasta în timpul anilor petrecuţi în Taiwan, unde rămăşiţe ale vechii culturi bazate pe dar, din timpurile agrare, încă mai persistau la generaţiile mai în vârstă. Acolo, nu numai că era o gafă serioasă să omiţi să oferi hrană unui vizitator în casa ta, însă era, de asemenea, destul de nepoliticos să o refuzi. Dacă cina era în pregătire, nu era neapărat politicos să încerci o ieşire graţioasă înainte de ora mesei (fără o scuză cu adevărat convingătoare). Să refuzi un dar înseamnă să refuzi, dispreţuitor, relaţia. Dacă un dar creează legături şi lărgeşte cercul sinelui, atunci să refuzi să dai sau să primeşti un dar se traduce prin: „Refuz să fiu în relaţie cu tine. Eşti un oarecare în constelaţia mea de fiinţe“. După cum o formulează Mauss: „Refuzul de a oferi, neglijenţa de a invita, precum şi refuzul de a primi, echivalează cu o declaraţie de război; înseamnă să refuzi alianţa şi comunitatea.“(3)

Respingerea acestei legături este o chestiune serioasă. Autorul Mark Dowie vorbeşte despre un trib din Alaska în care a trait, unde era convocată adunarea bătrânilor pentru a discuta despre încălcarea gravă, de către un anumit membru al tribului, a eticii împărtăşite. Omul în cauză păstra pentru el roadele a ceea ce vâna, insultând obiceiurile de a dărui ale tribului. Cât de în serios luau bătrânii comportamentul lui (care fusese de lungă durată)? Scopul adunării lor era să ia o decizie dacă să îl omoare sau nu. (4)

În multe situaţii, are loc un fel de înţelegere implicită, în care cele două părţi schimbă scuze şi respingeri între ei, până când se pun de-acord asupra unui dar, care reflectă în mod corespunzător nivelul legăturii care urmează a fi creată. (5) „Oh, nu aş putea; tocmai am mâncat (minciună). Poate doar o ceaşcă de ceai“. Ceaiul vine acompaniat de un platou somptuos de plăcinte cu fasole mung, prune uscate şi seminţe de pepene. Mă ating cumpătat de câteva dintre seminţe. Gazda îmi oferă câteva plăcinte să iau cu mine. Şi tot aşa. Acest dans subtil al dăruitului şi primitului este absent într-o economie a mărfurilor, cum este a noastră.

Însă, până şi în America, înstrăinaţi cum suntem de cultura darurilor, tot simţim logica aceasta. Probabil aţi perceput experienţa primirii unui favor de la cineva, şi apoi v-aţi oferit să plătiţi pentru el, şi aţi simţit dezamăgirea şi distanţarea care a urmat. Darul pentru care aţi plătit încetează a mai fi dar, iar legătura care a fost stabilită este distrusă.

Aversiunea faţă de obligaţii intensifică atractivitatea tranzacţiilor monetare. După cum spune şi Richard Seaford: „Ceea ce este predat într-o tranzacţie comercială, este complet şi permanent separat de persoana care l-a predat“. (6) Când plătim pentru tot ceea ce primim, rămânem independenţi, deconectaţi, liberi de obligaţii şi liberi de legături.

Nimeni nu poate să reclame favoruri; nimeni nu are vreo influenţă asupra noastră. Într-o economie a darurilor, dacă cineva cere ajutorul, nu prea poţi spune nu: acea persoană şi întreaga societate spune, în mod explicit sau nu: „Hei, îţi aminteşti de toate lucrurile pe care le-am făcut pentru tine? Îţi aminteşti când ţi-am avut grijă de copii? Când ţi-am salvat vaca? Când ţi-am reconstruit hambarul după foc? Ne eşti dator!“ Astăzi, vrem să fim capabili să spunem: „Ţi-am plătit pentru că ai avut grijă de copii mei. Ţi-am plătit pentru că ai dat la lopată pentru trotuarul meu. Am plătit pentru tot ce ai făcut pentru mine. Nu îţi datorez nimic!“

Pentru că provoacă recunoştinţă sau obligaţie, să accepţi de bună voie un dar este, în sine, o formă de generozitate. Aceasta înseamnă: „Sunt dispus să îţi rămân dator.“ Sau, într-o cultură a darului mai sofisticată, s-ar putea spune: „Sunt dispus să am datorii faţă de comunitate“. Extinzând mai departe acest principiu, să acceptăm pe deplin darurile care ni se acordă înseamnă a spune: „Sunt dispus să am datorii în faţa lui Dumnezeu şi a universului“. După acelaşi simbol, refuzând darurile, dăm impresia că ne scuzăm de obligaţiile care iau naştere, în mod natural, odată cu recunoştinţa. Şoferul de taxi Stewart Millard observă:

„Prima concluzie la care am ajuns este că banii ne fac extrem de stupizi în relaţiile umane. Dacă aş fi luat un nou set de cauciucuri de la magazinul prietenului meu, Greg (într-adevăr, stăteam în parcarea lui gândindu-mă la acest lucru!) şi nu s-ar fi întâmplat niciun schimb monetar, atunci cum aş putea să îl răsplătesc pe Greg? Şi, o întrebare puţin mai subtilă a răsărit: Dar dacă nu aş accepta această ofertă (dar) de cauciucuri de la Greg?“

Prin acceptarea darului cauciucurilor fără a plăti cu bani, ia naştere un ansamblu automat de comportamente şi consideraţii. Ce aş putea să îi ofer în schimb? Aş putea să aştept ca el să ceară, sau aş putea face sarcina cea mai dificilă, aceea de a începe să îl cunosc pe Greg, în acest mod permiţând să aibă loc un schimb mai firesc. Banii înseamnă că pot plăti, iar apoi pot să nu mai dau nicio atenţie camaradului meu uman de peste tejghea. Fără a ajunge să îl cunosc, fără un schimb de viaţă care să adăpostească un amestec natural de fluxuri de dependenţă şi apreciere. Unul dintre motivele pentru care suntem atât de intoleranţi unul cu celălalt este simplul fapt că avem bani. Dacă acea persoană este neplăcută, ne ducem cu banii în altă parte – iar acea persoană este lăsată în voia sorţii.

Unul dintre cele mai importante daruri pe care îl poţi acorda cuiva este să-i primeşti, cu adevărat, darul. Astăzi avem multe moduri de a respinge sau de a primi parţial un dar. Orice am face pentru a diminua obligaţia pe care o implică faptul de a primi este o formă de respingere – de exemplu, amintindu-i celui care îţi dăruieşte de ceea ce i-ai oferit anul trecut; insinuând că meritai, sau că ai avea dreptul de a primi darul; pretinzând că, indiferent ce ai primit, nu prea ţi-l doreai; sau oferind, sau insistând să plăteşti pentru ceva anume. Când cineva îmi face un compliment, câteodată îl resping, negând că ar fi adevărat, afişând falsă umilinţă sau devalorizându-l prin vorbe precum: „Oh, dar toată lumea o face; nu e atât de special“. Când cineva zice: „Mulţumesc“, câteodată mă trezesc respingându-l cu vorbe ca: „Pentru nimic“. Cineva ar putea zice: „Scrierile tale mi-au

schimbat viaţa“, iar eu aş putea răspunde: „Schimbarea exista deja în tine, iar scrierile mele au fost doar un agent. Alţii citesc aceleaşi vorbe fără niciun efect“. În timp ce există adevăr în acest răspuns, cu toate acestea, câteodată, l-am folosit pentru a devia darurile de laudă sau mulţumire, pe care mi-era teamă să le accept pe deplin. Un alt mod de a respinge darul unui compliment este să răsplăteşti complimentul cu zel excesiv, deviind atenţia de la primul compliment, înainte de a avea ocazia să fie asimilat. Când recunoştinţa inspiră răsplătirea cu un dar, nu trebuie să îl dăm prea repede, sau devine o simplă tranzacţie, nu atât de diferită de o achiziţie. Astfel anulează obligaţia, mai degrabă decât să lege mai strâns pe cel care dăruieşte, de cel care primeşte.

Să accepţi pe deplin înseamnă să te pui, de bunăvoie, într-o poziţie de constrângere, fie faţă de cel care ţi-a dăruit, fie faţă de societate, în general. Recunoştinţa şi obligaţia merg mână în mână; sunt două feţe ale aceleaşi monede. Obligaţia devine datoria să faci ce? Să dai fără „compensaţie“. Recunoştinţa ce este? Este dorinţa de a dărui, din nou fără compensaţie, născută în urma conştientizării faptului că ai primit. În epoca sinelui izolat, le-am despărţit în două, însă, de fapt, ele sunt una: obligaţia este o dorinţă care vine dinăuntru şi, de-abia în al doilea rând, este o constrângere venită din afară. (7) În mod clar atunci, împotrivirea de a accepta este, de fapt, împotrivirea de a dărui. Noi credem că suntem nobili, că ne autosacrificăm, sau că suntem lipsiţi de egoism, dacă preferăm să dăruim, mai degrabă decât să primim. Nu suntem nimic de acest gen. Persoana generoasă dăruieşte şi primeşte cu aceeaşi lejeritate. Să nu vă fie frică să aveţi obligaţii, să trebuiască să fiţi recunoscători. Ne este frică de obligaţie pentru că, drept vorbind, suntem precauţi când auzim că „trebuie să“; suntem precauţi faţă de constrângerile forţate, precauţi faţă de obligaţiile care stau la baza atâtor instituţii ale societăţii noastre. Însă, când îl transformăm pe „trebuie să“ în „vreau să“, suntem liberi. Când realizăm că însăşi viaţa este un dar şi că suntem aici pentru a ne dărui pe noi înşine, atunci suntem liberi. Până la urmă, ceea ce am luat în viaţa aceasta, moare odată cu noi. Numai darurile noastre trăiesc pe mai departe.

Puteţi vedea cât de universal este refuzul darului în cultura noastră şi cât de multă reînvăţare este de făcut. O mare parte din ceea ce ia numele de modestie sau umilinţă, este de fapt refuzul legăturilor, o distanţare faţă de alţii, refuzul de a primi. Ne este la fel de frică să primim, precum ne este să dăruim; într-adevăr, suntem incapabili să facem una fără cealaltă. Putem să ne imaginăm că suntem altruişti şi virtuoşi pentru faptul că suntem mai dispuşi să dăruim, decât să primim, însă în această stare este tot atât de multă zgârcenie, pe cât este în opusul ei, pentru că, fără a primi, izvorul propriilor noastre daruri seacă. Nu e doar zgârcenie, e aroganţă: Care credem noi că este sursa a ceea ce dăruim? Noi înşine? Nu. Viaţa însăşi este un dar, viaţa şi tot ceea ce o hrăneşte, de la mamă şi tată, la întregul ecosistem. Niciuna dintre acestea nu a fost creată prin propriile noastre eforturi. Acelaşi lucru este valabil pentru abilităţile noastre creatoare, fizice şi mentale, pe care câţiva, intuind aceste adevăr, le numesc dăruite de Dumnezeu.

Bineînţeles, câteodată este perfect adecvat să refuzi un dar, în mod specific, când nu vrei să creezi tipul de legătură pe care darul respectiv îl implică. Toate darurile au „clauze

ataşate“. Dar adesea, împotrivirea noastră faţă de a primi nu vine din aversiunea faţă de o anumită legătură, ci faţă de legături, în general.

Clişeele spirituale New Age despre „deschiderea faţă de abundenţă“ mă dezgustă, dar, cu toate acestea, la fel ca majoritatea clişeelor, există un pic de adevăr la baza lor. Totuşi, frica de a primi nu este doar o chestiune de respect de sine scăzut, sau sentimentul că nu meriţi, aşa cum ne fac să credem unii guru ai self-help-ului: este de-asemenea, în cele din urmă, frica de a dărui. Cele două merg mână în mână – întotdeauna! Împreună, ele reprezintă frica de viaţă, de conexiune; sunt un fel de reticenţă. A dărui şi a primi, a fi dator şi a avea datornici, a depinde de alţii şi alţii de tine – aceasta înseamnă să fii în viaţă pe deplin. Să nu dăruieşti, nici să nu primeşti, dar să plăteşti pentru tot; să nu depinzi niciodată de nimeni, dar să fii independent din punct de vedere financiar; să nu fi legat de o comunitate sau de vreun loc, dar să fii nestatornic… aşa arată paradisul iluzoriu al sinelui izolat şi separat. Asemănător cu fantezia spiritualistă a non-ataşamentului, cu deziluzia religioasă a nedeşertăciunii lumeşti şi ambiţiei ştiinţifice de a stăpâni şi a depăşi natura, acesta se dovedeşte a nu fi un paradis, ci un iad.

Pe măsură ce ne deşteptăm din iluziile noastre privind nonataşamentul, independenţa şi transcendenţa, căutăm să ne reunim cu sinele nostru adevărat, expansiv. Tânjim după comunitate. Oricum, independenţa şi nonataşamentul nu au însemnat altceva decât amăgiri. Adevărul este, a fost şi va fi întotdeauna că noi suntem, în mod absolut şi fără speranţă, dependenţi unul de celălalt şi de natură. Acest lucru nu se va schimba vreodată, având în vedere că singura alternativă la a depinde, a primi, a iubi şi a pierde este să nu trăieşti deloc.

Fără îndoială, există adevăr şi în nonataşament, de asemenea, un adevăr care este reflectat în cultura darului atunci când nu ne agăţăm atât de tare de lucrurile noastre. Acest nonataşament există în cadrul contextului ataşamentului şi conexiunii, nu în cel al independenţei sau separării. Într-adevăr, darurile ajută la eliberarea ataşamentelor egoului, pentru că ele extind sinele dincolo de ego, aliniind interesul personal cu bunăstarea fiinţei extinse, relaţionale. Darurile nu numai servesc, ci şi rezultă din extinderea sinelui dincolo de ego; fiind atât cauză, cât şi consecinţă. Simţind o legătură cu celălalt, ne dorim să dăruim. Cu cât dăruim mai mult, cu atât mai mult simţim relaţiile. Darul este manifestarea sociofizică a unei unităţi fundamentale a fiinţei.

Detaşat faţă de lume, cineva poate face puţin bine sau rău în ea. Scufundaţi în lume, suntem provocaţi să ne folosim bogăţia cu înţelepciune. (8) Este generos să plonjezi, pe deplin, în împărăţia socială a legăturilor şi a obligaţiilor. Când cineva îşi dăruieşte darurile într-un mod public, într-un mod care, contrar idealurilor religioase, ar putea să genereze răsplată, creştem rata de transfer a darurilor dintre noi, manifestându-ne capacitatea şi nevoia de a dărui. Ideea nu este de a forţa întoarcerea darului, sau de a plănui primirea vreunuia – acela nu este deloc un dar – ci de a îndeplini o nevoie şi de a crea o legătură.

Darurile, împreună cu poveştile, sunt iţele relaţiei, ale comunităţii. Cele două sunt legate în mod intim. Poveştile pot fi un tip de dar, şi poveştile însoţesc darurile, de asemenea, intensificînd dimensiunea lor unică şi personală. Dorinţa nestăpânită de a

spune povestea darului este aproape irezistibilă. Îmi amintesc de bunica mea: „Ei bine, prima data am fost la magazinul Macy's, dar nu aveau acolo, atunci m-am dus la magazinul J.C. Penney's...". În orice situaţie, poveştile despre cine, ce şi cui a dat, fac parte din mărturia socială care inspiră generozitate şi sentimentul de comunitate.

Atitudinea celui care oferă – „Îţi dăruiesc de bunăvoie şi mă încred că voi primi ceea ce este cuvenit, ori de la tine, ori de la altcineva din cercul nostru de daruri" – atinge o coardă sensibilă. E ceva etern şi adevărat în spiritul recunoştinţei şi generozităţii care nu se aşteaptă la nicio răsplată şi care nu plănuieşte nicio obligaţie. (9) Deci avem de-a face cu un paradox: pe de o parte, obligaţia – dezvoltând funcţia darurilor, creează solidaritatea socială şi comunitatea. Pe de altă parte, inimile noastre reacţionează la daruri care nu caută să creeze nicio obligaţie, care nu cer reciprocitate şi suntem impresionaţi de generozitatea celor care dăruiesc fără nicio aşteptare în schimb. Există o cale de rezolvare a acestui paradox? Da, pentru că sursa obligaţiei nu trebuie să fie presiunea socială care dă naştere interesului social al sinelui izolat şi separat. În schimb, poate să apară în mod natural, neforţat – rezultatul recunoştinţei. Această obligaţie este o dorinţă autohtonă, un corolar natural al stării emoţionale a conexiunii, care ia naştere, spontan, în urma primirii unui dar, sau asistării la un act de generozitate.

Logica sinelui izolat şi separat spune că fiinţele umane sunt în esenţă egoiste. Atât în gena egoistă a biologiei, cât şi în omul economic al lui Adam Smith, mai mult pentru tine înseamnă mai puţin pentru mine. Prin urmare, societatea trebuie să pună în aplicare diverse ameninţări şi stimulente, să alinieze comportamentul egoist al individului cu interesele societăţii. În zilele noastre, noi paradigme din biologie înlocuiesc dogma neo-darwinistă, în timp ce mişcările spirituale, economice şi psihologice contestă concepţia atomistă şi carteziană despre sine. Noul sine este interdependent şi, chiar mai mult, ia parte prin propria-i existenţă la existenţa tuturor celorlalte fiinţe cu care relaţionează. Aceasta este persoana relaţională, sinele extins care se întinde să includă, treptat, pe toată lumea şi toate lucrurile din cercul lui de daruri. În interiorul cercului, nu este adevărat că mai mult pentru tine înseamnă mai puţin pentru mine. Darurile circulă în aşa fel încât bunăstarea altuia să fie şi bunăstarea ta. Scufundat în acest simţ expansiv al sinelui, nimeni nu are nevoie de mecanisme de constrângere care să impună participarea. Structurile sociale ale darului încă servesc un scop: de a aminti membrilor săi despre adevărul legăturii dintre ei, de a ţine sub control pe oricine care ar fi putut uita aceasta şi să asigure structuri ale darului care lucrează pentru a satisface nevoile societăţii. Cine dăruieşte cui? Răspunsul corect depinde de fiecare cultură şi de mediul său înconjurător, de sistemul de înrudire, de credinţele religioase şi multe altele. O structură a darului evoluează în timp şi se ghidează spre o distribuţie culturală adecvată a resurselor.

În esenţă, acest lucru ne dorim să îl facă şi economia monetară: să conecteze nevoile umane (şi nonumane) cu darurile bărbatului, femeii şi ale naturii, care le pot satisface. Fiecare dintre propunerile din această carte, atât cea economică, cât şi cea monetară, caută, într-un mod sau în altul, să realizeze acest scop. Vechiul regim economic este potrivnic lui, prin concentrarea de bogăţie, prin excluderea celor care nu pot plăti (cum

sunt săracii, vieţuitoarele şi pământul) din circulaţia darurilor, prin anonimatul şi depersonalizarea lui, prin faptul că distruge comunitatea şi legăturile, prin negarea ciclicităţii şi a legii restituirii, şi prin orientarea lui spre acumularea banilor şi a proprietăţii. Economia sacră se bucură de opusul tuturor acestor condiţii: este egalitară, cuprinzătoare, personală, creatoare de legături, sustenabilă şi nonacumulativă. O astfel de economie va veni! Cea veche nu mai poate dura. Este timpul să ne pregătim pentru ea, trăind după principiile ei, astăzi.

Note

(1) Laidlaw, James. „A Free Gift Makes No Friends," în *The Question of the Gift: Essays Across Disciplines*. Editat de Mark Olstein. New York: Routledge. (2002): pp. 46-7.

(2) Mauss, Marcel. *Eseu despre dar**

(3) Ibid.

(4) Interviu la postul de radio KWMR, „O conversaţie cu Charles Eisenstein şi Mark Dowie" 4 aprilie 2009

(5) În Taiwan, simţind în mod intuitiv eticheta locală, am fost câteodată pus în situaţii inconfortabile. Îmi amintesc că odată am vizitat un un om în vârstă pentru a-mi exersa taiwaneza; lecţia din dimineaţa respectivă a fost acompaniată de un platou cu carne de vită feliată şi o sticlă de whiskey proaspăt deschisă. A fost o ofertă care nu putea fi refuzată.

(6) Seaford, Richard. *Money and the Early Greek Mind: Homer, Philosophy, Tragedy,* Cambridge University Press, 2004, pag. 203.

(7) Societăţile darurilor combină inseparabil obligaţia şi recunoştinţa. În potlatch-urile Melaneziei şi ale Pacificului de Nord-Vest, a dărui putea fi un act de dominanţă socială, aproape de agresiune. Dar şi în afara acestei extreme, în general este adevărat faptul că, precum zice şi antropoloaga Mary Douglas: „pe toată suprafaţa globului şi în măsura în care putem să ne întoarcem înapoi în istoria civilizaţiei umane, transferul major de bunuri s-a făcut prin cicluri obligatorii de înapoiere ale darurilor". Aşadar, atunci când ne dăm cu părerea despre ceea ce şi ceea ce nu constituie un dar adevărat, haideţi să nu uităm funcţiile pe care darurile le-au jucat în psihologia şi societatea nenumăratelor culturi ale darului, până în zilele noastre. Cine suntem noi, cei care am trăit aproape în întregime într-o cultură a mărfii, să presupunem că ştim ce este un dar?

(8) Conform acestei idei, calea asceţilor este corectă doar atunci când vine din realizarea onestă că „nu sunt pregătit să folosesc bogăţiile (în toate formele lor) cum trebuie, aşadar mă voi abţine de la ele până voi fi pregătit." Într-adevăr, am întâlnit foarte puţini oameni care să folosească averea cum trebuie, ceea ce nu este suprinzător, de vreme ce averea este un dar, la fel cum sunt şi talentele, energia şi timpul nostru,; şi pentru a le folosi cum trebuie, trebuie să fim orientaţi înspre spiritul darului.

* traducere din limba franceză de Silvia Lupescu – Iaşi: Polirom, 1997 – TEI

(9) Prin urmare, consider că lui Mauss îi lipseşte ceva important, văzând dinamica societăţii darului prin lentile polarizante. În ciuda opoziţiei filosofice a lui Mauss faţă de subminarea utilitarismului oamenilor ca fiinţe sociale şi a susţinerii individualismului, el încă mai crede în unele dintre supoziţiile profunde ale doctrinei, în special faptul că oamenii sunt motivaţi, în primul rând, de autointeres. El se întreabă la începutul *Eseului despre dar:* „Ce regulă a legalităţii şi a autointeresului, din societăţile vechi sau arhaice, impune ca darul care a fost primit să fie în mod obligatoriu reciproc?“ (3). Însăşi întrebarea exclude mecanismele din afara autointeresului şi obligaţia care explică a doua parte a întrebării lui: „Care este puterea care sălăşluieşte în obiectul dăruit şi care îl provoacă pe beneficiarul său să îl restituie?“

Dacă povestea lui Mauss despre dinamica darului este completă, atunci ar fi potrivit să ne întrebăm cu ce este diferit prezentul sistem mediat de bani. Prin intermediul banilor şi noi exercităm presiune socială, influenţând autointeresul, ca să ne asigurăm că darurile sunt împărtăşite. Datoria monetară este o paralelă directă către obligaţiile generate de dar în „societăţile arhaice“ ale lui Mauss. Mai mult decât atât, dobânda are un echivalent în acele societăţi pe care Mauss le aminteşte – societăţi în care, din motive de statut, darul împărtăşit trebuie să fie mai impresionant decât cel primit. O concluzie pe care o putem trage din aceste paralele este faptul că nimic nu s-a schimbat: economia monetară de astăzi este doar o extensie, în cadrul maşinăriei epocii, a economiei darului din societăţile arhaice. Însă o altă concluzie care se potriveşte, în egală măsură, cu faptele, este că Mauss a proiectat mentalităţile şi motivaţiile din zilele noastre asupra oamenilor din trecut. Concluzia cea din urmă are propriile dovezi drept sprijin – de exemplu, numeroşi călători povestesc despre generozitatea largă, încă din copilărie, a băştinaşilor pe care i-au întâlnit. Până şi Cristofor Columb a fost impresionat (cu toate că nu destul de impresionat încât să se abţină de la a-i omorî şi a-i face sclavi): „[oamenii poporului arawakan] sunt atât de inocenţi şi de generoşi cu tot ceea ce au, încât oricine nu vede acest lucru, nu îl poate crede… Dintre toate lucrurile pe care le deţin, dacă li s-ar cere, nu ar spune nu niciodată; din contră, te invită să ţi le împărtăşească şi manifestă atât de multă iubire, ca şi când şi-ar da, odată cu el, inimile lor“. Descrierea lui indică ceva plin de semnificaţie. Inocenţa lor contureaază generozitatea lor copilărească şi primitivă; iubirea lor arată o motivaţie foarte diferită de autointeresul impus social, despre care vorbeşte Mauss.

CAPITOLUL 19
NON-ACUMULAREA

„Atunci când acumularea bogăţiei nu mai va mai avea o mare importanţă socială, atunci vor fi schimbări majore în codul moral. Ar trebui să fim capabili să ne eliberăm de multe dintre principiile pseudo-morale care ne-au bântuit timp de două sute de ani, în urma cărora am ridicat unele dintre cele mai dezagreabile calităţi umane la gradul de cele mai înalte virtuţi.“ – John Maynard Keynes

„Fii darnic, înainte ca bogăţia să te facă lacom.“ – Sir Thomas Browne

În această carte am articulat conceptual bogăţia ca flux, preferabilă bogăţiei ca acumulare. Aceasta nu este o idee nouă: averea a devenit o acumulare numai din momentul naşterii civilizaţiei agricole. Pentru că vânătorii-culegători erau, cu foarte puţine excepţii, nomazi, posesiunile erau, la propriu, o povară pentru ei. Însă fermierul este sedentar; mai mult decât atât, existenţa fermierului depinde de stocarea mâncării, în mod special în cazul agriculturii bazate pe cultivarea grânelor. Vânătorii-culegători îşi menţineau populaţia sub pragul de rezistenţă al ecosistemelor nemodificate; în timpuri de secetă sau inundaţii, puteau cu uşurinţă se se deplaseze şi să se adapteze. Nu şi fermierul. Pentru fermier, după şapte ani neroditori puteau urma, cu uşurinţă, şapte ani mai îmbelşugaţi, ceea ce însemna că cea mai bună apărare era să aibă mari depozite cu hrană. Să acumuleze şi să stocheze era cea mai bună formă de apărare; de aici decurge averea, statutul şi multe dintre obiceiurile pe care astăzi le identificăm ca fiind virtuţi: chibzuiala, sacrificiul, economisitul pentru zilele negre, deprinderile bune de a munci, destoinicia şi sârguinţa.

Trăind fără a stoca mâncarea, vânătorii-culegători nu munceau mai mult decât era necesar pentru a-şi satisface nevoile imediate şi se bucurau de perioade lungi de repaus. Repausul fermierului vine cu o fărâmă de vină – ar putea munci puţin mai mult, ca să stocheze puţin mai mult, pentru orice eventualitate. La fermă există întotdeauna ceva ce trebuie făcut. În zilele noastre, am moştenit şi am dus la extrem atitudinile fermierului, incluzând definiţia agricolă a bogăţiei. (1) După agricultură, aceste atitudini (etica muncii, sacrificarea prezentului pentru viitor, acumularea şi controlul) au atins nivelul următor de

exprimare în Epoca Maşinilor (2), care a dus la acumularea de bogăţii, la care nici cei mai bogaţi faraoni nu au îndrăznit să viseze.

Iar astăzi, ne aflăm în aşa numita Eră a Informaţiei, care este, până acum, o altă intensificare a aceloraşi atitudini şi care a fost martoră la acumularea bogăţiilor, la sărăcia contrastantă şi la înstrăinarea de lumea naturală, depăşind de departe orice precedent. Mulţi observatori au scos în evidenţă că fiecare asemenea „eră“ o urmează (de fapt, o acoperă) pe ultima, cu o viteză exponenţial accelerată. Vorbind foarte estimativ, era agriculturii a ţinut trei milenii, era industriei – trei secole, era informaţiei trei decenii. (3) Acum, majoritatea conştientizează că suntem la un pas de o singularitate: poate o tulburare a noilor ere se acumulează în ani, luni, zile, iar apoi, o tranziţie într-o cu totul altă eră, ceva necunoscut şi diferit din punct de vedere calitativ de tot ce a fost înainte. Încă nu putem cunoaşte multe despre acest lucru, însă un lucru sigur despre Era Reuniunii care va veni este că umanitatea nu va mai pretinde scutirea de legile naturii.

Desigur, acumularea este una dintre violările legii naturii care nu se potriveşte cu noua fiinţă umană şi cu relaţia ei cu natura. A face provizii de resurse care depăşesc capacitatea individului de a le consuma nu este un fenomen necunoscut în natură, însă este rar şi multe tipuri de depozite de mâncare (ex. nucile veveriţelor) au alte explicaţii. (4) Vorbind la modul general, sistemele naturale sunt caracterizate prin fluxul de resurse, nu prin acumulare. Într-un animal, celulele nu stochează mai mult zahăr decât e necesar pentru câteva secunde, însă se încred în continua aprovizionare de la universul lor, corpul.

Din perspectiva determinismului genetic, biologii evoluţionişti dau două explicaţii pentru stocarea resurselor de către oameni. Prima este că oferă siguranţă şi avantaj pentru supravieţuire. Vânătorii-culegători şi alte specii ar face-o de asemenea, spune argumentul, dar în general le lipsesc mijloacele. A doua explicaţie este că acumularea ostentativă şi consumul resurselor sunt un tip de ritual de împerechere. După cum spune biologul Walter K. Dodds:

„Etalarea stăpânirii şi a consumului resurselor de către bărbaţi şi femei se intensifică (contribuie la febra luxului) pentru că însuşirea în exces a resurselor este un criteriu de selecţie sexuală. Într-o societate cu un nivel ridicat de trai, nu este foarte simplu să vă etalaţi stăpânirea asupra resurselor îndestulătoare pentru a vă asigura supravieţuirea voastră, a perechii şi a copilului vostru. Trebuie să stăpâniţi mai multe resurse decât potenţialii competitori, pentru ca etalarea să fie atrăgătoare pentru partenerul sexual“. (5)

Acceptând premisele teoriei genetice convenţionale (care este dincolo de subiectul acestei cărţi), logica pare fără cusur. Chiar dacă, destul de subtil, argumentul se bazează pe raţionamentul circular care proiectează mediul nostru înconjurător prezent ca fiind deficitar, anxios şi în competiţie pentru natură. Abilitatea de a acumula şi a consuma în exces resursele este un avantaj reproductiv doar într-o societate unde resursele nu sunt împărţite echitabil. Într-o cultură bazată pe împărţirea darurilor, bunăstarea copiilor voştri nu depinde atât de mult de faptul că perechea voastră este un vânător grozav, sau un adunător prolific. În plus, dovezile antropologice contrazic teza lui Dodds. În mod

consecvent, vânătorii-culegători şi agricultorii primitivi au produs mai puţin, preferând repausul în locul acumulării şi stăpânirii resurselor. (6) Nu a existat o genă care să determine competiţia pentru afişarea ostentativă a bogăţiei; dimpotrivă, agoniseala nu e rezultatul unui statut înalt, ci a desconsiderării. Mai mult decât atât, răspândirea largă a resurselor a readus în discuţie capacitatea de producţie. Dacă ceva a fost selecţie genetică, acel lucru este dispoziţia de a împărţi şi de a contribui la bunăstarea tribului. Cu mici exagerări, putem spune că, într-o comunitate a darului, autointeresul raţional este identic cu altruismul.

Intuiţiile incorecte ale sinelui izolat şi separat ne contaminează atât de profund încât adesea presupunem că ele ar fi, într-o formă deghizată, adevărul axiomatic. Întrebându-ne „Care este natura umană?“, ne proiectăm o perioadă imaginară, din trecut, când era „fiecare om pentru sine“, sau poate mai degrabă, fiecare familie pentru sine şi presupunem că dezvoltarea comunităţilor a venit mai târziu, ca o îmbunătăţire a stării brute a naturii. În mod semnificativ, doi dintre filosofii fundamentali din acest domeniu, Hobbes şi Rousseau, care aveau viziuni opuse asupra vieţii în forma sa naturală, erau de acord asupra acestui punct de vedere. Pentru Hobbes, viaţa era: „solitară, săracă, imorală, sălbatică şi scurtă“ (accentuarea îmi aparţine), iar pentru Rousseau era solitară:

„În vreme ce, în această stare primitivă, oamenii nu posedau nici case, nici colibe, nici un alt tip de proprietate, în definitiv; fiecare dormea pe unde apuca, foarte rar întâmplându-se să-şi găsească culcuşul în acelaşi loc mai mult de o singură noapte; cele două sexe fiind unite de cele mai multe ori ca un accident, fără ca acest lucru să fie plănuit dinainte, ci mai mult datorită întâmplării sau înclinaţiilor care-i reunesc pe cei doi, nu resimt o mare nevoie de prezenţa cuvintelor pentru a-şi comunica planurile unul altuia; şi se despart cu aceiai indiferenţă. Mama îi dă să sugă la piept puilor ei pentru prima oară de dragul său; iar mai apoi, când puterea obişnuinţei a determinat-o să înceapă să-i iubească, de dragul lor; dar, imediat ce vor fi destul de puternici pentru a fi în stare să plece în căutarea hranei, o vor părăsi din propria lor iniţiativă; şi aşa cum nu au avut nicio altă metodă de a nu se pierde unul de celălalt, decât să rămână permanent în raza vizuală, foarte curând vor deveni incapabili de a se mai putea recunoaşte, atunci când se va întâmpla să se întâlnească din nou.“ (7)

Faptul că acumularea adaugă, cel puţin, o oarecare putere apărării noastre şi chiar atractivităţii noastre sexuale, chiar dacă a fost sau nu adevărat atunci, este în mod sigur adevărat acum. Însă nu pentru mult timp. Mentalitatea acumulării coincide cu ascensiunea separării şi se încheie în tandem cu Era Separării. Acumularea nu are sens pentru sinele extins al economiei darului.

O temă importantă, în toată munca mea, este integrarea atitudinilor vânătorilor-culegători în societatea tehnologică – o completare, nu o transcendenţă a trecutului. Deja am expus în această carte echivalentul monetar al non-acumulării (dezintegrarea monedei), a non-stăpânirii (eliminarea rentelor economice) şi a sub-producţiei (repaus şi descreştere). La drept vorbind, mulţi oameni simt chemarea spre aceste valori la un nivel personal, de asemenea, la fel ca în mişcarea înspre „simplitatea voluntară“ şi în punerea

sub semnul întrebării a naturii muncii. Fiind înaintea timpurilor lor, aceşti oameni au deschis drumurile pentru un stil de viaţă nou şi străvechi care, în curând, va deveni standardul.

Bill Kauth, fondatorul Sacred Warriors* şi a altor organizaţii, este un inventator social cunoscut la nivel internaţional şi un om bogat, dar nu într-un mod convenţional. Deţine foarte puţine lucruri: o maşină veche, câteva bunuri personale şi, din câte ştiu eu, nu are active finaciare. Cu mulţi ani în urmă, îmi povestea el, a făcut un legământ personal pe care îl numeşte „pragul de sus al venitului" promiţând solemn că niciodată nu va câştiga mai mult de 24.000 de dolari pe an. Şi, cu toate acestea, spune el: „Am mâncat în unele dintre cele mai bune restaurante din lume, am călătorit în multe dintre locurile frumoase ale pământului, am avut o viaţă incredibil de bogată".

În era sinelui izolat, dispunem de un dram de cinism şi suspiciune care ne colorează percepţiile despre alţi oameni şi organizaţii. Când auzim un vorbitor motivaţional, sau când participăm la un seminar inspiraţional, ne întrebăm discret (sau nu atât de discret): „Cum profită acest tip de pe urma acestui lucru? Care este strategia lui?" Recunoaştem instant ipocrizii precum „donaţii", care sunt de fapt obligatorii. Adesea, suspiciunile noastre sunt bine justificate. Prea multe secte religioase, mişcări spirituale şi organizaţii de marketing multi-nivel sfârşesc prin îmbogăţirea oamenilor de la conducere şi ne întrebăm: „Oare doar despre asta a fost vorba tot timpul?" Bill Kauth a încercat să găsească o cale de a intra în dinamismul remarcabil al marketingului multi-nivel, eliminând „factorul lăcomie", iar el susţine că „pragul de sus al venitului" a fost singurul lucru care a prezentat ceva perspective.

Suspiciunea asupra oricărui lucru bun că „în realitate, totul se rezumă la faptul că cineva încearcă să profite de mine" are un echivalent intern, atunci când ne îndoim de propriile noastre motive. Din nou, câteodată, această nesiguranţă de sine este bine fondată. Am avut situaţii în care mi se părea că tot ce am făcut vreodată a avut la bază o anumită motivaţie; că toate darurile mele erau tentative calculate de a impresiona pe cineva, sau erau favoruri pe faţă, că toată generozitatea mea era o tentativă patetică de a câştiga aprobare, că toate relaţiile mele erau motivate de o intrigă secretă de a obţine profit. Mi se părea că niciodată în viaţa mea nu am făcut ceva autentic generos; că întotdeauna aveam o agendă secretă de îmbogăţire. Această stare de dezgust de sine îşi are originea în reverberaţiile articulate în mit şi religie. „Îmi vine în minte predica lui Jonathan Edwards** „Păcătoşii în mâna unui Dumnezeu furios, precum şi doctrina lui John Calvin despre depravarea totală a omului. În buddhism, umilinţa realizării a cât de mult din acţiunile cuiva se trage din ego, până şi (şi în special) tentativa de a depăşi ego-ul!

Sunt de-acord cu Bill, pragul de sus al veniturilor este un mod eficace de a elimina suspiciunea care otrăveşte organizaţiile şi ideile care au potenţialul de a transforma vieţi. El operează în mod similar la nivel intern şi prin eliminarea auto-îndoielii din motivaţiile noastre, conferind putere cuvintelor noastre. Ne confirmă nouă şi celorlalţi sinceritatea

* Războinicii sacri – TEI

** 1703 – 1758. Pastor calvinist, considerat a fi „cel mai important şi mai original filosof teolog al Americii" - TEI

motivelor noastre şi permite oamenilor să ne accepte darurile. Legământul lui Bill a fost unul profund personal, pe care nu l-a destăinuit celorlaţi până când, decenii mai târziu, mi-a permis să scriu despre el. Iniţial, m-am gândit că ar fi însemnat mai mult pentru el dacă l-ar fi destăinuit celorlaţi, însă, după o reflecţie ulterioară, m-am răzgândit. Energia esenţială a acelui legământ va iradia din el indiferent dacă îl va rosti sau nu şi celorlaţi. Mai mult decât atât, destăinuindu-l public, putea risca suspiciunea (din partea sinelui sau a celorlaţi) că adevăratul lui motiv este vanitatea: să dai bine, să câştigi aprobarea. Cu toate acestea, Bill menţionează că, la un moment dat, a avut intenţia de a transforma conceptul într-un angajament al comunităţii, care să consolideze încrederea reciprocă şi interdependenţa.

Efectele psihologice şi sociale favorabile ale pragului de sus al veniturilor m-au făcut să mă gândesc la el în contextul economiei sacre, trecute şi viitoare. Asemănător pragului de sus al veniturilor, lecturile mele despre culturile premoderne sugerează că a fost extrem de aplicat ceva mai apropiat de „pragul de sus al bunurilor“, ceva ce eu numesc non-acumulare,. Vă amintiţi de tribul din Alaska, la care făceam referire în capitolul 18: ofensa nu venea din faptul că era un vânător de succes; venea din faptul că nu împărţea carnea.

Non-acumularea modela societăţile vânătorilor-culegători, în care exista mare abundenţă, însă nu acumulare şi în care prestigiul era acordat celor care dădeau cel mai mult. Pentru a da cel mai mult, acea persoană trebuie să primească cel mai mult, fie din natură, fie de la alţi oameni. Maestrul vânător, artistul sau muzicianul priceput, omul energic, sănătos şi cel norocos vor avea mai multe de oferit. În oricare din cazuri, acest tip de prestigiu este în beneficiul tuturor. Restricţionarea câştigurilor mari are rost numai în cazul în care ele se traduc prin acumulare, consumerism frivol şi social-distructiv. Cu alte cuvinte, nu este vreo problemă cu venitul mare; ci cu faptul că efectele câştigului rămân, la un moment dat, blocate în circulaţia lor, acumulându-se şi stagnând.

Non-acumularea este o intenţie conştientă de a nu acumula mai mult decât o cantitate modestă de bunuri. Născută nu din dorinţa de a fi virtuos, ci din înţelegerea faptului că ne simţim mult mai bine să dăruim. decât să păstrăm, că aparenta siguranţă conferită de acumulare este o iluzie şi că banii şi posesiunile în exces ne împovărează viaţa. Ea este în mod profund în spiritul darului, al cărui principiu esenţial este că darul trebuie să circule. Amintindu-ne de Mauss: „În general, chiar şi ceea ce a fost primit şi ajunge în posesia cuiva în acest mod – oricum – nu este ţinut pentru sine, doar dacă acea persoană nu poate fără el“. Cu alte cuvinte, dacă ai nevoie de el, foloseşte-l. Dacă nu, dă-l mai departe. Acesta este un principiu atât de evident, încât chiar şi un copil îl poate înţelege. De ce să ţii pentru tine ceva ce nu poţi folosi? Acest „dar dacă“ ne determină să facem provizii: Dar dacă în viitor nu voi avea suficient? În cultura darului, cineva ţi-ar da ceea ce ai nevoie. În cultura proviziilor, frica de „dar dacă“ este auto-satisfăcătoare, creând exact condiţiile de vulnerabilitate şi insuficienţă de la care pleacă.

S-ar putea să vă gândiţi că, de vreme ce noi, totuşi, trăim într-o cultură a proviziilor şi a insuficienţei – provocate de sistemul monetar, non-acumularea este inaplicabilă în zilele noastre. S-ar putea să vă gândiţi cu nostalgie că ar fi frumos dacă toată lumea ar face-o, însă nu o face, astfel că aţi prefera să vă protejaţi. Totul este foarte logic. Nu pot

oferi un argument raţional pentru a combate această logică. Tot ce pot face este să sugerez ca, pe măsură ce citiţi acest capitol, să observaţi dacă vă atinge şi altceva inima, în afară de raţiune. Priviţi unde ne-au adus raţiunea, pragmatismul şi joaca fără riscuri. Poate este timpul să ascultaţi de acel altceva.

De obicei, nu pledez în favoarea unei tranziţii eroice, abrupte. Dacă sunteţi bogat, poate o metodă bună de a adopta încet non-acumularea este să vă aplicaţi singur taxe asupra propriei bogăţii acumulate, chiar acum, micşorând-o cu aproximativ 5 procente anual. Acest lucru oricum se va întâmpla într-o economie sacră – de ce să nu începeţi să o trăiţi de pe-acum?

Săracii, bineînţeles, au trăit întotdeauna în non-acumulare. Acum, economia exercită o presiune şi asupra clasei mijlocii, pe măsură ce majoritatea oamenilor cumpără lucruri pe credit, în loc să economisească pentru ei înşişi. În timp ce datoriile purtătoare de dobândă vor înceta să domine viaţa economică, în viitor, modul depăşit de a economisi, deja aflat în plină desfăşurare pentru vasta majoritate a americanilor, anunţă economia non-acumulativă.

Încă mai există un rol pentru conglomeratele mari de capital şi sunt oameni care au un dar în a folosi banii ca pe o metodă de creativitate sacră, ca pe un talisman ritualic pentru coordonarea activităţii umane şi concentrarea către intenţiile umane. Banii sunt cei care decid dacă mâine cinci mii de oameni vor construi un zgârie-nori, vor curăţa o grămadă de deşeuri toxice, sau vor crea un film cu tehnologie sofisticată. Bineînţeles, sunt şi alte ritualuri prin care coordonăm activitatea umană, unele dintre ele invocă poveşti şi puteri superioare chiar şi banilor, însă, cu toate acestea, ei reprezintă o unealtă puternică. Aceasta este esenţa „investiţiei sacre“, subiectul capitolului următor. Deţinătorilor de bogăţii, vă invit să gândiţi în termenii a ceea ce veţi crea prin intermediul influenţei colectivului uman. Sau cum să folosiţi banii în cel mai frumos mod.

Fiecare organism din natură, fiecare celulă din corp, poate suporta doar un anumit volum de energie produsă. Şi noi suntem la fel. Prea mult flux de energie printr-un canal poate distruge canalul. Prea multă acumulare înseamnă formarea unei tumori. Cumpărăturile uşuratice, cum ar fi un castel unde nu mergi niciodată, sau al cinsprezecelea Rolls-Royce, sunt simptome ale câştigului în exces. Organismul încearcă în mod disperat să disipeze fluxul de energie, dându-i drumul şi reţinându-l în acelaşi timp.

Ceea ce bogatul risipitor vrea cu adevărat este să dea mai departe, în aşa fel încât să balanseze ceea ce dăruieşte cu ceea ce primeşte, însă, în schimb, el doar cumpără lucruri şi le păstrează. Care este teama care îl îndeamnă să se ţină de ele chiar când le dă drumul? Este teama care guvernează sinele separat, singur în univers. Acumularea este o modalitate de a extinde micuţul sine separat. Cu toate acestea, această extindere este, în cele din urmă, o minciună ostentativă. Părăsim această lume la fel cum am intrat în ea: goi.

Majoritatea damblalelor celor bogaţi sunt substitute pentru ceea ce au nevoie cu adevărat – maşinile sport ţin loc de libertate, conacul compensează pierderea legăturilor sinelui îngustat, simbolurile de statut înlocuiesc respectul autentic de sine şi de la ceilalţi. Şarada bogăţiei este un joc trist. Până şi siguranţa pe care se presupune că o aduce este o

dezamăgire, fiindcă grijile vieţii au o metodă de a pătrunde în fortăreaţa bogăţiei, chinuindu-i locuitorii cu versiuni deformate ale aceloraşi boli sociale care îi afectează pe toţi ceilalţi. Bineînţeles că vă puteţi imagina variate urgenţe medicale şi altele asemănătoare, pentru care bogăţia poate fi colacul de salvare – ei, şi ce? Oricum, toţi vom muri şi nu contează cât de mult trăiţi, va veni momentul când vă veţi uita înapoi, peste ani, şi aceştia vă vor părea scurţi, o fulgerare de lumină în întunericul nopţii, şi veţi realiza că scopul vieţii nu este, la urma urmei, să supravieţuieşti în maximă securitate şi confort, ci că suntem aici să dăruim, să creăm ceea ce este frumos pentru noi.

Ca nu cumva să credeţi că fac ceva faptă nobilă practicând non-acumularea, vă asigur că atunci când am început să trăiesc în acest mod, nu aveam deloc simţul auto-sacrificiului, ci mai degrabă, pe cel al nestatorniciei şi al libertăţii. Sunt o persoană de o generozitate destul de medie şi sunt departe de a fi sfânt. Aceasta idee pe care v-o ofer nu este una nobilă, ci este una practică. În primul rând, pentru că îmi păstrează inima uşoară şi liberă. În al doilea rând, pentru că ştiu că, deoarece dăruiesc, voi şi primi. În al treilea rând, pentru că voi trăi într-o bogăţie continuă a legăturilor, prin expansiunea cercului sinelui care are loc prin Dar. În al patrulea rând, pentru că cred că voi trăi frumos chiar şi din punct de vedere material. De exemplu, iubesc marea şi ani de zile am visat ca într-o zi să locuiesc într-o casă pe malul mării. Este un vis atât de viu, încât pot auzi pescăruşii şi pot să miros aerul sărat. Odinioară credeam că, pentru a o avea, va trebui să fac o grămadă de bani. Acum consider că, cu toate că nu voi „deţine“ niciodată o casă lângă mare, voi fi invitat să stau într-una „oricând doresc“ şi, când proprietarul va spune „simte-te ca acasă“, o va spune din adâncul inimii lui.

Dacă lumea va primi munca mea într-un mod entuziast, atunci mă aştept să primesc o grămadă de daruri, mult mai multe decât am nevoie pentru mine. Ce risipă ar fi să acumulez bunuri grandioase, acţiuni şi obligaţiuni, investiţii şi portofolii, pivniţe şi poduri pline de posesii! De ce să acumulăm, când există atât de mult exces în lume, gata de a fi împărţit? Indiferent dacă va avea loc sau nu o dezintegrare a sistemului monetar şi economia darului va apărea pe durata acestei vieţi, noi putem să o trăim chiar acum. Putem, ca să folosesc fraza lui Gesell, să reducem banii la nivelul umbrelelor, împrumutându-i sau dăruindu-i liber prietenilor aflaţi la nevoie. Bineînţeles, nu există nicio garanţie că voi primi întotdeauna banii, sau alte daruri de care am nevoie, atuncii când am nevoie. Mă aştept ca uneori să nu am bani deloc, dar acest lucru va fi o chestiune care va implica puţină teamă. Pe de altă parte, aş putea muri de foame regretând că nu am acumulat şi că nu mi-am pus deoparte bani pentru zile negre. Însă mă îndoiesc de acest lucru, iar pentru mine lipsa de griji şi de teamă – experienţa deschisă, fluidă, uşoară de a da drumul – depăşeşte în greutate riscurile. Dacă doriţi garanţii, atunci daţi-i bătaie şi acumulaţi, până când veţi descoperi că siguranţa promisă este un miraj, că vicisitudinile vieţii au o cale de a invada fortăreaţa bogăţiei.

La un nivel profund, distincţia dintre acumulare şi non-acumulare este una falsă şi care introduce pe furiş premisele lipsurilor şi separării. O mentalitate bazată pe dar resimte abundenţa lumii ca pe o abundenţă personală şi trăieşte o experienţă de viaţă care

este în concordanţă cu acea mentalitate. Mentalitatea separării vede darurile, împrumuturile şi economiile ca fiind trei lucruri diferite, însă sunt ele într-adevăr diferite? Dacă mă aflu într-o perioadă a vieţii în care primesc mai mult decât am nevoie, aş putea să dau mai departe, generând prin urmare recunoştinţă, sau aş putea să dau împrumut celorlaţi, bazându-mă pe obligaţie în loc de recunoştinţă, sau aş putea să economisesc banii, aparent nebazându-mă deloc pe alţii. Însă aceste trei alegeri nu sunt atât de diferite pe cât ar părea. În primul rând, după cum am discutat mai devreme, o linie foarte neclară separă recunoştinţa şi obligaţia, iar în cultura darului, una o consolidează pe cealaltă. Rezultatul este acelaşi, indiferent dacă recunoştinţa este cea care stimulează oamenii să dăruiască celor care au dăruit, sau convenţiile sociale (care sunt bazate, în cele din urmă, pe înseşi principiile recunoştinţei – conştinciozitatea de a dărui celor care dăruiesc). În ceea ce priveşte economiile şi investiţiile, într-un sistem monetar bazat pe credite, cum este al nostru, acestea nu sunt diferite de împrumut. Un cont de economii este un împrumut pus la dispoziţie către o bancă. La fel ca un împrumut, economiile monetare spun: „Am dat altora în trecut şi pot solicita altora să îmi dea mie, în viitor“. Chiar în cazul dividendelor sau a bunurilor fizice, acumularea depinde de convenţiile sociale de stăpânire.

Atunci, într-o anumită măsură, este imposibil pentru beneficiarul darurilor să nu acumuleze. Atâta timp cât dăruiesc în prezenţa unor martori sociali, voi construi o sursă de abundenţă pentru viitor. (Chiar dacă nu există martori sociali, cred că universul ne va înapoia ceea ce am dăruit, poate într-o altă formă, poate într-adevăr multiplicat de sute de ori). Atunci, în cele din urmă, esenţa non-acumulării constă în intenţia cu care banii sunt acordaţi, împrumutaţi, investiţi sau economisiţi. În spiritul darului, ne concentrăm pe scopul nostru şi lăsăm ca restituirea către noi să fie secundară, un gând întârziat. În spiritul acumulării, căutăm să asigurăm şi să maximizăm restituirea şi să lăsăm destinaţia darului, împrumutului sau a investiţiei să servească acest scop. Prima stare este o stare de libertate, abundenţă şi încredere. Cea din urmă stare este una de spaimă, lipsuri şi control. Oricine trăieşte în prima stare este bogat. Oricine trăieşte în cea din urmă stare este sărac, indiferent de cât de multă bogăţie deţine.

În viitor, când vor exista mecanismele sociale care să elimine rentele economice (de exemplu, profituri obţinute din simpla deţinere a pământului, bani etc.), modul de viaţă pe care l-am descris va fi în concordanţă şi cu logica economică, nu doar cu cea spirituală. Când banii se vor dezintegra, oricum va fi mai bine să îi împrumutaţi celorlaţi fără dobândă, decât să păstraţi mai mult decât aveţi nevoie. În plus, atunci când mentalitatea abundenţei va prevala, distincţia dintre dar, împrumut şi investiţie se va estompa. Vom fi în siguranţă ştiind că, indiferent dacă există sau nu o convenţie formală de a rambursa un dar, a fost creată o obligaţie, dacă nu faţă de o persoană în particular, atunci faţă de societate, sau chiar faţă de univers. Această conştientizare este o consecinţă naturală a noii Poveşti a Sinelui – a sinelui relaţional – care stă la baza economiei sacre înspre care suntem transportaţi. Mai mult pentru tine înseamnă mai mult pentru mine. Din punct de vedere spiritual, acest lucru a fost întotdeauna adevărat, chiar şi pe culmile Erei Separării. Din punct de vedere economic, acest lucru era adevărat în cultura darului de altădată şi

devine adevărat din nou, pe măsură ce fondăm noi instituţii pentru a recrea economia darului într-un context modern.

Aceste instituţii noi, aliniate cu darul, sunt atât o cauză, cât şi un rezultat al schimbării în atitudinea generală. Când suficient de mulţi oameni încep să trăiască în non-acumulare, ei vor întemeia o fundaţie psihologică deasupra căreia noile instituţii economice pot fi aşezate. Vorbind în mod practic, oamenii vor recunoaşte noul tip de bani ca pe ceva care reflectă valorile şi intuiţiile lor spirituale. Ei „se vor dumiri"; îl vor adopta cu entuziasm. Acest lucru se întâmplă deja: în ciuda mijloacelor structurale de constrângere de a nu folosi monede complementare, oamenii tot le găsesc captivante şi ispititoare. Chiar dacă până acum sunt puţine motive economice de a le folosi, totuşi oamenii vor să le utilizeze, înţelegând intuitiv că aceste monede sunt în armonie cu noua Poveste a Sinelui spre care îşi îndreaptă paşii. Deja, intuiţiile noastre spirituale semnalează în avans adevărul despre vremurile care vor veni: faptul că posesiunile sunt o povară, că adevărata bogăţie rezultă din a împărţi şi că, pe măsură ce ne apropiem de ceilalţi, ne apropiem de noi înşine.

Note

(1) Vă rog, ţineţi cont că această dihotomie dintre culegător şi fermier este puţin artificială. Una se amestecă în mod gradual cu cealaltă, iar atitudinile originale ale culegătorului erau foarte lente; într-adevăr, unele dintre ele mai persistă şi în zilele noastre. Fermierul la scară mică, fermierul din Evul Mediu târziu şi ciobanul Bantu s-au bucurat de un ritm de viaţă aproape la fel de tihnit precum acel al vânătorului-culegător.

(2) Asociată cu Revoluţia Industrială, Epoca Maşinăriei nu este atât de diferită de epoca agricolă, ci este, mai degrabă, o continuare ei. Începuturile ei îşi au originile în societăţile constructorilor din lumea antică, ale căror piramide şi monumente au necesitat aceeaşi diviziune a muncii şi aceeaşi standardizare a produselor, proceselor şi a funcţiilor umane care caracterizează sistemul din fabricile moderne. De asemenea, au aceleaşi rezultate: suferinţă, epuizare şi sărăcie.

(3) Aş pune înaintea de acestea 30.000 de ani de cultură simbolică (cam pe atât de veche este arta reprezentării – şi dintr-un punct de vedere, şi limbajul simbolic), 300.000 de ani – era focului şi 3.000.000 de ani de epocă a pietrei.

(4) De exemplu, veveriţele plantează copaci, de fapt, acţionând ca un agent de propagare a lor. Copacul hrăneşte veveriţele, iar veveriţele ajută copacul să se reproducă, exact ca relaţia dintre viespi şi smochin sau dintre nenumărate alte specii. Observând asemenea relaţii, este uşor de înţeles de ce primii oameni vedeau natura ca pe un Dar.

(5) Dodds, Walter Kennedy. *Humanity's Footprint: Momentum, Impact and our Global Environment*. New York, Columbia University Press. 2008, pag. 123.

(6) Vezi cartea lui Marshall Sahlins – *Stone Age Economics* (New York. Routledge: 2003) pentru numeroase demonstraţii de subproducţie.

(7) Rousseau, Jean Jacques – *Discurs asupra originii şi fundamentelor inegalităţii dintre oameni,* traducere S. Antoniu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1958.

CAPITOLUL 20
TRAIUL CINSTIT ȘI INVESTIȚIA SACRĂ

„Ne-am trăit viaţa presupunând că ceea ce este bun pentru noi, va fi bun şi pentru lume. Ne-am înşelat. Trebuie să ne schimbăm viaţa, astfel încât să fie posibil să trăim după supoziţia contrară, şi anume că ceea ce este bun pentru lume, va fi bun şi pentru noi. Iar aceasta ne obligă să depunem efortul de a cunoaşte lumea şi de a învăţa ceea ce este bun pentru ea.“ – Wendell Berry

„Bogăţia în surplus este o îndatorire sacră pe care posesorul ei este nevoit să o administreze, pe durata vieţii lui, pentru binele comunităţii.“ – Andrew Carnegie

Dharma bogăției*

Haideţi să fim clari: scopul non-acumulării nu este de a ne disculpa pe noi înşine de crimele civilizaţiei bazate pe bani. Acest lucru este în întregime egoist. Nu primiţi puncte de virtute pentru sărăcie; non-acumularea nu este un scop în sine. Scopul este de a te bucura de bogăţia adevărată, bogăţia conexiunii şi a fluxului, mai degrabă decât de bogăţia falsificată a deţinerii. Dar dacă aţi avea avere mai multă decât aţi putea împărţi prin fluxul normal al vieţii?

Unei persoane conştiincioase, asemenea avere i s-ar părea mai mult o povară decât un dar. Suntem obligaţi şi ne face plăcere să folosim cum trebuie ceea ce ne-a fost dat. Averea nu face excepţie. Aceia care au fost binecuvântaţi şi blestemaţi cu averi mari, nu au un argument mai bun decât alţii să renunţe la atribuţiile lor, să dea cu piciorul darurilor, responsabilităţilor şi oportunităţilor de a servi scopului pentru care s-a născut fiecare.

Bogăţia în exces, indiferent dacă a fost moştenită de la familie sau dintr-o perioadă recentă din viaţa cuiva, atrage după sine dorinţa de a o folosi cum trebuie. Este dharma, chemarea de a sluji. Irosirea ei pe fleacuri, dăruirea ei fără niciun sens sau dedicarea în creşterea ei, toate sunt modalităţi de a refuza acea chemare. Provocarea pe care o aduce

* În religiile indiene, dharma semnifică Legea care susţine întreaga ordine universală - TEI

bogăţia în exces este de a o da mai departe într-un mod frumos. Acest lucru poate dura ani sau decenii şi implică planuri pe termen lung şi crearea unor structuri întregi, sau se poate întâmpla printr-un singur act generos. În oricare mod, acesta este tipul de investiţie aliniată cu o economie viitoare, în care statutul derivă din a dărui, nu din a avea, iar siguranţa nu derivă din acumulare, ci din apartenenţa la flux. Este o mentalitate în totalitate diferită de paradigma tradiţională a investiţiei, pe care noi o punem pe picior de egalitate cu creşterea bogăţiei.

În primul rând, am crezut că va fi nevoie să distrugem cuvântul şi conceptul de investiţie în întregime. Apoi am luat în considerare etimologia lui: înseamnă a îmbrăca, a lua bani goi şi a le pune veşminte noi, ceva material, ceva real în regatul fizic sau social. Banii reprezintă pură energie umană cu potenţial creativ, care nu a fost încă „îmbrăcată“ în construcţii materiale sau sociale.

O bună investiţie înseamnă să îmbrăcăm banii în veşminte sacre: să îi folosim la crearea, protecţia şi susţinerea lucrurilor care devin sacre pentru noi, în zilele noastre. Acestea sunt aceleaşi lucruri care vor forma coloana vertebrală a economiei de mâine. Buna investiţie este, prin urmare, un exerciţiu pentru lumea care vine, atât un exerciţiu psihologic, cât şi o pregătire practică. Ea familiarizează persoanele cu noua mentalitate a bogăţiei – găsirea canalelor pentru oferitul productiv – şi creează şi consolidează acele canale care s-ar putea să persiste chiar şi când sistemul monetar prezent va colapsa. Banii, aşa cum îi ştim noi, s-ar putea să dispară, însă relaţiile de recunoştinţă şi îndatorire vor rămâne.

Dacă îmi permiteţi puţină speculaţie poetică, tot ceea ce am spus în paragraful precedent esteadevăra, de asemenea, despre cealaltă „viaţă care va urma“ – viaţa după moarte. Nu trebuie neapărat să credeţi în viaţa de după moarte ca să înţelegeţi acest lucru. Imaginaţi-vă pe patul de moarte, realizând că nu veţi lua nimic cu voi. La fel cum investiţiile financiare nu vor supravieţui colapsului economic, la fel şi sfârşitul vieţii noastre înseamnă sfârşitul acumulărilor. Ce vă va bucura în acel moment? Amintirea a tot ceea ce aţi dăruit. După moarte, luăm cu noi doar ceea ce am dăruit. La fel ca în cultura darului, aceasta va fi bogăţia noastră. Dăruind, strângem comori în rai. Atunci când ne contopim cu Totul, primim ceea ce am dăruit tuturor.

Pentru oamenii cu bani puţini, cel mai frumos mod de a-i folosi începe, probabil, cu a se hrăni pe sine şi pe propriii copii şi a-şi satisface anumite nevoi de bază ale vieţii. Cu toate acestea, dincolo de persoana noastră şi de cei dragi nouă, folosirea frumoasă a banilor necesită ceva ce noi numim „a investi“. Într-o economie sacră, investiţia are un înţeles aproape opus a ceea ce înseamnă azi. În zilele noastre, investiţia este ceea ce oamenii fac pentru a-şi menţine bogăţia. În economia sacră, este ceea ce facem pentru a împărţi bogăţia noastră.

La fel ca non-acumularea, conceptul este atât de simplu că până şi un copil îl poate înţelege. El spune: „Am mai mulţi bani decât îmi trebuie, deci voi lăsa pe altcineva să îi folosească“. Aceasta este o investiţie sau un împrumut. Iar o bancă, sau un alt intermediar al investiţiei, este un expert în a găsi pe altcineva să îi folosească. Activitatea bancară, în

dimensiunea ei sacră, spune: „Te voi ajuta să găseşti pe cineva care poate să îţi folosească banii într-un mod frumos“. Odată am împărtăşit această idee cu un bancher adevărat, pe care l-am cunoscut la o conferinţă şi i-au dat lacrimile – lacrimi de recunoştinţă a esenţei spirituale a chemării lui.

Peste o mie de ani, când banii vor fi atât de diferiţi de ceea ce ştim astăzi, încât s-ar putea să nici nu îi recunoaştem ca fiind bani, ideea de bază a investiţiei va rămâne. Acest lucru se întâmplă din cauză că, mulţumită abundenţei fundamentale a universului şi a infinităţii creativităţii umane, adesea vom avea acces la un flux de daruri cu mult peste nevoile noastre imediate. Vom avea întotdeauna cele de trebuinţă traiului – înmulţindu-se în timp – pentru a crea minuni prin efort uman colectiv şi prin relaţia cu Pământul Iubit. La cel mai de bază nivel, investiţia sacră reprezintă canalizarea intenţionată a acestei supraabundenţe spre un scop creativ. Începe cu satisfacerea nevoilor şi se dezvoltă într-o creaţie a frumosului.

Ce luăm pe mere, dăm pe pere

Investiţia corectă evidenţiază spiritul darului. Din nefericire, darul din zilele noastre susţine spiritul opus: fie este motivat de extracţia, iar nu de răsplata bogăţiei, fie darul înapoiat este condiţionat anticipat, fie impune condiţii ulterioare, sau amândouă. Se spune: „Îţi voi da în folosinţă aceşti bani, doar dacă îmi vei da înapoi mai mulţi“. Indiferent că este o investiţie dreaptă sau un împrumut, profit de pe urma stăpânirii exclusive a unei resurse rare, cu scopul de a o controla tot mai mult. O altă modalitate de a o vedea este faptul că stimulentul pentru darul înapoiat nu este recunoştinţa. În ciuda a ceea ce spune mesajul preşedintelui în raportul anual, consiliul directorilor nu ia hotărârea de a plăti dividendele în spiritul recunoştinţei către milioanele de investitori anonimi.

Chiar înainte ca o economie să realizeze că principiile fundamentale ale darului se cristalizează, putem începe să o trăim. Investiţia corectă – investiţia în concordanţă cu spiritul şi logica Darului – este posibilă chiar acum. Ideile pe care sunt pe cale să le propun vor deveni mult mai evidente după tranziţia spre o nouă economie, iar poveştile atotcuprinzătoare ale acelei economii – persoana relaţională şi Pământul ca Iubit – le vor susţine. Pentru a pune în practică aceste idei în zilele noastre, este nevoie de credinţă, viziune şi curaj. Nu veţi primi confirmarea niciunei persoane sau instituţii pătrunse încă de vechea poveste. Din perspectiva lor, ceea ce sunt pe cale să vă ofer este nebunesc.

Ceea ce urmează să prezint este, de departe, mult mai radical decât „investiţia conştient socială“ sau „investiţia etică“. În timp ce aceste idei sunt paşi înspre direcţia corectă, ele adăpostesc o contradicţie internă. Prin faptul că ele caută o restituire financiară pozitivă, ele perpetuează conversia lumii în bani.

Investiţia tradiţională, care este perfect justificată în contextul Ascensiunii, caută să contribuie la creşterea domeniului banilor şi să câştige o parte din acea contribuţie ca şi recompensă. Afacerea capitalistă identifică oportunităţile de creştere foarte mare şi furnizează banii pentru a-i face să se înmulţească. Într-o economie staţionară, sau o economie a descreşterii, acest model nu se mai potriveşte, la fel cum nu mai este

considerat potrivit de către tot mai mulţi oameni din clasa investitoare – de unde şi întoarcerea spre un scop diferit al investiţiei: restaurarea, iar nu cea mai eficientă exploatare, a bunurilor comune naturale şi sociale.

Lăsaţi-mă să reformulez: investitorii nu pot scoate bani din această restaurare. În orice sistem de „investiţie conştient socială", în care se promite o rată normală de returnare, se adăposteşte o minciună, fie că este conştientă sau nu. Voi explica prin două exemple.

După o prelegere pe care am ţinut-o, o femeie foarte inteligentă şi sensibilă, activă în investiţiile conştient sociale, a protestat: „Desigur, nu toate investiţiile profitabile contribuie la lichidarea bunurilor comune. Dar, dacă investesc într-o companie care are o nouă invenţie grandioasă pentru – să zicem, alimentatoare fotovoltaice, portabile şi ieftine? Ajut la capitalizarea acelei companii; ei vând o grămadă de unităţi, toţi facem bani, iar planeta beneficiază de asemenea". Bun, dar dacă compania ar vinde unităţile la un preţ mai mic (de exemplu, suficient de mult încât profitul marginal să finanţeze cercetarea, dezvoltarea şi reinvestiţia capitală), în acest caz nu ar face planetei un bine şi mai mare, făcând dispozitivul şi mai accesibil? Scopul de a plăti dobânda sau dividendele investitorilor, să le asigure un termen de recuperare al investiţiei pozitiv, intră în conflict cu scopul care ar face compania „conştientă" din punct de vedere social sau ecologic.

Ca să fiu clar – eu nu insinuez ca antreprenorii să dea faliment vânzând la pragul de rentabilitate. Eu vorbesc despre a investi, nu despre a câştiga. Una este să fii recompensat pentru că ai făcut o treabă bună în lume; şi este cu totul altceva să adaugi bani la bani, în virtutea faptului de a avea bani. În exemplul de mai sus, ar fi în regulă să fie pus un preţ suficient ca afacerea să se menţină viabilă, ca angajaţii să fie plătiţi bine, să fie finanţată dezvoltarea, cercetarea şi aşa mai departe. Dar dincolo de acest lucru, corporaţiile trebuie să câştige o sumă suplimentară, care să ajungă la investitori sub formă de dobândă sau dividende. De unde vine această sumă suplimentară? Din acelaşi loc de unde vin toţi banii în zilele noastre: datorie purtătoare de dobândă şi din conversia lumii în bani. Aşadar, dacă doriţi cu adevărat să contribuiţi la binele lumii, nu cereţi restituirea investiţiei voastre. Nu încercaţi să daţi şi să luaţi în acelaşi timp. Dacă doriţi să luaţi (şi s-ar putea să aveţi motive serioase să faceţi acest lucru), atunci luaţi, dar nu pretindeţi că, de fapt, daţi.

Un al doilea exemplu va face lucrurile mai clare. Luaţi în considerare una dintre cele mai inspirate tipuri de investiţie conştient socială: microîmprumuturile acordate femeilor din Sudul Asiei. Aceste programe au avut, aparent, un succes enorm, acordând femeilor din India şi Bangladesh noi mijloace pentru a-şi câştiga existenţa, având un risc scăzut de nerecuperare. Dacă a existat vreodată un exemplu pentru „a o duce bine, făcând bine", acesta este. Împrumuţi 500 de dolari unei femei indience pentru a-şi cumpăra o vacă de lapte. Ea vinde laptele consătenilor ei şi câştigă suficient venit pentru a-şi hrăni familia şi pentru a plăti dobânda şi capitalul iniţial al împrumutului. Sună grozav, dar gândiţi-vă un moment: de unde vin banii de rambursare? Vin de la săteni. Şi de unde au ei banii aceştia? Îi obţin din vinderea altui bun sau serviciu – cu alte cuvinte, prin conversia unei părţi a bunurilor sociale sau naturale în bani, după cum am descris în capitolul 4. Efectul este

acelaşi cu cel al abominabilei taxe „hut“ pe care britanicii (şi alte puteri coloniale) au folosit-o pentru a distruge economiile locale independente ale Africii, în timpul erei colonizării. (1) A fost pur şi simplu o mică taxă anuală, plătibilă doar în moneda naţională, care forţa băştinaşii să îşi vândă munca şi bunurile locale în schimbul acelei monede. Economiile locale s-au descâlcit rapid şi s-au transformat într-o piaţă de desfacere pentru bunurile britanice şi o sursă de forţă de muncă şi de materie primă.

Vaca aduce femeii mult mai mult lapte decât poate consuma familia ei. Cui va da surplusul? Pentru că trebuie să restituie un împrumut financiar, fie că îi place sau nu, ea va îl va da celor doritori şi capabili să plătească pentru el. Dacă vaca ar fi fost pe gratis, iar ea nu ar simţi nicio constrângere de a câştiga bani, probabil ar fi distribuit laptele prin canalele tradiţionale ale reţelei darului. Dar cu obligaţia financiară care atârnă deasupra capului ei, ea nu poate face acest lucru, chiar dacă ar vrea. Urmărind această poveste mai departe, cine sunt cei doritori şi capabili să plătească pentru lapte? Aceştia sunt cei care câştigă ei înşişi un venit în bani lichizi. Oamenii care au nevoie de lapte nu îl pot obţine dacă trăiesc în mare parte în economia darului. Apariţia unei noi „afaceri“ în sat îi dă un ghiont în altă direcţie faţă de reţelele tradiţionale de reciprocitate, înspre lumea banilor.

Dacă nu ar fi dobânda împrumutului, infuzia celor 500 de dolari în comunitate ar putea să nu fie un lucru rău. Este adesea cazul comunităţilor moderne sărăcite, în care oamenii au bunurile şi serviciile pentru a face schimb, dar le lipsesc mijloacele de schimb din cauza prăbuşirii culturii darului. Proprietarul iniţial al vacii ar putea folosi banii să plătească sătenii pentru lucruri de care are nevoie, iar când acei bani, în cele din urmă, ajung înapoi la femeia care a cumpărat vaca, multe nevoi au fost satisfăcute şi nimic nu a fost pierdut. Chiar dacă toţi banii se întorc la investitor, cel puţin niciun ban nu a părăsit satul.

Dacă împrumutul este cu dobândă, este vorba de o cu totul altă poveste. Să-i oferi un împrumut cu dobândă acestei femei este echivalent cu a extrage bani din satul ei. Imaginaţi-vă gândind: „Ah, în acest sat există bogăţie care nu a fost încă convertită în bani. Voi lua o parte din ea! Îi voi transforma în sclavii mei datornici“. Nu este un impuls prea caritabil.

Una dintre atracţiile-cheie ale monedelor de schimb locale este faptul că ele asigură rămânerea banilor în comunitate. Un împrumut cu dobândă, cu o monedă de schimb convertibilă internaţional, face contrariul – aspiră banii din comunitate. Femeia vinde laptele unui producător local de brânză, care vinde brânza unui tâmplar, care construieşte un staul pentru vaca femeii, şi aşa mai departe. Banii circulă şi circulă, dar nu pot rămâne în comunitate pentru totdeauna, pentru că datoria trebuie achitată. În ceea ce priveşte dobânda, aceasta poate fi plătită doar dacă localnicii vând ceva lumii din afară. Presiunea de a plăti dobânda, care se pune asupra femeii, este pasată comunităţii sub forma preţului laptelui. Această presiune împinge oamenii din ţările sărace să lucreze în fabrici şi pe plantaţii. În economia financiară, unde reţelele originare ale darului s-au prăbuşit, aveţi nevoie de bani pentru a trăi. Veţi vinde orice puteţi, munca voastră, timpul vostru, împrejurimile – cu scopul de a îi obţine.

Economiştii vă vor spune că, atâta timp cât economia locală creşte mai mult decât rata dobânzii împrumutului pentru vaca de lapte (sau de fapt, totalitatea împrumuturilor

acordate satului), satul poate plăti capitalul iniţial şi dobânda şi încă să îşi crească averea. Cu alte cuvinte, dacă tot satul, asemenea femeii cu vaca, vinde produse şi servicii noi la o rată mai mare decât rata dobânzii, va fi capabil să îşi facă plăţile şi să prospere. Dar acum aceeaşi întrebare se repetă: de unde vin banii? La nivel global, investiţiile bazate pe dobândă impun competiţia şi epuizarea bunurilor sociale, naturale, culturale şi spirituale – conversia economiei darului în cea a banilor. (2)

Cât de evident este că investiţia sacră are puţine de-a face cu obţinerea profitului. Dacă vreţi să ajutaţi satul, atunci daţi-i o vacă femeii. Sau dacă demnitatea ei o cere, împrumutaţi-i banii cu dobândă zero (ceea ce reprezintă un dar de utilizare a banilor). Dacă vă pasă mai mult să vă creşteţi averea financiară, atunci faceţi acel lucru în schimb şi uitaţi de pretexte. Zicala este adevărată: nu puteţi servi la doi stăpâni. În ambele exemple pe care le-am dat, de la un anumit punct, agendele conflictuale ies la suprafaţă, iar persoana trebuie să aleagă: să-l servească pe Dumnezeu sau pe Mamona. Însă această alegere nu va fi caracteristică economiei sacre. Cele două vor fi unite – parte a reuniunilor generale ale opoziţiilor care justifică denumirea de Eră a Reuniunii a vremurilor care vor veni.

Investiţiile conştient sociale, care promit o bună rată de recuperare, înseamnă „să iei pe mere ce dai pe pere“ – cu un comision al acestei tranzacţii oprit pentru tine. Sper că explicaţia menţionată mai sus a fost de prisos pentru majoritatea cititorilor mei. Până la urmă, bunul simţ elementar ne spune că este o problemă cu ideea faptelor bune motivate de profit. Este posibil ca uneori profitul să vină accidental, însă un dar care impune condiţia unui dar mai mare, în schimb, nu mai este deloc un dar, ci un şiretlic sau un jaf.

Aceştia sunteţi cu adevărat, dacă doriţi să impuneţi o separare fără suflet în viaţa voastră, între afaceri şi alte relaţii interumane? Când investiţi bani cu dobândă, participaţi în mod indirect în a-i spune unui om sărac: „Nu îmi pasă ce trebuie să faci ca să îi obţii – returnează-mi banii!“ Recipisa voastră de depunere este ameninţarea de prescriere a altcuiva. Poate că nu acţionaţi ca şi Ebenezer Scrooge*, dar plătiţi pe altcineva să o facă.

Dacă investiţiile generatoare de dobândă sunt în mod fundamental imorale, contribuind la prădarea bunurilor naturale şi comune, atunci în mod evident nu ar trebui să investim bani pentru dobândă. Acelaşi lucru este valabil pentru orice investiţie care conduce la expansiunea domeniului bunurilor şi serviciilor. În calitate de investitori conştient sociali, nu ar trebui să contribuiţi la monetizarea vieţii şi a naturii.

Nu există ieşire din acest principiu. Ocazional, primesc email-uri de la oameni din industria financiară care mi-au citit cărţile şi îmi descriu ideile lor despre investiţia conştient socială sau ecologică. Apoi, eu le propun ideea mea proprie: un fond de investiţii care are ca scop explicit profit zero la investiţie. Dintr-un motiv anume, niciunul dintre experţii financiari căruia i-am sugerat acest lucru nu m-a mai contactat vreodată! Cu toate acestea, într-o economie cu dobândă negativă, profitul zero al investiţiei ar fi considerat destul de bun.

* personaj literar creat de Charles Dickens, simbol al zgârceniei şi mizantropiei – TEI

Nu sunt susţinătorul unei ere a atruismului, în care uităm de beneficul personal pentru binele comun. Mai degrabă, prevăd o fuziune a beneficiilor personale şi a bunăstării comune. De exemplu, când dăruiesc bani în comunitatea mea, creez sentimente de recunoştinţă care ar putea să îi motiveze să îmi înapoieze darul, sau să dea mai departe un dar altcuiva. În orice caz, am întărit comunitatea care mă susţine. Când suntem încorporaţi în economia darului, ne direcţionăm în mod natural recunoştinţa nu numai înspre dăruitorul cel mai apropiat, dar şi înspre comunitate ca un întreg având grijă de membrii ei cei mai în nevoie (darurile caută nevoile). Dorinţa noastră de a dărui se poate foarte bine exprima printr-un dar oferit cuiva din comunitate, care nu ne-a dăruit nimic. Prin urmare, putem vedea orice dar, chiar şi unul fără speranţa returnării, ca pe o formă de „investiţie“. Încă luăm bani goi şi, dacă aceştia sunt o investiţie bună, îi îmbrăcăm frumos. O investiţie proastă îi îmbracă în ceva urât. Atât este de simplu.

Dobânda monetară negativă a viitorului va alinia spiritul darului cu autointeresul economic, iar împrumuturile cu dobândă zero nu vor mai fi resimţite ca un sacrificiu. Până la urmă, faptul de a ne agăţa de bani ne aduce un câştig mai mic decât zero. În perioada care ne rămâne, înainte ca un asemenea sistem să preia conducerea, să împrumuţi bani fără dobândă, sau să îi dai pe degeaba este, aparent, împotriva autointeresului raţional. Pe de altă parte, acesta este un autointeres miop pentru că, în timp ce prezentul sistem monetar se poate dezintegra uşor în următorii câţiva ani, legăturile de recunoştinţă pe care le creează darurile vor persista în oricare tumult social. Dacă sunteţi o persoană preocupată de Vârful Producţiei Petrolului sau de unul dintre celelalte scenarii de prăbuşire, cea mai bună siguranţă pe care vi-o puteţi oferi este să vă adăpostiţi într-o reţea de daruri. Începeţi să dăruiţi de acum. Zece milioane de dolari ar putea însemna doar tot atâtea fâşii de hârtie în câţiva ani. Aceasta este o altă cale în care ceea ce dăruiţi în „această lume“, ar putea fi comoara Dvs. în următoarea.

Dacă doriţi să creaţi o lume a abundenţei, o lume a recunoştinţei, o lume a darului, puteţi începe folosind banii de astăzi, cât încă mai există, pentru a crea şi mai multă recunoştinţă în lume. Dacă avem un rezervor de recunoştinţă suficient de mare, atunci societatea noastră poate ţine piept, practic, la orice. Din nou, trăim într-o lume a abundenţei fundamentale pe care am adus-o, în mod artificial, în starea de sărăcie, prin credinţele şi obiceiurile noastre. Atât de rău am degradat planeta şi spiritul, încât va fi nevoie de o revărsare deplină a tuturor darurilor noastre pentru a o vindeca. Revărsarea darurilor vine din recunoştinţă. Prin urmare, cea mai bună investiţie pe care o poţi face cu banii tăi este aceea care generează recunoştinţă. Nu contează dacă recunoştinţa te identifică drept dăruitor. În cele din urmă, reperul recunoştinţei este Dăruitorul tuturor darurilor noastre, a lumii noastre, a vieţilor noastre.

Pentru a fi pregătiţi pentru acea economie şi pentru a trăi astăzi în spiritul ei, în loc să investim bani cu scopul de a face mai mulţi din ei, mutăm scopul investiţiei spre folosirea banilor acumulaţi drept darul care sunt: darul lumii vechi către cea nouă, un dar de la strămoşi pentru viitor. Este asemănător cu darul vieţii, cu laptele mamei, cu mâncarea şi stimularea senzorială şi toate lucrurile care ne fac adulţi, lucruri pe care le

primim astfel încât să putem intra în maturitate şi să le dăruim mai departe. Atunci, întrebarea este cum să folosim banii în conştiinţa darului. Dacă nu sunteţi un investitor, atunci problema devine una de trai cinstit.

Scopuri noi pentru acumulările vechi

Întrebarea „Ce vor face oamenii bogaţi cu grămada lor de bani?“ ne sugerează o întrebare şi mai cuprinzătoare: Ce am putea noi, ca societate, să facem cu averea acumulată pe parcursul a mii de ani? Ce este această avere, oricum, dacă nu de fapt sau numai „consumerism tărăgănat“?

Haideţi să reconsiderăm esenţa banilor. Mai exact, ce anume se acumulează în aceste grămezi uriaşe de bani? Banii nu sunt atceva decât talismane ritualice după care coordonăm scopul şi activitatea umană. Aceia care posedă o acumulare de bani, au la dispoziţia lor mijloacele să focalizeze şi să organizeze mâna de lucru a societăţii. Înmulţirea banilor poate surveni doar cu costul unui domeniu nemonetizat, însă cheltuirea banilor poate restaura acest domeniu atâta timp cât această cheltuială nu este o investiţie care caută o transformare suplimentară în marfă a bunurilor sociale sau naturale. Banii pot fi folosiţi în scopul cumpărării echipamentului de exploatare forestieră pentru a rade o pădure dar, de asemenea, pot fi folosiţi pentru conservarea şi apărarea pădurii. Prima variantă creează banii; a doua distruge banii (pentru că nu mai generează bunuri şi servicii). În orice caz, acumularea banilor conferă abilitatea de a coordona activitatea umană la scară mare.

Imaginea de a sta pe vârful averii acumulate în secole de exploatare este de o relevanţă particulară pentru generaţia baby boom*, ultima care a ajuns la maturitate în timpul apogeului civilizaţiei noastre. Ei au câte un picior în fiecare lume, în cea veche şi în cea nouă. Au acces (mulţi dintre ei) la grămada de bogăţii din vechea lume, dar sunt destul de tineri astfel încât conştiinţa lor să se schimbe, aliniindu-se cu cea nouă. Generaţia mea, numită cândva generaţia X, este diferită. Mulţi dintre noi, chiar şi cei cu educaţie în spate, nu au pus niciodată piciorul în lumea veche. Până în momentul în care am ajuns la majorat, era atât de evident ruinată, încât nu ne-am putut convinge să facem averile acolo. Pentru cineva care a ajuns adult în anii 1960 sau 1970, era încă posibil să creadă în planul ascensiunii; era încă posibil să participe, pe deplin, la Povestea Oamenilor: cucerirea spaţiului, cucerirea atomului, stăpânirea universul pe orizontală şi pe verticală. Îmi imaginez că, dacă m-aş fi născut în 1957, mai degrabă decât în 1967 (sau dacă tatăl meu nu mi-ar fi dat să citesc, la adolescenţă, Primăvara tăcută, 1984, şi O istorie a Statelor Unite din perspectiva oamenilor)** aş fi urmat Planul şi astăzi aş fi fost un profesor de

* explozia demografică postbelică în America anilor 1946 – 1964 – TEI

** *Primăvara tăcută* – eng. Silent Spring, lucrare din 1962 a biologului american Rachel Carson, carte de căpătâi a mişcării ecologiste americane. 1984 – roman vizionar publicat de George Orwell în 1949. Una dintre cele mai faimoase distopii din istoria literaturii. *O istorie a Statelor Unite din perspectiva oamenilor* – eng. A People's History of the United States – lucrare influentă a istoricului american Howard Zinn, în care prezintă istoria SUA din punctul de vedere al oamenilor obişnuiţi, nu din al elitelor politice sau economice – TEI

matematică undeva, la o universitate. Dar nu a fost să fie. Pe când am ajuns la majorat, în anii optzeci, povestea noastră despre oameni nu mai era obligatorie. Practic, eu şi milioane ca mine am lăsat-o baltă. Generalizez, dar cred că există adevăr în a spune că, în timp ce copiii anilor cincizeci şi şaizeci au devenit programatori milionari pentru Microsoft, copiii anilor şaptezeci şi optzeci se joacă cu Linux. Nu e vorba de vreo remarcă de lipsă de moralitate la adresa milionarilor de la Microsoft! În vremurile lor, era încă posibil pentru un vizionar de douăzeci şi ceva de ani, dinamic, să fie entuziasmat în legătură cu ceea ce se întâmpla în industria comercială de software. Acelaşi lucru este valabil pentru instituţiile centrale politice, academice, de arte, ştiinţă, medicină şi aşa mai departe. Bineînţeles, chiar şi atunci, inevitabilul deznodământ al poveştii Ascensiunii era evident pentru cei cu ochi de văzut, la fel cum, de mii de ani, era evident pentru mistici. Totuşi, pentru majoritatea, crizele erau prea îndepărtate, iar ideologia dominaţiei umane era prea adânc întipărită pentru a-i abate de la participarea deplină la planul ascensiunii.

Dinamica socială despre care vorbesc este, în parte, un fenomen având în centru America, însă cred că s-a răspândit la o lume care se află pe piscul unei noi ere. La fel ca generaţia americană baby boom, lumea se află în vârful unei grămezi de bogăţii, produsul final a zece mii de ani de cultură şi tehnologie. Dispunem de o infrastructură industrială grandioasă; dispunem de drumuri şi avioane; dispunem de un vast sistem deja existent care, de secole, este consacrat expansiunii domeniului uman şi cuceririi naturii. A venit vremea să întoarcem instrumentele separării, dominaţiei şi ale controlului înspre scopul reuniunii, vindecarea lumii. La fel cum bogaţii baby boomer, sau moştenitorii averilor trecute, îşi pot întoarce averea spre un scop frumos, fără să îşi facă griji că averea lor este într-un anumit fel pătată de originile ei, la fel avem şi noi oportunitatea şi responsabilitatea să folosim fructele acumulate ale dominaţiei noastre asupra pământului, într-o manieră frumoasă. Acest lucru este valabil chiar şi pentru cele mai atroce tehnologii explorative – cum ar fi ingineria genetică şi fuziunea nucleară – care au dus programul controlului pe culmile violenţei arogante. În era dobânzii, care este era creşterii, forţa motivaţională principală din spatele oricărei noi tehnologii era să deschidă noi domenii pentru conversia bogăţiei naturale şi sociale în bani. Ingineria genetică a facilitat ca genomul să devină o resursă naturală exploatabilă, la fel cum motorul cu aburi a dus la facilitarea mineritului unor filoane adânci de cărbuni, iar plugul din fier la brăzdarea solului greoi. Cum va arăta tehnologia când va fi dedicată scopului opus – restaurarea sănătăţii planetei?

Când umanitatea, ca întreg, va trece prin aceeaşi schimbare de conştiinţă prin care au trecut atât de mulţi oameni în ultimele decenii şi care i-a eliberat din Matrice, cine ştie în ce scop vom folosi tehnologiile sau profitul? Când umanitatea nu se mai află sub constrângerea de a-şi extinde domeniul, vom transforma ingenuitatea noastră colectivă şi cunoştinţele, informaţia şi tehnologia acumulate de veacuri în scopuri aliniate cu conştiinţa ecologică, legăturile dintre oameni şi vindecarea. Acest lucru nu înseamnă că tehnologia nu se va schimba. Tehnologiile care sunt dominante în zilele noastre vor fi reduse la aplicaţii marginale, în timp ce tehnologiile marginale, inclusiv cele respinse sau ridiculizate în zilele noastre, vor fi în plin plan.

Oricare ar fi aplicarea tehnologiei acumulate sau a banilor acumulaţi, dorim să fim siguri că nu o folosim în vechiul mod: ca un instrument prin care să ne separăm şi mai mult de natură, sau prin care să obţinem şi mai multă bogăţie financiară. De aceea, propun ideea de a folosi banii pentru a distruge banii. Prin aceasta, vreau să zic să folosim banii pentru a restaura şi proteja bunurile naturale, sociale, culturale şi spirituale, din care au fost creaţi în primul rând. Aceasta are efectul de a accelera colapsul şi de a-i atenua gravitatea. Specula cu bani este supusă imperativului „creşti sau mori". Orice element al capitalului social sau natural căruia îi interzicem transformarea în marfă accelerează decesul cămătăriei, „înfometează bestia". Domeniul în interiorul căruia bunurile şi serviciile (monetizate) se pot extinde, se micşorează. Fiecare pădure pe care o protejăm ca să nu fie transformată în cherestea, fiecare bucată de pământ pe care o retragem de la dezvoltare, fiecare persoană pe care o învăţăm să se vindece şi să vindece pe alţii, fiecare cultură băştinaşă pe care o separăm de imperialismul cultural, este un loc mai puţin unde banii ar putea coloniza. Eforturile liberalilor şi ale reformatorilor, cu toate că sunt incapabile de a opri înaintarea progresului Maşinăriei, nu au fost în van. Limitarea poluării, de exemplu, a asigurat ca cel puţin o parte din cer să nu fie convertit în bani. Standardele de muncă au prevenit cel puţin ca o parte din bunăstarea muncitorilor să nu fie convertită în bani. Mişcarea antirăzboi face ca afacerea războiului să fie mai puţin profitabilă. Criticile de dreapta ale politicilor ecologiste, pro-muncii şi antirăzboi sunt corecte – ele dăunează creşterii economice. Dacă eu merg într-o cultură băştinaşă, îi conving oamenii că agricultura de subzistenţă este degradantă şi primitivă, iar în schimb îi determin să muncească într-o fabrică şi să se alăture economiei de piaţă, atunci PIB-ul creşte (şi am creat o „oportunitate de investiţie"). Dacă, pe de altă parte, inspir oamenii să-şi abandoneze locurile de muncă bine plătite şi „să se întoarcă la pământ", atunci PIB-ul cade. Dacă creez o comunitate unde nu mai plătim pentru îngrijirea copiilor, dar în schimb avem grijă de copiii fiecăruia în mod cooperativ, atunci PIB-ul cade. Iar dacă reuşim să protejăm Refugiul Vieţii Sălbatice din Alaska de forarea pentru petrol, atunci vor fi zeci de milioane de dolari care nu se vor materializa niciodată. De aceea, susţin că folosim banii pentru a distruge banii. Câteodată, uneltele stăpânului pot dezmembra casa stăpânului.

Un alt fel de a privi lucrurile este că aceste eforturi de a proteja o parte din bogăţiile comune a ridicat „nivelul" unde trebuie să cădem înainte ca transformarea către lumea nouă să se cristalizeze. Faptul că folosesc un limbaj al recuperării după dependenţă este intenţionat. Dinamica cu care operează cămătăria este dinamica dependenţei, necesitând o doză chiar mai mare (de bunuri) pentru a menţine normalitatea, convertind tot mai mult din baza bunăstării în bani pentru o doză. Dacă aveţi un prieten dependent, nu îi va face niciun bine să îi acordaţi obişnuitul „ajutor", cum ar fi bani, o maşină pentru a o înlocui pe cea accidentată, sau un loc de muncă care să îl înlocuiască pe cel pierdut. Toate aceste resurse se vor duce la fundul găurii negre a dependenţei. La fel se întâmplă şi cu eforturile politicienilor noştri de a prelungi era creşterii.

Mulţumită eforturilor generaţiilor de binefăcători, încă vom avea o parte din divina noastră moştenire. Încă mai există bogăţii în sol; încă mai sunt păduri sănătoase din loc în

loc; mai sunt încă peşti în unele părţi ale oceanului; mai sunt încă oameni şi culturi care nu şi-au vândut, în întregime, sănătatea şi creativitatea. Acest rest de capital natural, social şi spiritual este ceea ce ne va purta prin tranziţie şi va forma baza pentru vindecarea lumii.

Dacă sunteţi un investitor, este timpul să vă concentraţi în întregime pe crearea legăturilor, pe generarea de recunoştinţă şi pe reclamarea şi protecţia bunăstării comune. Vremea mentalităţii conservării averii a luat sfârşit. Conservarea averii îmi aminteşte de o colonie de şobolani, fiecare căţărându-se unul peste celălalt pentru a ajunge la vârful catargului unei corăbii care se scufundă. În schimb ar putea coopera pentru a strânge bucăţile cu care să-şi construiască o plută care să-i salveze. Ne aşteaptă un drum lung în faţă.

Traiul cinstit

Aceleaşi principii care se aplică investiţiei cinstite se aplică traiului cins, de asemenea tit; într-adevăr, traiul cinstit şi investiţia cinstită sunt două feţe ale aceleiaşi monede. Dacă investiţia cinstită foloseşte banii ca dar pentru a susţine crearea unei lumi mai frumoase, atunci traiul cinstit acceptă acel dar, în timp ce face acea muncă.

Job-ul tradiţional primeşte bani pentru că ajută la extinderea regatului monetizat. Aflăm că, pentru a câştiga bani, trebuie să participăm la conversia a ceea ce este bun, adevărat şi frumos în bani. Acest lucru se întâmplă din cauza sistemului monetar – în cele din urmă, influenţa se duce la cei care pot crea în cel mai eficient mod noi bunuri şi servicii (sau care le iau de la cei care le-au creat). Un sistem monetar bazat pe dobândă exercită o presiune sistemică asupra conversiei bogăţiilor comune în bani şi cea mai mare renumeraţie se duce la cei care fac acest lucru, în cel mai eficient mod. Doriţi să deveniţi bogaţi? Inventaţi un mod mai eficient de despicare a copacilor. Creaţi o campanie publicitară care să convingă alte naţiuni să bea Cola în locul băuturilor locale. Văzând lucrările economiei globale, mulţi tineri idealişti decid că nu vor să ia parte la ele. Primesc scrisori de la ei tot timpul. „Nu vreau să iau parte la asta. Vreau să fac ceea ce îmi place, într-un mod în care să nu rănesc pe nimeni. Dar nu fac bani din asta. Cum să supravieţuiesc?“. Cum să supravieţuieşti, ca să nu mai pomenesc de accesarea unor sume mari de bani pentru a face lucruri măreţe, într-o lume care răsplăteşte exact distrugerea acelor lucruri pe care doriţi să le creaţi?

Din fericire, în zilele noastre există oameni care vă vor da bani să faceţi lucruri care nu vor crea mai mulţi bani. Aceştia sunt exact oamenii (sau organizaţiile, sau guvernul) care urmăresc spiritul „investiţiei cinstite“, descrise mai sus. Bineînţeles, trăind de pe urma donaţiilor altora nu este o soluţie dacă ei trebuie să muncească tot mai greu (la afacerea distrugerii) pentru a câştiga banii care vi-i dă vouă. Cu toate acestea, după cum am observat, umanitatea posedă vaste depozite de bogăţii în forme diferite, de exemplu să conserve şi să restaureze capitalul natural, social, cultural şi spiritual. Făcând acest lucru, nu se vor crea mai mulţi bani; prin urmare oricine plăteşte, în cele din urmă oferă un dar.

Cu alte cuvinte, cheia „traiului cinstit“ este să trăim din daruri. Acestea pot veni în forme ingenioase. De exemplu, să spunem că vindeţi produse la preţuri corecte. Când cineva cumpără, la fiecare produs cumpărat multiplică costul unui produs funcţional echivalent, prelucrat într-o fabrică cu condiţii de lucru umilitoare; diferenţa de cost este, în fond, un dar. (3) Nu au fost nevoiţi să plătească atât de mult. Acelaşi lucru este valabil şi dacă slujba Dvs. este să instalaţi boilere solare, sau să construiţi adăposturi pentru cei fără casă. Multe slujbe de servicii sociale tradiţionale, cum ar fi asistenţii sociali, profesorii şi aşa mai departe, iau parte la energia darului atâta timp cât ele nu contribuie la cea mai eficientă operaţie a maşinăriei devoratoare a pământului – de exemplu, instruind copiii să fie producători eficienţi şi consumatori fără minte. Sursa banilor poate fi un cumpărător, o fundaţie, sau chiar guvernul. Ceea ce face dintr-un lucru un dar este motivul – faptul că nu ţinteşte să obţină cel mai mic preţ, sau să genereze şi mai mulţi bani în schimb. Slujba tradiţională înseamnă contrariul: îţi plătesc un salariu şi profit de pe urma productivităţii tale (a bunurilor şi serviciilor vandabile), care îţi depăşeşte salariul. Slujba tradiţională ajută la conversia lumii în bani.

Într-un mod subtil, orice acţiune care duce la micşorarea domeniului banilor, duce la daruri. Dacă oferiţi cursuri de recalificare, pregătiţi tămăduitori holistici sau predaţi permacultura, în cele din urmă reduceţi domeniul bunurilor şi serviciilor. Urmărind banii pe care îi primiţi în urma acestor acţiuni până la originile lor, undeva la capătul celălalt al firului, cineva a făcut o „investiţie proastă“, violând principiile care guvernează crearea banilor în zilele noastre: „Banii se duc la cei care îi vor înmulţi şi mai mult“. Nu e un accident faptul că sunt puţini bani care se fac din inversarea conversiei vieţii şi a lumii în bani.

Dacă vreţi să rezumaţi acest lucru la esenţă, aţi putea spune că traiul cinstit se bazează pe două principii. El foloseşte timpul, energia şi alte daruri ale Dvs., în folosul a ceva care amplifică, conservă sau restaurează un aspect al bogăţiei comune, iar banii (sau alt dar returnat) care vin în schimb nu implică rănirea naturii şi a oamenilor. Sau, ca să simplific, alte fiinţe beneficiază de daruri, fără a li se provoca vreun rău. Oricum, eu nu trăiesc după principii; şi nici nu o recomand. Ar trebui să încerc să calculez costurile şi beneficiile relative rezultate din tipărirea acestei cărţi? Pe de o parte, foloseşte celuloză din copaci; pe de altă parte, s-ar putea să inspire oamenii să creeze un sistem sustenabil pentru pământ. Oamenii sunt adepţii interpretării alegerilor lor într-un mod care să se alinieze cu principiile lor; dacă discrepanţa este prea mare, îşi modifică principiile şi pretind că le-au avut tot timpul.

Prin urmare, când este vorba de un trai cinstit, am încredere în ceea ce simt că e bine şi drept. Aţi putea întreba – dar dacă simţi că e bine şi drept să vinzi pastă de dinţi, sau să lucrezi pentru un fond de investiţii, sau să concepi arme nucleare? Aş spune, atunci fă-o. În primul rând, pentru că, pe măsură ce conştiinţa Dvs. despre lume se dezvoltă, o asemenea muncă probabil nu vi s-ar mai părea bună şi cinstită. În al doilea rând, deoarece vă veţi condiţiona să vă încredeţi în acel sentiment, acesta va continua să vă ghideze când va veni vremea să renunţaţi la acea slujbă şi să faceţi ceva curajos. În al treilea rând,

pentru că a ne refuza propriile dorinţe interioare de dragul principiilor face parte din povestea Ascensiunii, a stăpânirii naturii. Ideea că dorinţele noastre sunt ceva rău, că trebuie să le cucerim de dragul a ceva superior, este reflectarea ei interioară. Este aceaşi mentalitate care ne înfrânează de la generozitate, pentru că ne punem problema că s-ar putea să nu ne-o permitem. Încrederea în sine, pentru care pledez, este inseparabilă de premisa de bază a acestei cărţi, expusă în capitolul 1: ne naştem în recunoştinţă, ne naştem în nevoia şi dorinţa de a dărui.

Cu alte cuvinte, aveţi încredere că nu este dorinţa voastră adevărată să vă supuneţi conversiei lumii în bani. Aveţi încredere că doriţi să faceţi lucruri frumoase în viaţa voastră.

Astfel, eu propun ca, pentru un trai cinstit, să ne orientăm înspre nevoia şi dorinţa noastră de a da. Propun să privim lumea prin prisma întrebărilor: „Ce prilej de a dărui am?“ şi „Cum aş putea să îmi dăruiesc mai bine darurile?“. Ţineţi minte această intenţie şi oportunităţi neaşteptate se vor ivi. Numaidecât, orice situaţie în care nu vă oferiţi darurile vieţii spre ceea ce a fost bun pentru Dvs. devine intolerabilă.

Este în regulă dacă „ceea ce pare bine şi corect“ abia vă hrăneşte familia. Cheia este în atitudinea de a servi. Dacă încercaţi să vă culpabilizaţi pentru un trai cinstit, cel mai probabil vă veţi alege cu o imitaţie a lui. Multe organizaţii nonguvernamentale (ONG-uri) nu sunt decât imense proiecte ale vanităţii, moduri elaborate de a îngădui oamenilor să se aprobe pe sine. Toate acestea sunt egoism. Scopul unui trai cinstit nu este să puteţi să aveţi o imagine de sine pozitivă. La oamenii care o fac din acest motiv este chiar evident faptul că o fac din defensivă, dintr-o falsă evlavie şi autojustificare. Scopul traiului cinstit este să vă folosiţi energiile pentru a face ceva ce iubiţi. Conceptul ar trebui să fie resimţit ca eliberator, nu ca o încărcătură morală, nu ca un alt lucru pe care trebuie să îl faceţi corect, pentru a fi bun.

Pentru a pătrunde mai adânc în traiul cinstit, fiţi servitori în fiecare zi. Aveţi încredere în dorinţa voastră de a dărui, amintiţi-vă ce bine vă face să vă simţiţi şi fiţi deschişi la ocaziile de a dărui, mai ales când ele sunt chiar la limita curajului Dvs. Iar dacă sunt dincolo de limitele curajului Dvs., nu provocaţi singuri suferinţă. Fricile care vă blochează dorinţa de a dărui nu sunt un inamic. Ele formează un cocon de siguranţă. Când creştem, fricile care au fost cândva protective, devin limitative; devenim nerăbdători cu ele şi căutăm să scăpăm de ele. Această nerăbdare aduce un nou avânt de curaj. Astăzi, acest proces de creştere are loc cu întreaga omenire. Planul Ascensiunii care ne se părea cândva bun şi cinstit – forţarea frontierelor ştiinţei, cucerirea universului, triumful asupra naturii – nu mai pare corect, pe măsură ce consecinţele acelei ambiţii au devenit dureros de greu de ignorat. Am intrat într-un moment de criză, în mod colectiv, în care ceea ce este vechi este intolerabil, iar ceea ce este nou nu s-a manifestat încă (nu ca o viziune comună, cu toate că s-a manifestat pentru mulţi indivizi).

Aşadar, când este vorba de traiul cinstit sau de investiţia cinstită, haideţi să fim blânzi. Pentru noi înşine şi pentru alţii, haideţi să ne încredem în dorinţa naturală de a dărui şi să ne încredem în procesul natural de creştere, care ne propulsează în acea

direcţie. În loc să ne culpabilizăm pe noi şi pe ceilalţi înspre el (întărindu-ne prefăcuta noastră evlavie), putem oferi ocazii şi încurajări de a dărui şi putem fi generoşi cu aprecierile şi celebrarea darurilor celorlalţi. Putem să îi vedem pe ceilalţi nu ca fiind oameni egoişti, lacomi, ignoranţi sau leneşi, care „nu se prind“, ci mai degrabă ca pe fiinţe divine care doresc să dăruiască lumii; putem vedea acest lucru şi ni-l putem confirma, şi accepta atât de trainic, încât cunoaşterea noastră să servească drept o invitaţie pentru noi şi pentru ceilalţi de a păşi în acel adevăr.

Note

(1) Vezi, de exemplu: Pakenham, Thomas. *The Scramble for Africa,* Londra. Abacus. pag. 497-98

(2) Un mic avertisment: în teorie, dacă rata dobânzii nu ar fi mai mare decât prima de risc, atunci nu ar fi nevoie de creştere economică şi de monetizarea bunurilor comune. Totuşi, componentele relevante ale adevăratei rate a dobânzii sunt prima de lichiditate şi valoarea inflaţiei, determinate de cerere, ofertă şi de politicile monetare guvernamentale. Acestea reprezintă profitul din simpla deţinere a banilor, care este lipsit de temei, date fiind argumentele din capitolele 4 şi 5.

(3) Sunt conştient că acest „comerţ legal“ a devenit, în multe cazuri, un brand care acoperă obişnuita exploatare a muncii şi transformarea în marfă a culturii, însă principiile tot se aplică.

CAPITOLUL 21
A MUNCI ÎNTRU DAR

„Cât de stranie este situaţia noastră pe pământ! Fiecare dintre noi vine aici pentru o vizită scurtă, fără să cunoască motivul, chiar dacă pare uneori că a venit cu un scop divin. Cu toate acestea, în viaţa cea de toate zilele există un lucru pe care îl ştim cu siguranţă: acela că suntem aici pentru binele celorlalţi.“ – Albert Einstein

Încrederea în recunoștință

Întrebarea revine iar şi iar: cum am putea, în economia monetară de astăzi, deopotrivă, să trăim şi să ne împărţim darurile cu semenii? Unii dintre cei care-şi pun această întrebare sunt artişti, vindecători sau activişti care caută cu disperare să găsească o modalitate de a „fi plătiţi“ pentru ceea ce fac. Alţii au o afacere sau o profesie de succes, dar au început să simtă că ceva este în neregulă cu modul în care sunt valorizaţi pentru serviciile lor.

Într-adevăr, a percepe un comision în schimbul unei activităţi, sau chiar a unor bunuri materiale, încalcă spiritul Darului. Când vom fi trecut la mentalitatea dăruirii, vom trata creaţiile noastre drept daruri către alte persoane, sau către lume. Ar fi împotriva spiritului dăruirii să ataşăm a priori unui dar, un alt dar de schimb, pentru că atunci gestul nu ar mai fi unul de dăruire, ci mai degrabă, un troc sau o vânzare. În plus, mulţi oameni, în special artişti, vindecători şi muzicieni, îşi văd propria muncă drept sacră, inspirată de o sursă divină şi care poartă o valoare infinită. A-i atribui un preţ, ar înseamna devalorizare, sacrilegiu. Însă, cu siguranţă, şi artistul merită să fie recompensat pentru munca sa, nu-i aşa?

Ideea din spatele cuvântului „recompensă“ este că, prin munca Dvs., aţi făcut un sacrificiu de timp. Aţi petrecut muncind acel timp pe care, în schimb, l-aţi fi putut petrece pentru altceva ce v-ar fi plăcut să faceţi. Un alt context în care folosim cuvântul „recompensă“ este, de exemplu, în procese, atunci când cineva solicită despăgubiri pentru un prejudiciu, pentru durere şi suferinţă.

Într-o economie care merită atributul de „sacră“, munca nu va mai fi un prejudiciu adus timpului sau vieţii, ea nu va mai fi o chestiune de durere şi suferinţă. O economie sacră recunoaşte faptul că fiinţele umane îşi doresc să muncească: doresc să îşi consume

energia vieţii în exprimarea darurilor lor. În această abordare nu este loc pentru „recompensă“. Munca reprezintă o bucurie, un motiv de recunoştinţă. În cel mai bun sens al său, se ridică deasupra oricărui preţ. N-ar fi atunci o blasfemie să vorbim, de pildă, despre recompensarea lui Michelangelo pentru că a pictat Capela Sixtină, sau a lui Mozart pentru că a compus Recviemul? Nicio cantitate finită de bani nu este suficientă în echivalarea divinului. Pentru operele desăvârşite, singurul mijloc adecvat de a le oferi este acela de a le transmite mai departe. Chiar dacă în acest moment, puţini dintre noi au acces la geniul unui Mozart, suntem cu toţii capabili de a crea lucruri sacre. Suntem cu toţii capabili de a ne canaliza abilităţile spre ceva mai înalt decât noi înşine. Ceva ia formă prin noi, folosindu-ne ca instrument de manifestare a sa pe pământ. Puteţi aprecia acum cât de neadecvat este conceptul de „recompensă“ pentru acest tip de activitate? Puteţi simţi dezonoarea provocată de vânzarea unei creaţii sacre? Indiferent de preţ, v-aţi vândut ieftin şi aţi vândut ieftin şi sursa de la care aţi primit darul. Îmi place să spun aşa: „Unele lucruri sunt prea valoroase pentru a fi vândute. Ele pot fi doar transmise mai departe“.

Întrebările se ivesc imediat în mintea celui care citeşte. În pofida celor spuse, este posibil să cădeţi din nou pe gânduri: „dar, oare, nu se cade ca un artist să fie recompensat pentru munca lui?“. Cât de departe merge această intuiţie a separării! Aşadar, să reformulez: „Nu merită, oare, cel care oferă daruri de valoare să primească, în schimb, daruri de valoare?“. Răspunsul, în măsura în care paradigma lui „merită“ are ceva semnificaţie, este afirmativ. Într-o economie sacră, acest lucru se va întâmpla prin intermediul mecanismului recunoştinţei, mai degrabă decât prin cel al constrângerii. Atitudinea vânzătorului spune: „Eu vă voi oferi acest dar, însă numai dacă mă plătiţi pentru asta, numai dacă îmi daţi în schimb atât cât cred eu că merită“ (cu toate acestea, indiferent de preţ, vânzătorul se va simţi întotdeauna nedreptăţit). În antiteză, atitudinea celui care oferă spune: „Eu vă voi oferi acest dar şi am încredere că îmi veţi da, în schimb, atât cât credeţi că este corect.“ Dacă oferiţi un dar de valoare şi nu primiţi în schimb recunoştinţă, atunci, probabil, este un semn că l-aţi oferit unei persoane greşite. Spiritul Darului răspunde nevoilor. Generarea recunoştinţei nu este scopul dăruirii, ci este un semn, un indicator că darul a fost oferit bine, că a îndeplinit o necesitate. Acesta este un alt motiv pentru care nu sunt de acord cu anumite învăţăminte spirituale care spun că o persoană cu adevărat generoasă nu va dori să primească ceva în schimb, nici măcar recunoştinţă.

Acum, haideţi să punem învăţămintele în practică. După ce m-am luptat ceva timp cu această problemă, am realizat că, dacă mă simt rău atunci când percep bani pentru munca mea, mă simt totuşi bine să accept bani de la oameni recunoscători pentru darul primit. Gradul de recunoştinţă este unic pentru fiecare persoană în parte. Nu pot şti dinainte cât de valoroasă va fi această carte pentru Dvs., nici chiar Dvs. nu puteţi şti asta dinainte. Este motivul pentru care există o contradicţie între spiritul dăruirii şi recompensarea a ceva necunoscut, în avans. Lewis Hyde ilustrează cel mai profund această idee:

„Poate fi mai clar acum de ce am spus că a percepe un comision pentru o prestaţie tinde să reducă forţa recunoştinţei. Ideea este că rezultatul unei tranzacţii, în sens general,

nu poate fi stabilit aprioric. Nu putem estima roadele muncii noastre, nu putem şti nici măcar dacă o vom duce într-adevăr la capăt. Recunoştinţa presupune o datorie neplătită şi vom fi motivaţi să continuăm doar atâta timp cât datoria este conştientizată. Dacă ne-am opri din a ne simţi îndatoraţi, am renunţa pe bună dreptate. Prin urmare, faptul de a vinde un dar transformator falsifică relaţia; înseamnă că a fost oferit un dar de schimb, chiar dacă, de fapt, aceasta nu se poate întâmpla până când transformarea nu s-a încheiat. Un comision plătit în avans diminuează greutatea darului şi depotenţează mobilul schimbării. Prin urmare, terapiile şi sistemele spirituale oferite prin intermediul pieţei vor tinde să atragă energia necesară conversiei de la o aversiune către durere, mai degrabă decât de la o atracţie către o stare superioară.“ (1)

În consecinţă, am întreprins demersurile posibile a-mi dirija munca în armonie cu spiritul dăruirii. De exemplu, fac pe cât posibil ca scrierile mele, înregistrările mele audio şi video să fie disponibile on-line, fără nicio taxă şi îi invit pe cititori să-mi ofere în schimb un dar care reflectă gradul lor de recunoştinţă. Acest dar nu trebuie să ajungă la mine. În cazul în care recunoştinţa pentru disponibilitatea operei mele este, de exemplu, faţă de univers, probabil, un mod mai potrivit de a dărui este acela de a „plăti mai departe“.

Utilizez un model similar pentru vorbitul în public. Când sunt întrebat despre comisionul meu de orator, spun că nu percep un comision anume. Solicit, de obicei, să-mi fie acoperite cheltuielile cu deplasarea; dincolo de asta, spun ceva de genul: „Cât vă convine. Nu-mi daţi nimic sau daţi-mi orice sumă care vă conferă un sentiment de transparenţă, de justeţe şi de echitate, o sumă care reflectă recunoştinţa Dvs. pentru venirea mea aici, de a fi cu Dvs.“ Aceasta nu este o formulă, este un spirit care se adaptează la fiecare situaţie unică în parte. Dacă ei au deja stabilit un onorariu standard pentru oratori, nu voi insista să facă o excepţie special pentru mine. Mai mult decât atât, uneori, oferta emisă iniţial îmi comunică cât de mult îşi doresc ceea ce am eu să le ofer. Vreau să-mi ofer darurile acolo unde ele sunt dorite, iar banii reprezintă una dintre multele căi de a comunica această dorinţă.

Este important să nu transformaţi „a trăi în dăruire“ într-o adoraţie oarbă, sau într-un standard de virtute. Nu o faceţi în scopul de a fi mai buni. Faceţi-o pentru a vă simţi mai bine. Dacă sunteţi voioşi (cum sunt eu) în faţa unui cec gras, este în ordine! Noi, oamenii, suntem încântaţi să primim daruri de valoare. Chiar dacă vă simţiţi avari (din nou, aşa cum mă simt şi eu uneori), indignaţi şi lacomi, pur şi simplu luaţi act de acest fapt. Drumul înapoi către spiritul dăruirii este unul lung, căci ne-am îndepărtat prea mult de el. Mă văd ca pe unul dintre mulţii exploratori ai unui nou (şi vechi) teritoriu, învăţând din descoperirile altora şi, deopotrivă, din propriile mele greşeli.

Când văd că se bate în retragere, solicit plată pentru cazare, masă, alte cheltuieli din buzunar şi provoc daruri. (2) Mi-a luat ceva timp să conştientizez unde „funcţionează“ efectiv acest model. Dacă le-o iau în nume de rău celor care nu-mi oferă nimic în schimb, dacă intenţionez ca, graţie unor principii solemne, să constrâng sau să manipulez oamenii pentru a mă recompensa mai mult decât le dictează recunoştinţa autentică, sau dacă le trezesc oamenilor „vinovăţia“ făcându-i să cedeze în mod subtil, prin apelul la greutăţile,

sacrificiul sau dreptul meu în virtutea sărăciei, atunci nu aş trăi deloc în spiritul dăruirii. Aş trăi, în schimb, într-o subtilă mentalitate a insuficienţei sau a cerşetoriei şi, reflectând acea stare, fluxul dăruirii secătuieşte aproape instantaneu. Nu numai că oamenii se abţin de la a mai dărui, dar chiar propriul meu izvor de daruri se usucă.

Atâta timp cât intenţia dăruirii mele este autentică, afluenţa de daruri echivalează sau depăşeşte fluxul de ieşire. Uneori, mobilul darului restituit este misterios, urmat indirect sau neurmat de nimic din tot ce am dăruit, dar într-un fel, atunci când el vine, poartă ceva din spiritul dăruirii originare. Uneori, doar o amprentă estompată de sincronizare şi simbol mai conectează darul oferit şi cel restituit. Mintea raţională spune că darul restituit nu are nimic de-a face cu cel oferit – „L-aş fi primit oricum“ – dar inima vede altfel.

Deoarece darul restituit soseşte tardiv, pe măsură ce păşim într-un mod de viaţă dedicat dăruirii, trăim pentru un timp în credinţă. Fără vreo asigurare a recompensei, vom afla dacă vorbim serios. Ego-ul se luptă şi se frământă în încercarea de a găsi un beneficiu garantat. Dacă nu pentru bani, poate reuşesc să fac cunoscută generozitatea mea ca să primesc laude. M-aş putea felicita în secret şi simţi superior acelora care trăiesc sentimentul dăruirii mai puţin decât mine. În experienţa mea, fiecare nou pas către spiritul dăruirii este înfricoşător. Cedarea darului trebuie să fie reală, altfel nu va exista nicio recompensă.

Afaceri în spiritul dăruirii

Acum, haideţi să aplicăm acest model în alte tipuri de afaceri. Există deja astăzi o serie de întreprinderi care aplică economia dăruirii în mod creativ. Eu nu susţin propriul meu model drept cel mai bun, sau unicul mod de a trăi în spiritul dăruirii. Suntem pionierii unui nou tip de economie şi urmează să depăşim unele teste şi erori ca să îl facem să funcţioneze aşa cum trebuie. Voi oferi câteva exemple de oameni care fac afaceri în conformitate cu una sau ambele dintre principiile cheie ale spiritului dăruirii, despre care am discutat:

(1) destinatarul darului şi nu cel care dăruieşte determină „preţul“ (darului restituit),

(2) darul restituit este ales doar după ce darul iniţial a fost primit, şi nu înainte.

În Berkeley – California, Clinica Karma tratează oameni cu ajutorul medicinei holistice, în spiritul dăruirii, pentru o perioadă de doi ani. După consultaţie sau tratament, clientul primeşte o „factură“ pe care scrie „consultaţia Dvs. este un dar generos de la cineva care a venit aici înaintea Dvs. Dacă doriţi să transmiteţi mai departe acest spirit, o puteţi face în modul cel mai convenabil pentru Dvs. Banii sau alte daruri pot fi lăsate în cutia de daruri a biroului Clinicii Karma sau prin poştă la ...“. În Ashland – Oregon, a luat fiinţă o altă clinică în spiritul dăruirii, intitulată The Gifting Tree. Există, fără îndoială, mult mai multe în întreaga ţară şi ele par a fi destul de sustenabile: Centrul de Donare Victoria a funcţionat exclusiv pe bază de donaţii din 1982 până în 1988 şi, conform fondatorului său, Will Wilkinson, se auto-susţinea integral, cu peste 300 de vizite pe lună.

Modelul dăruirii a fost aplicat şi în restaurante. Restaurantul One World din Salt Lake City, deschis din 2003, cafeneaua „The SAME“ (So All May Eat)* din Denver, deschisă din 2008; Cafeneaua „A Better World“ din New Jersey, deschisă în 2009; restaurantul Karma Kitchen din Berkeley şi multe altele, funcţionează exclusiv pe bază de donaţie – şi multe dintre ele serveau alimente ecologice.

Recent, ideea s-a implementat în masă atunci când lanţul naţional de restaurante Panera Bread a deschis un magazin de tip plăteşte-cât-vrei în St. Louis, Missouri. Meniul era exact la fel ca şi în alte magazine ale sale, însă preţurile erau doar orientative. Patronii solicitau clientului să plătească atât cât se simţeau bine: anunţul de la cântar spunea: „luaţi tot ceea ce aveţi nevoie, lăsaţi atât cât vi se pare echitabil“. Dacă acest experiment va funcţiona, compania intenţionează să extindă modelul şi în alte locuri din întreaga ţară. Mă întreb dacă îşi dau seama că ei sunt pionieri nu numai ai unui model de virtute civică, dar, de asemenea, ai unui model de afaceri pentru viitor.

Pe internet, desigur, prosperă o enormă economie a dăruirii. Versiuni din toate tipurile majore de aplicaţii software de mare productivitate sunt disponibile în mod gratuit. De exemplu, aplicaţiile de birou Open Office, un efort de colaborare a sute de programatori voluntari, sunt disponibile fără nicio plată. Ezit să folosesc expresia „gratuit“ aici, pentru că aceste cuvinte implică respingerea a aproape oricărui dar de întoarcere. Organizaţia Open Office acceptă donaţii şi îi încurajează pe cei care au descărcat software să contribuie în diverse moduri.

De asemenea, o mulţime de trupe îşi oferă muzica „gratuit“ on-line. Pionierii cei mai semnificativi ai modelului de afaceri în spiritul dăruirii pentru muzica înregistrată au fost Radiohead, care ofereau albumul In Rainbows, din 2007, în sistemul de tip plăteşte-cât-vrei. Deşi aproape două treimi dintre aceia care l-au descărcat au ales să nu plătească nimic, sute de mii de oameni au ales să plătească câţiva dolari pentru el şi mai multe milioane de exemplare au fost achiziţionate de pe iTunes, sub formă de CD-uri, precum şi prin alte canale. Criticii au revocat succesul ca pe o anomalie posibilă prin statutul iconic al formaţiei, însă modelul de bază continuă să prolifereze în special în industria muzicală, întrucât canalele de distribuţie tradiţionale devin din ce în ce mai puţin practice pentru cele mai multe formaţii.

Surprinzător, există chiar şi o firmă de avocatură care a implementat un element al sistemului de tip plăteşte-cât-vrei în activitatea sa. Grupul de avocatură Valorem, o firmă de reprezentare în procese cu sediul în Chicago, a adăugat o „linie de ajustare a valorii“ ca trăsătură distinctivă a facturilor sale. În partea de jos a facturii, deasupra unei casete goale cu „Total de plată“, există o casetă cu denumirea „ajustarea valorii“. Clientul scrie acolo o cifră pozitivă sau negativă şi ajustează în concordanţă valoarea finală. Sunt plin de admiraţie pentru această firmă, deşi din punct de vedere juridic, acest demers este destul de necugetat. Cineva ar putea „ajusta“ valoarea facturii astfel încât să nu plătească nimic, iar firma nu ar avea, probabil, nici măcar posibilitatea unui recurs legal.

* So All May Eat – „astfel încât să putem mânca cu toţii“ – TEI

Haideţi să generalizăm acum aceste exemple într-un model de afaceri aplicabil la scară largă. Elementele fundamentale sunt destul de simple. Primul criteriu este acela de a percepe bani doar pentru a vă acoperi costurile directe. Acestea includ costurile marginale şi costurile fixe repartizate, dar nu şi costurile ascunse. Aşadar, spre exemplu, dacă executaţi lucrări de instalaţii sanitare pentru cineva, veţi taxa materialele (cu marjă zero), combustibilul pentru a ajunge la locul de montaj şi, probabil, valoarea unei jumătăţi de zile aferente plăţilor curente pentru capitalul investit în echipament (de exemplu, împrumutul unui camion, creditul de afaceri etc.). Veţi transmite astfel clar destinatarului că timpul, munca şi expertiza Dvs. sunt un dar. Factura ar putea avea costurile totale şi apoi un rând gol intitulat „cadou“ şi, dedesubt, rândul intitulat „total“.

O variantă a acestui sistem este de a urma modelul Valorem şi de a afişa o taxă normală, care reflectă preţul de piaţă cu o linie intitulată „ajustarea valorii“ sau „ajustare de recunoştinţă“. Cei mai mulţi oameni vor plăti, probabil, doar preţul de piaţă, dar le puteţi explica faptul că îl pot ajusta, doar dacă sunt deosebit de mulţumiţi, sau de nemulţumiţi, de prestaţie.

O altă variantă este de a nu tarifa chiar nimic, dar de a evidenţia elemente cum sunt „costul materialelor,“ „costul repartizat al cheltuielilor de afaceri,“ „orele de muncă“, „preţul de piaţă pentru această prestaţie“ şi aşa mai departe. În acest fel, destinatarul poate alege să nu plătească nimic, nici măcar pentru materiale, dar măcar a recepţionat informaţia. Această informaţie, asemeni notificării oferite de Clinica Karma, reprezintă „povestea darului“ la care ne-am referit mai înainte. În mod tradiţional, darurile au fost adesea însoţite de poveşti care au ajutat destinatarul să le aprecieze valoarea.

De fapt, modelul de afaceri în spiritul darului nu este chiar atât de departe de practica standard de afaceri, pe cât aţi putea crede. Astăzi, o tactică de negociere uzuală este aceea de a spune: „Priviţi, acestea sunt costurile mele; nu pot merge mai jos de-atât.“ (3) Nu ar fi chiar o schimbare uriaşă de perspectivă să spuneţi: „Acestea sunt costurile mele. Puteţi să-mi plătiţi mai mult în concordanţă cu valoarea pe care consideraţi că aţi primit-o“. Deseori, clientul are idee de preţul de piaţă real al bunurilor sau serviciilor pe care le oferiţi şi, dacă există vreo urmă de omenie sinceră în relaţia de afaceri, va plăti, probabil, o valoare destul de apropiată de acel preţ. Atunci când el plăteşte o valoare peste preţul de bază, puteţi interpreta că aceasta cuantifică valoarea recunoştinţei sale. Când cineva este recunoscător pentru ceea ce i-aţi dăruit, va dori să vă ofere mai mult. Când este nerecunoscător, veţi şti că darul nu a fost primit în întregime şi veţi alege, probabil, să nu reveniţi la acea persoană din nou.

Transpusă în relaţiile de afaceri, teoria semnifică alegerea Dvs. de a nu mai avea afaceri cu cineva care plăteşte puţin sau deloc peste costuri şi de a încheia afaceri, în mod preferenţial, cu aceia care, folosind banii drept mărturie, comunică un grad înalt de recunoştinţă. Aşa şi trebuie să fie. Unii oameni au nevoie de darurile noastre mai mult decât alţii. Dacă aveţi pâine, veţi dori să o oferiţi unei persoane căreia îi este foame. Faţetele recunoştinţei ne ajută să ne orientăm spre cea mai bună expresie a darurilor noastre. Aşadar, la fel ca şi astăzi, o companie va avea tendinţa de a încheia afaceri cu cei

care plătesc mai mulţi bani (chiar dacă şi exprimările nemonetare ale recunoştinţei pot intra în calcul). Această abordare este diferită de tendinţa de a încheia afaceri cu cei care oferă cel mai bun preţ. Cheia constă în această diferenţă. În armonie cu spiritul dăruirii, preţul nu este oferit înainte de vreme. Mai întâi este oferit darul, şi numai după ce acesta este primit, se acordă darul restituit.

Nu pot să nu remarc o paralelă între această abordare şi diferite jocuri – studii teoretice asupra altruismului şi problemele reiterate despre dilema prizonierului. Căutaţi expresia „tit-for-tat“* în Wikipedia pentru înţelegerea acestui subiect. În esenţă, în multe dintre situaţiile unde există interacţiuni repetate între entităţi discrete, cu recompense diferite pentru cooperare şi trădare, strategia optimă este mai întâi cea de cooperare, iar cea de răzbunare apare numai împotriva acelei persoane care nu a cooperat ultima dată. Un raţionament similar mă face să cred că modelul de afaceri pe care l-am subliniat poate aduce, practic, un mai mare succes financiar pe termen lung în comparaţie cu modelul standard. (4)

Întrucât mentalitatea dăruirii este atât de străină pentru noi astăzi, a încheia afaceri în spiritul dăruirii necesită uneori un pic de educaţie. Am constatat că, dacă facem publicitate unui eveniment „gratuit“, oamenii îl tratează uneori cu neglijenţă, gândind că „nu trebuie să fie foarte valoros sau foarte important dacă nu se plăteşte nimic pentru el“. Vor veni cu întârziere, sau chiar nu vor veni deloc, sau vor veni cu aşteptări inferioare. A plăti o taxă este un fel de ritual, care transmite un mesaj către inconştient că „acest lucru este ceva de valoare“, sau „eu fac într-adevăr asta“. Eu şi mulţi alţii experimentăm încă pentru a găsi modalităţi mai bune de a invoca beneficiile contra-valorii, rămânând totuşi fideli spiritului dăruirii. Suntem la începutul unei noi ere, aşa că ne va lua puţină practică şi experimentare ca să reuşim.

Evident, la momentul scrierii acestei cărţi, cele mai multe corporaţii şi patronii unor afaceri nu sunt pregătiţi pentru un model de afaceri în spiritul dăruirii. Este în ordine – puteţi să le daţi un mic impuls! Pur şi simplu, puneţi-l în aplicare unilateral, prin „furtul“ produsele lor, de exemplu, prin descărcarea ilegală sau copierea materialului digital, cum ar fi melodii, filme, software şi aşa mai departe. Apoi, dacă vă simţiţi recunoscători faţă de creatorii lor, trimiteţi-le nişte bani. Aş fi foarte fericit dacă aţi face la fel pentru această carte. Va fi greu să o faceţi în mod ilegal, deşi, din moment ce nu pretind drepturile standard de autor (pariez că nu aţi citit cu atenţie pagina de copyright, cu toate că, de obicei, nu este scrisă acolo obişnuita flecăreală), iar conţinutul este disponibil on-line fără plată. Cu toate acestea, dacă reuşiţi să „furaţi“ această carte, voi fi bucuros să primesc o sumă de la Dvs., o sumă care vă reflectă recunoştinţa – spre deosebire de suma pe care eu sau editorul presupunem că reflectă valoarea sa pentru Dvs. Experienţa fiecărei persoane de a citi este unică: pentru unii poate fi o pierdere de timp, altora le-ar putea aduce o schimbare în viaţă. N-ar fi absurd, atunci, să primim un dar echivalent, identic, de la toată lumea?

* ochi pentru ochi, dinte pentru dinte – TEI

Profesiile sacre

Modelul dăruirii se aplică în mod natural mai ales în cazul profesiilor în care valoarea livrată este ceva intangibil. Muzicieni, artişti, prostituate, vindecători, consilieri şi profesori – toţi oferă daruri care se devalorizează atunci când le atribuim un preţ. Atunci când ceea ce oferim este sacru pentru noi, singurul mod echitabil de a-l oferi este prin dăruire. (5) Niciun preţ nu poate fi suficient pentru a reflecta sacralitatea infinitului. Prin solicitarea unei taxe de orator, îmi depreciez darul. Dacă sunteţi un membru al uneia dintre profesiile de mai sus, aţi putea lua în considerare recomandarea de a experimenta modelul dăruirii ca afacere – dar amintiţi-vă, dacă veţi aplica acest model ca pe un mijloc mai inteligent de a „fi mai bine plătit", modelul nu va funcţiona. Oamenii pot detecta un dar mincinos, un dar care nu reprezintă un dar, ci ascunde o listă de câştiguri.

În toate profesiile de mai sus, valoarea imaterială se asociază unei valori materiale, prima – necuantificabilă, care doreşte în mod firesc să rămână în domeniul dăruirii. Acest adevăr este valabil, de fapt, pentru orice profesie. Întotdeauna există ceva dincolo de cuantificabil, dincolo de produs şi, astfel, dincolo de preţ. Prin urmare, fiecare profesie are un potenţial sacru. Luaţi în considerare exemplul agriculturii. Ce anume asociază alimentele la ceva tangibil, la sacru?

Ele sunt cultivate de cineva căruia îi pasă profund de calităţile lor nutritive şi estetice. Sunt crescute într-un mod care îmbogăţeşte ecosistemul, solul, apa şi viaţa, în general. Producţia şi prelucrarea lor contribuie la sănătatea societăţii.

Cu alte cuvinte, hrana sacră este înglobată într-o reţea de relaţii naturale şi sociale. Sunt cultivate dintr-o dragoste pentru oameni şi pământ, care nu este o dragoste abstractă, ci una pentru aceste meleaguri şi pentru aceşti oameni. Nu putem iubi anonim, motiv pentru care, probabil, am avut întotdeauna un sentiment oarecum rece faţă de acţiunile de caritate anonime, care nu creează legături. Cineva a cultivat hrana sacră pentru mine!

Când vom vedea munca noastră ca fiind sacră, vom căuta să o facem ireproşabil de dragul ei, mai degrabă decât „suficient de bună" pentru ceva extern, cum ar fi piaţa, legislaţia privind construcţiile, sau un anumit rang. Un constructor care face o lucrare sacră va folosi materiale şi metode care ar putea rămâne ascunse în ziduri, dincolo de puterea de observaţie a cuiva, dincolo de secole. Niciun beneficiu nu derivă raţional din asta, decât satisfacţia lucrului bine făcut. La fel şi proprietarul afacerii care plăteşte un salariu peste nivelul pieţei, sau producătorul care depăşeşte cu mult standardele de mediu. Ei nu au nicio aşteptare raţională a beneficiului şi, totuşi, obţin un beneficiu, uneori în moduri total neaşteptate. Beneficiile neaşteptate se armonizează perfect cu spiritul darului: precum spunea Lewis Hyde, un cadou „dispare după colţ", „în taină" şi nu ştim cum va călători înapoi spre noi.

Un alt mod de a vedea roadele neaşteptate, care apar din neant, este că atunci când trăim în spiritul dăruirii, magia se întâmplă. Mentalitatea dăruirii este un fel de credinţă, un fel de predare şi este o condiţie prealabilă apariţiei miracolelor. Prin dăruire, devenim capabili să facem imposibilul.

Am întâlnit în Oregon un om care deţinea o societate de administrare a imobilelor, specializată în centre de îngrijire a persoanelor în vârstă, cu venituri mici. „Aceasta", spune el, „este o afacere imposibilă". Subiect al mai multor factori de conflict, cum ar fi instituţiile medicale, companiile de asigurări, reglementările guvernamentale, sărăcia locatarilor şi turbulenţele financiare generale, industria lui era într-o stare de criză. În săptămâna în care l-am vizitat, doi dintre cei mai mari competitori îl sunaseră, implorându-l să preia centrele lor aflate pe pierderi. Cu toate acestea, cumva, acest om a construit o afacere profitabilă, în creştere, un loc de muncă care responsabilizează şi un mediu de lucru uman, care reprezintă un model pentru industrie. Cum a reuşit asta? „În fiecare zi", spune el, „merg la birou să mă confrunt cu o grămadă de probleme imposibile. Nu-mi pot imagina niciun fel de a le rezolva. Aşa că fac singurul lucru pe care îl pot face: mă adâncesc în muncă. Şi apoi, ca prin minune, soluţiile se ivesc de nicăieri".

Acela care este servitorul celorlalţi este un artist. Pentru a considera munca un lucru sacru trebuie să i te închini şi, astfel, să devii instrumentul ei. Mai exact şi oarecum paradoxal, devenim instrumentul a ceea ce creăm. Fie că este o creaţie materială, umană sau socială, ne-am pus în slujba umilă a ceva preexistent, încă nemanifestat. De aceea, artistul îşi venerează creaţia. Am acest sentiment când citesc cu voce tare cartea *„Ascensiunea omenirii"*. „Aş fi putut să nu scriu aceste rânduri". Acea carte reprezintă o entitate proprie, născută prin mine, dar nu mai este creaţia mea, cum nici părinţii nu creează un copil şi nici fermierul nu creează plantele de spanac. Ei transmit impulsul vieţii, asigură un loc pentru ca acestea să crească, dar nu înţeleg, şi nici nu trebuie să înţeleagă, detaliile cu privire la diferenţierea celulelor. Am hrănit şi eu creşterea cărţii mele cu toate resursele disponibile şi am născut-o cu greutăţi teribile, din pântecele ei în mintea mea, într-o formă fizică şi sunt familiarizat cu fiecare nuanţă a ei, dar am un sentimentul statornic că exista deja, că este dincolo de născocirea mea. Poate un părinte să îşi însuşească, în mod legitim, realizările copilului său? Nu poate. Ar fi o formă de furt. Nici eu nu îmi voi însuşi frumuseţea creaţiilor mele. Eu doar le sunt servitor.

Am evidenţiat acest lucru pentru a arăta că aceeaşi logică pe care Sfinţii Părinţi creştini, Thomas Paine şi Henry George au aplicat-o terenului, se aplică şi pentru roadele muncii umane. Ele există dincolo de noi înşine – suntem valeţi aflaţi în slujba lor, la fel cum suntem valeţi ai terenului şi nu proprietarii lui. Precum ne-au fost date, tot astfel trebuie să le dăm mai departe. De aceea, ne este dat să încheiem afaceri în spiritul dăruirii. Ne face să ne simţim bine şi onest, pentru că ne aliniază cu adevărul. Ne deschide un torent al belşugului dincolo de limitele fiinţei noastre. La fel este şi cu originea oricărei idei sau invenţii mari: „Pur şi simplu mi-a venit". Cum am putea atunci presupune că ne aparţin? Le putem doar transmite mai departe şi, astfel, să păstrăm deschis canalul prin care vom continua să primim darurile sacre, sub diverse forme, de la alţi oameni şi nimic mai mult.

Ca un stimulent care face trecerea la modelul de afaceri în spiritul dăruirii, remarcaţi că pentru multe dintre profesiile sacre, vechiul model nu mai funcţionează. Aici, în micul oraş Harrisburg din Pennsylvania, care nu este chiar cel mai progresist loc de pe pământ –

există, cu toate acestea, sute de practicieni care promovează medicina holistă, medicina complementară şi medicina alternativă în publicaţia locală Holistic Health. Sute. Şi probabil, cel puţin jumătate dintre ei, prin intrarea în programul de studiu al plantelor, de terapie yoga, de naturopatie sau hipnoterapie, de vindecare angelică, vindecare prin cristale, terapia polarităţii, Reiki, terapia cranio-sacrală, nutriţia holistică, terapia prin masaj, sau alte programe, îşi imaginează cariera viitoare într-un birou, sau în centru de sănătate holistică, consultând „clienţi" în „şedinţe" a 85$, sau 120$, fiecare. Este imposibil să reuşească cu toţii şi, evident, doar o parte dintre ei îşi vor realiza acest vis. Cu toate acestea, şcolile şi programele de formare continuă să scoată noi medici. Mai devreme sau mai târziu, mulţi dintre ei vor trebui să renunţe la modelul clienţi-şi-şedinţe şi să se îndrepte spre a-şi oferi abilităţile drept dar. (6)

Ceea ce se întâmplă acestor profesii începe să se generalizeze. Putem să o atribuim supra-capacităţii, creşterii datoriei, „căderii marjei de profit a investiţiei", sau unui alt factor economic, dar de fapt, modelul vechi de obţinere a profitului a intrat în criză. Asemeni practicienilor holişti pe care i-am descris, nu vom avea în curând o altă alternativă la nivel colectiv, decât să adoptăm un model diferit în masă.

În vechea economie, oamenii s-au dedicat muncii şi carierei în scopul de a-şi duce traiul. Din punctul de vedere al supravieţuirii, nimic nu este prea sacru ca să nu poată fi vândut, luând bani în schimb. Dacă munciţi pentru a supravieţui, cum ar fi într-o mină de plumb din China, atunci probabil că nu vă veţi simţi prost să negociaţi şi să cereţi cel mai bun preţ posibil pentru munca Dvs. O altă percepţie asupra acestui lucru ar fi că propria Dvs. supravieţuire şi a celor dragi este un efort sacru în sine.

Aş vrea să dau o notă de blândeţe şi de realism acestei discuţii. Vă rog să nu credeţi că susţin vreun standard sfânt de altruism, sau de sacrificiu de sine. Dvs. nu câştigaţi recompense cereşti dacă acceptaţi o reducere de salariu. În cazul în care preocuparea Dvs. principală curentă este una de supravieţuire, sau de securitate, „munca" Dvs. nu va fi, probabil, o cale de exprimare a spiritului dăruirii. Vă veţi percepe munca doar ca pe un „loc de muncă" – ceva ce faceţi în primul rând pentru bani, din care v-aţi da demisia, sau l-aţi schimba radical, dacă nu aţi avea o presiune financiară. Şi chiar dacă aţi avea sentimentul că sunteţi jefuit, că cineva vă plăteşte să trăiţi nu propria viaţă, ci viaţa unui sclav obligat să lucreze, sau să moară – aceasta nu înseamnă că „ar trebui" să vă depăşiţi temerile, să renunţaţi la slujba Dvs. şi să aveţi încrederea că vă veţi descurca, totuşi, cumva. A trăi în spiritul dăruirii nu reprezintă un lucru distinct, pe care ar trebui să-l faceţi pentru a deveni o persoană mai bună. Frica nu este un nou duşman în războiul nostru continuu împotriva sinelui, succesorul vechilor gnomi ai păcatului şi egoismului. Economia sacră este parte a unei revoluţii mai extinse a fiinţei umane: pe plan intern, ea reprezintă sfârşitul războiului împotriva sinelui, pe plan extern, ea reprezintă sfârşitul războiului împotriva naturii. Aceasta este dimensiunea economică a unei noi epoci, Epoca Reuniunii.

Dacă sunteţi în continuare sclav la locul de muncă, muncind pentru bani, făcându-vă treaba „destul de bine", mai degrabă decât „atât de frumos, pe cât sunt eu capabil", vă

îndemn să vă părăsiţi locul de muncă atunci, şi numai atunci, când sunteţi pregătiţi. Poate că, de acum înainte, vă veţi privi munca ca pe un cadou personal, oferindu-vă sentimentul de securitate pentru atâta timp cât este necesar pentru ca sentimentul să devină o a doua natură. Nu frica este inamicul, indiferent de ce spun atât de mulţi profesori spirituali. „Opusul dragostei", spune unul. „Bucurie încremenită", spune altul. De fapt, frica este gardianul care ne ţine într-un loc sigur în care să creştem; am putea chiar spune că frica este un dar. În cele din urmă, pe măsură ce creştem, temerile care ne-au servit cândva pentru protecţie devin limitative şi dorim să ne naştem. Naşterea este inevitabilă. Aveţi acum încredere în Dvs. şi veţi continua să aveţi încredere atunci când dorinţa Dvs. vă va determina să depăşiţi vechile temeri şi să intraţi într-un domeniu mai larg, mai luminos. Când momentul naşterii va sosi, nu veţi putea să vă opriţi.

Încheierea luptei pentru a fi mai bun înseamnă, de asemenea, că dăruirea nu implică sentimentul de sacrificiu, sau de devotament. Dăruim pentru că vrem, nu pentru că trebuie. Recunoştinţa, confirmarea că cineva a primit şi doreşte să ofere ceva la rândul său, reprezintă o stare a noastră, implicit înnăscută. Cum ar putea să nu fie, când viaţa, respiraţia şi lumea sunt daruri? Când însuşi fructul muncii noastre este dincolo de imaginaţia noastră? A trăi în spiritul dăruirii înseamnă a fi în comuniune cu adevărata noastră natură.

Dacă păşiţi în mentalitatea dăruirii, lăsaţi sentimentele să vă ghideze. Lăsaţi dăruirea să răsară din recunoştinţă, şi nu din dorinţa de a vă ridica la un standard al virtuţii. Poate că primii paşi vor fi mici: adăugând puţin mai mult, făcând mici favoruri, fără vreo listă de recompense în schimb. Poate că, dacă aveţi o afacere, veţi converti o mică parte din ea într-un model al dăruirii. Indiferent de paşii pe care îi faceţi, să conştientizaţi că vă pregătiţi pentru economia viitorului.

Note

(1) Hyde, Lewis. *The Gift: Imagination and the Erotic Life of Property,* New York: Vintage Books (2007), p. 66.

(2) De ce mai solicit acoperirea cheltuielilor? Este pentru că privesc evenimentele ca pe nişte creaţii comune. Fiecare dintre noi contribuie cu ceva pentru a permite evenimentelor să se întâmple. Acest lucru nu este în domeniul recunoştinţei, este în domeniul creaţiei comune, o acumulare de resurse pentru realizarea unei intenţii.

(3) Desigur, costurile reale sunt de obicei mai mici decât ar spune cineva şi pot include alţi factori, cum ar fi costurile fixe aferente echipamentelor inactive şi costurile cu angajaţii, în cazul în care nu se încheie un acord.

(4) Aceste principii se aplică numai în cazul în care relaţiile de afaceri se desfăşoară în comunitate. În cazurile în care toate interacţiunile reprezintă tranzacţii unice cu persoane străine, modelul dăruirii este mai puţin posibil. În culturile antice, acest mod era adevărat, în general; când a apărut trocul, el avea loc între persoane străine. Cu toate acestea, am descoperit că majoritatea oamenilor onorează spiritul dăruirii, chiar şi atunci

când este vorba despre o tranzacţie unică. Ne dăm seama, oare, că suntem într-adevăr parte a unei comunităţi atotcuprinzătoare şi că darurile noastre, chiar şi cele anonime, se întâmplă în scopul confirmării ei?

(5) În mod semnificativ, unele dintre aceste profesii au operat în mod tradiţional la graniţa dintre plată şi cadou. Artiştii şi muzicienii primeau sprijin din partea unui patron, care le dădea, de fapt, bani pentru a putea să lucreze. Acest lucru a permis unor oameni ca Mozart să supravieţuiască în vremurile precedente apariţiei drepturilor de autor. Prostituatele de elită au lucrat mult timp după un model similar, în care primeau daruri de la clienţii regulaţi.

(6) Aceasta este tendinţa spre universalizarea medicinei, drumul vindecării de la ecomonia banilor, înapoi la bunurile comune sociale.

CAPITOLUL 22
COMUNITATEA ŞI NECUANTIFICABILUL

„Economia este extrem de utilă ca formă de angajare a economiştilor.“ – John Kenneth Galbraith

Anterior, în această carte am descris deconectarea şi solitudinea unei societăţi în care aproape tot capitalul social şi aproape toate relaţiile au fost transformate în prestaţii plătite; în care străini de departe îndeplinesc aproape toate nevoile noastre materiale; în care putem întotdeauna „plăti pe altcineva să facă ceva anume“; în care cunoaşterea nespusă, de care nu avem nevoie, străbate întâlnirile noastre sociale, făcându-le vide şi dispensabile. Acesta este punctul culminant al civilizaţiei, punctul final al secolelor de creştere a prosperităţii: oameni singuri locuind în cutii, trăind într-o lume de străini, dependenţi de bani, înrobiţi de datorii – şi incinerând capitalul natural şi social al planetei, pentru a putea rămâne aşa. Nu avem o comunitate deoarece comunitatea este întreţesută din daruri. Cum putem crea o comunitate, când plătim pentru tot ceea ce ne trebuie?

Comunitatea nu este un supliment pentru alte nevoi ale noastre, nici un ingredient separat în compoziţia fericirii, alături de hrană, adăpost, muzică, atingere, stimulare intelectuală, sau alte forme de hrană fizică şi spirituală. Comunitatea apare din fuziunea acestor nevoi. Nu este posibilă o comunitate într-un grup de oameni care nu au nevoie unii de ceilalţi. Prin urmare, orice viaţă care încearcă să fie independentă de ceilalţi pentru a-şi satisface nevoile individuale, este o viaţă fără comunitate.

Darurile care ţes comunitatea nu pot fi lipsite de profunzime; ele trebuie să satisfacă nevoi reale. Doar atunci atrag recunoştinţă şi creează obligaţii care leagă oamenii împreună. Astăzi, dificultatea de a crea o comunitate constă în faptul că, atunci când oamenii îşi satisfac toate nevoile prin bani, nu mai rămâne nimic de dăruit. Dacă oferiţi cuiva un produs care există undeva de vânzare, fie îi oferiţi bani (prin economisirea cheltuielilor pe care le-ar avea dacă şi-ar cumpăra el însuşi acel produs), fie îi oferiţi ceva de care nu are nevoie (altfel şi l-ar fi cumpărat deja). Niciuna dintre variante nu este suficientă pentru a crea comunitatea decât dacă, în primul rând, beneficiarul are nevoie, de fapt, de bani. De aceea, oamenii săraci dezvoltă comunităţi mai puternice decât oamenii bogaţi. Ei au mai multe nevoi

nesatisfăcute. Aceasta a fost una dintre cele mai importante învăţăminte ale perioadei mele de sărăcie, care a urmat publicării cărţii *„Ascensiunea omenirii“*. Din necesitate, am învăţat să primesc fără teama de a-mi asuma obligaţii. Ajutorul primit a retrezit în mine recunoştinţa originară a copilăriei, înţelegerea faptului că supravieţuirea şi existenţa mea sunt extrem de dependente de reţeaua de daruri care mă înconjoară. Ajutorul primit m-a însufleţit să devin mai generos, după ce am experimentat şi am supravieţuit ticăloşiei falimentului, după ce mi-am pierdut apartamentul şi am dormit împreună cu copiii mei în sufrageriile altor oameni şi am învăţat că este în ordine să primeşti un astfel de ajutor. Poate unul dintre beneficiile vremurilor marcate de greutăţi economice, care atentează asupra iluziei normalităţii noastre, este că va trezi în tot mai mulţi oameni această recunoştinţă primară, născută din necesitatea de a primi daruri în absenţa unei plăţi. La fel ca în copilărie, perioadele de neputinţă ne reconectează la principiul dăruirii. Alţi oameni pe care îi cunosc au avut experienţe similare atunci când o boală severă i-a făcut neputincioşi.

Atunci când am realizat că dizolvarea comunităţii vine din monetizarea funcţiilor care au făcut odată parte din reţeaua dăruirii, nu am putut vedea, la început, nicio altă cale de a recupera comunitatea decât prin abandonarea economiei banilor şi, prin extensie, prin abandonarea sistemului economic şi industrial al producţiei în masă. Nu am putut vedea nicio altă cale de a restabili comunitatea decât să reîncep să fac lucrurile „la categoria grea“: aceea de a face lucrurile fără maşini. Dacă comunitatea moare atunci când străinii fac toate lucrurile de care avem nevoie, pentru a o resuscita – aşa gândeam eu – trebuie să ne întoarcem la producţia locală şi, în mod necesar, la producţia prin tehnologii mai reduse – producţie care nu necesită o diviziune globală a muncii.

Ar fi stupid, totuşi, să renunţăm la lucrurile pe care le avem astăzi din simplul motiv de a avea comunitate. Ar fi inutil, de asemenea, întrucât vom fi dezamăgiţi, de la un anumit nivel. Nevoile satisfăcute nu ar fi nevoi reale, ele ar fi artificiale. Este o iluzie să afirmi „am putea tăia aceste panouri într-o oră la o masă de debitat, dar haideţi să folosim, în schimb, un fierăstrău de două persoane, care ne va lua două zile, pentru că ne va face mai interdependenţi“*. Dependenţa artificială nu reprezintă soluţia pentru separaţia

* Pentru o altă opinie, vezi expunerea tâmplarului Jan Stürmann,– Reflecţii despre uneltele manuale, în I. Evans, M. G. Smith, L. Smiley – Casa la înde-Mână, în traducerea TEI, p. 173: „Fără îndoială, sculele electrice fac întrucâtva munca mai uoară. Ruperea unui centimetru dintr-o grindă de 10 x 10 cu un fierăstrău de masă durează mult mai puţin timp, decât folosirea unui instrument de mână. Dar, am observat în corpul meu o diferenţă ciudată în zilele când am folosit instrumente de mână, comparativ cu zilele petrecute manevrând scule electrice. Pot să lucrez mult mai mult concentrat, cu plăcere şi graţie, folosind instrumentele de mână: la sfâritul unei zile lungi de nouă sau zece ore, poate sunt obosit, dar nu epuizat, pe când după cinci sau şase ore în faţa mainii, mă simt frânt; deşi cheltuiesc mai puţine calorii, toată vitalitatea a fost stoarsă din mine. De ce? Puterea de a face rău a acestor scule mă sleieşte. Corpul meu – înfricoşat, tensionat – în alertă maximă, transformă flexibilitatea subtilă în muşchi rigizi şi tensionaţi. Reflexele încetinesc, mintea ezită, apar greşeli, curge sângele. Cu un corp tensionat, şansele de dureri de spate sau luxaţii sunt mult mai mari decât cu un corp care se bucură, toată ziua, de un aerobic gentil şi de stretching prin folosirea instrumentelor de mână. Poate de acolo am vitalitatea în plus. Când celulele îmi sunt umplute regulat de oxigen proaspăt şi de substanţe nutritive, purtate de sânge, corpul meu îmi oferă mai multă vitalitate. Apoi, se adaugă oboseala cauzată de zgomotul puternic şi strident, care răzbate prin fiecare clădire. Din ce în ce mai mult, acesta este motivul pentru care aleg instrumentele de mână, în pofida mâinilor. Urechile noastre, făcute pentru a asculta şoaptele de dragoste, căderea ploii, râsetele prietenilor, şuierul vântului, nu sunt adaptate pentru a face faţă zgomotelor puternice şi repetate. Ne retragem într-o carapace de indiferenţă, surzi la lume. Vreau să lucrez într-un mediu unde simţurile mele timide să pătrundă în tăcerea participării la creaţie, unde conversaţia sau gândul curg libere, unde să explorez şi să cad din nou în tăcere, fără a fi cenzurat, întrerupt sau epuizat de mâini.“ – TEI

artificială pe care o avem astăzi. Soluţia nu o reprezintă satisfacerea nevoilor deja împlinite într-o manieră mai puţin eficientă, astfel încât să fim obligaţi să ne ajutăm reciproc. Ci, mai degrabă, satisfacerea nevoilor care sunt neîmplinite încă, astăzi.

Nu este o dorinţă pentru comunitate aceea care motivează o renaştere a meşteşugurilor tradiţionale şi a producţiei de tehnicitate redusă. Sistarea subvenţiilor ascunse pentru producţia şi transportul centralizate, mari consumatoare de energie şi de transport, va susţine această renaştere, dar nu o va forţa. Ne vom întoarce la producţia locală, din dorinţa de a îmbunătăţi viaţa şi de a satisface nevoile nesatisfacute – o dorinţă de a trăi mai îmbelşugat. Oamenii care spun „ar fi mai bine să învăţăm din nou cum să folosim uneltele manuale, întrucât petrolul va deveni atât de scump, încât ne va obliga să o facem“, se complac într-un fel de fatalism. Ei speră că vor fi forţaţi să revină la un mod de viaţă ireproşabil. Eu cred că va fi alegerea noastră. Crizele născute din separare ne vor da un ghiont spre această alegere, cu o forţă din ce în ce mai mare; dar, dacă vom dori într-adevăr, ca un sector să menţină un mod de viaţă malign, de producţie în masă, vom ajunge, probabil, după o perioadă suficientă de timp, să distrugem chiar temelia biosferei. Vârful Producţiei de Petrol nu ne va salva! În schimb, vom alege să revitalizăm producţia locală, de scară mică, cu muncă intensivă, ca singura modalitate de a satisface nevoile umane importante. Aceasta este singura modalitate de a ne îmbogăţi vieţile şi de a îndeplini Noul Materialism – descris în capitolul următor.

Vedeţi Dvs., acel sentiment de „Eu nu am nevoie de tine“ se bazează pe o iluzie. De fapt, avem cu adevărat nevoie unii de ceilalţi. Deşi suntem capabili să plătim pentru tot ceea ce ne trebuie, nu ne simţim mulţumiţi; nu ne simţim ca şi când toate nevoile noastre ar fi real satisfăcute. Ne simţim goi şi flămânzi. Şi pentru că această foame este percepută la fel de intens de către cei bogaţi, cât şi de către cei săraci, ştiu că această foame trebuie să fie o foame pentru ceva care nu se poate cumpăra cu bani. Poate că există, totuşi, o speranţă pentru comunitate la urma urmei, chiar şi în interiorul unei societăţi monetizate. Poate că aceasta se află în acele nevoi pe care lucrurile cumpărate nu le pot satisface. Poate că lucrurile de care avem nevoie cel mai mult sunt absente din lista bunurilor de producţie în masă, nu pot fi cuantificate sau transformate în mărfuri şi, prin urmare, se află, prin însăşi natura lor, în afara domeniului banilor.

O persoană independentă financiar nu este părăsită de comunitate pentru că îşi satisface toate nevoile prin intermediul banilor – ci este părăsită de comunitate pentru că nu îşi poate satisface nevoile exclusiv prin intermediul banilor. Mai precis, ea încearcă să folosească banii pentru a satisface nevoi pe care banii nu le pot satisface. Banii, impersonali şi generici, pot satisface doar nevoi care sunt similare. Pot satisface nevoia de calorii, X grame de proteine, Y miligrame de vitamina C – orice poate fi standardizat şi cuantificat. Dar nu pot satisface, de la sine, nevoia pentru o masă frumos pregătită de către cineva care ţine la tine. Banii pot satisface nevoia unui adăpost, dar nu pot satisface, de la sine, nevoia unui cămin, care reprezintă o extindere organică a sinelui. Banii pot cumpăra practic orice articol, dar nu unul asociat poveştii celui care l-a produs, pe care îl cunoaşteţi personal şi care vă cunoaşte pe Dvs. Banii pot cumpăra melodii, dar nu o melodie cântată

în mod special pentru dumneavoastră. Chiar dacă angajaţi o trupă să cânte în casa Dvs., nu există nicio garanţie, indiferent de cât de mult o plătiţi, că ea va cânta cu adevărat pentru Dvs. sau că doar simulează acest lucru. Dacă mama v-a cântat cântece de leagăn, sau dacă aţi primit vreodată o serenadă din partea unui iubit, ştiţi la ce mă refer şi ştiţi cât de profund pot satisface aceste lucruri o anumită nevoie. Uneori se întâmplă chiar şi într-un concert, când trupa nu face doar un spectacol, ci chiar cântă pentru acel public, sau îi cântă într-adevăr acelui public. Fiecare astfel de interpretare este unică, iar calitatea sa specială, magică, dispare prin înregistrare. „Trebuia să fi fost acolo."

Este adevărat, se poate să fi plătit bani pentru a participa la un astfel de eveniment, dar am primit mai mult decât am plătit, atunci când trupa cântă cu adevărat pentru noi. Nu ne simţim ca şi când tranzacţia ar fi completă şi finalizată, sau că toate obligaţiile ar fi anulate, cum se întâmplă într-o tranzacţie bazată numai pe bani. Simţim o legătură durabilă, întrucât a fost emanată din dăruire. Nicio viaţă nu poate fi bogată fără astfel de experienţe, care ar putea să se asocieze tranzacţiilor financiare, dar pe care nicio sumă de bani nu o poate garanta.

Situaţia din America – societatea monetizată în cel mai înalt grad, pe care lumea a cunoscut-o vreodată – este următoarea: o parte dintre nevoile noastre sunt cu mult depăşite, în timp ce altele rămân în mod dramatic nesatisfăcute. Noi, cei care trăim în cele mai bogate societăţi, consumăm prea multe calorii, chiar dacă ducem dorul unor mâncăruri frumoase şi proaspete; avem case supradimensionate, dar ne lipseşte spaţiul care întruchipează cu adevărat individualitatea şi conexiunile noastre; mass-media ne înconjoară peste tot, dar ne e foame de comunicarea autentică. Ni se oferă divertisment în fiecare secundă a zilei, dar ne lipseşte şansa de a ne juca. În domeniul omniprezent al banilor, avem o dorinţă nestăvilită pentru tot ceea ce este intim, personal şi unic. Ştim mai multe despre viaţa lui Michael Jackson, Prinţesa Diana şi Lindsay Lohan decât despre propriii noştri vecini şi, prin urmare, nu prea cunoaştem pe nimeni şi suntem, de asemenea, prea puţin cunoscuţi de către ceilalţi.

Lucrurile de care avem nevoie cel mai mult sunt lucrurile de care ne este acum cel mai frică, lucruri cum ar fi aventura, intimitatea sau comunicarea autentică. Ne abatem privirea şi ne ataşăm de subiecte confortabile. Am făcut o virtute din a fi privaţi, a fi discreţi, astfel încât nimeni să nu vadă rufele murdare – nici chiar rufele curate; lenjeria noastră intima este considerată inestetică, o valoare ciudată, reflectată în interdicţia pe scară largă din America de a agăţa rufele la uscat în aer liber. Viaţa a devenit o afacere privată. Nu ne simţim confortabil cu intimitatea şi conexiunile noastre, care se numără astăzi printre cele mai mari nevoi nesatisfăcute ale noastre. A fi cu adevărat văzuţi şi auziţi, a fi cunoscuţi cu adevărat, aceasta este o nevoie umană profundă. Foamea noastră pentru aceste lucruri este atât de omniprezentă, ocupă un loc atât de important în experienţa noastră de viaţă, încât nu mai ştim ce ne lipseşte – ştim despre asta la fel de mult, precum ştie peştele că este ud. Avem nevoie de mult mai multă intimitate decât cineva ar considera normal. Mereu înfometaţi după ea, căutăm alinare şi susţinere în cele mai apropiate surogate disponibile: televiziune, cumpărături, pornografie, consum ostentativ – orice care

să ne uşureze durerea, orice lucru care ne-ar face să ne simţim conectaţi, sau ar proiecta o imagine prin care am putea fi văzuţi şi cunoscuţi, sau măcar să putem să ne vedem şi să ne cunoaştem pe noi înşine.

În mod evident, tranziţia la o economie sacră însoţeşte o tranziţie în propria noastră psihologie. Comunitatea, care în jargonul de astăzi înseamnă, de obicei, proximitate sau o simplă reţea, este un fel de legătură mult mai profundă decât atât: este o împărtăşire a fiinţei, o extindere a sinelui. A fi în comunitate înseamnă a fi în relaţie personală, interdependentă şi acest lucru are un preţ: iluzia independenţei noastre, libertatea noastră faţă de obligaţii. Nu le puteţi avea pe amândouă. Dacă doriţi comunitate, trebuie să fiţi dispus să aveţi obligaţii, dependenţe, conexiuni, ataşamente. Veţi oferi şi veţi primi daruri pe care pur şi simplu nu le puteţi cumpăra de nicăieri. Nu veţi fi capabili să găsiţi, cu uşurinţă, o altă sursă. Aveţi nevoie unii de ceilalţi.

În acest capitol m-am învârtit în jurul întrebării despre ce anume, mai exact, reprezintă nevoile care rămân neîmplinite într-o lume monetizată. Am dat multe exemple de lucruri care satisfac o nevoie profundă – melodiile cântate pentru noi, căminele care reprezintă o prelungire a sinelui, alimentele preparate cu dragoste. Dar care să fie, oare, principiul general? Fie că nevoile noastre sunt pentru hrana materială sau spirituală (de exemplu, atingere, joc, poveste, muzică sau dans), niciunul dintre noi nu este, cu adevărat, liber de domeniul banilor. Putem cumpăra atingerea, putem cumpăra poveşti (de exemplu, atunci când mergem la film), putem cumpăra muzică şi jocuri video pentru a ne juca, putem cumpăra chiar sex. Dar orice am cumpăra, o valoare necuantificabilă (şi, prin urmare, insensibilă la monetizare) îşi face sau nu apariţia, iar aceasta reprezintă acel lucru necuantificabil după care tânjim. Când aceasta lipseşte, orice lucru am cumpăra pare gol pe dinăuntru. El nu satisface o nevoie. Atunci când această valoare este prezentă, chiar dacă noi cumpăram suportul asociat ei, ştim că am primit infinit mai mult decât am plătit. Ştim, cu alte cuvinte, că am primit un dar. Bucătarul care depune mai multă grijă când găteşte ceva special, muzicianul care cântă din inimă şi inginerul care a proiectat perfect un produs doar pentru că aşa a vrut el să o facă, nu vor profita direct de pe urma eforturilor lor suplimentare. Ei trăiesc în spiritul dăruirii şi noi putem simţi asta – de aici, dorinţa de a transmite „complimentele noastre bucătarului“. Comportamentul lor este ne-economic, iar sistemul monetar de astăzi, bazat pe competiţie, încearcă să extermine acest comportament. Dacă aţi lucrat vreodată în acest sistem, ştiţi ce vreau să spun. Vorbesc de presiunea implacabilă de a face lucrurile doar suficient de bine şi nimic în plus.

Ce reprezintă acest adaos necuantificabil, care uneori se asociază lucrului cumpărat şi îl transformă într-un dar? Ce reprezintă această nevoie, cea mai neînmplinită nevoie a civilizaţiei moderne? Pe scurt, nevoia esenţială nesatisfacută astăzi, nevoia fundamentală care ia o mie de forme, reprezintă nevoia de sacru – experienţa unicităţii şi a conexiunii, pe care am descris-o în introducere.

Ecologiştii afirmă adesea că abia dacă ne mai putem permite să menţinem stilul de viaţă de consum intensiv al resurselor, insinuând că ne-ar plăcea dacă ni l-am mai putea permite. Nu sunt de acord. Cred că ne vom întoarce spre un mod de viaţă mai ecologic,

prin alegeri pozitive. În loc să spunem: „Păcat că trebuie să ne părăsim giganticele case suburbane, deoarece consumă prea multă energie“, nu ne vom mai dori acele case, deoarece vom recunoaşte şi răspunde nevoii noastre de locuinţă personală, conectată, sacră, amplasată în comunităţi compacte. Acelaşi lucru este valabil pentru restul stilurilor de viaţă modernă ale consumului. Le vom da deoparte pentru că nu vom mai putea suporta golul şi urâţenia lor. Avem nevoie acută de hrană spirituală. Suntem înfometaţi după o viaţă care să fie personală, conectată şi cu semnificaţie. Prin propria alegere, spre aceasta ne vom direcţiona energia. Când vom face acest lucru, comunitatea va apărea din nou, deoarece această hrană spirituală poate veni spre noi numai sub formă de dar, ca parte a unei ţesături de daruri, în care noi participăm, deopotrivă, ca expeditor şi ca destinatar. Indiferent dacă este sau nu asociată la ceva cumpărat, aceasta este esenţialmente personală şi unică.

Când folosesc cuvântul spiritual, nu îl contrapun materialului. Nu am răbdare cu nicio filosofie sau religie care încearcă să treacă dincolo de planul material. Într-adevăr, separarea spiritualului de material este necesară în tratamentul cumplit al lumii materiale. Economia sacră tratează lumea ca fiind mai sacră, şi nu mai puţin sacră. Este mult mai materialistă decât cultura actuală – materialistă în sensul unei iubiri profunde şi atente pentru lumea noastră. Deci, atunci când vorbesc despre satisfacerea nevoilor noastre spirituale, nu o fac pentru a menţine lucrurile ieftine, generice, devastatoare pentru planetă, în timp ce medităm, ne rugăm şi murmurăm despre îngeri, spirit şi Dumnezeu. O fac pentru pentru a trata relaţia, circulaţia şi viaţa materială în sine, ca lucruri sacre. Pentru că ele aşa şi sunt.

CAPITOLUL 23
UN NOU MATERIALISM

„Apariţia vieţii în univers poate fi comparată cu un fel de trezire, ca şi când – fiindcă e vorba despre viaţă – universul în sine, elementul primordial, se trezeşte, se deşteaptă, iar această trezire a universului se arată în grade diferite, într-adevăr, grade diferite infinite, pe care le recunoaştem atunci când vedem viaţa în univers, atunci când vedem viaţa în clădiri, pe munte, într-o operă de artă, în zâmbetul de pe faţa unei persoane.“ – Christopher Alexander

Cea mai mare parte din această carte a fost despre bani, care fac subiectul obişnuit al „economiei“ de astăzi. La un nivel mai profund însă, economia ar trebui să fie despre lucruri, în special despre lucrurile pe care fiinţele umane le creează, despre motivul pentru care le creează, despre cine ajunge să le folosească şi despre modul în care acestea circulă.

Când conduc prin suburbiile americane, cu restaurante fast-food, supermagazine colţuroase enorme şi zone fără personalitate, sau când privesc arhitectura clădirilor de birouri moderne şi a blocurilor de locuinţe, nu mă pot abţine să nu mă minunez de urâţenia tuturor acestora. În antiteză cu farmecul şi vitalitatea intense care încarcă obiectele şi structurile vechi, lumea noastră este o lume profund săracă. Sunt uluit, indignându-mă şi simţindu-mă insultat, că putem trăi într-o lume într-atât de urâtă, după mii de ani de progrese în tehnologie materială. Suntem, într-adevăr, atât de săraci încât să nu ne permitem mai mult de-atât? Care a fost atunci rostul tuturor acestor sacrificii, al tuturor acestor distrugeri, dacă suntem mai săraci decât era un ţăran din evul mediu, în elementele cele mai rafinate ale vieţii, în frumos şi în unic? Privind operele de artă din vremurile apuse, rămân impresionat de vitalitatea lor, de calitatea intensă a vieţii cuprinse în ele. Astăzi, aproape tot ceea ce folosim, chiar dacă este costisitor, este ieftin, mirosind a fals, indiferenţă şi mercantilism.

Să începem cu exemplul clădirilor şi să-l aplicăm altor lucruri artificiale. Clădirile noastre sunt, în general, în două tipuri de bază. Primul, fără scuză, este cel utilitar: depozite, supermarketuri, magazine şi aşa mai departe, care au ca scop să servească unui rol funcţional, cât mai ieftine posibil. Esteticul nu reprezintă o preocupare esenţială. Al doilea tip de construcţie, chiar încearcă să includă elemente estetice, acestea fie sunt un apendice neimportant, subordonat eficienţei funcţionale, cum ar fi prezenţa unor arcade

pe veranda unei case suburbane, care nu serveşte niciunui scop structural, fie operează practic în detrimentul funcţiei.

Aceste două tipologii de clădiri corespund celor două concepţii eronate, dar devastatoare, despre estetic. Prima este că esteticul reprezintă un rezultat secundar al devotamentului pentru utilitate şi eficienţă practică. Iată ce susţine arhitectul Christopher Alexander:

„Din cauza perspectivei încă predominante a secolului al XX-lea, studenţii sunt convinşi că „esteticul“ reprezintă un rezultat al preocupării pentru eficienţa practică. Cu alte cuvinte, ceva creat mai întâi practic şi eficient, devine în cele din urmă şi estetic. Forma urmează funcţia! ... Ei – adesea, cei mai raţionali şi mai inteligenţi studenţi – au o pasiune aproape morală în dorinţa lor de a demonstra că aceste lucruri frumoase, trebuie să fi fost produse de o gândire pur funcţională“. (1)

Mediul construit în epoca modernă demonstrează din plin invaliditatea acestei concepţii: esteticul nu reprezintă, neapărat, doar un efect al eficienţei. Nu este adevărat nici că esteticul ar fi atât de irelevant pentru eficienţa funcţională, pe cât insinuează ornamentele, evident false, ale atât de multor clădiri contemporane. Aceasta reprezintă a doua concepţie eronată despre estetic: că este un adaos, ceva diferit de funcţional. Prin urmare, facem o distincţie între estetic şi practic, artele plastice şi artele aplicate. Arta, asemenea gândirii, asemenea spiritului, devine un domeniu rarefiat, care nu trebuie să fie compromis de problemele de aplicabilitate. Prin urmare, lumea artei se asociază destul de şubred cu lumea comerţului şi, mai ales, cu acel simbol al profanului: banul.

Prima concepţie greşită asupra esteticului corespunde cu viziunea asupra lumii din perspectiva ştiinţei carteziene, iar cea de-a doua, cu viziunea asupra lumii din perspectiva religiei carteziene. Prima este conformă convingerii că frumuseţea, viaţa şi sufletul întruchipează simptome secundare, epifenomene, necuantificabile şi, prin urmare, ireale. Dacă descompuneţi un organism în părţile sale componente şi obţineţi doar o mulţime de substanţe, o mulţime de elemente, ceva carbon, ceva azot, ceva fosfor ... unde să fie, oare, ingredientul căruia îi spuneţi viaţă, sau spirit? Mentalitatea religiei carteziene, pe de altă parte, pare superficială atunci când susţine contrariul celor spuse de ştiinţă şi afirmă că spiritul este un ingredient real în viaţă, pe care ştiinţa nu îl percepe. Dar la un nivel mai profund, religia şi ştiinţa sunt în acord: sunt în acord că spiritul nu se confundă cu materia, ci ocupă un teritoriu distinct, imaterial. Ambele admit că, dacă există un astfel de spirit al vieţii, el este ceva separat de materie, un ingredient suplimentar. Un raţionament paralel face ca esteticul să fie considerat un ingredient de adaos la partea cea mai de sus a funcţionalului.

Şi astfel, chiar şi acele lucruri pe care le folosim astăzi, care încearcă să fie deopotrivă frumoase şi funcţionale, poartă, de obicei, un anumit grad de fals. Frumuseţea pare vremelnică, înşelătoare, ea nu pătrunde foarte profund. Frumuseţea reală, aceea pe care o putem numi viaţă sau suflet, ajunge în inima lucrurilor care contează şi este inseparabilă de funcţiunea sa, dar nu secundară perfecţiunii funcţiunii. Ea evocă sentimentul paradoxal, „Acest lucru este mult mai frumos decât ar trebuie să fie şi nu poate să fie

altfel“. Este identic sentimentului pe care l-am simţit atunci când am contemplat frumuseţea unei celule, sau a unui apus de soare, sau a unui model matematic cunoscut sub numele de mulţimea Mandelbrot. Nu există niciun motiv pentru o astfel de frumuseţe, o astfel de ordine ieşită din haos – pare să fie un dar minunat, deşi gratuit. S-ar mai învârti pământul chiar dacă apusurile de soare ar fi oribile, sau dacă zmeura nu ar fi chiar atât de delicioasă, sau nu? Cu toate acestea, niciunul dintre aceste lucruri nu ar putut fi altfel.

Aceasta nu pentru că atenţia asupra funcţionalităţii conduce şi spre estetic; ci pentru că principiile creative şi spiritul creator, care realizează frumosul, sunt identice cu cele care realizează funcţionalul. Acesta începe cu intenţia de a crea ceva cât se poate de bun. Aveam de gând să folosesc aici cuvântul „perfect“, dar „perfect“ poartă conotaţii de precizie şi conformitate consecvente, care au prea puţin de-a face cu esteticul, viaţa sau sufletul şi, de fapt, conduce la un obiect lipsit de suflet. Aşa că haideţi să spunem că intenţia este de a fi un slujitor perfect credincios creaţiei care se naşte prin noi.

Căutarea integrată a utilităţii şi frumuseţii dezvăluie adesea aceleaşi principii comune care stau la baza amândorura. Christopher Alexander stabileşte cincisprezece astfel de principii în profunda sa carte, The Nature of Order. Aceste cincisprezece proprietăţi fundamentale caracterizează atât sistemele naturale, cât şi lucrările de arhitectură şi artă desăvârşite. Acestea includ niveluri de ierarhie, centre de forţă, spaţii pozitive, simetrii locale, conexiuni profunde, ambiguităţi, limite, asprimi, nuanţe şi multe altele. Dar cheia concepţiei sale asupra întregului, ordinii şi vieţii este conceptul centrelor: entităţi care, asemeni elementelor, se reunesc pentru a crea întregul dar, spre deosebire de elemente, sunt ele însele create de întreg. (2) „Întregul este suma părţilor, iar părţile sunt create de întreg“. Orice lucru care are calitatea de a fi viu va fi compus din centre, în cadrul centrelor din cadrul centrelor, întreg în cadrul întregului, fiecare creându-le pe toate celelalte.

Fiinţa umană nu este o excepţie. Aşa cum societatea este compusă din fiinţe umane, la fel şi omul este un produs al societăţii. Amintiţi-vă adevărul unei conştiinţe relaţionale: noi suntem definiţi de relaţiile noastre. Mutându-ne cu un nivel spre interior, am putea spune acelaşi lucru despre relaţia dintre noi înşine şi organele noastre. Acesta este un adevăr universal al vieţii. O economie care este vie, care este sacră, care este o extensie a ecologiei, trebuie să aibă aceleaşi proprietăţi. Şi fiecare element al economiei, fiecare element pe care fiinţele umane îl creează şi transmit, trebuie să înglobeze conexiunea cu tot ceea ce le înconjoară. Astăzi, economia noastră este o economie a separării: produse standard, care nu au nicio relaţie individuală cu utilizatorul final, clădiri care nu au legătură cu terenul pe care îl ocupă, magazine care nu au nicio legătură cu producţia locală şi produse fabricate cu indiferenţă faţă de efectele lor asupra naturii şi asupra oamenilor. Niciunul dintre acestea nu poate fi frumos, viu sau întreg.

Deşi le putem descrie proprietăţile, frumuseţea, viaţa sau sufletul nu pot fi reduse la o formulă. Se pot regăsi în simplitate, cum ar fi mobila Shaker*, sau în decorare, cum ar fi

* Shaker – membru al Societăţii Unite a Credincioilor în cea de-a Doua Apariţie a lui Hristos, o sectă milenaristă din Statele Unite în secolul XVIII. Mobilierul Shaker se remarcă prin simplitate şi funcţionalitate – TEI

Masdi-i-Shah*, sau mormântul lui Rumi**. Alexander oferă câteva mijloace puternice de a le recunoaşte. În compararea elementelor, ne putem întreba: „Care dintre acestea are mai multă viaţă?“, „Care dintre acestea reprezintă, în mai mare măsură, o oglindă a sinelui meu?“, „Acest lucru mă face mai mult om – sau mai puţin om?“.

Prin urmare, pentru a crea elemente cu suflet, elemente pentru o lume bogată şi frumoasă, trebuie să le investim cu viaţă, conştiinţă şi umanitate; cu alte cuvinte, trebuie să le investim cu ceva din noi înşine. Nu contează de ce sistem monetar dispunem – dacă acesta nu induce, sau nu permite, un tip de proces creativ, noi nu vom trăi într-o economie sacră. În aceeaşi ordine de idei, prin protejarea în noi a împlinirii sacrului inerent în materialitate şi prin alinierea muncii noastre la sacralitate, punem bazele sociale şi psihice ale unei economii în care tot mai multe lucruri pe care le creăm şi le facem unii altora sunt frumoase, personale, vii şi însufleţite.

Năzuinţa pentru acest tip de bogăţie nu a reprezentat o prioritate publică pentru nicio parte a spectrului ideologic de câteva sute de ani. Socialiştii secolului al XX-lea, de exemplu, au respins orice fleacuri inutile, sau privilegii care nu favorizau prosperitatea materială măsurabilă, preferând utilitarismul condensat al eficienţei raţionale în marele lor proiect de maximizare a producţiei, pentru a aduce maselor bunuri ieftine, din belşug. Aceeaşi austeritate aşteptată de tovarăşii socialişti s-a extins la activiştii progresişti de astăzi, care ar trebui să evite viaţa rafinată în căutarea idealurilor altruiste. Iar fundamentul capitalismului nu este cu mult diferit: el a re-creat şi perfecţionat diformitatea dureroasă, clădirile utilitare şi obiectele socialismului. Îmi amintesc când auzeam, copil fiind, despre ororile vieţii din Uniunea Sovietică: exista un singur fel de magazine, clădiri gigantice, fără ferestre, pline de funcţionari apatici şi morocănoşi, vânzând produse ieftine, fabricate în serie. Imaginea se aeamănă foarte mult cu Wal-Mart. Of! Şi părinţii trebuiau să-şi trimită copiii în vârstă de doi ani la creşele obligatorii ale statului – era suprimat chiar dreptul de a fi părinte. Astăzi este aproape la fel, exigenţa economică înlocuind forţa statului. În orice caz, ne-am creat o lume materială lipsită de suflet, golită de viaţă şi distrugătoare de viaţă. Pentru ce toate acestea? Cursa pentru eficienţă, marele proiect de maximizare a producţiei de mărfuri, având la bază dominaţia şi controlul asupra vieţii. Trebuia să fi fost un paradis al tehnologiei, al vieţii raţionale şi, în cele din urmă, vedem ceea ce reprezintă, de fapt: centre comerciale dezgolite, casieri robotizaţi, parcări fără sfârşit, exterminarea vieţii sălbatice, a vieţii, a dezordinii şi a sacrului.

Un element sacru înglobează ceva din infinit. Este, prin urmare, intrinsec contrar mărfurilor, care sunt definite de o listă finită de specificaţii măsurabile. Şi, după cum am văzut, omogenitatea banilor induce identicul în tot ceea ce atinge, atrăgând totul în domeniul mărfurilor vandabile. Contracţia sistemului monetar, descrisă în capitolul 14, include astfel posibilitatea eliberării a tot mai multor lucruri din lanţurile mărfurilor. La

* moschee din Isfahan, Iran, finalizată în anul 1629, capodoperă a arhitecturii persane – TEI

** Rumi – poet şi mistic persan (1207 – 1273). Mormântul său se află lângă oraşul Konya din Turcia de astăzi, având noua denumire de Muzeul Melvâna – TEI

urma urmei, avem un exces de bunuri fabricate, rezultate ale producţiei standardizate în masă şi ale eficienţei ierarhice. Supracapacitatea noastră extraordinară indică faptul că nu avem nevoie de această eficienţă, nici de atât de multă producţie de masă. Prinşi în cursă de nebunia imperativului de creştere al banilor, am produs obsesiv mai mult şi mai ieftin lucruri mai urâte, de care nu avem nevoie, în timp ce suferim de lipsa lucrurilor frumoase, unice, personale şi vii. Această sărăcie, la rândul său, conduce la consum continuu, o luptă disperată de a umple golul lăsat de un mediu material, lipsit de relaţionare.

Referindu-mă la acest subiect în capitolul 2, am scris, „Ieftinătatea lucrurilor noastre face parte din devalorizarea lor, încastrându-ne într-o lume ieftină, în care totul este generic şi de consum“. Pentru o lungă perioadă de timp, ne-am îngrijit tot mai puţin de lucrurile noastre. Noi, cei din ţările bogate, nici nu ne mai deranjăm să mai reparăm cele mai multe lucruri, deoarece este mai ieftin, de obicei, să cumpărăm altele noi. Cu toate acestea, o mare parte a acestei ieftinătăţi este o iluzie generată de externalizarea costurilor. Când va trebui să plătim preţul real al epuizării darurilor naturii, materialele vor deveni mai preţioase pentru noi, iar logica economică va consolida, şi nu va contrazice, dorinţa inimii noastre de a trata lumea cu respect, iar, atunci când vom primi darurile naturii, le vom folosi eficient.

În ultimul rând, economia sacră va deveni atunci parte a tămăduirii rănilor cauzate de separările dintre spirit şi materie, dintre om şi natură, şi dintre muncă şi artă – separări care, de mii de ani, au definit din ce în ce mai mult civilizaţia umană. În călătoria separării noastre, am dezvoltat uimitoare instrumente creative de tehnologie şi cultură, care nu ar fi existat niciodată dacă nu ne-am fi îndepărtat de întregul originar. Acum nu ne mai rămâne decât să reconstituim întregul şi să-l aducem într-un nou domeniu, să creăm prin nanotehnologie şi mass-media lucruri cu aceeaşi viaţă, frumuseţe şi suflet, precum au creat vechii meşteri cu securea şi cântecul. (3) Să nu ne mai concentrăm pe ceva mai puţin de-atât. Pentru ce să se fi sacrificat înaintaşii noştri, dacă nu pentru a crea o lume mai frumoasă?

Suntem născuţi să creăm, să obţinem expresia exuberantă a darurilor noastre. Conexiunea din spatele esteticului şi funcţionalului sugerează o armonie paralelă între supravieţuire şi expresia dăruirii. Vechiul dezacord dintre a trăi şi a fi artişti se va prăbuşi, de fapt se prăbuşeşte deja. Atât de mulţi dintre noi, tot mai mulţi, refuzăm acest dezacord. Niciun obiect nu va fi prea insignifiant să nu merite grija noastră, respectul nostru şi efortul nostru de a-l face bine. Vom căuta – căutăm deja – să încorporăm toate elementele întregului. Toate mişcările pe le-am descris în această carte ne poartă spre o lume atât de frumoasă. Dividendele sociale, internalizarea costurilor, descreşterea, belşugul şi economia dăruirii, toate acestea ne detaşează de mentalitatea luptei, de supravieţuire şi, prin urmare, de eficienţa utilitară, şi ne apropie de adevărata noastră stare de recunoştinţă: de respect pentru ceea ce am primit şi de dorinţa de a oferi, în mod egal, sau mai mult, din ceea ce avem. Dorim să lăsăm această lume mai frumoasă decât am primit-o.

Cât de frumoasă poate fi viaţa? Abia dacă îndrăznim să ne imaginăm. Am surprins prima mea licărire din ea, la vârsta de nouăsprezece ani, când am vizitat Muzeul Palatului

Naţional din Taiwan. Existau acolo obiecte pe care, dacă nu le-aş fi văzut cu ochii mei, nu aş fi crezut că ar putea exista. Îmi amintesc în special un ceainic, ceainicul împăratului, un obiect de atâta frumuseţe şi perfecţiune, încât părea că adăposteşte sufletul unui zeu. Adevărata bogăţie există astfel ca toată lumea să trăiască înconjurată de obiecte ca acelea, obiecte realizate de meşteri în deplinătatea geniului lor. Nu cred că o astfel de măiestrie există ca să fie accesibilă celor puţini; mai degrabă, există pentru că darurile noastre sunt într-atât de suprimate, încât puţini ating o astfel de măiestrie. Din fericire, avem memoria trecutului pentru a ne reaminti ceea ce este posibil. Mă uit la operele mari, cum ar fi acel ceainic şi mă gândesc că „genul de om care a făcut acest obiect nu mai există". Asemenea obiecte sunt dincolo de capabilitatea vreunei fiinţe umane aparţinând acestei ere degenerate. Cu toate acestea, posibilitatea trăieşte în umanitatea noastră şi suntem pe cale să o recuperăm.

Christopher Alexander ne relatează o poveste despre vizita sa la templul Tofuku-ji din Japonia, o capodoperă a arhitecturii, în care urca o scară de piatră suspendată între două garduri vii, apoi s-a oprit, neavând altă alegere decât să se aşeze pe trepta cea mai de sus – un locşor perfect, după un urcuş lung, liniştit şi răcoros. O libelulă albastră se aşează lângă el. El scrie:

„M-am simţit instantaneu convins că oamenii care au construit acel loc au făcut toate acestea în mod deliberat. Am avut certitudinea – indiferent de cât de ciudat sau de improbabil ar părea astăzi, am mai spus-o – că au creat acest loc, ştiind că libelula albastră va veni şi se va aşeza lângă mine. Oricum ar părea acum, în momentul în care s-a întâmplat, în timp ce m-am aşezat pe acea treaptă, nu a existat nicio îndoială în mintea mea că, în acei oameni care au creat acest loc, a existat un nivel de măiestrie pe care nu l-am mai experimentat înainte. Îmi amintesc că tremuram, înţelegându-mi propria ignoranţă. Am simţit existenţa unui nivel de aptitudini şi de cunoştinţe dincolo de orice întâlnisem vreodată. (p. 437)"

O astfel de măiestrie, depăşind tot ceea ce credem că este posibil, există astăzi latent în noi toţi. Marele proiect al omenirii este de a o recupera şi de a o pune temelie lumii.

Note

(1) Alexander, Christopher. *The Nature of Order: Book One; The Phenomenon of Life*. Berkeley: Center for Environmental Structure (2002): p. 423.

(2) De fapt, chiar elementele fizice, departe de a fi blocuri izolate de materie, sunt ele însele create de întreg, chiar dacă tot ele participă la constituirea întregului. Un electron există numai în inter-relaţie. Acesta este un principiu universal; urâţenia apare doar atunci când pretindem contrariul.

(3) Nu spun că ar trebui să încetăm să utilizăm securea şi cântecul, spun doar că întregul spectru al tehnologiei noastre ar trebui să fie îndreptat spre îmbogăţirea vieţii spirituale.

CAPITOLUL 24
CONCLUZIE: O LUME PE ATÂT DE FRUMOASĂ, PE CÂT SUFLETUL NE SPUNE CĂ POATE SĂ EXISTE

„S-ar putea ca atunci când nu mai ştim ce să facem, să fi ajuns la adevărata noastră lucrare, iar atunci când nu mai ştim ce drum să alegem, să fi început adevărata noastră călătorie. Mintea care nu este pusă la încercare, nu este angajată în nimic. Apa, când se izbeşte de ceva, cântă." – Wendell Berry

În introducere, dedicându-mi munca „unei lumi pe atât de frumoase, pe cât sufletul ne spune că poate să existe", am vorbit despre rezistenţa raţiunii la posibilitatea unei lumi foarte diferite faţă de cea pe care o ştim dintotdeauna. Multele secole şi milenii ne-au obişnuit, într-adevăr, cu o lume de o mare şi progresivă inegalitate, violenţă, urâţenie şi zbucium. Într-atât de obişnuiţi suntem cu această lume, încât uităm să fi existat orice altceva, vreodată. Uneori, o călătorie în mijlocul naturii nealterate, către cultura tradiţională sau bogăţia senzorială, ascunse în spatele sărăcăcioasei lumi moderne, ne aminteşte de ceea ce am pierdut şi acel memento ne doare, presărând sare pe rana Separării. Astfel de experienţe ne arată cel puţin ceea ce este posibil, ce a existat şi mai poate exista încă, dar nu ne arată cum să creăm o astfel de lume. Confruntându-se cu forţele enorme rânduite să menţină starea de fapt, minţile noastre suferă de spaimă. Imaginile temporare ale unei lumi mai frumoase, pe care le-am putea surprinde în natură, în întâlniri speciale, în festivaluri muzicale, în ceremonii, în dragoste şi în joc, sunt cu atât mai deprimante, cu cât credem că nu pot fi mai mult decât întreruperi temporare ale lumii care ne striveşte sufletul, acea lume condusă de bani, cu care ne-am obişnuit.

Un obiectiv principal al acestei cărţi a fost acela de a alinia logica raţiunii şi cunoaşterea inimii: de a clarifica nu numai ceea ce este posibil, dar şi modul de a ajunge acolo. Când am folosit cuvântul posibil, nu am vrut să-l spun în sensul de „s-ar putea", cum ar fi într-o formulare de genul: „s-ar putea întâmpla doar dacă suntem foarte norocoşi." Am folosit posibil în sensul de auto-determinare: o lume mai frumoasă pe care o putem crea. Am argumentat puternic posibilitatea existenţei acestei lumi prin dispariţia

inevitabilă a sistemului monetar, dependent de creşterea exponenţială, prin permutarea conştiinţei spre un sine relaţional, în parteneriat creativ comun cu pământul şi prin mijloacele multiple, prin care elementele necesare unei economii sacre ies deja la iveală. Este ceva ce putem crea. Putem şi suntem în stare. Şi, având în vedere cât de mult rău şi urât din lumea actuală pot fi asimilate banilor, vă puteţi imagina cum va arăta lumea atunci când banii vor fi fost transformaţi?

Eu nu mi-o pot imagina, nu întru totul, deşi am uneori viziuni care îmi taie respiraţia. Poate nu fiindcă nu mi-o pot imagina, poate fiindcă nu îndrăznesc să mi-o imaginez. O viziune asupra unei lumi cu adevărat sacre, o economie sacră, face tot mai clară amploarea suferinţei noastre prezente. Dar vă voi împărtăşi ceea ce am întrezărit în viziunile mele, chiar şi cele mai speculative, cele mai naive, imposibile şi utopice părţi. Sper ca destăinuirea mea să nu-mi compromită credibilitatea, în caz că ea există, o credibilitate pe care am construit-o prin prezentarea conceptelor economiei sacre într-o manieră coerentă, logică.

Am dat multe alte exemple în această carte despre mijloacele prin care economia sacră, pe care am descris-o, nu numai că este posibilă, dar, de fapt, începe deja să apară. Vechile mijloace sunt încă dominante, dar ele se destramă într-un ritm accelerat. Am scris această carte în perioada dintre prima etapă a acestei Mari Dezintegrări – criza financiară din 2008 – şi a doua etapă, despre care îmi imaginez că va începe peste un an sau doi. Nimeni nu poate prevedea cum se va desfăşura ea. În funcţie de evenimentele geopolitice şi chiar de dezastrele naturale, vechiul regim ar putea fi capabil să menţină o aparenţă de normalitate pentru încă câţiva ani. Dar sfârşitul Epocii Cămătăriei, sfârşitul Poveştii Ascensiunii, sfârşitul Epocii Separării este aproape. Naşterea unei noi ere – calvarul maturizării rasei umane – poate fi un pic murdară. Ea va implica, probabil, asocierea cu tovarăşii uzuali ai colapsului economic – fascismul, tulburările civile şi războiul – dar cred că această epocă întunecată va fi mult mai scurtă şi, mai ales, mai blândă decât ne-am putea aştepta.

Cred asta din cauza tuturor oamenilor vizionari pe care îi tot întâlnesc! Noi, oamenii, am învăţat foarte mult în ultima jumătate de secol, iar conştiinţa noastră a atins un punct critic al dezvoltării sale. Se va întâmpla în mod asemănător cu transformarea la un nivel personal. În tranziţia spre un nou mod de a fi, am putea reveni o dată sau de două ori la vechi, încercând să ne cuibărim din nou în uter, dar când o vom face, vom descoperi că acesta nu ne mai poate găzdui şi o stare de a fi noi înşine, cu care ne-am deprins ani întregi, devine insuportabilă în săptămâni sau zile. La fel va fi pentru umanitate în general – o perioadă scurtă, de câţiva ani, de întuneric şi revoltă. Poate că această etapă de tranziţie accelerată va însemna ceea ce am speculat mai devreme – o succesiune rapidă de mini-epoci, completând milioanele de ani ale epocii neolitice, sutele de mii de ani ale epocii focului, zecile de mii de ani ale epocii culturii simbolice, cele câteva milenii ale epocii agriculturii, cele câteva secole ale epocii maşinii şi cele câteva decenii ale epocii informaţiei. Singularitatea este aproape şi apoi ne aşteaptă o tranziţie mai profundă din punct de vedere calitativ decât oricare alta dinainte.

Acum, că am intrat în domeniul speculaţiilor, aş dori să descriu încă o seamă de aspecte ale economiei sacre, care cred că se vor desfăşura în următoarele două secole. Această carte a descris evoluţiile pe care le putem crea în următorii douăzeci de ani şi, în unele cazuri, în următorii cinci. Dar ce putem spune despre următoarele două sute de ani? (sunt precaut – poate că ar trebui să gândesc la scară mare!)

Un corolar în favoarea netezaurizării darurilor şi a naturii sociale a dăruirii este acela că, în culturile dăruirii, bogăţia tinde să devină transparentă publicului. Toată lumea ştie cine a dăruit ceva cuiva, cine cât de mult posedă, cine cât de mult sustrage din circuitul economic şi cine este generos. Tradusă în dinamica banilor moderni, aceasta sugerează că toate deţinerile şi tranzacţiile monetare trebuie să fie transparente public. Odată cu apariţia banilor a apărut – pentru a profana bogăţia – o confidenţialitate care ar fi fost imposibilă înainte. Câtă vreme bogăţia a constat în terenuri, oi şi vite, nu era chip pentru cineva să-şi ascundă averea şi, prin urmare, nimeni nu se putea eschiva de la aşteptările sociale care îi reveneau. Dar banii pot fi depozitaţi în subsol, îngropaţi în pământ, ascunşi departe, în multe conturi bancare ţinute secrete, păstrate private. Pentru a anula efectele negative ale banilor, această caracteristică a banilor trebuie depăşită în cele din urmă.

Tranziţia de la numerar fizic la monedă electronică face acest lucru fezabil dar, desigur, ridică riscul unui control totalitar. Dorim noi ca guvernul să poată supraveghea fiecare tranzacţie ca parte a Programului de Supraveghere a Tuturor Informaţiilor? Probabil că nu – decât dacă toate cheltuielile guvernului vor fi, de asemenea, disponibile publicului. Nu se poate ca întreprinderile financiare ale unor oameni şi instituţii să fie publice şi ale altora, confidenţiale. Banii trebuie să fie transparenţi în mod universal.

Evident, un sistem în care fiecare tranzacţie şi fiecare cont ar fi disponibile publicului, ar schimba radical practicile de afaceri. Dacă aţi încheiat vreodată afaceri, imaginaţi-vă dacă doriţi că fiecare client, furnizor şi competitor să cunoaşcă costurile Dvs. reale! Cu toate acestea, transparenţa monetară se aliniază, în mod natural, la modelele de afaceri inspirate din dăruire, cum am relatat în capitolul 21, care necesită să dezvăluiţi în mod onest costurile şi vă îndeamnă să mai faceţi şi daruri pe deasupra. Nimeni nu ar mai fi capabil să mintă cu privire la costurile sale, în scopul de a profita de lipsa de cunoştinţe a celeilalte părţi.

Mulţi oameni ar considera ideea neintimităţii financiare foarte ameninţătoare. Deoarece astăzi banii sunt atât de ataşaţi de sine, încât ne-am simţi expuşi, vulnerabili – aşa cum am fi, într-adevăr, în societatea de astăzi: expuşi invidiei şi judecăţii, vulnerabili la şantaj şi la solicitări insistente din partea rudelor. Cu toate acestea, într-un context diferit, transparenţa financiară este parte dintr-un mod de viaţă deschis, încrezător, lipsit de securitate şi generos – a fi o persoană care nu mai are de ce să se teamă, care se simte confortabil în societate. Mai mult decât atât, transparenţa financiară ar face mai multe tipuri de activitate criminală mai greu de comis.

Ca şi în alte evoluţii ale economiei sacre, există semne că noi ne mişcăm deja în această direcţie, nu numai prin digitalizarea monedei, ci şi prin noile „valute sociale“ ale diferitelor sisteme de rating on-line, care sunt publice prin însăşi natura lor. În cele din

urmă, banii reprezintă o dovadă a recunoştinţei societăţii pentru darurile oferite, astfel că devine normal ca însăşi dovezile să fie şi ele publice.

O altă caracteristică fundamentală a banilor, aşa cum am aflat, este omogenitatea: orice dolar este identic cu oricare alt dolar. Astfel că nu există nici istorie, nici poveste, ataşate banilor. În plus faţă de omogenizarea a tot ceea ce ating, această caracteristică a banilor se disociază, de asemenea, de lumea materială şi socială. Pe vremuri, însă, darurile reprezentau obiecte unice, purtătoare de poveşti. În ceremoniile de oferire a darurilor era narată, de multe ori, întreaga istorie a darului (încă o mai facem şi astăzi, procedând după un impuls primar; vrem să povestim despre locul de unde l-am cumpărat, sau cum bunica l-a primit ca dar de nuntă). Omogenitatea şi anonimatul banului (dolarii mei sunt la fel ca ai Dvs.) îl fac, prin urmare, incompatibil cu principiile spiritului dăruirii şi cu cele două caracteristici ale sacralităţii, pe care le-am descris în introducere: unicitatea şi relaţionarea.

Prin urmare, prevăd că banii îşi vor pierde omogenitatea, în cele din urmă şi vor câştiga capacitatea de a-şi purta istoria cu ei. Cu bani electronici, transparenţi, fiecare tranzacţie în care a fost folosit un anumit dolar i s-ar putea ataşa acestuia într-o bază electronică de date. Astfel, pentru a face o achiziţie, aţi putea decide dacă utilizaţi banii din salariu , sau banii oferiţi de un prieten şi, chiar dacă ar fi stocaţi în acelaşi cont bancar, ar fi *bani diferiţi*. Intuiţia copilului că banca păstrează „banii“ şi returnează exact aceiaşi bani, atunci când faceţi o retragere din cont, va deveni realitate. (Acest sistem nu intră în conflict cu crearea de credite – banii s-ar putea naşte încă, ar putea circula pentru o vreme şi apoi ar putea muri).

Istoria civilizaţiei, a separării progresive şi transcendenţa sa iminentă spre o îndelungată epocă de fuziune progresivă este, de asemenea, o călătorie de la un belşug originar la o sărăcie extremă şi apoi, întoarcerea la belşug, la un nivel mai ridicat de complexitate. Am scris aici despre economia belşugului, generată prin intermediul mass-media digitale, prin eliminarea intermediarilor şi prin scăderea, până aproape de zero, a costurilor marginale de producţie pentru „conţinut“. Pe termen lung, această economie a abundenţei, cu domeniu de aplicare limitat astăzi, va deveni modelul unor noi domenii ale abundenţei. Unul dintre acestea va fi energia, îndeplinind visele vizionarilor erei atomice, care au prevăzut energia „prea ieftină pentru a fi măsurată“.

Astăzi se pare că întâmpinăm exact contrariul, întrucât livrările de petrol scad în paralel cu capacitatea pământului de a absorbi emisiile de combustibili fosili. Pe termen scurt, abundenţa de energie ar putea apărea prin intermediul surselor ecologice recunoscute, cum ar fi energia solară, eoliană şi prin tehnologiile de conservare a energiei, dar cred că atunci când omenirea va intra într-un spirit real al abundenţei, vaste surse noi de energie, aflate astăzi dincolo de sfera ştiinţei convenţionale, vor deveni disponibile.* Acestea nu vor fi produsul progresului tehnologiei, ci al unei schimbări radicale de

* Pentru alte opinii, conform cărora tehnologiile producătoare de „energie alternativă“ sunt dependente, în totalitate, de combustibilii fosili şi vor dispărea odată cu epuizarea acestora din urmă, vezi J. H. Kunstler – Îndelungata Criză (tradusă în românește de TEI, 2013), Chris Martenson – Crash Course, Peter Goodwill – The Coming Chaos – TEI

percepţie. De fapt, tehnologiile de tip „energie liberă“ există de cel puţin un secol, de la lucrările lui Nikola Tesla încoace. (1) În prezent, există cel puţin cinci sau zece tehnologii energetice diferite, care par să încalce a doua lege a termodinamicii. Dacă faceţi ceva cercetare, veţi găsi o istorie sordidă despre proiecte de cercetare confiscate, despre cariere distruse şi chiar despre decese misterioase ale cercetătorilor. Indiferent dacă a fost vreodată, sau încă este, o conspiraţie activă de a menţine deficitul de energie la un anumit nivel, omenirea nu a fost pregătită pentru darul abundenţei energetice şi, probabil, nu va fi pregătită pentru deceniile care vor urma, până când nu vom fi intrat profund şi complet în spiritul dăruirii. Când J.P. Morgan a distrus cariera lui Tesla, se poate să fi fost, precum mai recent în industria de film şi de înregistrări, o încercare de a menţine artificial sărăcia şi de a profita din asta. Dar poate asupra lui acţionau forţe mult mai mari, poate Morgan a conştientizat că umanitatea nu era pregătită pentru darul lui Tesla. În orice caz, paradigmele care ne guvernează, înrădăcinate în separare şi sărăcie, sunt, prin natura lor, incapabile să cuprindă tehnologii de tip energie liberă, respinse ca fiind imposibile, frauduloase sau fantastice.

Dacă experienţa obiectivă ne reflectă în vreun fel psihologia, poate că apariţia abundenţei energetice pentru omenire aşteaptă un inventator care să elibereze toate speranţele de brevetare şi de profit ale invenţiei sale şi, în schimb, să o pună la dispoziţia domeniului public. Asta ar scurtcircuita acuzaţiile obişnuite de escrocherie şi de confiscare a brevetelor de către Departamentul de Apărare. Poate o persoană spera să îngrădească şi să deţină ceea ce reprezintă, fundamental, un dar gratuit al universului?

Nu cred că tehnologia va salva omenirea. Citindu-mi lucrarea, mulţi oameni m-au întrebat dacă ştiu despre Proiectul Venus, o mişcare născută din aceeaşi înţelegere fundamentală a problemei privind sistemul monetar de astăzi. Chiar dacă rezonez cu spiritul ei, mi se pare că Proiectul Venus se complace în aceleaşi idei utopice despre tehnologie care ne-au umplut cu speranţă irealistă încă din epoca cărbunelui. Dar, de fapt, aşa cum am descris în Capitolul 2, abundenţa a fost întotdeauna disponibilă pentru noi. Percepţiile noastre, iar nu mijloacele noastre, sunt cele care generează sărăcia.

Să o spunem poetic. La sfârşitul capitolului 11, scriam:

„În tradiţia spiritualistă se spune că, la rândul nostru, oferim ceva în schimb soarelui. Şi că soarele poate continua să strălucească prin recunoştinţa noastră. Ritualurile vechi închinate soarelui nu au fost doar un semn al mulţumirii aduse lui, ci mai degrabă aveau scopul să-l păstreze strălucitor. Energia solară este lumina iubirii pământeşti, reflectată înspre noi. Cercul dăruirii funcţionează şi aici.“

S-ar putea, aşadar, ca pe măsură ce păşim în mentalitatea abundenţei şi în generozitatea unui un sine relaţional, un sine care să ne lege pe mine şi pe tine prin iubire, soarele să strălucească mai puternic? Acei noi „sori“ – noi surse de generozitate infinită a universului – ne vor fi disponibili, reflectându-ne înapoi dragostea? Ne-am născut întru recunoştinţă; ea este răspunsul nostru originar la însuşi darul vieţii. Deoarece trăim din această recunoştinţă, înseamnă că trăim în spiritul dăruirii şi, deoarece am deschis larg canalele generozităţii, este inevitabil ca fluxul lăuntric de daruri să nu crească şi el.

După energie, cine ştie în ce alte domenii vom exprima abundenţa fundamentală a universului? Materie? Timp? Conştiinţă? Tot ce ştiu este că noi, oamenii, doar am început să ne descoperim darurile şi să le dirijăm către scopuri frumoase. Suntem capabili de miracole – ceea ce este un lucru bun, având în vedere că astăzi situaţia planetei le cere.

Nu pot prezice cum se va desfăşura epoca Reuniunii în timp liniar. Ştiu, însă, că până la sfârşitul vieţii noastre, generaţia mea va trăi într-o lume inimaginabil mai frumoasă decât cea în care ne-am născut. Şi va fi o lume care se va îmbunătăţi vizibil, an după an. Vom reîmpăduri insulele greceşti dezgolite cu peste două mii de ani în urmă. Vom face din deşertul Sahara păşunea bogată care era odinioară. Închisorile nu vor mai exista, iar violenţa va deveni o raritate. Munca va însemna ceva de genul „cum aş putea să-mi ofer darurile cel mai bine?“ în loc de „cum aş putea să-mi duc traiul?“. Trecerea frontierei naţionale va fi o experienţă de a fi binevenit, nu de a fi controlat. Minele şi carierele abia de vor mai exista, deoarece vom reutiliza vasta acumulare de materiale din epoca industrială. Vom trăi în locuinţe care vor reprezenta extensii ale noastre, vom mânca alimente cultivate de oameni care ne cunosc şi vom folosi cele mai bune produse pe care oamenii le-ar putea crea din afluenţa deplină a talentelor lor. Vom trăi într-o bogăţie de intimitate şi comunitate care abia dacă există astăzi, dar despre care ştim că trebuie să existe, după dorul pe care-l avem în inimă. Şi, în majoritatea timpului, cele mai puternice zgomote pe care le vom auzi, vor fi sunetele naturii şi râsetele de copii.

Fantastic? Raţiunii îi este teamă să aspire spre ceva prea bun. Dacă această evocare generează furie, disperare sau durere, atunci înseamnă că ne-a atins o rană comună, rana separării. Cu toate acestea, cunoaşterea a ceea ce este posibil trăieşte necontenit în interiorul fiecăruia dintre noi. Să avem încredere în această cunoaştere, să ne menţinem unul pe altul în ea şi să ne organizăm vieţile în jurul ei. Mai avem oare vreo altă opţiune, de vreme ce lumea veche se destramă? Ne vom mulţumi cu ceva mai puţin decât o lume sacră?

Note

(1) În mod semnificativ, atunci când J.P. Morgan a tăiat finanţarea proiectului lui Tesla privind transmiterea energiei fără fir (care, după spusele lui Tesla, ar fi oferit o sursă de energie practic nelimitată), el nu a pus la îndoială ştiinţa. El nu a arătat nici cea mai mică îndoială că invenţia va funcţiona. El a respins-o, deoarece a văzut că ar fi imposibil să facă bani din asta, spunând: „Dacă nu o pot măsura, nu o pot vinde“. Invenţiile anterioare ale lui Tesla, cum ar fi curentul alternativ, se aliniază unei economii a sărăciei şi unei mentalităţi de control, astfel încât acestea au fost adoptate cu entuziasm de către puterile financiare.

Cartea lui **Eisenstein** despre economia sacră se încheie aici.
Ca şi munca noastră, a celor din TEI.
Înainte de a încheia, te rugăm să dai şi tu mai departe.
Nu numai cartea, ci şi ideile şi informaţiile conţinute de ea.
Credem că numai aşa putem face ţara şi lumea puţin mai bune.
Dar din dar... Spor!

MEMBRII

Traduceri Ecologice Independente
TEI

care au contribuit la această lucrare sunt:
Ursica, Flavia, Manuela, Dora, Cristina, johnnyntm,
Aradheritage, graphicube, Mioriţa lu' Manole, Manole al Mioriţei.